ئەبەيدۇللا ئىبراھىم

ئالتۇن تەرەپچ

Abaydulla Ibrahim

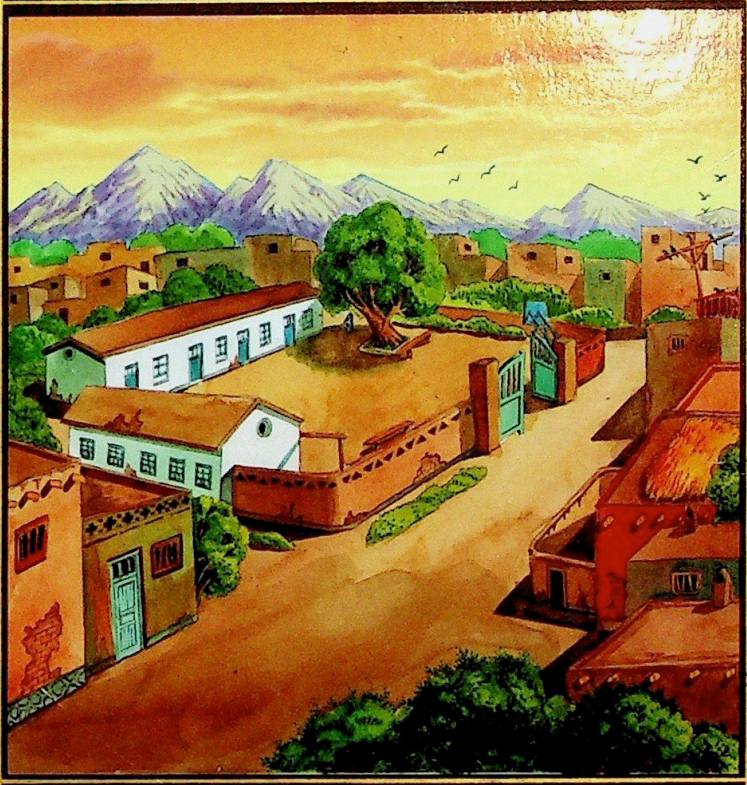

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

Abaydulla Ibrahim

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئەسەرلىرى

ئالتۇن تەرەققىيات

(ئەسلىمە)

8

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

金海拾贝：维吾尔文/艾拜都拉·易卜拉欣著．— 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2013.11
ISBN 978-7-228-17219-1

Ⅰ.①金 … Ⅱ.①艾 … Ⅲ.①回忆录 — 中国 —当代 — 维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ.①I251

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2013)第 288245 号

责任编辑	阿不都热合曼·艾白，阿不都克依木·沙依木
责任校对	赛娜瓦尔·依布拉音
特约校对	外力·再顿
封面设计	艾克拜尔·沙力
出版发行	新疆人民出版总社 新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
邮　　编	830001
印　　刷	北京顺诚彩色印刷有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230 毫米 32 开本
印　　张	17.125
版　　次	2013 年 12 月第 1 版
印　　次	2013 年 12 月第 1 次印刷
印　　数	1 — 3000 册
定　　价	47.00 元

عبدالله بن احمد

ئاپتور ھەققىدە

شائىر، يازغۇچى ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ـــ ئۆزىگە خاس ئىجادىيەت يولى ۋە ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيىتى ئارقىلىق يېڭى دەۋر ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىغا، گۈللىنىشىگە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشقان، ئەسەرلىرى كەڭ ئوقۇرمەنلەر ۋە ئەدەبىيات سا-ھەسىدىكىلەرنىڭ قايىللىقىغا، يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشكەن مۇ-نەۋۋەر ئەدىبلىرىمىزنىڭ بىرسى. ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ ھەم-مە ساھەلىرىدە دېگۈدەك قەلەم تەۋرەتكەن، لىرىكىلىرىدا مىللى-تىمىزنىڭ مەدەنىيىتى، ئۆرپ ـ ئادەتلىرى، خاراكتېر ـ ئالاھى-دىلىكلىرىنى ئىپادىلىگەن بولسا، داستانلىرىدا دەۋرنىڭ مۇھىم مەسىلىلىرىنى ئەكس ئەتكۈزگەن؛ ھېكايىلىرىدە مۇرەككەپ ئىج-تىمائىي رېئاللىقنى، كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرنى، ھايات مەسىلە-لىرىنى يازغان بولسا، رومانلىرىدا زور تارىخىي ۋەقەلەرنى تەس-ۋىرلىگەن. ئۇنىڭ ھەرقايسى ژانىرلىرىدىكى ئىجادىيىتى خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ۋە ئورتاقلىقلارغا ئىگە، بولۇپمۇ ئۇنىڭ لىرىكا ۋە رومان ئىجادىيىتىدىكى مۇۋەپپەقىيىتى ئالاھىدە گەۋدىلىك. ئۇ مۇنەۋۋەر ئەدىبلىرىمىزنىڭ بىرسى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى يەنە دەۋرىمىزدىكى داڭلىق ژۇرنالىستلارنىڭ بىرسى. ئۇنىڭ ژۇر-نال باشقۇرۇش، ژۇرنال چىقىرىش جەھەتلەردىكى نەتىجىسىمۇ ئومۇمىي ئېتىراپقا ئىگە.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم 1951 ـ يىلى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ چىرا

ناھىيەسىدە مەرىپەتپەرۋەر ھۇنەرۋەن ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، 1957 ـ يىلىدىن 1966 ـ يىلىغىچە باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكـ تەپلەردە ئوقۇغان. 1966 ـ يىلىدىن 1972 ـ يىلىغىچە «قايتا تەربىيە» ئېلىش ئۈچۈن ئۆز يېزىسىغا قايتۇرۇلۇپ، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1972 ـ يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. 1976 ـ يىلى ئوقۇش پۈتكۈزۈپ، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى رېداكسىيەسىگە تەقسىم قىلىنغاندىن بۇيان، شۇ رېداكسىيە قارىمىقىدىكى «شىنجاڭ ياشـ لىرى» ژۇرنىلى ۋە خەنزۇ تىل ـ يېزىقىدا نەشر قىلىنىدىغان «سۇبھى» ژۇرناللىرىدا باش مۇھەررىر بولۇپ ئىشلىگەن. ئەبەيـ دۇللا ئىبراھىم ھازىر «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئالىي مۇھەررىرى. ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئا ـ ۋىن رەئىسى.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم 1964 ـ يىلى «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «تالمايدىكەن بىلىكى» ناملىق شېئىرى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت ساھەسىگە كىرىپ كەلگەن. گەرچە ئۇنىڭ ئىجادىيىتى ھەر خىل ژانىرلاردا بولسىمۇ، دەسلەپكى باسقۇچتا شېئىرىيەت ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇ ئىجادىيەتكە يېڭى كىرىشكىنىگە، ئىجادىيەت ساھەسىدە شەكىلۋازلىق، شوئارۋازلىق، سولچىللىق ئاساسلىق خاھىش بولۇپ كەتكىنىگە قارىماي، شۇ يىللاردا يەنە «يۇلغۇن چېچىكى»، «ياشلىق ناخشىسى»، «تېرىم پەسلى»، «ھاياتـ تىن خاتىرىلەر»، «گۈل يېزام» قاتارلىق بىر تۇركۇم شېئىرلارنى يېزىپ، بۇ شېئىرلاردا ۋەتەننى، خەلقنى، ئەمگەكنى ئۇلۇغلاپ ۋە مەلۇم بەدئىي سەۋىيە يارىتىپ، ئۆزگىچە ئىجادىيەت يولى تۇتقان ۋە ئۆزىنىڭ شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدىكى ئوتتۇرا قىزغىنلىقى

ھەم شېئىرىي تالانتىنى ئاشكارىلىغان. شائىر 1970 ـ يىللارنىڭ ئاخىرلىرى، 1980 ـ يىللارنىڭ دەسلىپىدە شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنىڭ ئەڭ گۈللەنگەن بىر دەۋرىنى باشلاپ، ئۆزىنىڭ كىشىلەرنى قايىل قىلىدىغان شېئىرىي تالانتىنى، ئۆزگىچە كۆزقارىش، ئۆزگىچە پىكىر قىلىش، ئاجايىپ شېئىرىي ئۇنۇم پەيدا قىلىش ئىقتىدارىنى «ئۇچ غەزەل»، «خوتەن قەغىزى»، «ئەتلەسكە مۇخەممەس»، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» قاتارلىق ئېسىل لىرىكىلىرىدا نامايان قىلغان. بۇ لىرىكىلار ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ ئاشۇ يىللاردىكى شېئىرىيەت ئىجادىيىتىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە ۋەكىللىك قىلىپ، ئوقۇرمەنلەر ئارىسىدا ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدە چوڭ تەسىر قوزغىغان. شائىرنىڭ «قەشقەردە كەچ»، «قەشقەر باغچىسى»، «قەشقەر ئۇستىسىغا» قاتارلىق شېئىرلاردىن تەشكىل تاپقان «ئۇچ غەزەل» ـــ ئەبەيدۇللا ئىبراھىم لىرىكىلىرىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە ۋەكىللىك قىلىپلا قالماستىن، بەلكى يېڭى دەۋردىكى غەزەلچىلىكىمىزدىمۇ ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. قەشقەر ھەققىدىكى بۇ بىر يۇرۇش غەزەللەردە شائىر بۇ قەدىمكى مەدەنىيەت مەركىزىدىكى تىپىك، ۋەكىللىك خاراكتېرلىك جانلىق كۆرۈنۈشلەرنى ئاجايىپ ھاياجان، قىزغىن مۇھەببەت، ئېسىل مىسرالار ئارقىلىق تەسۋىرلەپ، تىل بىلەن ئىپادىلەپ بولغۇسىز بىر خىل ئېستېتىك ئۇنۇم ياراتقان. «خوتەن قەغىزى»، «ئەتلەسكە مۇخەممەس»، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» قاتارلىق شېئىرلىرىدىمۇ شائىر ئىجادكار، ئەمگەكچان، مەدەنىيەتلىك ئەجدادلىرىمىز ياراتقان قەغەز، ئەتلەس، مۇقاملارنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ھاياتىمىزدىكى رولىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، يۇكسەك دەرىجىدىكى ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك روھىنى ئىپادىلە-

گەن. بۇ شېئىرلاردىن كۆرۈۋېلىش تەس ئەمەسكى، ئەبەيدۇللا ئىبراھىم كىلاسسىك شەكىللەردە ياخشى يازالايدىغان ۋە ئۇنىڭ مەلۇم سەۋىيەسىنى ياراتقان ھازىرقى زامان شائىرلىرىمىزنىڭ بىرسى. بۇ شېئىرلارغا ئوبزورچىلار يۇقىرى باھالارنى بېرىشكەن. يۇقىرىدا ئىسمى ئاتاپ ئۆتۈلگەن ئاشۇ شېئىرلاردا شائىر خەلقىمىزنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى ئىجادچانلىقىنىڭ مەھسۇلى بولغان، ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنىڭ قىممەتلىك بايلىقى ھېسابلىنىدىغان مۇقام، مەشرەپ، ئۆرپ ـ ئادەت، گىلەم، ئەتلەس، قەغەز... قاتارلىقلارنى قىزغىن مۇھەببەت بىلەن مەدھىيەلەپ، ئۆزىنىڭ ئىجادكار ئەجدادلىرىمىزغا بولغان چەكسىز ھۆرمىتىنى بەدىئىي يۇكسەكلىكتە تۇرۇپ ئىپادىلەپ بەرگەن.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئىجادىيىتىدە داستانچىلىقمۇ ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇ 1970 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا داستان يېزىشقا كىرىشكەن، 1970 ـ يىللارنىڭ ئاخىرلىرى، 1980 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا داستانچىلىقتا ناھايىتى زور ئىجادىيەت مۇۋەپپەقىيىتىگە ئېرىشكەن. 1978 ـ يىلىدىن 1983 ـ يىلىغىچە بولغان قىسقىغىنا بەش يىل ئىچىدە ئۇ ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ، «گۈلزۇپەر»، «پولات»، «دوستۇمنىڭ خاتىرىسى»، «چىمەندە توي»، «قارا ۋە ئاق»، «ھەسەن ـ ھۈسەن» قاتارلىق يىرىك داستانلارنى يېزىپ، يېڭى دەۋردىكى ئۇيغۇر داستانچىلىقىغا مۇناسىپ تۆھپىلەرنى قوشتى. شائىرنىڭ بۇ بىر قاتار داستانلىرى ئىچىدە «قارا ۋە ئاق» داستانى ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە بولۇپ، شائىر بۇ داستاندا سانائەت تېمىسىنى يازغان، ئۇنىڭدا كۆمۈركان ئىشچىسى تەلئەتنىڭ كەسىپ ۋە مۇھەببەت جەھەتتىكى سەرگۈزەشتىلىرىنى ئەكس ئەتكۈزگەن. داستاندا شائىر ۋەقە-

لىكىنى بايان قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، يەنە ھايات ھەق-
قىدە، گۈزەللىك ھەققىدە، كەسىپ ھەققىدە، قەلب ھەققىدە چوڭ-
قۇر مۇھاكىمىلەرنى ئېلىپ بارغان ھەم يېڭىچە قاراشلارنى ئوت-
تۇرىغا قويۇپ، ئەسەرنى مەزمۇن جەھەتتىن يۈكسەكلىككە ئىگە
قىلغان. «دوستۇمنىڭ خاتىرىسى» ــ شائىرنىڭ يەنە بىر يىرىك
داستانى بولۇپ، ئۇنىڭغا باش قەھرىمان سەرسانىينىڭ ئاپەتلىك
يىللار ــ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدىكى ئېچىنىشلىق
سەرگۈزەشتىلىرى، پاجىئەلىك تەقدىرى ئارقىلىق، بىر ئەۋلاد زە-
يالىيلار باشتىن كەچۈرگەن ئېچىنىشلىق قىسمەتلەر ئەكس ئەت-
كۈزۈلگەن، شائىر داستاندا مۇكەممەل، بىر پۈتۈن ۋەقەلىك ئار-
قىلىق دەۋر رېئاللىقىنى كەڭ ۋە ماھىيەتلىك كۆزەتكەن ۋە مۇ-
ھىم مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغان، ئوخشىمىغان خاراكتېر -
ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بىر تۈركۈم پېرسوناژلار ئوبرازىنى يارە-
تىپ، ھايات ھەققىدىكى ئويلىرىنى ئوتتۇرىغا قويغان، داستاندە-
كى كەسكىن زىددىيەت ــ توقۇنۇشلار، ئوخشىمىغان تەقدىرلەر
كىشىگە چىنلىق تۇيغۇسى بەخش ئەتسە، كۈچلۈك لىرىكا ۋە
ئۆزگىچە مۇھاكىمىلەر كىشىگە بەدئىي زوق بېغىشلايدۇ.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئۆز نۆۋىتىدە يەنە تونۇلغان يازغۇچى.
ئۇ 1980 ــ يىللارنىڭ باشلىرىدىن تارتىپ ھېكايە ئىجادىيىتى
بىلەن شۇغۇللىنىپ، «ئاجايىپ كۆزلەر»، «يەر»، «كۈن نەدىن چە-
قىدۇ»، «سېرىق سەبدەر»، «ھەي، ئادەملەر»، «ئىنسان قەدرى»،
«كۈلەيمۇ يا يىغلايمۇ» قاتارلىق بىر تۈركۈم ياخشى ھېكايىلەرنى
يېزىپ، ئوقۇرمەنلەرگە سۇندى. يازغۇچىنىڭ كۆزىتىش نۇقتە-
سى، پىكىر قىلىش ئۇسۇلى ئۆزگىچە بولغاچقا، بۇ ھېكايىلەردە
تۇرمۇشنىڭ ئاددىي كۆرۈنۈشتىكى تەرەپلىرى يېزىلىپ، ماھىيەت-

لىك مەسىلىلەر ئەكس ئەتكۈزۈلگەن، بۇ ھېكايىلەر كۆچلۈك تە-
سىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە، كىشىنىڭ قەلبىنى ھاياجانغا سا-
لىدۇ. يازغۇچى بۇ ھېكايىلىرىدە تۈرمۈشتىكى ئەمەلىي، جانلىق
ۋەقەلەرنى، خاراكتېرلارنى يۈكسەك دەرىجىدە ئومۇملاشتۇرۇپ
ھەم ئەدەبىيلەشتۈرۈپ يېزىپ، دەۋرىمىز كىشىلىرىنىڭ مەدەنى-
يەت سەۋىيەسى، ئەخلاق قارىشى، ئادەملىك ساپاسى ھەققىدىكى
كۆزىتىشلىرىنى، مۇلاھىزىلىرىنى، قاراشلىرىنى قىزىقارلىق،
تەسىرلىك ۋەقەلىك ۋە جانلىق بەدىئىي ئوبرازلار ئارقىلىق ئوتۇ-
رىغا قويغان. يازغۇچى ئۆزىنىڭ بۇ بىر تۈركۈم مۇنەۋۋەر ھېكا-
يىلىرى ئارقىلىق ئادەم ھەققىدە ئىزدەنگەن، ھاياتلىقنىڭ قىم-
مىتى، ئەھمىيىتى ھەققىدە مۇھاكىمە يۈرگۈزگەن، بۇ جەھەتتىن
قارىغاندا ئۇنىڭ ھېكايىلىرىدىكى ۋەقەلىك ۋە پېرسوناژلار مەق-
سەت ئەمەس. ئۇنىڭ ھېكايىلىرى ھەجىم جەھەتتىن ئىخچام،
ئاممىباب، ئۆزگىچە قۇرۇلما ماھارىتى بىلەن يېزىلغان؛ ئۇنىڭ
ھېكايىلىرىدە تىل ناھايىتى ماھىرلىق بىلەن ئىشلىتىلگەن بو-
لۇپ، كىشىگە كۈچلۈك ئېستېتىكىلىق زوق بېغىشلايدۇ.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم كېيىنچە ھېكايە ئىجادىيىتىدىن رومان
ئىجادىيىتىگە ئۆتۈپ، 1988 ـ يىلى «تۇندىكى چاقماق» ناملىق
تارىخىي رومانىنى، 1996 ـ يىلى «داغ» ناملىق تارىخىي رومانى-
نى، 2006 ـ يىلى «بوز دالا» ناملىق تارىخىي رومانىنى نەشر
قىلدۇردى. يازغۇچىنىڭ بۇ ئۈچ پارچە رومانى مۇۋەپپەقىيەتلىك
يېزىلغان رومانلار بولۇپ، قىزغىن ئالقىشقا، يۇقىرى باھالارغا
سازاۋەر بولدى. يازغۇچىنىڭ تۇنجى رومانى ھېسابلىنىدىغان
«تۇندىكى چاقماق»تا، خوتەننىڭ چىرا ناھىيەسىدە مىلادىيە 20 ـ
ئەسىرنىڭ 10 ـ يىللىرىدا يۈز بەرگەن، خەلقنىڭ چىڭ سۇلالە-

سىنىڭ مۇستەبىت، چىرىك ھۆكۈمرانلىقىغا، يەرلىك فېئودال بەگ ـ ئەمەلدارلارنىڭ دەھشەتلىك زۇلمىغا ۋە چەت ئەل تاجاۋۇز-چى كۈچلىرىگە قارشى ئېلىپ بارغان بىر قېتىملىق كۆلىمى چوڭ دېھقانلار قوزغىلىڭى تەسۋىرلەنگەن. يازغۇچى مول تارىخىي بىلىمى، ئەتراپلىق تۇرمۇش بىلىمى ۋە كۈچلۈك بەدىئىي تەسەۋ-ۋۇرى ئاساسىدا تارىخىي ۋەقەلەرنى، شەخسلەرنى قايتىدىن جانلاند-ۇرۇپ يېزىپ، رومانىنى ھەم تارىخىي چىنلىققا، ھەم بەدىئىي تە-سىرلەندۇرۇش كۈچىگە ئىگە قىلغان. يازغۇچى روماندا خەلق قوزغىلىڭىنىڭ تارىخىي مۇقەررەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپلا قالماستىن، بەلكى يەنە چوڭقۇر مۇھاكىمىلەرنىمۇ يۈرگۈزۈپ، ماھىيەتلىك مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان. روماندا سۈپۈرگە ئاخۇن، سىيىت ھاجى، ئابلىز قارى، ئابدۇللا چاققان قاتارلىق بىر تۈركۈم روشەن خاراكتېر ـ ئالاھىدىلىكىگە، تىپىك ئەھمە-يەتكە ئىگە پېرسوناژلار ئوبرازلىرى يارىتىلغان بولۇپ، يازغۇچى-نىڭ ئوبراز يارىتىش جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكى ھەقىقەتەن كە-شىنى قايىل قىلىدۇ. يازغۇچى روماندا تارىخىي تەركىبلەر بىلەن بەدىئىي توقۇلمىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ناھايىتى ياخشى بىرتەرەپ قىلغاچقا، بۇ رومان ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق تارىخىي رومان بو-لۇپ چىققان.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم «تۇندىكى چاقماق» رومانى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ رومانچىلىقىغا ئاساس سالغان بولسا، «داغ» رومانى ئار-قىلىق رومان ئىجادىيىتىنىڭ يۇقىرى پەللىسىنى ياراتقان. «داغ» تارىخىي رومان بولۇپ، ئۇ ئەبەيدۇللا ئىبراھىمنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە يىرىك ئەسىرى، شۇنداقلا يېڭى دەۋردىكى ئۇيـ-غۇر رومانچىلىقىدا مەيدانغا كەلگەن نادىر رومانلارنىڭ بىرسى.

www.uyghurkitap.com

روماندا، مىلادىيە 19 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا يۇرتىمىزدا يۈز بەرگەن بىر قاتار تارىخىي ۋەقەلەر ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنىپ، ئەكسىيەتچى، مۇستەبىت ھۆكۈمرانلار، زالىم بەگ ـ ئەمەلدارلار-نىڭ ئەل ـ يۇرتقا ئېلىپ كەلگەن تۈگىمەس بالايىئاپەتلىرى، ۋەيرانچىلىقلىرى، بۇنىڭغا چىداپ بولالمىغان خەلق ئاممىسىنىڭ قوزغىلىپ ئېلىپ بارغان كۈرەشلىرى تەسۋىرلەنگەن. يازغۇچى مول تارىخىي بىلىمى ئاساسىدا ئەسەرنى كۈچلۈك تارىخىي چىن-لىققا ئىگە قىلىپ، خەلقىمىز تارىخىدىكى ئاشۇ بىر قېتىملىق جەڭگىۋار كۈرەشنى بەدىئىي يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈپ تەسۋىرلى-گەن. يازغۇچى تارىخنى يازغاندا نوقۇل تارىخ بىلەنلا چەكلىنىپ قالماي، بەلكى يەنە بەدىئىي تەسەۋۋۇر، توقۇلمىلار بىلەن ئەسەر-نىڭ بەدىئىي جەلپ قىلىش كۈچىنى زور دەرىجىدە ئاشۇرغان. تېخىمۇ قىممەتلىك بولغىنى شۇكى، يازغۇچى تارىخىي ۋەقەلەر-نى، تارىخىي شەخسلەرنى قايتىدىن كۆرسىتىپ قويۇش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، بەلكى ئاشۇ تارىخىي ۋەقەلەردىن، تارى-خىي شەخسلەردىن بۈگۈنكى زامان كىشىلىرى ئۈچۈن ساۋاق بو-لىدىغان تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، رومانىنىڭ ئىجتىمائىي ئۈنۈمى-نى زور دەرىجىدە ئاشۇرغان. يازغۇچى ئۆز ئىجادىيەت ئالاھىدىلى-كى بويىچە تارىخ ئارقىلىق بۈگۈنگە ئىبرەت قىلغان، ئىنسان ھەققىدە، ھايات ھەققىدە چوڭقۇر قاراشلىرىنى ئىپادىلىگەن، ئا-جايىپ جەلپكار ۋەقەلىك ئارقىلىق ئەسەر سۇژىتىنى قانات يا-يدۇرغان، يۈكسەك بەدىئىي ماھارەتنىڭ مەھسۇلى بولغان، كىشىگە ئۆزگىچە تەسىرات بېرىدىغان نىياز ھېكىمبەگ، كېپەك دەرۋىش قاتارلىق يېگانە پېرسوناژلار ئوبرازىنى ياراتقان. ئۇنىڭدىن باشقا، رومانىنىڭ تەسۋىرلەش، بايان قىلىش، تىل ئىشلىتىش، قۇرۇلما

ئورۇنلاشتۇرۇش ماھارەتلىرىمۇ ناھايىتى ئۇستۇن.

رومانىنىڭ ئەڭ چوڭ مۇۋەپپەقىيىتى نىياز ھېكمەبەگ، كېپەك دەرۋىش قاتارلىق پېرسوناژلار ئوبرازىدا گەۋدىلىنىدۇ. نىياز ھېكمەبەگ «قۇۋلۇق - شۇملۇق بىلەن سۈيىقەست ۋە ھىيلە - مىكىرده تەڭدىشى يوق بىر ئادەم. ئۇنىڭ ئۇچۇن ئورۇن ۋە مەرتىۋە ئۆز ھاياتىدىنمۇ ئەزىز ۋە قىممەتلىك. ئۇنىڭچە، ۋاپا ۋە ساداقەت دېگەنلەر ياشاش ئىقتىدارى بولمىغان يارامسىز ئادەملەرنىڭ ئويلاپ تاپقان نەرسىسى. ئۆزىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئۇچۇن باشقىلارنىڭ ھايات يولىنى كېسىش نىياز ھېكمەبەگنىڭ ئۆزگەرمەس ھايات مەنتىقىسى. ئۇ رەزىللىك ۋە مۇناپىقلىقنىڭ جانلىق تىپى، ياۋۇزلۇق ۋە قانخورلۇقنىڭ كەم تېپىلىدىغان ئۇلگىسىدۇر. ئۇنىڭ ئۇچۇن دۇنيادا ئەڭ قورقۇنچلۇق نەرسە ھەقىقەت ۋە ئادالەت، دەردەن، بىچارىلەرنىڭ ئۆز - ئۆزىنى چۇشىنىپ يېتىشى. يازغۇچى ... ئۇنى ماھىيىتى تۇپتىن ئوخشاش بولمىغان ئىككى خىل زىددىيەت قاينىمىغا، يەنى ئەمگەكچى خەلق ۋە ئۆز كۇشەندىلىرى بىلەن بولغان توقۇنۇشلار ئېقىمىغا تاشلايدۇ. نەتىجىدە، نىياز ھېكمەبەگ بۇ شەپقەتسىز ئېلىشىشتا ئارزۇسىنىڭ ئەكسىچە ئىككىلا سەپتە ئوخشاشلا مەغلۇپ بولۇپ، ئۆزىنىڭ جەنايەتلىك شەرمەندە ھاياتىنى يېرگىنچلىك ئۆلۈم بىلەن ئاخىرلاشتۇرىدۇ»، «كېپەك دەرۋىش خەلق ۋە ئۇنىڭ غايىلىرىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان، بۇ يولدا ئۆمۇر بويى ئىزدىنىش ۋە رەزىلەت چېكىشنى ۋىجدانىي بۇرچى ھېسابلايدىغان، خەلقنىڭ تەقدىرى ۋە كېلەچىكىدىن باشقا ھېچقانداق غەم، تەشۋىشى بولمىغان ھالال بىر ئادەم. ئۇ ھايات چۇشەنچىسى كەڭ، تۇرمۇش بىلىمى چوڭقۇر، ھەممە نەرسىگە ئۆزگىچە قارايدىغان، ھەرقانداق مۇرەككە

كەپ ۋەقە ـ ھادىسىلەرنىڭ سىر، ھېكمەتلىرىنى ئۆزىنىڭ ساددا پىكىر، مۇلاھىزىلىرى بىلەن روشەن يورۇتۇپ بېرەلەيدىغان ئالا-ھىدە ئەقىل ئىگىسى». «كېپەك دەرۋىش بىلەن نىياز ھېكىمبەگ ئوبرازلىرى ئەدەبىياتىمىزدا ھازىرغىچە قەلەمگە ئېلىنمىغان، پىروزىمىزدا ھېچقانداق بەدىئىي ئىزناسى بولمىغان پۇتۇنلەي يېڭى ئوبرازلار، ئۇلارنى ئاپتور ئۆزىنىڭ ماھارەتلىك قەلىمى بىلەن ئەدەبىياتىمىزغا بىرىنچى بولۇپ ئېلىپ كىردى»[1].

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم بۇنىڭدىن باشقا يەنە دىرامىسىنى، كىنو سىنارىيەسى بىلەن شۇغۇللىنىپ، «نازىگۈم» دىرامىسىنى، كىنو سىنارىيەسى ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، «سىرلىق كارۋان» سىنارىيە-سىنى يازغان. ئۇنىڭ ئەرەب يېرىم ئارلى، چاۋشىيەن، ياپونىيە، ئامېرىكا ۋە ياۋروپا ئەللىرى قاتارلىق ئەللەرگە قىلغان زىيارىتى ئاساسىدا يېزىلغان زىيارەت خاتىرىلىرىمۇ ناھايىتى ياخشى يې-زىلغان بولۇپ، جەمئىيەتتە كۈچلۈك تەسىر قوزغىدى.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئىجادىيىتىدە ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا تېگىشلىك بولغىنى شۇكى، ئۇ يەنە سایاھەت خاتىرىلىرىنى ئا-ساس قىلغان خاتىرە ئەدەبىياتى ئىجادىيىتىدىمۇ گەۋدىلىك نەتـ-جىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى بۇ يېڭى ئەدە-بىي تۈرنىڭ تەرەققىياتى ۋە مۇۋەپپەقىيىتى ئۈچۈن گەۋدىلىك تۆھپىلەرنى قوشتى.

ئازاد رەھمىتۇللا سۇلتان، كېرىمجان ئابدۇرىھىم: «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخى»نىڭ «ئۇيغۇر بۇگۈنكى زامان ئەدەبىياتى تارىخى» قىسمى

① مۇھەممەت پولات: «داغ» ـــ «ئەدەبىياتىمىزنىڭ يېڭى مۇۋەپپەقىيىتى»، «ئەدە-بىيات ـــ چىنلىق ۋە گۈزەللىك زېمىنى» 35 ـ، 36 ـ، 37 ـ بەتلەر.

مۇندەرىجە

بىرىنچى بۆلۈم ئالدىنقى 20 يىل

كىرىش سۆز 1
1. ئۆيىمىزدىكى بەزى مەنقۇلاتلار 8
2. ئاتا تەرەپ بوۋام كىم ئىدى 13
3. ئانا تەرەپ بوۋام 22
4. دادام شۇنداق ئادەم ئىدى 25
5. ئانام كىم 42
6. ئاكام ھەققىدە تۆت ئېغىز گەپ 49
7. ئەمدى گەپنى باشتىن باشلايمىز 53
8. «جىگدە، جىگدە، جىگدە» 57
9. توختى غوجىكامنىڭ توغىچى 62
10. خەير ـ خوش، سىدىق قارىم 66
11. ئۇنتۇلغان چۇش 76
12. رامىزانغا چىقىش 80
13. باھاردىكى «باھار سەيلىسى» 86
14. «ئارتۇقچە ئادەم» 89
15. يۇرتداشلىرىمدا لەقەم (فامىلە) 95
16. مەن ئوينىغان ئويۇنلار 104
17. ئاجايىپ داۋالاش 111
18. دادامنىڭ كارامىتى 115
19. مەكتەپكە كېچىكىش 120

ئۇيغۇر كتاب تورىدىن
www.uyghurkitap.com

20. «ئىلانچى»نىڭ ئوغلى 127
21. «بوغۇم دېگەن نېمە» 136
22. بىر قوشاقنىڭ كۈچى 145
23. مۇشەققەتلىك ئوقۇش يولى 151
24. تۈگمەنگە بېرىش 156
25. مەكتىپىمىز شۇنداق مەكتەپ ئىدى 163
26. مەن ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىدا 165
27. مەن فىزىكا كۇرۇژۇكىدا 171
28. مەن خىمىيە كۇرۇژۇكىدا 175
29. قوشنىمىز ــ سۇلايمان قالۇن 180
30. «خەزىنە»گە يولۇقتۇم 186
31. مەن ۋە مۇزىكا 189
32. غەلىتە بىر «ئىنقىلاب» باشلاندى 193
33. يېزىدىكى تۇنجى كۇن 199
34. ئاقلار كىم، قىزىللارچۇ 203
35. توققۇز پارچە كىتاب 207
36. هوشۇر ئاخۇننىڭ ئېيتقانلىرى 214
37. يېڭى ئەمەل، يېڭى مەنسەپ 227
38. 88 نەپەر «بۇزۇق ئۇنسۇر» 234
39. مەن ئۆيلەندىم 238
40. ئىبراهىم ئاخۇن قوشۇق 251
41. بىۋاپا 257
42. «تاغلارنىڭ كەينىدە تاغلار ماكانى» 264
43. سەنئەتنىڭ كۇچى 271
44. تەقدىرىمنىڭ بۇرلىشى 279

ئىككىنچى بۆلۈم كېيىنكى 30 يىل

مەن ۋە «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى 285
ئەدەبىي ئىجادىيىتىم توغرۇلۇق سۆھبەت 329
بىر ھاكىمنىڭ ئىپتقانلىرى ۋە ئەگەشمە ئويلار 372
«كوئېنلۇن چېچەكلىرى»نى ئەسلەيمەن 380
ئانار چېچىكى ھەر يىلى بىر قېتىم ئېچىلىدۇ 388
ئۇ ئارىمىزدىن كەتتى، لېكىن ئوبرازى قەلبىمىزدە قالدى ... 400
مەڭگۈلۈك ئەسلىمىلەر — 26 يىل بۇرۇنقى ئالتە يىل 410
«شىنجاڭ قانۇنچىلىقى» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى بىلەن
سۆھبەت 423
سىرلىق كارۋان 430

بىرىنچى بۆلۈم ئالدىنقى 20 يىل

كىرىش سۆز

مەن 1951 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى خوتەن شەھىرىنىڭ شەرقىگە 98 كىلومېتىر كېلىدىغان، تەكلىماكان دەشتىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان چىرا ناھىيەسىنىڭ چىرا يېزىسى چوڭكۆل كەنتىدە تۇغۇلدۇم. ئېسىمنى بىلسەم، بىزنىڭ تۆت ئېغىزلىق ئۆيىمىز ۋە چوڭ ھويلىمىز بار ئىكەن. دادام نەچچە ئەۋلاد يىپەك سودىگىرىنىڭ ئەۋلادى بولغاچقىمۇ، ئۇ چاغلاردا ئاتا كەسپىگە ۋارىسلىق قىلىپ، پىلە سېتىۋېلىش، يىپەك چىقىرىش (مەھەللىمىزدىكىلەر ۋە باشقا يۇرتداشلىرىم «يىپەك»نى «مەشۇت» دەپ ئاتايتتى. «يىپەك» دېيىش كېيىنچە ئومۇملاشقان ئاتالغۇ)، يىپەك توقۇمىچىلىقى (شايى ـ ئەتلەس توقۇش)، خام ـ يىپەك ۋە يىپەك مەھسۇلاتلىرى سودىسى بىلەن مەشغۇل بولىدىكەن. ھويلىمىز تال ـ باراڭلىق ھويلا بولۇپ، ھويلىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە، يەنى كۈن نۇرى ئوبدان چۈشىدىغان تەرىپىگە بورا بىلەن لاپاس ياسىلىپ، لاپاس ئاستىغا ئىككى دانە يىپەك چىقىرىش قازىنى ئورۇنلاشتۇرۇلغانىكەن. يىپەك چىقىرىش دۇكىنى ئۆز زامانىسىغا لايىق خېلى مۇكەممەل بىر قۇرۇلما بولۇپ، دىيامېتىرى بىر يېرىم مېتىر كەلگۈدەك تۆت تانابلىق چاق، چوڭ پىلە قازىنى، داۋان، گېجەك، ماشىرا، ئوچاق قاتارلىق بۆلەكلەردىن تەشكىل تاپىدىكەن،

يىپەك چىقىرىشتا، تاللانغان پىلە (پىلە ـــ ئاق پىلە ۋە سىرىق پە-
لە دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدىكەن. ئاق پىلە ئۇرۇقى ئىچكىرى ئۆل-
كىلەردىن ياكى ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتى تەۋەسىدىن كىرگۈ-
زۈلىدىغان سورتلۇق پىلە ئۇرۇقىدىن چىقىرىلىدىغان پىلە بو-
لۇپ، سىرىق پىلە يەرلىك ئۇرۇقتىن چىقىرىلىدىغان پىلە قۇرتى
ئارقىلىق ئېلىنىدىغان يەرلىك سورت ئىكەن) قايناق سۇغا بې-
سىلىپ بىر كېچە قويۇپ قويۇلغاندىن كېيىن، پىلە قازىنىغا
سېلىنىپ، ئاستا ئوتتا قاينىتىلىدىكەن. پىلە «پىشقان»دىن كې-
يىن، پىلە سۇ يۇزىگە لەيلەپ چىقىدىكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن يە-
پەك تارتىدىغان مەلىكىلىك ئىشچىلار ئوچاق بېشىغا چىقىپ،
يېرىم يايسىمان بىر چوكا بىلەن پىلىنى ئۇياق ـ بۇياق ئىتتىرىپ
يۇرۇپ، پىلە تالاسسىنىڭ ئۇچىنى تېپىۋالىدىكەن ـ دە، ئۇنى
«گىجەك» دېيىلىدىغان بىر تۆمۇر تۆشۈكتىن ئۆتكۈزۈپ، ئۇچقاد-
دەك تېز ئايلىنىپ تۇرغان «ماشىرا»غا يۆگەيدىكەن. شۇنىڭ بە-
لەن ئاچ سىرىق رەڭدىكى خام يىپەك تەييارلىنىدىكەن.

بۇنداق خام يىپەكتە يىپەك مەھسۇلاتلىرىنى بىۋاستە ئىش-
لەپچىقارغىلى بولمايدىكەن. بۇنداق خام يىپەك ئالدى بىلەن «تە-
لە» دەپ ئاتىلىدىغان يېرىم ياغاچ، يېرىم تۆمۇر قۇرۇلما ئارقىلىق
«كالۋا» قىلىنىدىكەن. «كالۋا» قىلىنغان خام يىپەك ھىندىستاد-
دىن كىرگۈزۈلىدىغان «خۇشنا» دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل ئۆ-
سۈملۈك گۈلى ۋە يەرلىك شاخار (توغراق ئوتۇنىدىن ئېلىنىدە-
كەن) ئارقىلىق قاينىتىلىپ، پىشۇرۇلۇپ، ئاقارتىلىپ، يۇمشە-
تىلىدىكەن ۋە «تېنىگا» دېيىلىدىغان بىر خىل مۇرەككەپ قۇ-
رۇلما ئارقىلىق ئاقاق، ئۆرۈش قىلىپ ئايرىلىپ، ئاندىن توقۇ-
مىچىلىق دەستىگاھىغا تارتىلىدىكەن.

هويلىمىزنىڭ شىمال تەرىپىدە بۇگۈنكى ھېساب بىلەن تەخمىنەن 50 كىۋادراتمېتىر كەلگۈدەك بىر توقۇمىچىلىق ئۆيى بولۇپ، بۇ ئۆيگە بەش - ئالتە توقۇمىچىلىق دۇكىنى ئورۇنلاشتۇرۇلغانكەن. ھەربىر دۇكاندا بىردىن ئۇستا يا شايى، يا ئەتلەس توقۇيدىكەن. بۇ ئۇستىلار ياللانما ئۇستىلار بولۇپ، دادامدىن توقۇغان ئىشىغا قاراپ ھەق ئالىدىكەن. ئادەتتە بىر ئۇستا ئىككى كۈنگە بىر چەكمەن (شايىنى ئۇلار «چەكمەن» دەپ ئاتايدىكەن) توقۇيدىكەن. بىر چەكمەن ئېنى 50 سانتىمېتىر، ئۇزۇنلۇقى تۆت مېتىر كەلگۈدەك بىر كىيىملىك چەكمەن بولۇپ، بۇنداق چەكمەن ئۇستىلارنىڭ قولىدىن چىقماندىن كېيىن، دادام ئۇنى تەييار مەھسۇلاتلار ھېسابىغا كىرگۈزىدىكەن - دە، چەكمەنلەرنىڭ پوزىسىنى ئېلىپ، سىلىق تاش بىلەن سۈركەپ يۇرۇپ پەردىزىنى قىلىدىكەن. پەرداز قىلىپ بولغان چەكمەنلەرنى ئېدىتلاپ قاتلاپ، پاختا رەختلەرگە ئوراپ چىقىدىكەن ۋە سېپىتا توقۇلغان گىلەم خورجۇنغا سېلىپ، ئاتقا ئارتىپ، يۇرتمۇيۇرت يۈرۈپ، چەكمەن - ئەتلەس ساتىدىكەن. مۇھىمى، بۇنداق چەكمەن - ئەتلەسلەرنى چىرا - لوپ چۆل يولى ئارقىلىق خوتەن شەھىرىگە ئاپىرىپ، شايى - ئەتلەس سودىگەرلىرىگە توپ ئۆتكۈزىدىكەن. نەق پۇل بىلەن سودا قىلىپ، بۇ پۇلغا خوتەن شەھىرىدىن بىر قىسىم خام يىپەك ۋە پىششىق يىپەكلەرنى سېتىۋېلىپ، ئۇنى ئۆيىمىزگە ئەكېلىدىكەن. يەنە پىششىق مەھسۇلاتقا ئايلاندۇرۇپ بازارغا سالىدىكەن.

ئۇ كەملەردە مەيلى ئۆز يۇرتىمىزدا بولسۇن ياكى خوتەن شەھىرىدە بولسۇن، «دۇشەنبە بازار»، «سەيشەنبە بازار»، «چارشەنبە بازار»، «پەيشەنبە بازار»، «ئازنا بازار»، «شەنبە بازار»، «يەكشەنبە بازار» دەپ ئاتىلىدىغان بازارلار بولۇپ، بازار بولمايدىغان

كۈن يوق ئىدى. بۇ جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئوبوروتـ
نى ئىلگىرى سۈرىدىغان، تاۋار سودىسىنى تېزلىتىدىغان ئالاھـ
دە بىر ئۈسۈلى بولۇپ، بۇ ئۈسۈل جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ جۇغراـ
پىيەلىك ئالاھىدىلىكىگە ۋە سودا ـ تىجارەت ئۆزگىچىلىكىگە
ئىنتايىن ماس كېلەتتى. دادام بولسا شايى ـ ئەتلەسلەرنى ئېتىغا
ئارتىپ، ئۆزى ئاتقا مىنىپ، بازار بولغانلىكى يۇرتلارنىڭ ھەمـ
مىسىگە بېرىپ، سەييارە سودا قىلاتتى. ئۆيدە تۇرىدىغان ۋاقىتـ
لىرىمۇ ئاز بولاتتى. شۇنىڭغا لايىق، ئائىلىمىزنىڭ ئىقتىسادىـ
ئەھۋالىمۇ يامان ئەمەس ئىدى، خام ئەشيا سېتىۋېلىش، ئۇسـ
تىلارنىڭ ئىش ھەققىنى بېرىپ ئۇلارنى ئوبدان رازى قىلىش ۋە
كۇندىلىك مەئىشەتنى ياخشى قامداش بىلەن بىللە، ئۆشرە ـ
زاكات ئايرىش، ئاجىز ـ ئورۇقلارغا خەيرخاھلىق قىلىشقىمۇ يېـ
تەرلىك ئېشىناتتى. بۇ ھال ئاتا ـ ئانامنىڭ كىتاب ئوقۇش،
ھەپتە ئارىلاپ ئائىلىۋى مەشرەپ ئۆتكۈزۈش قاتارلىق مەدەنىي پاـ
ئالىيەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشىغىمۇ خېلى كەڭ ئىمكانىيەتلەرنى
ياراتقانىدى.

دادام كىتابخۇمار ئادەم بولۇپ، سودا بىلەن ئۆزگە يۇرتلارغا
بارغاندا، كىرىمىنىڭ مەلۇم قىسمىغا كىتاب سېتىۋېلىپ كېلەتـ
تى. ئەقلىمگە كەلگەندە، ئۆيىمىزدىكى بىر كاتساندۇقتا («كاتـ
ساندۇق» ـــ ئۆز مەنىسىگە لايىق، ئۇستى كارىۋات قىلىنىدىغان،
ئاستىدا بىرقانچە بۆلەكلەرگە بۆلۈنىدىغان ساندۇقلىرى بولغان
بىر خىل ئەپلىك قۇرۇلما، «كاتساندۇق» ـــ «كارىۋات ساندـ
ۇق»تىن كەلگەن) لىق كىتاب قاچىلانغانكەن. ئۆيىمىزدە ھەپـ
تىسىگە كەم بولغاندا بىر قېتىم، بولمىسا ئىككى قېتىم كىتاب
ئوقۇش سورۇنى بولۇپ تۇراتتى. بۇنداق سورۇندا ساۋاتى ياخشى،

ئىنتوناتسىيەسى ئېنىق بولغان بىر-يىلەن كىتاب ئوقۇيتتى. بە-زىدە توختىۋېلىپ، كىتابتا ئۇچرىغان بەزى ئاتالغۇلارغا ئىزاھات بېرەتتى. بۇنداق ئىزاھاتنى بەزىدە سورۇن ئەھلى قىزغىن تۇردە تالاش - تارتىشمۇ قىلىشاتتى. جەڭنامىلەر، ھېكايە - چۆچەكلەر، تەرجىمھاللار يېزىلغان بۇنداق كىتابلارنىڭ كۆپىنچىسى قازان مەتبەئەسى ياكى ئۆزبېكىستاندىكى ھەر خىل تاش مەتبەئەلەردە بېسىلغان كىتابلار بولغاچقا ۋە ئۆز زامانىسىدىكى ئۆزبېك تىلى ئورتاق تىل ھېسابىدا ئىشلىتىلگەچكە، شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىدا قوللىنىلمايدىغان ۋە قوللىنىپ ئادەتلەنمىگەن بەزى تېرمىنلارمۇ يولۇقۇپ تۇراتتى. بۇنداق تېرمىنلار سورۇن ئەھلىدە بەزىدە بىر-ىر ئاخشامغا سوزۇلىدىغان دەتالاشلارنى پەيدا قىلاتتى. دادامنىڭ مەتروزى ئاخۇن دەيدىغان بىر ھەقەمسايىسى بولۇپ، بۇ كىشى دادامغا يالليىنىپ ئىشلەيدىغان توقۇمچى ئۇستا ئىدى. ئۇنىڭ ئۇيغۇر چاغاتايچىسىدىن تولۇق ساۋاتى بولۇپ، تەلەپپۇزىمۇ توغرا بولغاچقا، ھەر قېتىملىق كىتاب ئوقۇشتا ئۇ ئاساسلىق كىتاب ئوقۇغۇچى بولاتتى. ئۇنىڭ كىتاب ئوقۇشى ئالاھىدە بولۇپ، تۇ-رۇپ - تۇرۇپ توختىۋېلىپ، ئاڭلانغۇدەك قىلىپ چۈشىنى قى-رىۋالغاندىن كېيىن ئاندىن كىتاب ئوقۇشنى داۋاملاشتۇراتتى. ھەر قېتىملىق كىتاب ئوقۇش سورۇنىدا «قۇلاق موللىسى» بولۇپ ئولتۇرغىنىم ئۈچۈن، مەتروزى ئاخۇننىڭ بۇ ئادىتىدىن تولىمۇ بىزارلىق ھېس قىلاتتىم.

ھويلىمىزدا ھەپتىسىگە بىر، ئۇزۇنراق بولسا ھەر 15 كۈنىدە بىر قېتىم بولۇپ تۇرىدىغان ئائىلىۋى مەشرەپمۇ ئۆيىمىزگە خاس كۆڭۈل ئېچىش شەكىللىرىنىڭ بىرسى ئىدى. بۇنداق مەشرەپ-لەرگە ئاتا - ئانامدىن ئۆزگە، يۇرتىمىزدىكى داڭلىق مۇقامچىلار،

ئۇسسۇلچىلار، مەشرەپكە ئىشتىياقى بار قولۇم - قوشنىلار بولۇپ ئون نەچچە ئادەم ئىشتىراك قىلاتتى. سەل پۇچۇقراق كەلگەن قاسىم قەرتان دېگەن كىشى دۇتار چالاتتى. يۇرتىمىزدىلا ئەمەس، بەلكى خوتەن شەھىرى ۋە باشقا قوشنا ناھىيەلەردە داڭقى چىققان «سۇلايمان قالۇن» قالۇن چالاتتى. كېيىن چىرا ناھىيەسىدىكى مەشھۇر سەنئەت ئۇستازى، ماھىر ئىسكىرىپكىچى سالى خوجا دېگەن كىشىدىن ئاڭلىشىمچە، سۇلايمان قالۇن دېگەن بۇ كىشى خوتەن ۋىلايىتى بويىچە بىردىنبىر ئۇستا قالۇنچى بولۇپ، بۇ كىشى ئەينى چاغدا يەكەنگە بېرىپ، يەكەن ناھىيەسىدە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان ئاتاقلىق مۇقامشۇناس تۇردى ئاخۇن ئاكا بىلەن بىر مەزگىل مۇلاقاتتا بولغانىكەن ۋە قالۇن چېلىشتا تۇردى ئا-خۇن ئاكىنىڭ ماختىشىغا ئېرىشكەنىكەن. (بۇ كىشىنىڭ ئۆيى چوڭ دادام - چوڭ ئاناملارنىڭ ئۆيى بىلەن بىر ئۆستەڭ بىلەنلا ئايرىلىپ تۇراتتى. بۇ كىشى توغرىسىدا مەزكۇر يازمامدا مەخسۇس بىر ماۋزۇ ئاجراتتىم.) نەغمە دېپىنى بەزىدە دادام، بەزىدە ئانام چالاتتى. ھۇسەيىن جا دەيدىغان ئوروق، ئۆچكە ساقال بىر ئادەم بۇ سورۇننىڭ ساتارچىسى ئىدى.

ئۆيىمىزدە يىپەك تارتىدىغان يوغان چاقلار ۋىخىلدايدىغان، ئاخشامليرى كىتاب ئوقۇغان ئاۋازلار تۆت تەرەپكە تارقاپ تۇرىدىغان، مۇقام ئاۋازى مۇڭلۇق يۇرەكلەرنى ئوينىتىدىغان بۇنداق ۋەزىيەت ئازادلىقتىن كېيىن ئېلىپ بېرىلغان «خۇسۇسىي ئىگىلىككە سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش» ھەرىكىتىگە قەدەر داۋاملاشتى. يىپەك چىقىرىش، شايى - ئەتلەس توقۇش، يىپەك ۋە يىپەكتىن ئىشلىنىدىغان تەيىار مەھسۇلاتلار سودىسى «ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى» قانداقتۇر

بىر كارخانىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. خۇسۇسىيلارنىڭ خام ئەشيا سېتىۋېلىشى قانۇن جەھەتتىن چەكلەنگەچكە، ئائىلىۋى ئىگىلىكىمىز بىردىنلا خارابلىشىشقا يۈز تۇتتى. يېپەك چىقىرىدىغان ئىككى يۈرۈش دۇكان نەلەرگىدۇر يۆتكەپ كېتىلدى. شايى – ئەتلەس توقۇيدىغان دەستىگاھلارمۇ تاشلىنىپ قېلىپ، 1960 – يىللارنىڭ بېشىغا كەلگەندە ئاندىن ئۈزۈل – كېسىل ژەيران بولدى. ئىقتىسادىي جەھەتتىكى چېكىنىش مەنىۋى جەھەتتىكى چېكىنىشكە ئېلىپ كەلدى. 1953 – يىلى دادام ساقلاپ كېلىۋاتقان «مىڭبىر كېچە» ئۈرۈمچىدىن كەلگەن قانداقتۇر بىر كونا كىتاب ئىزدەيدىغان كىشىلەر تەرىپىدىن مەجبۇرىي يوسۇندا ئېلىپ كېتىلدى. دادام بىچارە ئىقتىسادىي ژە مەنىۋى جەھەتلەردىن «سۇنۇپ»، مەھەللىمىزدە ناھىيە بويىچە تۇنجى بولۇپ قۇرۇلغان «ئالغا» كوپېراتسىيەسىگە «قاتنىشىپ» ئۈزۈل – كېسىل دېھقان بولۇپ كەتتى.

ئۇيغۇرچە كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

1. ئۆيمىزدىكى بەزى مەنقۇلاتلار

ئۆيمىز ناھىيە بازىرىغا بىر كىلومېتىرچە كېلىدىغان سېرىق كوچىسى («سەر ئېرىق» دېگەن سۆزدىن ئۆزگەرگەن بولۇپ، «سەر» ــ «باش»، «غول» دېگەن مەنىدە، بۇ پارسچە سۆز «ئېرىق» دېگەن ئۇيغۇرچە ئاتالغۇ بىلەن بىرلىشىپ، «سەر ئېرىق» دەپ ئاتالغان. بۇ يەردىكى «سېرىق» سۆزى رەڭنى بىلدۈرىدىغان «سېرىق» سۆزى ئەمەس) ئارقىلىق يېزىغا تۇتىشىدىغان جايغا جايلاشقانىدى.

ئۆيمىزنىڭ شەرقىي تەرىپىدە ئىككى مولۇق تېرىلغۇ يېرىمىز بار ئىدى. ئۆرۈك، شاپتۇل دەرەخلىرىدىن ئۆزگە، بوش يەرلەرگە زىرائەت تېرىلاتتى. بىز بۇ يەرنى «باغ» دەپ ئاتايتتۇق. بۇ باغ ئەتراپتىكى كەڭرى كەتكەن ئېكىنزارلىق بىلەن تۇتىشىپ تۇراتتى.

ئۆيمىزنىڭ جەنۇبىي تەرىپى تار كەلگەن «سېرىق كوچىسى» ئارقىلىق ناھىيە بازىرىغا تۇتىشاتتى. ئۆي ئالدىدا تۇرۇپ قارايدىغان بولساق، جەنۇبتىكى قار باسقان قاراقۇرۇم تاغلىرىنىڭ چوققىسىنى خېلى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. خوتەن شەھىرىدىن كېرىيە تەرەپكە ئۆتىدىغان ئۇلۇغ يولمۇ ئۆيمىزنىڭ جەنۇب تەرىپىگە جايلاشقانىدى.

ئۆيمىزنىڭ غەربىدە ۋە شىمالىدا كۆلىمى 1000 مو كەلگۈدەك قەدىمىي قەبرىستانلىق بار ئىدى. بۇ قەبرىستانلىق جايلاشقان

ئورنىغا قاراپ «سېرىق زاراتگاھلىقى» دەپ ئاتىلاتتى. بۇ قەبرىستانلىق خوتەنگە ئىسلام دىنى كىرگەن دەسلەپكى ۋاقىتلاردا قەبرىستانلىق قىلىنغان بولسا كېرەك، قەدىمىيلىكى چىقىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تېگى ئەتراپىدىكى يەر يۈزىدىن تەخمىنەن 10 مېتىر چە تۆۋەن تۇراتتى. بالا ۋاقتىمدا مەن ئۆز دېمەت ئاداشلىرىم بىلەن بۇ قەبرىستانلىققا كىرىپ ئويناياتقۇق. قەبرىستانلىقنىڭ يۈزىدىكى قۇملارنى بىر يەرگە يىغىپ، بۇ قۇمنى كۈچ بىلەن پۈۋلىسەك، بۇ يەردىن ھەر خىل رەڭدىكى ئۇنچىلەرنى تېپىۋالاتتۇق. بۇ ئۇنچىلەرنى ئات قىلىغا ئۆتكۈزۈپ بويىنىمىزغا ئېسىۋالاتتۇق.

ئاشۇ چاغلاردا يېشى چوڭراق بالىلارنىڭ بۇ قەبرىستانلىقتىن سۇنۇپ كەتكەن قىلىچ پارچىلىرىنى، ئوقلارنىڭ بېشىنى تېپىۋالغانلىقى، بۇ نەرسىلەرنى تۆمۈرچىلەرگە نانغا تېگىشكەنلىكى يادىمدا. بۇ يەردىن ھەر خىل ئۇنچىلەرنىڭ، جەڭ قوراللىرىنىڭ تېپىلغىنىغا قارىغاندا، كېيىن بۇ قەبرىستانلىقنى ئىسلامىيەتتىن بۇرۇنقى قەبرىستانلىقمكىن دېگەن ئويغا كەلدىم. چۈنكى، خوتەن ۋىلايىتىدە ئىسلامىيەتتىن بۇرۇن ۋە ئىسلامىيەتتىن كېيىن ئوخشاشلا قەبرىستانلىق قىلىنغان ئىككى دىنغا ئائىت قەبرىستانلىقلارمۇ بايقالدى. بۇ چوڭ قەبرىستانلىق 1964 ـ يىلىغا كەلگەندە بوز يەر ئېچىش باھانىسى بىلەن بۇزۇپ تاشلاندى ۋە توپا تۆكۈپ، لاي ئېقىتىپ تېرىلغۇغا ئايلاندۇرۇلدى. بۇگۈنكى كۈندە بۇ يەردە كۆكلەپ تۇرغان دەل ـ دەرەخلەرگە ۋە ئوخشاپ كەتكەن زىرائەتلەرگە قاراپ، بىر چاغلاردا بۇ يەردە چوڭ قەبرىستانلىق بولغانلىقىغا ھېچكىم ئىشىنىلمەيدۇ.

دادامنىڭ ئۆگەي ئاتىسى سەئىدى ھاجىم دادامنى 1950 ـ يىللارنىڭ بېشىدا ئۆي ئايرىپ قويغىنى سەۋەبلىك، ئاتا ـ ئانام

ئۇيغۇر كتاب تۈرى بىكىتى www.uyghurkitap.com

يېڭىياچە ئۆي تۇتقانلار بولغاچقا، ئائىلىمىز باي دېگۈدەكمۇ باي ئەمەس، كەمبەغەل دېگۈدەكمۇ كەمبەغەل ئەمەس بىر ھالەتتە ئىدى. ئېسىمگە كەلسەم، مېھمانخانا ئۆيگە تېۋىتى چۈشۈپ كەتكەن، توقۇلغىنىغا كەم دېگەندە 80 يىل بولغان ئىككى پارچە زىلچا (يۇرتۇمدا يۇڭ يىپ بىلەن تىۋىت چىقىرىپ توقۇلغان گىلەمنى «زىلچا» دەپ ئاتايدۇ. «گىلەم» دېگىنى بولسا، يۇڭ يىپتا ياكى يۇڭ يىپ بىلەن پاختا يىپتا توقۇلىدىغان، كۆپىنچە تاغلىق رايونلاردىكى چارۋىچىلار ئىشلىتىدىغان پاراللېل يوللۇق پالاسنى كۆرسىتىدۇ. كېيىن ئۇقسام، يۇڭ گىلەمنى ئوتتۇرا ئەسىر پارس تىلىدا يەنى پراكرىت تىلىدا «زىلچا» دەپ ئاتايدىكەن.) سېلىقلىق تۇراتتى. ئوچاقنىڭ ئىككى تەرىپىدە سەل يېڭىراق بولغان، ئادەتتە «مەرۇزە» دەپ ئاتىلىدىغان ئىككى پارچە كىچىك زىلچا بار ئىدى. مېھمانخانىمىزنىڭ تۆر تەرىپىدە ئېگىزلىكى بىر يېرىم مېتىر، كەڭلىكى ئۈچ مېتىر كەلگۈدەك «جاۋەن» دەپ ئاتىلىدىغان ياغاچ ئىشكاپ بار ئىدى. ئادەتتە، ھەر خىل نەقىشلەرنى چىقىرىپ، خېلى سىپتا ياسالغان بۇ جاۋەننىڭ ئىككى قانات كىچىك ئىشىكى بولۇپ، بۇ يەرگە نان، چەينەك، پىيالە دېگەندەك نەرسىلەر قويۇلاتتى. جاۋەننىڭ ئۈستىگە بولسا ئورۇن - كۆرپىلەر رەتلىك قىلىپ يىغىلاتتى. كېيىنكى كۈنلەردە ئېنىقلاپ كۆرۈشۈمچە «جاۋەن» دېگەن خەنزۇچە «ئىشكاپ» دېگەن ئاتالغۇ ئىكەن. بىراق، بۇ ئاتالغۇ خەنزۇلار ئارىسىدا بۈگۈنكى كۈنلەردە ئاساسەن ئىستېمالدىن قاپتۇ.

يۇقىرىدىكى مەنقۇلاتلاردىن ئۆزگە، ئۆيىمىزدە يەنە «ئىمپورت» قىلىنغان تۇرمۇش بۇيۇملىرىمۇ ئاز ئەمەس ئىدى.

رەختىگە گۈل ئىشلەنگەن، چۆرىسىگە پۈرۈم - پۈرۈم چىلـ

تەك تۇتۇلغان، شەكلى تۆت چاسا بولغان بىر جۇپ ياستۇق بو-
لۇپ، بۇ ياستۇقلار تىلمىزدا «پەرقۇ» دەپ ئاتىلاتتى. ئۇنى قويۇپ
يېتىشقا ھەممىمىز ئامراق ئىدۇق. دادامنىڭ ئېيتىشچە، بۇ
ياستۇقلار «ئەنجان مېلى» بولۇپ، دادام بەش يىل بۇرۇن خوتەن
شەھىرىدىن خېلى قىممەت باھادا سېتىۋالغانىكەن. ئەمدى ئۇي-
لىسام، «پەرقۇ» دېگىنى «قۇنىڭ پېيى»، يەنى «ئاق قۇنىڭ پېيى»
دېگىنى ئىكەن.

ئۆيىمىزدە ئەڭ تۆرگە قويۇلىدىغان ئۇزۇنلۇقى بىر مېتىر،
كەڭلىكى يېرىم مېتىر كەلگۈدەك ناھايىتى چىرايلىق بىر ساز-
دۇق بار ئىدى. چوڭلار بۇ ساندۇقنى «ئوروس ساندۇقى» دەپ ئا-
تايتتى. ئۇچ تەرىپىگە قاڭالتىر قاپلانغان، قاڭالتىرى كۆپتۈرمە
قىلىپ، ھەر خىل يالتىراق سىرلار بىلەن بېزەلگەن بۇ ساندۇق
ئۆيىمىزنىڭ «ئەڭگۈشتەرى» بولۇپ ھېسابلىناتتى. بۇ ساندۇققا
ئاچقۇچ سالغاندا قۇلاققا خۇشياقىدىغان ئاجايىپ بىر جىرىڭلىغان
ئاۋاز چىقاتتى. خۇددى بۇگۈنكى پىيانىنونىڭ زىل تىلىدىن چە-
قىدىغان ئاۋازغا ئوخشايدىغان بۇنداق ئاۋاز تولىمۇ يېقىملىق بو-
لۇپ، چوڭلار بىرياققا كەتكەن ھامان، ئاچقۇچنى تېپىۋالاتتىم -
دە، ساندۇققا سېلىپ، ساز چالغاندەك چېلىپ ئويناياتتىم. يامان
يېرى، بۇ ساندۇق ئېچىلغان چاغدا ئاۋاز چىقىرىدىغان بولغاچقا،
1962 - يىلىدىكى ئاچارچىلىق ۋاقىتلىرىغا كەلگەندە چوڭلار
ئۇنىڭ كىيىم - كېچەك سالىدىغان رولىنى بىكار قىلىپ، نان
(زاغرا) سالىدىغان ساندۇق قىلىۋالدى. ساندۇقتىن كىم نان ئال-
سۇن، ئۇنى پۈتكۈل ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىدىغان، نان
ئالغىنىنى، يەنى نورمىدىن ئارتۇق نان يېگىنىنى باشقىلارغا بىل-
دۇرۇشنى خالىمايدىغانلار بۇ ساندۇققا ئاچقۇچ سالمايدىغان بولۇپ

ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى
www.uyghurkitap.com

كەتتى.

بۇ «ئورۇس» ساندۇقىنى دادام باشقا يۇرتتىن 10 توپ چەكمەنگە (شايىغا، يەنى 10 كىيىملىك شايىغا) تېگىشىپ كەلگەندىكەن.

ئۆيىمىزدە يەنە «Moskva» دېگەن خەت بېسىلغان ناھايىتى نەپىس ياسالغان بىر چاقچۇق چەينەك، ئوخشاش خەتلەر بېسىلغان بەش دانە كۆك چوڭ چىنە، ئالتە دانە پىيالە بار ئىدى. تېگىگە بېسىلغان ئورۇسچە خەتلەرگە قاراپ، بۇ چەينەك ۋە چىنە ـ پىيالىلەرنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى چاررۇسىيەدە ياكى سوۋېت رۇسىيەسىدە ئىشلەنگىنىگە ھۆكۈم قىلىشقا بولاتتى. ئىمپورت قىلىنغان بۇ بۇيۇملار بەكمۇ مۇستەھكەم بولۇپ، قولدىن چۈشۈپ كەتسىمۇ سۇنمايتتى. 50 يىللاپ تۇتۇلغان بولسىمۇ، يەنىلا پارقىراپ تۇراتتى.

ئادەتتە سۇياغ قاچىلايدىغان بىر قاڭالتىر قۇتا بولۇپ، قۇتىغا بەش كىلوگىرام كەندىر يېغى قاچىلاشقا بولاتتى. ئاتا ـ ئانام «بانكا» دەپ ئاتايدىغان بۇ قاڭالتىر قۇتىنىڭ تېگىدىمۇ بىز بىلمەيدىغان غەلىتە خەتلەر بار ئىدى. ئەتراپىدا ياغ قېتىپ، خۇددى ياغ قاپىقىغا ئوخشاپ قالغان بۇ «بانكا» ئۇزاق يىللاردىن بۇيان ئىشلىتىلىپ كەلگەندەك قىلاتتى. ئەمما، بۇگۈنكى پۇل مۇئامىلە ئورگىنى بولغان «بانكا»نىڭ ئىسمى قانداق بولۇپ بۇ قۇتىغا قويۇلۇپ قالغان دېگەن گەپكە جاۋاب تاپقىلى بولمايتتى.

يۇرتىمىزدا ئەزەلدىنلا كەندىر يېغى يېمەكلىك ياغ تەرىقىسىدە ئىشلىتىلىپ كېلىۋاتاتتى. ئەمما، كەندىر يېغى تاماققا ئىشلىتىلىشتىن بۇرۇن چوقۇم قىزىتىپ چۈچۈتۈلمىسە بولمايتتى. ياغ چۈچۈتۈش ھەم قول تۇتىدىغان، ھەم خەتەرلىك بىر

ئىش ئىدى. مەن قازاندا چۈچۈتۈلۈۋاتقان ياغ بەك قىزىپ كەتسە چۆيۈن قازاننى پارچە - پارچە قىلىپ چېقىۋېتىدۇ دېگەن قاراشتا بولغاچقا، ئانام ياغ چۆچۈتكەن چاغلاردا قازان بېشىدىن نېرى كەتمەيتتىم ۋە تۇرۇپ - تۇرۇپ ئانامغا ئوتنى ئۆچۈرۈش تەكلىپىنى بېرەتتىم. دادام ئۇنداق چاغلاردا ماڭا: «قورقما، ياغ بەك قىزىپ كەتسىمۇ ئورۇس قازىنى دېگەن ھېچنېمە بولمايدۇ» دەيتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆيىمىزدە ئىشلىتىلىۋاتقان قازاننىڭ ئورۇس قازىنى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغانىدىم. دېمىسىمۇ، سەل چوڭقۇر ۋە نېپىز كەلگەن بۇ قازان قوشنىلارنىڭ قازىنىغا زادىلا ئوخشىمايتتى. ئىھتىياتسىزلىقتىن قولدىن چۈشۈپ كەتسىمۇ، قوشنىلارنىڭ يەرلىك قازىنىدەك پارچە - پارچە بولۇپ كەتمەيتتى.

2. ئاتا تەرەپ بوۋام كىم ئىدى

بالا چاغلىرىمدا تەڭدىمەت ئۆزگە بالىلارنىڭ ئاق ساقال، چۆچەكچى بوۋىلىرىنىڭ بارلىقىغا بەكمۇ ھەۋەس قىلاتتىم. خۇددى «تۇندىكى چاقماق» رومانىمىنىڭ كىرىش سۆزىدە يازغانىدەك، دوستلىرىمنىڭ بوۋىلىرى دوستلىرىمغا چۆچەك ئېيتىپ بېرەتتى، قار ياغقاندا قۇشقاچ تۇتىدىغانغا قىسماق ياساپ بېرەتتى. بەزىلىرى قىسماقلا ئەمەس، دەرەخ ئۇستىگە يوشۇرۇپ قويۇپ قۇش تۇتقىلى بولىدىغان «چەتمەك»، سۇ بويىغا قويۇپ قۇشقاچ تۇتىدىغان «ساغان» دېگەندەك مۇرەككەپ قۇرۇلمىلارنىمۇ تەييارلاپ بېرەتتى. ئۇلار قۇشقاچ تۇتىدىغان ئەسۋابلىرىنى ۋە تۇتۇۋالغان

قۇشقاچلىرىنى كۆز ئالدىمدىلا كۆز ـ كۆز قىلىشاتتى ـ دە، ئۆز بوۋىلىرىغا بولغان قىزىقىشىمىنى ھەسسىلەپ ئاشۇراتتى. شۇنداق چاغلاردا يۈگۈرگەن پېتى ئۆيگە قايتىپ كېلىپ دادامدىن سورايتتىم:

ـــ مېنىڭ نېمىشقا بوۋام يوق؟

نېمىدۇر بىر ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان دادام قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ قويۇپ، بۇ سوئالىمغا خېلى ئەستايىدىل جاۋاب بېرەتتى:

ـــ بوۋاڭ ئۆلۈپ كەتكەن.

ـــ قاچان ئۆلۈپ كەتكەن؟

ـــ ئۇ چاغدا مەن 14 ياشتا ئىدىم. بوۋاڭ روزى ھاجىم مالىمانداڭ ئۆلۈپ كەتكەن، ئۇنى سەنلا ئەمەس، ئاكاڭمۇ كۆرەلمىگەن.

ـــ ئۇ قەيەردە ئۆلۈپ كەتكەن، ئۇ ئۆلۈپ كەتكەندە سىز يىغلىمىغانمۇ؟

ـــ مۇشۇ يۇرتتا ئۆلۈپ كەتكەن، ئۇ ئۆلۈشىنىڭ ئالدىدا: «بۇ يەردىن ئۆز يۇرتىمىزغا كۆچۈپ كەت، بىزنىڭ پادىشاھىمىز ئاقپاشا، پايتەختىمىز ئۇرىنبورگ» دېگەن ۋەسىيەتنى قالدۇرۇپ كۆز يۇمغان. بوۋاڭنىڭ يۇرتى ئەسلىي باشقا يەردە ئىكەن. ئۇ بۇ يەرگە 30 يېشىدا كېلىپ قالغانكەن...

مەن دادامنىڭ بۇ گەپلىرىگە ھەيران قالدىم. سەل چوڭ بولۇپ، يىلتىزىمىزنى بىلىپ بېقىشقا ھەۋەس قىلدىم ۋە دادامدىن بوۋام ھەققىدە غەلىتە ۋە مۇرەككەپ ھېكايىلەرنى ئاڭلىدىم. بوۋامنىڭ ھايات ياشاۋاتقان قۇرداشلىرى ئارقىلىقمۇ بەزى گەپلەرنى دەللىلەپ كۆردۇم.

دادامنىڭ ئېيتىشىچە ۋە بوۋامنىڭ قۇرداشلىرىنىڭ تەستىق-

لىشىچە، بۇ‌ۋام روزى ھاجىم پەرغانە ئۇيغۇرلىرىدىن ئىكەن. تۇ‌غۇلغان يېرىنى پەرغانە ئويمانلىقىدىكى ئەندىجان شەھىرى دەپ ئاتايدىكەن ۋە شۇ يەردىمۇ ئۇنىڭ ئابا ـ ئەجدادى شايى ـ ئەتلەس‌چىلىك ۋە يىپەكچىلىك بىلەن كۇنىنى ئالىدىكەن.

بۇ‌ۋام روزى ھاجىم 1870 ـ يىللارنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە ئەندىجانلىق يۇرتداشلىرى بىلەن ھەج سەپىرىگە ئاتلىنىپتۇ ۋە ھەج سەپىرىنى تاماملاپ، ئۆز يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ پامىرنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى قايسىبىر يۇرتقا كەلگەندە، كارۋانلارنىڭ مەلۇماتىدىن، ياقۇپبەگ قۇشبېگىنىڭ يەتتە شەھەرنى ئىستىلا قىلىپ، قەشقەر شەھىرىدە يۇرت سوراپ يۇرگىنىدىن خەۋەردار بوپتۇ ـ دە، قەشقەر تەرەپلەرنى كۆرۈپ باققۇسى كەلدىمىكىن يا‌كى ئاتا ـ بۇ‌ۋىسىنىڭ شىنجاڭدىكى يەتتە شەھەرنىڭ بىرەرسىدىن مۇھاجىر بولۇپ غەربىي پامىر تەرەپلەرگە ئۆتۈپ قالغان تارىخى بولسا، ئەسلىي يۇرتىنى كۆرۈپ باققۇسى كەلدىمىكىن، يولىنى ئۆزگەرتىپلا قەشقەرگە كەپتۇ. ئۇ قەشقەردە ياقۇپبەگنىڭ ئىشلەرىغا ئانچە ـ مۇنچە ئارىلاشقاندىن ئۆزگە، قەشقەر شەھىرىدە قۇ‌شۇمچە يىپەكچىلىك ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ.

كۇنلەر كېلىپ ياقۇپبەگكە كورلا شەھىرى ئەتراپىدا ھالاكەت يۇزلىنىپتۇ. ئۇ زەھەر بىلەن ئۆلتۇرۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەي، چىڭ سۇلالىسىنىڭ سەركەردىسى لىيۇ جىنتاڭ ئۇرۇمچى بىلەن تۇرپان، كورلا شەھەرلىرىنى ئىگىلەپ ئاقسۇغا قاراپ يۇرۇش قىپتۇ. ئاق‌سۇنى ئىگىلەپ قەشقەرگە يېتىپ كەلگۇچە، ياقۇپبەگنىڭ چوڭ ئوغلى بەكقۇلىبەگ قالدۇق قوشۇنلىرىنى كەينىگە سېلىپ، بىر بۆلەك پەرغانىلىك سودىگەرلەرنى ئۆز سېپىگە قوشۇپ خوتەن تەرەپلەرگە قېچىپتۇ. بۇ‌ۋام روزى ھاجىم ياقۇپبەگنىڭ ئىشلىرىغا

ئارىلىشىپ قالغىنى ئۇچۇنمۇ ياكى باشقا سەۋەب بارمۇ، قەشقەردە ئۆيلەنگەن ھەمىدە خېنىم (ئاتا تەرەپ چوڭ ئانام)نى ئېلىپ خوتەن تەرەپكە يۇرۇش قىپتۇ ۋە خوتەنگە كەلگەندىن كېيىن، داۋاملىق قېچىۋاتقان بېكقۇلىبەگدىن ئايرىلىپ، خوتەننىڭ ئاقتاش دېگەن يېرىدە تۇرۇپ قېلىپ يوشۇرۇنچە كۇن ئاپتۇ.

لېۋ جىنتاڭ قوشۇنى خوتەن ۋىلايىتىنى ئۆز تەسەررۇپىغا ئالغاندىن كېيىن، ياقۇپبەگنىڭ قالدۇقلىرىنى تۇتۇپ جازالىغاندىن ئۆزگە كۆپ ھەربىكەتلەردىمۇ بولماپتۇ. ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپ، يەر ـ جاھان تىنچلانغاندىن كېيىن، بوۋام ئاقتاشتا تۇرۇۋېرىشنى ئەپسىز كۆردىمۇ، چوڭ ئانامنى ئېلىپ چىرىغا بېرىپ، بۇ يەردە يەرلىشىپتۇ ۋە كونا كەسپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، يىپەك چىلىك بىلەن مەشغۇل بوپتۇ. ئېھتىمال، ھەجدىن قايتىپ كېلىشىدە ئەكەلگەن ياكى قەشقەردە سودا قىلىپ توپلىغان خېلى كۆپ مەبلىغى بولسا كېرەك، چىرىغا كېلىپ كۆپ ئۆتمەيلا چىرىنىڭ مۇتلەق كۆپ ساندىكى پىلىسىنى سېتىۋالالايدىغان، يىپەك چىقىرىپ، ئون نەچچە دەستىگاھتا شايى توقۇيالايدىغان خېلى داڭلىق ئادەمگە ئايلىنىپتۇ. دادام ئىبراھىم ئاخۇنمۇ ئەنە شۇ چاغلاردا دۇنياغا كۆز ئېچىپتۇ.

بىراق، بوۋام روزى ھاجىم بۇ يەردە يەرلىشىپ ئون نەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۇنلەردە، بۇ يۇرتقا سېيىت ھاجى دەيدىغان پەرغانىلىك بىر سودىگەر پەيدا بوپتۇ ۋە سودا ئاقساقىلى نامى بىلەن بۇ يەردىكى ئابلىز قارى دەيدىغان بىر پومېشچىكنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلىشىپتۇ. ئابلىز قارىنىڭ قورۇ ـ جايى ئۆيىمىزنىڭ غەرب تەرىپىدە بولۇپ، ھېلىقى 1000 مولۇق چوڭ زاراتگاھلىق-تىن ئۆتۈپ يەنە بەش مىنۇت يول ماڭسىلا يېتىپ بارغىلى بولى-

دىغان يەردە ئىدى. ئابلىز قارىنىڭ قەسىردە بىر چوڭ كۆل بو-
لۇپ، بۇ كۆل قويۇق بېھى دەرىخى بىلەن قاپلانغان يوغان كۆل
ئىدى. بىز بۇ قەسىر ۋە بۇ كۆل جايلاشقان كەنتنى «توغرىكالى»
دەپ ئاتايتتۇق. ئەتىياز كۈنلىرى چىرا ئۆستىڭىدە سۇ ئۈزۈلۈپ،
قۇدۇقلارمۇ قۇرۇپ كېتىدىغان چاغلاردا، بىز چۆگۈن، قاپاقلىرى-
مىزنى كۆتۈرۈپ، ئابلىز قارىنىڭ كۆلىگە بېرىپ سۇ توشۇپ كې-
لەتتۇق. كىچىك ۋاقتىمدا بۇ قورۇ ۋە بۇ كۆل مەنده ئاجايىپ تە-
سىراتلارنى قالدۇرغانىدى. ئازادلىقتىن كېيىن چىرا يېزىلىق
ھۆكۈمەت قۇرۇلغاندا، ئابلىز قارىنىڭ ئاشۇ قورۇسىدا قۇرۇلغا-
نىدى. ئابلىز قارىنىڭ قورۇسى ۋە ئۇ كۆل تاكى 70 ـ يىللارغە-
چە ئۆز پېتى ساقلىنىپ قالغان، كېيىن نېمىشقىدۇر ۋەيران قە-
لىنىپ، تېرىلغۇ يەرگە ئايلاندۇرۇلغان، كۆل تىندۇرۇلۇپ، كۆل
ئورنىغا يول ياسالغانىدى.

سودىگەر سېيىت ھاجى چارروسىيەنىڭ سودا ئاقساقىلى
سالاھىيىتى بىلەن چىرىغا كەلگەندىن كېيىن، يەرلىك پومېش-
چىك ئابلىز قارىنىڭ مەرىيەمخان دېگەن قىزىغا ئۆيلەنگەن، ئا-
بلىز قارىنىڭ نوپۇزىدىن پايدىلىنىپ دىنىي مەكتەپ ئاچقانىدى.
ئۇ يەنە چەت ئەل سودا ئاقساقىلى سالاھىيىتى بىلەن يەرلىك ئا-
دەملەرنى يېنىغا تارتىپ، بەزىلىرىگە چارروسىيەنىڭ سودا قىلىش
گۇۋاھنامىسىنى چارروسىيەنىڭ پۇقرالىق گۇۋاھنامىسى سۇپە-
تىدە سېتىپ بەرگەن. يەرلىك كىشىلەر بۇ گۇۋاھنامىنى كۆتۈ-
رۈۋېلىپ، ئۆزلىرىنى چارروسىيە پۇقراسى ھېسابلاپ، يەرلىك
ھاكىمىيەتنىڭ باج ـ سېلىقىدىن ئۆزىنى قاچۇرغان. ئابلىز قارى
ۋە سېيىت ھاجىنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ، يەرلىك ھاكە-
مىيەت ئورۇنلاشتۇرغان ھەر خىل ھاشارلارغا قاتناشمىغان. ھەتتا

سىيىت ھاجىنىڭ «چەت ئەل پۇقرالىرى ئالدىن سۇ ئىشلىتىش ھوقۇقىغا ئىگە» دېگەن سەپسەتىسىنى راست دەپ قاراپ، يەرلىك كىشىلەرنىڭ سۇ نۆۋىتىنى تارتىۋالغان، قارشىلاشقانلارنى ئۇ-رۇپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان.

شۇنىڭ بىلەن چىرا ناھىيەسىنىڭ توپا كەنتىدىكى سۇپۇرگە ئاخۇن دېگەن ھەققانىيەتچى كىشىنىڭ باشچىلىقىدا، چىرا خەلقى سىيىت ھاجىنىڭ ۋە ئابلىز قارىنىڭ زورلۇق - زومبۇلۇقلىرىغا قارشى چىققان. ئۇلار يۇرت خەلقىنى ئۆيۇشتۇرۇپ 1912 - يىلى 6 - ئاينىڭ 24 - كۈنى (جۈمە) ئابلىز قارىنىڭ قارا ئۇۋۇسىنى قورشىۋالغان ۋە سىيىت ھاجىنىڭ چىرىدىن چىقىپ كېتىشىنى، چارۇسىيەنىڭ سودا گۇۋاھنامىسىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى تەلەپ قىلغان.

لېكىن، سىيىت ھاجى، ئابلىز قارى ئۆز قەسىرىنىڭ ئۆگزىسىگە چارۇسىيەنىڭ بايرىقىنى چىقىرىپ، قارا مىلتىقتىن ئوق ئېتىپ، يەرلىك ئاممىا بىلەن قارشىلاشقان، يەكەن، خوتەن-لەردىن يارەمگە كەلگەن چېرىكلەرنى ئوق چىقىرىپ ئۆلتۈرگەن. يەرلىك ئاھالىلەردىنمۇ ئۆلگەنلەر بولغان. ئارقىدىنلا ئىش چى-كىغا چىققان ۋە غەزەپلەنگەن يەرلىك ئاھالە ئابلىز قارىنىڭ قە-سىرىگە ئوت قويۇۋەتكەن. بۇ دەھشەتلىك ئوتتا، ئابلىز قارىنىڭ قورۇسىغا كىرىپ پاناھلانغانلاردىن 29 نەپەر ئادەم ئۆلگەن. كې-يىن بۇلارنىڭ چارۇسىيە پۇقراسى ئەمەس، بەلكى يەرلىك پۇقرا ئىكەنلىكى، ئۇلارنىڭ قولىدىكى سودا گۇۋاھنامىسىنىڭ پاس-پورتنىڭ ئورنىنى باسالمايدىغانلىقى ئېنىقلانغان. رەسمىي چار-رۇسىيە پۇقراسىدىن پەقەت ئىككىلا ئادەم ئۆلگەن، سىيىت ھاجى بولسا ئايالچە ياسىنىۋېلىپ، دەھشەتلىك ئوت ئىچىدىن قېچىپ

كەتكەن.

ئەمدى بوۋامنىڭ ھېكايىسىگە كەلسەك، ئۇ كۈنى بازار كۈنى بولغاچقا، بوۋام چىرا بازىرىدا پىلە سېتىۋېلىۋاتقانىكەن. ئۇ ئاۋ-لىز قارىنىڭ كۆلى بېشىدا «جەڭ» بولغانلىقىنى ئاڭلاپلا سودا-سىنى تاشلاپ، ئېتىغا مىنىپ شۇ تەرەپكە قاراپ يول ئالغان ۋە كۆپ ئۆتمەيلا، ئاۋلىز قارىنىڭ قەسىرىگە ئوت قويۇۋېتىپ پە-تىراپ كېتىۋاتقان يەرلىك ئاھالىگە ئۈچراپ قالغان. بوۋام روزى ھاجىم ئەسلىدىلا چارۋىسىيەلىك (شۇ چاغلاردا ئوتتۇرا ئاسىيادا-كى كونا ئۇچ خانلىق ئاللىقاچان چارۋىسىيە تەرىپىدىن ئىگىلە-ۋېلىنغان ۋە چارۋىسىيەگە قارام بولغانىدى) بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنى چارۋىسىيەنىڭ سودا ئاقساقىلى دەۋالغان سېيىت ھاجى بىلەن مەلۇم مۇناسىۋەتلەردە بولغانمۇ ياكى ئۇنىڭ ئەسلىي تېگى پەرغانىلىك ئىكەنلىكىنى يەرلىك خەلق بىلەمدۇ، ئىشقىلىپ، ئۇ-نىڭغا بەختسىزلىك يۈزلەنگەن. (كېيىن مەن نۇرغۇن تارىخىي ما-تېرىياللارنى، جۈملىدىن يۈەن شىكەي ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ ۋەقەنى بىر تەرەپ قىلىش توغرۇلۇق ئۆز ۋاقتىدىكى قەشقەر تىدوسىغا يوللىغان تېلېگرامما تېكىستلىرىنى، جۈڭگو تاشقى ئىشلار مە-نىستىرلىقىنىڭ بۇ ۋەقەنى تەكشۈرۈشتىن كېيىنكى دوكلاتىنى كۆرگەندىن كېيىن، مەيلى سېيىت ھاجى بىلەن ئىچقويۇن – تاشقويۇن بولۇشقان يەرلىك ئادەملەر تىزىملىكىدە ياكى بۇ ۋەقە تۈپەيلى جازالانغانلار ئىچىدە بوۋامنىڭ ئىسمىنى ئۇچراتمىدىم) ئۇ ئاۋلىز قارىنىڭ كۆلى بېشىغا ئاتلىق كېتىۋاتقىنىدا يەرلىك خەلق ئۇنىڭغا بىر قىلىچ ئۇرغان ۋە ئاتتىن يىقىلغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ بېلىدىن چېچىلىپ چۈشكەن تەڭگىلەرنى تېرىۋېلىشقان. قىلىچنىڭ بىر بۆلىكى پوتىسىدىكى تەڭگىگە، بىر بۆلىكى بىقە-

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ىنىغا تەگكەچكە، بوۋام نەق مەيداندىلا قازا قىلمىغان، ئۆيگە ئېلىپ چىقىلىپ، بىر ھەپتىچە كېسەل ياتقاندىن كېيىن 1912 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ ئالدىنقى 10 كۈنىنىڭ مەلۇم بىرىدە بۇ دۇنيا بىلەن خوشلاشقان.

1913 ـ يىلىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى «چىرا ۋەقەسى» توغرىسىدا قەشقەردە سوت ئېچىلغان. بۇ سوتتا چارروسىيەنىڭ ۋەتەن ساتقۇچ يۈەن شىكەينى قىستاپ، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ نومۇسسىزلارچە يول قويۇشى ئارقىسىدا ئېرىشىلگەن دىپلوماتىيە مادىلىرى بۇ سوتنىڭ ئاساسىي مەقسىتى قىلىنغان. سوت نەتىجىسىدە، جۇڭگو پۇقرالىرى 30 نەپەر چارروسىيە پۇقراسىنى ئوتتا كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرگەن دەپ قارىلىپ، جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ زىيىنىغا كېسىم چىقىرىلغان. بۇ سوت ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ تۆلىمى ھېسابىغا جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ نەچچە يۈز مىڭ سەر كۈمۈش تۆلەم بېرىش شەرتى بىلەن، بۇ ۋەقەدىكى ھەققانىيەت تەرەپدارلىرى بولغان سۈپۈرگە ئاخۇن، شيۇڭ گاۋشىڭ قاتارلىق كىشىلەرنى نەچچە يىللىق قاماققا ئېلىشقا تۈرتكە بولغان.

شۇ سوتتىن كېيىن، دادام بىلەن مومام يەرلىك پۇقرالار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن ۋە يارىدار قىلىنغانلار قاتارىدا مەپە بىلەن قەشقەرگە ئېلىپ كېلىنگەن. چارروسىيەنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلى بورس ئەپەندى دادامغا نەپىقە ئۈچۈن 35 كۈمۈش يامبۇ تۆلىتىپ بەرگەن، بىر يامبۇنى خىراجىتى ئۈچۈن قولىغا بېرىپ، قالغان 34 يامبۇنى رۇسىيەنىڭ قەشقەردىكى مەلۇم بىر بانكىسىغا ئامانەت قويدۇرغان. شۇنىڭ بىلەن دادام ۋە مومام چىرىغا قايتقان. بىراق، مومام چىرىغا قايتىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا، بوۋامدىن قالغان مال ـ دۇنياغا ئىگە بولۇۋېلىپ، دادامنى ئازراق

پۇل بىلەن تاشلاپ قويۇپلا قاياققىدۇر كېتىپ قالغان. دادام يېتىم بالىغا ئايلىنىپ، ئاخىرىدا شۇ يەرلىك (ئۆيىمىزنىڭ 500 مېتىر جەنۇبىدىكى) سەيدى ھاجىم چەكمەن دېگەن يىپەكچى ئۇستا تەرىپىدىن بېقىۋېلىنغان. دادام سەيدى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە تۇرۇپ، ئۇنىڭدىن شايى ـ ئەتلەسچىلىكنى ئۆگەنگەن، تا ئانام زىننەتخان بىلەن توي قىلىپ، ئاكام بىلەن مەن تۇغۇلغۇچە سەيدى ھاجىمنىڭ ئۆيىدە تۇرغان. ئاكام يەتتە ياشقا، مەن تۆت ياشقا كىرگەندىلا ئاندىن ئۆي ئايرىپ چىقىپ، كېيىنكى ئۆيىمىزگە كۆچۈپ كەلگەن.

دادام قەشقەردە ئامانەت قويۇلغان 34 يامبۇنىڭ ئىسپاتىنى كېيىنكى ھەلەكچىلىكلەردە يوقىتىپ قويغان. دادام تا 1982 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى ۋاپات بولغۇچە «ستالىن دېگەن گادايدا (ئۇ ستالىن دېگەنلىك رۇسىيە دېگەنلىك دەپ قارايدىكەن) 34 يامبۇ پۇلۇم بار ئىدى» دېگەن گەپنى زادىلا ئېغىزىدىن چۈشۈرمىدى. مېنىڭ «سىز ئۇ بانكىدا پۇل قويغاندىن كېيىن رۇسىيەدە ھاكىمىيەت ئۆزگەردى. چارروسىيەنىڭ ئۇ بانكىسى شۇنىڭدىن كېيىن مەۋجۇت بولغان ئەمەس» دېگەن گەپلىرىمنىمۇ ئانچە چۈشىنىپ كەتمىدى.

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 70 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرىدا دۆلىتىمىز ده ئىسلاھات ـ ئېچىۋېتىش يولغا قويۇلدى. جۇڭگو بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقى ئارىسىدىكى مۇز ئېرىپ، ئىككى ئارىدا ئادەملەر يۈرۈشىدىغان بولدى. شۇ چاغلاردا دادام بۇ گەپلەرنى رادىيودىن ئاڭلاپتۇ ـ دە، قورسىقىغا جىن كىرىپتۇ. ئۇ قازا قىلىشتىن بىر يىل بۇرۇن ماڭا: «بالام، ئامال بولسا دادامنىڭ يۈرتىنى كۆرۈپ كەلسەم، دادام ئۇ يەردە يارمۇھەممەت ۋە شىرمۇھەممەت دەيدىغان

ئىككى ئىنىم بار دەيدىغان، شۇلارنى تېپىپ، دىدارلاشقاچ، ئو-رۇسلاردىكى 34 يامبۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىپ باقسام» دېگە-نىدى.

مېنىڭچە، بۇ تامامەن مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلار ئىدى. بىرىنچىدىن، دادام ئۇ چاغلاردا 80 ياشلارغا تاقاپ قالغان بولۇپ، يول ئازابىغا بەرداشلىق بېرەلمەيتتى. ئىككىنچىدىن، بۇ ئامالنىڭ ئۇ يەردە ئىككى ئىنىسى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ چاغلاردا كەم دې-گەندە 100 ياشلارغا كىرىشى كېرەك ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ئالەمدە بولۇشى ئېھتىمالدىن بەكمۇ يىراق ئىش ئىدى. ئۇچىنچىدىن، ئۇ 34 يامبۇنىڭ ئىسپاتى يوق ئىدى. بولغان تەقدىردىمۇ بۇ پۇلنى ئېلىش ئاسمانغا چىققاندىنمۇ تەسكە توختايتتى.

3. ئانا تەرەپ بوۋام

ئانا تەرەپ بوۋامنىڭ ئىسمى ئابدۇرېھىم ئاخۇن بولۇپ، كە-چىك ۋاقتىمدا باشقىلار ئۇنى «ئابدۇرېھىم ئاخۇن ئاقبېشى» دەپ ئاتايتتى. كېيىن ئۇقسام، ئۇ ئۆيىمىز جايلاشقان چوڭكۆل كەن-تىدە 1949 - يىلىدىن بۇرۇنقى مەلۇم مەزگىلدە «ئاقبېشى» مەن-سەپىدە ئولتۇرغانىكەن. ئاقبېشى — سۇ ئىشلىرى ئەمەلدارى بولۇپ، بۇنداق ئەمەلدار «ئاقبېشى» ۋە «كۆكبېشى» دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدىكەن. ئاقبېشى ئاق يەرلەرگە (يەنى زىرائەت تېرىلمىغان يەرلەرگە) سۇ تەقسىم قىلىشقا مەسئۇل ئىكەن. كۆكبېشى بولسا كۆك يەرلەرگە، يەنى زىرائەت ئۇنگەندىن تارتىپ، پىشقۇچە بولغان

ئارىلىقتا سۇ تەقسىملەشكە مەسئۇل ئىكەن.

ئانا تەرەپ بوۋام ئاق ئۆڭلۈك، ئاق ساقاللىق، ئۆسكىلەڭ ۋە سېمىز ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ لەقمى «توقۇناق (بىر خىل دېھقانچىلىق سايمىنى، ئارغامچىنىڭ ئۇچىغا باغلىنىپ، ئوت - چۆپلەرنى باغلاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا ئەگمەچ ياغاچ)» بولۇپ، توقۇناق جەمەتى چۆڭكۆل مەھەللىسىگىلا ئەمەس، بۇ مەھەللىگە يانداش بولغان چىغلىقئېرىق، چاقما، توزاقچى مەھەللىلىرىگىمۇ تارقالغان، دېمەك، ئۇ ناھايىتى چوڭ بىر جەمەتتىكى كۆزگە كۆرۈنگەن ئادەم ئىدى.

ئانا تەرەپ بوۋام بىر ئۆمۈر قاسساپلىق بىلەن شۇغۇللانغاچقىمۇ، ئۇ 104 ياشقا كىرىپ، 1973 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەنده ئىككى مەڭزى قىزىل، قورۇقتىن خالىي ئىدى. ھەتتا بىرەر تېلىمۇ زەخىم يېمىگەن چىشلىرى سەدەپتەك ئاپپاق تۇراتتى. مەن 1970 - يىللارنىڭ ئالدى - كەينىده مەھەللەمده دېھقان بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىمده ئۇنى داۋاملىق يوقلاپ تۇراتتىم ۋە ئۇنىڭدىن مۇشۇنداق سالامەت تۇرۇشىنىڭ سەۋەبىنى سورىغانىدىم. ئۇ ماڭا: «باشقا ئىش يوق. ئاتا - ئانامۇ، مەنمۇ بىر ئۆمۈر قاسساپلىق قىلغاچقا، قوي سويسام سويغان پاقلانىنىڭ جىگىرىنى ئىسسىق پېتى خام يەۋالاتتىم. بۇنداق قىلىشقا قاتتىق ئۆگىنىپ كەتكەنىدىمكى، خام جىگەر يېمىسەم بىر كۈنمۇ ئارامخۇدا ياشىيالمايتتىم» دېگەنىدى.

ئانا تەرەپ بوۋاملارنىڭ ھال - ئەھۋالى خېلى ياخشى ئىدى. ئۇنىڭ ئايۇان - سارايلىق ئون نەچچە ئېغىز ئۆيلۈك قورۇ - جايى، نەچچە ئون مو يېرى، ئۇچ ئېغىزلىق چوڭ ئېغىلى بولغاچقا، ئازادلىقتىن كېيىن ئۇ «باي دېھقان» تەرىكىبىگە ئايرىلغان، يەر -

ئىككى ئىنىم بار دەيدىغان، شۇلارنى تېپىپ، دىدارلاشقاچ، ئۇ-رۇسلاردىكى 34 يامبۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلىپ باقسام» دېگە-نىدى.

مېنىڭچە، بۇ تامامەن مۇمكىن بولمايدىغان ئىشلار ئىدى. بىرىنچىدىن، دادام ئۇ چاغلاردا 80 ياشلارغا تاقاپ قالغان بولۇپ، يول ئازابىغا بەرداشلىق بېرەلمەيتتى. ئىككىنچىدىن، بۇ ۋاقىت ئۇ يەردە ئىككى ئىنىسى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ چاغلاردا كەم دې-گەندە 100 ياشلارغا كىرىشى كېرەك ئىدى. ئۇلارنىڭ بۇ ئالەمدە بولۇشى ئېھتىمالدىن بەكمۇ يىراق ئىش ئىدى. ئۇچىنچىدىن، ئۇ 34 يامبۇنىڭ ئىسپاتى يوق ئىدى. بولغان تەقدىردىمۇ بۇ پۇلنى ئېلىش ئاسمانغا چىققاندىنمۇ تەسكە توختايتتى.

3. ئانا تەرەپ بوۋام

ئانا تەرەپ بوۋامنىڭ ئىسمى ئابدۇرېھىم ئاخۇن بولۇپ، كىچىك ۋاقتىمدا باشقىلار ئۇنى «ئابدۇرېھىم ئاخۇن ئاقبېشى» دەپ ئاتايتتى. كېيىن ئۇقسام، ئۇ ئۆيىمىز جايلاشقان چوڭكۆل كەنتىدە 1949 - يىلىدىن بۇرۇنقى مەلۇم مەزگىلدە «ئاقبېشى» مەنسىپىدە ئولتۇرغانكەن. ئاقبېشى — سۇ ئىشلىرى ئەمەلدارى بولۇپ، بۇنداق ئەمەلدار «ئاقبېشى» ۋە «كۆكبېشى» دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدىكەن. ئاقبېشى ئاق يەرلەرگە (يەنى زىرائەت تېرىلمىغان يەرلەرگە) سۇ تەقسىم قىلىشقا مەسئۇل ئىكەن. كۆكبېشى بولسا كۆك يەرلەرگە، يەنى زىرائەت ئۇنگەندىن تارتىپ، پىشقۇچە بولغان

ئارىلىقتا سۇ تەقسىملەشكە مەسئۇل ئىكەن.

ئانا تەرەپ بوۋام ئاق ئۆڭلۈك، ئاق ساقاللىق، ئۆسكىلەك ۋە سېمىز ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ لەقىمى «توقۇناق (بىر خىل دېھقانچىلىق سايمىنى، ئارغامچىنىڭ ئۇچىغا باغلىنىپ، ئوت - چۆپلەرنى باغلاشقا ئىشلىتىلىدۇ. مۇندا قچە ئېيتقاندا ئەگمەچ ياغاچ)» بولۇپ، توقۇناق جەمەتى چۆڭكۆل مەھەللىسىگىلا ئەمەس، بۇ مەھەللىگە يانداش بولغان چىغلىقئېرىق، چاقما، توزاقچى مەھەللىلىرىگىمۇ تارقالغان، دېمەك، ئۇ ناھايىتى چوڭ بىر جەمەتتىكى كۆزگە كۆرۈنگەن ئادەم ئىدى.

ئانا تەرەپ بوۋام بىر ئۆمۈر قاسساپلىق بىلەن شۇغۇللانغاچقىمۇ، ئۇ 104 ياشقا كىرىپ، 1973 - يىلى ئالەمدىن ئۆتكەنده ئىككى مەڭزى قىزىل، قورۇقتىن خالىي ئىدى. ھەتتا بىرەر تېلىمۇ زەخىم يېمىگەن چىشلىرى سەدەپتەك ئاپپاق تۇراتتى. مەن 1970 - يىللارنىڭ ئالدى - كەينىده مەھەللەمده دېھقان بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىمده ئۇنى داۋاملىق يوقلاپ تۇراتتىم ۋە ئۇنىڭدىن مۇشۇنداق سالامەت تۇرۇشىنىڭ سەۋەبىنى سورىغانىدىم. ئۇ ماڭا: «باشقا ئىش يوق. ئاتا - ئانامۇ، مەنمۇ بىر ئۆمۈر قاسساپلىق قىلغاچقا، قوي سويسام سويغان پاقلانىنىڭ جىگىرىنى ئىسسىق پېتى خام يەۋالاتتىم. بۇنداق قىلىشقا قاتتىق ئۆگىنىپ كەتكەنلىكىمكى، خام جىگەر يېمىسەم بىر كۈنمۇ ئارامخۇدا ياشىيالمايتتىم» دېگەنىدى.

ئانا تەرەپ بوۋاملارنىڭ ھال - ئەھۋالى خېلى ياخشى ئىدى. ئۇنىڭ ئايۇان - سارايلىق ئون نەچچە ئېغىز ئۆيلۈك قورۇ - جايى، نەچچە ئون مو يېرى، ئۇچ ئېغىزلىق چوڭ ئېغىلى بولغاچقا، ئازادلىقتىن كېيىن ئۇ «باي دېھقان» تەركىبىگە ئايرىلغان، يەر -

سۈيى، مال ـ مۈلكى مۇسادىرە قىلىنمىغان بولسىمۇ، «باي ـ دېھقان» بولغىنى ئۈچۈن سوغۇق مۇئامىلىگە ئۇچراپ تۇراتتى. ئۇ ھۆكۈمەتنىڭ شەخسىي قاسساپلىق قىلماسلىق، مال سويماسلىق دېگەندەك سول سىياسەتلىرى يولغا قويۇلۇۋاتقان ئەھۋال ئاستىدىمۇ، مەخپىي يوسۇندا مال سويۇپ سېتىپ، قاسساپلىق ھۈنىرىنى داۋاملاشتۇراتتى. ئۇ بەزىدە ھويلىدىكى تونۇرغا كاۋاپ سېلىپ ساتاتتى، پاقلاننى تونۇرغا سېلىپ بولغاندىن كېيىن، تو-نۇر يېنىغا بىر دۆۋە قوي مايىقى نەييارلاپ بۇ مايىاققا ئوت ياقاتتى ـ دە، مايىاقتىن ئۆرلىگەن ئىس ھويلىنىڭ ھەممە يېرىگە تارىلىپ، تونۇردىن چىققان كاۋاپ پۇرىقىنى بېسىپ كېتەتتى. شۇنىڭ بى-لەن مەھەللە كادىرلىرىنىڭ سەزگۈسىنى ئۆزگەرتىپ، «تۈتۈلۈپ» قېلىشتىن مۇۋەپپەقىيەتلىك ساقلىنىپ قالاتتى.

كىچىك چاغلاردا ئاكام بىلەن مەن بۇ ئاملارنىڭ ئۆيىگە بې-رىشنى، ئەپلەشسە ئۇ يەردە قونۇپ قېلىشنى بەكمۇ ياخشى كۆ-رەتتۇق. چۈنكى، ئۇ ئۆيدە كالا بېقىلىۋاتقان بولۇپ، چوڭ ئانا-نىڭ سۈت ـ قايمىقى خېلى كەڭرى ئىدى. ئۇ ئۆيگە بارغان ھامان ئىچىشمىزگە سۈت ياكى قېتىق بېرەتتى. ھېچبولمىسا بىر قا-چىغا زاغرا چىلاپ، ئۈستىگە بىر قوشۇق قوي يېغى بىلەن بىر چىمدىم پىننە سالاتتى ـ دە، ئۈستىگە قاينىاق سۇ قۇيۇپ، بەش مىنۇتچە دۈملىگەندىن كېيىن بىزگە بېرەتتى. بۇنداق «تاماق» شۇنداق تەملىك بولاتتىكى، قانچە كۆپ يېسەك يەنە يېگۈمىز كې-لەتتى.

ئانا تەرەپ مومام توختى ئاغىچا دەيدىغان ئايال بولۇپ، چاقما كەنتى «قالماقدۆڭ» ئەتراپىدىكى ساڭگۈك جەمەتىدىن ئىدى. ئۇ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى كۆپ، جەمەتلىك ئايال بولۇپ، مال بېقىش-

قا، مال بورداشقا ئالاهىده ئېپى بار ئىدى. بوۋاملارنىڭكىگە بار-
ساق، بوۋامنىڭ بىز بىلەن ئانچە كۆپ كارى بولمايتتى. بىراق،
چوڭ ئانام بىزنى خۇش چىراي قارشى ئېلىپ، يەيدىغان بىرنېمە-
لەرنى بېرەتتى. بىزمۇ ئۇنىڭ كالىغا ھەلەپ ئېتىشىگە، ئوت ئې-
لىشىغا يارەمدە بولاتتۇق. كالا ساغقاندا كالىنىڭ بېشىنى تۇتۇپ
بېرەتتۇق. قوناقلىقلارغا كىرىپ ئوت ئېلىپ چىقىپ، ئىشىنى
يەڭگىللىتەتتۇق. بەزىدە تونۇر بېشىدا ئىسسىق زاغرا يەپ ئولتۇ-
رۇپ غەلىتە قورقۇنچلۇق چۆچەكلىرىنى ئاڭلايتتۇق. مومام
1964 - يىلى يازدا تۇغەپ كەتتى. يادىمدا قېلىشىچە، مەن تاڭ
سەھەردە ئۇنىڭ نامار باغىقىنى تارقىتىپ كېلىۋاتسام، ناھىيە با-
زىرىدىكى يۇقىرى ئاۋازلىق كانايدا «كوممۇنا ئەزالىرى قۇياشقا
باقار» دېگەن خەنزۇچە ناخشا ئاڭلىتىلىۋاتقانىكەن.

4. دادام شۇنداق ئادەم ئىدى

يۇقىرىدا ئاتا تەرەپ بوۋامنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلىگەن-
دە، ئاتامنىمۇ ئانچە - مۇنچە ئېغىزغا ئېلىپ ئۆتتۇم.

دادام ئىبراھىم ئاخۇن ئىككى لەقەملىك كىشى بولۇپ، بە-
زىلەر ئۇنىڭ ئىسمىنى «چەكمەن» دېگەن لەقەم بىلەن قوشۇپ ئا-
تايتتى. بۇ ئۇنىڭ شايى - ئەتلەس، چەكمەن توقۇيدىغىنىدىن،
چەكمەن سودىسىنى كەسىپ قىلغىنىدىن قويۇلغان لەقەم بولسا
كېرەك. ئەترەتنىڭ نومۇر خاتىرىلەيدىغان دەپتىرىدە بولسا، دادام
«تۇغمەن» لەقىمى بىلەن خاتىرىلىنەتتى. بۇ لەقەم دادامنى يېتىم

www.uyghurkitap.com

قالغاندا ئاسرىۋالغان «سەيدى ھاجىم تۈگمەن»نىڭ لەقىمى بولۇپ، بۇ لەقەم دادام سەيدى ھاجىم تۈگمەنگە بالا بولغاندىن كېيىن، لەقەمنىڭ ئاتىدىن ئوغۇل بالىغا مىراس قېلىش ئادىتى بويىچە مىراس قالغان بولسا كېرەك.

دادام ئېگىز بويلۇق، بۇغداي ئۆڭلۈك، ئۆچكە ساقال ئادەم ئىدى. مىجەزى ئوچۇق مىجەزگە تەۋە بولۇپ، ھەممە ئادەم بىلەن چىقىشىپ ئۆتەتتى. ئەدەپ ـ قائىدىنى تولۇق بەجا كەلتۈرەتتى. دادام شايى ـ ئەتلەسچىلىك ھۈنىرىنى پۇختا ئىگىلىگەن بولغاچقا، دادامنىڭ دۇكىنىدىن توقۇلۇپ چىققان شايىلارنىڭ يېقىن ـ يىراقتا داڭقى بار ئىدى. بولۇپمۇ ئەتلەس توقۇش مۇرەككەپ، ئىش ھالقىسى كۆپ، توقۇلۇشى سىپتا بولغان زىل ھۈنەرلەرنىڭ بىرسى بولۇپ، دادام پۈتۈن ناھىيە بويىچە ئەتلەس بوياپ، ئەتلەس توقۇيالايدىغان بىردىنبىر ھۈنەرۋەن ئىدى. بولۇپمۇ ئەتلەسنىڭ ئۆرۈشىنى بوياش ئۇنىڭ كوزىر ھۈنەرلىرىنىڭ بىرسى بولۇپ ھېسابلىناتتى.

ئۇ ئەتلەس ئۆرۈشىنى بويىغاندا، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزدە ئىشلەنگەن خام يىپەكنى «تەنېگاھ» دەپ ئاتىلىدىغان يەتتە ـ سەككىز مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى بىر توغرا ياغاچنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۆز قانۇنىيىتى بىلەن باغلاپ چىقاتتى. بۇنى «ئەتلەس يوگۈرۈش» دەپ ئاتايتتى. كېيىن خام يىپەكنى تەنېگاھتىن ئۆز رېتى بىلەن چۈشۈرۈۋېلىپ، خۇشنا، شاخار ۋە مەن بىلمەيدىغان قانداقتۇر بىرنەرسىلەر بىلەن قوشۇپ قازانغا سېلىپ ئاقارتاتتى. بۇ «مەشۇت پىشۇرۇش» دېيىلەتتى. خام يىپەك پىشىپ قاردەك ئاقارغاندىن كېيىن ئۇنى ھويلىمىزدا يېيىپ قۇرۇتاتتى ۋە ئۆرۈشىنى توقۇلىدىغان ئەتلەسنىڭ نۇسخىسى بويىچە كۆممىقوناق

پوستی بىلەن بوغۇشقا باشلايتتى. ئەتلەس ئۆرۈشى بوغۇلۇپ بول-
غاندىن كېيىن (بىر ئەتلەسنىڭ ئۆرۈشىنى بوغۇش بىرەر ھەپتە
داۋام قىلىدىغان بەكمۇ مۇرەككەپ ئىش تۇرى ئىدى)، كۆك ئەت-
لەس بولسا كۆك رەڭ ئېرىتىلگەن قازانغا سېلىناتتى، قىزىل
ئەتلەس بولسا قىزىل رەڭ ئېرىتىلگەن قازانغا سېلىناتتى ۋە خې-
لى ئۇزاق قاينىتاقاندىن كېيىن ئوتنى توختىتىپ، ئەتلەس ئۆرۈ-
شىنى سۇزۇۋېلىپ يېيىپ قۇرۇتاتتى. ئاندىن كېيىن ئەتلەس ئۆ-
رۈشىگە باغلانغان نەچچە يۈز بوغۇم كۆمىقوناق پوستىنى بىر -
بىرلەپ يېشىپ چىقاتتى - دە، ئۇنى دەستىگاھقا تارتاتتى. ئەتلەس
تۆت تەپكە بىلەن توقۇلىدىغان بولغىنى ئۇچۇن، بىر كىيىملىك
ئەتلەس توقۇغۇچە، بىرەر ھەپتە دۇكاندا ئولتۇرۇشقا توغرا كې-
لەتتى. ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ھېچقانداق نۇسخا خەرىتىسى ۋە
رەڭ ئۆرنىكىگە قارىمايلا ئەتلەس ئۆرۈشىنى بوغۇپ، رەڭ بېرىش-
كە تېگىشلىك يەرگە رەڭ بېرىپ، رەڭ بەرمەسلىككە تېگىشلىك
يېرىگە رەڭ بەرمەي، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان چىرايلىق ئەتلەس-
لەرنى توقۇيالايدىغىنى كىچىك ۋاقتىمدىلا ئەمەس، بەلكى ھازىر-
مۇ مېنى ھەيران قالدۇرىدۇ ۋە سۆيۈندۇرىدۇ.

دادام كىتابخۇمار، سەنئەتخۇمار ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆزى ئە-
تۇارلاپ ساقلاۋاتقان «مىڭبىر كېچە» كىتابىنىڭ قانداق قىلىپ
ئۆزىگە تەۋە بولغانلىقىنى ماڭا مۇنداق ھېكايە قىلىپ بەرگەنىدى:

«مىڭبىر كېچە» كىتاب ئوقۇش سورۇنىمىزدا داۋاملىق ئو-
قۇلىدىغان كىتابلاردىن ئىدى. ئۇنى 100 قېتىم ئوقۇساقمۇ يەنە
يېڭى تۇيۇلاتتى. بىراق، «مىڭبىر كېچە»نى ئوقۇغۇمىز كەلسە، پە-
قەت خوتەن شەھىرىدىكى كىتاب ئىگىسىدىن بىر كۇنلۇك، ئىك-
كى كۇنلۇك ئارىيەتكە ئەكىلىپ ئوقۇيتىتۇق، كىتابنى ئوقۇپ

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

بولايلى، بولمايلى، قەرەلى توشقان هامان ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىشكە مەجبۇر بولاتتۇق، شۇڭىمۇ ئۆزۈمگە تەئەللۇق بولغان بىر پارچە «مىڭبىر كېچە»نىڭ بولۇشىنى بەكمۇ ئارزۇ قىلاتتىم، قاچان ئوقۇغۇم كەلسە شۇ چاغدا ئوقۇسام دەپ ئويلايتتىم.

ئاكاڭ تۇغۇلغان يىلى (مېنىڭ هېسابىمدا تەخمىنەن 1947 ـ يىلى) باشقىلاردىن كېرىيەلمىگە بىر بايدا «مىڭبىر كېچە»نىڭ تو-لۇق نۇسخىسىنىڭ بارلىقى، ئۇ ئۇ كىتابنى نەلەرگىدۇر سودا قى-لىپ بارغاندا قىممەت باها بىلەن سېتىۋالغانلىقى، ئەمما ئۆزىنىڭ كىتاب ئوقۇشقا ئانچە هەۋىسىنىڭ يوقلۇقى تۇغرىسىدىكى بىر خەۋەرنى ئاڭلاپ قالدىم.

شۇنىڭ بىلەن شۇ كىتابنى قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈرۈش توغرىسىدا كۆپ ئويلاندىم ـ دە، ئاخىر تەۋەككۇل قىلىپ، ئەتلەس توقۇيدىغان موكامنى قوينۇمغا سېلىپ كېرىيەگە بېرىپ، ئۇ باي-نىڭ ئۆيىنى تاپتىم. ئۇ چاغلاردا كىرىيەنىڭ بۇ يېزىسىدا ئەتلەس توقۇيدىغانلار يوق ئىكەن. ئەتلەسكە ئېهتىياجى چۈشكەنلەر ئەت-لەسنى خوتەندىن سېتىۋېلىپ كېلىپ، ئېهتىياجىنى قامدايدى-كەن.

ئۇ باينى تېپىپ، ئۆزۈم توقۇغان بىر كىيىملىك ئەتلەسنى سوۋغا قىلىپ، ئۆزۈمنىڭ ئەتلەس توقۇيدىغان ئۇستا ئىكەنلى-كىمنى، ئەگەر ئۇ باي ئەتلەس توقۇتماقچى بولسا ئەتلەس توقۇپ بېرىدىغانلىقىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇ باي خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە مەندىن ئۆز ئۆيىدە بىر يىل تۇرۇپ، ئەتلەس توقۇپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن كېرىيەدىن مەشۇت ئەكەلدۇرۇپ، بوياشتىن باشلاپ توقۇشقۇچە بولغان هەممە ئىشنى بىر قوللۇق قىلىپ،

ساق بىر يىلنى ئۆتكۈزدۈم. ئۇ باينىڭ خوتۇن - قىزلىرىمۇ ئەتە-
لەسكە ئېرىشتى، ئاشقىنىنى ئەتراپىدىكى كىشىلەرگە ۋە يېقىن -
يېراقتىكى ھاجەتمەنلەرگە سېتىپ بېرىپ خېلى كۆپ پۇلغا ئې-
رىشتى. ھۇنىرىمدىن رازى بولدى.

بىر يىل توشتى. مەن ئۇ بايغا يۈرتۇمغا قايتىشقا تەرەددۇت قىلغىنىمنى ئېيتتىم. ئۇ بىر يىللىق ئىش ھەققىم ئۈچۈن خېلى كۆپ قوناق بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىۋىدى، مەن ئۇنىڭ قونىقىنى ئالمايدىغىنىمنى، ئۆز ئىلكىدىكى «مىڭبىر كېچە»نى ماڭا ھەدىيە قىلىۋېتىشىنى، زۆرۈر تېپىلسا، يەنە بىر يىل ھەق ئالماي ئىش-
لەپ بېرىدىغىنىمنى ئېيتىۋىدىم، ئۇ باي بۇ تەلىپىمگە دەرھالا قوشۇلدى ۋە خۇرۇم بىلەن قاپلانغان «مىڭبىر كېچە»نى قولۇمغا تۇتقۇزدى. ئۇ كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ، كۆپ يىللىق ئارزۇيۇمنىڭ ئىشقا ئاشقىنىدىن خۇشال بولۇپ ئۆز يۈرتۇمغا قايتىپ كەلدىم. بۇ كىتابنى بىر يىللىق ئەمگىكىمنىڭ مېۋىسى دەپ بىلىپ، ئە-
تىۋارلاپ ساقلىدىم.»

دادامنىڭ ««مىڭبىر كېچە»دىن ئۆزگە يەنە نۇرغۇن كىتابلىرى بار ئىدى. ئۇ بۇ كىتابلارنى ئايرىم بىر ساندۇققا سېلىپ، مۇھىم بايلىق قاتارىدا ساقلايتتى. ئۇ ئۆيدە بولمىغان ياكى ئىچكىرىكى ئۆيدە شايى توقۇۋاتقان چاغلاردا مەن بۇ ساندۇقنى ئېچىپ، «مىڭ-
بىر كېچە»نى ۋاراقلاپ كۆرەتتىم. بۇ كىتاب جىگەر رەڭلىك خۇ-
رۇم بىلەن مۇقاۋىلانغان، ھازىرقى كىتاب ئۆلچىمى بويىچە 16 فورماتتىن چوڭ، لېكىن سەككىز فورماتقا يەتمەيدىغان چوڭ كىتابلاردىن ئىدى. بۇ كىتاب قازاندىمۇ، ئۆزبېكىستاندىمۇ ياكى باشقا تۈركىي تىللىق دۆلەتلەردىمۇ، ئىشقىلىپ، تاش مەتبەئىدە بېسىلغان بولۇپ، قەغىزى سۈس سېرىق ئىدى. ئارىلاپ - ئارىلاپ

ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى
www.uyghurkitap.com

قىستۇرما رەسىملىرى بولاتتى. چاغاتايچە ھەرپلەرنى ھەجىلەپ تۇرۇپ ئانچە ـ مۇنچە ئوقۇپمۇۋالاتتىم ـ دە، دادامنىڭ خاپا بولۇشىدىن ئەنسىرەپ، كىتابنى دادام پەيدا بولماستىلا ساندۇققا سېلىپ، قۇلۇپنى بېسىپ قوياتتىم.»

بىراق، بۇ ئىشلار مەن باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 2 ـ ئوقۇۋاتقان، ساۋاتىم چىقىپ، ئانچە ـ مۇنچە بىرنېمىلەرنى بىلىپ قالغان يىللاردىن بۇرۇنقى ئىشلار ئىدى.

1957 ـ يىلىنىڭ ئەتىياز ئايلىرىدا كادىرلارچە كىيىنگەن ئالتە ـ يەتتە ئادەم ئۆيىمىزگە كىرىپ كەلدى. كىرىپلا دادامنىڭ ساقلاۋاتقان كىتابلىرىنى كۆرۈشكە كەلگەنلىكىنى، بولۇپمۇ «مىڭبىر كېچە»نى كۆرمىسە بولمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ «ئۇلتىماتوم» تاپشۇردى. يەرلىك ئەمەلدارلار بولسا كېرەك، بىرەيلەن ئۇ ئادەملەرنى تونۇشتۇرۇپ: «ئۇلار ئۈرۈمچىدىن كەلگەن ئۇنداق ئادەملەر، بۇنداق ئادەملەر، ئۇلار كىتابلارنى تەكشۈرىدۇ، مۇھىملىرىنى قۇتقۇزۇپ قالىدۇ، شۇڭا ئىككىلەنمەي كىتابلىرىنى چىقارسىلا» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ دادامنى ئالدىراتقىلى تۇردى.

دادام ۋەزىيەتنىڭ ئۆزىگە پايدىسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى بولغاي، تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن كىتابلىرىنى ئېلىپ، سۇپا ئۈستىگە تاشلاپ قويدى. ئۇ ئادەملەر قېرىشقاندەك، نەچچە ئون پارچە كىتاب ئارىسىدىن ئاشۇ «مىڭبىر كېچە»نى تاللىۋالدى ـ دە، ئۇ كىتابنى يەرلىك ئەمەلدارغا تۇتقۇزۇپ، دادامغا ئەتە ئەتىگەندە ناھىيەلىك ھۆكۈمەتكە كىرىشىنى تاپىلاپ قويۇپ كېتىپ قېلىشتى.

دادامنىڭ روھى چۈشۈپ، قاپىقى ئېچىلمايدىغانلا بولۇپ كەتتى. ئۇ ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە چىقىپ كېتىپ، كەچ

كىرگەندە يەنە روھى چۈشكەن پېتى قايتىپ كەلدى ـ دە، ئۇشكىتىن كىرىپلا: «ھۇ قاراقچىلار، بۇنچىلىك پۇلغا نېمە كېلەتتى بۇ كەملەردە، ئىسىت بىر يىللىق ئەجرىم» دەپ قاياپاپ كەتتى ۋە ئىككى ـ ئۈچ كۈنگىچە تاماقتىن قالدى.

كېيىن ئۇقسام، يۇقىرىدىن كەلگەنلەر «مىڭبىر كېچە»نى ئەكەتمەكچى بولغىنىنى، ناھىيەلىك ھۆكۈمەت كىتاب ھەققىگە 30 كوي پۇل بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ دادامنى ئالداپتۇ. دادام ئۇلارغا نارازى بولۇپ، ھېلىغۇ 30 كوي ئىكەن، 300 كوي بەر-سىمۇ بۇ كىتابتىن ۋاز كەچمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ چىك تۇرغا-نىكەن، ناھىيەلىك ھۆكۈمەت ساقچىلارنى چاقىرىپتۇ. 30 كويغا رازى بولۇپ كىتابنى «سېتىپ» بەرمىسە دادامنى سولايدىغانلىقى-نى ئېيتىپ، خېلى قاتتىق قورقۇتۇپتۇ. ھەتتا ساقچىلار دادامنىڭ قولىغا كويزا سېلىشقىمۇ تەييارلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دادام قورققىنىدىن ئۇلارنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپتۇ ـ دە، پېشكەللىك-تىن قۇتۇلۇپ ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ.

دادام كىتابخۇمار بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ، جەڭنامىلەرگە، ھې-كايە ـ چۆچەكلەرگە تولىمۇ ئۇستا ئادەم ئىدى. ئۇ قىش كۈنلىرى ئۇزاق تۈنلەردە باشقىلار تەرىپىدىن نەلەرگىدۇر تەكلىپ قىلىناۋ-تى. ئۇ تەكلىپ قىلىنغان يەردە جەڭنامىلەرنى سۆزلەيتتى، ماقال ـ تەمسىللەرنى شېپى كەلتۈرۈپ، باشقىلارغا تەربىيە بېرەتتى. بې-شىغا كۈن چۈشكەن كىشىلەرگە ئۇلارغا ماس كېلىدىغان چۆچەك-لەرنى ئېيتىپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇتاتتى. تارىخىي شەخسلەرنىڭ، دىنىي ئەربابلارنىڭ تەرجىمھالىنى سۆزلەپ، باش-قىلارنىڭ ئېغىر كۈنلەردىن ئۆتۈۋېلىشىغا ياردەم بېرەتتى.

ـــ بالام، يىراق يۇرتلارغا كېتىۋاتسەن، ساۋاقداشلىرىڭ بە-

لەن، ئەتراپىڭدىكى باشقا ئادەملەر بىلەن ئوبدان ئۆتكىن، — دې-
گەندى ئۇ، ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كېتىۋاتقىنىمدا ماڭا چۆ-
چەك سۆزلەپ بېرىپ، — بۇرۇنقى زامانىدا بىر يۇرتتا بىر سا-
تىراشنىڭ بالىسى ۋە بىر تۇزچىنىڭ بالىسى بار ئىكەن، بۇ ئىك-
كىيلەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە يىراق بىر يۇرتقا بارماقچى بوپتۇ ۋە
سەپەرگە چىقىپتۇ، ئۇلار مېڭىپتۇ، مېڭىپتۇ، سەپىرىنىڭ يولى
تۈگەپ، بىر شەھەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. ئۇلار بۇ شەھەرنى ئاڭلى-
غانىكەنۇ، كۆرمىگەنىكەن.

بۇ ئىككىيلەن ئۇ شەھەرنىڭ كوچىسىدا سەرگەردان بولۇپ
يۈرگەن بىر كۈنلەردە، شەھەر مىرشەپلىرى ئۇلارنى تۇتۇۋاپتۇ —
دە، پۈت ـ قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي پادىشاھىنىڭ ھۇزۇرىغا ئې-
لىپ بېرىپتۇ.

— سىلەر كىم بولىسىلەر، بۇ شەھەردە نېمە قىلىپ يۈرد-
سىلەر، — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ ئۇ ئىككى يىگىتتىن.

ئىككى يىگىت بۇ شەھەرگە كېلىش سەۋەبىنى چۈشەندۈر-
گەندىن كېيىن، بىر ـ بىرىنى تونۇشتۇرۇپتۇ:

— مانا ماۋۇ يىگىت ، — دەپ تونۇشتۇرۇپتۇ تۇزچىنىڭ
ئوغلى، ساتىراشنىڭ ئوغلىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — ئۇنىڭ
دادىسى يۇرتىمىزدىكى جىمى ئادەمنىڭ بېشىنى سىلايدۇ.

ئارقىدىنلا ساتىراشنىڭ ئوغلى تۇزچىنىڭ ئوغلىنى تونۇش-
تۇرۇپ دەپتۇ:

— ئالىيلىرى، بۇ يىگىت، يۇرتىمىزدىكى ساخاۋەتچى بىر ئا-
دەمنىڭ ئوغلى، پۈتكۈل يۇرت خەلقى ئۇنىڭ دادىسىنىڭ قولىدىن
تۇز يەيدۇ.

پادىشاھ ئىككىيلەننىڭ بىر ـ بىرىنى تونۇشتۇرۇشىغا دىق-

قەت قىپتۇ ۋە:

— سىلەر راستلا كاتتا ئادەملەرنىڭ بالىسى ئىكەنسىلەر، شۇنداق ئىكەن، سىلەرنىڭ شەھىرىمىزدە تۇرۇشۇڭلاردىن ئەنسىرەشنىڭ ھاجىتى يوق، — دەپتۇ ۋە مىرشەپلەرگە ئۇ يىگىتلەرنى قويۇپ بېرىشكە ئەمر قىپتۇ.

دادام گۇزەللىككە ئەھمىيەت بېرىدىغان، مەيلى يېڭى بولسۇن، كونا بولسۇن، كىيىم - كېچەكنى قاملاشتۇرۇپ كىيىدىغان، ھويلا - ئارانلىرىمىزنى چىنىدەك پاكىز تۇتىدىغان ئادەم ئىدى. ئۇ «ئوغۇل بالا دېگەن كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى كىر قىلماسلىقى كېرەك» دەپ مېنى تازىلىقنى سۆيۈشكە ئاگاھلاندۇرۇپ تۇراتتى. ئانام يوتقان - كۆرپىلەرنى جاۋەن ئۈستىگە يىغقاندا، ئۇ ئانامنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ، يوتقان - كۆرپىلەرنى قىرىنى چىقىرىپ چىرايلىق يىغىشقا دەۋەت قىلاتتى. ئانام دادامنىڭ بۇ زىلىملىقىدىن قاقشاپ كەتكەن چاغلاردا، دادام: «ئۆيىنى پاكىز تۇتۇش، چىرايلىق تۇتۇشنىڭ خاسىيىتى تولا. تالا - تۇزگە چىققاندا كونىراق كىيىملەرنى كىيىسىمۇ بولىدۇ. ئەمما، ئۆيىنى چىرايلىق تۇتۇش كېرەك. چۈنكى، تالا - تۇزدە كىيگەن كىيىملەرنى كۆرۈپ بەزىلەر بۇ ئادەم بەك كەمبەغەل ئىكەن دەپ باھا بېرىشى مۇمكىن، بىراق ئۇ ئادەم ئۆيگە كىرىپ، ئۆينىڭ پاكىزلىقىنى كۆرسىلا، بۇلار كەمبەغەل ئەمەس ئىكەن تونۇشقا كېلىدۇ» دەپ تەنبىھ بېرەتتى. قولى بوشسىلا قاتتىق بولسۇن ئۇچۇن، ھويلىمىزغا سېغىز ياتقۇزاتتى، سۇپۇرگە ئېلىپ ئۆي سۇپۇرەتتى، تال بارىكىنى ئوڭشاپ قاشالارنى تۇزەيتتى.

دادام مېھماندوست، كەڭ قول، مەرد ئادەم ئىدى. ئانام ھەر قېتىم تاماقتا تۇتۇش قىلغاندا، ئانامغا:

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـــ زىننەتخان، بىر كىشىلىك خىمىرنى ئارتۇق يۇغۇرۇۋىتىلا، بىر كىشىلىك پولۇنى كۆپ ئېتىۋىتىلا، تاماق ۋاقتىدا بىرەر مېھمان كېلىپ قالسا مېھمان تاماقسىز قالمىسۇن، ھەرقانچە كەمبەغەل بولساقمۇ مېھمان ئالدىدا چاندۇرساق بولمايدۇ، مېھمان كەلسە كېلەر، كەلمىسە ئاشقان تاماقنى مەن يەۋېتەي، ـــ دەپ تاپىلايتى. مېھمان كەلسە، مېھمان ئالدىغا تاماق كەلتۈرەتتى. مېھمان كەلمىسە، مېھمان ئۈچۈن ئارتۇق تەييارلانغان تاماقنى ھەممىمىزگە بۆلۈپ بېرەتتى.

مەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ يېزىغا قايتىپ دېھقان بولغاندىن كېيىنكى 3 ـ يىلى، يەنى 1970 ـ يىلى مەن چوڭ ئەترەت (كەنت) پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ سېكرېتارلىقىغا تەينەلەندىم. مۇنداقچە ئېيتقاندا، 2000 غا يېقىن ئادەمى، 4000 مودىن ئارتۇق تېرىلغۇ يېرى، 5000 تۇياقتىن ئارتۇق چارۋىسى بار بىر ئورۇننىڭ باشلىقى بولۇپ قالدىم. باشلىق بولغانلىقىمنى ئېلان قىلغان كۈنى كەچتە دادام ماڭا بېرىلىدىغان تۈنجى تەربىيەنى باشلىۋەتتى. ئۇ ماڭا مۇنداق دېدى:

ـــ ئەگەر ئىشخانىڭغا بىرىكىم ئەھۋال ئېيتىپ كېلىپ قالسا، ئىشى ھەل بولسۇن ياكى ھەل بولمىسۇن، چىرايلىق گەپ بىلەن يولغا سال، ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقىقىن. ئەگەر ئۆيگە بىرىكىم ھال ـ ئەھۋال ئېيتىپ كەلسە، ئۇنىڭ ئالدىغا جەزمەن داستىخان ئېلىپ كەل، ئاناڭ ئۆيدە بولسا چاي دەملەپ بەرسۇن. قانداق ئادەم بىلەن قانداق سۆھبەتتە بول، ئالدى بىلەن چاي تۇتقىن، ئاندىن كېيىن نېمە گېپى بارلىقىنى سورىغىن. ئۆيگە كەلگەن قانداقلا كىشى بولسۇن، ئۇنى چوڭ دەرۋازا ئالدىغىچە ئۇزىتىپ قوي، يوللاردا كېتىۋاتقىنىڭدا توختاپ ـ توختاپ

كەينىگە قارىغىن، ئەگەر بىر كىشى كەينىڭدىن ئىتتىك قەدەم-
لەر بىلەن كېلىۋاتقان بولسا، ئۇنى ماڭا ئېيتمىدىغان گېپى بار
ئىكەن دەپ ھېسابلا ۋە جايىڭدىلا توختاپ ئۇ كىشىنىڭ ساڭا يې-
تىشۇۋلىشىنى كۈتكىن. ئۇ كىشى يېتىشىپ كەلگەندىن كېيىن،
ئېيتمىدىغان نېمە گېپىنىڭ بارلىقىنى سورا، گېپى بولسا ئەستا-
يىدىل ئاڭلا، ئۆز جايىدا جاۋابىنى بەر، يولدا كېتىۋاتقىنىڭدا ئال-
دىڭغا ئۆزۈڭدىن چوڭلار ئۇچراپ قالسا، بەش قەدەم نېرىدىن ئۇ
كىشىگە سالام بەر، تەڭتۇشلىرىڭ ئۇچراپ قالسا، ئىككى قەدەم
نېرىسىدىن سالام بەر.

ئۇ كۈنلەر قىش كۈنى بولۇپ، مەن ھەربىيچە مايسارەڭ
رەھبەتە تاشلانغان جۇۋا، 20 كويغا سېتىۋالغان ھەربىيچە خۇرۇم
ئۆتۈك كىيەتتىم. بېشىمدا ھەربىيچە شەپكە بار ئىدى. بۇنداق
شەپكە شۇ ۋاقىتتا ياشلار ئارىسىدا مودا بولغانىدى.

مەن ئەمەلگە تەيىنلەنگەن كۈننىڭ ئەتىسى، دادام ئىشقا كې-
تىۋاتقان يولۇمدىن توختىتىۋالدى ـ دە، ئۇستىبېشىمنى سىلىپ
تاشلاشقا بۇيرۇق قىلدى، قەيەرلەردىن تاپتىكىن، ئاللىقاچان
كىيىمەيدىغان بولغان پاختىلىق خادانى چاپىنىمنى تېپىپ چىقتى.

ـــ ئۇستۇڭدىكى ئېسىل جۇۋىنى كىيىپ يۈرسەڭ بولمايدۇ،
سەن دېھقانلارنىڭ ئەمەلدارى، كىيىنىشىڭمۇ، يۈرۈش ـ تۇرۇ-
شۇڭمۇ دېھقانلاردىن پەرقلەنمەسلىكى كېرەك. قارىمامسەن، دې-
ھقانلار يىرتىق چاپانلارنى، كونا كالاچلارنى كىيىپ يۈرىدۇ. دې-
ھقانلاردىن ئالاھىدە بولۇۋالساڭ، ئۇلار سېنى ئۆز ئادەم دەپ ھې-
سابلىمايدۇ. كۆڭلىدىكى گەپلەرنىمۇ ساڭا دېمەيدۇ، خۇددى قەيە-
لەردىندۇر كەلگەندەك، ئالاھىدە كىيىنىپ، غادىيىپ يۈرسەڭ
بولمايدۇ، ـــ دېدى ۋە شەپكەمنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۆزىنىڭ قارا

تەلىپكىنى كىيدۈردى. خادانى پاختىلىق چاپاننى كىيدۈرۈپ، قو-
پال يۈك يىپتىن توقۇلغان كاۋا چېچىكى رەڭگىدىكى پوتىسىنى
بېلىمگە باغلىدى، شۇنىڭ بىلەن بىللە، 80 يۇەنگە سېتىۋالغا-
نىمغا تېخى 10 كۈنلا بولغان «شاڭخەي» ماركىلىق قارا قارتلىق،
17 تاشلىق قول سائىتىنىمۇ «مۇسادىرە» قىلدى. مەن:

— مېنى قانداق كىيىندۈرسەڭ كىيىندۈر، لېكىن قول سا-
ئىتىمنى ئېلىۋالما، ئۇ سائەت بىلەن ۋاقىتنى مۆلچەرلەيمەن، —
دېۋىدىم، دادام ئاسمانغا قولىنى چېنەپ:

— ئاسماندا كۈن تۇرۇپتۇ، دېھقانلارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ،
سائەتكە قاراپ يۈرسەڭ بولمايدۇ، كۈنگە قاراپ ۋاقىتنى مۆلچەر-
لىگىلى بولىدۇغۇ، — دەپ تەنبىھ بەردى.

شۇنىڭ بىلەن مەن ئەتراپىمدىكى دېھقان يىگىتلىرىدىن
قىلچە پەرقلەنمەيدىغان بىر دېھقانغا ئايلاندىم. بۇ ھەربىيچە جۇۋا،
خۇرۇم ئۆتۈك ۋە «شاڭخەي» ماركىلىق قول سائىتىنى مەن نەق
ئىككى يىلدىن كېيىن ئالىي مەكتەپكە مېڭىش ئالدىدىلا دادامنىڭ
قولىدىن تاپشۇرۇۋالدىم.

دادام ئېسىل نەسەبلىك، ئاقسۆڭەكلەرچە ياشايدىغان، باش-
قىلارنىڭ تاۋنى چەكمەيدىغان ۋە باشقىلارغا تاۋنى چەكتۈرمەي-
دىغان ئادەملەردىن ئىدى. ئۇستىبېشىنى ۋاقتىدا يۇغۇزۇپ، مەسە-
كالاچلىرىنى پارقىرىتىپ، ئۆز كۆڭلىنى ئۆزى ئاۋۇندۇرۇپ يۈ-
رەتتى.

بىراق، ئۇنىڭ بۇنداق ئاقسۆڭەكلەرچە تۇرمۇشى كوپىراتسە-
يەلىشىش ۋاقتىدا ئاستا ـ ئاستا ئاخىرلاشتى. ئۇ ئايلاپ ـ ئايلاپ
ھاشارلارغا ئەۋەتىلدى، دېھقانلار بىلەن قوشۇپ ئېغىر ئەمگەك-
لەرگە سېلىندى. 1960 ـ يىللارنىڭ بېشىدىكى تەبىئىي ئاپەت

دەپ ئاتالغان ئاچارچىلىق يىللىرىدا ئۇنىڭ ئاقسۆڭەكلەرچە مەجەزى ئۇزۇل ـ كېسىل غايىب بولدى.

ئۇ چاغدا دادامدەك چوڭ ئەمگەك كۇچلىرىنىڭ كۇندىلىك ئاشلىق نورمىسى پەقەت 16 سەرلا ئىدى. يەنە كېلىپ ھەر دائىسى تۆت سەر ھېسابلىنىدىغان بۇنداق زاغرا كىپەك، كۆمىقوناق پوستىدىن چىقىرىلىدىغان ئۇنغا ئوخشايدىغان شىلىمشىق ماددا ۋە ياۋا كۆكتات قاتارلىقلار قوناق ئۇنىغا قوشۇلۇپ تەييارلىناتتى. ئۇچ ۋاق تاماق مەھەللىمىزدىكى بىر پومپىچىكتىن مۇسادىرە قىلىنغان بىر كونا قورۇدا تارقىتىلاتتى. ھەربىر دېھقان ئاشۇ يەرگە بېرىپ، داق يەردە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ ئۇماچ ئىچەتتى، نان يەيتتى. ئۇ يەرگە بارمىغانلار سوتسىيالىستىك ئوپچە تۇر-مۇشتىن باش تارتتى دېگەن باھانە بىلەن تاماقتىن مەھرۇم قى-لىناتتى. دادام كوللېكتىپ ئاشخانىدىن ئەكەلگەن ئارىلاش زاغرىنى ئالدىغا قويۇپ چوڭقۇر ئۇھ تارتاتتى ـ دە:

ـــ بۇ بىزگە نېمە كۇن ئەمدى، بۇ كۇنلەرنىڭ تۇگەيدىغان ۋاقتىمۇ بولارمۇ؟ ـــ دەپ قاقشاپ قويياتتى. ئۇ بەزىدە ئەكەلگەن زاغرىنى ئۆزى يېمەي، ئاكا ـ ئۇكا ئۇچەيلەنگە ئۇلەشتۇرۇپ بې-رەتتى ۋە:

ـــ بىز ياشايدىغانىنى ياشاپ بولدۇق، سىلەر بولساڭلار ئۆ-سۇۋاتقان پەيتتە تۇرۇۋاتسىلەر. بۇ نانىنى سىلەر يەڭلار، ـــ دەيت-تى. بىز بولساق ئۇ نانىنى ئالغىلى ئۇنمايتتۇق. بىز ئۇچەيلەن تەڭ يېلىنغاندىن كېيىنلا ئۇ زاغرىنىڭ يېرىمىنى يېيىشكە ماقۇل بولاتتى ۋە قالغان يېرىمىنى بىزگە يېگۇزەتتى.

شۇ كۇنلەردە ئۆيىمىزدە يەيدىغان نەرسىلەر ئاز ـ تولا كۆپە-يىپ قالدى. بۇنىڭ تېگىنى سۇرۇشتۇرسەم، دادام ئەمگەكتىن

يانغان چاغلىردا ئۆيمىزنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى قەبرىستانلىققا باردىكەن ـ ده، ئۇ يەردىن ئوتۇن تېرىپ كېلىپ، بۇ ئوتۇننى بازارغا ئاپىرىپ، هەر يۈده ئوتۇننى ئۈچ ـ تۆت موچەنگە سېتىپ، زاغرا دەمدۇ، كېپەك دەمدۇ، ئىشقىلىپ، قورساققا دال بولغۇدەك بىرنېمىلەرنى ئەكېلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىده دادام ئۈچ قېتىم ساتقان ئوتۇننىڭ پۇلىغا كىملەردىندۇر ئىككى ئوچۇم گۈرۈچ سېتىۋاپتۇ، بىركىملەردىن تۆت ـ بەش قوشۇق كەندىر يېغى قەرز ئاپتۇ. ئۇ شۇ كۈنى كەچ ئانامغا «پولۇ (ئۇ چاغدا «قويۇقئاش» دەپ ئاتايتتۇق) ئېتىكلا» دەپ تەنتەنىلىك «بۇيرۇق» قىلدى.

بىراق، ئۆيمىزنىڭ شۇ شارائىتىدا خام ماتېرىياللار تولۇق بولغىنى بىلەن ئانام پولۇ ئېتىشكە هەقىقەتەن ئامالسىز ئىدى. چۈنكى، ئۆيمىزده قازان يوق ئىدى. 50 ـ يىللارنىڭ ئاخىرىدا پۈتكۈل يېزىلاردا كوللېكتىپ ئاشخانىلار قۇرۇلغىنى ئۈچۈن، دېھقانلارغا قازان بىهاجەت دېگەن پەتۋا بىلەن قازان ـ قوموچلارنىڭ هەممىسى يىغىپ كېتىلىپ، كونا تۆمۈر قاتاردا سېتىۋېتىلگەنىدى. كىم ئۆيىده قازان ساقلىسا ۋە قازان ئاسسا، سوتسىيالىزم يولىدىن چەتنىدى دەپ قارىلاتتى ۋە كۈچلۈك تەنقىدكە دۇچ كېلەتتى.

دادام قايسىدۇر بىر قوشنىمىزدىن ئوغرىلىقچە قازان ئۆتنە ئەكەلدى. ئانام پولۇغا تۈتۈش قىلدى. بىراق، ئىككى ئوچۇم گۈرۈچ بىلەن ئازغىنا مايدىن پەقەت بىر ئادەم تويغۇدەكلا پولۇ پىشىپ چىقتى.

شۇ چاغدا دادام بىر ئامال تاپتى. ئۇ بازاردىن ئەكەلگەن بەش زاغرىنى ئالدىمىزغا قويۇپ:

ـــ ئالدى بىلەن زاغرىنى يەڭلار، قورسىقىڭلار ئەستەرلەڭ-گەندە ئاندىن پولۇنى يەڭلار، شۇنداق قىلساڭلار زاغرا ئەمەس، پو-لۇ يەپ تويغانەك بولمىسلەر، ـــ دېدى ۋە زاغرىلارغا قول ئۇزارتتى.

دادام ئېيتقانەك ئىش بولدى، بىرسىمىز بىردىن زاغرىنى يەپ، ئاندىن ھېلىقى ئاز پولۇنى تېگىشىچە يېگەنىدۇق، راستلا پولۇ يەپ تويغانەك بولدۇق، بەزىلىرىمىز زاغرا ئەمەس، پولۇ كېكىردۇق!

ئاشۇ چاغلاردا مەن ئوقۇۋاتقان ناھىيەلىك 1 - ئوتتۇرا مەك-تەپ ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىدە، ئۆيىمىزگە 500 مېتىر كەلگۇ-دەك جايدا ئىدى. بىر كۈنى مەن چۈشلۈك تاماق يەپ بولۇپ، مەكتەپ ئاشخانىسىنىڭ كەينىدىكى كۆل بېشىغا ئۆتتۈم، ئۆتۈپلا، مەكتەپ سىرتىدىن مەكتەپ ئاشخانىسىنىڭ كەينىگە قاراپ بىر باغلام ئوتۇننى يۈدۈگەن پېتى ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ كېلىۋاتقان دادامنى كۆرۈپ قالدىم. چۈشەندىمكى، دادام قەبرىستانلىق ئەترا-پىدىن يىغىۋالغان ئوتۇنلىرىنى مەكتەپ ئاشخانىسىغا سېتىش ئۈچۈن ئەكېلىۋاتقانىكەن.

مەن دادامنى كۆردۈم. ئۇنىڭ ماتادىن قىلىنغان كۆڭلىكى يىرتىلىپ كەتكەن، مۇرىسى ئېچىلىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ كۆك بويالغان تولىما ئىشتىنىمۇ يىرتىلىپ كەتكىنى سەۋەبلىك، ئىك-كى تىزى مانا مەن دەپ چىقىپ تۇراتتى. دادام بولسا دوڭغايغان پېتى ماڭا قاراپ كەلمەكتە ئىدى.

مەن دادامنى بۇ ھالدا كۆرۈپ، ئۆپكىلىگەن پېتى ئۇنىڭ ئال-دىغا باردىم ۋە ئۇنىڭ ئوتۇننى يەرگە تاشلىشىغا ياردەمدە بولدۇم.

ئۇ ئوتۇننى مەكتەپ ئاشخانىسىنىڭ كەينىدىكى ئوتۇنخانىنىڭ گىرىغا تاشلاپ بولۇپ، ماڭا قارىدى. مېنى «دادا، بۇنداق جاپا تارتىپ نېمە كەپتۇ» دېمەكچى دەپ ئويلاپ قالدىمۇ، ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە دېگەندەك غودۇڭشىدى:

ـــ بالام، «يېتىپ قالغۇچە، ئېتىپ قال» دەپتىكەن. قانداق قىلىمىز، جاھانىڭ ھالى مۇشۇنداق تۇرسا، ئانچە ـ مۇنچە مەدرىلىغاچ تۇرايلى دېدىم، ـــ دېدى ۋە ھېچنېمە بولمىغاندەك كۇلۇپ قويدى.

ھېلىمۇ ئوتۇن سېتىۋالغۇچىنىڭ ئىنسابى بار ئىكەن، ئۇ دادامنىڭ مېنىڭ دادام ئىكەنلىكىنى بىلىپ (مەكتەپ ئاشخانىسىنىڭ تۇرسۇن دەيدىغان بۇ مال ئالغۇچىسى بىلەن ئانچە ـ مۇنچە تونۇشاتتىم) ئۇچ موچەن بېرىدىغان يەرگە بەش موچەنچە پۇل بەردى، دادام پۇلنى قولىغا ئېلىپ، ئۇيان ئۆرۈپ، بۇيان ئۆرۈپ تەپسىلىي قاراپ چىققاندىن كېيىن پىسكىكىدە كۇلۇپ قويدى ۋە ئۇ پۇلنى ماڭا تۇتقۇزۇپ:

ـــ مانى تۇت بالام، خېلىدىن بېرى بىر نەي ئالغۇڭ بار ئىدى، ئەمدى بۇ پۇلغا نەينى ئېلىۋال، ھويلىمىزدا ساز ئاۋازى ئاڭلانمىغىلى خېلى يىللار بولدى، نەي ئېلىپ، نەي ئۆگەنسەڭ، نېيىڭ بىلەن كۆڭلىمىزنى ئاۋۇندۇرساق ئەجەب ئەمەس، ـــ دېدى. بىز خېلى ئۇزاق تالىشىپ باقتۇق، دادام:

ـــ ئەنسىرىمە، بالام، ئۆيدىكى نان ئۇچ كۇنگە يېتىدۇ، ئۇنىڭغىچە بىكار ياتماسمەن دەيمىنا، ـــ دېدى ۋە ئۇ پۇلنى ئالىقىنىمغا قويۇپ، بارماقلىرىمنى يۇمدۇردى. مەن پۇلنى ئېلىپ، يىغلامسىرىغان ھالدا ناھىيەلىك كوپىراتىپنىڭ دۇكىنىغا قاراپ

يول ئالدىم.

دادام بۇ كۈنلەردە 50 ياشلارغا تاقاپ قالغان، چاچ - ساقىلىغا ئاق سانجىغان ئادەم ئىدى. شۇ كەلگەندە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات دەرسلىكىدە كىمنىڭدۇر تەرجىمىھالى دەرس قىلىپ ئۆتۈلدى. ئۇ كىشى تېكىستتە «سۈنغان بۇرژۇئازىيە» دەپ ئاتالغانىدى. ساۋاقداشلار مۇئەللىمگە: «سۈنغان بۇرژۇئازىيە» دېگەن نېمە، ياغاچ ئەمەس، ئادەممۇ سۈنامدۇ؟ دەپ بەس - بەس بىلەن سوئال قويدى. ئەمما، مەن «سۈنغان» دېگەن گەپنىڭ مەنىسىنى ئانچە - مۇنچە چۈشەنگەچكە، ئوقۇتقۇچىغا سوئال قويۇپ يۈرمىدىم ۋە دادامنى «سۈنغان بۇرژۇئازىيە» قاتارىدا كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم.

مەن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا قوبۇل قىلىنىپ، 1972 - يىلى 9 - ئاينىڭ 28 - كۈنى ئۇرۇمچىگە قاراپ يولغا چىقتىم. دادام مېنى خوتەن شەھىرىگە قەدەر ئۇزىتىپ كەلدى. 1981 - يىلى تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن يۇرتقا قايتىۋىدىم، دادام مېنى يۇڭ باسقان بىر ماشىنىغا پۇل تۆلىمەي سېلىپ قويدى ۋە ناھىيەلىك خەلق بانكىسىنىڭ ئالدىدا مېنى يەنە بىر قېتىم ئۇزىتىپ قويدى. بىراق، ئۇ 1982 - يىلى كۆپ كېسەل تارتمايلا ئۇ ئالەمگە كېتىپ قالدى. مەن ئۇنىڭ ئۆلۈمىدە ئۇنىڭ يېنىدا بولالمىدىم. ئوغۇللۇق بۇرچۇم بىلەن جىنازىسىنى كۆتۈرەلمىدىم. دادامنىڭ مېيىت نامىزى ئۆتۈپ تۆتىنچى كۈنى مەن ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ كەلدىم - دە، دادامنىڭ يەتتە نەزىرى بىلەن قىرىق نەزىرىنى تۇغىتىپ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدىم. شۇنداق قىلىپ، مەن 31 ياشقا، دادام 82 ياشقا تولغان يىلى مەن دادامدىن ئايرىلىپ قالدىم.

5. ئانام كىم

ئانام تۇغۇلغان ۋە چوڭ بولغان ئائىلىنىڭ ئەھۋالىنى يۇقىرىدىكى «ئانا تەرەپ بوۋام كىم ئىدى» دېگەن ماۋزۇدا بىرقۇر تەسۋىرلەپ ئۆتتۈم. ئانام زىننەتخان خېلى هاللىق ۋە نامى بار ئائىلىدە چوڭ بولغان ئۇنىڭمۇ ئاقسۆڭەكلەرگە خاس ياشاش ئۇسۇلى بار ئىدى. ئانام ئانا تەرەپ بوۋامنىڭ ئىككىنچى بالىسى بولغىنى ئۈچۈن كىچىك ۋاقتىلىرىدا ۋە ياش ۋاقتىلىرىدا خېلى ئەركە چوڭ بولغاندەك قىلاتتى. ئۇ ئوتتۇرا بوي، ئاقپىشماق، چىرايلىق ئايال بولۇپ، دادامنىڭ ئىككىنچى قېتىم ئۆيلەنگەن ئايالى سۈپىتىدە دادام بىلەن تەخمىنەن 1945 ـ يىللاردا تۇيقىلغان بولسا كېرەك.

ئەقلىمگە كەلسەم، ئانام شۇ شارائىتقا نىسبەتەن ئېيتقاندا ناهايىتى پاكىز كىيىنىپ يۈرەتتى. چىراي ـ تۇرقى ۋە كىيىنىش جەهەتتە قوشنا ئاياللاردىن ئالاهىدە پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئۆينى رەتلىك ۋە پاكىز تۇتاتتى. ئاش ـ تاماقنا ناهايىتى ئۇستا بولۇپ، پولۇ، لەڭمەنلەرنى بەكمۇ ئوخشتىپ ئېتەتتى. ئۆيمىزدە يېقىلغان كاكچا ۋە ياغلىق توقاچلارنىڭ جامائەت ئالدىدا داڭقى بار ئىدى.

مەن سەككىز ياشلارغا كىرگەن يىلى ئۆيمىزدىن بىر كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر بوشلۇقتا ئوغلاق تارتىشىش ئويۇنى ئويۇشتۇرۇلدى. ئانام بىزنى ئەتىگەنلا ئويغاتتى ۋە بىزگە ياقىسىغا گۈل تۇتۇلغان شايى تون كىيدۈردى. بەللىرىمىزگە ئۇچ بۇر-

جەكلىك شايى ياغلىق باغلىتىپ، كىچىككىنە ئۆتۈكلەرنى كىيـ-
دۈرۈپ كەينىگە سالدى ـ دە، ئاكا ـ ئۈكا ئىككىيلەننى ئوغلاق
تارتىشىش مەيدانىغا باشلاپ ماڭدى.

ـــ ئانا، ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا نارازى بولغان ئاھاڭدا، ـــ
بۇنداق ئېسىل كىيىملەرنى كىيسەك قورۇنۇپ قالمىدىكەنمىز، نېمە
ئۈچۈن ئەسلىدىكى ئاددىي كىيىملىرىمىزنى كىيىپ بارمايمىز، ـــ
دەپ سورىۋىدىم، ئانام ماڭا نارازى بولغاندەك جاۋاب بەردى:

ـــ ئوغلاق تارتىشىش يۈرتىمىزدا ھەر يىلدا بىر قېتىم ئۆتـ-
كۈزۈلىدىغان كاتتا ئويۇن، ئادەم كۆپ يىغىلغان بۇنداق يەرگە ما-
نا مۇشۇنداق يېڭى كىيىملەرنى كىيىپ بېرىش كېرەك، بىزنىڭ
ئادىتىمىزدە شۇنداق!

ئانام ئۇيغۇرلارغا خاس بۇ كىيىملەرنى مۇشۇ مۇراسىمغا ئاتاپ
ئالاھىدە تىكتۇرگەنىكەن. بېشىمىزغا كىيىۋالغان يېشىل تەگ،
قىزىل گۈللۈك دوپپىنىمۇ دوپپىچىلارغا مەخسۇس بۇيرۇتۇپ خو-
تەندىن ئەكەلدۈرگەنىكەن. مەن شۇ كۈنى نەچچە مىڭ ئادەم بىلەن
بىللە تۇرۇپ ئوغلاق تارتىش ئويۇنىنى كۆردۈم ۋە ناھايىتى خۇ-
شال بولدۇم. مۇھىمى، ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يارىشىملىق
شايى تونىنى پات ـ پات كىيىدىغان، ھېلىقى دوپپىنى بولسا بە-
شىمدىن ئالمايدىغان بولدۇم.

يۈرتىمىز قاراقۇرۇم تاغلىرى بىلەن تەكلىماكان دەشتىنىڭ
ئارىسىدىكى يەلپۈگۈچسىمان تىندۈرما بەلباغقا جايلاشقانلىقى،
تۇپرىقى قۇمساڭ ۋە ئۇنۇمسىز، سۇيى كەم، ھاۋاسى قۇرغاق، بو-
رىنى كۆپ، تېرىقچىلىق ئۇسۇلى قالاق بولغانلىقى ئۈچۈن، چىرا
خەلقى ئەلمىساقتىن بېرى كەمبەغەلچىلىكتە ئۆتۈپ كەلگەنىكەن.
ئۇنىڭ ئۇستىگە پايدىلانغىلى بولمىدىغان بايلىق مەنبەسى ئىنتايىن

كەمچىل بۇ يۇرتتا نامراتلىق چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ كەتكەنىدى. كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان تېرىلغۇ يەر ئىككى موغا يەتمەيدىغان، ئاشلىق ۋە باشقا تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىدىن بۇ يىلدىن ئۇ يىلغا ئېشىنالمايدىغان نامرات دېھقانلار ئۈچۈن، يەنە كېلىپ ھۇنەر ـ كەسپى ۋەيران قىلىۋېتىلگەن، دېھقانچىلىققا دەماللىققا كىرىشىپ كېتەلمىگەن بىزنىڭكىدەك ئائىلىلەر ئۈچۈن ئاشلىق تۇغۇل، تۇز، گۈگۈت، ياغ دېگەندەك ئادەتتە كەم بولسا بولمايدىغان لازىمەتلىكلەرنى ھەل قىلىشمۇ چوڭ مەسىلىگە ئايلانغانىدى. بەزى كىشىلەر ئىككى پۇڭ باھا قويۇلغان بىر قاپ سەرەڭگىنى سېتىۋېلىشقا قۇربى يەتمەي، ئوچىقىدا چوغ ساقلايتتى، نەچچە ئون كىلومېتىر ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، نەلەردىندۇر تاشتۇز ئەكېلىپ، يىل بويى دۇغ تۇز سۈيىنى ئىشلىتەتتى. نۇرغۇن دېھقانلار - نىڭ قازىنى ئۇ يىلدىن بۇ يىلغا بىر تامچىمۇ ياغ كۆرمەيتتى. جاپاكەش دېھقانلار قىشنى سوغۇق، يازنى ئىسسىق دېمەي، يىل بويى ئېتىزدىن كەلمەي ئاشلىق تېرىيتتى، كەندىر ئۆستۇرەتتى. ئەمما، بۇ زىرائەتلەرنىڭ ھوسۇلىنى قانداقتۇر بىر غايىب قول قەيەرگىدۇر ئېلىپ كېتىدىغاندەك، دېھقانلار يىل بويى ئاچارچىلىقتا ئۆتەتتى. ئۇلارنىڭ ئەمگىكى ئۇلار ئۈچۈن ھېچقانچىلىك بەھرىلىنىش ئېلىپ كەلمەيتتى.

ئەمما، ئانام كاللىسى ئىشلەيدىغان، ئىشچان، تەدبىركار ئايال بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇنداق لازىمەتلىكلەردىن ئانچە غەم قىلمايتۇق.

يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، ھويلىمىزنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدە «كۆكتاتلىق يەر» دېيىلىدىغان ئىككى مودىن ئارتۇقراق يېرىمىزمۇ بار ئىدى. ھويلا ئەتراپى ۋە بىز «باغ» دەپ ئاتايدىغان

كۆكتاتلىق يەردە 20 ــ 30 تۇپ سورتلۇق ئۆرۈك ۋە ئۈچ - تۆت تۇپ شاپتۇل دەرىخى بار ئىدى. بۇ دەرەخلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك مېۋىگە كىرگەن بولۇپ، ئانام بۇ دەرەخلەردىن تولۇق پايدىلىناتتى.

ئۇ باي ئائىلىدە چوڭ بولغانلىق كىبىرىنى تاشلاپ، ئۆرۈك پىشقاندا، سورتلۇق ئۆرۈكلەرنى بازارغا ئېلىپ بېرىپ ساتاتتى. يۇرتىمىزدا ئۆرۈك كۆپ، ئۆرۈكنىڭ باھاسى تۆۋەن بولغىنى ئۈچۈن، بىر سېۋەت ئۆرۈك نەچچە موچەنگە يارىسىمۇ، ئانام بۇ «تەجارەت»نى قىلىۋېرەتتى. سورتسىز ئۆرۈكلەرنىڭ ئۇرۇقچىسىنى چىقىرىپ، كۈن ـ كۈنلەپ ئولتۇرۇپ مېغىزىنى چاقاتتى. مېغىزنىڭ باھاسى سەل يۇقىرى بولغاچقا، مېغىزنىڭ كىرىمىمۇ ئوبدان بولاتتى. ئۆرۈكلىرىمىز پىشىپ تۈگەي دېگەندە بېغىمىزدىكى كۆك شاپتۇل پىشىشقا باشلايتتى. ئانام بۇ شاپتۇللارنى ئېتىلاپ ئۈزۈپ، ئۈنىمۇ ناھىيەلىك ئاپتوبۇس بېكىتىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپ پۇل قىلاتتى. بۇ پۇللارنى سىنتتىن، موچەندىن يىغىپ يۇرۇپ ئۆيىمىزنىڭ ئۇششاق خىراجەتلىرىگە ئىشلىتەتتى. ئانام بۇنى «ئوشۇقىغا چالما تىزىش» دەپ جانلىق سۆزلەيتتى. ئانامنىڭ مۇشۇنداق تىرىشچانلىقى ئارقىلىق، باشقىلارغا ئارتۇقچە موھتاج بولمايتتۇق، ئۆزىمىزنىڭ ۋە ئائىلىمىزنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ساقلاپ قالاتتۇق.

1960 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدا، يەنى ئاتالمىش «تەبىئىي ئاپەت» تۈپەيلى، نامراتلىق ۋە ئاچارچىلىق ئۇچىغا چىققان ئاشۇ ئېغىر يىللاردا پىلە بېقىش خېلى نان بېرىدىغان كەسىپلەرنىڭ بىرسى بولۇپ قالغانىدى. ھۆكۈمەتكە يىپەك لازىم بولغانمۇ ياكى خەلقئارادىكى يىپەك باھاسى ئۆسۈپ كەتكەنمۇ، ھۆكۈمەت ئىگە-

لىكىدىكى مەلۇم ئورگانلار پىلە بولسىلا تالىشىپ سېتىۋالاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سىياسەتنىڭ سۇكۇت ساقلىشى بىلەن، ئائىلە-لەردە پىلە بېقىش «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغانلىق»، «خۇسۇسىي-لىق» دەپ قارالمايدىغان بولغانىدى. پىلە ئۇرۇقى ھەتتا ھۆكۈمەت تەرەپتىن ئەرزان باھادا سېتىپ بېرىلەتتى. ئانام شۇ كۈنلەردە بۇ «بازار»غا كۆز تىككەن چېغى، ئۇ بىزگە:

— ئۆمۈر بويى پىلە - يىپەك بىلەن ھەپىلىشىپ كەپتۇق، ئەتراپىمىزدا ئۇجمە دەرىخى تولا، پىلە بېقىش ھۈنىرىمۇ بىزگە يات ئەمەس، پىلە باقايلى، پىلە بېقىپ، ئەھۋالىمىزنى ئاز - تولا ياخشىلايلى، — دېدى ۋە شۇ كۈنىلا چوڭ ئۆيدىكى توقۇمىچىلىق دۇكانلىرىنى چۈۋۈپ، ئۆينى سىيرىپ - سۈپۈرۈپ تەييارلىدى، قالغان ئىككى ئۆينىڭ نەرسىلىرىنى بىر ئۆيگە جەم قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئانامنىڭ پىلە بېقىشى ئۈچۈن ئىككى ئۆيلۈك جاي تەييار بولدى. ئەتىسىلا رۇستەم ئاخۇن دەيدىغان بىر خاراتنى (ياغاچچىنى) باشلاپ كېلىپ 10 يۈەن ئىش ھەققى بېرىپ، بۇ ئۆيلەرگە پارچە - پۈرات ياغاچلار بىلەن پىلە قۇرتى تەكچىسىنى ياساپ چىقتى. سېۋەتچىلەرگە بۇيرۇتۇپ، «تەۋەك» دەپ ئاتىلىدىغان يايپاق سېۋەتلەردىن ئون نەچچىنى توقۇتتى. بىر ھەپتە ئۆتەر-ئۆتمەيلا پىلە قۇرتى بېقىشنىڭ بارلىق تەييارلىقلىرى تەخ بولدى.

ئۇ چاغلاردا يېزىمىزدا پىلە قۇرتى بېقىش تېخنىكىسىنى ئۆگىتىدىغان، پىلە قۇرتى بېقىشنى نازارەت قىلىدىغان ئىككى نەپەر خەنزۇ ئايال بولۇپ، ئۇلار خوتەن يىپەكچىلىك فابرىكىسى-دىن كەلگەن سۈجۈڭلۇق تېخنىكلار ئىكەن. ئۇلار ئۆيىمىزگە كې-لىپ، پىلە قۇرتى باقىدىغان ئۆيلىرىمىزنى تەكشۈرۈپ كۆرۈۋىدى، لايىقەتلىك بولۇپ چىقتى. شۇ يىلى 5 - ئايلاردا بولسا كېرەك، ئا-

نام قەيەردىندۇر 10 قۇتا پىلە ئۇرۇقى ئەكىلىپ، پىلە قۇرتى بىر-قىشقا باشلىدى. ھۆكۈمەت تەشەببۇس قىلغان ئىش ئۇچۇن بولسا كىرەك، دادامنىمۇ ئېتىز ئەمگىكىدىن ئازاد قىلىۋەتتى.

پىلە قۇرتى بېقىش ـــ ئادەم بالىسىنى باققاندىنمۇ بەك قول تۇتىدىغان، ھەسسىلەپ سەزگۈرلۈك ۋە ئەستايىدىللىقنى تەلەپ قىلىدىغان بىر ئىش ئىكەن. ھەر كۇنى تاك بىلەن تەڭ تۇرۇپ، قۇرت ئۆيىنى دېزىنفېكسىيە قىلىشقا، ئۆينى چىنىدەك سۇپۇرۇپ، سۇ چېچىشقا توغرا كېلىدىكەن. ئۇجمىنىڭ شەبنەم چۈشكەن يۇمران يوپۇرمىقىنى ئۇزۇپ كېلىپ، ئۇنى يۇيۇپ، كۆكتات توغرىغاندەك توغراپ ئۇششاق قۇرتلارنىڭ ئۇستىگە تاشلايدىكەن، قۇرت چوڭ بولغانسېرى ئىشتىھاسىمۇ چوڭ بولىدىكەن. ئۇ چاغدا ئۇجمىنىڭ يوغان ـ يوغان شاخلىرىنى كېسىپ كېلىپ، پاكىز يۇيۇپ توپىسىنى چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن، شاخ پېتىچىلا قۇرت ئۇستىگە تاشلاپ بەرسە بولىۋېرىدىكەن.

پىلە قۇرتى ئۇرۇقىدىن چىقىپ، تور تارتىپ پىلە بولغۇچە ئۇچ قېتىم ئۇچەككە كىرىپ، ئۇچ قېتىم ئويغىنىدىكەن. ئۇچەككە كىرگەندە قۇرت ئۇستىگە يوپۇرماق تاشلىمايدىغان گەپ ئەمەس. پىلە قۇرتىنىڭ ئۇچەككە كىرگىنىنى بىلمەي قېلىپ، قۇرت ئۇستىگە يوپۇرماق تاشلانسا، پىلە قۇرتى ئۆلۈپ قالىدىكەن.

پىلە قۇرتى ئۇرۇقىدىن چىقىپ 30 كۇن ئۆتتىمىكىن ياكى 40 كۇن ئۆتتىمىكىن، ئوقۇمىغان كۇنلىرىنىڭ بىرىدە مەن دادام بىلەن ئىككى ئېشەك ھەيدەپ قۇملۇققا كىردىم ۋە قۇملۇقتىن چاكاندا چېپىپ، چاكاندىنى ئېشەككە ئارتىپ ئۆيگە ئەكەلدىم. بۇ چاكاندىلار ئاپتاپقا سېلىپ قۇرۇتۇلدى. پىلە قۇرتلىرى چوڭىيىپ چوكىدەك بولغاندا ۋە پاختىدەك ئاقارغاندا، بۇ چاكاڭ-

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دىلار قۇرت تەۋەڭلىرىگە تاشلاندى، ئەتىسىلا يېتىلگەن قۇرت چاكاندىلار ئارىسىدا تور تارتىشقا، بارا - بارا پىلە بولۇشقا باشلىدى. تۆت كۈن ئۆتمەي بۇ چاكاندىلار ئاپپاق پىلە بىلەن قاپلاندى.

ئاڭلىسام ئانام پىلە قۇرتى بېقىپ مول ھوسۇل ئاپتۇ. ئۇنىڭ ئالغان ھوسۇلىنى قۇتا بېشىغا چاچقاندا ناھىيە بويىچە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئانام يۇرتىمىزدىكى «مەشھۇر» پىلە تېخنىكى بولۇپ قالدى. يۇقىرى ئورۇنلار تەرىپىدىن مۇكاپاتلاندى، نامى يېقىن - يىراققا تارقالدى. مۇھىمى، پىلە ساتقان پۇلنىڭ ئۈچتىن ئىككىسىگە پىلە ئۇرۇقى بىلەن تەمىنلىگەن ئورۇن ئىگە بولۇپ، ئۈچتىن بىرى قولىمىزغا تەگكەچكە، تۇرمۇشىمىز ئوبدانلا ياخشىلاندى. ياخشىلاندى دېگىنىم باي بولۇپ كەتتۇق دېگىنىم ئەمەس، لېكىن نۇرغۇن ئادەملەردەك ئاچلىقتىن، موھتاجلىقتىن ئۆلۈپ كەتمىدۇق دېگەن گەپ.

مىڭ ئەپسۇس، يۇرتىمىزدىكى «پىلە قىزغىنلىقى»مۇ ئۇزاققا بارمىدى. پىلە باققان ئىككىنچى يىلى پىلە قۇرتىغا كېسەل تېگىپ، ئانام تۈزۈكرەك پىلە ئالالمىدى. پىلىنىڭ بازىرى ئۆلدىمۇ ياكى ئائىلىلەردە پىلە بېقىش سىياسەتكە خىلاپ بولغانمۇ، ئۈچىنچى يىلى پىلە بېقىشقا ئەسلا رۇخسەت قىلىنمىدى. لېكىن، ئانام يەنىلا بوش كەلمەي، شۇ يىلىلا «كەسىپ» ئۆزگەرتتى.

ئىلكىمىزدىكى «كۆكتاتلىق يەر» ئانامنىڭ دىققىتىنى تارتتى بولغاي، ئۇ شۇ يىلى بۇ يەرگە يازغى بۇغداي تېرىشنى تەشەببۇس قىلىۋىدى، بىز بۇغداي تېرىدۇق. بۇغدايدىن يامان ئەمەس ھوسۇل ئېلىپ، بۇغداي يېرىنى بىكارلىدۇق. ئانام قوشنىلارنى تەكلىپ قىلىپ، بۇ يەرنى سوقا بىلەن چوڭقۇر ئاغدۇرۇپ چىقتى. تۈجۈ-

پىلەپ تۇزلەپ چۆنەك تارتتى. تىراكتورنىڭ كوزۇپىغا ئولتۇرۇپ خوتەن شەھىرىگە بېرىپ قىممەت باھادا كۇزلۇك بەسەي ئۇرۇقى ئەكەلدى ـ دە، چۆنەكلەرگە ئۇرۇق سالدى.

بەسەي ئوبدان ئۇنۇپ چىقتى. ئانام بەسەي ئېتىزىدىن ئايرىلماي دېگۈدەك بەسەيلەرنى پەرۋىش قىلدى. ئوتلىرىنى ئوتىدى، زىيانداش ھاشاراتلار كۆرۈلسە دورا چاچتى، دادام بىلەن مېنى ھەربىكەتلەندۇرۇپ، بەسەي تۇۋىگە توپا يۆلىدى. شۇنداق قىلىپ، يېرىمىزدىكى كۇزلۇك بەسەي شۇنداق ئوخشىدىكى، بۇ بەسەي خېرىدارلارنىڭ قىزىقىشىنى قوزغاپ، ئۇچ كۇندىلا سېتىلىپ تۈگىدى. بەسەي تەننەرخىنى چىقىرىۋەتكەندە، بەسەي پۇلى 1000 يۈەنگە يېتىپ، بىزنى بىردىنلا «باي» قىلىۋەتتى. يەرلىك ماتادا كىيىم كىيىش تارىخىمىزغا خاتىمە بېرىلدى. ئانچە ـ مۇنچە ئاق نان يەيدىغان، ھەپتىسىگە بىرەر قېتىم ئالىي غىزاغا ئېغىز تەگكەلەيدىغان سەۋىيەگە يەتتۇق.

ئانام ئەقىللىك ۋە تىنىمسىز ئايال ئىدى. ئەپسۇسكى، ئۇ خېلى بۇرۇنلا يۈرەك كېسىلىگە گىرىپتار بولغان بولۇپ، ئاللا ئۇنىڭغا ئۇزۇن ئۆمۈر بەرمىدى. ئانام 1982 ـ يىلى 12 ـ ئايدا يۈرەك كېسىلى بىلەن تۇيۇقسىز ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇ چاغدا ئانام تېخى ئاران 54 ياشتا ئىدى.

6. ئاكام ھەققىدە تۆت ئېغىز گەپ

ئەسلىدە ئۆزۈمنىڭ ئۆسۈپ چوڭ بولۇش ئارقا كۆرۈنۈشۈمـ

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

نى، ئەتراپىمدىكى مۇھىتنى ئوقۇرمەنلەرگە ئېنىق تاپشۇرۇش ئۇچۇن، يۇرتۇمنىڭ ئەھۋالىنى، ئاتا ـ ئانامنى ۋە ئۆزۇمگە چېتىشلىق بولغان ۋەقە ـ ھېكايەتلەرنى بايان قىلسامۇ كۇپايە قىلاتتى. بىراق، ئاتا ـ ئانام بۇرۇنلا ئالەمدىن ئۆتكىنى ئۇچۇن، مەن ئۇچۇن ھەم ئاكا، ھەم ئاتا ـ ئانا ئورنىدا كۆيۇنگەن، تۇرمۇشۇمغا، خىزمىتىمگە، ھەتتا يېزىقچىلىق ئىشلىرىمغا چوڭ تەسىرلەرنى كۆرسەتكەن ئاكام سۇلايمان ئۇچۇنمۇ بۇ ماقالەمدە بىر ماۋزۇلۇق ئورۇن بېرىشنى لايىق كۆردۇم. ئۇچ تۇغقانىنىڭ بىرسى، ئىنىم ئابدۇللا (ئۇ كۆپ يىللاردىن بېرى چىرا ناھىيە چىرا بازارلىق مەدەنىيەت پونكىتىدا مەدەنىيەت خىزمىتىنى ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ) ھەققىدە كۆپ گەپ قىلمىغانىدىمۇ، ئاكام ئۇستىدە تەپسىلىرەك توختىلىشنى قارار قىلدىم.

ئاكام سۇلايمان ئىبراھىم 1947 ـ يىلى دۇنياغا كەلگەن. چىراي جەھەتتە مەن ئانامنى تارتقان، ئاكام دادامنى تارتقان. ئۇ مەندىن بىلىنەر ـ بىلىنمەس پاكاراق كەلگەن، سېمىزرەك ۋە بەردەم ئادەم ئىدى. ئاكام مەن كىچىك چاغلاردا نەلەردىدۇر بىر ئاددىي مەكتەپتە يېزا ئىگىلىك تېخنىكىسىنى ئۆگەنگەن بولغاچقا، ئۇزاق مۇددەت يېزىدا ئىشلىگەن. كېيىن يېزىدا باش كۆتۈرۈپ، «شەرق قىزاردى» خەلق كوممۇناسىنىڭ ئورمانچىلىق خادىمى، ئىستاتىستىكا خادىمى قاتارلىق خىزمەتلەردە بولغان. خەلق كوممۇناسى يېزا قىلىپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن يېزىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، يېزا پارتكومىنىڭ سېكرېتارى، ناھىيىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئىشخانا مۇدىرى، ناھىيىلىك خەلق سوتىنىڭ سوت باشلىقى، ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەردە بولۇپ 2007 ـ يىلى پېنسىيەگە چىققانىدى.

ئاكامنىڭ يەرلىك ئادەملەرگە ۋە يەرلىك ئەمەلدارلارغا ئوخ-شىمايدىغان يېرى، ئۇ ھەر يىلى كەم دېگەندە تۆت - بەش خىل گېزىت، ئون نەچچە خىل ژۇرنالغا مۇشتەرى بولاتتى. ۋاقىت تاپسىلا گېزىت - ژۇرنال كۆرەتتى. كىتاب ئوقۇشنى ئۆز ئادىتى-گە ئايلاندۇرغانىدى. دۆلەتنىڭ بەزى سىياسەتلىرى ئۇستىدە، مەملىكەت ئىچىدىكى ۋەزىيەت ۋە خەلقئارا ۋەزىيەت ھەققىدە خې-لى چوڭقۇر ۋە خېلى سەۋىيەلىك مۇلاھىزىلەرنى يۈرگۈزەتتى. كەلگۈسىدىكى سىياسەت ۋە ۋەزىيەت توغرىسىدا يۈرەكلىك قە-ياسلارنى ئوتتۇرىغا قويالايتتى. مېنىڭ ھەرقانداق ئەسىرىم ئۇنىڭ ئۈچۈن مېنى كۆزىتىدىغان، مېنىڭ نېمىلەرنى قىلىۋاتقىنىمدىن خەۋەردار بولالايدىغان بىر مۇھىم ۋاستە ھېسابلىناتتى. ئەگەر مەلۇم مۇددەت ئىچىدە بىرەر ئەسىرىم ئېلان قىلىنمىسا ۋە مەلۇم مەزگىل جىمىپ كەتسەم، ئاكام ماڭا دەرھال ئەسكەرتمە بېرەتتى.

— ئۇزاقتىن بېرى بىرەر ئەسىرىڭ ئېلان قىلىنمىدى، مۇ-شۇ كۈنلەردە نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتىسەن، — دەيتتى ئۇ يۈزمۇ-يۈز تۇرۇپ ۋە ياكى تېلېفون قىلىپ، — دېققىتىڭنى باشقا ئىشلارغا بۇرىۋەتمە، ئەدەبىيات سەن ئۈچۈن نان بەرگەن كەسىپ، نامىڭنى چىقارغان كەسىپ، ئەگەر ئۇنى تاشلىۋەتسەڭ ياكى بۇ كەسىپتە ھۇرۇنلۇق قىلساڭ، ئۆز نامىڭدىن مەھرۇم قالىسەن، ئالاھىدىلىكىڭنى يوقاتقان بولىسەن.

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 90 - يىللىرىدا، مەلۇم بىر ئاغىنەم خىزمەت يۈزىسىدىن يۈرتىمىزغا بېرىپتۇ ۋە تەكلىپكە ئاساسەن ئاكامنىڭ داستىخىنىدا مېھمان بوپتۇ. ئاكام ئۇنىڭغا ماڭا نەسى-ھەت قىلىپ قويۇشىنى، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى بەتخەجلىكىمنى تۈزىتىشنى تاپىلاپتۇ. ئۇ بۇ جەھەتتە مېنى خېلىدىن بېرى كۆزە-

تىپ كېلىۋاتقىنىنى، تاپقان پۇلنى چېچىپ، بەتخەج بولۇپ كەتكىنىنى، ئازراق بولسىمۇ پۇل يىغىۋاتقىنىنى ئۇققانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ئۇ ئاغىنەم ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ، ئاكامنىڭ ئېيتقانلىرىنى ماڭا ئۆز ئەينى يەتكۈزدى. دەسلەپتە، ئاكامنىڭ مېنى خاتا چۈشەنگىنىدىن قورسىقىم خېلى كۆپكەن بولسىمۇ، كېيىن ئاكام ئاتا يوللۇق بولغىنى ئۈچۈن، بۇ تەرەپلەرگە دىققەت قىلىشىمنىڭ زۆرۈرلۈكىنى بىلىپ يەتتىم ۋە تۇرمۇشتىكى بەزى نۇقسانلىرىمنى تونۇۋالدىم.

ئاكام قولى ئوچۇق، مېھماندوست ئادەم ئىدى. بۇ جەھەتتە ئۇنىڭ يۈرتىمىزدىمۇ ياخشى تەرىپى قىلىناتتى. ئۇرۇمچىدىن كىملا بارسۇن، كەلگەن كىشى مېنى تونۇيدىغانلا بولسا، ئاكام ئۇ ئادەمنى ئىزدەپ تېپىپ مېھمان قىلمايتتى. ئاكامنىڭ ئوقۇمۇشلۇقى، ئەدەبىياتنى چۈشىنىدىغانلىقى، ھەر خىل خەۋەرلەرگە دىققەت قىلىدىغانلىقى مېھمانلارنى ھەيران قالدۇراتتى.

ئەقلىمگە كەلسەم، ئۆيىمىزدە قورسىقى ئالاھىدە يوغان بولغان بىر دۇتار (دىققەت قىلىشقا تېگىشلىكى شۇكى، بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا ئۇيغۇر دۇتارىنىڭ قورساق قىسمى، يەنى بېشى ئالاھىدە چوڭ بولاتتى. كېيىنكى كۈنلەردە دۇتار ئىسلاھ قىلىنىپ شۇنداق بولدىمۇ ياكى ئېلىپ يۈرۈشكە ئەپسىز دەپ قارالدىمۇ، دۇتارنىڭ بېشى كىچىكلەپ كەتتى)، بىر نەغمە دېپى بار ئىدى. دادام دۇتار چالامدۇ، چالمامدۇ، يادىمدا يوق. لېكىن، ئانام دۇتار چالاتتى. ئانچە ـ مۇنچە ناخشىمۇ ئېيتاتتى. ئۆيىمىزدىكى دۇتار بىلەن داپنىڭ سۈپىتى ياخشى بولسا كېرەك، مەشرەپ بولغاندا نەغمىچىلەر ئاشۇ دۇتار بىلەن داپنى چالاتتى. ئائىلىمىزدىكى بۇ

قويۇق سەنئەت هاياتى بىز بالىلارغىمۇ تەسىر كۆرسەتكەندەك قىلاتتى، مەنمۇ، ئاكامۇ دۇتارغا ھەۋەس قىلاتتۇق، ئۆيدە چوڭلار يوق ۋاقىتتا دۇتارنى ئېلىپ مەشىق قىلاتتۇق. ئاكام بولسا ئىز-چىل تۇردە يۇرتتىن ئايرىلمىغاچقا ۋە ئاشۇنداق مۇھىتنىڭ تە-سىرىدە تۇرغاچقا، دۇتارنى خېلى ئوبدان چالاتتى، ناخشىنىمۇ ئوبدان ئېيتاتتى.

ئاكام مەدەنىيەت ئىنقىلابى تازا ئەۋجىگە چىققاندا ناھىيەلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باشلىقلىقىغا يۆتكەپ كېلىندى. ئۇ بۇ ئۆ-مەككە باشلىق بولغاندىن كېيىن، ئۆز ۋاقتىدىكى ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجى بىلەن «قىزىل چىراغ»، «ۋېيخۇشەننى پەم بىلەن ئې-لىش» دېگەندەك ئىنقىلابىي تىياتىرلارنى سەھنىلەشتۇردى. ئاكام بۇ تىياتىرلاردا لى يۇخېنىڭ ۋە ياڭ زىرۇڭنىڭ روللىرىنى ئال-دى. ناھىيە دەرىجىلىك بىر سەنئەت ئۆمىكىگە نىسبەتەن ئېيت-قاندا بۇنداق تىياتىرلارنىڭ ئوينىلىشىنى بىر پەۋقۇلئاددە چوڭ ئىش دەپ قاراشقا توغرا كېلەتتى. مەن ناھىيەلىك كۇلۇبتا ئوي-ناغان بۇ تىياتىرلارنى كۆرۈپ، ئاكامنى يېڭىباشتىن تونۇغاندەك بىر ھېسسىياتقا كەلگەنىدىم.

7. ئەمدى گەپنى باشتىن باشلايمىز

باشتا ئېيتقىنىمدەك، ناھىيەمىز سۇيى كەم ناھىيەلەرنىڭ بىرسى ئىدى. ناھىيە تەۋەسىدە چىرا دەريا‌سى، چاقار دەريا‌سى، نورى دەريا‌سى دېگەندەك يەتتە ـ سەككىز ئېقىن بولسىمۇ، بۇلار-

نىڭ ھەممىسى پەسىل خاراكتېرلىك دەريالار بولۇپ، كۈز كۈنلىرى سۇيى ئازلاپ قالاتتى. قىش پەسلىدە بولسا بۇ دەريالارنىڭ سۇيى تامامەن توختاپ قالاتتى. ئەتىيازلىق تېرىلغۇ پەسلىدە بولسا، 7 - ئاينى كۆرمىگۈچە ئېقىن سۇنمۇ كۆرگىلى بولمايتتى. تارىخىي خاتىرىلەرگە قارىغاندا، يۇرتىمىزدىكى قۇرغاقچىلىق مىلادىيە 7 - ئەسىردىلا باشلانغان بولۇپ، چىرا تەۋەسىدىكى نۇرغۇن قەدىمىي شەھەرلەر، مەسىلەن، دەندەن ئۆيلۈك (چىرا بازىرىغا 97 كىلومېتىر كېلىدىغان، چىرا بازىرىنىڭ شەرقىي شىمالىغا جايلاشقان مەشھۇر قەدىمىي شەھەر. شەرقىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە دەندەن ئۆيلۈكنى مەركەز قىلغان بوستانلىقتا 19 مىڭ ئاھالە ياشىغان، ئومۇمىي ئاھالىسى قەدىمىي ئۇدۇنىڭ، قەدىمىي قەشقەرنىڭ ئاھالىسىدىن ئېشىپ كەتكەن ۋە ئاھالە جەھەتتە جەنۇبىي يېپەك يولىدىكى شەھەرلەر ئىچىدە كىرورانىدىن قالسىلا ئىككىنچى ئورۇننى ئىگىلىگەن)، ئۇزۇن تېتىر (ھازىرقى چىرا ناھىيەسى دامىكۇ يېزىسىنىڭ شىمالىغا 27 كىلومېتىر كېلىدۇ)، كونا دامىكۇ دېگەن شەھەرلەر قۇرغاقچىلىق دەستىدىن تاشلىنىپ قالغان. دېمەك، سۇ مەسىلىسى بۇنىڭدىن 1300 يىل بۇرۇنلا بۇ يۇرتنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنى چەكلەپ تۇرىدىغان ئەڭ مۇھىم ئامىلغا ئايلىنىپ قالغان.

سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلماي تۇرۇپ، چىرا ئىقتىسادىنى، بولۇپمۇ دېھقانچىلىق ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرغىلى بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى يېڭى ھۆكۈمەت شىنجاڭ ئازاد بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي، چىرىنىڭ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشقا تۇتۇش قىلغان. ئۇ چاغدا ئۆستەڭ قېزىش، سۇ تىزگىنلەش، تاش - توپا توشۇش ئىشى تامامەن ئادەم

كۆچى بىلەن ئورۇنلىنىدىغان بولغاچقا ۋە سۇ قۇرۇلۇشى يېتەر-لىك مەبلەغ بىلەن تەمىن ئېتىلمىگەچكە، ناھىيە تەۋەسىدىكى كادىرلارنىڭ، ئوقۇغۇچى - ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ھەمىسى ئەرزان باھالىق سۇ قۇرۇلۇشى ئىشچىلىرىغا ئايلاندۇرۇلغان. ئۇلار ناھىيە بازىرى ئەتراپىدا ياكى ناھىيە بازىرىغا نىسبەتەن يېقىنراق بولغان ئىش ئورۇنلىرىدا ئۆستەڭ قېزىش، ئۆستەڭگە تاش توشۇش، ئىشلەمچىلەرنىڭ ئارقا سەپ خىزمىتىنى ئاقتۇرۇش قاتارلىق ئەمگەكلەرگە سېلىنىپ تۇرغان. دېھقانلارنىڭ بولسا ئەھۋالى تې-خىمۇ ياماں بولغان. ئۇلار كوپىراتسىيە، خەلق كومۇناسى، چوڭ ئەترەت، كىچىك ئەترەت دېگەندەك سىياسىي - مەمۇرىي بىرلىك-لەرنىڭ قاتتىق ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن قاتتىق نازارىتى خۇر-جۇنلىرىغا سېلىپ، قاپاقلارنى يۇدۇپ، يوتقان - كىگىزلىرىنى ھارۋىغا بېسىپ، ئۆز يېرىدىن قىسقا بولسا ئون نەچچە كىلومې-تىر، ئوزۇن بولسا 100 نەچچە كىلومېتىر كېلىدىغان يىراق جايلارغا پىيادە بېرىپ سۇ قۇرۇلۇشى ئورۇنلىرىدا ھاشارغا ئىش-لىگەن. يېرىم ئاچ، يېرىم توق ھالەتتە يۇرۇپ، سايلاردا ئۆستەڭ چاپقان، نەچچە كىلومېتىر يىراقلاردىن دۇمبىسىدە تاش يۇدۇپ كەلگەن. ئۆستەڭ قېشى گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈش، تاش بېسىۋېلىش، داۋالىنىشتىن مەھرۇم بولۇش قاتارلىق ئاپەتلەر تۈپەيلى ئۆلۈپ كەتكەنلەرمۇ ئاز بولمىغان.

چىرا ناھىيەسىدىكى سۇ قۇرۇلۇشىنىڭ نامايەندىسى، چاقار دەريا‌سى بىلەن چىرا دەريا‌سىنى تۇتاشتۇرىدىغان «توتناق» ئۆس-تىڭى قۇرۇلۇشىدا ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 1950 - يىللىرىنىڭ ئوت-تۇرىلىرىدا ئىش باشلاندى. كوپىراتسىيەنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن دادام بىلەن ئانام بۇ ئۆستەڭگە — بۇ ئۆستەڭنىڭ ناھىيە

بازىرىدىن 60 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى تومىسىغا ھاشارغا ھەيدەلدى. ئۇلار ھېچ ئامال قىلالماي، ئاكام بىلەن مېنى ئۆيىمىزدىكى مەلۇم قىممەتلىك بار مەنقۇلاتلار بىلەن قوشۇپ، چوڭ دادامىلارنىڭكىگە كۆچۈرۈپ قويدى. كېچىلىرى چوڭلارنىڭكىدە ياتقىنىم بىلەن، كۆندۈزى ماڭا قارايدىغان ئادەم بولمىغاچقا، ئەمدىلا ئالتە ياشقا كىرگىنىمگە قارىماي، باشلانغۇچ مەكتەپكە ئاپىرىپ بەردى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا، مەكتەپكە بېرىشتا ۋە كېلىشتە شۇ مەكتەپنىڭ 4 ـ يىللىقىدا ئوقۇيدىغان ئاكام بىلەن بېرىپ، بىللە قايتىدىكەنمەن، چوڭلار ئىككىمىزدىن خاتىرجەم بولۇپ، ئۆز ھاشارىغا كېتىۋېرىدىكەن.

ئاقىۋەتتە، ئالتە يېشىمدىلا ئوقۇغۇچى بولۇپ قالدىم. سەنىپىغا كىرگەن تۇنجى كۈنى مۇئەللىم مەمتىمىن ھوشۇر ئاسما مايكىسىنىڭ كەينىدىكى چوڭ قىزىل سېپىرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ «بۇ قانچە» دەپ سورىۋىدى، مەن «توققۇز» دەپ جاۋاب بەردىم. شۇ چاغقىچە ئۇنى ـ بۇنى قىياس قىلىپ يۈرۈپ، بىردىن 100 گىچە بولغان سانلارنى ئوقۇشنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىۋالغانىدىم.

مۇئەللىم كۆرسەتكەن سېپىرنى ئوقۇدۇم ـ يۇ، شۇ ھامانلا بالاغا قالدىم. مۇئەللىم مېنى سىنىپنىڭ «ئۆگىنىش باشلىقى» قىلىپ سايلاپ قويدى. ئۆگىنىش باشلىقى بولغانغا لايىق، ئۆگىنىشنى ياخشى ئېلىپ باردىم. باشلانغۇچقا كىرىپ ئۇچ ئاي ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۇيغۇر ئېلىپبەسىدە خەت يېزىشنى ۋە خەت ئوقۇشنى ئۆگىنىۋالدىم. قولۇمغا چۈشكەنلا كىتابنى ئوقۇپ باقىدىغان، تەسىر قىلغان سۆز ـ جۈملىلەرنى قايتا ـ قايتا كۆچۈرىدىغان، دەرسلىكتىكى قوشاقلارنى مەقسەتلىك يادقا ئالىدىغان

ياخشى ئادەتلەرنى يېتىشتۇرۇۋالدىم.

8. «جىگدە، جىگدە، جىگدە»

ئوقۇرمەنلەرنىڭ يادىدا بولسا كېرەك، 10 يىلنىڭ ئالدىدىمۇ ياكى 15 يىلنىڭ ئالدىدىمۇ، شىنجاڭ تېلېۋىزىيەسىدە «خۇ، خۇ، خۇ» دېگەن بىر فىلىم كۆرسىتىلدى. بۇ ئىسىمنى ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلغاندا «يولۋاس، يولۋاس، يولۋاس» بولىدىكەن. فىلىمدە كۆرسىتىلىشىچە، ياپون ئۇچقۇچىلىرى ئامېرىكا تەۋەلىكىدىكى تىنچ ئوكيان ئارال ئىشتاتى پېيورېل خاربورغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش ھارپىسىدا (بۇ فىلىمدە ياپون ھاۋا ئارمىيە سىنىڭ 2 - دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە جەنجۇگاڭ (پېيورېل خاربور)غا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىش ۋەقەسى ئەكس ئەتكۈزۈلگەن) «خۇ، خۇ، خۇ» دەپ ۋارقىرىشىدىكەن. «خۇ، خۇ، خۇ» دېگىنى يا-پونچە سۆزنىڭ ئاھاڭ تەرجىمىسىمۇ ياكى مەنە تەرجىمىسىمۇ، بۇ-نى ئۇقالمىدىم. لېكىن، ئوقۇرمەنلەرگە شۇنداق دېيىشنى لايىق تاپتىمكى، بۇ كىچىك ماۋزۇدىكى «جىگدە، جىگدە، جىگدە»نىڭ فىلىم نامى «خۇ، خۇ، خۇ» بىلەن مەنتىق جەھەتتىن بولسۇن يا-كى مەنە جەھەتتىن بولسۇن، ھېچقانداق ئالاقىسى يوق. مەن يا-غان بۇ گەپ مەن نەق 55 يىل بۇرۇن ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلى-غان گەپ.

ئېيتىپ كەلسەم، 1959 - يىلى ناھىيەمىزدە ناھايىتى چوڭ ۋە ناھايىتى مۇھىم بىر سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلدى. ئەسلى-

www.uyghurkitap.com

ده، گۇلاخما ئۆستىڭى، كاڭكال ئۆستىڭى، سېرىق ئۆستىڭى، مەخمەل ئۆستىڭى دېگەندەك تەبىئىي ئۆستەڭلەرگە بۆلۈنۈپ، بۇ ئۆستەڭلەر ئارقىلىق سۇغىرىش رايونلىرىغا قاراپ ئاقىدىغان چىرا دەرياسىنىڭ باش قىسمى بوغۇلۇپ، ناھىيە بازىرىنىڭ دەل ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان «ئوقئۆستەڭ» دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئۆستەڭ ئېلىندى (يەنى بىر نامى «ئاۋانگارت ئۆستەڭ»). ئالدى بىلەن قاراقۇرۇم تاغلىرى ئارىسىدىن ئېقىپ چىقىدىغان چىرا دەرياسىنىڭ چىرا بوستانلىقىغا ئېقىپ كىرىدىغان ئېغىزى تىزگىنلىنىپ، چوڭ ئۆستەڭ ئېلىنىپ، ئۆستەڭ ئۇزۇنلۇقى 16 كىلومېتىرغىچە سوزۇلدى. پۈتۈن ناھىيەدىكى ئىشچى - خىزمەتچىلەر، ئوقۇغۇچى - ئوقۇتقۇچىلار ۋە چىرا بوستانلىقىدا ياشايدىغان، قىسقىسى، مۇشۇ ئۆستەڭدىن نەپ ئالىدىغان 10 مىڭلاپ ئادەم سەپەرۋەر قىلىنىپ، بۇرۇنقى «مەخمەل ئۆستىڭى»نىڭ ئورنىغا كەڭلىكى يەتتە - سەككىز مېتىر كەلگۈدەك ئۆستەڭ كولاندى. ئاندىن كېيىن بۇ ئۆستەڭنىڭ كۈنچىقىش قېشىغا بىر مېتىر كەڭلىكتە رېلىس ياتقۇزۇلۇپ، تاش باسىدىغان كىچىك - كىچىك ۋاگونلار ياسالدى ۋە بۇ ۋاگونلار كۈچلۈك ئۆكۈزلەرگە سۆرىتىلىپ، ئۆستەڭگە تىزىلىدىغان تاش توشۇلدى.

ئوقئۆستەڭ كولىنىۋاتقان چاغلاردا، كەچ كۈز ئايلىرىنىڭ بىرىدە مەن ئىككى زاغرىنى ئوقۇغۇچىلىق سومكامغا سېلىپ، ئوقئۆستەڭنىڭ خېلى بېشىدا ئۆستەڭ كولاۋاتقان ئاتا - ئانامنى يوقلاشقا ماڭدىم. مەن ئېگىز - پەس ئۆستەڭ قېشىدا كېتىۋاتىمەن، نۇرغۇن قېرى - ياش دېھقانلار ئۆزىگە ھۆددە قىلىپ بېرىلگەن چاملاردا ئۆستەڭ كولاپ، كولانغان شېغىللارنى كەتمەن بىلەن ئۆستەڭ قېشىغا ئېتىۋاتاتتى. مەن ئۇلارغا كۆز سالغاچ،

ئۆستەڭنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە بەخىرامان كېتىۋاتاتتىم.

ـــ بالام، ماڭا بىر قارىڭا، ـــ دېدى بىر ئايال ئىنتايىن زەئىپ ئاۋازدا.

مەن تاراق ـ توروق ئاۋازلار ئىچىدە بۇ ئاۋازنى ئېنىق ئاڭلىيالمىدىمۇ ياكى ئۇ ئايال باشقا بىرسىنى چاقىرىۋاتىدۇ دەپ ئويلىدىمۇ، بۇ ئاۋازغا دەماللىقا پەرۋا قىلمىدىم. بۇ ئاۋاز يەنە ئاڭلاندى. كىمنىڭدۇر مېنى چاقىرىۋاتقىنىغا جەزم قىلدىم ـ دە، ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قارىدىم. كۆردۈمكى، ياش قۇرامى ئالاھازەل 70 لەرگە ئۇلاشقان، ئاپپاق چېچى چۈۋۈلۈپ، پېشانىسىنى يېپىشالغان، ئېگىز بوي، چىرايلىق كەلگەن بىر مومای ئۆستەڭ قېشىغا يۆلىنىپ يېتىپتۇ. لەۋلىرى يېرىلىپ، ئەينۈلىدەك قاراپ كېتىپتۇ.

مېنىڭ ئۆزىگە دىققەت قىلغىنىمنى كۆرگەن بۇ ئايال بىرنېمىلەرنى قىلىپ، مەست ئادەمدەك دەلدۈگۈنۈپ ئاران ئۆرە بولدى. بىر قولى بىلەن ئۆستەڭ قېشىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، بىر قولى بىلەن ئۆستەڭ قېشىدىكى بىر تۇپ جىگدە دەرىخىنى كۆرسەتتى. ئۇ بىرھازا ھاسىراپ، ئۆزىنى توختىتىۋالغاندىن كېيىن، ئۈزۈك ـ ئۈزۈك قىلىپ:

ـــ بالام، ئاۋۇ جىگدىگە چىقىپ ماڭا ئازراق جىگدە ئېلىپ بەر، قورسىقىم ئېچىپ ھۆددەس ئۆرە تۇرالمىدىم، ـــ دېدى.

بېشىمنى كۆتۈرۈپ شۇنداق قارىسام، ئۇنىڭ كۆرسەتكىنى غازاڭلىرى ئاساسەن تۆكۈلۈپ بولغان، جىگدىلىرى غۇژمەك ـ غۇژمەك ساڭگىلاپ تۇرغان بىر تۇپ قاغا جىگدىسى ئىكەن.

مەن ئېچىرقاپ كەتكەن ئۇ مومانىنى نەلەردىدۇر كۆرگەندەك قىلدىم. قوشنىلارنىڭ ياكى تۇغقانلارنىڭ بىرسىمكىن دەپ خې-

لى ئۇزاق سەپسالدىم. بىراق، ئۇنىڭ كىملىكىگە زادى ھۆكۈم قىلالمىدىم. ئۇ كىم بولسا بولسۇن، مەيلى تۇغقانلاردىن ياكى يات ئادەملەردىن بولسۇن، ئوغۇل ـ قىزلىرى ۋە نەۋرە ـ چەۋرىلىرى تەرىپىدىن بۇزرۇكۋار ئورنىدا ھۆرمەتلىنىپ، چاينىڭ قىزىقىنى ئىچىپ، ناننىڭ يۇمشىقىنى يەپ، قات ـ قات كۆرپىلەردە ياتقۇزۇ - لۇپ كۈتۈلۈشكە تېگىشلىك بولغان بۇ مومايى ئەترەت باشلىقى تەرىپىدىن مۇشۇ يەرگە ھەيدەپ كېلىنگەن ۋە ئۇ مومايغا قابىل ئەمگەكچىلەر قاتارىدا بىر كىشىلىك چام بۆلۈپ بېرىلگەنىدى. ئېھتىمال ھېچقانداق ئىگە ـ چاقسى بولمىغان، بولسىمۇ ئەترەت باشلىقىنىڭ قاتتىق سىياسىتىگە تەڭ كېلەلمەي، قانات يېيىشقا نائىل بولالمىغان بۇ مومايى تۆمۈردەك قېتىپ كەتكەن شېغىللار - نى كولاۋېرىپ ھېرىپ كەتكەن، يەيدىغىنى تۈگەپ، ئاچلىقتىن ئۆلەر ھالەتكە كەلگەنىدى. ئۇنىڭ بىسى قايرىلغان چولاق كەتمە - نى بىر تەرەپتە تاشلىنىپ تۇراتتى. كەتمەن سېپىدا ئانچە ـ مۇنچە قان داغلىرى قېتىپ قالغانىدى.

مەن بۇ ئايالغا قاراۋېرىپ، ئۇنى چوڭ ئانامغا ئوخشاتتىم، كۆزلىرىمگە ياش قاپلاشقىنىنى تۇيۇپ قالدىم ـ دە، قەتئىي نە - يەتكە كېلىپ، غول تەرىپى خېلىلا سىلىق بولغان جىگدە دەرد - خىگە ياماشتىم، بىر ئوچۇم جىگدە ئېلىپ ئۇ مومايغا ئۇزارتتىم.

يۇرتىمىزدا قاغا جىگدىسى تولا ئىدى. ئۇ قانداقلا يەر بولسۇن ئۇنۇمۇېرەتتى ۋە ھېچقانداق پەرۋىشسىزلا چوڭ بولۇمۇېرەتتى. ئۇ - نىڭ مېۋىسى سەل قىرتاق، ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزارغان ھامان قۇرت چۈشۈپ كەتكەچكە، ھېچكىم ئۇنى مېۋە ئورنىدا كۆرمەيتتى. ئۇنى قاغا يېسە يەيتتىكى، ئادەم يېمەيتتى.

لېكىن، ئادەم يېمەيدىغان بۇ قاغا جىگدىسى بۇ مومايغا بەتتە

پولۇدەك تېتىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئۇ جىگدىنى ئاغزىغا بىر-دىن بىردىن ئەمەس، بەلكى بەش - ئونلاپ سالاتتى، ئانچە - مۇنچە چاينىاپ قويۇپلا، ئۇرۇقى بىلەنلا يۇتۇۋاتاتتى.

مومايي جىگدىلەرنى ھەش - پەش دېگۈچە يۇتۇپ بولدى، ماڭا يەنە قول ئۇزارتىپ:

— جىگدە، جىگدە، جىگدە، — دېدى.

مەن ئالدىراۋاتقىنىمغا قارىماي، يەنە جىگدە دەرىخىگە ياماش-تىم، يەنە بىر ئوچۇم جىگدە ئېلىپ بەردىم. بۇ جىگدىمۇ ئۇ مو-ماينى تويدۇرالمىغان بولسا كېرەك، ئۇ خىجىل بولغان نەزەر بە-لەن ماڭا قاراپ، ئىككى ئالقىنىنى تەڭ ئۇزارتتى. خېلى ئۇنلۇك قىلىپ:

— جىگدە، جىگدە، جىگدە، — دېدى.

ئۇ چاغدا مەن كىچىك ئىدىم. لېكىن، جۇغۇمغا تۇشلۇق يۇ-رىكىم ۋە ئۆزۈمگە تۇشلۇق تەپەككۇرۇم بار ئىدى. مەن ئىچىمدە: «توۋا، قانداق كۇنلەرنى كۆرۈۋاتىدۇ بۇ ئادەملەر» دېگەنلەرنى ئويـ-لىدىم - دە، يىغلامسىرىغان پېتى ئۆز يولۇمغا راۋان بولدۇم.

مەن تازا ماڭسام 10 مىنۇتچە ماڭدىممىكىن، كۇرمىڭلىغان دېھقانلار ئارىسىدىن ئۆستەڭ قېزىۋاتقان دادام بىلەن ئانامنى تاپـ-تىم. دادام كۆزلىرىمنىڭ قىزىرىپ، سەل - پەل ئىششىپ كەتـ-كىنىگە دىققەت قىلدىممىكىن:

— سېنى بىرسى بوزەك قىلدىمۇ، — دەپ سوراپ قالدى.

مەن يول ئۇستىدە كۆرگىنىمنى، ھېلىقى ئاچ قېلىپ ھو-شىدىن كەتكەن مومايغا جىگدە ئېلىپ بەرگىنىمنى ۋە ئۇنى چوڭ ئانامغا ئوخشاتقىنىمنى سۆزلەپ بەردىم.

— مۇنۇ بىر زاغرىنى ئېلىپ، قايتىشىڭدا ئۇ مومايغا بەر-

گىن. جىگدە دېگەن قورساقتا تۇرمايدۇ، نان يېمەسە ئۇ ئۆلۈپ قالمدۇ، ـــ دېدى دادام ماڭا بىر زاغرىنى تۇتقۇزۇپ تۇرۇپ.

مەن دادام بەرگەن زاغرىنى تۇتقىنىمچە، كەينىمگە قاراپ يۇ-گۇردۇم.

بىراق، ئۇ مومايغا دادام بەرگەن زاغرىنى يەتكۈزۈپ بېرىشكە مۇۋەپپەق بولالمىدىم. چۈنكى، مەن مومايىنىڭ قېشىغا بارماي تۇ-رۇپلا، تۆت ـ بەشچە ئادەمنىڭ ئۆلۈپ قالغان ئۇ مومايىنى ئۆس-تەڭدىن كۆتۈرۈپ چىقىۋاتقىنىنى كۆرۈپ قالدىم.

9. توختى غوجىكامنىڭ توغىچى

بوۋامنىڭ ئۆيى بىلەن مەن ئوقۇۋاتقان مەكتەپنىڭ ئارىسىدا توختى غوجىكامنىڭ ئۆيى دەيدىغان هويلىلىق بىر ئۆي بولىدى-غان. بۇ هويلىنىڭ ئەگرى ياغاچلاردىن قۇراشتۇرۇلغان دەرۋازىسى دائىم ئوچۇق تۇراتتى. هويلىمۇ كەڭ ـ كۇشادە ئىدى. هويلىنىڭ ئىگىسى توختى غوجىكام بويى پاكار، ئاق ساقاللىق ۋە سېمىزرەك كەلگەن ئادەم بولۇپ، بۇ هويلىدىكى بىر ئۆيدە يالغۇز تۇراتتى. بىز مەكتەپتىن قايتقان هامان هە ـ هۇ دېيىشىپ ئۇدۇل مۇشۇ هويلىغا كىرىپ ئۆز ئويۇنىمىزنى باشلايتتۇق. بەزىدە قەيەردىدۇر كۆرۈپ قالغان كومپىدىيەنى دوراپ، ئۆزىمىزگە تۇشلۇق رول تەق-سىم قىلىۋالاتتۇق ـ دە، ئويۇن قويۇشقا باشلايتتۇق. ئويۇن كۆ-رىدىغانلار ئەلۋەتتە ئويۇن قويىدىغانلاردىن ئاز بولاتتى. ئويۇن قو-يۇشتىن زېرىكسەك توپ ئوينايتتۇق. توپ دېگىنىم قوي يۇڭى

يۇملاق قىلىپ يۆگىلىپ ئۇستىگە بىر قەۋەت رەخت قاپلانغان، رەخت ئۇستىدىن تالا چىقىرىپ يىڭنە بىلەن تورلانغان «كۇيەك توپ» ئىدى. مەلۇم ئېلاستىكلىقى بولغان بۇنداق توپ ئادەتتىكى كۇچ بىلەن ئۆي تېمىغا ئۇرۇلاتتى. قارشى تەرەپ بىر ئامالالارنى قىلىپ، قاڭقىپ چىققان توپنى تۇتۇۋالاتتى. تۇتۇۋالالمىسا يېڭىلگەن ھېسابلىناتتى. يېڭىلگەن قېتىم سانى بەشكە يەتكەندە، ئۇ قارشى تەرەپكە بىرەر ـ ئىككى ياڭاق ياكى بىرەر ئوچۇم گۇلە ـ قاق بېرىشكە مەجبۇر بولاتتى.

بىر كۈنى ئويۇنمىز بەكلا قىزىپ كەتتى. ئويناۋېرىپ كەچمۇ كىرىپ قالدى. ئۇدا بەش قېتىم يېڭىلگەن بىر ساۋاقدىشىمىز تۆلەيدىغانغا يا ياڭاق، يا گۇلە ـ قاق تاپالمىدى ـ دە، بىزگە قەرزگە بوغۇلدى. ئۇ تارتقۇشلاپ يۇرۇپ بېشىمىزنى بىر يەرگە ئەكەلگەندىن كېيىن:

ـــ مۇنداق بولسۇن، مەن سىلەرنى بىر يەرگە باشلاپ باراي، ئۇ يەردە پىشقان توغاچ بار، ـــ دېدى. ئارقىدىنلا بىز سوئال قويدۇق:

ـــ نەگە ئاپىرىسەن، پىشقان توغاچ قەيەردە؟

ـــ ئۇ ئاۋۇ يەردە، قوناقلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا. ئۇ توختى غوجىكامنىڭ توغىچى، بىز بۇ ھويلىدىن چىقىپ، بىزنىڭ ئۆي تەرەپكە ئۆتىمىز، ئاندىن كېيىن بىزنىڭ باغ ئارقىلىق توغاچ تۇۋۈگە بارىمىز!

ـــ بۇنداق قىلساق ئەپلىشەرمۇ؟

ـــ ئەپلەشمەيدىغان نېمىسى بار، ئۇچ ـ تۆت تال توغاچ يېگەنگە ئوغرى بولۇپ قالمايمىز ـ دە. مەن بۇرۇن ئۇ توغاچتىن يېگەن، بەك تاتلىق.

ـــ ھەي، ئۇنداق قىلمايلى، ـــ دېدىم مەن پوكۇلداۋاتقان يۇ-

www.uyghurkitap.com

رىكىمنى مەھكەم بېسىپ تۇرۇپ، — توختى غوجىكام بىلىپ قالسا سەت تۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىز داۋاملىق ئۇنىڭ ھويلىسىدا ئوينايمىز، ئۇ بىزگە ئارتۇقچە گەپ قىلمايدۇ.

— سىلەر بىلمەيسىلەر، بىز ئۇنىڭغا قوشنا، توختى غوجىكامنىڭ قۇلىقى ئېغىر، كۆزىمۇ ياخشى كۆرمەيدۇ. ئۇ توغاچ دەرىخىنى تۈپى بىلەن ئەكەتسەكمۇ تۇيمايدۇ.

بىز توختى غوجىكامنىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ، ئۇ ئاغىنىمىزنىڭ ھويلىسىغا كىردۇق ۋە ئۆي كەينىگە ئۆتۈپ، قېلىن ئۆسكەن قوناقلىق ئارقىلىق توختى غوجىكامنىڭ توغىچىنىڭ تۈۋىگە باردۇق. توغاچ تۈۋىگە كەلمەي تۇرۇپلا دىمىقىمىزغا ئۇرۇلغىلى تۇرغان مەززىلىك پۇراق ئاغزىمىزغا سېرىقسۇ كەلتۈردى. قولىمىزنى سوزۇپ، بىردىن توغاچنى ئاغزىمىزغا سالدۇق — دە، قوناق يوپۇرمىقى بىلەن بېلىمىزنى باغلاپ ئېگىز توغاچ دەرىخى ئۈستىگە مايمۇندەك ياماشتۇق. بىز ھېقىقتەك قىزىرىپ پىشىپ كەتكەن توغاچلارنى تويغۇچە يەۋالغاننىڭ ئۈستىگە يەنە قوينىمىزغا تولدۇرۇپ ئۆيىمىزگە ئەكەتمەكچى، بولمىسا، قەيەرگىدۇر يوشۇرۇپ قويۇپ، ئەتىسىگە مەززە قىلماقچى بولغانىدۇق.

بىز توغاچ دەرىخىگە ئەمدىلا يامىشىۋىدۇق، توغاچ تۈۋىدە توختى غوجىكامنىڭ قارىسى كۆرۈندى. ئۇ:

— ھۇ ئىنسابسىز ئوغرىلار، ھويلامغا كىرىشسەڭ مەيلى دېسەم، ئەمدى توغىچىمنى ئوغرىلىغۇدەك بولۇشتۇڭمۇ! — دەپ ۋارقىرىدى ۋە پۇتلىرىمىزدىن تارتىپ، ھەممىمىزنى يەرگە چۈشۈردى. ئۇ ئېھتىمال قىلىشقان گەپلىرىمىزنى ئاڭلاپ قالغان چېغى، توغاچ تۈۋىگە دەل ۋاقتىدا يېتىپ كەلگەندىن ئۆزگە، تولۇق تەييارلىق بىلەن كەلگەنىدى.

ھەممىمىزنىڭ ئاياغلىرى بوشاپ كەتتى. قاچاي دېسەكمۇ قاچالمىدۇق، خۇددى چوڭ گۇناھ قىلغاندەك ياكى توختى غوجىكامغا يۈز كېلەلمەيدىغاندەك بولۇپ قاپقانغا چۈشكەن توشقاندەك ياۋاشلاپ قالدۇق.

بىز ھەممىمىز «مانا قارا، توختى غوجىكامنىڭ قۇلىقىمۇ ئاڭلايدىكەن، كۆزىمۇ كۆرىدىكەن، سەن بىزنى ئالداپ كېلىپ، تۇزاققا چۈشۈرۈپسەن» دېگەن مەنىدە ھېلىقى ساۋاقدىشىمىزغا غەزەپ بىلەن ھومىيىشتۇق.

توختى غوجىكام قويۇنلىرىمىزدىكى توغاچنى يەرگە تۆكتۇر-دى. ئۇ بەكمۇ ئاستا ھەربىرىت بىلەن بىزنى بىردىن - بىردىن يېتىلەپ كېلىپ، دۇمبىمىزنى توغاچ دەرىخىنىڭ تۈۋىگە چاپلاپ ئولتۇرغۇزۇپ چىقتى - دە، ئەكەلگەن ئارغامچىسى بىلەن كۆك-سىمىزدىن ئارتىلدۇرۇپ توغاچ دەرىخىگە باغلۇۋەتتى. نەچچە قې-تىم ئىنجىقلاپ تۇرۇپ باغلاقنى چىڭىتتى. ئۇ ئۆيى تەرەپكە مې-ڭىۋېتىپ كەينىگە بۇرالدى ۋە:

— كىچىك تۇرۇپ ئوغرىلىق قىلساڭ، چوڭ بولساڭ قاراقچى بولىسەن، قېنى ئوغرىلىق قىلغانىنىڭ جازاسىنى تارتىشىپ باق، — دېدى - دە «گۇس - گۇس» دەسسەپ يۇرۇپ كەتتى.

بىز تاپا - تەنە قىلىش ئۈچۈن بىر - بىرىمىزگە قاراشماقچى بولۇشتۇق. لېكىن، توغاچ تۈۋىگە چەمبەرسىمان ئولتۇرغۇزۇلۇپ باغلۇۋېتىلگىنىمىز ئۈچۈن، بىر - بىرىمىزنى كۆرەلمىدۇق.

— توۋا قىلدۇق دەيلى، ئىككىنچى ئوغرىلىق قىلمايلى دەي-لى، شۇنداق دېسەك ئۇ ئادەم بىزنى قويۇۋېتىدۇ. ئەگەر ئۆيىمىز-گە ۋاقتىدا قايتالمىساق، ئاتا - ئانىلىرىمىز بىزنى ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلىشىدۇ. توختى غوجىكامنىڭ ئۆيىگە كەلسە ھەممە ئىش

ئاشكارا بولىدۇ.

شۇنىڭ بىلەن بىز تەڭ ئاۋازدا ۋارقىراشقا باشلىدۇق:

ـــ توختى غوجىكا، بىز تۇۋا قىلدۇق، ئەمدى ئىككىنچى ئوغرىلىق قىلمايمىز!...

ئۇچ قېتىم ۋارقىرىدۇقمۇ ياكى تۆت قېتىم ۋارقىرىدۇقمۇ، يادىمدا يوق، بىر چاغلاردا توختى غوجىكام قولىنى كەينىگە تۇتقان پېتى توغاچ تۇۋىگە كىرىپ كەلدى ۋە ئاچچىق بىلەن دېدى:

ـــ بايىقى گەپلىرىڭنى يەنە بىر قېتىم ۋارقىرىشە قېنى، مەن بىر ئاڭلاپ باقاي.

ـــ تۇۋا قىلدۇق، ئەمدى ئوغرىلىق قىلمايمىز!

توختى غوجىكام ئاغزىنىڭ پۇچىقىدا كۈلۈپ قويدى. بىز بۇ ئادەمنىڭ ھويلىسىدا ئۆيناۋاتقىلى ئۇزاق بولغان، لېكىن قاپىقىدىن مۇز ياغدۇرۇپ تۇرىدىغان بۇ ئادەمنىڭ بۇنداق كۈلگىنىنى بىر قېتىممۇ كۆرمىگەنىدۇق.

ئۇ بەكمۇ ئاستا مىدىرلاپ يۇرۇپ ئارغامچىنى يەشتى. ئورنىمىزدىن تارتىپ قويۇرۇپ بايىقى توغاچلارنى قولىمىزغا تۇتقۇزدى – دە، ھەممىمىزدىن بايىقى گېپىمىزنى ئاخىرقى قېتىم تەكرارلاپ بولۇپ قايتىپ كېتىشىمىزنى ئېيتتى.

ـــ بىز تۇۋا قىلدۇق، ئەمدى ھەرگىز ئوغرىلىق قىلمايمىز...

10. خەير ـ خوش، سىدىق قارىم

ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، باشلانغۇچ مەكتەپكە «ئاپىرىپ بې-

رىلگەن»دىن كېيىن، ئۇچ - تۆت ئاي ئوقۇ - ئوقۇمايلا خەت ساۋاتىم چىقىپ قالدى. خەت يېزىش ۋە خەت ئوقۇشنى ئۆگەنمۇالغىنىم ئۈچۈن ئىچ - ئىچىمدىن خۇشال بولدۇم. مەكتەپكەمۇ كۆڭلۈم چۈشۈپ، ئۇستازلار بىلەن خېلى ئوبدان ئىچەرىكىشىپ قالدىم.

ئەپسۇس، شۇ كۈنلەردە ئۇشتۇمتۇتلا بىر ۋەقە يۈز بېرىپ، ياخشى ئىشقا «چېچەك چىقتى».

— بالام، ئەتىدىن باشلاپ پەنىي مەكتەپتىكى ئوقۇشتىن توختايسەن، سېنى دىنىي مەكتەپكە بېرىپ، دىن - ئايەتتىن ساۋاق ئالدۇرمىسام بولمىغۇدەك، — دېدى دادام ھاشاردىن قايتىپ كەلگەن كۈنى كەچقۇرۇن كەچلىك تاماقتىن كېيىن، — ئەسلىدىلا شۇنداق ئويۇم بار ئىدى. ئەمما، يامان چاغدا ھاشار كېلىپ، ئۆيىمىزدە ساڭا قارايدىغان ئادەم قالمىدى. ئاقىۋەتتە، سېنى ئۇ مەكتەپكە ئاپىرىپ بېرىشكە توغرا كەلدى.

بۇ گەپ بىلەن مەن ھەيران بولۇپ قېتىپ قالدىم. ئادىتىم بويىچە، ياردەم تىلەپ مەندىن بەكرەك ھەيران قالغان ئانامغا قاراپ قويدۇم. ئۇ ماڭا ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە ئۇھسىنىپ قويۇپ، گەپ-سۆزنىڭ ئۆتمەيدىغانلىقىنى تۈيۈپ تۇرسىمۇ، كۆڭلۈمنى دەپ ئىككى ئېغىز گەپ قىستۇردى:

— ئۇنداق قىلمايلى ئادەم، بالىمىزنىڭ بىر ئوبدانلا ساۋاتى چىقىپ قالدى. مەكتەپ دېسە، تۆت پۇتلۇق بولۇپ يۈگۈرەيدۇ. خەقنىڭ بالىسىدەك مەكتەپتىن قېچىپ، يۈزىمىزنى يەرگە قارىتىمايدۇ.

— سىلە نېمىنى بىلىسىلە خوتۇن، ئىككى گەپنىڭ بىرسى چىقسا ئاق - قارىنى پەرق ئەتمەيلا بالىلارنىڭ تەربىيىنى ئالىسى-

له، ئۇنتۇپ قالدىڭلىمۇ، بۇ بالىغا ئات قويغاندا موللىلارغا كىتاب ئاچۇردۇق، ئۇنىڭ ئىسمى كىتابلاردا يا «ھېيۇللا» يا «ئەبەيدۇللا» دەپ چىقتى. شۇ چاغدا بىز ئۇنىڭ ئېتىنى «ئەبەيدۇللا» قويدۇق ۋە ئەبەيدۇللا ھاجىمدەك قەددى ـ قامەتلىك، ئەھلى ئىلمى ئادەم بولسۇن دەپ ئارزۇ قىلدۇق. ئارزۇيىمىزدىكىدەك ئادەم بولسۇن دېسەك، ئوغلىمىزنى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇتمىساق بولمايدۇ، بىز بولساق مۇسۇلمان خەق، جېنىمىزمۇ ئاللانىڭ ئىلكىدە. قازايىقە-دەر ئۆلۈپ تارتىپ قالساق، تۇپراق بېشىدا ئىككى پارە قۇرئان ئوقۇغۇدەك ئادەم بولمىسىمۇ بولمايدۇ، ـــ دېدى دادام ئۆز پىكىرىدە چىڭ تۇرۇپ.

ئۇ چاغدا چىرا بازىرىدىكى «ئەنجان كوچىسى»دا ئولتۇرۇشلۇق ئەبەيدۇللا ھاجىم دەيدىغان بىر ئادەم بار ئىدى. ئۆتمۈشتە، كەشمىردىمۇ، قەشقەردىمۇ، ئىشقىلىپ، يىراق يۇرتلارنىڭ بىرسىدە ئوقۇپ كەلگەن بۇ ئادەم دىندىمۇ، تېبابەتتىمۇ تەڭ يېتىلگەن داڭلىق زاتلاردىن ئىدى. ئۇ ئادەم شۇنداق قاملاشقانىدىكى، قاشتاشتەك سۇزۇك چىرايىغا ياراشقان قاپقارا دامان ساقىلى خۇددى قۇيرۇق ياغدا ياغلاپ قويغاندەك ۋە ياكى پولۇ داستىخىنىدىن ھېلىلا قوپقاندەك ئالاھىدە پارقىراپ تۇراتتى. ئۇزۇن مويلۇق قوشۇما قاشلىرى بىلەن كۆلكە يېغىپ تۇرىدىغان چېقىر كۆزلىرى ئۇنىڭ يېتىلگەن ئەخلاقىدىن ۋە ئەقلىي كامالىتىدىن بېشارەت بېرەتتى. ئۇ ئادەم كۆن تاشلىق كىتابىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ، تامدەك ئېگىز قارا ئېتىغا مىنىپ كېسەل كۆرگىلى بىر-ياققا ماڭسا، كۆرگەن ئادەم كەلگەن يېرىدە «چىپپىدە» توختىمۇالاتتى ۋە ئۇنىڭغا ھەۋەس بىلەن قارىۋېلىپ، سالام ـ سەھەتنى ئۆز جايىدا بەجا كەلتۇرەتتى. ناخشا ئېيتقاندەك مۇڭلۇق ۋە تە-

سىرلىك قىرائىتى نامازخانلارنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىۋالاتتى. كېسەل كۆرسە پۇل ئالمايتتى، نامار چۈشۈرسە نەزىر قوبۇل قىلمايتتى. ئىشقىلىپ، ئوتتۇرا ھال چوڭلۇقتىكى گەزمال دۇكىنىدا ھالال سودىسى يۈرۈشۈپ تۇرىدىغان، ئىسلام پەرزىنى ئادا قىلىش-نى ھەقدادىغا يەتكۈزىدىغان بۇ ئادەم يۇرت خەلقىنىڭ ھۆرمەت تەختىدىن ئورۇن ئالغانىدى. دادام مۇرىت ئورنىدا قول بەرگەن، خىزىر ئورنىدا ھۆرمەت قىلىپ، ئىخلاسىنى ئاتىۋەتكەن بۇ كىشى ئەمدىلىكتە دادام ئۈچۈن ئوغۇل تەربىيەلەشنىڭ تىرىك نەمۇنە-سىگە ئايلانغاندەك قىلاتتى.

مەن يامان چۈش بىلەن ھەپىلىشىپ پۈتۈن بىر كېچە ئۇخ-لىيالمىدىم. خەيرسىز يېڭى تاڭنى ئاتمىسىكەن دەپ خۇدادىن تە-لىدىم. شۇنداقتىمۇ، ئۆچەكەشكەنىدەك يەنە تاڭ ئاتتى، كۆڭۈل-سىزلىكىم پىسەنتىگە كىرىپ چىقمىغاندەك ۋە ياكى خاپىچىلىق-لىرىمغا پەرۋا قىلمىغاندەك، «تاش يۈرەك» قۇياش يەنە ئۆز يولى بىلەن ئۆرلەۋەردى. چالا ـ پۇچۇق چاي ئىچكەندىن كېيىن، دادام ئالدىدا ماڭدى، چىرايلىق گۈللۈك داستىخانغا بىر خون ناننى يۆگىگەن ئانام داستىخاننى كۆتۈرگەنچە ئۇنىڭغا ئەگەشتى. مەن خۇددى يوقىتىۋەتكەن نەرسەمنى ئىزدەۋاتقاندەك يەرگە قاراپ، بوينى باغلانغان بىچارە كۈچۈكتەك تىرەجەپ، ئاتا ـ ئانامنىڭ كەينىگە چۈشتۈم.

بىز ئۇن ـ تىن قىلماي مېڭىپ، 1000 قەدەملىك چىغىر يولنى تەستە بېسىپ بولدۇق ۋە «سېرىق ئۆستىڭى»دىن سۇ كې-چىپ ئۆتۈپ، ئۇلۇغ يولنى كېسىپ، 50 مو كەلگۈدەك «جايىزارات-لىق»قا ئولاشتۇق. دادام يول بويىدا توختاپ، ئونمىڭلىغان چوڭ ـ كىچىك قەبرىلەرگە يۈزلىنىپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈۋىدى، ئانا ـ

بالا ئىككىيلەن ئۇنىڭغا ئەگەشتۇق. دادام دۇئادىن قول چۈشۈر-گەن هامان ئۆز يولىدا كېتىۋېتىپ مۇنداق دېدى:

ــ ئۆلۈكلەر دۇئاغا تويمايدۇ، ئۇلار ئۆز يېنىدىن ئۆتكەنلىكى مۇسۇلماندىن دۇئا تەلەپ قىلىدۇ، دۇئا قىلمىساق، ئۇلارنىڭ كۆڭلى رەنجيدۇ، ــ دېدى ۋە، ــ بۇنى دىنىي مەكتەپتە ئوقۇ-غاندىن كېيىن ئاندىن بىلىسەن تېخى، ــ دەپ قوشۇپ قويدى.

بىز گۆرۈستانلىقنىڭ ئۇ بېشىدىكى قويۇق سۆگەت دەرىخى بىلەن قاپلانغان چوڭ بىر كۆلدىن ئەگىپ ئۆتۈپ، هاڭغىرقاي ئوچۇق تۇرغان دەرۋازىغا دۇچ كەلدۇق، يېرىم غۇلاچ ئېگىزلىكتىكى بوسۇغىدىن ئاتلاپ كەڭ هويلىغا كىرىپ كەلدۇق. تەرەپ-تەرەپتىن كېلىۋاتقان چىرقىراق ئاۋازلارنى ئاڭلىغاچ، بۇ هويلىنىڭ كۇنىپېتىش تەرىپىدىكى ساهىبخانىنىڭ هۇزۇرىغا قەدەم باستۇق.

ــ ئوبدان كېلىشىپتىلا، قېنى تۆرگە ئۆتسىلە، ــ دېدى دادام «سىدىق قارىم» دەپ خىتاب قىلغان كەكە ساقال، ئوتتۇرا بوي، خۇش چىراي كەلگەن بىر ئادەم سۇپىدىن سەكرەپ چۈشۈپ داداملارغا قىزغىن تەكەللۇپ قىلىپ.

بىز دادامنى دوراپ، ئاياغلىرىمىزنى پەگاهقا سېلىپ قويۇپ، ئوتقاشتەك زىلچا ـ گىلەملەر بىلەن بېزەلگەن سۇپىغا چىقتۇق. يۇزى ئاق نازۇك ياغلىق بىلەن يۆگەلگەن، تاۋار ئىشتىنى ئوشۇق-لىرىدىن ئۆتۈپ، يەر ئۇستىدە سۆرىلىۋاتقان، سېمىزلىكىدىن پۇتكۇل ئۇزايى لەڭپۇڭدەك لىغىرلاپ تۇرغان بىر ئايال يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئانامنىڭ قولىدىن داستىخاننى ئالدى ـ دە، يورغىلىغان پېتى ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كېتىپ، تۆت زاغرا يۆگەلگەن كەچىك داستىخاننى ئېلىپ چىقىپ ئالدىمىزغا يايدى، «ئۆيدە قارا

چاي تۇگەپ قاپتىكەن، شۇڭا دورا چاي دەملىدىم» دېگىنىچە، دوغ سۇ تولدۇرۇلغان «سىنچاي»لارنى قولىمىزغا تۇتقۇزدى.

— سىلى دېگەن ئوغۇل مۇشۇمۇ، — دەپ سورىدى سىدىق قارىم، — كۆزى بىلەن مېنى ئىشارەت قىلىپ.

دادام دىككىدە ئورنىدىن تۇردى، قول قوۋۇشتۇرۇپ، سەل ئېگىلگەن پېتى سىدىق قارىمنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەردى. ئەھۋال-دىن قارىغاندا، دادام بىلەن سىدىق قارىم خېلى كونا تونۇشلاردەك قىلاتتى، ئۇلار تۇنۇگۈن، ھېچبولمىسا پات يېقىندا كۆرۈشكەن-دەك، مەن توغرۇلۇق بىرنەرسىلەرنى دېيىشكەندەك ئىدى.

— دۇرۇس، بۇ بالامنىڭ ئېتى ئەبەيدۇللا ئاخۇن، زېھنى ئو-چۇق، ئەقلى ئۆتكۈر، خۇدايىم بۇيرۇسا، ئۆزلىرىنىڭ ساۋاقلىرى-نى ئېلىپ، ئاللانىڭ دىنىغا ئەقىدە باغلىسا ئۆزلىرىدەك تاكامۇل قارىيلاردىن بولۇپ چىقىشىدا گەپ يوق. تۇنۇگۈنمۇ دېدىم، ئوغ-لىمىز مۇشۇ كۈن، مۇشۇ سائەتتىن باشلاپ ئۆزلىرىگە تەئەللۇق بولدى. قۇرئان ساۋاتى چىقىدىغانلا بولسا، ئۇرسىلىمۇ ئىختىيار، تىللىسىلىمۇ ئىختىيار، ئىشقىلىپ، ئوغلىمىزنىڭ تېنى بىز-نىڭ، دىلى سىلىنىڭ...

پەمىمچە، دادام يەنىلا سىدىق قارىمنى ئايايپ قالدى. ئۇ «ئوغ-لىمىز ئەبەيدۇللا ھاجىمدەك ئادەم بولسۇن» دېگەننى تىلغا ئال-ماي، «ئۆزلىرىدەك قارىي بولسۇن» دېدى.

— ئىبراھىم ئاخۇن، ئۆزلىرى ئوقۇمۇشلۇق، ئەقلى كامىل ئادەم ئىدىلە، ئەجەب «تازىنىڭ ئەقلى چۈشتىن كېيىن» دېگەندەك بىر ئىش قىلدىلىغۇ بۇ دورەم، ئوغۇللىرىنى دىنىي مەكتەپكە بېرىدىغان ئادەم نېمىدەپ باشتىلا مۇشۇ يەرگە ئەكېلىپ بەرمىدە-لە، ھېلىغىچە ھەپتىيەكنى تۇگىتىپ، تۆت پارە قۇرئاننى يادلاپ

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بولار ئىدىغۇ بۇ ئوغۇل، ــ دېدى سىدىق قارىم دادامنى ئولتۇ-رۇشقا تەكلىپ قىلىۋېتىپ.

ــ ھەي، نېمىسىنى دەيدىلا جېنىم قارىم، بىز ھاشارغا كېتىپ ئوغلۇم قارىغۇچىسىز قالغاچقىلا ئۇ مەكتەپكە بەرگەنىدۇق، ــ جاۋاب بەردى دادام خىجىللىق ئارىلاش، ــ بولۇپمۇ بۇ قېتىم توتناقتىكى ھاشاردا بولغان بىر ئىش ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئوغلۇمنى پەننىي مەكتەپتىن ئاجرىتىپ، قۇرئان ساۋاتىنى چىقىرىش قارارىغا كېلىپ قالدىم.

ــ سىلىگە تەسىر قىلغۇدەك قانداق ئىش بولدى ئۇ يەردە؟

ــ 50 ياشلىق بىر ھەقامسايىمىز ئاشۇ يەردە تۇيۇقسىزلا قازا قىلدى، ئۇنىڭ نە خوتۇنى، نە پەرزەنتى بولمىغىنى ئۈچۈن، ئۇنى شۇ يەردىلا قويماقچى بولدۇق.

ــ بۇمۇ بوپتۇ، مۇساپىرلار نەدە قازا قىلسا شۇ يەرگە دەپنە قىلغۇلۇق، مېيىتنى يۆتكەپ يۈرۈش مۇسۇلمانچىلىقتا جايىز ئەمەس. ھاشارچى دېگەنمۇ مۇساپىرنىڭ ئۆزىغۇ.

ــ دېگەنلىرى دۇرۇس، بىراق ئۇ رەھمەتلىكنىڭ نامىزىنى چۈشۈرگۈدەك بىر ئادەممۇ تېپىلمىدى.

ــ قانداق دېگەنلىرى بۇ ئىبراھىم ئاخۇن، نامىز چۈشۈرۈش دېگەن قىيىن ئىش ئەمەس ئىدىغۇ ئەسلىدە؟

ــ ۋاي قارىم، مېيىت نامىزىدا ئوقۇلىدىغان سۈرىنى بىلمىدىغانمۇ ئادەم چىقمىدى، مېيىتنىغۇ بىر ئامال قىلىپ چۈشۈرىدۇق، ئەمما قەبرە بېشىدا قۇرئان ئوقۇيالايدىغان ئادەممۇ تاپالمىدۇق.

ــ ھە، مۇنداق دېسىلە ئىبراھىم ئاخۇن، نېمە بولۇپ كەتتى بۇ جاھان؟...

دادام كەتتى، مەن سىدىق قارىمىنىڭ كەينىگە ئەگىشىپ، ساۋاقخانىغا يېتىپ كەلدىم ۋە ئالاھازەل 20 ياشلاردىكى بىر مۇز تەلەت خەلپەتنىڭ قولىغا تاپشۇرۇلدۇم.

چوڭلۇقى ئۆيىمىزدىكى ئالتە ئۇستا شايى توقۇيدىغان، يەنى ئالتە دەستىگاھ جايلاشقان ئۇستىخانىچىلىك كېلىدىغان ساۋاقخانا ھويلا دەرۋازىسىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىگە جايلاشقانىدى. ساۋاقخانىغا تۆت غۇلاچ ئۇزۇنلۇقتا ئالتە قاتار جىگدە شېلى قويۇلغان بولۇپ، بۇ قېلىن شال ئۇستەل ئورنىدا خىزمەت قىلاتتى. بىز بولساق بۇ «ئۇستەل»لەرگە پوكىنىمىزنى چاپلاپ، كىتابلىرىمىزنى «ئۇستەل»گە قويۇپ مۇز ئۆرلەپ تۇرغان داق يەردىلا ئولتۇراتتۇق. «ساۋاقداشلار» ئارىسىدا مەن دېمەتلىك ئالتە ياشلىق گۆدەكلەرمۇ، بۇرۇتلىرى ئۆسۈپ قالغان چوڭ ياشتىكى بالىلارمۇ بار ئىدى. ئوقۇيدىغىنىمىز ئوخشاشلا «ھەپتىيەك» بولۇپ، ھەرپلەرنى ئۆگىنىشتە ئوقۇش ۋە يادلاش ئاساس قىلىناتتى. بىز ئېگىز ـ پەس، توم ـ ئىنچىكە ئاۋاز بىلەن «ئېلىپ»، «بە»، «تە»، «سە» دەپ ئالىتاغىل ۋارقىرىشاتتۇق. ۋارقىراشقاندا بولسا كۆزىمىزنى يۇمۇۋېلىپ، بېشىمىزنى ئىككى ياققا گىلدىڭلىتاتتۇق. قوللىرىغا يۇلغۇن چۈۋقى تۇتۇۋالغان چوڭ خەلپەت (خەلپەت ـــ ئەرەبچە سۆز، چوڭ خەلپەتنىڭ ۋەزىپىسى ھازىرقى كۇندىكى سىنىپ باشلىقى ۋە ئۆگىنىش باشلىقىنىڭ ۋەزىپىسىگە باراۋەر كېلىدۇ) كەينىمىزدىن ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ، ھەربىرىمىزنى نازارەت قىلاتتى. بىز ئۇنى كۆرەلمەيتتۇق، ئوقۇشتىن ياكى باش گىلدىڭلىتىشتىن توختاپ قالدۇقمۇ، چۈۋىق بىلەن ساۋىلاتتۇق. ئالىقانچىلىك روجىكى ياكى تۇڭلۇكى بولمىغان بۇ گىرىمسەن ئۆيدە ھەربىر كۇنىمىزنى ئەنە شۇنداق ئۆتكۈزەتتۇق.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەن سىدىق قارىمىنىڭ بۇ مەكتىپىگە كەلگەندە، ئۇيغۇر ئېلىپبەسىنى ئۆگىنىپ بولغان، خەت ساۋاتىمۇ چىقىپ بولغانىدى. شۇڭا، «ھەپتىيەك»نى ئوقۇغاندا ۋە يادلىغاندا، باشقىلاردەك ئانچە كۆپ قىينالمىدىم ۋە بىر ھەپتە ئىچىدىلا «ھەپتىيەك»نى تۈگىتىپ، «قاۋادى (بەلكى قائىدە ياكى گىرامماتىكا بولسا كېرەك)»نى باشلىۋالدىم. ھەر كۈنى كەچتە بېرىلىدىغان سۈرە يادلاش تاپشۇرۇقىنىمۇ ئۆز ۋاقتىدا ئورۇنلاپ، خەلىپەتنىڭ ۋە سىدىق قارىمىنىڭ «جازا» سىدىن خالاس بولدۇم.

بىر كۈنى سىدىق قارىمىنىڭ مەكتىپىدە ئاجايىپ قورقۇنچلۇق بىر ئىش يۈز بەردى. 10 ياشلاردىكى بىر ساۋاقدىشىم «ھەپتىيەك»تىكى ھەرپلەرنى يادلىغاندا بۇ ھەرپلەرنى چاقچاقلا ئايلاندۇرۇپ «ئېلىپ»، «بە»، «تە»، «سە» ــ ئانام ماڭا بىر خوتۇن ئېلىپ بەرسە» دەپ ھەزىل قىلدى. يامان يېرى ئۇنىڭ بۇ «گۇناھلىق چاقچىقى» ئويلىمىغاندا چوڭ خەلىپەتنىڭ قۇلىقىغا كىرىپ قالدى!

ئۇنتۇلماس بىر پاجىئە شۇنىڭ بىلەن باشلاندى. چوڭ خەلىپەتنىڭ چېقىشتۇرۇشى بىلەن سىدىق قارىم دەرغەزەپكە كەلدى، ھېلىقى «گۇناھكار» ساۋاقدىشىمنى ساۋاقخانىدىن سۆرىگەن پېتى ئېلىپ چىقىپ، ئۇنى چوڭ ياشلىق بىر بالىغا يۈدۈگۈزدى. ماتا ئىشتىنىنى سىيرىپ تاشلاپ ساغرىسىنى چىقاردى، ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن بولسا كېرەك، پۈتكۈل بالىلارنى قارىتىپ قويۇپ، سىدىق قارىم جازانى باشلىدى. ئۇ چىلان دەرىخىنىڭ ياغىچىدا ياسالغان مەخسۇس پالاق بىلەن ئۇ بالىنىڭ ساغرىسىغا بار كۈچى بىلەن ئۇرغىلى تۇردى.

ــ قېنى، بايىقى گېپىڭنى يەنە بىر دېگىنە، جەينىكىمدەك كىچىك تۇرۇپ ھەپتىيەككە تىل تەگكۈزدۈڭمۇ تېخى، ئاناڭدىن

تۇنۇگۈنلا تۇغۇلۇپ، خوتۇن ئالغۇدەك بولدۇڭمۇ تېخى، ــ دېگەنچە بارغانسىرى ئەزۆيلەشكە باشلىدى. ئۇرۇپ چارچىدى بولغاي، پالاقنى چوڭ خەلپەتكە تاپشۇردى.

تاياق يېگۈچىنىڭ ساغرىسى دەسلەپتە ئانارنىڭ دانىسىدەك قىزاردى، كېيىن چېكىم ـ چېكىم قان ئۆرلەپ چىقىپ، تاۋۇز پىچقاندەك تىلغاندى، يول ـ يول بولۇپ سارقىغان قان ئوشۇقىغا يېتىپ باردى. ئېچىنىشلىق چىرقىراش، سىدىق قارىمدىن كەچۈرۈم تەلەپ قىلىش سادالىرى بىرلىشىپ، پۈتۈن ـ سۈرۈك ماتەم كۈيىگە ئايلاندى ۋە پۈتكۈل هويلىنى بىر ئالدى.

مەن چىداپ تۇرالمىدىم، سەپ كەينىدىن «غىپپىدە» سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، هويلا تېمىنى بويلاپ تالاغا يۈگۈردۈم، شۇ يۇگۈركەن پېتى ئۆپكىلەپ يىغلىغىنىمچە ئۆيگە قايتىپ كەلدىم.

ئەمدىلا ئەمگەكتىن قايتىپ كېلىپ، هويلا سۈپۈرۈشكە تۇتۇنغان ئانام ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ، باش ـ كۆزۈمنى سىيلاشقا باشلىدى ۋە:

ــ ئوبدان بالام، يىغلىماي گەپ قىلغىن، قايسى ئۆلگۇر بوزەك قىلدى سېنى، ــ دەپ سوردى ـ دە، كۆكتاتلىق يەردە ئوت ئوتاۋاتقان دادامنى چاقىردى.

ــ نېمە بولدۇڭ بالام، ــ دېدى دادام كەتمىنىنى ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تاشلاپ قويۇپ، ــ ئەجەب ئەلەملىك يىغلاپ كېتىپسىنا؟

ــ مەن ئەمدى ئوقۇمايمەن، سىدىق قارىمدىن قورقىمەن، ــ دېدىم ئېسىدەپ تۇرۇپ ۋە بولغان ئىشنى ئۆزۈپ ـ ئۆزۈپ ئېيتىپ بەردىم.

دادام بولغان ئىشنى ئۇقۇپ، سىدىق قارىمنىڭ ئېتىنى ئاغ-

ئۇيغۇر كتاب پوستكىسى www.uyghurkitap.com

زىغا ئېلىپ نېمىلەرنىدۇر دەپ غوتۇلدىدى، سىدىق قارىمىنىڭ مەكتىپى تەرەپكە قاراپ قولىنى سىلكىدى ۋە مېنى پەپىلەپ تۇ-رۇپ دېدى:

— سىدىق قارىمىنىڭكىگە بارمىساڭ بارما بالام، پەننىي مەك-تەپتىكى مۇئەللىمىڭمۇ ھەر كۈنى دېگۈدەك مېنى ئىزدەۋاتىدۇ، دىنىي مەكتەپتە ئەمەس، پەننى مەكتەپتە ئوقۇشۇڭنى تەلەپ قى-لىۋاتىدۇ، بوپتۇ، ئۆلۈپ تارتىپ قالساق تۈپراق بېشىمدا قۇرئان ئوقۇيدىغان ئادەم تېپىلمايمۇ قالماس...

ئەتىسى يەنە تاڭ ئاتتى، بۈگۈن قانداق قۇتلۇق كۈن ئىدى-كىن، قۇياش بۆلەكچىلا نۇرلۇق ۋە يېقىملىق پارقىرايتتى، بۇ پارقىرىشىدا، ئۇ ئېھتىمال مېنى مەكتەپكە چاقىرىۋاتاتتى، دادامنىڭ ۋە مېنىڭ يېڭى تاللىشىمنى قۇتلۇقلاۋاتاتتى.

11. ئۇنتۇلغان چۈش

1958 - يىلى قانداق يىل ئىدىكىن، بۇ يىلدا ئالامەت بىر ئىشلار يۈز بەردى. بىرسى: «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەيمىز» دېدى، كىمدۇر بىرسى: «پولات تاۋلايمىز» دەپ، مېۋىلىك دەرەخ-لەرنى كەسكىلى تۇردى. بەزەن - بەزەن ناھىيە بازىرىغا كىر-سەك، «چوڭ خەتلىك گېزىت» دەيدىغان قەغەزلەرنى كۆرىدىغان بولۇپ قالدۇق. مۇھىمى، ھەر دەرىجىلىك كوپىراتسىيەلەر ئەمەل-دىن قالدۇرۇلۇپ، «خەلق كوممۇناسى» قۇرۇلدى. شۇ يىللاردىن كېيىن مەھەللە - مەھەللىلەردە «جامائەت ئاشخانىسى» دېيىلدى-

غان بىر غەلىتە مۇئەسسەسە مەيدانغا كەلدى.

«جامائەت ئاشخانىسى» ئۆز مەنىسى بويىچە ئىيتقاندا، دېھقانلار جامائىتى كوللېكتىپ تاماق يەيدىغان ئاشخانا ئىدى. ئۇ چاغلاردا خۇسۇسىي ئىگىلىك دەيدىغان ئۇقۇم بولمىغاچقا، كوللېكتىپ ئىگىدارچىلىقىدىكى تېرىلغۇ يەرلەرگە تېرىلغان ئاشلىقلار ۋە ياغلىق دانلار خامان ئېلىنغاندىن كېيىن كوللېكتىپنىڭ ئامبىرىغا كىرىم قىلىناتتى. 200 دىن تارتىپ 300 گىچە ئادەمى بار كىچىك ئەترەتلەردە قۇرۇلغان جامائەت ئاشخانىسى ئىشلىتىدىغان ھەممە نەرسە ــ ئاشلىق، ياغ، قۇرۇق مېۋە دېگەندەك نەرسىلەر كوللېكتىپنىڭ ئامبىرىدىن ئۇدۇللۇق چىقىم قىلىناتتى ۋە چوڭ قازانلاردا تاماق ئېتىلەتتى. تاماق ۋاقتى يېتىپ كەلگەندە، بىر ئادەم ئاشخانا ئۆگزىسىگە چىقىپ، «باڭ» دەيدىغان بىر ئىچى كاۋاك ياغاچنى ئۇراتتى. «باڭ»نىڭ ئاۋازى بەكمۇ ياڭراق بولۇپ، بىر كىچىك ئەترەتنىڭ دائىرىسىدىكى ھەممە ئادەم ئېنىق ئاڭلىيالايتتى. «باڭ» ئاۋازىنى ئاڭلىغانلىكى ئادەم قاچىسىنى كۆتۈرۈپ، يېقىنى بىرەر يۇز مېتىر، يىراقلىرى ئىككى ــ ئۈچ كىلومېتىر يولنى بېسىپ، جامائەت ئاشخانىسىغا يېتىپ كېلەتتى ــ دە، داش قازان ئەتراپىغا چۈنىدەك ئولىشىپ، بىر ۋاقلىق تامىقىنىڭ بېلىتىنى تاپشۇرۇپ، قاچىسىغا تاماق ئۇستۇراتتى. ئۇدۇل كەلگەن يەردە ئولتۇرۇپ، تامىقىنى يەپ بولۇپ، لەۋلىرىنى يالىغاچ، ئۆيلىرىگە ياكى ئىش ئورنىغا قايتىشاتتى.

بىزنىڭ مەھەللىدىكى 1 ــ كىچىك ئەترەتنىڭ ئاشخانىسى ئۆيىمىزگە بىر كىلومېتىر كېلىدىغان يەردىكى بىر پومېشچىكنىڭ كونا قورۇسىغا جايلاشقان بولۇپ، مەيلى نەدە بولايلى، ئۇچ ۋاق تاماقنىڭ ھەممىسىدە ئاشۇ يەرگە يېتىپ بېرىشىمىز كېرەك

ئىدى. كېچىكىپ قالىدىغانلا بولساق، قورسىقىمىزنىڭ ئاچ قالغىنى قالغانىدى.

مەھەللىمىزدىكى جامائەت ئاشخانىسىدا كۆپىنچە ھاللاردا ئۇماچ بېرىلەتتى. ئۇماچ دېگىنىمىز داش قازانغا سۇ قۇيۇلۇپ، سۇ قايىنىغاندا سورتى ناچار ئۆرۈكلەردىن قۇرۇتۇلغان قاقلارنى سېلىپ، قاق پىشقاندا قوناق ئۇننى چېلىپ ئېتىلىدىغان بىر خىل ئاش ئىدى. ئۇماچقۇ مەيلى، ئۇماچقا سالىدىغان ئۆرۈك قېقى ئامباردا نەچچە يىللاپ تۇرۇپ قالغان، قۇرت چۈشۈپ ئۆتمىتۆشۈك بولۇپ كەتكەن قاقلار بولغاچقا، بۇ قاقلار كۆڭۈلنى ئىلەشتۇرەتتى. قاياناپ پىشقان ئۆرۈك قېقى قايناۋېرىپ ئېزىلەتتى – دە، ئۆلگەن قۇرت يەڭگىل بولغاچقىمىكىن، ئۇماچ يۇزىدە لەيلەپ قالاتتى. قېنى قېچىپ ئاپپاق بولۇپ قالغان بۇنداق قۇرتنى ئاش يۇزىدىن ئېلىپ تۇگەتكىلى بولمايتتى. دېھقانلار بۇنداق قۇرتلۇق ئۇماچنى ئامالسىزلا ئىچىشكە مەجبۇر بولاتتى. بەزىلەر بۇنداق ئۇماچنى تەنە قىلىپ «گۆش سالغان ئۇماچ» دەپمۇ ئاتايتتى.

ئۇ چاغلاردا مەن سەككىز – توققۇز ياشلاردىكى ئۆسۈۋاتقان بالا بولغىنىم ئۈچۈن، قورسىقىمنىڭ ئېچىشىغا ھېچنېمە تەڭ كەلمەيتتى. ئەمما، جامائەت ئاشخانىسىغا بارىدىغۇ، ئۇ قۇرتلۇق ئۇماچنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بىرقىسما بولاتتى. ئاش ئۈسۈلغان ئاياقتا قاراشقىمۇ كۆڭلۈم بارمايتتى.

ئاخىرىدا مۇنداق ئىككى چارىنى ئويلاپ تاپتىم:

بىرسى، جامائەت ئاشخانىسىغا بارمەن – دە، قۇرتلۇق ئۇماچنى قاچامغا ئۈستۈرىمەن، «ئۆيگە ئاپىرىپ ئىچىمەن» دەپ رۇخسەت سوراپ، قاچىنى كۆتۈرگەن پېتى ئۆيگە قاراپ ماڭىمەن. يول ئۈستىدىكى ئېلاخۇن دېگەن ئادەمنىڭ قورۇسىنىڭ كەينىگە

كېلىپ، ئەتراپىمغا قارايمەن، كۆز يېتىم ئارىلىقتا ئادەم يوقلۇ-قىغا كۆز يەتكۈزگەندىن كېيىن تام تۈۋىنى كولايمەن ـ دە، ئاياق-نى ئورەككە دۈم كۆمتۇرىمەن، ئۈستىنى كۆمۈۋەتكەندىن كېيىن، ئۆيگە بېرىپ ئاتا ـ ئانامغا: «ئاشخانىدا ئاش ئىچىپ بولدۇم» دەپ دوكلات قىلىمەن. لېكىن، يەنە بىر ۋاخ تاماق ۋاقتى كەلگۈچە ئاچ قورساق يۈرىمەن.

ئىككىنچىسى، ئاكام ئەھۋالىمنى ئۇقۇپ، ماڭا ھەقىقەتەن ئىچ ئاغرىتتى. ئەھۋالىمنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن كۆپ باش قاتۇ-رۇپ، ئاخىر ئامالىنى تاپتى. ئۇ بىر كۈنى ناھىيەلىك باسما زاۋۇ-تىغا بېرىپ تونۇشلىرى ئارقىلىق بىرقانچە تال قوغۇشۇن ھەرپ بىلەن قىزىل سۇرۇخ ئەكەلدى. جامائەت ئاشخانىسىنىڭ تاماق بېلىتىدىكى «1 سەر» دېگەن خەتتىكى «1»نى پىچاق بىلەن قىرىپ تاشلاپ، ئۇنىڭ ئورنىغا «5» دېگەن رەقەمنى باستى. «4 سەر» دە-كى «4» سىپىرىنى قىرىۋېتىپ، ئورنىغا «8» دېگەن سىپىرىنى باستى. جامائەت ئاشخانىسىنىڭ بىلەتلىرى ئەسلىدىلا ناھىيەلىك باسما زاۋۇتىدا بېسىلغاچقا ۋە ئاكامنىڭ «ھۇنىرى» كامالەتكە يەتكەچكە، ئۆزگەرتىلگەن سان ـ سىپىرلار زادىلا چانمىدى. شۇ-نىڭ بىلەن «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دېگەندەك ئىش قە-لىپ، قۇرتلۇق ئاشنى تۆكىۋەردىم. تاماق بېلىتىگە زاغرا ئېلىپ، ئۇماچ ئورنىغا زاغرا يەيدىغان بولدۇم.

كېيىن مەن قۇرتلۇق ئۇماچلارنى تۆككەن يەردە قويۇق ئۆ-رۈك كۆچىتى ئۇنۇپ چىقتى. بۇ كۆچەتلەر چوڭ بولۇپ مېۋە تۇتـ-تى. بىراق، بۇ ئۆرۈكلەرنىڭ ھەنىۋاسى ئاچچىق ئۆرۈك بولۇپ مېۋە بەردى.

ئۇيغۇر كتاب بۇيۇمى www.uyghurkitap.com

12. رامزانغا چىقىش

يادىمدا قېلىشىچە، توققۇز ياش ۋاقتىمدىكى رامىزان ئېيى ياز قۇياشىنىڭ تەپتى يانغان، مېۋە ـ چىۋىلەر تۆكمە بولغان كۆز كۆنلىرىگە توغرا كەلدى. يەكشەنبە بولسا كېرەك، تۆت ـ بەش ئاغىنە خېلى ئۇزاق «كۆيۈك توپ ئويۇنى» ئويناپ چىقىپ ـ چىلىق تەرگە چۆمۈلدۇق ۋە چوڭ دادامىلارنىڭ ھويلىسىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ، نوگاي ـ نوگايلاپ سۇ ئىچىپ، تەشنالىقىمىزنى قاندۇرغاندىن كېيىن، ھويلىدىلا باش قوشۇپ رامىزانغا چىقىش توغرىسىدىكى مەسلىھەتلىمىزنى باشلىۋەتتۇق. مەسلىھەتلىمىزنى ئۆزىمىزچە سىرلىقلاشتۇرۇپ پىچىرلاشقاچ، ئارىمىزدىكى «تەجرىبىلىك» چوڭ بالىلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالدۇق. دەل شۇ چاغدا ھويلا تېمىغا يۆلىنىپ، بەخىرامان ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرغان چوڭ دادام توساتتىنلا ئېغىز ئاچتى:

ــ ھەي غورتەكلەر، پىچىرلىشىپ نېمە دېيىشۋاتىسىلەر، ــ دەپ سورىدى ئۇ قۇلىقىنى بىز تەرەپكە قارىتىپ.

«غورتەك» دېگىنىنىڭ نېمە مەنە بېرىدىغىنىنى ئۇقمايمەن، لېكىن چوڭ دادام ۋە چوڭ دادام دېمەتلىك چوڭ كىشىلەر كىچىك بالىلارنى ئەنە شۇ سۆز بىلەن ئاتايتتى، قارىغاندا بۇ ئاتالغۇ ئادەتكە ئايلانغان ئەركىلەتمە سۆزدەك قىلاتتى.

ــ ئەتە زو ۋاقتىدىن باشلاپ رامىزانغا چىقايلى دېيىشۋاتىمىز، چوڭ دادا، ــ دەپ جاۋاب بەردىم مەن تۇنجى بولۇپ.

چوڭ دادام بۇ گەپىمدىن رازى بولغاندەك باش لىڭشىتتى ۋە بىز تەرەپكە سۈرۈلدى:

ــ ئوبدان ئويلاپسىلەر، بالىلىرىم، مەقسەت بىرەر - يېرىم نان ياكى بىرەر موچەن پۇلدا ئەمەس، مۇھىمى، قوشاق ئاۋازى بىلەن زوغا قوپىدىغانلارنى ئويغىتىپ، رامىزاننىڭ ساۋابىنى تېپىش، ھەي، ھەي، بىز كىچىك چاغلاردا قانداق قىلاتتۇق دېمەسىلەر...

چوڭ دادام شۇ چاغلاردا 80 ياشلاردىن ئېشىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ «بىز كىچىك چاغلاردا» دېگىنى ئەلۋەتتە، كەم دېگەندە 70 يىللار مۇقەددەمكى ئەستىلىكلەر ئىدى.

شۇ كېچىسى رامىزانغا چىقىشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن، مەن چوڭ دادامىلارنىڭكىدە قونۇپ قالدىم. زو ۋاقتى كەلگۈچە نۇرغۇن - نۇرغۇن چۈشلەرنى كۆرۈپ، نەچچە قېتىم ئويغىنىپ كەتتىم. بىر چاغلاردا چوڭ دادامنىڭ چار خورىزى خۇددى پالاس قاققاندەك پالاقشىپ تۇرۇپ ئۇنلۇك چىللىۋىدى، شۇ ھامان ئويغاندىم ۋە چالا ـ بۇلا كىيىنىپلا تالاغا يۈگۈردۈم.

بۇ چاغدا كېچە جىمجىتلىقى بۇزۇلۇشقا باشلىغانىدى. قوشنىلارنىڭ خورازلىرى بەس - بەس بىلەن چىللىشاتتى، نەلەردىدۇر ئىتلار قاۋشاتتى، نەلەردىدۇر ئىشەك غىچىرلاپ، يۆتەل ئاۋازى ئاڭلىناتتى. كىمدۇر بىرسى باشقىلارنى ئاڭلىسۇن، زو ۋاقتىنى بىلىۋالسۇن دېگەندەك، مۇڭلۇق سۈرىلەرنى ئوقۇيتتى.

كېچەشكىنىمىز بويىچە، بىز يەتتە ـ سەككىز ئاغىنە ئۇلۇغ يولنىڭ دوقمۇشىدىكى ياڭاق دەرىخىنىڭ ئاستىدا جەم بولدۇق، ئىچىگە سامان تىقىپ تەييارلىغان ياغلىق قاپاقنى ئوت يېقىپ، ئۇنى ئېگىز كۆتۈرۈۋىدۇق، 10 مېتىرچە دائىرە خۇددى كۇندۇزدىكى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

دەك يورۇپ كەتتى. كىچىكى ئالتە - يەتتە ياش، چوڭى 15 - 16 ياشلاردىكى بىر توپ بالا بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ياڭاق دەرد-خىدىن ئانچە يىراق بولمىغان قاسىم خەلپەم دېگەن كىشىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا يېتىپ كەلدۇق، ئېگىز - پەس ئاۋازىمىز بىلەن رامىزان ئوقۇشنى باشلىۋەتتۇق:

ئۆيىڭىزنىڭ كەينىدە تاينىڭ ئىزى،
بىر ئاللانى ياد ئېتىدۇ باينىڭ قىزى.

رەببىمىز، ئاللايىمىز بۇ رامىزان،
ئارىمىزغا خۇش كەلدىڭىز بۇ رامىزان.

بىلىشىمچە، دامان ساقاللىق، ئېگىز بوي، كۆلكە چىراي كەلگەن قاسىم خەلپەم ئولتۇرسا - قويسا قولىدىن تەسۋى چۈشمەيدىغان، يول ماڭسىمۇ پىچىرلىغان پېتى دۇرۇت ئوقۇپ ماڭىدىغان تەقۋادار مۇسۇلمانلاردىن بىرسى ئىدى. ئۇنىڭ يەنە 14 - 15 ياشلاردىكى «ئەنبەرخان» دەيدىغان بىر قىزىمۇ بار ئىدى. ئۇنىڭ قىزى قىلىقى سەت، خەقىشخور بولغىنى ئۈچۈنمۇ ياكى تۇغۇلۇشىدىنلا چاچسىز بولۇپ تۇغۇلغىنى ئۈچۈنمۇ، بىز ئۇنى «ئەنبەر تاز» دەپ ئاتايتتۇق. بىز ئېيتىۋاتقان رامىزان قوشقى گەرچە ئۇزاق يىللاردىن بېرى ئېيتىلىۋېرىپ ئۇدۇم بولۇپ كەتكەن بىر قوشاق بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھېلىقى «ئەنبەر تاز»نى كۆزدە تۇتۇپ توقۇلغاندەك قىلاتتى. «ئەنبەر تاز» ئولتۇرۇشلۇق بۇ ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا تۇرۇپ، «باينىڭ قىزى» دەپ قوشاق ئېيتىش ماڭا كۈلكىلىك بولۇپ تۇيۇلاتتى. ھويلا دەرۋازىسى تۇ-

يۇقسىزلا ئېچىلىپ، ئۇ يەردىن غەزەپلەنگەن «ئەنبەر تاز» چالۇا-قىغان پېتى چىقىپ كېلىدىغاندەك، ئادەتتىكىگە ئوخشاش، يول يۇزىدىن توپا ئېلىپ، بېشىمىزغا چاچىدىغاندەك بىر تۇيغۇ بىلەن ئاستا ـ ئاستا سەپ كەينىگە سۇرۇلدۇم.

راست دېگەندەك، هويلا ئىشىكى «تاراققىدە» قىلىپ ئېچىلىدى، دەرۋازىدىن «ئەنبەر تاز» ئەمەس، بەلكى خۇش چىراي قاسىم خەلپەمنىڭ ئۆزى چىقىپ كەلدى ۋە ئالدىمىزدىكى چوڭراق ياشلىق ئاغىنىمىزگە ئىككى زاغرىنى رازىمەنلىك بىلەن تۇتقۇزدى ـ دە، يەنە تەسۇى سىيرىپ، دۇرۇت ئوقۇغاچ، هويلىسىغا كىرىپ كەتتى.

بىز تۇنجى «غەنىيمەت»نى ئاللىبۇرۇن تەييارلاپ ئەكەلگەن «كوللېكتىپ»نىڭ خۇرجۇنىغا سېلىپ، ئىككى كۇپلېتچە مەدهىيە قوشاقلىرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ياغلىق قاپاق بىلەن كېچە ئاسمىنىنى يورۇتۇپ، يەنە بىر ئۆينى كۆزلەپ جىمجىتقىنا يۇرۇپ كەتتۇق. چوڭ دادامنىڭ ئېيتقىشچە، رامىزانغا چىققاندا غەيرىي نىيەتنى كۆڭۇلگە يېقىن كەلتۇرمەسلىك، بىر ئالىلانىلا ئويلاش، ئويۇن ـ چاقچاق قىلىشماسلىق كېرەك ئىكەن. بۇنداق بولمايدىكەن، رامىزاننىڭ خاسىيىتى تۆۋەنلەپ كېتىدىكەن.

ـــ ئەمدى كىمنىڭكىگە بارىمىز، ـــ دەپ سوردى چوڭ ياشلىق بالىلاردىن بىرسى.

يەنە بىرەيلەن بىر سوئالغا جاۋاب بەردى:

ـــ ئالدىمىزدىكى هاشىم قاپاقنىڭ ئۆيى، ئۇ روزا تۇتامدۇ، تۇتمامدۇ بىر يوقلاپ ئۆتمەيلىمۇ؟

ـــ بولدىلا، ئۇ دېيانىتى يوق غورا قاپاق ئوسال ئادەم، روزى تۇتۇشى ناتايىن، ئۇنىڭ ئىشىكى ئالدىغا بېرىپ رامىزان ئېيتساق

كالىنىڭ قۇلىقىغا ساتار چالغانىدەك ئىش قىلغان بولمىمۇ قانداق؟

ـــ بىزدىن نېمە كېتەتتى. ئىككى ـ ئۈچ ئېغىز قوشاققۇ شۇ، ئۇنى تاشلىۋېتىپ ئۆتۈپ كەتسەك كۆڭلىگە كېلىدۇ، نېمە بولسا بولسۇن، ئۇمۇ خۇدانىڭ بەندىسى، بارساق باردۇق، ـــ دېدى ئارىمىزدىكى تەبىئىي شەكىللەنگەن يېڭى باشلىق ـــ ھېلىقى چوڭ ياشلىق بالا.

ھاشىم قاپاق ـــ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىلا يالغۇز ياشايدىغان، بىرەر بالىسى ياكى بىرەر مۇشۇكىمۇ بولمىغان مۇز چىراي بىر ئادەم ئىدى، قوشنىلار بىلەنمۇ بېرىش ـ كېلىش قىلمايتتى. مەيلى چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، ئۇچرىغانلارغا سالام ـ سەھىتىمۇ يوق ئىدى.

بىز «باشلىق»نىڭ گېپىگە كىرىپ ھاشىم قاپاقنىڭ ئىشىكى ئالدىغا باردۇق، ئۇنىڭ بالىسى بولمىغاندىكىن، قوشىقىمىزنى ئۆزگەرتىپ، ئالىتاغىل ئاۋاز بىلەن قوشاق توۋلاشقا باشلىدۇق.

ئۆيىڭىزنىڭ كەينىدە تايىنىڭ ئىزى،
قاسىماخۇن ئالىقىنى كەڭ بايىنىڭ ئۆزى.
قوپۇڭ، قوپۇڭ، روزا تۇتۇڭ ئۇلۇغ ئايدا،
ھەممىمىزگە ساۋاب بەرسۇن ئاللا ئۆزى.

رەببىمىز، ئاللايىمىز، بۇ رامىزان،
ئارىمىزغا خۇش كەلدىڭىز بۇ رامىزان.

بىز خېلى ئۇزاق توۋلاشتۇق، بىلىدىغانلىكى قوشاقلىرىمىز ـ

نىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ تۇگەتتۇق، بوغۇزلىرىمىز ئېچىشىپ، ئاۋازىمىز ئۆچەي دېگەندە كونىراپ كەتكەن تاختا ئىشىك «تاراق» قىلىپلا ئېچىلدى ـ دە، ئۇ بوشلۇقتا ھاشىم قاپاقنىڭ خوتۇنى-نىڭ قاپلان بېشى كۆرۈندى، تولۇق كىيىنىشكە ئۇلگۈرمىگەن بۇ داپ يۈز خوتۇن ئاچچىقان بىر تەلەتگە يۈندىنى بىزگە قارىتىپ «شالاققىدە» چېچىۋەتتى، زۇۋان سۈرمەيلا ئىشىكنى ياپقىنىچە كۆز ئالدىمىزدىن غايىب بولدى.

باش ـ كۆزىمىز سېسىق يۈندى بىلەن بۇلغاندى، بۇ بىزگە خىلىلا ئېغىر كەلدى. شۇنىڭ بىلەن قوشىقىمىزنىڭ ئەڭ ئاچ-چىقلىرىنى غەزەپ بىلەن توۋلاشقا باشلىدۇق:

ئۆيىڭىزنىڭ ئارقىسى ئويداڭ ـ چوقۇر،
ھاشىم قاپاقنىڭ يۈزى تۇك، ئالدى چۈپۈر.

رەببىمىز، ئاللايىمىز بۇ رامىزان،
ئارىمىزغا خۇش كەلدىڭىز بۇ رامىزان.

بىز قوشاق ئېيتتۇق، پۈتكۈل مەھەللىكىدىلەر ئاڭلىسۇن دەپ-گەندەك، ئاۋازىمىزنى ئايىماي قويۇۋەتتۇق. خەيرلىك بولمىغان بۇ رامىزانغا چىقىشنى ئاخىرلاشتۇرۇش قارارىغا كېلىپ، كەينىمىز-گە قايرىلىپ 50 قەدەم مېڭىۋىدۇق، پىشىپ كەتكەن قوغۇنىنىڭ مەززىلىك ھىدى بۇرنىمىزغا ئۇرۇلۇشقا باشلىدى.

ـــ قاپاقنى ئۆچۈرۈڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى ھېلىقى «باشلىق» بالا، ھەممەيلەنگە پەس قىلىپ، ـــ ئاۋۇ قوغۇنلۇققا كىرىپ تويغۇدەك قوغۇن يەيمىز.

ئارىمىزدىن كىمدۇر بىرسى گەپكە ئارىلاشتى:

ــ ئۇلۇغ رامىزان ئېيىدا ئوغرىلىق قىلساق بولمايدۇ، خۇدا بىزنى جازالايدۇ، دادام شۇنداق دېگەن!

«باشلىق» بالا بۇ بالىغا جاۋابەن دېدى:

ــ بايا ياخشى نىيىتىمىزنىڭ يۈزىنى قىلماي، ئۇستىمىزگە يۇندى چاچقان كىم؟

ــ ئەلۋەتتە ھاشىم قاپاقنىڭ خوتۇنى.

ــ ھىم، شۇنى بىلسەڭلا بولدى، مانا بۇ قوغۇنلۇق ھاشىم قاپاقلارنىڭ قوغۇنلۇقى، ئاللانىڭ پەرزىنى ئادا قىلماي، نارەسىدە بالىلارغا ئازار بەرگەنلىك گۇناھ قىلغانلىق، گۇناھكارنىڭ قوغۇ-نىنى يەۋالساق ئاللا بىزنى كەچۈرىدۇ، يەنە كېلىپ گۇناھكارنىڭ قوغۇنىنى يېيىش گۇناھ بولمايدۇ، ــ دېدى «باشلىق» بالا ۋە ئۆ-زى باشلامچى بولۇپ قوغۇنلۇققا كىرىپ كەتتى. بىز ئىككىلەن-مەيلا ئۇنىڭغا ئەگەشتۇق.

13. باھاردىكى «باھار سەيلىسى»

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 5 ـ سىنىپىدا (يەنى، باشلانغۇچ مەك-تەپتە باشقۇرۇلغان ئوتتۇرا سىنىپ) ئوقۇۋاتاتتىم. شۇ يىلىدىكى باھار ئادەتتىكىدىن بالدۇر كەلگەن بولسا كېرەك، ئۆرۈكلەر بىر كېچىدىلا چېچەكلەپ كەتتى. تال ـ سۆگەتلەر جالا بولۇپ، تىر-ناقچىلىك يوپۇرماق چىقاردى. ئاسمان ـ پەلەك ئاق تېرەكلەر ئال-دى بىلەن پوتلا تارتىپ، توت كۇندىلا چاشقان قۇلاق بولدى.

ئوقۇرمەنلەر خەۋەردار بولسا كېرەك، يۇرتىمىزدا نېمە تولا، ھەممىدىن ئۆرۈك تولا، باغلاردىمۇ ئۆرۈك ئۆستۈرۈلىدۇ، ئۆستۈرۈلىدۇ ئەمەس، ئۆزى ئۈنۈپ، ئۆزى چوڭ بولىدۇ. ئېرىق بويلىرىدا، ئۆستەڭ بويلىرىدا، ئۆيلەرنىڭ ئالدى ـ كەينىدە، ھەتتا تېرىلغۇ يەرلەرنىڭ ھەممە يېرىدە ئۆرۈك دەرىخى بولىدۇ. ھەر يىلى ئەتىياز ۋە يازدا، بۇ يۇرتتا ئۆرۈككە ئالاقىدار ئىككى مەنزىرە پەيدا بولىدۇ. بىرسى، ھەر يىلى 3 ـ ئاينىڭ ئاخىرى، 4 ـ ئاينىڭ بېشى ئۆرۈك دەرىخى چېچەكلىگەندە، پۈتكۈل يۇرت خۇددى ئاھاڭ بىلەن ئاقارتىلغاندەك ئاپپاق بولۇپ كېتىدۇ. يەنە بىرسى، بۇ يۇرتتىكى ئۆرۈك دەرىخى ھېچقانداق پەرۋىشسىزلا مېۋىگە كىرىدىغان بولغاچقا، سورتلۇقلىرى ئاز، سورتسىزلىرى كۆپ. شۇڭا، ئۆرۈك پىشتىمۇ، يەرگە تۆكۈلىدۇ. ئۇنى يىغىۋالىدىغانغا ئادەمۇ چىقمايدۇ، تېرىۋالسىمۇ، ھېچقانچىلىك ئىقتىسادىي قىممەت ئېلىپ كەلمەيدۇ. (بىراق، بۈگۈنكى كۈنلەردە ئۆرۈك قېقىنىڭ سانائەتتە قوللىنىلىشىنىڭ كېڭىيىشى، سورتسىز ئۆرۈك قېقىنىڭ قوي بورداشقا ئىشلىتىلىشى، ئۆرۈك ئۇرۇقچىسىنىڭ ماشىنىدا مېغىزى ئايرىۋېلىنىشى سەۋەبلىك، سورتسىز ئۆرۈك قېقىنىڭمۇ بازىرى چىقتى)، يېزا يوللىرىدىن ماڭسىڭىز، ئۆرۈك دەسسەپ ماڭسىز، ئەگەر ماشىنىلىق ماڭسىڭىز، ماشىنا چاقى ئۆرۈكلەرنى يانجىپ ماڭىدۇ.

قىسقىسى، يۇرتىمىزنىڭ ئۆرۈكلىرى تازا چېچەكلىگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئوقۇتقۇچىمىز قاسىم شېرىپ سىنىپىمىز دېكى 50 نەپەر ساۋاقداشنى «باھار سەيلىسى»گە ئېلىپ چىقتى. زامان ۋە ماكان نۇقتىسىدىن قارىغاندا، «باھار سەيلىسى» ئۆتكۈزۈشنىڭ ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ كاللىسىدا قانداق پەيدا بولغانلىقىغا

تا هازىرغىچە ئەقلىم ھەيران.

باھار سەيلىسىدىن كېيىن، «باھار» ناملىق بىردىن شېئىر يېزىش ۋەزىپىسىنى زىممىمىزگە ئېلىپ، چۇرۇقلاشقان پېتى مەكتەپتىن ئانچە يىراق بولمىغان بىر بۇغدايلىققا يېتىپ بار-دۇق. بۇ يەرنىڭ مەنزىرىسى راستلا گۈزەل ئىدى. يېڭىلا سۇ باشلانغان كۆزگى بۇغداي بىر غېرىچچە ئۆسۈپ، بۇ يەرنى يايلاق-قىلا ئوخشىتىۋەتكەنىدى. ئېتىز - قىرلاردىكى ئۆرۈك دەرەخلىرى ھۈپپىدە چېچەككە پۈركەنگەن. چېچەك رەڭگى سۈس قىزارغان ھالدا لىغىرلاپ تۇراتتى. ئېسىۋاتقان سەلكىن شامال ئۆرۈك شاخلىرىنى ئارىلاپ يېنىك شۇرلايتتى.

مەن بىر ئېرىق بويىغا كەلدىم ۋە بىر تال شاخنى ئېگىپ، كۆز ئالدىمغا ئەكېلىپ، ئۆرۈك چېچىكىگە تۇنجى قېتىم سەپسە-لىپ قاراپ باقتىم.

ئۆرۈك چېچىكىنىڭ ئوتتۇرىسى سېرىق بولىدىكەن، سەل كۆتۈرۈلگەن بۇ «ئەمچەك»تىن ئۈچ - تۆت تال يىپسىمان بۇرۇت چېچەك سىرتىغا قاراپ ئۆسۈپ چىقىدىكەن. ئۇنىڭ ئۇچىدا بىر تالدىن سېرىق شارچە بولىدىكەن. چېچەك بەرگىنىڭ تۆۋەن تەرە-پى سۈس قىزىل، چەت - ياقىلىرى ئاققا قاراپ ئۆزگىرىدىكەن.

بىز چۈشكە يېقىن «باھار سەيلىسى»دىن قايتىپ كەلدۇق. ئۆيىمىزدىن ئەكەلگەن زاغرىمىزنى يېگەچ، دەپتىرىمىزگە بىرنە-مىلەرنى جىجىلاشقا باشلىدۇق. قىزىق يېرى، يازغانلىرىمىزنى بىر - بىرىمىزدىن مەخپىي تۇتتۇق.

چۈشتىن كېيىن سىنىپقا يىغىلدۇق. ئوقۇتقۇچىنىڭ كۆر-سەتمىسى بىلەن «باھار» تېمىسىدا يازغانلىرىمىزنى ئوقۇشقا باش-لىدۇق. ئىككى ساۋاقداش ئوقۇپ بولۇپ ماڭا نۆۋەت كېلىۋىدى،

ئۆز پارتامدا ئۆره تۇرۇپ، «شېئىر» دەپ ئاتالغان قوشاقلىرىمنى ئوقۇدۇم.

باهار كەلدى، قۇشلار ئۇۋۇسىدىن چىقتى،
ئېتىزلار ياشىرىپ، ئۆرۈكلەر چېچەكلىدى.
...

مەن ئۇچ كۇپلېتلىق «شېئىر»نى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، خىيالىي تۇيغۇمۇ ياكى راستلا شۇنداق بولدىمۇ، ساۋاقداشلىرىم چاۋاك چالغاندەك قىلىشتى. ئوقۇتقۇچىم قاسىم شېرىپ دەپتىرىمنى ئېلىپ، شېئىرىمغا بىرقۇر كۆز يۇگۈرتتى ـ دە:

ـــ قاملىشىپتۇ، قاملىشىپتۇ، ـــ دېدى ۋە ماڭا قاراپ رازىمەنلىك بىلەن كۇلۇپ قويدى.

كىم بىلىدۇ، ئوقۇتقۇچىم «قاملىشىپتۇ» دېگەن گەپنى ئىككى قېتىم دېمىگەن بولسا ياكى مەيلى خىيالىي تۇيغۇم بولسۇن ياكى راستلا شۇنداق ئىش يۈز بەرگەن بولسۇن، ساۋاقداشلىرىم قىزغىن چاۋاك چالمىغان بولسا، كېيىن نۇرغۇن شېئىر ـ داستانلارنى يېزىشىمغا، ئاددىيسى، شېئىر ئىجادىيىتى سەھنىسىگە كىرىپ كېلىشىمگە يول ئېچىلىشى مۇمكىن بولماس ئىدى.

14. «ئارتۇقچە ئادەم»

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 1960 ـ يىللىرىنىڭ باشلىرى «تەبىئىي ئاپەت» ئېغىرلاشتى، يۇرتىمىزدا ئاچارچىلىق ئەۋج ئالدى. كۇنىگە ئىككى ۋاخلىق زاغرا بىلەن هايات تۇرۇۋاتقان دېھقانلار ئۆز

ئۇيغۇرچە كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

جەننىي ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن يېگىلى بولمىدىغانلىقى نەرسە-لەرنىڭ ھەممىسىنى يېيىشكە باشلىدى، ئاتالمىش «تېخ-نىك»لارنىڭ يېتەكچىلىكىدە كۆممىقوناق پوستىنى قازاندا قاي-نىتىپ، ھاۋانچىدا سوقۇپ، ئەلگەكتىن ئۆتكۈزۈپ «ئۇن»غا ئايلاندۇردى، «سېمىز ئوت» ۋە «لويلا» قاتارلىق ياۋا ئوتلارنىڭ «قۇۋۇەتلىك يېمەكلىك» ئىكەنلىكى بايقىلىپ، كىشىلەرنىڭ تاماق قاچىسىدا پەيدا بولدى. ئەنە شۇنداق ئېغىر كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئەترەت باشلىقىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن ئۆيىمىزدە «ئارتۇق ئېغىز»دىن يەنە بىرسى پەيدا بولدى.

بۇ «ئارتۇق ئېغىز» مەتنىياز توكۇر دەپ ئاتىلىدىغان بىر يېتىم بالا ئىدى. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيدىغان، كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە بۇ مەھەللىدە خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولۇپ قالغان بۇ يېتىم بالا كۆپتىن بېرى كەنتىمىزدىكى دېھقانلار ئارىسىدا نۆۋەت بىلەن بېقىلىپ كېلىۋاتاتتى. بۇنداق بېقىش ۋە بېقىلىش دېھقانلارنىڭ ئىختىيارلىقى بىلەن ئەمەس، بەلكى ئەترەت باشلىقىنىڭ چوڭ يىغىندا ئېلان قىلىشى ئارقىلىق ۋۇجۇدقا چىقاتتى. ئۇنىڭ كىمنىڭ ئۆيىدە قانچە ۋاقىت بېقىلىدىغانلىقى پەقەت تەخمىنەنلا ھېسابلىناتتى. بىراق، بېقىش نۆۋىتىنىڭ كىمگە كەلگەنلىكى ئېلان قىلىنغىنى بىلەن ئۇنىڭ ئۈچۈن ئاشلىق نورمىسى ئاجرىتىلمايتتى، كىيىم ـ كېچەكمۇ بېرىلمەيتتى. بېقىۋالغان ئۆي ئىگىسى ئۆز نەپسىدىن كېچىپ ئۆز نېنىنى ئۇنىڭغا يېگۈزۈشكە، ئۆزى كىيىمەي كىيىدۇ-رۇشكە مەجبۇر ئىدى. نەتىجىدە مەتنىياز توكۇرنى بېقىۋالغان ئۆي-نى پالاكەت باساتتى، ئاچارچىلىق قاپلايتتى. بىراق، ئۇنى بېقىۋال-غانلار ئەترەت باشلىقىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى

ئىنسانپەرۋەرلىك ئۇچۇن، ساۋابلىق ئۇچۇن بېقىۋېلىشاتتى.

ــ مەتنىياز توكۇرنى بېقىش نۆۋىتى ئەمدى كىمگە كېلەر، ــ دەپ تىكتىكلايتتى دېھقانلار خۇددى «قاچان بوران چىقار، قاچان سەل كېلەر» دېگەندەك ئەندىشىلىك تەلەپپۇز بىلەن.

مەتنىياز توكۇر قولتۇقىدىكى ھاسا تاياقنا تايانغان پېتى ئىشكىمىزدە پەيدا بولۇۋىدى، دادام ئۇنى باشلاپ كىرىپ، بىر ئېغىزلىق قازناق ئۆيگە ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ، زاغرا بىلەن قورسىقىنى «تويدۇردى». شۇنداق قىلىپ، قولى تېخى ئىشقا تەگمىگەن، ھەتتا ئۆز ھاجىتىدىن ئۆزى چىقالمايدىغان بىر «بىكار نانچى» ئۆيىمىزگە يېڭى ئەزا بولۇپ قېتىلدى.

مەتنىياز توكۇر «توكۇر» لەقەملىكلەرنىڭ ئەۋلادىمۇ ياكى سۆڭگىچىدە مەڭگۇ ساقايمايدىغان، ياز كۈنلىرى كونا گۆشتەك سېسىپ كېتىدىغان يارىسى بولغانلىقى ئۈچۈن «توكۇر» دەپ ئاتالغانمۇ، بۇنى بىلىپ بولمايتتى. نېمىلا بولمىسۇن، ئۇ نېنىمىزنى يەۋالىدىغان، سۈيىمىزنى ئىچىۋالىدىغان، ئاشۇ ساقايماس يارىسى بىلەن كۆڭلىمىزنى ئاينىتىدىغان «ئارتۇقچە ئادەم» ئىدى!

«كۆتۈرەلمىسەڭ ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، مەتنىياز توكۇرنىڭ ئادەمنى ئۆچ قىلىدىغان نۇرغۇن قىلىقلىرى بايقالدى. ئۇ كېچىلىرى تەرەتكە چىققاندا، تەرەتخانىغا بېرىشتىن ھۇرۇنلۇق قىلىپ، ھويلىغا قارايدىغان ئىشىك ئالدىغىلا تەرەت قىلاتتى. ئاتا ــ ئانام ئېتىزلىققا كەتكەن، ئاكام بىلەن مەن مەكتەپكە كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، خۇددى ئالتۇن ساقلىغاندەك ساقلاۋاتقان نانلىرىمىزنى ئوغرىلىقچە يەۋالاتتى، ئىشىك ئالدىدا ئاپتاپسىنىپ ئولتۇرۇپ، كىتاب ــ دەپتەرلىرىمنى يىرتىپ، غەلىتە بىرنەرسىلەرنى ياساپ ئويناياتتى، قاتتىق گەپمۇ، يۇمشاق گەپمۇ كار قىلـ

مايتتى. قاتتىق ـ قۇرۇق گەپلەرنىڭ ئالدىدا، ئۇ قولتۇق تايىقىغا تايىنىپ، بىر پۇتىنى ئېگىپ، بىر قولىدا گەدىنىنى قاشلاپ كۇ-لۇپ تۇرغىنىدى.

بىر كۈنى مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ ھويلىغا كىرىپلا ھەيرانلىقىمدىن قېتىپلا قالدىم، كۆردۈمكى، ئۇ ھويلىمىزدىكى سۇ ساقلايدىغان سېمونت كۈپتىن نوگاي بىلەن سۇ ئېلىپ، ئې-رىق ياساپ سۇ قۇيۇپ ئويىنغىلى تۇرۇپتۇ. ئۇ ياسىغان «ئۇزۇن ئېرىق» ھويلىدىكى ئىشىك ئالدىدىن ھويلا دەرۋازىسىغىچە يېتىپ بېرىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىدىم:

ـــ ھەي توكۇر، قولۇڭنى تارت، كۈپتىكى سۇنى ئۆزلۈكسىز كېلىپ قالدى دەپ ئويلامسەن، ئۇنى مەن ئابلىز قارىينىڭ كۆل بېشىدىن جاپا تارتىپ ئەكېلىمەن، ـــ دېدىم ۋە ئۇنىڭ قولىدىكى نوگاينى زەردە بىلەن تارتىۋالدىم.

ئۆيىمىزگە ئۇچ كىلومېتىر كېلىدىغان دائىرە ئىچىدە يا كۆل، يا قۇدۇق يوق ئىدى، تەبىئىي شەكىللەنگەن ئىش تەقسىما-تى بويىچە، يوغان كۈپنى سۇغا تولدۇرۇش ۋە ئائىلىمىزنى يېتەر-لىك سۇ بىلەن تەمىنلەش مېنىڭ زىممەمدىكى مۇھىم ئىش ئى-دى. ھەر كۈنى مەكتەپتىن قايتىپ كېلىپ، ئىككى چېلەكنى ئەپكەشكە ئېلىپ مۇرەمگە ئالاتتىم ۋە خېلى ئۇزۇن يوللارنى بې-سىپ، ئابلىز قارىينىڭ كۆلى بېشىغا بېرىپ، سۇ توشۇپ كېلەت-تىم. مەتنىياز توكۇرنىڭ كۈپ سۇيىنى ئىسراپ قىلغىنى مېنىڭ ئاشۇ مۇشەققەتلىك ئەمگىكىمنى كۆزگە ئىلمىغىنى، مېنى ئۆ-زىنىڭ ئويۇنى ئۈچۈن سۇ توشۇپ بېرىدىغان مالاي ئورنىدا كۆر-گىنى ئىدى، مەن ئۇنىڭغا:

ـــ ماڭ، توكۇر، ئۆيدىن چىق، ئەترەت باشلىقىغا دېگىن، ئۇ

سېنى كىمگە بەرسە بەرسۇن، يا ئۆز ئۆيىگە ئاپىرىۋالسۇن، — دېدىم ئاچچىقتىن پارتلاپ كەتكۈدەك بولۇپ.

ئۇ ئۇنچىقمىدى. قولتۇق تايىقىغا تايانغىنىچە تەسلىكتە ئۆرە بولۇپ، ناكار پۇتىنى كەينىگە ئەگدى، ئوڭ قولى بىلەن گەدىنىنى سىيلىغىنىچە كۈلۈمسىرەپ تۇرۇۋىدى، مەن قاشادىن بىر تال چۈنقنى سۇغۇرۇۋېلىپ رەسمىي تۇردە ھەيۋە قىلغاندىن كېيىنلا، ئىشىنىڭ بۇرۇنقىدەك ئاددىي ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدى بولغاي، مەتنىياز توكۇر ماڭا يەپ كەتكۈدەك بولۇپ ھومىيىۋېلىپ، توكۇر جەرەنىدەك تايتاڭلىغان پېتى ھويلا دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتتى ۋە تار كوچىدا بىردەمدىلا غايىب بولدى.

مەن ئەپكەش بىلەن سۇ ئەكەلدىم. ئۇنىڭغىچە ئاتا ـ ئانام ئەمگەكتىن قايتتى. بىر تاۋۇزنى قولتۇقىغا قىستۇرغان پېتى كىرىپ كەلگەن دادام ھويلىغا كىرىپلا ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:

— قېنى سىلە مەتنىياز ئاخۇن، بۇياققا چىقىڭلا، تاۋۇز-زۇڭلارنى يەيمىز! — دېدى.

— ئۇ توكۇرنى مەن ھەيدىۋەتتىم، — دېدىم دادامغا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى بىرمۇبىر «پاش» قىلىپ. دادام ھويلىغا بىر قۇر كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى، ھويلىغا تولۇپ كەتكەن ئىرماش ـ چىرماش «ئېرىق» لارنى، سۇ ئاقتۇرۇلغان ئوزۇن «دەريا»لارنى كۆرۈپ، ماڭا ئىچ ئاغرىتقاندەك قاراپ قويدى ـ يۇ، ئاچچىقىنى يوشۇرمىدى:

— بالام، سەن مەتنىياز بىلەن تەڭ دېمەتلىك كېلىسەن، ئەگەر بۇ دۇنياغا مەتنىيازنىڭ ئورنىدا تۆرىلىپ قالغان بولساڭ قانداق قىلار ئىدىڭ، ئۇنىڭ مىڭ مۇشەققەتتە توشۇپ كەلگەن سۇيۇڭنى ئىسراپ قىلىۋەتكىنى راستلا يامان بوپتۇ، لېكىن ئۇنى بۇ

ئىش ئۇچۇن قوغلاپ چىقارغىنىڭ نەچچە ھەسسە يامان بوپتۇ، — دېدى ۋە مەتنىيازنى قايتۇرۇپ كېلىشىمنى تەلەپ قىلىپ، ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇردى.

— ياق، دادا، مەن بارمايمەن، — دېدىم دادامغا ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم گەپ ياندۇرۇپ، — سۇغۇ مەيلى، ئۇنى توشۇپ كەلسەم كېلىۋېرىمەن، بىراق، مۇشۇنداق ئېغىر كۇندە ئۇنى نېمە دەپ باقمىكەنمىز، يا تويغۇدەك تاماق يېيەلمىسەك، يا ئارامخۇدا ياشىيالمىساق، ئەترەت باشلىقى نېمە دەپ...

— ئۇنداق دېسەڭ يامان بولىدۇ، بالام، مەتنىيازنى ئۆيىمىز-گە ئەترەت باشلىقى ئەمەس، بەلكى ئاللانىڭ ئۆزى ئەۋەتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئەترەت باشلىقىمۇ قاراپ تۇرمىدىغۇ مانا؟

— قاراپ تۇرمىدى دەيسەنغۇ، دادا، مەتنىيازنى ئۆيىمىزگە باشلاپ قويۇپ، ئۇنىڭغا بىرەر ئوچۇم ئاشلىق بەرمەمۇ، يا بىرەر غېرىچ ماتا بەرمەمۇ؟

— مانا قارا، — دېدى دادام سۇپىدا تۇرغان ھېلىقى تاۋۇزغا «پوك - پوك» قىلىپ ئۇرۇپ تۇرۇپ، — بۇ تاۋۇزنى ئەترەت باش-لىقى مەتنىيازنى بېقىپ جاپا چەككىنىمىز ئۇچۇن بەردى. بول-مىسا باشقىلارغا بەرمىگەن تاۋۇزنى بىزگە بېرەرمىدى؟

ئۇنىڭغىچە ھويلىنى سۇپۇرۇپ، «ئېرىق - ئۆستەڭ»لەرنى تۇزلەپ بولغان ئانام توساتتىنلا گەپكە ئارىلاشتى، ئۇ ماڭا دوق قىلغاندەك قىلىپ:

— سەن بارمىساڭ مەن باراي، بالام، مەتنىياز ئاخۇننى ئۆيە-مىزگە مەن چىللاپ كېلەي، بۇنداق چاغدا ئۇ بىچارە نەگە بارالايتى، — دېدى - دە، سۇپۇرگىنى تاشلاپ قويۇپ تالاغا ئېتىلدى. مەن ئۇنىڭ يولىنى توسۇپ، ئۇنىڭ ئورنىدا تالاغا ماڭدىم.

هويلا دەرۋازىسىنى ئېچىپلا يەنە بىر قېتىم ھەيران قالدىم، شۇ تاپتا مەتنىياز توكۇر دەرۋازا تېشىدا قولتۇق تايىقىغا تايىنىغان، بىر پۇتىنى قاقىرىدەك يىغىۋالغان پېتى كۈلۈپ تۇراتتى. ئۇ ئۆيىمىزنى يارىتىپ قالغاندەك، قوغلىغان بىلەن كېتىپ قېلىشنى خالىمىغاندەك قىلاتتى.

15. يۇرتداشلىرىمدا لەقەم (فامىلە)

تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تۆۋەن يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقىتلاردا يازلىق تەتىلدە كۆپىنچە ھاللاردا بىكار قالاتتۇق. ئۇ چاغدا مەيلى بىر ئايغا سوزۇلىدىغان يازلىق تەتىلدە بولسۇن ياكى قىشلىق تەتىلدە بولسۇن، تەتىلىك تاپشۇرۇق بېرىدىغان ياكى ئوقۇغۇچىلارغا باشقا ۋەزىپە يۈكلەيدىغان ئىشلار يوق ئىدى. ئۇ چاغلاردا دېھقانلارنىڭ ئىلكىدە يا خۇسۇسىي يەر، يا خۇسۇسىي چارۋا بولمىغاچقا، ئائىلىدە قىلىدىغانغا ئىشمۇ تېپىلمايتتى. شۇنىڭ بىلەن كىچىك ئەترەت باشلىقىنى ئىزدەپ تاپاتتۇق - دە، ئۆزىمىزنى تىزىمغا ئالدۇرۇپ، دېھقانلار بىلەن بىللە دېھقانچىلىق ئەمگىكىگە قاتنىشاتتۇق. ئەترەت باشلىقى ھەر كۈنلۈك ئەمگەك نورمىمىزنى بېكىتىپ بېرەتتى ۋە ئىسمىمىزنى خاتىرىلەۋالاتتى. بالا بولغاندىكىن، قىلىدىغان ئىشىمىزمۇ باشقا دېھقانلارنىڭكىدىن يەڭگىل ۋە نورمىمىزمۇ تۆۋەنرەك بولاتتى. تەتىل توشقاندىن كېيىن، ئەترەت باشلىقى ئىشلىگەن ئىشىمىز، ئىش قىلغان كۈن سانىمىزغا ئاساسەن بىزگە ئىش ھەققى ھېسابلاپ چىقىپ، قولـ

يۇيۇر كتاب نور بىلىكى www.uyghurkitap.com

مىزغا نەق پۇل تۇتقۇزاتتى. بۇنداق ئىش ھەققى بىر كۈنگە نەچچە موچەندىن توغرا كەلسىمۇ ۋە بىر ئاي ئىشلەپ تۆت - بەش يۈەنگە ئېرىشسەكمۇ، ئۆزىمىز ئىشلەپ تاپقان پۇل بولغاندىكىن بىزگە قىممەتلىك بىلىنەتتى. بۇ پۇل كېلەر يىللىق ئوقۇش قوراللىرىنى سېتىۋېلىشىمىزغا يېتىپ ئاشاتتى. بۇنىڭدىن بىزمۇ خۇش بولاتتۇق، ئاتا - ئانىلىرىمىزمۇ خۇش بولاتتى. قىزىق يېرى، ئەترەت باشلىقى ئەتىگەن - كەچتە تەتىللىك ئەمگەككە قاتناشقان ئوقۇغۇچىلارنى يوقلىما قىلىپ خاتىرە قالدۇرغاندا ئىسىمىمىزنى مەكتەپتىكىگە ئوخشاش «ئەبەيدۇللا ئىبراھىم» تەرىقىسىدە ئەمەس، بەلكى «ئەبەيدۇللاخۇن تۆگمەن» تەرىقىسىدە چاقىراتتى ۋە خاتىرە دەپتېرىگىمۇ شۇنداق يازاتتى. مەنلا ئەمەس، پۈتكۈل ساۋاقداشلىرىم ئۆز ئىسمىغا ئاتىسىنىڭ لەقىمى قوشۇلۇپ خاتىرىگە ئېلىناتتى. ئەترەت باشلىقىدىن نېمە ئۈچۈن بۇنداق يوقلىما قىلىدىغانلىقىنى سورىساق، ئۇ كۈلۈپ قويۇپلا، ئارتۇق - تۇشۇك گەپ قىلمايتتى.

دېھقانلارمۇ ئەتىگەندە بىر قېتىم، كەچتە بىر قېتىم يوقلىما قىلىناتتى. ھەر كۈنى ئىشتىن چۈشۈش ئالدىدا ئېتىز بېشىدىلا يىغىلىپ، بىر - بىرىگە نومۇر باھالىشاتتى، ئەترەت باشلىقى ئادەملەرنىڭ ئىسمىنى چاقىرغاندىمۇ، ھەربىر دېھقانىنى لەقىمى بىلەن قوشۇپ چاقىراتتى. لەقەمسىز ئادەم يوق دېيەرلىك ئىدى. ئاتا - ئانامنى يوقلاپ ئېتىزلىققا بېرىپ قالسام، ئەترەت باشلىقىنىڭ ئاغزىدىن مەن ئاڭلاپ باقمىغان لەقەملەرنى ئاڭلايتتىم ۋە بەزى لەقەملەر قىزىق تۇيۇلۇپ، يوشۇرۇنچە پىخىلداپ كۈلەتتىم.

بۇنداق لەقەملەر ئارىسىدا ئادەمنىڭ بەش ئەزاسىغا مۇناسىۋەتلىك «پاچاق»، «قۇلاق»، «قول (ئىشقول)»، «ساقال»، «بۇرۇت»،

«ئۇچەي»، «چوقا»، «قاراباش» دېگەندەك لەقەملەرمۇ بار ئىدى. «قاپاق»، «ياغاچ»، «شاپتۇل»، «توغاچ»، «ياڭاق»، «ئۇجمە»، «چىلان»، «زەدەك» دېگەندەك ئۆسۈملۈك، دەل ـ دەرەخلەر بىلەن چېتىشلىق لەقەملەرمۇ بولاتتى. يەنە ئۇچار قۇشلارغا باغلىنىش-لىق «قورداي (بىر خىل يىرتقۇچ قۇش)»، «پاختەك»، «قاغا»، «سۇندۇك»، «توخۇ»، «سار»، «قۇرغۇي»، «چۇجە»، «غورۇلاي» قا-تارلىق لەقەملەرمۇ كۆزگە چېلىقاتتى. ھايۋانلارنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان «كۆچۈك»، «قوزا»، «قوتاز»، «تۆگە»، «تايلاق»، «تورپاق»، «تەخەي» قاتارلىق لەقەملەرمۇ ئۇچراپ تۇراتتى. بەزىلەرگە «قو-شۇق»، «ئاياق»، «سوغا»، «تۇگمەن»، «كاناي»، «تارماق» دەيدىغان قورال ـ سايمانلارغا چېتىلىدىغان لەقەملەرمۇ قويۇلاتتى. ئۇنىڭ-دىن باشقا، ئىش ـ ھۈنەرنى ئىپادىلەيدىغان «چەكمەن (چەكمەچى)»، «سۇۋاغ (سۇۋاقچى)»، «خارەت»، «تۆمۈرچى»، «قاسساپ»، «ياغچى»، «بۆزچى» دېگەندەك لەقەملەرنىمۇ ئۇچرىتىشقا بولاتتى.

ئۆز ۋاقتىدا كىچىك بولغانلىقىم ئۈچۈن بەزى لەقەملەر قە-زىق تۇيۇلغىنى ۋە مېنى كۈلكىگە قىستىغىنى بىلەن يۈرتىمىز-دىلا ئەمەس، ئۇيغۇرلارنىڭ ھەممىسىدە مۇشۇنداق لەقەم بار ئوخ-شايدۇ ياكى بۇنداق لەقەم شۇنداقلا قويۇلۇپ قالغان ئوخشايدۇ دەپ ئېرەن قىلىپ كەتمىگەنىدىم.

كىچىن چوڭ بولدۇم. چوڭ بولغاندىن كېيىن ماڭا ئۆزگە يۇرتلاردا ياشايدىغان ئۇيغۇرلار بىلەن ئۇچرىشىدىغان ئىمكانىيەت تۇغۇلدى. شۇنىڭ بىلەن يۇرتداشلىرىمنىڭ بۇنداق لەقىمىدە ئۆز-گىچە بىر ئالاھىدىلىكىنىڭ ساقلانغانلىقىغا كۆز يەتكۈزدۇم ۋە بۇ لەقەم ئادىتىگە يېڭىباشتىن نەزەر ئاغدۇردۇم.

كېيىنكى تەكشۈرۈش، سىلىشتۇرۇش، پەرقلەرنى تېپىش

ئۇيغۇر كتاب پورتالى www.uyghurkitap.com

ئارقىلىق مۇنۇلارنى ھېس قىلدىم:

1. يۇرتۇمدىكى لەقەملەر ئۆزگە يۇرتلاردىكى لەقەملەر بىلەن تۇپتىن پەرقلىنىدىكەن، بۇ لەقەملەر ۋاقىتلىق بولماي، مەلۇم تۇرغۇنلۇقتا ئىگە ئىكەن. جەمەت خاراكتېرىنى ئىپادە قىلىدىكەن.

2. ئاتىدىن ئوغۇل بالا ئارقىلىق كېيىنكى ئەۋلادلارغا مىراس بولۇپ قالىدىكەن.

مەسىلەن، «ساقال» لەقەملىك بىر ئائىلىدە تۇغۇلغان ئوغۇل بالا تۇغۇلغاندىن تارتىپلا «ساقال» لەقىمى بىلەن ئاتىلىدىكەن. يەنى، ئۆز ئىسمىنىڭ كەينىگە «ساقال» لەقىمى قوشۇلىدىكەن. ئۇنىڭ بالىسى مەيلى ئوغۇل بولسۇن ياكى قىز بولسۇن تۇغۇلغاندىن باشلاپلا ئاتا لەقىمىگە ۋارىسلىق قىلىپ، «پالانى ساقال» دەپ ئاتىلىدىكەن. «پالانى ساقال» دېگەن ئوغۇل بالىغا «تورپاق» لەقەملىك بىر قىز بالىنى ئېلىپ بەرگەندىن كېيىن، يېڭى كېلىن «پالانى تورپاق» دېگەن لەقەمدىن ۋاز كېچىدىكەن ـ دە، ئېرىنىڭ «ساقال» دېگەن لەقىمىنى قوبۇل قىلىپ، «پالانى ساقال» دەپ ئاتىلىشقا باشلايدىكەن. شۇنداق قىلىپ، بۇ لەقەم (فامىلە) ئوغۇل بالا ئارقىلىقلا ئەۋلادمۇئەۋلاد داۋام قىلىدىكەن.

3. لەقەم (فامىلە) قىز بالا ئارقىلىق ئۇزۇلۇپ قالىدىكەن.

مەسىلەن، «توختى ساقال» دېگەن ئادەمنىڭ پاتمخان دەيدىغان بىر قىزى بار دەپ قىياس قىلساق، پاتمخان تۇغۇلغاندىن تارتىپلا ئاتا تەرەپ لەقىمى (فامىلىسى) بىلەن «پاتمخان ساقال» دەپ تىزىمغا ئېلىنىدىكەن (ئۆي ئىچىدە ئەلۋەتتە ئىسمىلا ئاتىلىپ، لەقىمى (فامىلىسى) تىلغا ئېلىنمايدۇ). پاتمخان بالاغەتكە يېتىپ ياتلىق قىلىنغاندا، ئاتا تەرەپ لەقىمى (فامىلىسى)دىن ۋاز

كېچىپ، تەككەن ئېرىنىڭ لەقىمىنى قوللىنىدىكەن. ئۇنىڭ بالىرىمۇ مەيلى ئوغۇل تۇغۇلسۇن، قىز تۇغۇلسۇن، ئېرىنىڭ لەقىمى بىلەن ئاتىلىدىكەن. ئەگەر پاتەمخانىنىڭ ئېرى ئۆلۈپ كەتتى ياكى پاتەمخان ئېرى بىلەن نىكاھتىن ئاجراشتى دەپ پەرەز قىلساق، ئۇ ئۆز ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە قايتىپ كەلگەن كۈنىدىن باشلاپ، ئاتىسىنىڭ لەقىمى «ساقال»نى قايتا قوللىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدىكەن. ئۇنىڭ ئىككى بالىسىمۇ «ساقال» لەقىمىنى قوللىنىدىكەن.

ئېرى ئۆلۈپ كەتكەن ياكى ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەندىن كېيىن، پاتەمخان باشقا بىر ئەركەك بىلەن نىكاھلانسا، يەنە يېڭى ئېرىنىڭ لەقىمىگە كىرىپ كېتىدىكەن. يېڭى ئېرىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بارغان ئىككى بالىسىمۇ، ئاشۇ ئەرنىڭ، يەنى ئۆگەي دادىسىنىڭ لەقىمىنى قوبۇل قىلىدىكەن. ئەگەر پاتەمخان ئۆز ئاتىسىنىڭ ئۆيىگە يامانلاپ كېلىۋالدى دەپ پەرەز قىلساق، ئۇ يامانلاپ تۇرغان ۋاقىت ئىچىدە يەنىلا ئۆز ئېرىنىڭ لەقىمىنى قوللىنىشقا مەجبۇر ئىكەن. نىكاھ ئىشى قانۇنلۇق بىتەرەپ بولۇپ ئاجرىشىپ كەتسە، ئاتىسىنىڭ «ساقال» لەقىمىنى قوللىنىشقا باشلايدىكەن. بىتەرەپ بولماستىن تۇرۇپ ئېرىنىڭ لەقىمىدىن ۋاز كېچىش ئادەتكە توغرا كەلمەيدىكەن.

دېمەك، ئاتا لەقىمىنى ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد داۋاملاشتۇرۇشقا پەقەت ئوغۇل بالىلا هوقۇقلۇق بولۇپ، قىز بالىدا بۇنداق هوقۇق بولمايدىكەن.

خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ لەقەم قوللىنىش ئادىتىگە قايسى تەرەپتىن قارىساق، ئۇلاردىكى بۇ لەقەم غەربتىكى، شەرقتىكى ۋە دۇنياىنىڭ هەرقايسى مىللەتلىرىدىكى فامىلە قوللىنىش ئادىتى بىلەن

100 پىرسەنت ئوخشىشىپ كېتىدىكەن.

ئۇنداقتا خوتەنلىكلەردە قانچە لەقەم (فامىلە) بار، ئۇلار قاچاندىن باشلاپ لەقەم قوللانغان، نېمە ئۈچۈن لەقەم (فامىلە) قوللانغان؟

باشقىلارنىڭ تەخمىن قىلىشچە ۋە ئۆزۈمنىڭ يۈزەكى تەكشۈرۈشچە، يۇرتداشلىرىمىز قوللىنىۋاتقان لەقەم سانى كەم دېگەندىمۇ 1000 ئەتراپىدا بولۇشى مۇمكىن.

يۈزەكى تەكشۈرۈشلەرگە قارىغاندا، بۇگۈنكى كۈندىن 150 يىل بۇرۇنقى ۋەسقىلەردە ئەمىلىنى ۋە ئالاھىدە سالاھىيىتىنى لەقەم قىلىۋالغان ئاقسۆڭەكلەردىن ئۆزگە، ئادەتتىكى كىشىلەردە لەقەم (فامىلە) قوللانغانلىق ھەققىدە خاتىرە ئۇچرىمايدۇ. ئادەملەرنىڭ ئىسمىنىڭ كەينىدە لەقەمىمۇ كۆزگە چېلىقمايدۇ. خوتەندە ياشاپ ئۆتكەن ئەدىبلەرنىڭ پەقەت ئەدەبىي تەخەللۇس قوللانغانلىقى (مەسىلەن، «قاراقاشى»، «خوتەنى» دېگەندەك) ھەققىدىلا بەزى خاتىرىلەر بار. شۇڭا، خوتەن ۋىلايىتىنىڭ بەزى جايلىرىدىكى لەقەم (فامىلە) قوللىنىش تارىخىنى 150 يىل، ھەتتا 100 يىلنىڭ بۇ تەرىپىدىن ئىزدەشكە توغرا كېلىدۇ.

خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ لەقەم (فامىلە) قوللىنىش سەۋەبىنى مۇنداق ئىككى تەرەپتىن پەرەز قىلىشقا بولىدۇ:

1. يېقىنقى زامان خوتەن تېپىلمىلىرىغا ئاساسلانغاندا، 100 يىلدىن بۇرۇنقى چاغلاردا خوتەنلىكلەردە قوش ئىسىم ۋە مۇرەككەپ قوش ئىسىملار ئانچە كۆزگە كۆپ چېلىقمايدۇ. خوتەن ئۇيغۇرلىرى دىنىي ئېتىقاد تۇپەيلى، يەنى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا بولغان ھۆرمىتى تۇپەيلى، ئالدى بىلەن «مەت»، «مەمەت»، «مۇھەممەت» دېگەن ئىسىملار بىلەن قوش ئىسىمنى بارلىققا

كەلتۇرگەن. كېيىن بۇنداق قوش ئىسىملار تېخىمۇ كۆپەيىپ، باشقا ئىسىملارغىمۇ تەسىر كۆرسەتكەن. «توختىمەمەت خوجا ئەخمەت»، «تۇرسۇنتوختى قۇربانىنىياز» دېگەندەك مۇرەككەپ قوش ئىسىملار مەيدانغا كەلگەن. كېيىنچە ئوخشاش ئىسىملىكلەر كۆپەيىپ كەتكەچكە، بۇ ئىسىملارنى بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلغان. خوتەن ئۇيغۇرلىرى شۇنىڭ بىلەن لەقەملىك (فامىلىلىك) بولۇپ قالغان.

2. چەت ئەلنىڭ، چەت ئەل مىللەتلىرىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغان. ئۇلارنىڭ لەقەم (فامىلە) قوللىنىش، فامىلە ياساش ئۇسۇلىنى قوبۇل قىلغان.

مەلۇمكى، خوتەن خېلى كۆپ چەت ئەللەر بىلەن چېگرالىنىدۇ. ئېلىمىزدىن كەشمىر، ھىندىستان، پاكىستان، ئافغانىستان ۋە بۇ ئەللەر ئارقىلىق ئۇچىنچى ئەللەر بىلەن ئالاقە باغلايدىغان جەنۇبىي كارۋان يولى خوتەندىن ئۆتىدۇ. خوتەنلىكلەرنىڭ چەت ئەل بىلەن بولغان ئالاقىسى ناھايىتى بۇرۇن باشلانغان. تىل، مەدەنىيەت، دىن ۋە ھازىرقى زامان پەن - مەدەنىيىتى جەھەتتە ئۇ ئالاقىلەر ئارقىلىق كۆپ تەسىرلەرنى قوبۇل قىلغان.

پەرەز قىلىنىشىچە، ئەگەر خوتەنلىكلەر لەقەم (فامىلە) قوللىنىش جەھەتتە چەت ئەل مىللەتلىرىنىڭ مەلۇم تەسىرىگە ئۇچرىغان دېگەننى مۇقىملاشتۇرساق، بۇ تەسىرنى قوبۇل قىلىشتا ئالدى بىلەن مەدەنىيەت سەۋىيەسى بىرقەدەر يۇقىرى، قوبۇل قىلىش ئىستىكى كۈچلۈك بولغان ھەج قىلغۇچىلار مۇھىم ۋاسىتىچىلىك رول ئوينىغان. ئۇلار ئۆزلىرىدىن ئالدىن كەتكەن مىللەتلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، لەقەم (فامىلە) قوللىنىشىنىڭ جەمەتنە نەسەبىگە ۋارىسلىق قىلىش، جەمەتنى جەمەتتىن پەرقلەندۈرۈش،

ئۇيغۇر كتاب تورىدىن www.uyghurkitap.com

ئادەمنى ئادەمدىن پەرقلەندۈرۈش، ھەتتا دىنىي مۇخلىسلارنى باش-قۇرۇش جەھەتتىكى پايدىلىق تەرەپلىرىنى ھېس قىلغان، ئۆزى ئالدى بىلەن لەقەم (فامىلە) قوللىنىپ، ئۆزگىلەرگە ئۈلگە كۆر-سەتكەن.

1912 ـ يىلى 6 ـ ئايدا چىرا كەنتىدە (ناھىيەسىدە) جۈڭگو ۋە چەت ئەللەرنى زىلزىلىگە سالغان «چىرا ۋەقەسى» يۈز بەرگەن. بۇ ۋەقەنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن، يۇەن شىكەي ھۆكۈمىتى بىلەن قەشقەر دائىرىلىرى ئارىسىدا، شىنجاڭ ھۆكۈمىتى بىلەن قەشقەر يەرلىك ھۆكۈمىتى ئارىسىدا نۈرغۇن تېلېگرامما، خەت ـ چەك ئالاقىلىرى بولۇپ ئۆتكەن. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1987 ـ يىلى نەشر قىلغان «شىنجاڭنىڭ يەرلىك تارىخىغا ئائىت ماقالـ-لەر توپلىمى (خەنزۇچە)» دېگەن كىتابتا، بۇ تېلېگرامما ۋە خەت ـ چەك ئالاقىلىرىنىڭ تولۇق تېكىستى بېرىلگەن. مىنگونىڭ 2 ـ يىلى 8 ـ ئايدا (مىلادىيە 1913 ـ يىلى 8 ـ ئايدا) قەشقەر يېڭـ-شەھەر تىدۇ مەھكىمىسىنىڭ دىپلوماتىك مۇناسىۋەتلەر ئىش بې-جىرىش ئورنى بىلەن چار رۇسىيەنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كـون-سۇلخانىسىنىڭ «چىرا ۋەقەسى»نى بىر تەرەپ قىلىش كېسىمنا-مىسىنىڭ ئەسلىي تېكىستىدە «چىرا ۋەقەسى»گە قاتناشقانلىق سەۋەبى بىلەن جازالانغان چىرا پۇقرالىرىنىڭ تىزىملىكىدە «ئىبراھىم تايلاق»، «ئىسمايىل ھاجى قاق»، «مەمەت ھاجى چا-رەك»، «ئوسمان ھارۋا»، «مەمەتتوختى دوك»، «مەمەت تايلاق»، «شېرىپ تولۇم»، «تۇردى نەشچى»، «تۇردى قاسساپ»، «خۇدابەردى دوك» قاتارلىق لەقەملىك (فامىلىلىك) ئادەملەرنىڭ ئىسمى ئۇچرايدۇ. يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان لەقەم (فامىلە)لەر چىرا پۇقرالىرى ئارىسىدا تا بۈگۈنگىچە قوللىنىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇ

مۇنداق ئىككى خىل يەكۈننى چىقىرىشىمىزغا مۇمكىنچىلىك بېرىدۇ:

1. يۇرتداشلىرىمىز قوللىنىپ كېلىۋاتقان بۇ لەقەم (فامىلە)لەر ئۆزگە مىللەتلەردىكى فامىلىگە ئوخشاشلا ئىزچىللىققا ئىگە. 1913 ـ يىلى «چىرا ۋەقەسى» سەۋەبلىك جازالانغان يۇقىرىدىكى ئادەملەرنىڭ ئەۋلادلىرى ھازىرغىچە ئۇزۇلمەي كەلگەن. (يەنى، ئوغۇل ئەۋلادلىرى ھازىرغىچە ئۇزۇلۈپ قالمىغان.)

2. خوتەنلىكلەردە (چىرىلىقلاردا، چۈنكى مەن خوتەن ۋىلايىتىنىڭ باشقا ناھىيىلىرىدە ئۇيغۇرلارنىڭ لەقەم (فامىلە) قوللىنىش ئەھۋالىدىن ئاساسەن خەۋىرىم يوق) فامىلە قوللىنىش ئېھتىمال 19 ـ ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا باشلىنىپ، كېيىن دېگەندەك، 1913 ـ يىللاردا تامامەن ئاخىرلاشقان، لەقەم (فامىلە) قوللىنىش ئادەتتىكى پۇقرالار ئارىسىدا ئومۇميۈزلۈك ئومۇملاشقان. يۇقىرىقى تېكىستتە، جازالانغان ئەمەلدارلارنىڭ ئىسمى يەنىلا ئەمەل بىلەن قوشۇپ بېرىلگەن. مەسىلەن، «مەمەتسىيىت دورغا بەگ»، «ئابدۇشېرىپ يۈزبېشى»، «ئىسلام پاششاپ»، «باۋۇدۇن تۆڭچى» دېگەندەك.

چەت ئەللىكلەرنىڭ فامىلىسىنى سىرلىق بىلىدىغان، چەت ئەللىكلەرنىڭ فامىلىسىنى ئاڭلاپ كۆنۈپ كەتكەن، ھەتتا چەت ئەللىكلەرنىڭ فامىلىسى ئالاھىدە مەزمۇننى ئىپادىلەيدۇ، ئېيتىلماقچا ھەيۋەتلىك ئاڭلىنىدۇ دەپ ھېسابلايدىغان ئايرىم كىشىلەر، خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ بىر ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان قوللىنىپ كېلىۋاتقان لەقەم (فامىلە) نامىنى ئاڭلاپ «ئاتىكىچە ئىكەن، كۆرگەنلا نەرسىنى لەقەم (فامىلە) قىلىپ قويۇۋالغانكەن» دېيىشى مۇمكىن. يەنە خوتەن ئۇيغۇر لەقەملىرى

(فامىلىلىرى) ئىچىدىكى ئانچە ياخشى مەنىنى ئاڭلاتمايدىغان بەزى لەقەملەرنى (فامىلىلەرنى) كۆرۈپ، يۇقىرىدىكىدەك قاراشلىرىغا پاكىت قىلىپ كۆرسىتىشى مۇمكىن.

دەرۋەقە، خوتەن ئۇيغۇرلىرىنىڭ لەقەملىرىدە «پاچاق»، «تو-كۇر»، «تاز»، «پوقاق»، «پاكار»، «چاتاق»، «تۇڭغاز (توڭگۇز)»، «تەخەي»، «چاشقان»، «مىش (مۇشۇك)»، «پۇچۇق»، «جىن» دېگەندەك لەقەم (فامىلە)لەرمۇ كەمدىن - كەم ئۇچراپ قالىدۇ.

ئەپسۇسكى، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، خوتەن ئۇيغۇرلىرى ئارىسىدا لەقەم (فامىلە) قوللىنىش بارغانسېرى سۇسلاپ بېرىۋاتىدۇ. مەدەنىي تۈركۈملەردە قوللىنىلمايلا قالماي، دېھقانلار ئارىسىدىمۇ بەزىدە لەقەم (فامىلە) بىلەن ئاتايدىغان، بەزىدە دادىسىنىڭ ئىسمىنى قوشۇپ ئاتايدىغان ئەبجەش ھالەت شەكىللىنىۋاتىدۇ.

16. مەن ئوينىغان ئويۇنلار

ئۇ چاغدا بالىلار ئويناىدىغان نۇرغۇن ئويۇنلار بار ئىدى. مەنمۇ ئوقۇشنىمۇ ئوقۇپ، ئويۇننىمۇ ئويناپ چوڭ بولغانىدىم. ئەپسۇسكى، ھازىرقى بالىلار ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلى ئۇنداق ئويۇننى ئوينىمايدىغان بولۇشتى. ھەتتا ئەنئەنىۋى مىللىي ئويۇنلارنىڭ كۆپىنچىسى ئۇنتۇلدى. مەن ئۆزۈمگە ئەستىلىك ۋەبۇگۈنكى بالىلارغا رىغبەت بولار، خالىسا، ئۇ ئويۇنلارنى قايتا تېپىۋالار دېگەن ئۈمىد بىلەن ئاز - تولا قەلەم تەۋرەتمەكچىمەن.

1. «گاگار ـ چۈك» ئويۇنى

بۇ ئويۇن مەيدان تاللايدىغان ئالاھىدە ئويۇن بولۇپ، ئويۇن ئەسۋابلىرى ئىككى قىسىمغا بۆلۈنىدۇ. بىرسى، «گاگار» دەپ ئاتىلىدۇ. يەنى، ئۇزۇنلۇقى يېرىم مېتىر (بەزىدە 60 سانتىمېتىر، بۇنى چوڭراق بالىلار ئويناىدۇ)، تومۇلۇقى كەتمەن سېپىچلىك بولغان بىر تال سىلىق كالتەك. بۇنداق كالتەك ھەرقانداق ياغاچتىن ياسالسا بولىۋېرىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، چىلان ياغىچى، ئۆرۈك ياغىچى دېگەندەك كېيىن كۆكلەيدىغان دەرەخلەرنىڭ ياغىچىدىن ياسالسا، ئويناشقا ئەپلىك ۋە چىداملىق بولىدۇ.

يەنە بىرسى ـــ «چۈك» دېيىلىدۇ. چۈك ئادەتتە يۇلغۇن غولىدىن ياسىلىدۇ، ئۇنىڭ شەكلى ئۇرچۇقسىمان، يەنى ئوتتۇرىسى توم، ئىككى تەرىپى ئىنچىكىرەك بولىدۇ. ئۇزۇنلۇقى چوڭ ئادەملەرنىڭ غېرىچىدا بىر غېرىچ كېلىدۇ.

كونا خامان، زىرائەت تېرىلمىغان ئاق يەر ياكى زىرائىتى يىغىۋېلىنغان ئېتىز يەرلىرى «گاگار ـ چۈك» ئويۇنىنى ئويناشقا مۇۋاپىق كېلىدۇ.

قاتتىق يەرگە بەش سانتىمېتىر چوڭقۇرلۇقتا، 20 سانتىمېتىر ئۇزۇنلۇقتا بىر ئورەك كولىنىدۇ، چۈك ئورەك ئۈستىگە توغرىسىغا قويۇلۇپ، گاگار بىلەن ئاستى ـ تەرىپىدىن كۆتۈرۈلۈپ تۆت ـ بەش غېرىچ ئېگىزلىككىچە قاتقىتىلىدۇ ـ دە، پىراۋاتقان چۈكنىڭ دەل ئوتتۇرىسىنى نىشانلاپ، گاگار بىلەن ئۇرۇلىدۇ، چۈكنى سەكرىتەلمىسە ياكى سەكرەتكەن بىلەنمۇ ئۇرالمىسا، يېڭىلگەن ھېسابتا چۈك ئۇرۇش نۆۋىتى باشقا بىرەيلەنگە ئۆتكۈزۈپ بېرىلىدۇ.

چۈكنىڭ دەل جايىغا ئۇرالىسا، چۈكنى 50 ـــ 60 مېتىر

يەرگىچە ئۇرۇشقا بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن چوڭ ئۇرغۇچى يەڭگەن بولىدۇ. ئەگەر بىر ئۇرۇشتا دېگەن جايغا يەتكۈزەلمىسە، چوڭكىنىڭ بىر بېشىغا ئۇرۇپ ئۇنى قاڭقىتقاندىن كېيىن، ئۇنى قايتا ئۇرۇ-ۋېلىشقا بولىدۇ. لېكىن، ئومۇمىي ئارىلىق ئۇرغان قېتىم سانىغا چېچىلىدۇ. ئاخىرىدا چوڭ يېتىپ بارغان ئارىلىق بىلەن كاتەك ئارىلىقى قەدەملەپ ئۆلچىنىدۇ ۋە ئەڭ ئاز كالتەك بىلەن ئەڭ ئۇ-زۇنغا ئۇرغانلار غەلىبە قىلغان بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. بىرمۇ نو-مۇرغا ئېرىشەلمىگەنلەر چوڭكىنى تۇتۇپ «ۋاللەي» قىچقارغانچە كا-تەك ئالدىغا يېتىپ كېلىدۇ.

بۇ ئويۇن بىرقەدەر خەتەرلىك ئويۇن بولۇپ، ئويىنغۇچىلار-نىڭ يۈز ـ كۆزىگە چوڭ تېگىدىغان، ھەتتا كاللا ـ باشلىرىنى يېرىۋالىدىغان ھادىسىلەرمۇ ئۇچرايدۇ. لېكىن، بۇ ئويۇن بويۇن مۇسكۇلىنى، كۆزنى ۋە پاچاقنى چېنىقتۇرىدۇ. ئويىنغۇچىلارنىڭ ئۆزىنى خەتەردىن چەتكە ئېلىش ئىقتىدارى ۋە چىدامچانلىقىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ.

2. «كۆيۈك توپ» ئويۇنى:

كۆيۈك توپ ئويۇنى ھازىرقى ئامېرىكا ۋە ياپونىيەلەردە، يەنى ئەنگلىيە قاتارلىق غەرب دۆلەتلىرىدە كەڭ تارقالغان «پالاق توپ» ئويۇنىغا ئوخشاپ كېتىدۇ.

بۇ ئويۇنىنىڭ سايمانلىرى «تاختا پالاق» ۋە «كۆيۈك توپ» دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. «تاختا پالاق» ـــ ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق، بەش سانتىمېتىر كەڭلىكتىكى، ئىككى ـ ئۈچ سانتىمېتىر قې-لىنلىقتىكى 0.6 مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى تاختا پالاق. «كۆيۈك توپ» بولسا ئىچىگە يۇڭ ياكى پاختا ئېلىپ، ئۈستىنى تېرە (بۇ-شۇر) ياكى قېلىن رەخت بىلەن قاپلاپ قىر چىقىرىپ تىكىلىدە-

غان، مەلۇم دەرىجىدە قاڭقىش ئىقتىدارى بولغان بىر خىل توپ. بۇنداق توپنى ئادەتتە قىزلار ياسايدۇ ياكى چوڭلار ياساپ، قىزلار تەرىپىدىن رەڭلىك يىپلار بىلەن كەشتىلەپ تىكىلىدۇ.

«كۆيۈك توپ»نى ئويناش ئۇسۇلى مۇنداق:

توپ ئۇرۇلىدىغان يەرنىڭ ئەتراپىغا ئۈچ - تۆت مېتىر ئۇزۇنلۇقتا كىۋادراتلىق دائىرە سىزىلىدۇ. دائىرە ئىچى «ئاناقاق» دەپ ئاتىلىدۇ. «ئاناقاق»نىڭ 30 قەدەم نېرىسىغا يەنە بىر سىزىق سىزىلىدۇ ياكى يۇمشاق بىرنەرسە نىشان قىلىنىدۇ. بۇنداق بەلگە «پەللە» دەپ ئاتىلىدۇ. ئوينىغاندا ئوينىغۇچىلار تۆتتىن ياكى بەشتىن بولۇپ قارىمۇقارشى ئىككى گۇرۇپپىغا ئايرىلىدۇ، «ئاناقاق»نىڭ ئىچىدە ئىككى تەرەپتىن ئىككى ئادەم قالىدۇ. قالغانلارنىڭ ھەممىسى «ئاناقاق» بىلەن «پەللە» ئارىسىدا چېچىلىپ تۇرىدۇ. «ئاناقاق» ئىچىدىكى قارشى تەرەپنىڭ بىر ئادىمى قارشى تەرەپنىڭ بىر ئادىمىگە توپ تاشلاپ بېرىدۇ. قارشى تەرەپ توپ ئۇرغۇچىسى توپنى ئۇرالمىسۇن ئۈچۈن، توپ تاشلاپ بەرگۈچى ھەر خىل ھىيلىلەرنى ئىشلىتىدۇ. ئەگەر توپ ئۇرغۇچى ئۇرالمىسا، ئۇنىڭ نۆۋىتى ئۆتۈپ كېتىدۇ. ئۇرالىسا، توپنى ئۇرۇپ بولۇپلا «تاختا پالاق»نى تاشلاپ، «پەللە»گە قاراپ ئەڭ تېز سۈرئەت بىلەن يۈگۈرەيدۇ. قارشى تەرەپنىڭ «ئاناقاق» بىلەن «پەللە» ئارىسىدا چېچىلىپ تۇرغان ئادەملىرى توپنى تۇتۇۋالالىسا، تۇتۇۋالغان توپ بىلەن يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان ياكى «ئاناقاق»قا بېرىۋېلىشقا ئۇرۇنغان قارشى تەرەپ ئادىمىنى ئۇرىدۇ. توپنى قارشى تەرەپكە تەگكۈزەلىسە، توپ تەگكۈچى ئادەم سەپتىن چىقىرىلىدۇ. تەگكۈزەلمىسە داۋاملىق قېچىپ «پەللە»گە بېرىۋالىدۇ، ھەتتا يەنە يۈگۈرۈپ «ئاناقاق» ئىچىگە كىرىۋالالايدۇ. قاچانكى «ئاناقاق» ئىچىـ

ئۇيغۇر كتاب پوستكىنى www.uyghurkitap.com

ده ئادەم تۇغەيدىكەن، «ئاناقاق»تا ئادىمى قالمىغان تەرەپ يېڭىلـ-
گەن بولىدۇ.

بۇ ئويۇننىڭمۇ مەلۇم دەرىجىدە خەتىرى بار، يەنى تاشلانغان توپنى ئۇرىمەن دەپ، توپ تاشلاپ بەرگۈچىنىڭ قولىغا، باشلىرد-
غا ئۇرۇۋېتىدىغان، توپنى ئادەمگە قارىتىپ كۇچ بىلەن ئاتقاندا توپ قاچقۇچىنىڭ نازۇك يېرىگە تېگىپ كېتىدىغان، ئىتتىك يۇ-
گۇرەيمەن دەپ پاچىقىنى قايرىۋالىدىغان ئىشلار بەزى - بەزىدە كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ. بىراق، بۇ ئويۇن ياشلار - ئۆسمۇرلەرنىڭ تېز يۈگۈرۈش ۋە ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش ئىقتىدارىنى ئاشۇرىدۇ. كۆزنىڭ نىشانىنى پەرقلەندۈرۈش كۈچىنى كۈچەيتىدۇ.

3. «مەررە» ئويۇنى

«مەررە ئويۇنى» مەن ئەڭ كۆپ ئويىنىغان ئويۇنلاردىن بىر-
سى. ئۇ ئويىنىلىدىغان مەيدان، قوللىنىلىدىغان سايمان ۋە ئويىنـ-
لىش ئۇسۇلى جەھەتتىن ھازىرقى زامانداكى چەۋگەن توپقا بەكمۇ ئوخشاپ كېتىدۇ. تارىخي خاتىرىلەردە: چەۋگەن توپى بۇگۈنكى ئىران ئېگىزلىكىدە ئىجاد قىلىنغان، ئوتتۇرا ئاسىيا ئارقىلىق جۇڭگونىڭ ئىچكىرى ئۆلكىلىرىگە تارقالغان، دېگەن خاتىرىلەر ئۇچرايدۇ. ئۇنداق بولغاندا، «مەررە ئويۇنى» ئۇيغۇرلار ئارىسىدا ئەڭ بۇرۇن ئويىنالغان ئويۇنلارنىڭ بىرسى بولۇپ چىقىدۇ. «مەر-
رە» ئويۇننىڭ بۇگۈنكى چەۋگەن (ئات توپى) بىلەن بولغان تۇپ پەرقى شۇكى، چەۋگەن توپى ئاتقا مىنىپ ئويىنىلىدۇ. «مەررە» ئۇ-
يۇنى بولسا ئاتسىز (پىيادە) ئويىنىغۇچىلارغا مۇۋاپىقلاشتۇرۇلغان. «چەۋگەن» توپ ئويۇنى بىلەن «مەررە» ئويۇننىنى يەنە بىر تەرەپتىن بۇگۈنكى زامانداكى مۇز توپقا ئوخشىتىشقىمۇ بولىدۇ.

«مەررە» ئويۇننىنى ئويىنايدىغان سايمانلار ـــ بىر مېتىر ئۇ-

زۇنلۇقتىكى ئۇچى ئەگرى توپ چومىقى، بىر دانە «كۆيۈك توپ» ۋە ۋاراتا ياسايدىغان ئۇچ - تۆت غۇلاچ ئۇزۇنلۇقتىكى تېرەك باد-رىسىدىن ئىبارەت.

ئالدى بىلەن بۇگۈنكى ۋالىبول مەيدانچىلىك كەشلىكتىكى ئوچۇقچىلىق، بىكار يەر تاللىنىدۇ، بۇنداق يەر تۇز بولۇشى كې-رەك، پاكار ئۆسكەن چۆپلۈك بولسا تېخىمۇ ياخشى. ئاندىن كې-يىن ئۇزۇنلۇقى ئۇچ - تۆت غۇلاچ كېلىدىغان، تومۇقى كەتمەن دەستىسىچىلىك بولغان يۇمران تېرەك بادرىسى كېسىپ كېلىنى-دۇ. ئۇنىڭ شاخ - شۇمبىلىرى ئېلىپ تاشلىنىپ، 180 گىرا-دۇسلۇق ياي قىلىپ ئېگىلىدۇ ۋە بۇ بادرىنىڭ ئىككى ئۇچى يەر-گە سانجىلىپ، «ۋاراتار» ياسىلىدۇ.

ئويۇن ئوينىغۇچى 10 بالا بەشتىن بولۇپ ئىككى گۇرۇپپىغا ئايرىلىدۇ. ئويۇن باشلانغاندا، مەيدان ئوتتۇرىسىغا 10 سانتىمې-تىر ئېگىزلىكتە توپا دۆۋىلىنىدۇ ۋە كۆيۈك توپ دۆۋە ئۈستىگە قويۇلىدۇ، ئىككى تەرەپتىن ئىككى بالا ئۆز ۋاراتاسى تەرەپكە ئال-دىنى قىلىپ، چوماقلىرىنى توپقا بەتلەپ تەييار تۇرىدۇ. ئويۇن باشقۇرغۇچى تەتۇر ساناق ساناپ ئۇ ئىككىيلەنگە بۇيرۇق بەرگەن-دىن كېيىن ئىككى تەرەپ توپنى بىرلا ۋاقىتتا ئۆز ۋاراتاسىغا قارىتىپ ئۇرىدۇ. توپ ئىككى ۋاراتانىڭ بىرسىگە قاراپ بەزىدە يىراقلا، بەزىدە بىقىنىغا چۈشىدۇ. توپ چۈشكەن تەرەپنىڭ بالا-لىرى كۆيۈك توپنى چوماق بىلەن ئېلىپ، ئۆز ۋاراتاسى تەرەپكە ئېلىپ ماڭىدۇ، قارشى تەرەپمۇ چومىقىنى ئىشلىتىپ، توپنى ئۆز ۋاراتاسى تەرەپكە سۆرەشكە ئۇرۇنىدۇ، ئەگەر ئىككى تەرەپ ۋەكە-لى توپ ئۇرغاندا توپ قايسىبىر تەرەپكە قاراپ بىر مېتىرچە قاڭ-قىمىسا، توپ باشقىدىن ئۇرۇلىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بۇ ئويۇندا توپ چومىقىنىڭ كەينىنى ئىشلىتىشكە بولمايدۇ. توپنى پۇت بىلەن تېپىشكە، قول بىلەن ئۇرۇشقا تېخىمۇ بولمايدۇ. مۇسابىقە جەمئىي بەش مەيدان بولۇپ، ۋاراتاسىغا ئارقىمۇ-ئارقا ئۇچ توپ كىرگۈزگەن ياكى بەش مەيداندا ئۇچ توپ كىرگۈزگەن تەرەپ غەلىبە قىلغان بولىدۇ.

«مەررە» ئويۇنىمۇ بىرقەدەر خەتەرلىك ۋە جىددىي ئويناللىدىغان ئويۇن. ئويۇندا تالاش ـ تارتىشمۇ كۆپ چىقىدۇ، بىراق «مەررە» مەيدانىغا چۈشۈپ توپ ئوينىغانلار يارىلانسا، يارىلاندۇ-رۇشتا قەستەنلىك بولمىسىلا، يارىلانغۇچى ئۆزى ئىگە بولىدۇ. تالاش ـ تارتىش كېلىپ چىقسا ئويۇن باشقۇرغۇچى كىشىنىڭ كېسىملىرى كۆچكە ئىگە قىلىنىدۇ. ئويۇن باشقۇرغۇچى خالىس كىشى كۆپىنچە هاللاردا «مەررە» ئويۇنىنىڭ قائىدىسىنى پىششىق بىلىدىغان، ئادىل هۆكۈم قىلىدىغان چوڭلاردىن تەيىنلىنىدۇ.

4. «غېچىرتاق» ئويۇنى

بۇ ئويۇندا ئۇزۇنلۇقى ئۇچ مېتىرچە كېلىدىغان، تومىلۇقى 0.15 مېتىر ئەتراپىدا بولغان ئۇچ تال ياغاچ تەييارلىنىدۇ. بىر ياغاچنىڭ ئۇچى ئۇچلىنىپ، موما قىلىپ يەرگە تىكلىنىدۇ ۋە تۇۋى كۆمۈلۈپ مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ. يەنە بىر ياغاچنىڭ تەڭشەك مەركىزىدىن چوغ بىلەن كۆيدۈرۈلۈپ بەش سانتىمېتىر چوڭقۇر-لۇقتا پۇتەي تۆشۈك تېشىلىپ، مومىنىڭ ئۇچىغا كىيدۈرۈلىدۇ. يەنە بىر تال ياغاچ مومىنىڭ قاق بېلىگە بوش قىلىپ باغلىنىپ، ئىككى ئۇچى ئارغامچا بىلەن مومىنىڭ ئۇچىغا كىيدۈرۈلگەن توغرا ياغاچنىڭ ئىككى بېشى بىلەن چېتىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن «غېچىرتاق» تەييارلانغان بولىدۇ.

بۇ ئويۇننى ئوينىغاندا، ئىككى بالا مومىنىڭ ئۇچىغا كىيدۇ-

رۇلگەن توغرا ياغاچنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئېسىلىدۇ. يەنە ئىككى بالا تۆۋەندىكى توغرا ياغاچنى پىرقىرىتىشقا باشلايدۇ. «غىچىر-تاق» پىرقىرايدۇ، مومىنىڭ ئۇستىدىكى توغرا ياغاچقا ئېسىلغان بالىلار «غىچىرتاق» بىلەن تەڭ چۆرگۈلەپ كۆڭۈل ئاچىدۇ.

«غىچىرتاق» ئويۇنىدا يېڭىش - يېڭىلىش بولمايدۇ.

17. ئاجايىپ داۋالاش

باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئاخىرقى يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىم بولسا كېرەك، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوۋامىلارنىڭكىگە باردىم. دەرۋازىدىن كىرىپلا، بوۋامىلارنىڭ هويلىسىنىڭ پاتىپاراق بولۇپ كەتكىنىنى، ئانامنىڭ ئاكىسى (تاغام) ئابلىم ئاخۇنۇمنىڭ هويلىدىكى كارىۋات ئۈستىدە قاتمۇقات يوتقانغا پۈركىنىپ، سوقا سۆرىگەندەك هاسىراپ، چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلگەن هالەتتە ياتقىنىنى كۆردۈم. ئەسلىدە ئۇ تۈنۈگۈن كەچتە تۈيۇقسىزلا ئاغرىپ قېلىپ ئورۇن تۈتۈپ ياتقانىكەن. بۈگۈنگە كەلگەندە قىزىتمىسى تېخىمۇ ئۆرلەپ، پۈت - قولىنى چېقىۋەتكەندەك ئاغرىۋېتىپتۇ. ئۇ تېخى تۈرۈپ - تۈرۈپ جۆيلۈپمۇ قويمىدىكەن.

— تېۋىپمۇ كارغا كەلمىدى، بەرگەن شەربىتىمۇ بالامغا ياراشمىدى، ئەمدى قانداق قىلارمىز، — دېدى چوڭ ئانام ئالاقزە-دە بولۇپ. ئۇنىڭغىچە بوۋامىلارنىڭ قوشنىسى تەكلىپ بېرىپ:

— تېۋىپنىڭ شەربىتىنىڭ پايدا قىلمىغىنىغا قارىغاندا، بۇ كېسەلدە بىر گەپ بار، دەرهال ئىسرىقلايلى، — دېدى ئۇ ۋە مېنى

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى www.uyghurktap.com

كۆرسىتىپ تۇرۇپ گېپىنى داۋام قىلدى، ـــ نەۋرىلەرنى ئەۋەتەيلى، بۇ دېگەن نارەسىدە بالا، ئۇ بېرىپ تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشىدىن تەرەپ تېرىپ كەلسۇن.

مەن قوشنىمىزنىڭ گېپى بىلەن مەڭدەپلا قالدىم «تۆت كوچىنىڭ دوقمۇشى دېگەن نەدە، تەرەپ دېگەن نېمە؟» دېگەنلەرنى ئويلىغىنىمچە، ئاغزىمنى ئاچقان پېتى تۇرىۋەردىم.

ـــ مەن بىللە باراي، ـــ دېدى قوشنىمىزنىڭ ئوغلى كۆڭلۈمدىكىنى تۇيۇپ قالغاندەك.

بىز ئۇلۇغ يولغا چىقتۇق، دوقمۇش ـ دوقمۇشلارغا بېرىپ، ئۇششاق ياغاچلارنى، بورا چۆۋۈلىرىنى، قومۇش قۇلاقلىرىنى تېرىپ كەلدۇق ۋە ئۇنى بوۋامنىڭ قوشنىسىغا تۇتقۇزدۇق. چوڭ ئانام نەدىندۇر بىر تاش ھاۋانچىنى تېپىپ كەلدى، ئۇ تەرەپلەرنى ھاۋانچا ئۇيۇقىغا قويۇپ، چوغ تاشلاپ ئوت يېقتى. تەپتىن قويۇق ئىس ئۆرلەشكە باشلىدى، چوڭ ئانام سول قولىدا ھاۋانچىنى تۇتۇپ، ئوڭ قولى بىلەن كۆز قارىچۇقىمىزنى سۇغۇرۇۋالغاندەك غەلىتە بىر ھەرىكەتلەرنى قىلدى ـ دە، «سۇغۇرۇۋالغان» كۆزلىرىمىزنى تۇرتەپ تۇرغان ھاۋانچىغا تاشلىدى. ھاۋانچىنى ئاغرىق ياتقان تاغامنىڭ بېشىدىن نەچچە قېتىم ئايلاندۇرۇپ، ئەتراپىنى چۆرگۈلىتىپ چىققاندىن كېيىن، بىر چەتكە قويۇپ قويدى.

ئىسرىق سېلىپ ئون مىنۇتلاردىن كېيىن، تاغام لاغلداپ تىترەشكە، قەغەزدەك ئاقىرىپ كەتكەن لەۋلىرىنى مىدىرلىتىپ چۈشىنىكسىز بىرنېمىلەرنى دېيىشكە باشلىدى. بۇ ھال بوۋام بىلەن مومامنى تېخىمۇ بىئارام قىلىۋەتتى بولغاي، ئۇلار كېسەل ئەتراپىدا خۇددى پەرۋانىدەك چۆرگۈلەشكە، ئاغزىنى تۇتۇپ

يىغلامسىراشقا باشلىدى. مومام ئۆپكىلەۋاتقان هامامغا قاراپ:

ــ چاپسان بولغىن، يۈگۈرۈپ بېرىپ بەختى خېنىمنى باشلاپ كەل، ــ دېۋىدى، هامام ئىت قوغلىغاندەك يۈگۈرگەن پېتى تالاغا ئېتىلدى.

ئارىدىن يېرىم سائەتلەر ئۆتتىمىكىن، هامام قولىغا تەسۋى ئېلىۋالغان، روپاش ياغلىقىدىن پەقەت ئىككى كۆزىلا چىقىپ تۇرغان پاكارراق كەلگەن بىر ئايالنى باشلاپ كېلىۋىدى، ئۇ ئايال تا-غامنىڭ پېشانىسىنى تۇتۇپ بېقىپ، نېمىلەرنىدۇر ئويلىۋالدى ــ دە:

ــ كونا قومۇش، كونا كىگىز تەييارلاڭلار، بۇ كېسەلنى ئوتلاپ قېقىش كېرەك، ــ دېۋىدى، ئۇنىڭغىچە تىترەپ تۇرغان مومام ئۇ ئايالغا مۇنداق دېدى:

ــ بايا تىنلا ئىسرىق سېلىۋىدۇق، ئۇ ئىسرىق كېسەلگە پايدا قىلغاندەكمۇ ئەمەس.

ــ ياق، بۇنداق كېسەلگە ئىسرىق دال بولالمايدۇ، تومۇر ــ تومۇرلىرىغچە كىرىپ كەتكەن جىن ئىسرىق بىلەن ئاجراپ كەتمەيدۇ. گېپىمنى ئاڭلاڭلار، دېگەن نەرسىلەرنى تەييارلاڭلار.

ئۇ ئايالنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بىر پارچە كونا كىگىز تەييارلاندى، كىملەردۇر، ئېغىل ئۆگزىسىدە تۇرىۋېرىپ قارىداپ كەتكەن قومۇشنىمۇ ئېلىپ چۈشتى. بوۋام بىلەن مومام ۋە قوشنىلاردىن تۆت ــ بەش كىشى تاغامنى تەڭنە قازان قىلىپ كۆتۈرگەن پېتى يول ئاغزىغا ئېلىپ چىقتى ــ دە، تۆت يولنىڭ بەندىرىگە ئېلىپ كېلىپ ئولتۇرغۇزۇشتى، تاغام قوشنىلارنىڭ مەسىتىنى ئاڭقىرىپ، بىردەم بولسىمۇ چىداشلىق بېرىپ بۇ كېسەلدىن قۇتۇلۇشنى ئويلىسا كېرەك، يول ئۈستىدە زوڭ ئولتۇرۇپ، قوللىرى بىلەن يەرنى تىرىۋالدى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

بەختى خېنىم بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ تۇرۇپ كونا كىگىزنى تاغامنىڭ ئۈستىگە ياپتى، كونا قومۇشنى ئىككى تۇتام قىلىپ ئايرىدى ـ دە، بىر تۇتامنى ئۆزى تۇتۇپ، بىر تۇتامنى مومامغا تۇتقۇزدى، ئارقىدىنلا قومۇشلارغا ئوت يېقىپ، قومۇشنىڭ كۆيۈۋاتقان بېشىنى ئاكامغا قارىتىپ چۆرگۈلەشكە باشلىدى، ئۇ ئايال خۇددى بىركىمگە غەزەپ قىلغاندەك، چىرايىنى تۇرۇپ، پەس ئاۋازدا ۋارقىرىغىلى تۇردى:

ـــ جىن، چىققىن، جىن، چىققىن، كونا تۈگمەنگە بار، كونا تېرەككە بار، كونا مازارغا بار، چىققىن... چىققىن...

تاغامنى زاۋال ۋاقتىدا ئوتلاپ قېقىپ بولغاندىن كېيىن، مەن ھەيرانلىقىمنى تەستە بېسىپ، بۇۋاملارنىڭكىدىن ئايرىلدىم ۋە ئۆيىمىزگە قايتىپ كېلىپ، بولغان ئىشنى ئانامغا سۆزلەپ بەردىم. مەن قايتىپ بارغاندا، ئانام ئەمدىلا ئىشتىن يېنىپ كەلگەن ۋە چاي قاينىتىشقا تۇتۇش قىلغانىكەن.

ـــ ئۇنداق بولسا ئاكام ئېغىر قوقاقلاپتۇ، ئوتلاپ قاققانلىڭ پايدىسى بولىدۇ. خەير، كەچتە كېسەل يوقلىغان ياخشى ئەمەس، ئەتە تاڭ ئاتسۇن، ئىككىمىز بىللە بېرىپ ئاكامنى كۆرۈپ كېلەيلى، ـــ دېدى ئۇ كۆڭلۈمدىكى ئەندىشىنى تۇگىتىشكە تىرىشىپ.

ئەتىسى تاڭ ئاتتى، ئانامۇ ئەتىرەت باشلىقىدىن رۇخسەت سوراپ ئەمگەككە چىقمىدى. مەنمۇ ئانامغا ھەمراھ بولىمەن دەپ مەكتەپكە بارمىدىم. ئىككىيلەن قوشنىمىزنىڭ ئۆيىدىن 10 دانە تۇخۇم سېتىۋېلىپ، تاغامنى يوقلاشقا باردۇق.

«توۋا» دېدىم ئىچىمدە بوۋاملارنىڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ.

بۇ چاغدا سەللىمازا ساقايغان تاغام يوغان بىر پالتىنى كۆتۈرۈپ ئوتۇن يېرىۋاتاتتى. ئۇنىڭدا تۇنۇگۈنكى بىئاراملىقتىن،

ئاغرىق ئازابىدىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى. «ئانام مېنى يالغان ئېيتىپتۇ دېمىسۇن يەنە» دېگەن ئەندىشە بىلەن ئانامغا قارىدىم ۋە نېمىندۇر دېيىشكە تەمشەلدىم. ئەمما، ئانام بۇ ئىشنىڭ شۇنداق بولىدىغانلىقىغا بۇرۇنلا ئىشەنگەندەك، تاغام بىلەن قىزغىن سالاملاشتى، مەنمۇ كۆزلىرىمنى يۇمچاقلىتىپ تۇرۇپ تاغامغا سالام بەردىم.

18. دادامنىڭ كارامىتى

1957 ـ يىلى يەككە ھۇنەرۋەنلەر ھۆكۈمەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى كارخانىلارغا جەلپ قىلىندى. خالىمىغانلارغا زورلۇق ئىشلىتىلمىدى. شۇنداق بولسىمۇ ھەسسىلەپ يۈكلەنگەن ئېغىر باج ۋە زايوم سېتىۋېلىش دېگەندەك زورلىنىدىغان سېلىقلار ئاخىر دادامنى ھەم دادامغا ئوخشاش ھۇنەرۋەنلەرنى ھۇنەردىن توختاشقا مەجبۇر قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۆز ئىلكىدە يەر تۇتمىغان، بىرەر كۈنمۇ دېھقانچىلىق قىلىپ باقمىغان دادام ھۇنىرىدىن ۋاز كېچىپ، شۇ يىللىرى كەنتىمىزدە قۇرۇلغان «ئالغا» كوپېراتسىيەسىنىڭ شەرەپلىك ئەزاسى بولۇپ كەتتى.

ئۇ چاغلاردا مەن تېخى كىچىك ئىدىم، لېكىن بىر كۈنلۈك ئېغىر ئەمگەكتىن قايتىپ كەلگەن دادامنىڭ ئىشكتىن كىرىپلا سۇپىغا كونا تاغاردەك تاشلانغىنىنى، ئالىقانلىرىنى سۇغا چىلاپ، جىگدە شېخىنىڭ شوخىسى بىلەن ئۇزۇمدەك ـ كۆزۈمدەك ئۆرلەپ

چىققان قاپارتقۇلارنى تېشىۋاتقىنىنى كۆرەتتىم. دېمەك، كەتمەن تۇتۇپ قولى قاتمىغان بىچارە دادام ھەر كۈنىگە ئون سائەتلەپ داۋام قىلىدىغان ئېتىز ئەمگىكىگە بەرداشلىق بېرەلمەيۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ چاغلاردا «دولقۇن» دەيدىغان بىر ھەرىكەتلەر بولۇپ تۇراتتى. «دولقۇن» دېگىنى خۇدانىڭ قۇتلۇق كۈنى كېچە - كۈندۈز دەپ ئايرىلمايدىغان، ئەمگەك ۋاقتى بىلەن ئارام ۋاقتى بىرلىشىپ كەتكەن، ھەر كۈنلۈك ئېغىر ۋەزىپە دېھقانلارنىڭ گەجگىسىگە ئارتىلىدىغان بىر خىل ئەمگەك شەكلى بولۇپ، بۇنداق «دولقۇن» ئۇ يىلدىن - بۇ يىلغا ئۆزگۈلۈپ قالمايتتى. بۇ «دولقۇن» تۈگىسە، يەنە بىر «دولقۇن» كۆتۈرۈلەتتى. بۇ «دولقۇن» غا ئۇ «دولقۇن» ئۇلىشىپ كېتەتتى. بۇنداق «دولقۇن» دادامغىلا ئەمەس، بەلكى بىر ئۆمۈر دېھقان بولۇپ، تېرىسىمۇ، سۆڭىكىمۇ قېتىپ كەتكەن دېھقانلار ئۇچۇنمۇ چىدىغۇسىز ئېغىر ئازاب ھېسابلىناتتى.

بۇنداق چاغلاردا دادامغا ئىچىم ئاغرىپمۇ قالاتتى، بىراق قاناپ كەتكەن ئالقانلىرىنى مۇنداقچىلا سىيلاپ قويغاندىن ئۆزگە، قولۇمدىن ھېچقانداق ياردەممۇ كەلمەيتتى.

— بۇنداق كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ، بالام، — دەيتتى دادام ھېچ ئىش بولمىغاندەك سوغۇق كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، — سىلەرمۇ چوڭ بولسىلەر، لېكىن، چوڭ بولغاندىن كېيىن ئېزىپ - تېزىپ دېھقان بولۇپ قالماڭلار، جاھاندا دېھقانىنىڭ كۈندىنمۇ ئېغىر كۈن بولمايدىكەن...

شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مەن مەكتەپتىن خېلى بالدۇر بىكار بولدۇم ۋە ئۆيگە قايتىپ كېلىۋېتىپ، داداملار ئەمگەك قىلىۋاتقان «قاراباغ» دىن ئۆتۈپ قالدىم. ئۇ چاغدا بىر كۈنلۈك ئەمگىكىنى

ئاخىرلاشتۇرغان دېھقانلار بىر تۈپ ياڭاق دەرىخىنىڭ تۈۋىگە يې-غىلغان ۋە نومۇر باھالاپ بولغاندىن كېيىن ئەترەت باشلىقىنىڭ بىر كۈنلۈك خۇلاسە سۆزىنى ئاڭلاۋاتقانىكەن، مەن «دادامنۇ ئەم-گەكتىن بوشانماقچى بولۇۋېتىپتۇ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە قايتماي-مەنمۇ» دېگەن ئوي بىلەن دېھقانلارغا يېقىن يەردە ئولتۇردۇم ۋە جاۋىلداپ سۆزلەۋاتقان ئەترەت باشلىقىنىڭ سۆزىگە ئىختىيارسىز قۇلاق سالدىم.

ئۇششۇك تەگكەن يوپۇرماقتەك سولىشىپ كەتكەن دېھقانلار كەتمەنلىرىنى يېنىغا قويۇپ، قىر بېشىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇ-شاتتى. ھالقىسىمان بو سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئەترەت باشلىقى ئۆرە تۇرۇپلا سۆزلىمەكتە ئىدى:

ـــ ئاخىرىدا شۇنىمۇ دەپ قويايلى، ئىبراھىم ئاخۇن تۇغمەن بۇگۈنكى ۋەزىپىسىنى ئورۇنلىيالمىدى، ئۇ ئادەم دىققەت قىل-سۇن، ئۇ يەنە بىر قېتىم ۋەزىپە ئورۇنلىيالمىسا، كېلەر ئايلىق تەمىناتىدىن 10 جىڭ قوناق تۇتۇپ قىلىنىدۇ، ـــ دېدى. ھەممە ئادەم كېلىشۇالغاندەك دادامغا قاراشتى، ئۆزىنىڭ «ھۇرۇن»لۇ-قىدىن ئىزا تارتتىمۇ، دادام شۇ ھامانلا يەرگە قارىۋالدى.

يۈرىكىم قىزىق ياغقا تاشلانغاندەك ئىچىش-تى، يۈگۈرۈپ بېرىپ دادامغا تاشلانغۇم، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ، ئىككى ئېغىز تەسەللى بەرگۈم كەلدى، بىراق شۇنداق ئويلاپلا بۇنداق قىلماسلىق قارارىغا كەلدىم ـ دە، تۇيدۇرمايلا يولغا چې-قىپ ئۆيگە قايتىپ كەلدىم.

ئارىدىن 15 مىنۇتلار ئۆتتىمىكىن، دادام قايتتى، ئەجەبلە-نەرلىك يېرى، ئۇنىڭ چىرايىدا بايىقى خىجىللىقتىن، خاپىچە-لىقتىن ئەسەرمۇ يوق ئىدى. ئۇ بۇ كۆڭۈلسىزلىككە بىزنىمۇ

سۆرەپ كىرىشنى خالىمىدىمۇ، يا ئاچچىق تىكەندەك ئۆتكۈر ئۇ سۆزلەرنى مەڭگۈلۈككە ئۇنتۇپ كەتتىمۇ، بىز بىلەن ئوچۇق چىراي كۆرۈشتى. ھەتتا ئەل ئۆمرۈمدە تۇنجى قېتىم ئۆگىنىش ئەھۋالىمنى سوراپ قويدى. ئانامنى بۇيرۇپ، سۇپىغىلا داستىخان سالدۇرۇپ، ئالدىمىزغا بىردىن زاغرىنى قويۇپ قويدى، قورسىقىنىڭ ئاچمىغانلىقىنى ئېيتىپ، يېرىم زاغرىسىنى ئىككىمىزگە بۆلۈپ بەردى.

ـــ بالىلىرىم، تازا ئۆسۈۋاتقان بۇنداق چاغلىرىڭلاردا قورسىقىڭلارنى ئوبدانراق تويدۇرساق بولاتتى. ھازىرچە زاغرا بولسىمۇ يەپ تۇرۇڭلار، خۇدا خالىسا كېيىن، ئاق نانغا تويىدىغان، ئاش - تاماق ئالدىڭلاردىن ئېشىپ تۇرىدىغان كۈنلەرمۇ كېلەر، ـــ دەپ قويۇپلا ئىچكىرى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. ئەتىرەت باشلىقىنىڭ 10 جىڭ تەمىناتنى تۇتۇپ قالىمەن دەپ دوق قىلغىنىدىن زىنھار ئېغىز ئاچمىدى.

ئەتىسى كەچتە مەكتەپتىن ئەمدىلا كېلىپ تۇرۇۋېدىم، ئىزىپىلا دادامۇ قايتىپ كەلدى ۋە دەرۋازىدىن كىرە - كىرمەي ئېغىز ئاچتى:

ـــ داداڭلار ئەتىدىن باشلاپ خاسىيەتلىك بىر ئىشقا تۇتۇش قىلماقچى، بۇ قانداق ئىش، بىلەمسىلەر، ـــ دەپ سورىدى ئۇ ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەندىن.

بىز بېشىمىزنى چايقاشتۇق، ئۇ سەل ھاياجانلانغان ھالدا ئۆزىچىلا سۆزلەپ كەتتى:

ـــ يۇقىرىدىن كەنتىمىز تەۋەسىدىكى يول بويلىرىغا 10 يەرگە ھاجەتخانا سېلىش ۋەزىپىسى چۈشۈپتۇ، مەن ئەتىلا ئىش باشلاپ كېتىمەن. بۇ ھاجەتخانىلارنى شۇنداق چىرايلىق ياسايكى،

هەممە ئادەم مەندىن رازى بولۇشسۇن.

ـــ ئەترەت باشلىقى دېگەن ئۇ ئەبلەخ بۇ ئىشقا زورلاپتۇ - دە، سېنى؟

ـــ ياق، يۇقىرىدىن شۇنداق ۋەزىپە چۈشۈپتىكەن، ئەترەت باشلىقى بۇ ئىشنى قايسىڭلار قىلالايسىلەر دەپ بىزدىن پىكىر ئالدى، شۇنىڭ بىلەن مەن بۇ ۋەزىپىنى قوبۇل قىلدىم، ماڭا تېخى تۇردىبەگ مىتە، روزىخان مىتە ئەر - خوتۇننى قوشۇپ بېرىدىغان بولدى.

ـــ نېمە دەيسەن، دادا، ئۇ ئەترەت باشلىقى سېنى خورلىماقچى بوپتۇ، قارىمامسەن، ماڭا قوشۇپ بەرگەنلەر كىم، ئۇلار ئەترەتتىكى كونا بۇزۇق ئۇنسۇرلار، سەنمۇ ئاشۇ بۇزۇق ئۇنسۇرلار قاتارىغا چۈشۈپ قالدىڭمۇ ئەمدى؟...

ـــ ئۇنداق ئەمەس، بالام، بۇزۇق ئۇنسۇر دېيىلگەن بىلەن ئۇ ئادەملەر تېگى ياخشى ئادەملەر، ماڭا كېسەك توشۇپ، سۇ ئەكېلىپ بەرسىلا بولدى. ئوبدان يېرى، يول بويلىرىغا هاجەتخانا سېلىش هۆكۈمەتنىڭ يادىغا كەپتۇ، دېمىسىمۇ يول بويلىرىدا هاجەتخانا بولمىسا بولمايتتى...

دادام ئەتىسى ئەتىگەندىلا تاناب، كەتمەن، گۈرجەك دېگەندەك سايمانلارنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى. هەر كۈنى بەك كەچ قايتىدىغان بولۇپ قالدى. كۆپ ئۆتمەي، مەھەللىمىزدىكى ئۇلۇغ يولنىڭ بويلىرىدا ۋە ئاهالىلەر رايونىدىكى كىچىك يوللارنىڭ ئەتراپىدا كېسەك بىلەن كۈنگۈرلىك قىلىپ ياسالغان، كۈنگۈرلەرنىڭ ئۈستىگە پوستى سويۇۋېتىلگەن ئۈجمە شېخى بىلەن چىرايلىق چىتلاق قوندۇرۇلغان ئۈستى يېپىق هاجەتخانىلار پەيدا بولدى. بۇ چىرايلىق هاجەتخانىلار هاجىتى چۈشكەن ۋە چۈشمە-

گەنلەرنىڭ ئورتاق ماختىشىغا ئېرىشتى. ناھىيە دەرىجىلىك باھالاشتىمۇ دادام ياسىغان ھاجەتخانىلار يۇقىرى باھاغا ئېرىشىپ، كەنتىمىزگە شان ـ شەرەپلەر ئېلىپ كەلدى. دادامۇ ئىلغارلار قاتارىدا سانىلىپ، بىر كۈرۈشكا ۋە بىر لۆڭگە بىلەن مۇكاپاتلاندى.

ـــ كۆردۈڭمۇ بالام، ساۋابلىق ئىشنىڭ رەھمىتى بولامدەكەن، ـــ دېدى دادام شۇ كۈنلەردە كۈرۈشكا بىلەن لۆڭگىنى ماڭا كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

19. مەكتەپكە كېچىكىش

يازنىڭ تومۇز ئايلىرى، بۇنداق ئايلاردا كۈندۈز ئۇزۇن، كېچە قىسقا بولغاچقا ئۇيقۇمغا قانمىدىممۇ يا تۈنۈگۈن كەچ كىرگۈچە مۆكۈشمەك ئويناپ ھېرىپ كەتتىممۇ، شۇ كۈنى مەكتەپكە بىرەر سائەتچە كېچىكىپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن «ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالدىدا بويۇن قىسىپ قىزىرىپ تۇرغۇچە، مەكتەپكە بارمايلا قويمايمەنمۇ» دېگەن يەرگە كەلدىم، ئۇ چاغلاردا مەكتەپتە مەكتەپكە بالدۇر كېلىش ئالاھىدە چىڭ تۇتۇلىدىغان بولۇپ، كېچىكىپ كەلگەنلەر سىنىپنىڭ نەتىجىسىگە تەسىر يەتكۈزىدىغىنى ئۈچۈن، كېچىككەنلەر ئىشىك ئېچىدە ئوقۇغۇچىلارغا قارىتىپ ئۆرە تۇرغۇزۇپ قويۇلاتتى. تا دەرستىن چۈشۈش قوڭغۇرىقى چېلىنغۇچە ئوتتۇرىدا تۇرۇپ، خېلى ئوبدان ئاھانەتكە قالاتتۇق. مەن باشلانغۇچ مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرگەن تۆت يىلدىن بېرى دەرسكە بىر قېتىممۇ كېچىكىپ باقمىغان، ھەتتا مەكتەپكە ئوقۇش

باشلاشتىن بىرەر سائەتچە بۇرۇن يېتىپ كېلىپ، تەقدىرلەشكىمۇ ئېرىشكەنىدىم. قىسقىسى، ئوتتۇرىدا بېزىرىپ تۇرۇپ ئىزاغا قېلىشنىڭ تەمىنىمۇ تېتىپ باقمىغانىدىم.

بىراق، ئويلا ـ ئويلا بۇنداق قىلسام زادى بولمايدىغىنىنى، بىر كۈنلۈك دەرس تاشلاشنىڭ بىر سائەت كېچىكىشتىنمۇ ئېغىرراق ئاقىۋەتكە ئېلىپ بارىدىغىنىنى بىلىپ يەتتىم.

شۇنداق قىلىپ، يۈگۈرگەنچە يۈگۈرۈپ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرىپ كەلدىم ـ دە، دەل تەنەپپۇس ۋاقتىغا ئۈلگۈرگىنىمگە يۈز مىڭ پۈشايمانلارنى قىلدىم. دەرۋازىدىن كىرىپلا ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، خۇددى تامغا ئۇسۇۋالغاندەكلا توختاپ قالغىنىمنى، نېمە قىلارىمنى بىلەلمەي، بىر ئىزدا تېپىرلاۋەرگىنىمنى ئۆزۈمۇ تۇيمايلا قالدىم.

ـــ بۇياققا كەل، ئەنە ئاۋۇ تامغا قارا، ـــ دېدى ئەكرەم سىدىق دەيدىغان مەكتەپ مۇدىرى مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ.

مەكتەپ مۇدىرى ئەكرەم سىدىق بوي ئېگىزلىكى كەم دېگەندە ئىككى مېتىر كېلىدىغان، يۈزى ئاتىنىڭ بېشىغا ئوخشايدىغان، كۆزلىرى پۈلتىيىپ تۇرىدىغان قورقۇنچلۇق بىر ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىماسلىققا ئامالىمۇ يوق ئىدى.

مەن ئۇ كۆرسەتكەن يەرگە، يەنى ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكى بېشىدىكى ئاقارتىلغان تامغا قارىدىم. ئۇ يەرگە قىزىل سىردا «مەكتەپكە بالدۇر كېلىشتە، ئۆگىنىشتە ئەبەي ئىبراھىمدىن ئۆگىنەيلى» دېگەن خەت يېزىقلىق تۇراتتى، بۇ خەتنىڭ سىرى تېخى قۇرۇمىغانىدى. ئەلۋەتتە، پۈتۈن ئوقۇغۇچىلارنى ئۆگىنىشكە چاقىرغان ئىلغار ئوقۇغۇچى سۆزسىزكى، مەن ئىدىم، ئەبەي ئىبراھىم دېگىنى مېنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمىم

ئىدى.

ـــ بۇ خەتنى تېخى ئەتىگەندىلا يېزىپ قويغانىدىم، قېرىشقاندەك كېچىكىپ كېلىشىڭنى نەدىن بىلەي، ـــ دېدى مەكتەپ مۇدىرى ئەپسۇسلانغان هالدا.

مۇدىرنى ژارقىراپ ـ جارقىراپ كېتىدۇ، هەتتا ئاچچىقىغا پايلىماي ئۇرۇۋېتىشتىن يانمايدۇ، دەپ ئويلاپ، هەرقانداق ئاقىۋەتكە تەييار تۇرۇۋېدىم. هېلىمۇ ياخشى، ئۇ ئۇنداق قىلمىدى، دەيدىغىنىنى دەپ بولۇپ، بىرمۇنچە ساۋاقداشلىرىمنىڭ كۆزىچىلا سىنىپقا كىرىپ كېتىشىمنى بۇيرۇدى.

سىنىپقا كىرىپ ئۆز جايىمدا ئولتۇردۇم، بېشىم چۈشۈپلا كەتتى، يا دەرسكە كىرگەن ئوقۇتقۇچىغا، يا ساۋاقداشلىرىمغا تەكلىپىمۇ قارىيالمىدىم.

ئۇ چاغدا پارتىدىشىم ئابدۇراخمان جەينىكىمگە نوقۇدى، ئۇ ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ:

ـــ ئاداش، ئاڭلىدىڭمۇ، بۈگۈن ئاخشام يازلىق كۇلۇبتا سوقۇش فىلىم قويۇلىدىكەن، مەكتەپتىن قويۇپ بەرگەندىن كېيىن ئۆيگە قايتماي، ئۇدۇل بازارغا جۆنەيلى، كېيىن قالساق، تېرەكتە ئوبدان يەر قالمايدۇ، ـــ دېدى ماڭا پىچىرلاپ.

ئۇ چاغلاردا پات ـ پات بازارغا كىرەتتۇق ۋە تەڭدىمەتلىك بالىلار بىلەن يازلىق كىنوخانا كەينىدىكى ئېگىز ئۆسكەن قاپاق تېرەكلەرگە چىقىۋېلىپ، هەقسىز كىنو كۆرەتتۇق. ئۇ تېرەكلەر پەقەت تۆت ـ بەش تۇپلا بولغاچقا، كېيىن قالغانلارغا دەرەخ چاتقىدىن ئورۇن تەگمەيتتى، ئابدۇراخمانىڭ گېپىمۇ دەل ئاشۇ ئىش ئۈستىدە كېتىۋاتاتتى.

مەن ئۇنى «جىم ئولتۇر» دەپ جېمىلەپ قويۇپ، دەرس سۆز-

لەۋاتقان ئوقۇتقۇچىغا قاردىم، ئۇ نېمىشقىدۇر كېچىكىپ قالغىنىمدىن ئاچچىقلانغاندەك ئەمەس ئىدى. ماڭمۇ، توختىماي بىر نېمىلەرنى دەۋاتقان ئابدۇراخمانغىمۇ دىققەت قىلمىغاندەك تۇراتتى.

ــ گەپنى ئاز قىل، دەرس تۇگىگەندىن كېيىن ئاندىن بىر گەپ بولار، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭغا ئالىيىپ.

يۇزلىرىنى قويۇق سېرىق تۈك باسقان، كۆزلىرى تۇشۇكتەكلا ئېچىلىپ تۇرىدىغان، قارىماققا ئەمدىلا تۈك چىققان تاۋار ئاسلانغا ئوخشايدىغان بۇ بالا قوشنىمىزنىڭ ئوغلى ئىدى، ئاتا ــ ئانىسى ئانچە ياخشى ئادەملەردىن ئەمەسمۇ نېمە، ئۆيدىكىلەر مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئويناشمىغا قەتئىي قارشى تۇراتتى. ساۋاقداشلارنىڭ ئۇششاق ــ چۇششەك بىرنېمىلىرىنى ئوغرىلىۋالىدىغان، يوق يەردىن پۇتاق چىقىرىپ، ماجىرا تېرىيدىغان ئادەتلىرىنى مەنمۇ ئۇنچە ياخشى كۆرۈپ كەتمەيتتىم.

بىراق، ھەممە ئىشنى تېرىغان ئاشۇ مۇئەللىم. ئۇ دەرستە ياخشى بالىلار بىلەن ناچار بالىلارنى ئارىلاشتۇرۇپ ئولتۇرغۇزۇدىغان، مەن دېگەن بىر سىياسەتنى چىقىرىپ، ئابدۇراخمانىنى مېنىڭ يېنىمغا ئولتۇرغۇزۇپ قويغانىدى. دىققىتىمنى بۆلۈپ، ئۇ يەنە بىلجىرلىغىلى تۇردى:

ــ ئاداش، دەرستىن بىر سائەت بۇرۇن قاچايلى، بۇگۈن سوقۇش فىلىم قويۇلىدىغانلىقىنى ھەممە ئادەم بىلىپ بوپتۇ، كۆڭۈلۈك بېشىغا ئېلان چاپلاپتىكەن ئۇلار...

مەن ئۇنىڭغا ھېچقانداق جاۋاب بەرمىدىم ــ يۇ، كۆز ئالدىمدا يوغان ئېكران، بىر بولاق نەرسىنى كۆتۈرۈۋېلىپ، كۆڭۈلۈك ئاستىغا تاقاپ تۇرۇپ ھۇررا توۋلاۋاتقان دۇڭ سۇنرۇي، كەتمەن سېپىدەك بىر تۆمۇرنى كۆتۈرۈپ، قانداقتۇر بىر تۆشۈككە تەڭلەپ

تۇرغان خۇاڭ جىگۇاڭ، تاتىلداپ ئېتىلىۋاتقان پىلىموتلار، ئوت پۇركۈيدىغان ئاپتوماتلار، باشلىرىغا شاخ چەمبىرەك تاقاپ ئاتا-كىغا ئۆتۈۋاتقان جەڭچىلەر پەيدا بولغىلى تۇردى.

كەچ كىردى، دەرستىن تارقىدۇق، بىر ئاماللارنى قىلىپ ئابدۇراخمانىنى ئەمدىلا يولغا سېلىۋېتىپ تۇرسام، تۇرسۇنمەمەت دەيدىغان يەنە بىر ساۋاقدىشىم باشقىلارنى ئاڭلىمىسۇن دېگەن-دەك، قۇلىقىمغا پىچىرلاپ تۇرۇپ:

— ئاڭلىدىڭمۇ، سوقۇش فىلىم قويۇلىدىكەن، — دېدى.

— مەن كىرمەيمەن، دەرەخكە چىقىپ، توخۇدەك قوندىقىتا ئولتۇرۇپ كىنو كۆرمەيمەن.

— خاتىرجەم بول، مەندە ئىككى مۇچەن بار، بىر مۇچەنگە ئىككى بېلەت كېلىدۇ، ئېشىپ قالغان بىر مۇچەنگە گازىر سېتىۋالىمىز، بىزمۇ چوڭ ئادەملەردەك ئولتۇرۇپ گازىر چاققاچ كىنو كۆرىمىز.

تۇرسۇنمەمەت يالغان ئېيتمىدىغان بالىلاردىن ئەمەس ئىدى. مەن ماقۇل كۆردۇم. كېلىشكىنىمىز بويىچە، كىنو باشلاشتىن يېرىم سائەت بۇرۇن كىنوخانا ئالدىغا يېتىپ كەلدۇق، مەن تۇر-سۇنمەمەتنى بېلەت سېتىش تۆشۈكىنىڭ ئالدىدىكى قاتار تۇرغان ئادەملەرنىڭ كەينىگە تۇرغۇزۇپ قويۇپ، بىر چەتكە ئۆتۈپ، بېلەت تالىشىۋاتقانلارنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈشكە باشلىدىم.

بېلەت ساتىدىغان تۆشۈك ئالدىدا قاتاردا تۇرغان ئادەملەر بې-لەتلىرىنى بېلەتچىنىڭ قولىدىن «كاپ» قىلىپلا تارتىۋېلىپ، كىنوخانا ئىشىكى تەرەپكە يۈگۈرەشتى، بېلەت ساتىدىغان تۆشۈك ئالدىدا ئۇچ ئادەم قالغاندا، تۇرسۇنمەمەت سەپتىن چىقىپ، يا-ڭچۇقلىرىنى تەتۇر ئۆرۈگەن پېتى يۈگۈرۈپ كېلىپ، ماڭا دېدى:

ـــ قارىمامسەن ئاداش، بۇ يانچۇقۇم قول پاتقۇدەك تۆشۈك تۇرىدۇ.

ـــ تۆشۈك بولسا نېمە بوپتۇ، كىنودىن قايتقاندا ئاپاڭغا دەپ يامىتىۋالمامسەن؟

ـــ ياق، ئاداش، ئىككى موچەن پۇلۇم مۇشۇ تۆشۈكتىن چۈشۈپ قاپتۇ ئەمەسمۇ؟

ئۇ ئۆزىچە تىت ـ تىت بولۇپ، تەتۇر ئۆرۈلگەن يانچۇقىنىڭ تۆشۈكىدىن ئىككى بارمىقىنى ئۆتكۈزۈپ، پوكاندەك قىزارغان پېتى يىغلامسىراپ تۇراتتى.

مەن شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى چۈشەندىم، كۆڭلۈم غەش بولۇپ، گەپمۇ قىلماي كەينىمگە بۇرالدىم ـ دە، كېتىشكە تەرەددۇت قىلدىم.

ـــ مۇنداق قىلايلى، ئاداش، بۇ يەرگە كەلمىسەكمۇ مەيلى ئىدى، ئەمدى كېلىپ قاپتىمىز، تېرەككە چىقىپ بولسىمۇ كىنو كۆرۈۋالايلى، كىم بىلىدۇ يانچۇقۇمنىڭ تېشىلىپ قېلىشىنى، ـــ دەپ قولۇمغا ئېسىلدى تۇرسۇنمەمەت.

پەمىچە، ئۇ راست گەپ قىلىۋاتاتتى. ئاران تاپقان ئىككى موچەنىنىڭ يانچۇقىدىن چۈشۈپ قالغىنىغا ئىشىنىشكە بولاتتى. مەن ئۇنىڭغا «شۇنداق قىلساق قىلايلى» دېگەن مەنىدە باش لىڭشىتتىم، تېرەكلەرنى كۆزىتىپ، تېرەك شېخىدا قارا قۇشقاچتەك ئولتۇرۇشقان بالىلارنىڭ ئارىسىنى كۆزلەپ تېرەككە ياماشتىم.

قاراڭغۇ چۈشتى، كىنومۇ باشلاندى، دېگەندەك كىنودا چىقىقانلار قۇرۇق گەپنى ئاز قىلىپ، سوقۇشنى كۆپ قىلىدىغانلار ئىكەن، يۈگۈرۈشتىمۇ قۇيۇندەك تېز يۈگۈرەيدىكەن، جەڭ بولىدىغان يەرگە ناھايىتى تېز يېتىپ بېرىپ، سوقۇشۇشنى باشلىۋې-

تىدىكەن. ھەممىسىنىڭ قوللىرىدا ئاستا ئېتىلىدىغان قارا مىل-تىق ئەمەس، بەلكى راۋرۇس ئېتىلىدىغان ئاپتوماتلار، ھەتتا بىر ئېتىشتا نەچچە ئون پاي ئوق ئاتقىلى بولىدىغان تەخسىلىك پىلىموتلارمۇ بار ئىكەن...

ئوق ئاۋازى بېسىقتى، ھوررا ئاۋازلىرىمۇ پەسەيدى، جىمرلاپ تۇرغان ئېكرانىدا تۇيۇقسىزلا مەكتەپ مۇدىرى ئەكرەم سىدىقنىڭ پۇلتايغان كۆزلىرى پەيدا بولدى. ئۇ بادرىدەك ئۇزۇن قوللىرىنى بۇرنۇمنىڭ ئۇچىغچە سوزۇپ، ئاغزىنى كۇھىقاپتەك ئېچىپ ۋارقىرىدى:

ـــ ئەنە ئاۋۇ تامغا قارا، ئۇ خەتلەرنى مەن تېخى ھېلىلا يېزىۋىدىم، ئىسىت سېنى... ئىسىت سېنى...

مەن قوللىرىمنى سوزۇپ، ئۇنىڭغا بىرنېمە دېمەكچى، سەۋەنلىكىمنى تونۇپ توۋا قىلماقچى بولۇۋىدىم، «گۇپ» قىلىپلا يەرگە چۈشتۈم.

قارىسام قاپاق تېرەكنىڭ ئاستىدا، سۇيى يوق ئېرىقنىڭ قۇمسال توپىسىدا يېتىپتىمەن. تۇرسۇنمەمەت ئەتراپىمدا پەرۋانىدەك چۆرگۈلەپ يۈرۈپتۇ. نەپىسىمۇ ئانچە راۋان ئەمەس.

تۇرسۇنمەمەتكە چىگگىلىكتەك ياماشقان پېتى ئۆيگە قايتتىم، بولغان ئىشنى ئېنىق ئېيتىۋىدىم، ئاتا ـ ئانام ئارتۇقچە خاپا بولۇپمۇ كەتمىدى. بىر تۇخۇمنىڭ ئېقىنى ئېلىپ، بىر پارچە ئاق ماتا بىلەن ئوشۇقۇمنى تېڭىپ قويۇۋىدى، شۇ ياتقانچە ئون كۈن يېتىپ، ئاقسىغان پېتى مەكتەپكە باردىم. خۇلاسە كالام، شۇنىڭدىن كېيىن مەكتەپكىمۇ كېچىكمەيدىغان، تېرەككە چىقىپ كىنومۇ كۆرمەيدىغان بولدۇم.

20. «ئىلانچى»نىڭ ئوغلى

بىزنىڭ يۇرتتا ئۆز ۋاقتىدا قارىيلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەما بولاتتى. ئەمالارنىڭ كۆپىنچىسى قارىي بولامدۇ ياكى قارىي قۇر-ئانلارنىڭ كۆپىنچىسى ئەما بولامدۇ، بۇ تەرىپى ماڭا نائېنىق، لې-كىن ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 1950 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرلىرىدا يۇر-تىمىزدا تۇردىخان دەيدىغان بىر ئەما ئايال بار ئىدى. ئۇنىڭ قارىي ئىكەنلىكىگە ھېچكىم گۇۋاھلىق بېرەلمىسىمۇ ۋە قارىي ئەمەس-لىكىگە پاكىت كۆرسىتەلمىسىمۇ، كىشىلەر ئۇنى يەنىلا «تۇردى-خان قارىم» دەپ ئاتاپ، نامىنى تىللاردا داستان قىلىشاتتى. بىراق، ئادەملەر ئۇنىڭغا ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق ھاقارەت قىلالمى-سىمۇ، لېكىن نامىغا خوپ كەلمەيدىغان بەزى ئىشلارنى ئۇنىڭ نامى بىلەن باغلاپ قارىشاتتى.

ـــ تۇردىخان قارىمەك كۆزۈڭنى يۇمۇۋېلىپلا ۋارقىرايدى-كەنسەن، ـــ دەيتتى بەزىلەر سۆھبەتدىشىنى «قارىسىغا سۆزلى-دىڭ» دەپ ئەيىبلەپ.

ئايرىم ئايالىلار توغرىسىغا بوي تارتىپ كېتىۋاتقىنىدىن مۇنداق دەپ قاقشىشاتتى:

ـــ بىلمىدىم، بۇ كۈنلەردە تۇردىخان قارىمەك سەمرىپ كې-تىۋاتمەنغۇتاك!

ـــ نېمىدەپ تۇردىخان قارىمەك قاتتىق ۋارقىرايسەن، مېنى پاك دەپ ئويلاپ قالدىڭمۇ يا؟ ـــ دەپ قىزىرىشاتتى بەزىلەر كىم-

www.uyghurkitap.com

دۇر بىرسىنىڭ ئۈنلۈك گەپ قىلغىنىنى كۆڭلىگە ئېلىپ.

بەزىلەر يەنە: «ئەجەب تۇردىخان قارىمنىڭ تورپىقىدەك يوغان نېمە ئىكەنسەن» دېيىش ئارقىلىق، زىيادە گەۋدىلىك كىشىلەرنى سۈپەتلەيتتى. دېمەك، تۇردىخان قارىم نامى ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرىدىغان، ھەممە ئادەمگە تونۇشلۇق بولغان بىر مەشھۇر شەخس ئىدى.

تۇردىخان قارىمنىڭ سېمىز ئايال ئىكەنلىكىنى ۋە ئۇنىڭ ناھايىتى يوغان بىر تورپىقىنىڭ بارلىقىنى ئەقىللىك ئوقۇرمەنلەر ئاللىقاچان قىياس قىلىپ بولدى. دېمەك، مەشھۇر شەخس تۇردىخان قارىمنى ئارتۇقچە سۈپەتلەشنىڭ ئەمدى ئورنى قالمىدى. ئەمما، ئوقۇرمەنلەرگە شۇمۇ ئايان بولسۇنكى، تۇردىخان قارىم ھەققىدىكى مۇھىم گەپلەر تېخى ئوتتۇرىغا قويۇلمىدى.

دەرۋەقە، تۇردىخان قارىم گەۋدىلىك ۋە سېمىز ئايال ئىدى، بوي ـ بەستى ھىندىستان پىللىرىغا تەڭ تۇرىدىغان تاغىل تورپىقىغا مىنىپ، ھەر جۈمە كۈنى (ئۇ چاغدا جۈمە كۈنى بازار كۈنى ھېسابلىناتتى) چىرا بازىرىغا كىرىپ ئۆز خىزمىتىنى باشلايتتى.

ـــ ئەييۇھانناس، ئىشىتىڭلار ئاۋمۇ ـ خاس، مەندىن دېمەكلىك، سىلەردىن ئىشىتمەكلىك، تۈنۈگۈن كەچقۇرۇن كۈن قىزارغان مەھەلدە جامە كوچىسىدا ئولتۇرۇشلۇق پالانىنىڭ ئىككى ياشلىق بىر كالىسى يوقىلىپ كەتتى، قايسى مۇسۇلمان ئۇنى تېپىپ بەرسە ياكى كۆرگەنلىك ئۇچۇرىنى يەتكۈزسە، بازار ھېسابىدا بىر چارەك قوناق سۆيۈنچە بېرىلىدۇ، ئۇ كالىنىڭ يانپىشىدا ئالىقانچىلىك ئالىسى بار، تۆت تۇيىقىنىڭ ئىككىسى قارا، ئىككىسى ئاق، سول قۇلىقىنىڭ ئەيىبى يوق، ئوڭ قۇلىقى چوناق...

«ئادەم يارىتىلغاندا، بىر ئەزاسىنىڭ كەمتۈك يېرىنى يەنە

بىر ئەزاسىغا قوشۇپ بېرىدۇ» دېيىشەتتى چوڭ ئادەملەر بۇ يەكۈنگە قانداقتۇر بىر مىسالالرنى شېپى كەلتۈرۈپ.

بۇ يەكۈن كەم - كوتىسىز دۇرۇس يەكۈن ئىدى. مەسىلەن ئېيتساق، تۇردىخان قارىم يارىتىلغاندا كۆزى كەمتۈك يارىتىلغان بولسىمۇ، سېخىي ياراتقۇچى ئۇنىڭ كۆز كەمتۈكلۈكىنى ئۇنىڭ باشقا يېرىگە ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ كانىيىغا قوشۇپ بەرگەندەك قىلاتتى، ئۇنىڭ ئاۋازى شۇنچىلىك ياقىراق ۋە شۇنچىلىك تۇم چىقاتتىكى، چىرا بازىرىنىڭ بۇ بېشىدا تۇرغان كىشى ئۇ بېشىدىكى ئاۋازنىمۇ ئېنىق ئاڭلايتتى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تۇردىخان قارىم چىرا بازىرى مەخمەل كوچىسىدىكى قوغۇنچىنىڭ كەپىسىدىن كۆپ پەرقلەنمەيدىغان بىر ۋەيرانە ئۆيدە ئولتۇرىدىكەن، كۈندۈزلىرى ئۆيىدە بولۇپ، هاجەتمەنلەرنىڭ «ئېلان»نى قوبۇل قىلسا، كېچىلىرى تاڭ ئاتقۇچە قۇرئان قىرائەت قىلىدىكەن. جۈمە كۈنى چىرا بازىرىدا «تىجارەت» قىلسا، گۈلاخما، دامىكۇ قاتارلىق يېقىن يېزىلاردا بازار بولغان كۈنى ئۇ يەرلەرگە بېرىپ «ئېلان» ئاڭلىتىش ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولىدىكەن.

شۇ كۈنلەردە دادامنىڭ ئۆز هەقەمسايىلىرى بىلەن تۇردىخان قارىمنىڭ ئۆتمۈشى ۋە بۈگۈنى توغرىسىدا قىلىشقان گەپلىرى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى. دادامنىڭ ئېيتىشىچە، تۇردىخان قارىم چىرا بازىرىدىكى مەخمەل كوچىسىدا ئولتۇرۇشلۇق بىر زەردار كىشىنىڭ يالغۇز قىزى ئىكەن. ئۇ قارىم مەشھۇر ئۆلىمادا ئوقۇپ كېچىك ۋاقتىدىلا قۇرئان ساۋاتىنى چىقىرىپتىكەن ۋە شېئىر - نەزمىلەرنىمۇ يېزىپتىكەن. بىراق، ئۇ ئەمدىلا بويىغا يېتىپ رەسىدە بولغان چاغلىرىدا ئۇنىڭ ئۆيى بالا - قازاغا دۇچ كەپتۇ.

ئاتىسى قانداقتۇر بىر ھۆكۈمران تەرىپىدىن گۇناھسىزلا تۇتۇپ كېتىلىپ، مال ـ مۈلكى مۇسادىرە قىلىنىپتۇ. ئارقىدىنلا ئانىسى ئۆلۈپ، دادىسىمۇ شۇ تۇتۇلغانچە تۇتۇلۇپ، ئىز ـ دېرەكسىز يوقىلىپتۇ. يېتىم قىز تۇردىخان قارىم ئۆي ـ بىساتىدىن ئايرىلىپ، ھازىرقى ۋەيرانە ئۆيگە كۆچۈپ كەپتۇ، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ دەردىدە يىغلاۋېرىپ ئەما بولۇپ قاپتۇ...

ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 1950 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرى بولسا كېرەك، بىز بىرقانچە بالا جۈمە كۈنى بازارغا كىردۇق ـ دە، مەخمەل كوچىسىنىڭ ئاغزىغا كېلىپ تۇردىخان قارىمنى ساقلاشقا باشلىدۇق. ئۇ مەخمەل كوچىسىدىن چىقىپ كېلىۋىدى، خۇددى ئۇنىڭ سايىسىدەك ئۇنىڭ كەينىگە ئەگەشتۇق.

تۇردىخان قارىم ئادەتتىكىدەك ئالا تورپاققا مىنىۋالغانىدى. قىزىق يېرى، بىر غۇلاچ كەلگۈدەك ئۇزۇن مۇڭگۈزى بار، ئوزايىدىن قورقۇنچ يېغىپ تۇرىدىغان بۇ تورپاقنى بىز دېمەتلىك بىر ئوغۇل بالا يېتىلىۋالغانىدى. ياماق ئۈستىگە ياماق چۈشكەن كۆڭلەك كىيگەن، كۆك بويالغان تولىما ئىشتىنى تىزىدىنمۇ ئاشمايدىغان بۇ بالا بۇ تورپاقنى ئادەملەر شالاڭ يەردىن ئۆتكۈزۈپ، مەخمەل ئۆستىگى تەرەپكە كېتىۋاتاتتى. ئۇ كېتىۋېتىپ پات ـ پات كەينىگە بۇرىلاتتى ـ دە، چىڭقىلىپ تۇرۇپ ۋارقىراۋاتقان تۇردىخان قارىمغا سەپسىلىپ قويىاتتى.

يۇز ـ كۆزىنى قاسماق باسقان، كۆپكۆك پوتلىسى بىر مەزگىل چاپلىشىپ قالغان ئۇ بالىنى بىز تۇردىخان قارىمنىڭ بالىسى دەپ پەرەز قىلدۇق ۋە ئۇ بالىغا قىزىقىپ قالدۇق. چۈنكى، ئۇنىڭ ئىشى چۈمۈلىدەك مىغىلداپ تۇرغان ئادەملەر ئارىسىدىن بىر ئاياغلىق يول ئېچىش ئۈچۈن تالاي ئادەملەرنىڭ چىشىغا تې-

گىدىغان، سەپرا مىجەز ئادەملەردىن قەدەمدە بىر تال - ئاھانەت ئاڭلايدىغان «خەتىرى چوڭ» ئىش بولسىمۇ، ئەمما ئۇ بۇ ئىشتىن زېرىكمەيتتى. «ئانىسى» ئۇچۇن خىزمەت قىلىپ «ئوغۇل»لۇق بۇرچىنى بەجانىدىل ئادا قىلىۋاتاتتى.

تۇردىخان قارىم مەخمەل ئۆستىگە كېلەي دەپ قالغاندا، ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئەر كىشى پالاقشىغىنىچە يېتىپ كېلىپ، ئۇ بالىنىڭ ئالدىنى توستى ۋە ئۇنىڭغا نېمىلەرنىدۇر دەپ يالۋۇردى. ئۇ «بالا»نىڭ ئارىغا كىرىشى بىلەن ئۇ ئادەم بىلەن تۇردىخان قا- رىم ئارىسىدا «سودا سۆھبىتى» باشلاندى. ئۇ كىشى پۇتىنىڭ ئۇچى بىلەن دەسسەپ تۇرۇپ تورپاقنىڭ دۇمبىسى بىلەن تەڭ- لەشتى ۋە تۇمشۇقىنى سۇرۇپ تۇرۇپ تۇردىخان قارىمغا ئۇنلۇك ئاۋازدا دېدى:

— قارىم، بىر سۇر ئېشىكىم بار ئىدى، ئۇ ئېشەك توپا دەڭدىكى باغلاقلىق يەردىن يوقىلىپ كەتتى، پەمىچە، ئۇ بېشىنى نوختىسىدىن سۇغۇرۇۋالغان ياكى بىرەر مادىنىڭ كەينىدىن كې- تىپ قالغان گەپ، 50 ياڭاق بېرەي، ئېشىكىمنىڭ ئىز - دېرە- كىنى قىلىپ بەرسىلە!

— ئۇنداقتا ئېشەكلىرى ھاڭگا ئىكەن، شۇنداقمۇ؟ — سو- رىدى تۇردىخان قارىم سەل ئېڭىشىپ تۇرۇپ، — ئۇ ئېشەكنىڭ يەنە قانداق نىشانلىرى بار؟

— تۆش تەرىپىدە بىر تۇتامچە ئاق تۇكى بار، چەپ قۇلىقى قاق ئوتتۇرىدىن تىلۋېتىلگەن، يەنە قۇيرۇقىنىڭ تۇكى يوق...

تۇردىخان قارىمنىڭ بۇيرۇغىنى بويىچە 50 دانە ياڭاق «بالە- سى»نىڭ ئېتىكىگە شاراقلاپ تۆكۈلدى. ئۇ قارىم «بالىسى»نى ئۇ قىممەتلىك ياڭاقلارنى ئوبدان ئاسراپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپ

قايتىپ كېلىشكە ئەۋەتىۋەتتى ـ دە، «ھىندىستان پىلى»نى ئېـ-
شەك ئىگىسىگە يېتىلىتىپ، گۈلدۈرمامىدەك گۈلدۈرلىگەن ئاۋا-
زى بىلەن چىرا بازىرىنى تىترىتىشكە باشلىدى.

ـــ ئەي خالايىق، ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، توپا دەڭدىن قۇلـ-
قىدا يېرىقى، تۆشى ئۇستىدە ئاق قاشقىسى بار بىر سۇر ھاڭگا
يوقالدى، كىمكى ئۇ ئېشەكنى تېپىپ بەرسە 30 ياڭاق سۆيۈنچە،
خەۋىرىنى ئېيتىپ بەرسە 20 ياڭاق سۆيۈنچە...

بالا بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، يەنىلا بالىلىقىمىز غالىب كېلـ-
دى. بىز پۈتكۈل تۈرقى تېپىشماقتا ئوخشايدىغان تۈردىخان قا-
رىمنى «تولۇق بىلمەكچى»، توغرىسى 50 دانە ياڭاقنى 50 دانە
يامبۇدەك بىلىپ باغرىغا بېسىپ كېتىۋاتقان ئۇ بالىنى «كەمبە-
غەللىكى» ئۈچۈن ئىزا تارتقۇزماقچى، بىزلەردىن كۆپ دەرىجىدە
تۆۋەن تۇرىدىغىنىنى تەن ئالدۇرۇپ، قۇتراۋاتقان مەنمەنچىلىكـ-
مىزنى قانائەتلەندۈرمەكچى بولۇپ ئۇنىڭغا ئەگەشتۇق.

ئۇ بالا بىر دوقمۇشتىن قايرىلا ـ قايرىلمايلا ئىزىغا چۈش-
كىنىمىزنى تۇيۇپ قالدى ۋە بىزنى ئوغرى ـ بۇلاڭچى دەپ قىياس
قىلدى بولغاي، ياڭاقلىرىنى مەھكەم قۇچاقلاپ تۇرۇپ، مىسكىنـ-
لەرچە يالۋۇردى:

ـــ مېنى قورقۇتماڭلار، ئاكىلىرىم، بىرسىڭلارغا بەش دانە-
دىن ياڭاق بېرەي، بولامدۇ؟

ئۇ تىترەپ تۇرۇپ قولىمىزغا ياڭاق تۇتقۇزدى ـ دە، ياڭاق
قولىمىزغا تېگەر ـ تەگمەيلا قېچىشقا تەمشىلدى.

مەقسىتىمىز ئۇنىڭ ياڭىقىنى تارتىۋېلىش ئەمەس ئىدى، ئەل-
ۋەتتە. شۇڭا، بىز بازاردىكى باھاسى ئىككى پۇڭغىمۇ يەتمەيدىغان
بۇ «نەپ» بىلەن مۇددىئايىمىزدىن ۋاز كەچمىدۇق ۋە ئۇنىڭدىن:

— هەي بالا، ئېتىلىڭ نېمە، نېمىدەپ بىزگە ئوخشاش مەكتەپتە ئوقۇمايسەن، — دەپ سوربدۇق ئۇنىڭ ھەيۋىسىنى چۈشۈرمەكچى بولۇپ قاملاشمىغان سوئالدىن بىرنى قويۇپ.

ئۇ بالا قورقۇنچىنى يېڭىپ تېزدىنلا ئادەتتىكى ھالەتكە قايتتى ـ دە، بايىقى مىسكىنلىكىنى يوقىتىپ، خېلى ئۇنلۇك ئاۋازدا دېدى:

— ئېتىم خوجا ئابدۇللا، شەھەر ئىچى 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ 4 ـ يىللىقىدا ئوقۇيمەن، بۇگۈن دەم ئېلىش كۈنى ئەمەسمۇ، ئاكىلار؟

— يالغان ئېيتىسەن، سەن ئوقۇغۇچىغا ئوخشىمايسەن، — دېدىم مەن دىمىقىمنى قېقىپ قويۇپ.

— يالغان ئېيتمىدىم، مەن راستلا ئوقۇۋاتىمەن.

— ئەمىسە، بىز ئوقۇغاندەك خەت ئوقۇيالامسەن؟

— ئوقۇيالايمەن!

ئاغىنەم نەدىندۇر بىر گېزىت پارچىسىنى تېپىپ كەلدى ۋە خوجا ئابدۇللاغا تەئەددى بىلەن تۇتقۇزدى. خوجا ئابدۇللا بىرلا ھەرىكەت بىلەن ماڭقىسىنى يۈزىگە چاپلىۋېتىپ، ئۇ گېزىتنى شۇنداق راۋان ۋە شۇنداق ئېنىق ئوقۇشقا باشلىدىكى، ئەمدى ئۇنىڭ ھەيۋىسى ئۆسۈپ، بىزنىڭ ھەيۋىمىز چۈشكىلى تۇردى.

— مەن تېخى نۇرغۇن قوشاقلارنى يادلىيالايمەن، ئوقۇپ بېرەيمۇ؟ — دەپ سوربدى ئۇ گېزىت پارچىسىنى ئوقۇپ تۇگەتكەندىن كېيىن.

— قېنى ئوقۇ، — دېدىم مەن توربى كەتكەن پەس ئاۋازىم بىلەن.

مېنىڭ ئاكام ئوبدان كىشى، مەكتەپ قىزىل، دانا كىشى،

www.uyghurkitap.com

ئاغزىدا ئىمانى بار، قوينىدا قۇرئانى بار...

ـــ ھەي، سېنىڭ راستلا شۇنداق ئاكاڭ بارمۇ؟

بۇ سوئال بىلەن تەڭ خوجا ئابدۇللانىڭ ئۈنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى، ئۇ سەل ھودۇققاندىن كېيىن، يىغلامسىرىغاندەك ئاۋاز بىلەن جاۋاب بەردى:

ـــ مېنىڭ ئاكاممۇ، ئاتا ـ ئاناممۇ يوق!

بىز بىر ـ بىرىمىزگە ئەجەبلىنىپ قاراشتۇق.

ـــ ئانا ـ ئاناڭ نەگە كەتكەن، ئاكاڭچۇ؟

ـــ ئۇلار ئۆلۈپ كەتكەن، ئۈچ يىل بۇرۇنلا ئۆلۈپ كەتكەن!

ـــ ئۇنداقتا تۇردىخان قارىم سېنىڭ ئاناڭ ئەمەسمۇ؟

ـــ تۇغقان ئانام ئەمەس، لېكىن تۇغقان ئانامدىن چارە.

ـــ بۇ نېمە دېگىنىڭ، ئۇ راستلا ئۆز ئاناڭ ئەمەسمۇ؟

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى خوجا ئابدۇللا ۋە كۆزلىرىدە ياش ئەگىدى. ئۆپكىدەك ئېسىلىپ تۇرۇپ يەرگە قاراپ پىچىرلىدى:

ـــ تۆت يىل بۇرۇن ئاتا ـ ئانام ئۆلۈپ كېتىپ، كوچىدا قالدىم، قارا قىشتا سوغۇقتىن توڭلاپ ئۆلەي دېگەن چاغدا قارىم ئانام مېنى قۇتقۇزدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ مېنىڭ ئانام بولۇپ قالدى. بېقىۋالغان يىلى «ئوغۇل بالا دېگەن ئوقۇمىسا بولمايدۇ» دەپ مېنى مەكتەپكە ئاپىرىپ بەردى. ئەتە ـ ئاخشىمى كىتاب ئوقۇتۇپ، غەزەل ـ قوشاقلارنى يادلاتقۇزدى، ناغرىچى ھاشىم قارىغۇغا شاگىرتلىققا بېرىپ، ناغرا ـ سۇناي چېلىشنى ئۆگەتتى، قۇرئان ساۋاتىمنىمۇ چىقاردى...

ـــ ھىم، مۇنداق دېگىن، ئالا تورپاق ئۆزۈڭلەرنىڭمۇ؟

ـــ نەدىكىنى، قارىم ئانامنىڭ ئەللىك ياڭاق، ئىششەك قو-

ناق، ئالته ـ يەتته زاغرا تاپقىلى بولمىدىغان ھۇنەرنىگە قاراشلىق تۇرساق، بىزدە تورپاق سېتىۋالغۇدەك پۇل بولامدۇ، ئۇ تورپاقنى ھەر جۈمە كۈنى بىر كۈن ئىجارىگە ئالىمىز، قارىم ئانامنىڭ تاپ-قىنىنىڭ تەڭ يېرىمى تورپاق ئىجارىسىگە كېتىدۇ...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ، خىجالەت بولغاندەك گەدىنىمىزنى قاشلاشتۇق. ئارىدا ھۆكۈم سۈرگەن كىچىككىنە سۈكۈناتتىن كې-يىن، مەن ئالدى بىلەن ئېغىز ئاچتىم:

ـــ خوجا ئابدۇللا، ئېتىكىڭنى ئاچ، ـــ دېدىم ـ دە، ھەقەم-سايىلىرىمنىڭ قوللىرىدىكى ياڭاقلارنى تارتقۇشلاپ ئېلىپ، ئۇ-نىڭ ئېتىكىگە تاشلىدىم...

ئارىدىن بىرەر ھەپتىلەر ئۆتتىمىكىن، ناھىيەمىزگە يېڭە-سارنىڭ دارۋازچىلىرى كەلدى. بىر جۈمە كۈنى ئۇلار «كونا جوۋا» دەپ ئاتىلىدىغان كەڭ توپلىق مەيدانغا دارلىرىنى تىكلەپ، ئو-يۇننى باشلىدى، مەن ھېلىقى ھەقەمسايىلىرىم بىلەن ئويۇن كۆرگىلى كېتىۋېتىپ، «كونا جوۋا»نىڭ تاغ تەرىپىگە جايلاشقان بالىخانىلىق ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىسىدە ناغرا چېلىۋاتقان خوجا ئاب-دۇللانىڭ سىيماسىنى كۆرۈپ قالدىم. ئۇ دارۋازلار يالىلۋالغان شۇ يەرلىك ناغرىچى ھاشىم قارىغۇنىڭ يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇ-رۇپ، ھە دەپ ناغرا چالماقتا ئىدى. تۆت غېرىچ ئۇزۇنلۇقتىكى ناغرا چوكىسى ئۇنىڭ قولىدا خۇددى جان كىرگەندەك ئۇسسۇل ئويناپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ كۆزلىرىدە بىرەر خىسلەت بارمىكىن، بىلمىدىم، ئۇ ناغرا چېلىۋېتىپ مىغ ـ مىغ ئادەملەر ئارىسىدىن مېنى كۆرۈپ قالدى. مەنمۇ ئۇنى كۆرۈپ تۇردۇم. ئۇ ئاپتاپتەك كۈلۈپ تۇرۇپ ماڭا قول ئىشارىسى قىلدى. مەنمۇ باشمالتىقىمنى چىقىرىپ، ئۇ-

نىڭغا كۆرسىتىپ قويدۇم. دېمەك، ھىلىقى ۋەقەدىن كېيىن مەن ئۇنى خېلى ھۆرمەتلەيدىغان بولۇپ قالدىم - يۇ، ھەم بىچارە، ھەم «بىلىملىك» بۇ تەڭتۇشۇمنى مۇشۇنىڭدىن كېيىن بىر قېتىممۇ ئۇچرىتىپ باقمىدىم.

21. «بوغۇم دېگەن نېمە»

قىشلىق تەتىل ئۆتۈپ كەتتى. تەتىلدە ئاتا - ئانىسىغا ھەمراھ بولۇپ نەلەرگىدۇر بېرىپ تۇغقان يوقلاپ قايتىپ كەلگەن پارتىدىشىم يېڭى - يېڭى خەۋەرلەرنى ئېلىپ كەلدى.

— پاھ، ئۇ شەھەرنىڭ بالىلىرى بوريدەك چوڭ لەگلەكلەرنى ياسايدىكەن، ئاجىز شامالمۇ ئۇ لەگلەكلەرنى ئاسمانىنىڭ قەرىگىچە ئۇچۇرالايدىكەن، — دېدى ئۇ ھاياجان بىلەن.

يۇرتىمىزدا بىزمۇ لەگلەك ياساپ ئۇچۇراتتۇق، بىراق ئۇ لەگلەكلەر كىچىك بولغاچقىمۇ، تازا ئۇچسا دەرەخلەرنىڭ ئۇچى بىلەنلا تەڭلىشەلەيتتى. شامال كۈچى قانچىلىك كۈچلۈك بولسىمۇ، لەگلەك يىپىنى ئۇزۇن قويۇۋېتىپ قانچە ئىتتىك يۈگۈرسەكمۇ، ئاشۇ ئېگىزلىكتىن ئېشىپ كېتەلمەيتتى. پارتىدىشىمنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ شەھەرنىڭ لەگلەكلىرى بىر پارچە داستىخاندەك يوغان قىلىپ ياسىلىدىكەن، ئاسمان قەرىدە تۇرۇۋالمىغان ئوغرى سارلار بىلەن بىر تەكشىلىكتە ئۇچۇپلا قالماي، تېخى ئايروپىلاندەك گۈرۈلدىگەن ئاۋازمۇ چىقىرىدىكەن.

— ئۇنداق لەگلەكلەرنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭمۇ، يا

شۇنداق لەگلەك بار دەپ ئاڭلىدىڭمۇ؟

ــ قىش كۈندە لەگلەك ئۈچۈرمايدۇ كىشى، ئەمما يوقلاپ بارغان تاغامنىڭ ئۆيىدە ئاشۇنداق چوڭ لەگلەكنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. بۇنى تاغامنىڭ ئوغلى ياساپتىكەن، ئەتىياز كەلسىلا ئۈچۈرىدىكەن، ئۇ تېخى بۇنداق لەگلەكنى ياساشنى ماڭمۇ ئۆگىتىپ قويدى.

مەن پارتىدىشىمنىڭ گېپىنى يېرىم راست ۋە يېرىم يالغان دەپ ھۆكۈم قىلدىم ــ يۇ، ئۇخلىساملا لەگلەك ياساپ چۈش كۆرىدىغان بولۇپ قالدىم. چۈشۈمدە ئۇ لەگلىكىم قۇياش بىلەن يانداشىپ ئۇچاتتى، پارتىدىشىم ۋە تەڭتۇشلىرىم دوپپىلىرىنى قولىغا ئېلىپ، كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ ئاسمانغا قارايتتى، كىمدۇر بىرسى چاۋاك چېلىپ بارىكاللا قىچقىراتتى، مەن بولسام لەگلەك سېپىنى كۈچەپ تۇرۇپ تارتاتتىم، بىراق شامال كۈچلۈك كېلىپ، لەگلىكىمگە زەرب بىلەن ئۇرۇلاتتى، راۋاب تارىدەك چىڭىپ كەتكەن لەگلەك يىپى مېنى يەر يۈزىدىن سەۋزە يۇلغاندەك يۇلۇۋالاتتى ــ دە، كۆك قەرىگە ئېلىپ چىقاتتى. لەگلەك بىلەن تەڭ ئۇچۇۋېتىپ پەس تەرەپكە قارايتتىم، نېمىلەرنىدۇر تۇۋلىشىپ چۇقان سېلىۋاتقان تەڭ دېمەتلىكلىرىم مەڭ غۇلاچلىق يەر يۈزىدە بەئەينى چېكەتكىدەك سەكرىشىپ يۈرەتتى...

سوغۇق چاغلار ئۆتۈپ كەتتى، قارا قىشنىڭ بېلى بوشاپ، باھار پەسلىگە ئورۇن بەردى، كوچىلاردىن يېنىككىنە توپا ئۆر-لەپ، سېرىق شامال ئېسىشقا باشلىدى، بۇ ئىزغىرىن شامال خۇددى كۈچلۈك بورانغا ئايلىنىپ، لەگلەك ياساش ئارزۇيۇمنى يالقۇنلاتقىلى تۇردى، مەن ھېلىقى پارتىدىشىمدىن:

ــ ئۇنداق يوغان لەگلەكلەرنى قانداق قەغەزدە ياسايدىكەن،

ئۇ قەغەزنى قانداق قىلىپ ئۆرە تۇرغۇزىدىكەن، ـــ دەپ سورىدىم، ئۇ شۇ هامانلا جاۋاب بەردى:

ـــ پۇتۇن تاختا خام قەغەز بىلەن ياسايدىكەن، توزغاق غولىنى خام قەغەزگە چىلەك شەكلىدە يەملەپ، ئۇ قەغەزنى يېيىلغان هالەتتە قاتۇرىدىكەن.

ئۇنىڭ «خام قەغەز» دېگىنى قەغەزچىلەر ئۇجمە پوستى بىلەن ياسايدىغان يەرلىك قەغەز ئىدى. زاۋۇت قەغەزى بولسا بۇ يەردە «ئاق قەغەز»، «سۇت قەغەزى» ياكى «قوقان قەغەزى» دەپ ئاتىلاتتى. توزغاق غولى دېگىنى ئەلۋەتتە يېكەن ئوتنىڭ غول ياغچىسى ئىدى، بۇنداق ياغاچ هەم پۇختا، هەم يەڭگىل كېلەتتى. بىر باغلام يېكەن ياغچىنىڭ بىر تال چوكىچىلىكمۇ ۋەزنى بولمايتتى.

ـــ توزغاق غولىنىغۇ دادامنىڭ كونا راشىلىرىدىن سۇغۇرۇۋالىمەن، پۇتۇن تاختا خام قەغەزنى نەدىن تاپقۇلۇق ئەمدى، ـــ دەپ قاقشاپ قويۇۋىدىم، پارتىدىشىم ئەقىل كۆرسىتىپ مۇنداق دېدى:

ـــ باش قاتۇرۇپ ئاۋارە بولما، ئاغىنە، خام قەغەزنى جۆندەشنىڭمۇ ئوبدان ئامالى بار.

ـــ قېنى ئېيتە، قانداق ئامال ئۇ؟

ـــ ئاۋۇ مەھەللىدىكى قەغەزچىلەرنى بىلىسەنغۇ، ئاداش، ئۇ يەردە توختى قەغەز دەيدىغان بىر ئادەم بار، ئۇ ئادەم كۆل بويىدا خام قەغەز ياسايدۇ، قەغەزلەرنىڭ قېلىپىنى بىر ـ بىرىگە يۆلەپ قويۇپ ئاپتاپقا قاقلايدۇ، بىز چاندۇرمايلا ئۇ يەرگە بارىمىز ـ دە، بىر قېلىپنىڭ قەغىزىنى «شارت» قىلىپلا سويۇۋالىمىز، شۇنىڭ بىلەن ئىش تامام ـ ۋەسسالام.

مەن چوغ تۇتۇۋالغاندەكلا چۆچۈپ كەتتىم، پارتىدىشىمغا

كەسكىن قىلىپ مۇنداق دېدىم:

ــ ئۇ لەگلەكنى ياسىمىساق ياسىمىدۇق، ئۇچۇرمىساق ئۇ-چۇرمىدۇق، بىراق، قەغەز ئوغرىلاشقا زادىلا بولمايدۇ!

ــ ئىككى تاختا خام قەغەز ئوغرىلىغانمۇ ئوغرىلىق بولامدىكەن، ئۇنداق قەغەزنى بازاردىمۇ ساتمايدۇ، ساتقان بىلەن ئالىدىغانغا پۇلىمىزمۇ يوق. شۇنداق قىلماي ئامال نېمە؟

مەن بۇنى دەپ، ئۇ ئۇنى دەپ خېلىلا قىزىرىشتۇق، ئاخىرىدا مۇرەسسەگە كېلىپ، «كاۋاپمۇ كۆيمەيدىغان، زىخمۇ كۆيمەيدىغان» بىر ئامالنى تېپىۋالدۇق.

ئەتىسى پوپكىمىزنى ئېسىپ مەكتەپكە بارىمىز دەپ ئۆيدىن چىقتۇق، ئەمما يولنى مەكتەپكە ئەمەس، بەلكى قەغەزچىلەر مەھەللىسىگە قاراپ توغرىلىدۇق.

ــ ئەسسالام، بوۋا، ــ دېدىم مەن توختى قەغەزنىڭ كۆل بېشىدىكى ئۇستىخانىسىغا بېرىپ ئۇجمە پوستى سويۇۋاتقان 70 ياشلاردىكى بۇ بوۋايغا سالام بېرىپ، ــ قەغەز ياسىغانلىرىنى كۆرەيلى، ئىش ـ پىش بولسا قىلىشىپ بەرگەچ، ھۇنەرلىرىنى ئۆگىنەيلى دەپ كەلدۇق.

ئۆشكە ساقلىلى ئۇچتەك ئاقارغان، ئورۇق گەۋدىسى قېرى سۆگەتتەك دوڭغىيىپ قالغان توختى بوۋاي خۇشياقمىغاندەك بېشىنى كۆتۈردى، ئىككىمىزگە «لاپ» قىلىپلا بىر قارىۋېلىپ، ئېغىز ئاچتى:

ــ قارىسام مەكتەپ بالىسىدەك قىلىسىلەر، ئوقۇمىدىڭلارمۇ بۇگۈن؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ ئۇجمە پوستى سويۇشنى داۋام قىلدۇرۇپ.

ــ شۇنداق، چوڭ دادا، بىز ئىككىمىز مەكتەپ بالىسى، بۈ-

گۈن مۇئەللىم ئاغرىپ قاپتىكەن، شۇڭا...

ـــ ئۇنداق بولسا كەينىمدىن مېڭىڭلار، قەغەز ياساشنى ئۆگىتىپ قويسام قويماي، ـــ دېدى توختى بوۋاي بىزگە كۆلچەك بېشىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

بوۋاي ماتا كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى قايرىپ پوتىسىغا قىستۇرۇۋالدى. قەغەزچىلىك پىرىنى ئېغىزىغا ئېلىپ، ئۆز ـ ئۆزىگە مەدەت بەرگەندىن كېيىن، كۆلچەككە چىلانغان ئۇجمە پوستىنى ئېلىپ، تاش سوقۇنىڭ ھاۋانچىسىغا تاشلىدى، سوقا بىلەن ئۇجمە پوستىغا ئىككى ـ ئۈچنى ئۇرۇپ بولغاندىن كېيىن سوقا سېپىنى ماڭا تۇتقۇزدى ۋە:

ـــ بىلىۋېلىڭلار، بۇ شاخار سۈيىگە چىلاپ قويغىلى خېلى ئۇزاق بولغان ئۇجمە پوستى. چىلاشتىن بۇرۇن شاخار بىلەن قوشۇپ قازاندا قاينىتىلغان، ئەمدى بۇنى بۇ سوقىدا خېمىرەك يۇمشىغۇچە داۋاملىق سوقىمىز، ـــ دېگىنىچە، سوقا ئۇرۇشۇمنى كۆزىتىپ تۇردى، بىز ئىككىمىز نۆۋەتلىشىپ سوقا ئۇردۇق. ئاردىدىن بىرەر سائەت ئۆتتىمىكىن، توختى بوۋاي ئىككىمىزنى توختاتتى ـ دە، ئېزىلىپ، قاپاق لېشىدەك يۇمشاپ كەتكەن ئۇجمە پوستىنى ئېلىپ، تۆت بۇرجەك بىر كۆلچەك يېنىغا ئېلىپ باردى ۋە بىر تەڭنىگە قويۇپ قويدى. تەڭنىگە سۇ قۇيۇپ، قەغەز بوتقىسىنى ئارىلاشتۇرۇپ، ئۇماچ ھالىتىگە كەلتۈردى.

خام قەغەز قېلىپى كەڭلىكى 0.5 مېتىر، ئۇزۇنلۇقى 0.7 مېتىر كەلگۈدەك بىر تۆت چاسا رامكا بولۇپ، ئۇنىڭ تېگى سۇ ئۆتكۈزىدىغان ئەگلەك تېغى بىلەن توسۇلغانىدى. توختى ئاكا قەغەز قېلىپىنى قولىغا ئېلىپ، تۆت چاسا كۆلچەكتىكى سۈزۈكسۇغا پاتۇردى ـ دە، ئۇنى سۇغا چىلاپ تۇرۇپ، قېلىپ ئۈستىگە

بىر نوگايچە بوتقا قۇيدى.

ــ زېھىن قويۇپ قاراڭلار، بۇ ھۇنەرنىڭ ئەڭ زىل يېرى مانا ماۋۇ يەردە، ــ دېدى ئۇ قەغەزچىلەرنىڭ تىلىدا «چېلەك» دەپ ئا-تىلىدىغان، بىر مېتىر ئۇزۇنلۇقتىكى بىر دەستىنىڭ ئۇچىغا چېلەك شەكىللىك ئىككى تال قىسقا ياغاچ ئورنىتىلغان بىر ئەسۋابنى قولىغا ئېلىپ قېلىپ ئىچىدە پىرقىرىتىپ تۇرۇپ، ــ مانا بۇنىڭ بىلەن شىلىمشىمان قەغەز بوتقىسىنى قېلىپ ئىچىگە تەكشى يېيىتىمىز...

قەغەز قېلىپى ئارقا ـ ئارقىدىن سۇدىن چىقىرىلدى، بىز ئىككىمىز توختى بوۋاينىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، بوتقا يېپىش-تۇرۇلغان قېلىپلارنى قاقىرامغا ئېلىپ باردۇق ۋە بىر ـ بىرىگە يۆلەپ ئاپتاپقا قاقلىدۇق.

توختى بوۋاي چېلىكىنى شىلدىرلىتىپ قەغەز قۇيۇشنى داۋام قىلىۋەردى. بىز بۆزچىنىڭ موكىسىدەك قاتراپ يۇرۇپ، قەغەز قېلىپلىرىنى ئاپتاپقا سېلىۋەردۇق. شۇنىڭ بىلەن كۇن تىكلەنگۈچە 60 تاختا خام قەغەز ياساپ بولدۇق، قەغەزلەرنىڭ ئالدى قۇرۇپ، قەغەز قېلىپىدىن ئاجراشقا باشلىدى، پەمىمزچە، توختى بوۋايغا گەپ قىلىدىغان پۇرسەتمۇ كېلىپ قالدى:

ــ توختاخۇن دادا، ئۇ قەغەزلەردىن ئىككى تاختا بەرسىلە دەپتەر قىلىپ تىكىۋالساق، ــ دېدىم مەن ئەمدىلا ئېچىلىشقا باشلىغان قەغەزچىگە يېلىنغاندەك قىلىپ.

توختى بوۋاي تەييار بولغان قەغەزلەرنى پۇل سانىغاندەك بىردىن ـ بىردىن ساناپ چىقتى، ئاندىن كېيىن كۆڭلىنى توخ-تاتقاندەك قىلىپ:

ــ جەمئىي 62 تاختا قەغەز قۇيۇپتىمىز، ئالدى بىلەن مەن

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دېگەندەك قىلىپ، قەغەزلەرنى ئاۋايلاپ تۇرۇپ قېلىپتىن ئاجرىتىۋالار، مەن تېخى ئۇنى پەردازلايمەن، بۇ قەغەزنى قېلىپتىن چىققان پېتى ئىشلەتكىلى بولمايدۇ، ــ دېدى ئۇ ئوچۇق چىراي ئېچىپ. ئېنىقكى، ئۇ بىزنىڭ مۇھىم چاغدا قول ـ قانات بولغىنىمىزدىن خۇشال بولغانىدى.

بىز ئېھتىيات بىلەن قەغەز سويۇپ، سويغىنىمىزنى توختىتىپ بوۋايغا ئەكېلىپ بەردۇق. توختى بوۋاي بۇ قەغەزلەرنى تۇز ئەمەس بەلىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، قەغەز يۈزىدىكى قارىقۇرا چېكىتلەرنى، بۇدۇر ـ بۇدۇر شاخار قالدۇقىنى قويماي تېرىۋەتكەندىن كېيىن، ئەينەكتەك پارقىراپ كەتكەن پەرداز تېشىنى ئېلىپ، قەغەز يۈزىگە يېڭىلىگىنە سۇركەشكە باشلىدى. قەغەزلەرگە بىردەمدىلا پات كىرىپ سۇتتەك ئاقىرىپ كەتتى. ئۇ تۇنجى بولۇپ پەرداز قىلغان ئىككى تاختا خام قەغەزنى قولىمىزغا تۇتقۇزۇپ تۇرۇپ:

ــ مانا بۇ ئىككى تاختا قەغەز بىلەن دەپتەر تىكىۋېلىڭلار، ۋاقىت تاپقاندا دۇكىنىمغا كېلىپ تۇرۇڭلار، بۇ ھۇنىرىمگە ۋارىس بولۇپ قالساڭلار ئەجەب ئەمەس، ــ دېدى ۋە رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈپ قويدى.

مەن ئۆيۈمدىن يېكەن ياغىچى ئەكەلدىم، شىلىم ئېتىشكە بىرەر ئوچۇم ئۇنمۇ ئېلىۋالدىم. ئىككىمىز شوخ ئوغلاقتەك ئويناقشىغان پېتى پارتىدىشىمنىڭ ئۆيىگە قايتىپ باردۇق ۋە لەگلەك ياساشقا كىرىشىپ كەتتۇق. كۈن ئېگىلگەن مەھەلدە ياساپ بولغان يوغان لەگلەكنى ئېلىپ، مەھەللىنىڭ ئۇ چېتىدىكى كونا خامانغا يېتىپ كەلدۇق.

بۇ چاغدا لەگلەك ئۈچۈرۈشقا لايىق كېلىدىغان باھار شامىلى چىقماقتا ئىدى.

پارتىدىشىم لەگلەك يىپىنى چۈۋۈپ 50 قەدەم يىراقلىققا يۈگۈرۈپ باردى ـ دە، ئۇ لەگلەكنى ئىككى قوللاپ كۆتۈرۈپ تۇ-رۇپ ماڭا قاراپ «تارت» دەپ ۋارقىرىدى، مەن لەگلەك يىپىنى قولۇمغا يۆگەپ، ئۆلە ـ تىرىلىشىمگە قارىماي كەينىچىلەپ يۈ-گۈرۈشكە باشلىدىم ۋە «لىك ـ لىك» قىلىپ لەگلەك يىپىنى تار-تىپ تۇردۇم.

ھەيھات، يېڭىياچە يوغان لەگلىكىمىز ئون نەچچە تال قۇي-رۇقىنى لەپەڭشىتكەن پېتى خۇددى تىك كۆتۈرۈلگەن ئاق قۇدەك ئاسمان قەرىگە كۆتۈرۈلدى. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا، كۈنپېتىشقا قاراپ قىڭغىيىۋاتقان كۈن بىلەن يانداشتى. يېكەن ياغىچىغا بەند قىلىنغان لەگلەك دارقىراتمىسى خۇددى ئايروپىلاننىڭ ئاۋازىدەك گۈرۈلدەشكە باشلىدى.

ـــ باركاللا، قولۇڭلارغا دەد يەتمىسۇن ئەقىللىك بالىلار، بۇنداق ئېگىز ئۇچقان لەگلەكنى ئۆمرىمىزدە كۆرمىگەنىكەنمىز، ـــ دېيىشتى بىر توپ چوڭلار.

بالىلارمۇ چۈقان سېلىشتى، ياشلارمۇ خۇددى لەگلەك بىلەن تەڭ ئۇچماقچى بولغاندەك، قوللىرىنى ئاسمانغا سوزۇپ، پۈتلە-رىنىڭ ئۇچى بىلەن دېڭگىيىپ تۇرۇپ ئاسمانغا قاراشتى. لەگ-لەكنىڭ ئاسمان قەرىدە تۇرۇپ گۈرۈلدىشى بولسا ياشانغانلارنى يەنە بىر قېتىم ھەيرەتتە قالدۇردى. ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە، 1934 ـ يىلىدىكى تۇڭگان ۋاقتىدا، ئۇلار چىرا ئاسمىنىدىن ئۇچۇپ ئۆتە-كەن ھاۋاجاز (ئايروپىلان)نى كۆرگەنىكەن، ئۇلار كۆرگەن ھاۋا-جازمۇ ئەنە شۇنداق گۈرۈلدەيدىكەن.

كونا خاماندا لەگلەك ئۇچۇرۇپ يۈرۈپ شۇ كېچىسى قاتتىق ئۇخلاپ كېتىپتىمەن. قالايمىقان چۈشمۇ كۆرمەپتىمەن. ئەتىسى

ئادەتتىكىدىن بۇرۇن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، مەكتەپكە بېرىپ ئەمدىلا ئورنۇمدا ئولتۇرۇۋىدىم، غەزەپلەنگەن ئوقۇتقۇچى كۆز ئالدىمدا پەيدا بولدى ۋە ئىككىمىزنى ئورنىمىزدىن تۇرغۇزۇپ قويۇپ بۇيرۇق ئاھاڭدا دېدى:

ــ ئىككى ماڭغا ئاڭلاپ تۇرۇش، بۇگۈن كەچتە دەرستىن چۈشكەندىن كېيىن ئۆيلىرىڭگە قايتىشمايسەن، تۇنۇگۈن ئۆتۈلگەن دەرسلەرنى يادلاپ بولغۇچە ئورۇنلىرىڭدىنمۇ قىمىرلىمايسەن، ئۇقتۇڭمۇ؟ كۆز ئالدىمدىن قېچىپ كېتىپ لەگلەك ئۇچۇرغىنىڭنى بىر كۆرەي...

يۇرىكىم «قارت» قىلىپلا ئۇرۇلۇپ بوغۇزۇمغا قاپلاشتى. قورقۇنچتىن پۈت ـ قوللىرىم لاغلداپ تىترەشكە باشلىدى. چۈنكى، ئاچچىقى يامان ئۇ ئايال ئوقۇتقۇچى «ئاغرىپ قالدىم» دېگەن باھانە بىلەن مەكتەپكە كەلمىگىنىمىزنى ئاللىقاچان بىلىپ بولغانىدى، قورقۇنچلۇق يېرى، ئۇ بۇ ئىشنى ئاتا ـ ئانامغىمۇ ئېيتىپ قويىدۇ. شۇنداقلا بولىدىكەن، ئاتا ـ ئانام يالغان ئېيتقىنىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرمەسلىكى، ھەتتا قېنى قىزىپ كېتىپ، مېنى تازا كەلىشتۇرۇپ ئۇچۇقلاپ قويۇشىمۇ مۇمكىن ئىدى.

كۈنمۇ كەچ بولدى، ئوقۇغۇچىلار دەرستىن تارقاشتى، ھەتتا باشقا ئوقۇتقۇچىلارمۇ ۋېلىسىپىتىگە مىنگىنىچە ئۆيلىرىگە راۋان بولۇشتى.

ئەما، ئوقۇتقۇچىمىز سائادەت نۇر ئىككىمىزنى دەرس يادلاشقا قويۇپ، قېشىمىزدىن بىرقەدەممۇ نېرى كەتمىدى، بىز ھېساب دەرسىدىن ساۋاق تولۇقلىدۇق، دەرسلىكتىكى پىرسەنت چىقىرىشنى ئاغزىمىزدا يادلىغاندىن ئۆزگە، قايتا ـ قايتا كۆچۈرۈپ چىقتۇق. ئۇيغۇر تىلى گىرامماتىكىسىدىكى «بوغۇم دېگەن

نېمە؟» دەيدىغان بىر دەرسنىڭ جاۋابىنى يۇز قېتىملاپ يادلاپ ئۆتتۇق. تا ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ كۆڭلى ئېرىپ ئەيۋەشكە كەلگۈچە، قورقمىنىمىزدىن تەرەتكىمۇ چىقالمىدۇق.

ھازىرقى كۈندە، باشلانغۇچ مەكتەپ 3 ـ يىللىقىنىڭ گىرامماتىكا دەرسىدە «بوغۇم دېگەن نېمە؟» دېگەن سوئالغا نېمە دەپ تەبىر بېرىلىدىغانلىقىنى ئۇقمايمەن. بىراق، شۇ چاغلاردىكى ئۇيغۇر تىلى گىرامماتىكا دەرسىدە بۇ سوئالغا «سۆزلەر ئېغىزدىن بىر ۋە بىرنەچچە بۆلەكلەرگە بۆلۈنۈپ چىقىدۇ، سۆزنىڭ ئەنە شۇ بۆلەكلىرى بوغۇم دەپ ئاتىلىدۇ» دەپ تەبىر بېرىلگىنى كۆڭـ لۈمدە تا ھازىرغىچە تاشقا باسقان مۆھۈردەك ساقلىنىپ تۇرۇپتۇ.

22. بىر قوشاقنىڭ كۈچى

مىلادىيە 1959 ـ يىلىنىڭ ياز كۈنىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى يامان ئەمەس نەتىجە بىلەن تامام قىلدىم، شۇ يىلى نېمىشقىدۇر ناھىيەلىك تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلـ مىدى. بىراق، مەن ئوقۇغان باشلانغۇچ مەكتەپتە «ئوتتۇرا سە ـ نىپ» دەپ ئاتىلىدىغان بىر سىنىپ ئېچىلىپ، ئەتراپتىكى ئۈچ ـ تۆت باشلانغۇچ مەكتەپتە شۇ يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتكۈز ـ گەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياخشىلىرى بۇ سىنىپقا قوبۇل قىلىندى، باشلانغۇچتا بىللە ئوقۇغان نۇرغۇن ساۋاقداشلىرىم ــ ھېلىقى ئويۇن قېپى ئابدۇراخمانمۇ، يانچۇقى تۆشۈك تۇرسۇنمەمەتمۇ ئۆيـ لىرىگە قايتۇرۇلدى. مەن بولسام تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ

يللىقىنىڭ دەرسلىرى ئۆتۈلىدىغان، باشلانغۇچ مەكتەپتە تەسىس قىلىنغىنى بىلەن تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 1 ـ يىللىقىغا ھېسساب بولىدىغان بۇ سىنىپقا قوبۇل قىلىنىدىم، قاسىم شېرىپ دەيدىغان بىر مۇئەللىم مەن ئوقۇۋاتقان «ئوتتۇرا سىنىپ»نىڭ سىنىپ مۇدىرى بولدى.

سىنىپ مۇدىرىمىز قاسىم شېرىپ خوتەن ۋىلايەتلىك پېداگوگىكا مەكتىپىدە ئوقۇغان، قارىماققا ئومۇمىي پەنلەردىن خېلى كۆپ نەرسىلەرنى بىلىدىغان، بولۇپمۇ ئەدەبىياتقا ياكى ناخشا ـ كۇيگە ئالاھىدە ھەۋەس قىلىدىغان رايىش مىجەز بىر مۇئەللىم ئىكەن.

بىر كۈنى ئۇ مېنى ئۆز ياتىقىغا چاقىردى، ئۇ چاغدا ئۇ بويتاق بولۇپ، ئوقۇتقۇچىلار ياتاق رايونىدىكى تار، ئەمما ئۈزۈن كەلگەن بىر ياتاقتا يالغۇز تۇرىدىكەن، ئۇ مېنى ئۇستەل ئالدىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزدى، ئالدىمغا قېلىن بىر خاتىرە دەپتەر بىلەن بىر تىتىرات (چاقماق سىزىقى بار، بەت سانى ئانچە كۆپ بولمىغان بىر خىل دەپتەر، «تىتىرات» دېگىنى ئېھتىمال رۇسچە گەپ بولسا كېرەك) نى تاشلاپ قويدى ـ دە، قارا تاشلىق خاتىرە دەپتەردىكى «گۈل نېمىشقا قىزىل» دېگەن بىر تېكىست بىلەن يەنە بىرمۇنچە تېكىستنى ئۇ تىتىراتقا كۆچۈرۈپ چىقىشنى تاپشۇردى. قاسىم شېرىپ سىنىپ مۇدىرى بولغان ئىككى ئايدىن بېرى خېتىمنىڭ چىرايلىقلىقىنى، ئىملايىمنىڭ توغرىلىقىنى ئاللىبۇرۇن بايقاپ ئۈلگۈرگەنىدى. ھەممىگە مەلۇم، «گۈل نېمىشقا قىزىل» دېگەن بۇ تېكىست «مۇزتاغقا كەلگەن مېھمان» كىنو فىلىمىدىكى مۇھىم ناخشىلارنىڭ بىرسى، پەمىچە، بۇ كىنو شۇ ۋاقىتتا قويۇلغان بولسا كېرەك، قويۇلمىسىمۇ، بۇ تېكىست ئۆز

ئالدىغا تارقىلىپ يۈرگەن بولۇشىمۇ مۇمكىن.

مەن ئۇ تېكىستنى كۆچۈرۈپ چىقتىم. بۇ تېكىستنىڭ تەرجىمىسى بەك چىرايلىق چىققان بولسا كېرەك، كۆچۈرۈۋېتىپ ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدىم ـ دە، ئۆزۈمگىمۇ بىر نۇسخا كۆچۈرۈۋالدىم، تېكىست كۆچۈرۈلگەن بىر ۋاراق قەغەزنى يېنىمدا ساقلاپ يۈرۈپ، ۋاقىت تاپسامىلا كۆرۈپ يۈردۈم ۋە ئاخىرى پىششىق يادلىۋالدىم.

شېئىر ـ قوشاق توقۇشقا قانداق كىرىشىپ كەتكىنىمنى ئۆزۈمۇ تۇيماي قالدىم، ھېلىقى «باھار سەيلىسى»دە قوشاق توقۇغىنىم، بۇ قوشاقنىڭ ئوقۇتقۇچىمغا ياراپ قېلىشى بىلەن پەيدا بولغان ھەۋەس بۇ قېتىمقى «گۈل نېمىشقا قىزىل» بىلەن قوشۇلۇپ كۆڭلۈمدە ئالىتوپىلاڭ كۆتۈرۈشكە باشلىدى، دېمەك، تەقلىد قىلىپ، ئوخشىتىپ يۈرۈپ قوشاق توقۇشنى باشلىۋەتتىم.

«گۈل نېمىشقا قىزىل»نى كۆچۈرۈپ چىققان كۈنۈمدىن ئالاتە ئايلار كېيىن، نەزىرىمدە «شېئىر» دەپ ئاتالغان، ئەملىيەتتە قوشاق ۋەزنىدە يېزىلغان بىر پارچە «شېئىرىم» ماڭا قەۋەتلا ياراپ قالدى. جاھاندا بۇنىڭدىنمۇ قاملاشقان «شېئىر» يوقتەك، مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە بۇنداق سەۋىيەدىكى «شېئىر»نى مەندىن ئۆزگە ھېچكىممۇ، ھەتتا ماڭا «گۈل نېمىشقا قىزىل»نى كۆچۈرگۈزگەن قاسىم مۇئەللىممۇ يازالمايدىغاندەك تۇيۇلدى. شۇنداق بولسىمۇ، بۇ «شېئىر»نى پىكىر ئېلىش باھانىسىدە قاسىم مۇئەللىمگە بېرىپ، ھېلىقى «گۈل نېمىشقا قىزىل»نى ئەتىۋارلاپ يۈرگەن قاسىم مۇئەللىمگە بۇ يەردىمۇ بىر «گۈل نېمىشقا قىزىل»نىڭ بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئاپتورىنىڭ ئۆزۈم ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپ قويماقچى بولدۇم. «ئۆزۈڭگە يارىغان خانغا ياراپتۇ»

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

دېگەندەك، بۇ «شېئىرىم» قاسىم مۇئەللىمگە ياراپ قالدى. ئۇ:

— ئوبدان يېزىپسەن، ئۇكام، مۇنداق بولسۇن، مېنىڭ نا-
ھىيەلىك رادىيو ئۇزېلىدا بىر تونۇشۇم بار، شېئىرىڭنى ئۇنىڭغا
بېرەيلى، رادىيودا ئاڭلىتىپ قالسا ئەجەب ئەمەس، — دېدى، يېـ-
ڭىدىن دۇنياغا كەلگەن بۇ «گۈل نېمىشقا قىزىل»نى بىر نۇسخا
كۆچۈرۈپ بېرىشكە بۇيرۇدى.

مەن مۇئەللىمنىڭ تەلىپىنى 10 مىنۇت ئىچىدىلا بەجا كەلـ-
تۈردۈم. «شېئىر»ىم مۇئەللىمدە قالدى، ساناپ باقسام، ناھىيە با-
زىرىدا ناھىيەلىك رادىيو ئۇزېلى بىلەن سىم ئارقىلىق تۇتىشـ-
دىغان يۇقىرى ئاۋازلىق كانايدىن ئون نەچچىسى بار ئىكەن.

«پاھ! — دېدىم ئىچىمدە رادىيو كانىيىنىڭ سانىنى ئۇقۇپ، —
نېمىدېگەن ھەيۋەتلىك مەنزىرە بۇ، ئون نەچچە كاناي تەڭ دېگۈدەك
سايراۋاتقان، ماشىنىلىقلار ماشىنىسىنى تورمۇزلاپ، ئېشەكلىكـ-
لەر ئېشىكىدىن چۈشۈپ، كېتىۋاتقانلار قەدەملىرىنى توختىتىپ
رادىيو ئاڭلاۋاتقان، بەزىلەر ‹بۇ كىمدۇر› دەپ ئاغزىنى ئېچىپ
ھەيران قېلىۋاتقان ـ ھە؟»

بىر كۈنى كەچ مەزگىلدە، ھازىر بىز «ئالتۇن ۋاقىت» دەپ
ئاتايدىغان بىر ۋاقىتتا ئۇ «شېئىر»ىم راستىلا ئاڭلىتىلدى، نېـ-
مىسىنى ئېيتاي، قىسقىسى، خۇشال بولۇپ ئاغزىم قۇلاقلىرىمغا
يەتتى.

«شېئىرىم» ئاڭلىتىلىپ ئالتە ئاي ئۆتتىمىكىن ياكى يەتتە
ئاي ئۆتتىمىكىن، مەكتىپىمىزگە ئاجايىپ بىر كاتتا بىر خەۋەر
يېتىپ كەلدى. «دۆلەت قىيىنچىلىققا ئۇچراپتۇ، ئىشچى ـ خىز-
مەتچىلەرنىمۇ، ئوقۇتقۇچىلارنىمۇ قىسقارتىپ، يېزا ـ سەھرالارغا
ئەۋەتكۈدەك، مەكتىپىمىزدىكى ئوتتۇرا كىلاسنىمۇ ئەمەلدىن قال-

دۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلىرىنى ئۆز ئۆيىگە قايتۇرۇۋەتكۈدەك» دېگەن-دەك يامان گەپلەر مۆلدۈردەك ياغقىلى تۇردى.

ئوقۇغۇچىلار قاتارىدا مەنمۇ دەككە ـ دۈككىدە قالدىم، بۇ مېنىڭ ئۆز ئۆيۈمگە قايتۇرىدىغىنى ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى ئوقۇشۇمنىڭ ئۇزۇلۇپ قېلىشىدىن، ناھىيەلىك رادىيو ئۇزىلىدا ئاز ئەمەس، ئون نەچچە كانايدا ئىسمى چىققان ئوقۇغۇچىنىڭ ناھەق ـ نەرۋا ساۋاتسىز دېھقانلار ئارىسىغا قېتىلىپ، ئۆگەنگەنلىرىمنى زاغرا بىلەن قوشۇپ يەۋېتىشىمدىن ئەنسىرىگىنىم ئىدى.

قاسىم مۇئەللىم ئەۋلىيادەك ئادەم ئىكەن، ئۇ مەن بىلەن بىرەر ئېغىز سۆزلەشمەي تۇرۇپلا كۆڭلۈمدىكىنى تامامەن بىلىۋاپتۇ. ئۇ بىر كۈنى سىنىپقا كىرىپ مېنى چاقىردى ـ دە، مەكتەپ بېغىدىكى (ئىككى تۇپ قېرى ئالما، تۆت تۇپ چالا قۇرۇق شاپتۇل، ئالتە تۇپچە تېرىكى بولغان بىر بوشلۇق، بىز ئۇنى «مەكتەپ بېغى» دەپ ئاتايتۇق) دوڭغاق تېرەكنىڭ سايىسىغا باشلاپ باردى.

ـــ بولماپتۇ، ئوتتۇرا كىلاسنى تارقىتىۋەتسە تارقىتىۋەتسۇن، مېنى يېزىغا ھەيدىسىمۇ ھەيدىۋەتسۇن، بىراق سەن ئوقۇمىساڭ بولمايتتى، ئۇكام! ـــ دېدى ئۇ كۆڭلى يېرىم بولغان ھالدا.

ـــ سىنىپىمىزنى تارقىتىۋەتسە مەن نەدە ئوقۇيمەن؟

ـــ توختاپ تۇر، بىر ئىشلار يادىمغا كېلىۋاتىدۇ...

ئارىدىن ئىككى كۈنچە ئۆتتىمىكىن، ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن ئىككى ئوقۇتقۇچى مەكتىپىمىزگە كىرىپ كەلدى، كېيىن ئۇقسام، ئۇنىڭ بىرسى شۇ مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى، يەنە بىرسى بوتانىكا ئوقۇتقۇچىسى ئىكەن.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ئۇلار كېلىپ مەكتەپ مۇدىرىمىزنى ئىزدەپتۇ. مەكتەپ مۇدىرى ئەكرەم سىدىق قاسىم مۇئەللىمنى مېنى چاقىرغىلى ئەۋەتىپتۇ.

مەن توپ مەيدانىدا يېلى تۇرمايدىغان بىر جۆندەك ۋاسكېت بولنى تېپىپ يۇرەتتىم. مۇئەللىمگە ئەگىشىپ، مەكتەپ مۇدىرىنىڭ ئىشخانىسىغا كىردىم.

ـــ مانا مۇشۇ ئوقۇغۇچى شۇ، ـــ دېدى مەكتەپ مۇدىرى مېنى كۆرسىتىپ.

ئۇنىڭغىچە 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى گەپ باشلىدى:

ـــ سۇرۇشتۇرسەك، سىز مۇشۇ مەكتەپنىڭ ئوتتۇرا كىلاس سىنىپىدا ئوقۇيدىكەنسىز، هېلىقى شېئىرنىڭ رادىيو ئۇزىلىدا ئاڭلىتىلغان هامان سىزنىڭ نەدە ئىكەنلىكىڭىزنى ئۇقۇشقىلى تۇرغانىدۇق، ئاڭلىساق سىنىپىڭلار تارقىلىپ كېتىدىكەن، ئەگەر هېلىقى شېئىرنى ئۆزىڭىز يازغانلا بولسىڭىز، بىز سىزنى مەكتىپىمىزنىڭ ئوخشاش يىللىق سىنىپىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ داۋاملىق ئوقۇتماقچىمىز، ـــ دېدى.

مەن ئۇ شېئىرنى مەن يازغان دەپ مەيدەمگە ئۇرمىدىم، لېكىن گۇۋاهلىق بەرسۇن دېگەندەك قاسىم مۇئەللىمگە قارىدىم.

بىر «قوشاق»نىڭ شاراپىتىدىن تەقدىرىمدە ئۆزگىرىش بولىدى، مەن دېهقان بولۇپ كېتىش يولىدىن قايتىپ، ئەتىسىلا ناهىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوخشاش يىللىق سىنىپىنىڭ رەسمىي ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدىم، كۆپ ئۆتمەيلا مەكتەپ تىل ـ ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندىم.

23. مۇشەققەتلىك ئوقۇش يولى

شۇنداق قىلىپ، خۇددى ئۇلۇغ سۇدا ئېقىپ كېلىۋاتقان، بىر تال شاخقا ئېسىلىۋالغاندەك مۆجىزە يۈز بېرىپ، ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە ئالمىشىۋالدىم.

كونىلارنىڭ: «بىر خۇشاللىقنىڭ كەينىدە بىر خاپىلىق بار» دېگەن گەپلىرىمۇ خاتا ئەمەس ئىكەن. ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە ئوقۇشقا كىردىم ـ يۇ، نۇرغۇن قىيىن مەسىلىلەرگە دۇچ كەلدىم. مەن دۇچ كەلگەن تۇنجى مەسىلە، نەدە يېتىپ ئو-قۇش ۋە ئايدا تاپشۇرىدىغان تاماق پۇلىنى قانداق تاپشۇرۇش مە-سىلىسى بولدى. ئېيتىپ كەلسەم، بۇگۇنكى ئوقۇرمەنلەر ھەيران قېلىشى ۋە «مۇشۇمۇ قىينىچىلىق بولدىمۇ» دەپ قايتۇرمىلاپ سوئال قويۇشى تۇرغانلا گەپ. دېمىسىمۇ مېنىڭ گەجگەمنى بې-سىپ تۇرغان بۇ ئىككى مەسىلە بىر يوتقان بىلەن بىر پارچە كە-گىزگە، ئايلىق تاماق پۇلى ئۇچۇن ھەر ئايدا تۆلىنىدىغان بەش يۈەن پۇلغا چېتىشلىق «چوڭ مەسىلە» ئىدى.

شۇ چاغلاردا ئادەتتىكى دېھقانلارنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالى مۇنداق ھالەتتە ئىدى: ئادەمنىڭ يىلىكىنى قۇرۇتۇۋېتىدىغان «جامائەت ئاشخانىسى» ئانچە ـ مۇنچە پەسكويغا چۈشكەن، مەر-كەزدىن تارقىتىلغان قانداقتۇر بىر ياخشى ھۆججەتنىڭ تۇرتكە-سىدە، دېھقانلارغا نوپۇس بېشىغا ئىككى پۇتىدىن توغرا كەلتۇرۇ-لۇپ «قالدۇق يەر» بۆلۈپ بېرىلگەن، ئۇلار قالدۇق يەرگە تېرىلغان

ئاشلىق بىلەن چوڭ ئەترەتتىن بېرىلىدىغان نورما ئاشلىقىنى قوشۇپ ئۆز ئۆيىدە ئازدۇر - كۆپتۇر قازان ئاسالايدىغان بولغاندى. «كوللېكتىپ ئۆلۈپ كېتىش» خەۋپى تۇغىلىدىغان بولسىمۇ، ئاشلىق قەھەتچىلىكى يەنىلا داۋام قىلىۋاتاتتى. پۈتكۈل جەمئىيەت «ۋاقىتلىق تەبىئىي ئاپەت»نىڭ كۆلەڭگىسىدە بولۇپ، ھەممە يەردە ئاچارچىلىق ھۆكۈم سۈرۈۋاتاتتى. ئاقىللارنىڭ: «بالا كەلسە قوش كەپتۇ» دېگىنى بىكار بولمىسا كېرەك، 1962 - يىلى دېھقانلارنىڭ يەنە بىر خىل ئوزۇق مەنبەسى ھېسابلىنىدىغان چىرا ئۆرۈكلىرى قۇرت ئاپىتىگە دۇچار بولۇپ بىر تالمۇ غورا تۇتمىدى. بۇ ھال خۇددى «ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەكلا بىر ھالەتنى شەكىللەندۈردى. بىچارە دېھقانلار ئاچارچىلىققا چىداپ تۇرالمىغان بولسا كېرەك، ئالدى بىلەن ئارتۇق - تۆشۈك كىگىز - گىلەم، يوتقان - كۆرپىلىرىنى ئېلىشىغا سېتىۋەتتى. ئۆيلەردە بىرەر قوي، بىرەر ئوغلاقمۇ قالمىدى، بولۇپمۇ ئەتىياز كۈنلىرىدىكى سېرىقتال مەۋسۈمىدا ئاچارچىلىق تېخىمۇ ئەۋج ئالدى، دېھقانلار يېمىگەن ياۋا كۆكتات، جىگدە - چىلان، ھەتتا قوناق پوستىمۇ قالمىدى.

دېھقانلارنىڭ ھال - كۈنى مانا مۇشۇنداق تۇرسا، مەكتەپتە يېتىپ - قوپۇپ ئوقۇيمەن دېسەم، بىر كىشىلىك يوتقان - كۆرپىنى نەدىن تاپىمەن، بارى - يوقى بىر يوتقانىنى ۋە بىر كىگىزنى مەكتەپكە ئەكەتسەم، مەن بىلەن بىر يوتقان ۋە بىر كىگىزدە بىللە ياتىدىغان ئاكام بىلەن ئىنىم نەدە ياتىدۇ؟ بۇگۈنكى كۈندە تەسەۋۋۇرغا سىغمايدىغان، بىراق ئۆز ۋاقتىدا يول توسۇپ ياتقان ۋەھشىي يولۋاستەك خىرىس قىلىپ تۇرغان بۇ مەسىلە مەسىلەمەسمىكەن؟

ئىككىنچىسى، مەكتەپ ئاشخانىسىغا ھەر ئايدا تاپشۇرىدىغان بەش يۈەن پۇلنى قانداقمۇ تاپارمەن؟

ئۆز ۋاقتىدا خەلق پۇلىنىڭ قىممىتى مانا مۇنداق ئىدى:

ئىككى پۇڭغا بىر قاپ سەرەڭگە سېتىۋالالايتتۇق، دېمەك بەش يۈەن دېگەن 250 قاپ سەرەڭگىگە باراۋەر كېلەتتى، ئۈچ موچەنگە بىر جىڭ گۆش سېتىۋالغىلى بولاتتى. دېمەك، بەش يۈەنگە 15 جىڭ گۆش سېتىۋالغىلى بولىدىغانلىقى ئۆز - ئۆزىدىنلا ئېنىق. بازار ھېسابىدا، بىر موچەنگە ئىككى تۇخۇم كېلەتتى، دېمەك، مەكتەپ ئاشخانىسىغا ھەر ئايدا بەش يۈەن تاپشۇرۇش ئۈچۈن ئۆيىمىزدە كەم دېگەندە تۆت مېكىيان بولۇشى، بۇ مېكىيانلار ھەر ئايدا جەزمەن 25 كۈن تۇخۇم تۇغۇپ تۇرۇشى كېرەك ئىدى. شۇغىنىسى، بىز ئۆيىمىزدە بار بولغان ئىككى توخۇنى ئاللىبۇرۇن سويۇپ يەپ تۈگەتكەنىدۇق.

نەچچە كۈنلەپ باش قاتۇرۇپ، ئاخىرىدا ئۈزۈم جاپا چەكسەمۇ، مېنى تۇغۇپ چوڭ قىلغان ئاتا - ئانامنى قىينىماسلىق، «يوتقانغا قاراپ پۇت سۇنۇش» قارارىغا كەلدىم - دە، قىشلىرى مەش قويۇپ ئوت قالىنىدىغان، ياز كۈنلىرى سۇ سېپىلىپ سالقىن تۇرىدىغان مەكتەپ ياتىقىدا يېتىشتىن، ئەتىگىنى بىردىن زاغرا بىلەن قىزىق چاي، چۈشلۈكى بىر قاچا تەملىك سۇيۇقئاش بىلەن بىر ھورنان، كەچلىكى بىر كاكچا نان بېرىلىدىغان مەكتەپ ئاشخانىسىدا تاماق يېيىشتىن ۋاز كەچتىم. «مەكتەپنىڭ ياتاقلىرى سوغۇق، تامىقىغا ساپلا كۆكتات قوشقان زاغرا بېرىدۇ» دېگەن باھانىنى توقۇپ چىقىپ، ئاتا - ئانامنى مەكتەپ تۇرمۇشىدىن سەسكەندۈردۈم.

ئۆيۈم بىلەن مەن ئوقۇيدىغان مەكتەپنىڭ ئارىلىقى تۈز سىـ-

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

زىق بىلەن ئۆلچىگەندە ئىككى كىلومېتىر ئەتراپىدا ئىدى، ئەما، بۇ تۇز سىزىقلىق لىنىيەنى تاللاشقا بولمايتتى. چۈنكى، بۇ لىنىيە ئۇستىدە قويۇق ئۆسكەن قوناقلىقلار، زىچلىقىدىن ئېتىتىدائىي ئورمانلىققا ئوخشايدىغان «مەرەمخانىنىڭ چىلانلىقى» دەيدىغان 100 مولۇق بىر چىلانلىق باغ بار ئىدى، كۆۋرۈكى يوق ئىككى ئۆستەڭمۇ نەق مۇشۇ تۇز سىزىقلىق لىنىيەنى كېسىپ ئۆتەتتى.

مەن ماڭالايدىغان بىردىنبىر ئايلانما يول مەكتەپكە بىرەر كىلومېتىرچە كېلەتتى. يىراق قوشنىمىزنىڭ خورىزىنىڭ قانات قېقىپ چىللىشىغا ۋە ئۆزۈمنىڭ تۇيغۇسىغا قاراپ، تاڭ ئېتىشقا قانچىلىك ۋاقىت قالغانلىقىنى مۆلچەرلەيتتىم، مۆلچەر بويىچە ئورنۇمدىن تۇراتتىم، «ئورۇس ساندۇقى»دىن بىر زاغرا ئېلىپ، بۇ زاغرىنى غاجىلىغاچ مەكتەپكە قاراپ يۈگۈرۈشكە باشلايتتىم، چاتاقنىڭ هەممىسى قىش كۈنلىرى چىقاتتى. بەزىدە ۋاقىتنى خاتا مۆلچەرلەپ قويۇپ، تەڭ كېچىلەردە ئورنۇمدىن تۇرۇپمۇ كېتەتتىم. شۇ يۈگۈرگەنچە يۈگۈرۈپ مەكتەپنىڭ كەينى دەرۋازىسىغا يېتىپ باراتتىم، مەكتەپنىڭ مەشغۇلات تۇزۇمى بويىچە، بۇ دەرۋازا مەن كەلگەندە ئەمەس، بەلكى ئېچىلمىدىغان ۋاقتى كەلگەندە ئاندىن ئېچىلاتتى. ئورنۇمدىن بەك سەھەر تۇرۇپ كەتكەن ۋاقىتلاردا، سوغۇققا چىداپ، مۇشۇ دەرۋازا ئالدىدا دۇگدىيىپ تۇرۇپ دەرۋازىنىڭ ئېچىلىشىنى ساقلايتتىم. ئۆيگە قايتىپ كېتىشنىڭ تېخى ئورنى يوق، مەكتەپ قورۇسىنىڭ ئىككى ئادەم بويى ئېگىزلىكتىكى تاملىرىدىن ئارتىلىپ ئۆتۈشكە بولمايتتى.

بىر چاغلاردا مۇكچەيگەن پېشقەدەم دەرۋازىۋەن دەرۋازىنى ئا-

چاتتى. مەن بولسام تۇنجى بولۇپ سىنىپقا كىرەتتىم، چۈشتىن بۇرۇن تۆت سائەت دەرس ئۆتۈلۈپ، چۈشلۈك تاماقتا قوڭغۇراق چېلىناتتى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۆپىنچىسى پارتىلىرىدا ساقلاۋاتقان قاچا ـ قومۇچلىرىنى ئېلىپ، تاراڭلاتقىنىچە ئاشخانىغا قاراپ مېڭىشاتتى، مەن بولسام يەنە ئۆيگە قاراپ يۈگۈرەيتتىم.

ـــ ئۇكام، بۇنداق قاتراپ يۈرۈپ بەك جاپا تارتىدىكەنسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇن قاراڭغۇسىدا يالغۇز ماڭىدىكەنسەن، بىرەر خەۋپ ـ خەتەرنى يوق دېگىلى بولمايدۇ، ئۇنداق قىلغۇچە، مەكتەپ ياتىقىدا يېتىپ، مەكتەپ ئاشخانىسىدا تاماق يېسەڭ بولمامدۇ، ـــ دەپ سوراپ قالدى بىر كۈنى ئەھۋالىمغا ئىچ ئاغرىتقان ئايال ئو-قۇتقۇچىم.

ئۇ ئايال ئوقۇتقۇچى شىمالىي شىنجاڭلىق ئىدى، چىرايى قاملاشقان، ئېغىر ـ بېسىق، چىقىشقاق بۇ ئايال ئاڭلىشىمچە ئۇ-رۇمچىدىكى قايسىدۇر بىر ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ، ئائىلە تەركىبى يۇقىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆز يۇرتىغا قايتۇرۇلماي، «سۈرگۈن» ھېسابىدا يۇرتىمىزغا تەقسىم قىلىنغانىكەن. ئۇ شى-مالىي شىنجاڭدا ئۆسۈپ چوڭ بولغىنى ئۈچۈن ۋە بۇ يەرگە كەل-گىنىگە ئۇزۇن بولمىغانلىقى سەۋەبلىك، دېھقانلارنىڭ ئەھۋالىنى چۈشەنمەيتتى. ئۆيىمىزنىڭ ئەھۋالىنى بولسا تېخىمۇ بىلمەيتتى.

يادىمدا قالغىنى، ئاخشامىلىرى ئۆي بويىچە ئوچاق ئالدىدا ئوتسىنىپ ئولتۇرۇپ، پات ـ پاتلا ئۇھ تارتىشاتتۇق ۋە «بۇ كۈن-لەر قاچانمۇ تۈگەر» دەپ بىر ـ بىرىمىزگە سوئال قويىاتتۇق. بىراق، بۇ سوئالغا مەيلى ئوقۇغانلار بولسۇن، مەيلى ئوقۇمىغانلار بولسۇن، ھېچقايسىمىز جاۋاب بېرەلمەيتتۇق.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

24. تۇگمەنگە بېرىش

بىزنىڭ ئاتا تەرەپ جەمەت لەقىمىمىز «تۇگمەن» ئىدى. جەمەتىمىزدىكى چوڭ ئادەملەر «تۇگمەن» لەقىمى (فامىلىسى) بىلەن ئاتالغاندىن ئۆزگە، مەنمۇ تېخى بالاغەتكە يەتمەستىنلا كىچىك ئەترەتنىڭ نوپۇس دەپتىرىدە ۋە باشقا قانۇنىي پۇتۇكلەردە «ئەبەيدۇللا ئاخۇن تۇگمەن» دەپ خاتىرلەنگەنىدىم. باشتا ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، ئاتا تەرەپ بوۋام روزى هاجىمنىڭ ۋاقىتسىز ئۆلۈپ كەتكىنى ۋە يېتىم قالغان دادامنى شۇ يەردىكى شايى – ئەتلەسچى سەيدى هاجىم تۇگمەننىڭ بېقىۋالغىنى سەۋەبىدىن، «تۇگمەن» دېگەن لەقەم دادامغا مىراس بولۇپ قالغانىدى.

— دادا، تۇگمەن دېگەن نېمە، بىزنى نېمە ئۈچۈن «تۇگمەن» دېگەن گەپ بىلەن قوشۇپ ئاتايدۇ، — دەپ سورىدىم مەن ئەقلىمگە كەلگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە دادامنىڭ كۆزىگە كىرىۋېلىپ.

دادام ئۇدۇللا جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:

— تۇگمەن دېگەن قوناق بىلەن بۇغداينى ئۇنغا ئايلاندۇرىدىغان بىر نەرسە، بالام، هە، سەن چوڭ داداڭنىڭ ئۆيىدە ئۇن تارتىدىغان يارغۇنچاقنى كۆرگەنغۇ، ساڭا دېسەم، تۇگمەن دېگەن يارغۇنچاقنىڭ چوڭى، ئوخشىمايدىغىنى تۇگمەننى ئادەم ئەمەس، سۇ ئايلاندۇرىدۇ. بىزنى نېمە ئۈچۈن «تۇگمەن» دېگەن لەقەم بىلەن ئاتايدىغانلىقىغا كەلسەك...

ئۇ چاغدا مەن خۇددى دادام ئېيتىپ بەرگەندەك، تۇگمەننى

يارغۇنچاقنىڭ چوڭى دەپ ھېسابلىدىم ۋە ئۇنى بىرسىنىڭ ئۈس-
تىگە بىرسى قويۇلغان غايەت زور ئىككى دانە يۇمىلاق تاش سىيا-
قىدا كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. بىراق، چوڭلۇقى يارىيار ھارۋىنىڭ
چاقىچىلىك يوغان بولغان بۇنداق تاشنى شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان
سۇزۇك سۇنىڭ قانداقلارچە ئايلاندۇرۇپ كېتەلەيدىغىنىنى زادىلا
تەسەۋۋۇر قىلالمىدىم.

كۈنلەر ئۆتتى، ئەقلىمىمۇ ئۇلغايدى. مىلادىيە 1959 - يىلى
بولسا كېرەك، چوڭ داداملارنىڭ ھويلىسىدىكى خوندەك ئۆرۈك
پىشقان مەزگىللەردە چوڭ دادام مېنى چاقىرىپ قالدى:

— بالام، ئۆرۈكنى بەك كۆپ يەۋەتتىڭمۇ نېمە، ئەمدى بول-
دى، ئۆرۈكتىن چۈشكىن، مەن سېنى تۈگمەنگە ئاپىراي.

— تۈگمەنگە؟ — سورىدىم مەن ئۆرۈكتە تۇرۇپ چوڭ
دادامغا ئېڭىشىپ، — ھېلىقى يارغۇنچاقنىڭ چوڭىغا ئاپىرامسەن
مېنى چوڭ دادا، ئۇ قەيەردە؟

— كاللا دېسەم، پاقالچاق دەۋاتىسەنغۇ، بالام، — چوڭ دادام
گەدىنىنى قاشلاپ تۇرۇپ غودۇڭشىدى، — تولا سۆرەلمىلىك
قىلماي يەرگە چۈش، دەۋاتمەنغۇ، سېنى يارغۇنچاقنىڭ چوڭىغا
ئەمەس، سۇ تۈگمىنىگە ئاپىرىمەن!

ئۆرۈك يېيىشتىن توختاپ مايمۇندەك چاققان ھەرىكەت قى-
لىپ، ئۆرۈك دەرىخىدىن چۈشۈپ كەلدىم.

چوڭ دادام ئىككى ئېشەكنىڭ بىرسىگە قوناق، بىرسىگە
بۇغداي ئارتتى ۋە شاشراق كەلگەن قارا ئېشەككە مىندى. مەن
قۇلاقلىرى ھۆللەنگەن تاسمىدەك سالپىيىپ تۇرىدىغان چامبۇل
ئېشەككە مىندىم. بىرسىمىز ئالدىدا، بىرسىمىز كەينىدە مې-
ڭىپ، ئالاھازەل ئىككى سائەتچە يول يۈرگەندىن كېيىن توققۇز

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تاشلىق «قاتار تۇگمەن»نىڭ بىرسى بولغان «ھوژدا تۇگمىنى»گە يېتىپ كەلدۇق.

يىراقتىن قارىغاندا، كۆز يەتمەس تاقىر ساينىڭ كۇنپېتىش تەرىپىگە جايلاشقان، تاغ تەرەپتىن يۇرت تەرەپكە سوزۇلىدىغان توققۇز تۇگمەن خۇددى يىپقا ئۆتكۈزۈلگەن يېشىل مارجاندەك ئېنىق كۆزگە تاشلىناتتى. بۇككىدە ئۆسۈپ كەتكەن سۆگەت بىلەن قورشالغان ھەربىر تۇگمەن شۇ يېشىل مارجاننىڭ بىرسىگە ئوخشايتتى. توققۇز تۇگمەن ئىچىدە چوڭراقى ۋە داڭلىقراق «ھوژدا تۇگمىنى» بولۇپ، بۇ تۇگمەن قاتار كەتكەن توققۇز تۇگمەننىڭ ئوتتۇرىسىغىراق جايلاشقاندى.

بىز ئېشەكلىرىمىزنى دېۋىتكىنىمىزچە چىغىر يولنى بويلاپ، شۇاقلىقتىكى قاتار تۇگمەنلەردىن تۆت ـ بەشىنى كەينىمىزگە تاشلىدۇق ـ دە، «ھوژدا تۇگمىنى»گە يېقىنلاشتۇق. مەن ئۆيىمىزگە ئەڭ يېقىن تۇگمەنگە كىرمەي، تۆت ـ بەش تۇگمەننى تاشلاپ ئۆتۈپ بۇ تۇگمەنگە كەلگىنىمىزگە ھەقىقەتەن ھەيران قالدىم، چوڭ دادامغا يانداشىپ كېلىۋېتىپ بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلمەكچى بولدۇم.

ـــ سەن بىلمەيسەن، بالام، قاتار كەتكەن توققۇز تۇگمەن ئىچىدە «ھوژدا تۇگمىنى» ئەڭ ياخشى تۇگمەن، بۇ تۇگمەننىڭ كويلىسى ئېگىز، تاشلىرى چوڭ، ئۇننى شۇنداق يۇمشاق تارتىدۇكى، ئۇنى تاسقاپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق...

بىز «ھوژدا تۇگمەن»گە يېتىپ كەلگەندە، ئۇزۇن ئاق ساقىللىنى لەپىلدىتىپ تۇرغان بىر تۇگمەنچى تۇگمەن ئۆگزىسىدە تۇرۇپ «گۇ ـ گۇ ـ گۇ» قىلىپ بورغۇي چېلىۋاتقانكەن. بۇرغۇي چېلىۋاتقان تۇگمەنچىنى ئويۇن قىلىۋاتىدۇ دەپ ئويلاپ قاپتى-

مەن، ئەمما چوڭ دادام بۇنى باشقىچە چۈشەندۇردى:

ــ خۇداغا شۈكۈر، دەل ۋاقتىدا يېتىپ كەپتىمىز، تۈگمەندە ئۈگۈت قالمىغاندا تۈگمەنچى ئەنە شۇنداق بورغۇي چالىدۇ. ئۇنىڭ بورغۇيىنى تۆت تەرەپكە قارىتىپ «گۇ ـ گۇ ـ گۇ» قىلىپ چالغىنى «تۈگمەندە تارتىدىغان ئۈگۈت (ئاشلىق) تۈگىدى، ئۇن تارتىدىغان خېرىدارلار ئۈگۈتلىرىڭلارنى ئېلىپ، تۈگمەنگە كېلىڭلار» دېگىنى.

بىز تۈگمەن ئالدىغا كېلىپ ئېشەكلىرىمىزنى توختاتتۇق. ئۇنىڭغىچە تۈگمەنچىمۇ ئۆگزىدىن چۈشۈپ بورغۇيىنى بېلىگە قىستۇردى ـ دە، تاغارلارنى ئېشەكتىن چۈشۈرۈشمىزگە ۋە ئۇنى تۈگمەنگە ئېلىپ كىرىشىمىزگە قىزغىنلىق بىلەن ياردەمدە بولدى.

تۈگمەن دېگەن راستلا يارغۇنچاقنىڭ چوڭىغا ئوخشايدىكەن، ئوخشىمايدىغىنى ئۇنى قىياسىمدىكىدەك چوڭ ئانامغا ئوخشايدىغان نۇرغۇن مومايلار ئەمەس، بەلكى ئېگىزدىكى «كويلا» ئېرىقىتىن ئېقىپ چۈشكەن سۇ «قورغاچ» دېيىلىدىغان يانتۇ نوردىن چۈشۈپ، چاقپەلەكنى ئايلاندۇرىدىكەن، چاقپەلەك تۆمۈر ئوقنىڭ يارىدىمىدە تۈگمەن تېشىنى پىرقىرىتىدىكەن.

بىز ئۈگۈتلەرنى تۈگمەن ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ، ئېگىز بوي، ئورۇق كەلگەن تۈگمەنچىگە تاشلاپ بەردۇق، تۈگمەنچى ئاشلىقلىرىمىزنى قاتتىق يەرگە تۆكۈپ، غەلۋىر بىلەن تاسقاپ بولۇپ ئاندىن ئاشلىق ئۈستىگە سۇپۇرگە بىلەن سۇ چاچتى، ئاندىن كېيىن ئاشلىقنى ئېدىتىلاپ ئارىلاشتۇرۇپ بولۇپ، ئۇنى يانمۇيان پىرقىراۋاتقان ئىككى تۈگمەننىڭ «سۈكەن» دەپ ئاتىلىدىغان ئاسما قاچىسىغا تۆكۈپ قويدى ۋە تۈگمەن تېشىنىڭ قوپۇرغۇسىنى قويۇۋەتتى.

ئىككى تۇگمەننىڭ ئۇستى تەشى ئۇچقاندەك پىرقىراشقا باشلىدى. بىر ئۇچى تۇگمەن تېشىنىڭ ئۇستىگە قويۇپ قويۇل-غان، بىر ئۇچى «سۇكەن»نىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى «چاناق»قا كىر-گۈزۈلگەن «تاقىلدىغۇچ» «چاناق»نى كوچىلاپ، ساپسېرىق دانلارنى ئۇدۇللۇق چۇشۇرۇپ، تۇگمەن تېشىنىڭ «كۆز»ىگە قۇيدى. ئۇزاق ئۆتمەي، ئىككى تۇگمەننىڭ بىرسىدىن قوناق ئۇنى، يەنە بىرسى-دىن بۇغداي ئۇنى چىقىپ، تۇگمەن خامپىسىغا تۆكۈلگىلى تۇر-دى. چوڭ دادام بىر ئوچۇم بۇغداي ئۇنىنى ئېلىپ، ئالىقىنىغا قويۇپ بارماقلىرى بىلەن شۇنداقلا يىمىرگەندىن كېيىن، تۇگ-مەنچىگە قاراپ:

ــ ئىمىنئاخۇن، بۇغداي ئۇنى سەل يېرىكرەك چىقىپ قال-دىمۇ نېمە؟ ــ دېۋىدى، تۇگمەنچى بەخىرامان كۈلۈمسىرەپ قويۇپ سوراپ قالدى:

ــ بۇ ئۇن بىلەن نان ياقامدىلا ياكى ئۇن تامىقى ئېتەمدىلا؟

ــ نانمۇ ياقىمىز، تاماقمۇ ئېتىمىز، شۇڭا بۇ ئۇننى تېخىمۇ يۇمشاقراق تارتساق بولارمىكىن دەيمىنا؟

ــ بۇ ئاسان، خېرىدار قانداق تارتىپ بەر دېسە شۇنداق تار-تىپ بېرىمىز، ــ دېدى تۇگمەنچى ۋە خامپىنىڭ يېنىدىكى تۇم ياغاچنىڭ ئالدىغا كەلدى، توقمىقىنى قولىغا ئېلىپ، تۇم ياغاچقا تۆپە ـ تۆپىلەپ قىسىلىپ تۇرغان پارچە ياغاچلارنىڭ بىرسىگە ئۇردى، ــ مانا بۇ پاندىن بىرنى چىقىرىۋەتسەك، ئۇستى تاشنىڭ ئېغىرلىقى بىر ھەسسە ئاشىدۇ، بۇ تاشلار بۇغدايلا ئەمەس، شې-غىلىنمۇ ئۇن قىلىۋېتىدۇ.

ئۇ چوڭ دادامنى بۇغداي ئۇنىنى يەنە بىر قېتىم تەكشۈرۈپ كۆرۈشكە ئۇندىدى. چوڭ دادام ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدىن پۈر-

قىراپ چىقىۋاتقان ئاق ئۇننى يىمىرىپ بېقىپلا رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتتى.

تۇگمەنچىنىڭ ئېيتىشىچە، ئىككى تاغار ئۇگۇتتە ئۇن تارتىپ بولغۇچە ئىككى سائەتچە ۋاقىت ئۆتەتتى، بۇ تالاغا چىقىپ ئويناشنىڭ، تۇگمەن بىلەن پىششىقراق تونۇشۇشنىڭ ئوبدان پۇرسىتى ئىدى.

شۇڭا، تۇگمەنگە ئوت قالاپ، كۆمۈشكە تەرەددۇت قىلىۋاتقان چوڭ دادامغا ئېيتىپ قويۇپ، تاشقىرىغا قاراپ يۈگۈرۈدۇم ۋە تۆت مېتىرچە يانتۇلۇقتا ئۆمىلەپ يۇرۇپ، تال ـ سۆگەتلەر سايە تاشلاپ تۇرغان كويلا بېشىغا چىقىۋالدىم. كويلىدا تۇرۇپ جەنۇب تەرەپكە قارىۋىدىم، ئالىقانچىلىك بۇلۇت بولمىغان زەڭگەر ئاسمانىنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئاق شايىدەك يېلىنجاپ تۇرغان تاغ چوققىلىرىنى كۆردۇم، قارىماققا «هوژدا تۇگمىنى»نىڭ باش تەرىپىدە نۇرغۇن تۇگمەنلەرنى ئايلاندۇرىدىغان ۋە «هوژدا تۇگمىنىنى»نىڭ تۆۋەن تەرىپىدە يەنە شۇنچىلىك تۇگمەننى چۆرگۈلىتىدىغان كويلا سۇيى ئەنە ئاشۇ چوققىلاردىن كېلىۋاتقاندەك قىلاتتى. بەزىدە تۇگمەن نورىنى ئېتىۋېتىپ، چۇشۇرگىگە قويۇۋېتىلىدىغان سۇزۇك سۇلار تۇگمەننىڭ ساي تەرىپىدە بىر كۆلچەكنى هاسىل قىلىپ ۋە بۇ كۆلچەكتىن تېشىپ چىقىپ تۆۋەنكى تۇگمەنلەرنىڭ كويلىسىغا ئېقىپ كىرەتتى. چۇشۇرگە كۆلچىكىدە تۆت ـ بەشچە چۆمگەك ئۆردەك دەم چۆكۈپ، دەم سۇ ئۈزۈپ ئويناپ يۇرۇشەتتى، بىر ـ بىرىگە چاقچاق قىلىشاتقاندەك، بىر ـ بىرىنى قوغلىشاتتى، نەلەردىندۇر ئۇچۇپ كەلگەن ياۋا ئۆردەك كۆل ئۈستىدە ئەگىپ يۇرەتتى.

قۇياش خۇددى «هوژدا تۇگمىنى»نى تولۇقراق كۆرۈۋالماقچى

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بولغاندەك، تۇگمەن ئاسمىنىدا بىرھازاغىچە تىكىلىپ تۇردى ۋە تىكىلىۋېرىپ ھېرىپ قالدىمۇ، كۆنىپىتىشتىكى قۇم دۆڭلىرى ئارىسىغا قاراپ ئىتتىك ـ ئىتتىك سۈرۈلگىلى تۇردى. كويلا قېشىدىكى سۆگەت سايىسى بارا ـ بارا ئۇزىرىشقا، قويۇق سايە تۇرۇپ ـ تۇرۇپ خىرەلىشىشكە باشلىغان بىر چاغدا ھېلىقى تۇگمەنچى ئىشكىتىن چىقىپ كەلدى ـ دە، ئۆگزىگە چىقىپ، ئەگمەچ بورغۇيىنى يۇرت تەرەپكە قاراتتى.

ـــ گۇ ـ گۇ ـ گۇ...

دېمەك، بىز ئەكەلگەن بۇغداي، قوناق تارتىلىپ بولغانىدى. مەن كويلىدىن چۈشۈپ تۇگمەنگە كىرگەندە چوڭ دادام تەلىپەك چوڭلۇقىدىكى ئەيلەنگەن تېرىنى تۇتۇۋېلىپ، خامپىدىكى ئۇنلارنى يىغىۋاتاتتى، تۇگمەنچىلەر ۋە خېرىدارلار ئۇزۇن يۇڭلۇق بۇنداق تېرىنى «پوستەك» دەپ ئاتىشاتتى. شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، يۇرتۇمدا كىشىلەر تۇگمەنچىنى «پوستەكچى» دەپمۇ چاقىراتتى.

چوڭ دادام دەماللىققا قايتىشقا ئالدىرىمىدى. ئۇ ئۇنلارنى يىغىپ، تاغارلارغا قاچىلاپ بولۇپ، ماڭا:

ـــ ئالدىرىما، ئۇنىمىزنىڭ دەسلەپكى بۇرنىدا كۆمۈلگەن كۆمەچمۇ پىشىپ قالدى. ئۇنى تۇگمەنچى بوۋاڭ بىلەن بىللە ئول-تۇرۇپ يېيىشىمىز كېرەك، بۇ قائىدە تۇگمەنچىگە تېگىشلىك ھەق بەرگەندىن ئۆزگە، ئۇنى بىر ۋاخلىق كۆمەچ بىلەن مېھمان قىلىش ئۇزاقتىن بېرى داۋام قىلىپ كەلگەن كونا ئادەت، ـــ دېدى ۋە ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئۇلگۇرگەن تۇگمەنچىگە «كۆمەچنى ئاچساڭ بولىدۇ» دەپ بېشارەت بەردى.

ئاللىقاچان ئوتى ئۆچكەن قوقاستىن ئېچىۋېلىنغان ئالتۇن كېسەكتەك سارغىيىپ پىشقان كۆمەچ بىردىنلا ئېغىزىمغا سې-

رىقسۇ كەلتۇردى. تۇگمەنچى ئۆز ھۈنىرىنىڭ جەۋھىرى بولغان بۇ كۆمەچنىڭ تۈنجى پارچىسىنى «مە، ئال» دېگىنىچە ماڭا ئۇزارتتى. خۇددى تۆمۈرچىنىڭ ئوچىقىدىن ئەمدىلا تارتىۋېلىنغان تۆمۈر پارچىسىدەك قىزىرىپ كەتكەن بۇ كۆمەچنى ئاغزىمغا سېلىپلا ئۇنىڭ تەمىدىن بۆلەكچىلا سۆيۈنۈپ كەتتىم. بىر بۇردا كۆمەچ ئاغزىمغا كىرىپلا قاينىق سۇغا تاشلانغان ناۋات پارچىسىدەك مۇزۇدە قىلىپ ئېرىپ كەتتى. ھاياتىمنىڭ ئۆتكەن مۇساپىسىنى ۋە كېيىن بېسىپ ئۆتكەن مۇساپىسىنى ئاقتۇرسام، تۇگمەندە يېگەن ئۇ كۆمەچتەك مەززىلىك، ئۇ كۆمەچتەك خۇش پۇراق بىر تائمنى يەپ باقمىغاندەك قىلىمەن.

ھە دېگەندە كەچ كىردى. بىز قولى گۈل تۇگمەنچى بىلەن خوشلىشىپ، ئوتقاشتەك قىزىرىپ كەتكەن كەچ شەپىقىگە پۇر-كىنىپ، سېخىي تۇگمەنچىنىڭ بوغۇزىنى يەپ پەۋقۇلئاددە كۈچ-لىنىپ كەتكەن ئېشەكلىرىمىزنىڭ نوختىسىنى قويۇپ بېرىپ ئۆي تەرەپكە يول ئالدۇق. پۇتكۈل پۇقرا يېمەك ـ ئىچمەكنىڭ سېرىقتال مەۋسۇمىدا ياشاۋاتقىنى ئۈچۈن، تۇگمەندە ئۇن تارتقۇ-دەك ئاشلىق قالمىدىمۇ، بىز كۆپ ئۇزىمايلا ھېلىقى بورغۇينىڭ بوغۇق، ئەمما ياقىراق ئاۋازى قايتا ئاڭلاندى.

ـــ گۇ ـ گۇ ـ گۇ...

25. مەكتىپىمىز شۇنداق مەكتەپ ئىدى

چىرا ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ 1956 ـ يىلى قۇرۇل-

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

غاندى. ئاڭلىشىمچە، كېيىنكى كۈنلەردە، مەكتەپ جايلاشقان بۇ ئورۇننى كىشىلەر «قاتار ئۆجمە» دەپ ئاتايتتى. ئىسمىغا مۇۋاپىق، بۇرۇن بۇ يەردە قاتار ـ قاتار قارا ئۆجمە دەرەخلىرى بار ئىدى. كونىلار: بۇ يەر بۇرۇن زومىگەر ـ پومپىشچىكلارنى كۆرەش قىلىدىغان، ئۇلارغا جازا ئىجرا قىلىدىغان يەر ئىدى، دەپ ھېكايە قىلىشاتتى. مەكتەپ قۇرۇلۇۋاتقان چاغدا تاغامنىڭ بۇ يەرگە ئېشەك بىلەن سېغىز توشۇغىنى، بىر ئېشەك سېغىزنى تۆت مو-چەنگە ساتىدىغىنى خىرە ـ شىرە يادىمدا تۇرۇپتۇ.

مەن ئوقۇۋاتقان چاغلاردا، بۇ مەكتەپ ئېسىل قۇرۇلۇشلار، مۇكەممەل دەرسخانىلار، ئەتراپلىق پىلانلانغان تۇرمۇش رايونى، 1000 كىشىلىك زال ۋە ئىككى ـ ئۈچ توپ مەيدانىدىن تەركىب تاپقان مۇكەممەل بىر مەرىپەت ماكانى ئىدى. ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپى ئۆز ۋاقتىدىكى شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ ھەرقايسى كەسىپلىرىنى پۈتكۈزگەن، يۇرۇش ـ تۇرۇشىغا ۋە كىيىنىشىگە ئالاھىدە دىققەت قىلىدىغان، دەرسخانىلاردا ئوقۇغۇچىلارغا ئىلمىلارچە ۋە ئېسىلزادىلەرچە تەسىرات بېرىدىغان ئېسىل ئادەملەر ئىدى. ئەينى چاغلاردا بۇ مەكتەپتە يۇرگۈزۈلىدىغىنى ئاساسلىقى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مائارىپ ئەندىزىسى بولۇپ، دەرس تەييارلاش، دەرسخانىغا كىرىش، دەرس سۆزلەش قاتارلىقلاردا ئوقۇتقۇچىلار قائىدىلىك ۋە ئەستايىدىللىقىنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلاتتى.

مەكتەپنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە سېرىق رەڭدە سىرلانغان، ئۆگزىسىگە پىششىق خىشتىن ناۋا چىقىرىلغان كاردورلۇق بىر بىنا بولۇپ، بۇ بىنا ئوقۇتقۇچىلار بىناسى ئىدى، بىنانىڭ ئىچىگە، چوڭ ئىشىكنىڭ ئالدىغا بىر تىكلىمە ئەينەك قويۇلغان، ئو-

قۇتقۇچىلار دەرسكە كىرىش قوڭغۇرىقى چېلىنىشتىن بۇرۇن 10 مىنۇت ئىلگىرى كۆك تاشلىق سىنىپ دەپتىرىنى كۆتۈرگەن پەتى ئۆز ئىشخانىلىرىدىن چىقىپ كېلەتتى ـ دە، ئۇ ئەينەك ئالدىغا كېلىپ چاچلىرىنى ۋە گالىستۇكلىرىنى تۈزىشەتتى، كىيىملىرىنىڭ تۈگمىسىنىڭ توغرا ئېتىلگەن ـ ئېتىلمىگەنلىكىنى بىر قۇر تەكشۈرگەندىن كېيىن ئاندىن سىنىپلارغا يۈرۈپ كېتەتتى.

مەكتەپتە ئوقۇش ـ ئوقۇتۇش ئاتموسفېراسى شۇنچىلىك قويۇق ئىدىكى، رەسمىي تۈردە دەرس ئۆتۈشتىن ئۆزگە، يەنە ھەر خىل كۈرۈژۈكلار ئارقىلىقمۇ ئىلىم ـ پەن تارقىتىلاتتى، دەرس ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئەدەبىيات، فىزىكا، خىمىيە ۋە سەنئەت كۈرۈژۈكلىرى تەشكىللەنگەن بولۇپ، ئوقۇغۇچىلار ئۆز قىزىقىشىغا ئاساسەن، بۇ كۈرۈژۈكلار ئىچىدىكى ئۆزى خالىغان بىر كۈرۈژۈكقا قاتنىشاتتى ۋە دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا كۈرۈژۈك يېتەكچىلىرىنىڭ قاتنىشىشىدا كۈرۈژۈك مەزمۇنىغا ئالاقىدار ھەر خىل پائالىيەتلەر بىلەن مەشغۇل بولاتتى، كۈرۈژۈكلارنىڭ بىرسىگە قاتنىشىش قاتناشقان ئوقۇغۇچى ئۇچۇن پەخىرلەنگۈدەك ئىشلار بولۇپ ھېسابلىناتتى.

26. مەن ئەدەبىيات كۈرۈژۈكىدا

مەن بىر قوشاقنىڭ شان ـ شەرىپى بىلەن بۇ مەكتەپكە قويۇل قىلىنغان بولغاچقا، شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن داۋاملىق

www.uyghurkitap.com

شۇغۇللىنىشقا توغرا كېلەتتى، بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن تاللايدىغىنىم ئەلۋەتتە ئەدەبىيات كۇرۇژۇكى بولاتتى.

ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىدا 20 دەك ئوقۇغۇچى بار بولۇپ، بۇلار-نىڭ هەممىسىنىڭ دېگۈدەك ئەدەبىي ئىجادىيەتكە هەۋىسى بار ئىدى. شېئىر ـ قوشاق يازمايدۇ ۋە يازالمايدۇ دېگەندىمۇ، شېئىر ـ قوشاق يادلاشقا ئېپى بار ئىدى. بەزىلەر خەۋەر ـ ماقالە يازىدىغان «مۇخبىر» بولۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. دەرستىن سىرتقى زېرىكىش-نى تۈگىتىش ئۈچۈن بۇ كۇرۇژۇكقا كىرىپ قالغانلارنىمۇ يوق دېگىلى بولمايتتى.

ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىنىڭ يېتەكچىلىرى ساۋۇت روزى، ئابدۇكېرىم قۇربان دەيدىغان مۇئەللىملەر بولۇپ، بۇ ئىككىيلەن ئۆز ۋاقتىدىكى شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات كەسپىنى پۈتكۈزگەنلەر ئىدى. ئۇلار شېئىر ئىجادىيىتىگە ئوقۇۋاتقان چاغ-لىرىدىلا كىرىشكەن بولۇپ، بەزى شېئىرلىرى شۇ چاغدىلا ئېلان قىلىنغانىدى. شۇ كۈنلەردە ئۇلارنىڭ بەزى شېئىرلىرىنى «خوتەن گېزىتى»نىڭ «كوئېنلۇن چېچەكلىرى» دېگەن سەھىپىسىدە پات ـ پات كۆرۈپ تۇراتتۇق. دېمەك، ئۇ ئىككىيلەن هەم ئەدەبىيات ئو-قۇتقۇچىسى، هەم يامان ئەمەس شائىر بولۇپ هېسابلىناتتى.

يېتەكچى ئوقۇتقۇچىلار ئالدى بىلەن بىزگە شېئىر يادلىتا-تى. بۇ شېئىرلار ئىچىدە ئۇيغۇر كىلاسسىكى ئابدۇرەهىم نىزارى-نىڭ، هازىرقى زامان شائىرلىرىدىن لۇتپۇللا مۇتەللىپنىڭ، غە-نىزات غەيۇرانىينىڭ تىل ـ ئەدەبىيات دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلگەن شېئىرلىرى بار ئىدى. يەنە نەۋائىينىڭ، فوزۇلىينىڭ، شا مەشرەپنىڭ شېئىرلىرىمۇ بىزنىڭ يادلاش دائىرىمىزدىكى شېئىرلار ئىدى.

ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىدا يېرىم يىلچە پائالىيەت ئېلىپ بار-

غاندىن كېيىن، ئارىمىزدىن ئۇچ - تۆت نەپەر ئوقۇغۇچى خېلى ياخشى شېئىرلارنى يازالايدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن يېتەكچى ئوقۇتقۇچىلار شېئىرلىرىمىزنى تۈزىتىپ، قاش - كۆزىنى ياساپ بەرگەندىن كېيىن، بۇ شېئىرلارنى تۇنجى بولۇپ كۇرۇژۇكىمىز باشقۇرۇۋاتقان ئەدەبىيات تام گېزىتىگە چىقاردۇق، بۇ گېزىتنى يۆتكىمە دوسكىغا رەڭلىك بور بىلەن يېزىپ، سەييارە گېزىتقا ئايلاندۇردۇق. بۇ دوسكىنى كۆتۈرۈپ، بەزىدە ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانىسىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، گېزىتىمىزنىڭ ئوقۇرمەنلىرىنى كۆچەيتتۇق. ئەلۋەتتە، باشقىلارغا نىسبەتەن «كونا شائىر» بولغىنىم ئۈچۈن، مېنىڭ شېئىرىم تام گېزىتىنىڭ يۇقىرى تەرىپىگە، يەنى ئەڭ كۆرۈنەرلىك يېرىگە يېزىلاتتى.

كېيىن ئوقۇتقۇچىمىزنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن، ياخشى چىققان شېئىرلىرىمىزنى مەكتەپنىڭ چوڭ - چوڭ يىغىلىشلىرىدا، پارتىيە، ئىتتىپاقنىڭ پائالىيەت كۈنلىرىدە سەييارە يۇرۇپ دېكلاماتسىيە قىلىدىغان بولدۇق، ھەتتا سىنىپلارغا كىرىپ، خۇددى سەييارە ئويۇن قويغاندەك، سەييارە دېكلاماتسىيە پائالىيەتىنى ئېلىپ باردۇق.

مەن ئۇ كۈنلەردە ناھىيەلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تەشەببۇسكارلىقى ئارقىسىدا، ئۇ ئۆمەك بىلەنمۇ خېلى قويۇق ئالاقە ئورناتقانىدىم، ئۇلارنىڭ تەلىپى بويىچە، ئۆمەكتىكىلەر ئىشلىگەن مۇزىكىغا ناخشا تېكىستى يېزىپ بېرەتتىم. بەزىدە كىچىك كومېدىيە، لەپەرلەر بىلەنمۇ تەمىنلەپ تۇراتتىم. گەرچە ئۇلار ئىشلىگەن مۇزىكىلار ئاددىي، نوتىغىمۇ ئېلىنمايدىغان بولسىمۇ، مېنىڭ يازغانلىرىم كۆپىنچە «قىزىل» تېكىستلار بولسىمۇ، بۇ مەن

ئۇچۇن تېپىلغۇسىز بىر مەشىق جەريانى ئىدى، مۇھىمى، يازغاچ-لىرىمىنىڭ «قەلەم ھەققى» ئۇچۇن بۇ ئۆمەك يېرىم يىلدا بىر قېتىم مەكتىپىمىزگە كېلىپ ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارغا ھەقسىز ئويۇن قويۇپ بېرەتتى، بۇنداق ئويۇندىن مەكتەپ مۇدىرىدىن تارتىپ ئوقۇغۇچىلارغىچە خۇشال بولاتتى. سەنئەت ئۆمىكىگە بىرنەرسە ئاپىرىپ بېرىمەنلا دېسەم، ماڭا ھەرقانداق ۋاقىتتا رۇخسەت بېرىلەتتى.

1963 - يىلى 7 - ئاينىڭ 4 - كۈنى «تالمايدىكەن بىلمىكى» دەيدىغان بىر شېئىرىم «خوتەن گېزىتى»دە بېسىلىپ چىقتى، بۇ مەكتىپىمىز ئۇچۇنمۇ، ئوقۇتقۇچىلىرىم ئۇچۇنمۇ، ھەتتا ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىمىز ئۇچۇنمۇ تەبرىكلەشكە ئەرزىگۈدەك بىر چوڭ ۋەقە بولدى. «ئەسىرىم»نىڭ تۇنجى قېتىم رەسمىي مەتبۇئاتتا يورۇق كۆرۈشى مېنىمۇ ھېسابسىز ئىلھامغا ئىگە قىلدى. ئۆز ئىشىمغا ئىشەنچ تۇرغۇزدى. شۇنىڭ بىلەن پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، يازغانلىرىمنى ئوقۇتقۇچىلىرىمغا كۆرسەتمەيلا ئۇرۇمچىدىكى مەتبۇئاتلارغا، يەنى «شىنجاڭ پىيونېرلىرى»، «شىنجاڭ ياشلىرى» قاتارلىق مەتبۇئاتلارغا يوللاشقا باشلىدىم. 1964 - يىلى تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتكۈزۈش ھارپىسىدا يۇقىرىقى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلغان شېئىرلىرىم، قىسقا خەۋەرلىرىم جەمئىي يەتتە پارچىغا يەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەدەبىي ئىجادىيەت ھاياتىم يېڭى بىر باسقۇچقا قەدەم قويدى.

بۇ يەردە شۇنىمۇ قوشۇپ قويۇش كېرەككى، 1964 - يىلى دۆلەت بايرىمى ھارپىسىدا، ئەدەبىيات كۇرۇژۇكى نامىدا «ئۆكتەبىر» دەيدىغان بىر باسما ژۇرنال چىقاردۇق، بۇ ژۇرنال گەرچە قەغەزلىرى ئالىيېشىل، ۋاراقلىرىغا شاپىگراف مېيى يۇقۇپ قالى-

غان ئەھۋالدا بولسىمۇ، مېنىڭ ژۇرنالچىلىق بىلەن 30 يىل شۇ-غۇللىنىش تارىخىمدا تۇنجى قەدەم بولۇپ ھېسابلىناتتى.

چۈنكى، بۇ ژۇرنالغا بېرىلگەن ئەسەرلەرنى (شېئىر، ھېكايە، مىكرو ھېكايە، ئاخبارات خەۋىرى، تېپىشماق دېگەندەك نەرسە-لەر) كۆرۈۋۈڭ نامىدىن ئۆز قولۇم بىلەن تاللىغان، ئۆزۈم تەھ-رىرلىگەن، ماي قەغەزگە ئۆز قولۇم بىلەن يېزىپ، شاپىگرافتا ئۆز قولۇم بىلەن بېسىپ چىقارغان، مۇقاۋىسى ئاددىي بولسىمۇ، ئۆز قولۇم بىلەن لايىھەلىگەنىدىم.

كېيىن بىز يەنە «ئۆكتەبىر چېچەكلىرى»، «جىڭگاڭشەن»، «كوئېنلۇن غۇنچىلىرى» دېگەندەك شاپىگراف باسما ژۇرناللىرى-نىمۇ بېسىپ تارقاتتۇق.

1965 ـ يىلىغا كەلگەندە ۋېيېتنام قاتارلىق ئەللەردە چوڭ ئىشلار يۈز بەردى. ھۆكۈمىتىمىزنىڭ مەيدانىنى نامايان قىلىش ئۈچۈن، «ۋېيېتنامغا ياردەم بېرىپ، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇش» تېمىسىدا دوكلاتلار بېرىلدى. نامايىشلار تەشكىللەندى، بىز ئو-قۇغۇچىلار ۋېيېتنام دېگەن نېمە، ئامېرىكا دېگەن قەيەردە دېگەن-لەرنى تەپسىلىي ئۇقمىساقمۇ، مەكتەپتىن ياساپ بەرگەن كىچىك بايراقلارنى كۆتۈرۈپ، نامايىشچىلار سېپىگە قېتىلدۇق، دېمەك، ۋېيېتنامنى قوللاش، ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى تۇرۇش شۇ چاغلاردا چوڭ ئىش ھېسابلىناتتى.

مېنىڭ يەنە ئىلھاممم قوزغالدى، تۆت كۈن سەرپ قىلىپ «جەنۇبتىكى كۈرەش بورانلىرى» دېگەن ماۋزۇدا ئالتە پەردە، توق-قۇز كۆرۈنۈشلۈك بىر دىراما يېزىپ چىقتىم، ئوقۇتقۇچىلىرىم كۆرۈپ چىقىپ، بۇ دىرامىنى دەرھال سەھنىلەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى، بۇ ئىشقا مەكتەپ مەمۇرىيىتىمۇ ناھايىتى ئېتىبار بەردى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بۇ دىرامىنى سەھنىلەشتۈرۈشكە، رېژىسسىيە قىلىشقا تۇ-
توش قىلدۇق، ئامېرىكا تاجاۋۇزچى ئەسكىرىنىڭ ئوبرازىنى يارد-
تىش ئۈچۈن قاتتىق قەغەزدىن پايدىلىنىپ قاسقان شەپكىلەرنى،
قەغەز كىيىملەرنى ياساپ چىقتۇق. مىلتىق - پىلىموتلارنى بولسا
رەسسامنى سىزىپ بېرىپ، مەكتەپ ياغاچچىسىغا تەييارلاتتۇق.

بۇ دىرامىنىڭ 3 - پەردىسىدە ئامېرىكىنىڭ بومبارداىمانچى
ئايروپىلانلىرى جەنۇبىي ۋىيېتنامنى بومبارداىمان قىلىدىغان،
ۋىيېتنامىلىق ئارمىيە - خەلق تولۇپ تاشقان غەزىپى بىلەن، ئا-
دەتتىكى مىلتىق - پىلىموتلارنى ئاسمانغا قارىتىپ ئېتىپ، ئاي-
روپىلانلارغا قايتۇرما ھۇجۇم قوزغايدىغان، ئايروپىلانلارغا ئوق
تېگىپ پارتلىغان پېتى قاتتىق چىرقىراپ يەرگە چۈشۈپ كېتى-
دىغان بىر كۆرۈنۈش بار ئىدى. بۇ كۆرۈنۈش سەھنە سايمانلىرى
ئارقىلىق ياخشى ھەل قىلىنىسلا دىرامىنىڭ تەسىرلەندۈرۈش
كۈچى ھەسسىلەپ ئاشاتتى.

ئىككى - ئۈچ كۈن ئويلانغاندىن كېيىن، بۇ مەسىلىنى ئا-
خىر ھەل قىلدىم، مەكتەپ تەجرىبىخانىسىغا بېرىپ مەكتەپ مۇ-
دىرىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن كالىي نىترات، قىزىل فوسفور قاتار-
لىق خام ئەشيارلارنى ئېلىپ چىقىپ، مىلتىق دورىسى ياساپ
چىقتىم، بۇ مىلتىق دورىسى فوسفور مىقدارى لايىقىدا كۆپەي-
تىلگەن ئاكتىپ دورا بولۇپ، خوتەن قەغىزىگە بىر گىرامدىن
تۇگۇپ، تاش ئۈستىگە قويۇپ تاش بىلەن ئۈرسىلا پارتلايتتى ۋە
قويۇق ئىس - تۇتەك بىلەن كۈچلۈك پارتلاش ئاۋازى پەيدا قىلات-
تى. بۇ ئارقىلىق قورال (ياغاچ مىلتىق، ياغاچ تاپانچا) تۇتقانلار
قورالىنى ئادەمگە تەڭلىسلا بەلگىلەنگەن ئوقۇغۇچى سەھنە كەي-
نىدە تۇرۇپ دورا ئۈستىگە تاش بىلەن ئۇراتتى - دە، مىلتىق

دورىسى قورال بىلەن ماس قەدەمدە پارتلايتتى، بۇ كۆرگۈچىلەرگە تەڭلەنگەن قورالدىن راستلا ئوق ئېتىلغاندەك، قورال تەڭلەنگەن ئادەمگە ئوق تەگكەندەك تەسىر بېرەتتى.

سەھنە ئاسمىنىدا ئايروپىلاننىڭ پارتلىشىنى ۋە ئوت يالقۇنىغا ئايلىنىشىنىمۇ مۇڭاپىق ئۇسۇللار بىلەن ھەل قىلدىم. باتا-رىيە كۆچى بىلەن ئوت ئالىدىغان كاپسۇل ياساپ، ئۇنىڭغا مىلتىق دورىسى بىلەن تۇتىشىدىغان كابېل باغلاپ، بۇ كابېلنى 20 نەچچە ئۇزچاتى بار بىر ساندۇققا مەركەزلەشتۈردۇم، ۋىيېتنامىلىق ئارمىيە ـ خەلق مىلتىق ـ پىلىموتلىرىنى نەگە قاراتسا، مەن كاپسۇلنىڭ نومۇرى بويىچە شۇ كاپسۇلنىڭ ئۇزچاتىنى باساتتىم ـ دە، ئاسماندا «ئايروپىلان» پارتلاپ، گۇمبۇرلىگەن ئاۋاز بىلەن ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلەتتى. 20 دانە ئۇزچاتلىق سانداق ۋە سەھنە ئۇستىگە ئېسىلغان 20 دانە كاپسۇل بىلەن 20 «ئايروپىلان»نىڭ پارتلىغانلىق مەنزىرىسىنى ھاسىل قىلغىلى بولاتتى. دىراما قويۇلۇۋاتقاندا سەھنىلا ئەمەس، پۈتكۈل زال خۇددى راست جەڭ مەيدانىدەكدەك، قويۇق ئىس ـ تۈتەك بىلەن مىلتىق دورىسى پۇرىقىغا تولۇپ كېتەتتى.

27. مەن فىزىكا كۇرۇژۇكىدا

مەكتەپتە كەم دېگەندە ئالتە كۇرۇژۇك بار ئىدى. بۇ كۇر-ژۇكلارنىڭ پائالىيىتى ھەپتىنىڭ ھەرقايسى كۈنلىرىگە ئو-رۇنلاشتۇرۇلغان بولغاچقا، بىر ئوقۇغۇچىنىڭ بىرقانچە كۇرۇ-

ژۇكقا ئەزا بولۇپ بىلىمىنى ئۆستۈرۈش ئىمكانىيىتى بار ئىدى. مەن ئۇ كۈنلەردە تەبىئىي پەنلەرگىمۇ ئوخشاشلا قىزىققىنىم ئۈچۈن، ئەدەبىيات كۇرۇژۇكى، فىزىكا كۇرۇژۇكى، خىمىيە كۇرۇژۇكلىرىغا بىرلا ۋاقىتتا ئەزا بولغانىدىم.

مەكتەپنىڭ فىزىكا كۇرۇژۇكىغا مەكتىپىمىزنىڭ فىزىكا ئوقۇتقۇچىسى، يېتىلگەن مانتىيۇر ئوبۇلھەسەن مۇئەللىم يېتەكچىلىك قىلاتتى. ئۇ مۇئەللىم مەكتىپىمىزگە ئوقۇتقۇچى بولۇپ كېلىشتىن بۇرۇن خوتەن دارىلمۇئەللىمىنىڭ فىزىكا كەسپىدە ئوقۇغانىكەن. شۇڭا، ئۇ ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقىپلا قالماي، مەكتەپ رادىيو پونكىتىنى باشقۇراتتى، مەكتەپنىڭ توك ئىشلىرىنى بېجىرەتتى. فىزىكا ۋە ئېلېكتىر ئىلمىدە بىلىدىغانلىرى كۆپ بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىقى ھەممىزنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرەتتى.

فىزىكا كۇرۇژۇكىنىڭ پائالىيىتى مۇنداق ئىدى: ئالدى بىلەن ئېلېكتىر ۋە دىنامىكا نەزەرىيەسى سۆزلىنەتتى، ئارقىدىنلا نەق مەيداندا ئەمەلىي مەشغۇلات ئېلىپ بېرىلاتتى. رادىيو تارقاتقۇچى ۋە قوبۇل قىلغۇچىنىڭ ئاساسىي بىلىملىرى ئۆگىنىلىپ، قۇرۇلمىسى ئەڭ ئاددىي بولغان، تەننەرخى ئىككى يۈەنگىمۇ يەتمەيدىغان مىنېرال رادىيو قوبۇللىغۇچ قۇراشتۇرۇلاتتى. فوتوگرافىيە ئاساسىي بىلىملىرىدىن دەرس ئۆتۈلۈپ، سۈرەت تارتىش، سۈرەت يۇيۇش مەشغۇلاتى ئېلىپ بېرىلاتتى، كېچىلىرى ئەڭ ئاددىي تېلېسكوپ بىلەن ئاسمان جىسىملىرى كۆزىتىلىپ، ئاسترونومىيە بىلىملىرى ئومۇملاشتۇرۇلاتتى.

مەن مەكتەپ فىزىكا كۇرۇژۇكىغا قاتناشتىم دېگەندىن كېيىن، ئوبۇلھەسەن مۇئەللىمگە شاگىرت بولدۇم دېسەم دۇرۇسراق

بولىدۇ. مەن بۇ كۆرۈنۈشكە قاتنىشىپ ئۆزاق ئۆتمەي، ئوبۇلھەسەن مۇئەللىمنىڭ رۇخسىتى بىلەن مەكتەپ رادىيو پونكىتىنىڭ ئىشلىرىغا ئىشتىراك قىلىشقا باشلىدىم. مۇئەللىمنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە، ھەر كۈنلىرى سەھەر كېلىپ، ۋاقىت توشقاندا رادىيو چوڭايتقۇچنى ئېچىپ ئوقۇغۇچىلارنى ئويغاتتىم، ۋاقتى كەلگەندە رادىيو گىمناستىكىسىنىڭ مۇزىكىسىنى قويۇپ، ئوقۇغۇچىلار-نىڭ ئەتىگەنلىك گىمناستىكا ئوينىشىغا يېتەكچىلىك قىلدىم، شۇ سەۋەبلىك، ئوبۇلھەسەن مۇئەللىمنىڭ ئارىغا كىرىشى بىلەن مەكتەپ ئارقا دەرۋازىسىنىڭ بىر تال ئاچقۇچىغا ئېرىشتىم ـ دە، ئەتىگەندە بۇرۇن كېلىپ قالسام دەرۋازىنىڭ سىرتىدا توڭلاپ تۇرمايدىغان، كەلگەن ھامان مەكتەپكە كىرىپ، رادىيو پونكىتى ئىشخانىسىدا تاك ئېتىشنى كۈتىدىغان ئىمتىيازغا ئىگە بولدۇم.

ـــ قىزىل بىنانىڭ توك بېسىمى يېتىشمەيۋاتىدۇ، ئاخشام-لىرى چىراغ ئوبدان يانماي، ئوقۇغۇچىلارنىڭ كەچكى ئۆگىنىشىگە تەسىر يېتىۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئوبۇلھەسەن مۇئەللىم بىر كۈنى ئامالسىز قالغانلىقىنى بىلدۈرۈپ.

مەن بۇ پۈرسەتنى مەھكەم تۇتۇپ، خىزمەت كۆرسىتىپ، مۇئەللىمنىڭ غەمخورلۇقىغا جاۋاب قايتۇرماقچى بولدۇم ـ دە، ئۇنىڭغا ئۆز قارىشىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم:

ـــ مەنمۇ شۇنى سەزگەنىدىم. ئىمتىھان ۋاقتىمۇ يېقىنلىشىپ قالدى. بۇ مەسىلىنى ھەل قىلمىساق، ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش ئاكتىپلىقىغا تەسىر يېتىدۇ، ـــ دېدىم ـ دە، پىلانىمىنى شەرھلىدىم، ـــ ئەنە ئاۋۇ يەردە بىكار تۇرغان 500 ۋاتلىق بىر تىرانسفورموتور بار ئىكەن، قىزىل بىنانىڭ چىراغلىرىنىڭ ئومۇمىي توك سەرپىياتىنى ھېسابلاپ باقايلى، ئەگەر ئومۇمىي

سەرپىيات 500 ۋاتتىن ئېشىپ كەتمىسە، مۇشۇ تىرانسفورموتور ئارقىلىق توك بېسىمىنى كۆتۈرەيلى. ئەگەر ئېشىپ كەتسە، دەرسخانىلارنىڭ چىرىغىنى تۆۋەن ۋاتلىق چىراغلارغا ئالماشتۇ-رۇپ ئاندىن تىرانسفورموتورنى چاتايلى، شۇنداق قىلساق توك بېسىمى تولۇق 220 ۋولتقا كۆتۈرۈلىدۇ.

شۇ چاغلاردا مەكتىپىمىزنىڭ توكى ناھىيەلىك ئېلېكتىر ئىستانسىسىدىن بېرىلمىدىغان بولۇپ، توك ئىشلەتكۈچىلەر كۆپ، گېنېراتور كىچىك بولغاچقا يېتىپ كېلىدىغان توك بېسىمى 200 ۋولتقىمۇ يەتمەيتتى، شۇنىڭ بىلەن دەرسخانىنىڭ چىراغ-لىرى خۇددى ياغسىرىغان جىنچىراغدەك بەكمۇ غۇۋا ياناتتى. چىراغلارنىڭ يورۇقلۇقىنى ئاشۇرىمىز دەيدىكەنمىز، چوقۇم توك بېسىمىنى كۆتۈرۈشىمىز لازىم ئىدى. چىراغلارنىڭ ئومۇمىي سەرپىياتى 500 ۋاتتىن ئېشىپ كەتسە، يا توك يولى كۆيەتتى، يا تىرانسفورموتور كېرەكتىن چىقاتتى.

گېپىمىنى ئاڭلاپ، ئوبۇلھەسەن مۇئەللىم بەك خۇشال بولۇپ كەتتى، 18 ئېغىزلىق دەرسخانىنىڭ ئومۇمىي توك سەرپىياتىنى ھېسابلىۋىدۇق، 500 ۋاتقىمۇ يەتمىدى، ئەتىسى چۈشتىن كېيىن ھېلىقى بىكار ياتقان تىرانسفورموتورنى ئۇلىۋىدۇق، دەرسخانىلار-نىڭ چىراغلىرى خۇددى قۇياشتەك ئاپپاق يورۇپ كەتتى.

بۇ ئىشتىن كېيىن ئوبۇلھەسەن مۇئەللىم ماڭا تولۇق ئىشەنمىدىغان بولدى ۋە توك يولىنى رېمونت قىلىدىغان، كۆرۈلگەن كاشىلىلارنى ئوڭشايدىغان، يېڭى ئۆيلەرگە توك سىمى تارتىدىغان جەمئى ئىشلارنى ماڭا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئىككى يىللىق كۇرۇڭۇك ھاياتىدا مەن توك ئىشلىرىنى خېلى ئوبدان ئىگىلىۋالدىم.

28. مەن خىمىيە كۇرۇژۇكىدا

مەكتىپىمىزنىڭ يېتىلگەن خىمىيە مۇئەللىمى مۇھەممەد سەپەر خىمىيە كۇرۇژۇكىغا يېتەكچىلىك قىلاتتى. ئۇمۇ شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ خىمىيە فاكۇلتېتىنى پۈتكۈزگەن، كېيىن بېيجىڭغىمۇ، شاڭخەيگىمۇ، ئەيتاۋۇر چوڭ شەھەرلەرنىڭ بىرسىدىكى بىر ئالىي مەكتەپكە بېرىپ خېلى ئۇزاق بىلىم ئاشۇرغانكەن. ئۇ مۇئەللىم مەكتەپ تەجرىبىخانىسىنىڭ باشقۇرغۇچىسى بولۇپ، خىمىيە كۇرۇژۇكىمۇ ئاشۇ تەجرىبىخانىدا تەسىس قىلىنغانىدى.

خىمىيە كۇرۇژۇكىنىڭ پائالىيەتلىرىنى قانات يايدۇرۇشتا، ئىشنى ئالدى بىلەن كۇرۇژۇكىنىڭ پائالىيەت خىراجىتىنى ھەل قىلىشتىن باشلىدۇق. چۈنكى، ئۇ چاغلار ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقتىن تېخى قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەن، مەكتەپلەرنىڭ خىراجىتى ئىنتايىن قىس چاغلار بولغاچقا، مەكتەپ مەمۇرىيىتى ھېچقايسى كۇرۇژۇكنى ئىقتىسادىي ياردەم بىلەن تەمىنلىيەلمەيتتى، پائالىيەت خىراجىتى كېرەك بولسا، يېتەكچى ئوقۇتقۇچىنىڭ خالىس ياردىمىگە تايىنىشقا ياكى باشقا يول بىلەن خىراجەت غەملەشكە توغرا كېلەتتى.

شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز خىمىيە كۇرۇژۇكى يېتەكچىلىكىدە سۇرەت تارتىش، سۇرەت يۇيۇش، سۇرەت چوڭايتىش كەسپىنى يولغا قويدۇق، بۇ كەسپىنى مۇڭلاپ يول بىلەن مەكتەپ ئىچى ۋە جەمئىيەتكە يۈزلەندۇردۇق. ئۇ چاغلاردا ناھىيە بازىرىدا بىرلا سۇ-

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

رەتخانا بولۇپ، بۇ سۈرەتخانىدا لاۋ سۇيى دەيدىغان بىر خەنزۇ كىشى سۈرەت تارتاتتى. سۈرەت ھەققى بەك يۇقىرى بولغاچقا، ئادەتتە، كىشىلەر كۆپ پۇل تۆلەپ سۈرەتكە چۈشۈشنى ئاسانلىقچە قوبۇل قىلالمايتتى. سۈرەتكە چۈشكەندىن باشلاپ، سۈرەت يۇيۇلۇپ چىققۇچە بولغان ئارىلىق بەك ئۇزاق بولۇپ، بۇ ھال خېرىدارلارنى زېرىكتۈرمەي قالمايتتى. سۈرەت تارتىشتىن ئۆزگە، سىرتتىن كەلگەن نېگاتىپلارنى يۇيۇپ بېرىش، سۈرەت چوڭايتىش كەسپى بۇ سۈرەتخانىدا يوق ئىدى.

كۇرۇژۇكىمىز مۇھەممەد سەپەر مۇئەللىمنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ھەر تەرەپكە قاتراپ يۇرۇپ ئىككى فوتو ئاپپارات سېتىۋالدۇق، بۇنىڭ بىرسى 120 مىللىمېتىرلىق پىلىۋنكا چۈشىدىغان، جۇڭگودا ئىشلەنگەن «خەيئوۋ» ماركىلىق ئاپپارات بولۇپ، باھاسى بەش يۈەن ئىدى. يەنە بىرسى، شاڭخەيدە ئىشلەنگەن 135 مىللىمېتىرلىق «شاڭخەي» ماركىلىق فوتو ئاپپارات بولۇپ، باھاسى 50 يۈەنگە يەتمەيتتى. بۇ ئاپپاراتلار ئېلىمىزدە دەسلەپكى مەزگىللەردە ئىشلەنگەن ئاددىي ئاپپاراتلار بولغىنى بىلەن، مەشغۇلاتى توغرا بولسىلا، خېلى ئېنىق سۈرەتلەرنى تارتقىلى بولاتتى. ئاپپارات سېتىۋېلىشتا، 50 يۈەننى مۇھەممەد مۇئەللىم (ئۇ چاغدا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئايلىق مائاشى 50 يۈەنگە يەتمەيتتى)، بەش يۈەننى مەن چىقاردىم، مەكتەپ تەجرىبىخانىسىدا ساقلىنىۋاتقان تەسۋىر چۈشۈرۈش ئاپپاراتىنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنىڭغا ۋاقىت تىزگىنلىگۈچ ئورنىتىپ، سۈرەت چوڭايتىدىغان ئاپپارات قىلىپ ياساپ چىقتۇق، ئەرزان باھالىق رەسىم قەغىزىمۇ تېپىلدى، لېكىن سۈرەت چىقىرىدىغان دورا مەسىلىسىگە كەلگەندە راستلا بېشىمىز قاتتى. بۇنداق دورىنى ناھىيەدىنلا ئەمەس، خوتەن شە-

ھەرىدىكى ماگىزىنلاردىنمۇ تاپالمىدۇق.

ئاخىرىدا سۈرەت چىقىرىش دوربىسىنى ماتېرىيالغا ئاساسەن، ھەر خىل خىمىيەلىك دورىلارنى رېئاكسىيەگە كىرىشتۈرۈپ ئۆزىمىز ياساش قارارىغا كەلدۇق ـ دە، كۈمۈش، نىتىرات قاتارلىق خام ئەشيالارنى تەسلىكتە تەخلەپ چىقتۇق.

سۈرەت دوربىسى ـــ سۈرەت چىقىرىش دوربىسى ۋە سۈرەت مۇقىملاشتۇرۇش دوربىسىدىن ئىبارەت ئىككى خىلغا بۆلۈنەتتى، بۇ خىل دورىلارنى خىمىيەلىك رېئاكسىيەنىڭ ھاسىلىي ماددىسى قاتارىدا پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئون قېتىملىق رېئاكسىيە جەريانىنى تاماملاشقا توغرا كېلەتتى. رېئاكسىيەگە كىرىشتۈرۈلىدىغان دورا مىقدارى ۋە رېئاكسىيە تېمپېراتۇرىسى قاتتىق كونترول قىلىنمىسا، لازىملىق ۋە ئۆلچەملىك سۈرەت دوربىسىغا ئېرىشكىلى بولمايتتى.

نۇرغۇن كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدۇق. قايتا ـ قايتا سىناق قىلىش ئارقىلىق بۇ ئىككى خىل دورىغا ئېرىشتۇق. سۈرەتچىلىك كەسپىمىزنىڭ جەلپكارلىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن، تارتىلغان سۈرەتلەرنى ئەينەككە، ئاق رەختكە چوڭايتىپ چىقىرىدىغان بولدۇق. بۇ سەۋىيەدىكى خىمىيەلىك نامايەندىنى تەكلىماكان دەشتىنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان، چوڭ شەھەرلەردىن يىراق بولغان بىر كىچىك يۇرت ئۈچۈن ئېيتقاندا چوڭ كەشپىيات دېيىشكە بولاتتى.

باش سۈرىتىنى چۈشۈرۈش ۋە ئىككى پارچە سۈرەت چىقىرىپ بەرسەك ئىككى موچەن، بىر پارچىلا سۈرەت يۇيۇپ بەرسەك بەش پۇڭ، 14 سۆڭلۈق بىر پارچە سۈرەت چوڭايتىپ بەرسەك بەش موچەن، سۈرەتنى ئاق رەختكە چۈشۈرۈپ بەرسەك بىر يۈەن ئالىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى www.uyghurkitap.com

دىغان بولۇپ باھا قويدۇق. ئۇزاق ئۆتمەي سۈرەتخانىمىزنىڭ داڭقى تارىلىپ كەتتى، ئوقىتىمىزمۇ يۈرۈشتى. ئاز بولسىمۇ پۇل تېپىپ كۇرۇژۇك خىراجىتىنى ھەل قىلدۇق، سايمانلارنىمۇ تولۇقلىۋالدۇق.

شۇ كۈنلەردە سىنىپىمىزدا خىمىيە دەرسى ئۆتۈلدى. خىمىيە ئوقۇتقۇچىسى مەتقۇربان مۇئەللىم دەرسلىكىمىزدىكى «مىلتىق دورىسى ۋە ئۇنى ياساش» دېگەن دەرسنى ئۆتۈپ بولۇپ، سىنىپىمىزدىكى 50 نەپەر ئوقۇغۇچىنى تەجرىبىخانىغا باشلاپ چىقتى ۋە مىلتىق دورىسىنىڭ ياسىلىشىنى نەق مەيداندا تەجرىبە قىلىپ بەردى. ئۇ تۆت خىل دورىنى ئارىلاشتۇرۇپ مىلتىق دورىسىنى ياساپ چىقتى ـ يۇ، بۇ دورا پارتلىماي، ئۇ ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا ئوسال بولۇپ قالدى، ئوقۇغۇچىلارنىڭمۇ نارازىلىقى قوزغالدى.

«مۇئەللىم ياسىغان مىلتىق دورىسى نېمە ئۈچۈن پارتلىمىدى؟»

شۇ كۈنى ئاخشىمى دەرستىن كېيىن ئۆيگە قايتماسلىق، مەكتەپ رادىيو پونكىتىدىكى ئۈستەل ئۈستىدىلا ئۇخلاش قارارىغا كەلدىم ۋە بۇ قارارىمنى قوشنا ئوقۇغۇچىلار ئارقىلىق ئۆيگە خەۋەر قىلىۋەتتىم. كەچتە ئۇدۇل تەجرىبىخانىغا باردىم (ئۇ چاغدا مەكتەپ تەجرىبىخانىسىنىڭ بىر ئاچقۇچى مەندە ئىدى)، خام ئەشيالارنىڭ سوقىدىغىنىنى سوقۇپ، ئۆلچەيدىغىنىنى ئۆلچەپ، نىسبەت بويىچە ئۈستەلدىكى ئەينەك ئۈستىگە قويۇپ، توخۇ پېيى بىلەن ئارىلاشتۇرۇشقا باشلىدىم، كىم بىلسۇن، مىلتىق دورىسىنى ئەمدىلا ئارىلاشتۇرۇپ بولاي دېگەندە كۈچلۈك پارتلاش يۈز بەردى. كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلدى. بۇ ئوت قاشلىرىمنى، چېچىمنىڭ بىر قىسمىنى كۆيدۈرۈپ، تەج-

ربه ئۆيىنىڭ مىلەڭزىسىگە تۇتاشتى. ئەگەر ئوت ۋاقتىدا ئۆچۈ-
رۈۋېلىنمىسا مىلەڭزە كۆيەتتى، ئىشىككە ئوت تۇتىشاتتى، ئار-
قىدىنلا ئوت ئاپىتى پەيدا بولۇپ، مۆلچەرلىگۈسىز چوڭ زىيان
كۆرۈلەتتى.

مەن قاشلىرىمىنىڭ ۋە چاچلىرىمىنىڭ كۆيۈپ كېتىشىگە
پەرۋا قىلماي، بىر چېلەك سۇنى ئېلىپ ئىشىككە چاچتىم، ئوت
ئۆچۈرۈۋېلىندى، بىراق، «خام ئەشيانىڭ نىسبىتىدە خاتالىق
بولمىسا، مەشغۇلاتتا سەۋەنلىك كۆرۈلمىگەن تۇرسا، مىلتىق دو-
رىسى نېمە ئۈچۈن ئۆزلۈكىدىن پارتلايدۇ» دېگەن بىر سوئال
كاللامدىن نېرى كەتمىدى.

ئاخىرىدا بۇنىڭ سەۋەبىنى تاپتىم. ئەسلىدە، نىتراتلىق دو-
رىغا ئوكسىدلىغۇچى قاتارىدا يۈزدە بىر پىرسەنتلىك فوسفور
قوشۇلاتتى. فوسفور ئاق فوسفور ۋە قىزىل فوسفور دەپ ئىككى
خىلغا بۆلۈنەتتى، خۇلاسە شۇ بولدىكى، مەن ئوكسىدلىغۇچ قاتا-
رىدا قىزىل فوسفور قوشۇشۇم لازىم ئىكەن، قىزىل فوسفورنىڭ
خىمىيەلىك ئاكتىپلىقى بىرقەدەر مۇقىم بولۇپ، ئۇ سىرتقى بې-
سىمغا، ئوت مەنبەسىگە ۋە ياكى سولفات كىسلاتاسىغا ئۇچراش-
مىسا ئاسان ئوت ئالمايتتى. ئەمما، ئاق فوسفورنىڭ ساپلىقى يۇ-
قىرى، خىمىيەلىك خۇسۇسىيىتى بىرقەدەر ئاكتىپ بولۇپ، ئۇ
ئادەتتىكى ھاۋا بىلەن ئۇچراشسىلا ئۆزلۈكىدىن ئوكسىدلىنىپ،
كۆيۈشكە باشلايتتى. مەن ئاق فوسفورنىڭ بۇ خۇسۇسىيىتىنى
ھېسابقا ئالمايلا مىلتىق دورىسىغا قوشۇپتىمەن، ئاخىرىدا چوڭ
ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشىگە يول قويۇپتىمەن.

ئەتىسى بۇ ۋەقەنىڭ يۈز بەرگىنىنى مۇھەممەد سەپەر مۇئەل-
لىمگە ۋە مەكتەپ مۇدىرىغا خەۋەر قىلدىم، كۆيۈپ كەتكەن مە-

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى www.uyghurkitap.com

لەكزە ئۇچۇن 10 يۇەن تۆلەپ بېرىشكە تىلخەت يازدىم. شۇ ۋەقەدىن كېيىن خىمىيە كۇرۇژۇكىنىكى پائالىيەتلىرىگە قاتناشمايدىغان بولدۇم. كۆيۇپ كەتكەن قاشلىرىم ۋە چېچىم كېيىن ئاستا ـ ئاستا ئۆسۈپ چىققان بولسىمۇ، ئەينەك پارچىسى بىلەن زەخىملەنگەن يارا تاتۇقى تا بۇگۈنگىچە يۈزۈمدە ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ھەر قېتىم ئەينەككە قارىغىنىمدا بۇ تاتۇقلارغا قاراپ ئۆز ۋاقتىدىكى ئىشلارنى ئەسكە ئالىمەن.

29. قوشنىمىز ــ سۇلايمان قالۇن

چوڭ دادامىلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان «سېرىق ئۆستىكى» دېيىلىدىغان ئۆستەكتە بىر تاختا كۆۋرۈك بار ئىدى. تاختا كۆۋرۈكنىڭ بۇ تەرىپى چوڭ دادامىلارنىڭ ئۆيى بىلەن، ئۇ تەرىپى ساربخان دەيدىغان بىر تۇل ئايالنىڭ ئۆيى بىلەن تۇتىشاتتى، ساربخان چوڭ دادام ۋە چوڭ ئانامىلار بىلەن خېلى قويۇق باردى ـ كەلدى قىلىشىدىغان، بويى ئېگىز، چېچىغا ئاندا ـ ساندا ئاق ئارىلىغان، ياشلىقىدىكى سۆلىتىدىن كېتىپ قالمىغان بىر ئايال ئىدى. رەۋبخان دېيىلىدىغان يەنە بىر ئايالمۇ ساربخان بىلەن بىللە تۇراتتى. رەۋبخاننىڭ مەمتىمىن پورباش دەيدىغان مەن دېمەتلىك بىر ئوغلى بولۇپ، بۇ بالا رەۋبخانلارنىڭ، يەنى ساربخاننىڭ ئۆيىدە بەزىدە پەيدا بولۇپ، بەزىدە يوقاپ كېتەتتى، مەمتىمىن پورباش ــ لەقىمىگە لايىق يوغان باش، خام سېمىز، دوغلاق كەلگەن بىر بالا بولۇپ، ساربخاننىڭ ئۆيىدە پەيدا بولغان

چاغلىرىدا بىز بىلەن بىللە ئوينايتتى، سېرىق ئۆستىكىدە سۈغا چۆمۈلۈش، «غىچىرتاق» دەپ ئاتىلىدىغان بىر خىل چاقىپەلەكنى ياساپ، غىچىرتاقتا ئۇچۇش، گاگار ـ چوك ئويناش ئاساسلىق ئويۇنلىرىمىز بولۇپ ھېسابلىناتتى.

ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، مەمتىمىن پورباش مەھەللىمىزدە يەنە پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ قېتىم ئۇ سىرتقى پوستى كاۋچۇكتىن ياسالغان، ئىچىگە يەل ئۈرۈلىدىغان، چوڭلۇقى چىلگىدەك كېلىدىغان بىر توپنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كەلدى، ئۇ بۇ توپنى كۆز ـ كۆز قىلىپ، ئۇلۇغ يولغا چىقىۋېلىپ كۆز ئالدىمىزدىلا سەكرىتىپ ئويناشقا باشلىدى، بۇ توپقا قولىمىزنى تەگكۈزۈشكىمۇ رۇخسەت قىلمىدى. ئادەتتە كۆيۈك توپتىن بەكرەك قاڭقىغان بۇنداق توپنى بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغانلىقىمىز ئۈچۈن مىكىن، بۇ توپقا خېلى ئوبدان قىزىقىپ قالدۇق، شۇ ئارىدا مەن مەمتىمىن پورباشتىن سوراپ قالدىم:

— ھەي پورباش، بۇ توپۇڭنى نەدىن تاپتىڭ؟

مەمتىمىن پورباش «پورباش» دېگەن لەقىمىدىن ئىزا تارتىپ، مۇ كەتمەيتتى، ئەكسىچە ئۆز ئىسمىنى لەقمى بىلەن قوشۇپ چاقىرغانلارغا ئالاھىدە ياخشى مۇئامىلىدە بولاتتى.

— خوتەندىن ئەكەلدىم، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ ئۆزىچە ماختىنىپ.

— سەن خوتەنلىكمۇ؟

— ھەئە.

— ئۇنداق بولسا بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن، ئۆيۈڭ خوتەندە ئەمەسمۇ؟

— خوتەندىمۇ ئۆيىمىز بار، ئۇ ئۆيدە دادام تۇرىدۇ، بۇ يەردە-

مۇ ئۆيىمىز بار، بۇ ئۆيده ئانام رەۋىخان تۇرىدۇ، مەن بەزىده دادامنىڭ قېشىدا، بەزىده ئانامنىڭ قېشىدا تۇرىمەن.

ـــ داداڭ بىلەن ئاناڭ نېمە ئۈچۈن بىر ئۆيده تۇرمايدۇ؟

ـــ ئۇلار ئاجرىشىپ كەتكەن.

ـــ ھە، مۇنداق دېگىن، ـــ دېدىم مەن ۋە ئۇنىڭ جاۋابىدىن قانائەت ھاسىل قىلدىم، ئارقىدىنلا سوئالىمنى داۋاملاشتۇردۇم، ـــ داداڭ خوتەنده نېمە ئىش قىلىدۇ؟

ـــ سۇلايمان ئاخۇن قالۇن دېگەن ئىسىمنى ئاڭلىمىغانمۇ سەن، ئۇ ۋىلايەتلىك سەنئەتتە قالۇن چالىدۇ.

ـــ سەن ساربىخانىڭ تۇغقىنى سۇلايمان ئاخۇن قالۇننىڭ باـ لىسىمۇ؟

ـــ ھەئە، دادامنى بىلمىدىكەنسەن ـ دە؟

سۇلايمان ئاخۇن قالۇننى كىچىك ۋاقتىمدىلا كۆرگەنىدىم. ئۇ ياپما قاپاق، قارىمۇتۇق، ئۆسكىلەڭ كەلگەن ئادەم بولۇپ، كەم سۆزلۈكىدىن قارىغاندا، ئارتۇق گەپكە خۇشى يوقتەك قىلاتتى. ئۆيىمىزده ئائىلە مەشرىپى ئۆتكۈزۈلگەن چاغلاردا، ئۇ قالۇننى مۇرىسىگە سېلىپ، ھويلىمىزدا ھەممىدىن بۇرۇن پەيدا بولاتتى ـ دە، ئەڭ تۆردىن ئورۇن ئېلىپ، قالۇننى سازلاشقا تۇتۇش قىلاتـ تى، ئاتا ـ ئانام ئۇنىڭ ھۆرمىتىنى قىلىپ، قىلمىغانلىرى قالـ مايتتى، لېكىن ئۇ بۇلارغا ئانچە پەرۋا قىلمىپ كەتمەيتتى، خۇددى ئىچىده ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز دەردى بارەڭ، تۇرۇپ ـ تۇرۇپ ئۇھ تارتىپ قويىاتتى، نەغمە قىلغاندا كۆزلىرىنى يۇمۇۋېلىپ، ئۆز قالۇنىدىن ئۆزى مەست بولۇپ، خۇددى شامال سوققان يېكەنـدەڭ ئۇيان ـ بۇيان تەۋرىنىشكە باشلايتتى، بەزىده قالۇن سىمىنى شۇنچىلىك قاتتىق تارتاتتىكى، بۇ سىمدىن مۇڭ ئەمەس، بەلكى

ئاتقۇچىنىڭ دۇكىنىدىن چىققاندەك ۋىزىلدىغان ئاۋاز چىقاتتى، بۇنداق چاغلاردا ئۇ ئۆز ئىشىدىن ئۆزى چۆچۈپ، قىسقىغىنا توختۇالغاندىن كېيىن، باشقا سازچىلاردىن ئەپۇ سورىغاندەك، ھەمىمەيلەنگە ئايرىم ـ ئايرىم قاراپ، بېشىنى سەل ئېگەتتى ۋە يېڭىباشتىن داپقا كىرىپ، قالۇن چېلىشنى داۋاملاشتۇراتتى. ھەممە سازچى ئۇنىڭغا باغلانغاندەك، ئۇنىڭ سۇرئىتىگە ئەگىشەتتى ۋە ئىمكان بار ئۇنىڭ سىزىقىدىن چىقماسلىققا تىرىشاتتى. قالۇننىڭ تىترەك ئاۋازى بىلەن يۇرەكلەرنى ئېزىۋېتىدىغان بۇ ئادەم ماڭا ھەممىدىن بەك سۇرلۇك بىلىنگەن ۋە ئۇنىڭ غەمكىن چىرايى مەنده چوڭقۇر تەسىرلەرنى قالدۇرغانىدى.

مەمتىمىن پورباشنىڭ سۇلايمان قالۇننىڭ بالىسى ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ بېشى ماڭا «پورباش» بولۇپ كۆرۇنمىدى، نەزىرىمدىكى قىممىتى ئېشىپ، ئەيىبلىرى بىراقلا يوق بولۇپ كەتتى، ھەتتا ئۇنى بەزىدە بوزەك قىلغىنىمغا، كاۋچۇك پومزىكىگە ئىچى تارلىق قىلىپ، ئۇنى ئۆستەڭگە تاشلىۋەتكىنىمگە ئاز ـ تولا ئۆكۈنمەيمۇ قالمىدىم.

بۇ ئىشلار شۇ تەرىقىدە ئۆتۈپ كەتتى ئارىدىن ئىككى يىلچە ئۆتكەندىن كېيىن، سۇلايمان قالۇن ئۆيىمىزدە تۇيۇقسىزلا پەيدا بولۇپ قالدى. ئاتا ـ ئانام بۇ كونا ئۇلپىتىنى كۆرۈپ قىزغىنلىق بىلەن سالام قىلىپ، سۇپىغا باشلىدى ـ يۇ، داستىخانغا بىر چىنە سىنچاي بىلەن بىر زاغرىنى ئاران قويالىدى ۋە خىجىل بولۇپ ئۆزىرە ئېيتتى. ئايان ئىدىكى، بۇ داستىخان ئۆز ۋاقتىدىكى مول داستىخانغا زادىلا ئوخشىمايتتى، ئارىدا ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىپ، بايلار نامراتلىشىپ، كەمبەغەللەر تېخىمۇ كەمبەغەللىشىپ كەتكەنىدى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ـــ خىجىل بولماڭلار ئىبراھىم ئاخۇن، جاھان مۇشۇنداق تۇرسا، بۇ تۇرمۇشنى كىمدىن كۆرگۈلۈك ئەمدى، «قازانماق قۇ-لىقى ھەممە يەردە تۆت» دېگەن گەپ مۇشۇ ـ دە!

ـــ خوتەنمىك ئەھۋالى قانداقراق، مەنمۇ خوتەن تەرەپلەرگە ئۆتمىگىلى ئۇزاق زامانلار بولۇپ قاپتۇ، ئۇ يەردە شايى ـ يىپەك-چى ھۆپىگەرلىرىمىزمۇ ئاز ئەمەس ئىدى، ـــ دېدى دادام خور-سىنغاندەك قىلىپ، ئۆز ۋاقتىدىكىدىن خىلىلا ياداپ، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كەتكەن سۇلايمان قالۇننى قورۇق چايغا زورلاۋېتىپ.

ـــ كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق بوپتۇ، خوتەندىن كېلىپلا سارد-خانلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ، يەنە سىلەرنى ئەسكە ئالدىم، قانداق تۇردىكىن، يوقلاپ كېلەي دېدىم.

ـــ شۇنداق، بىزمۇ ئۆزلىرىنى كۆپ سېغىندۇق، مانا بۇگۈن ئۇلۇغ ئاللا بۇ تىلىكىمىزگە يەتكۈزدى، خۇداغا شۈكۈر، سىلىمۇ شۇنداق ئۇز تۇرۇپتىلا.

ـــ سىلەر بىلەن كۆرۈشمىگەندىن بېرى كۆرگەن كۈنۈمۇ، بارغان يۇرتلىرىمىمۇ ئاز ئەمەس. ئۆتكەنلەر «قۇش قېرىسا ئۆز يۇرتىغا» دەپتىكەن، ئۇ يەر ـ بۇ يەرلەردە يۇرۇپ ھېرىپ قاپتە-مەن، ئاخىر، ئۆز يۇرتۇمدا بىر مەزگىل تۇرۇۋالغۇم كەلدى، ئاتا ـ ئانامنىڭ قەبرىسىنى يوقلاپ، دۇئاسىنى ئالاي دېدىم.

خىيال كەپتىرى ئۆتمۈش ئاسمىنىغا ئۇچۇپ كەتتىمۇ، چوڭلار بىرپەسكە جىم بولۇپ قېلىشتى. ئۇلار شۇ جىمجىتلىقتا تۇرۇپ، ئەتراپقا قۇلاق سېلىشتى ۋە باراڭلار ئاڑىسىدىن، قويۇق چىتلار قېتىدىن يوقلىپ كەتكەن نەغمە ئاۋازىنى ئىزدەشتى. ئا-قىۋەتتە ئۇ مۇڭلۇق ئاۋازنىڭ مەڭگۈلۈككە يوقالغىنىغا چىنپۇ-تۇشتىمۇ، يا جىمجىتلىقتىن رايى يانىدىمۇ، سۆھبىتىنى يەنە

داۋام قىلدى:

ــ بايا نۇرغۇن يەرلەرگە باردىم دېدىلە، خوتەندىن ئۆزگە يەنە قەيەرلەردە بولدىلا، ــ دەپ سورىدى دادام سۇلايمان ئاخۇندىن گەپ كوچىلاپ.

سۇلايمان ئاخۇن سوۋۇپ كەتكەن سىنچاينى بىر كۆتۈرۈش-تىلا ئوتلىۋەتكەندىن كېيىن، سۆزىنى باشلىدى:

ــ بۇرۇن تەكلىپ بىلەن ئۇرۇمچىگە بېرىپ، سەنئەت كۆرد-كىدە مۇكاپاتلانغىنىمنى ۋە «مۇشاۋىرەك» مۇقامىنىڭ تەزە مەرغۇ-لىنى قالۇن بىلەن ئورۇنلاپ ئۇنئالغۇغا بەرگىنىمنى سۆزلەپ بەرگەنىدىمغۇ دەيمەن؟

ــ شۇنداق، سۆزلەپ بەرگەندەك قىلغانىدىلە، لېكىن يادد-مىزدا قالماپتۇ.

ــ ئۇرۇمچىدىن قايتىپ كېلىپ، پاتېفونغا يەنە نۇرغۇن ناخشىلارنى بەردىم، تەشكىلىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن، 1955 ــ يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكەلدىم، شۇ جەر-يانىدا 12 مۇقامنى رەتلەش، يىغىش خىزمىتىگە قاتنىشىپ نۇرغۇن ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلىدىم، كېيىن خوتەن سەنئەت ئۆمىكىگە قايد-تىپ كېلىپ، ئاشۇ يەردە بىرەر يىلچە قالۇن چالدىم. خۇدا خالد-سا، مانا ئەمدى خوتەن شەھىرىدە ئارام ئېلىپ تۇرۇۋاتىمەن.

ــ قالۇنلىرىڭ، قالۇن چالمايدىغان بولۇپ قالمىغانلا؟

ــ ياشلىقىمدا يەكەن شەھىرىدە تۇردى ئاخۇن ئاكا بىلەن بىرنەچچە يىل بىللە نەغمە قىپتىمەن، ئۇ زاتنى ئۇستاز تۇتۇپ نۇرغۇن ئاھاڭلارنى ئۆگىنىپتىمەن. يەكەندىن قايتىپ كېلىپ، خوتەندىكى «سانايىنەپىسە»گە ئىشتىراك قىلىپ، ئالتە يىلدەك قالۇن چاپتىمەن، ئازادلىقتىن كېيىن ۋىلايەتلىك دېموكراتىك

ئىتتىپاق قارىمىقىدىكى سەنئەت ئۆمىكىدە مۇزىكا ئۇستازى بولۇپ بىرقانچە يىل سەنئەت بىلەن ھەپىلىشىپتىمەن، مانا ئەمدى بۇ تېنىمگە قېرىلىق يېتىپ، بارماقلىرىمۇ كۆچىدىن كەتتى، ھەممە كىشى قورساق غېمى بىلەن يۈرگەن بۇ كۈنلەردە قالۇن ئاڭلايدىغان ئادەممۇ قالمىدى. ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ، ئاخىرىدا قالۇننى خار قىلمايلى دېدۇق، ئۆزىمىزنى ئەرزان قىلمايلى دېدۇق...

1963 ـ يىلىنىڭ مەلۇم بىر كۈنى كەچقۇرۇن دادام ئالدىراش ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۇ بىزگە قايغۇلۇق قىلىپ: «سۇلايمان ئاخۇن قالۇن ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ» دېدى ۋە كونا تونىنى كىيىپ، بېلىگە ياغلىق باغلىدى. ئانامنىڭ «بۇنداق ئالدىراپ نەگە بارىدىلا» دېگەن سوئالىغا كەيپى قاچقان دادام قىسقا قىلىپ جاۋاب بەردى:

ـــ تەييار قاتناش بار ئىكەن، خوتەنگە ماڭىمەن، ئەتە بامداتقىچە خوتەنگە يېتىپ بېرىپ، سۇلايمان ئاخۇنىنىڭ مېيىت نامىزىغا قاتنىشىمەن، ئۇ كارامەت بىر ئادەم ئىدى، كامالەتكە يەتكەن ئۇلۇغ ئادەم ئىدى...

30. «خەزىنە» گە يولۇقتۇم

1962 ـ يىلى ئانامنىڭ سىڭلىسى زەينەپ ئابدۇرېھىم شىنجاڭ مالىيە مەكتىپىنى پۈتكۈزۈپ يۇرتىمىزغا قايتىپ كەلدى ۋە ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتىگە ئورۇنلاشتى. ئۇنى 1959 ـ يىلى كۆز

كۈنىدە 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئالدىدىن قارا ماشىنا بىلەن ئۇ-رۇمچىگە ئۇزىتىپ قويغانىدۇق.

ئۇ قايتىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي، ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى ھاشىم ئاكا بىلەن تۇيۇقسىز ئۇچرىشىپ قالدى ۋە ئانا تەرەپ بوۋاملارنىڭ ھويلىسىدىن ئۆيۈتۈتى. ھاشىم ئاكا ناھىيەمىزنىڭ ناھىيە بازىرىغا، يەنى ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە خېلىلا يىراق بولغان بىر كەنتتىن بولۇپ، بوۋاملارنىڭكىدە ئۆيۈتۈتسا مەكتەپكە كىرىپ ـ چىقىشقا ئوڭايبولاتتى. بىراق، ئۇلار بىرەر يىلدىن كېيىن ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە كۆچۈپ كېتىشتى، بىراق نۇرغۇن يۇك ـ تاقلىرى بوۋاملارنىڭكىدە قېلىپ قالدى.

مەن بوۋاملارنىڭكىدە تۇرۇۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇرۇن ھاشىم ئاكاملار ئولتۇرغان، ئەدىلىكتە تاشلىنىپ قېلىپ، ئىشىكىمۇ قۇلۇپلانمايدىغان بۇ ئۆيگە كىرىپ كەلدىم ۋە مەقسەتسىزلا كاتاساندۇقنىڭ ئىشىكىنى ئاچتىم. قارىۋىدىم، كاتاساندۇقتا تارىختىن بېرى نەشرىدىن چىققان «شىنجاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژۇرنىلىنىڭ پۈتۈن سانى، نۇرغۇن ئەدەبىي كىتابلار، ئالىي مەكتەپ ئەدەبىيات دەرسىدىن قالدۇرۇلغان كونسپېكلار تۇرۇپتۇ. ئويلىسام، بۇلار ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇغان ھاشىم ئاكىنىڭ ئوقۇۋاتقاندا توپلىغان ۋە ئوقۇش پۈتكۈزۈپ قايتىپ كەلگەندە بىللە ئېلىپ كەلگەن «خەزىنە»سى ئىكەن.

مەن ئەتىسىلا ھاشىم ئاكىنى ئىزدەپ تاپتىم ـ دە، ئۇنىڭ «خەزىنىسى»دىن پايدىلانسام بولىدىغانلىقىنى سورىدىم.

ـــ ئۇكام، سىزمۇ ئەدەبىياتقا قىزىقسىز، شېئىرلىرىڭىزمۇ

ئۇيغۇر كتاب تۈرۈپكىنى www.uyghurkitap.com

يامان ئەمەس، تىرىشىڭ، مەن ئۇ نەرسىلىرىمنى سىزدىن ئايىمايمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ خۇشاللىق بىلەن.

مەن ھاشىم ئاكىنىڭ «خەزىنىسى» ئىچىدىن «خوجا نەسرىدىن ھەققىدە قىسسە»، «داخوندا»، «شۇنداق بىر كۈن كېلىدۇ»، «بۇخارا» دېگەندەك بىرمۇنچە رومانلارنى تېپىۋالدىم ـ دە، خۇددى بېلىق سۇغا ئېرىشكەندەك خۇشال بولۇپ، بۇ كىتابلارنى ئوقۇشقا باشلىدىم. بۇ كىتابلار ئۆز ۋاقتىدا قازاقىستاندا ئۇيغۇر يېزىقى ۋە ئۇيغۇر تىلىدا نەشر قىلىنغان كىتابلار بولۇپ، يۇرتىمىزدا ئاسان تېپىلمايتتى. تېپىلدى دېگەندىمۇ، كىشىلەر بۇنداق كىتابلارنى ئاسانلىقچە قولدىن چىقارمايتتى.

مەن بۇ نادىر رومانلارنى ۋە باشقا كىتابلارنى ئىككى ـ ئۈچ ئاي ئىچىدىلا ئوقۇپ بولدۇم، بەزىسىنى قايتا ئوقۇدۇم، كەينىدىنلا «شىنجاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژۇرنىلىنىڭ تۆت يىللىق بارلىق سانلىرىنى يىل تەرتىپى، ئاي تەرتىپى بويىچە ئوقۇپ، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچراشتىم، بەزى ياخشى شېئىرلارنى يادلىۋالدىم، بولۇپمۇ مەزكۇر ژۇرنالدا تونۇشتۇرۇلغان ئۇيغۇر كىلاسسىكلىرى بىلەنمۇ دەسلەپكى قېتىم تونۇشۇپ، ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى توغرىسىدا ئىپتىدائىي چۈشەنچىلەرنى تۇرغۇزدۇم.

ئون نەچچە رومان، نەچچە يىللىق ژۇرنال توپلىمىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئوقۇپ بولدۇم، ئاخىرىدا ھاشىم ئاكىنىڭ دەرسلىكلىرى ۋە كونسپىكلىرىغا دىققىتىمنى ئاغدۇردۇم، بۇ دەرسلىك ۋە كونسپىكلار ئىچىدە ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى، ئۇيغۇر يېقىنقى زامان ئەدەبىياتى، سوۋېت رۇس ئەدەبىياتى، يېزىقچىلىق ئاساسلىرى، جۇڭگو ئەدەبىياتى تارىخى قاتارلىق بىر-

مۇنچە تارماق دەرسلەر بار ئىدى. ئەدەبىيات تارىخى دەمسەن، خەلقئارا ۋە جۇڭگودىكى ئۆرنەك ئەسەرلەر دەمسەن، نېمىنى خالىساڭ شۇ تېپىلاتتى، بۇ تەلەپچان ئوقۇغۇچى ئۇچۇن ئۆز قىمىتى بىلەن «دەرسلىك خەزىنىسى» بولۇپ ھېسابلىناتتى.

مەن بۇ دەرسلىكلەرنى ۋە كونسپېكلارنى ئالاھازەل بىر يىلچە ۋاقىت سەرپ قىلىپ ئوقۇپ چىقتىم. ئوقۇغانلىرىمدىن خاتىرە قالدۇردۇم، ئۆزۇمنىڭ يېزىقچىلىق ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلىدىم، مۇنداقچە ئېيتقاندا، ئەدەبىيات بويىچە بىر قېتىملىق تەربىيەلىنىش پۇرسىتىگە ئېرىشىپ، خۇددى ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەندەكلا ھېسسىياتتا بولدۇم.

بۇ قېتىملىق ئۆگىنىش ماڭا ھېسابسىز پايدىلارنى ئېلىپ كەلدى. ئەدەبىي ئىجادىيەت جەھەتتە تېزدىنلا بىر بالداق يۇقىرى ئۆرلىدىم. مۇھىمى، بۇ دەرسلىكلەرنىڭ بىر بۆلىكى سىلاۋىيان يېزىقىدا بېسىلغان بولۇپ، ئۆگىنىش ئېھتىياجى سەۋەبلىك، سىلاۋىيان يېزىقىدا ئوقۇش ۋە يېزىشنىمۇ ئۆزلۇكسىز ئۆگىنىۋالدىم. بۇ «ۋەقە» مېنىڭ شۇنىڭدىن 10 يىل كېيىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان ۋاقتىمدا ئوقۇش ـ ئوقۇتۇش مۇھىتىغا تېزلا ئۆزلىشىپ كېتىشىمگە كۇچلۇك تۈرتكىلىك رول ئوينىدى.

31. مەن ۋە مۇزىكا

مەن نېمە ئۈچۇن نەي ئۆگىنىشكە قىزىقىپ قالدىم، نېمە

ئۇچۇن نەي ئۆگىنىش ھەۋىسىمنى بىلگەن دادام ماڭا ئوتۇن سېتىپ نەي ئېلىشقا پۇل بەردى؟

ئۇ چاغلار ئاجايىپ چاغلار ئىدى. ئاۋامنىڭ قورسىقى ئاچ، ئۇستىبېشى پۈتۈن بولمىغىنى بىلەن، روھىي ھالىتى سولغۇن ئەمەس ئىدى. ئاخشاملىرى قۇلاق سالساڭ، كوچىلاردىن نەي ئاۋازىنى ئاڭلايتتىڭ، بەزى ياشلار كوچىلاردىن تۇن ئاسمىنىنى چاڭكەلتۈرۈپ ناخشا ئېيتىپ ئۆتۈشەتتى، شۇ ناخشىلىرى ئارقىلىق كۆڭلىدىكى قانداقتۇر خۇشاللىقىنى، قانداقتۇر مۇڭ ـ قايغۇسىنى ئىپادە قىلىشاتتى، دېھقانلار ئېتىزلاردا ئىشلەۋېتىپ، قىر ئۇستىگە چىقىۋېلىپ سەنەم توۋلايتتى، نەلەردىندۇر بۇ سەنەمگە سەنەم بىلەن جاۋاب كېلەتتى. ياز كۈنلىرى ئورما ئورۇۋاتقانلارمۇ قولى ئورغاقتىن، ئاغزى ناخشىدىن ئايرىلمايتتى، خامان ئالىدىغان چاغلاردا پۈتكۈل يۇرت «خامان ناخشىسى» بىلەن لەرزىگە كېلەتتى.

مەھەللىمىزدە مەتسىيىت چەكمەن، توختى روزى راۋاب دەيدىغان مەشھۇر «كۇچا ناخشىچىلىرى» بولىدىغان، ئۇلارنىڭ ئاۋازى ھەممەيلەنگە تونۇش بولۇپ، ياڭراق ناخشىلىرى بىلەن يېقىن ـ يىراقتا داڭ چىقارغانىدى. كۈزلۈك يىغىم ۋاقىتلىرىدا بولسا كۆممىقوناق خامىنى سەنئەت سەھنىسىگە ئايلىناتتى، ئاخشاملىرى خامانلارغا گۈلخان يېقىلىپ، چوڭ ـ كىچىك ھەممە ئادەم گۈلخان يورۇقىدا ئولتۇرۇپ قوناق ئاقلىشاتتى، دېھقان سەنئەتچىلەر خامان ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ، قويچى راۋابىنى چېلىپ، قوشقىنى ئەۋجىگە كۆتۈرەتتى. «ئويۇن ياسايدىغان» قىزىقچىلار ھەر خىل قىياپەتلەرگە كىرىپ كومېدىيە ئوينىشاتتى، شۇ ئاخشامقى قوناق ئاقلاش ئاخىرىدا ئومۇمىي خور بىلەن ئاخىرلىشاتتى.

نەي ئاۋازى ماڭا ئاجايىپ چىرايلىق ئاڭلىناتتى، بولۇپمۇ ھاۋا ئوچۇق، يۇلتۇزلار چاراقلاپ تۇرغان ئاخشاملىرى چېلىنغان نەي ماڭا ئاجايىپ بىر ھۇزۇرلارنى بېغىشلايتتى.

دادام ئوتۇن ساتقان پۇلىنى ماڭا بېرىۋىدى، چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ناھىيەلىك تەمىنلەش كوپېراتىپىنىڭ دۇكىنىغا يېتىپ باردىم ـ دە، بەش موچەنگە بىر بامبۇك نەي سېتىۋالدىم، شۇ نەينى پۈۋلەپ يۇرۇپ خېلى كۆپ ناخشىلارغا چالالايدىغان بولدۇم، كەچقۇرۇنى ئۆيگە قايتقاندا ۋە سەھەرلىرى مەكتەپكە ماڭغاندا بىلگەن پەدىمگە چېلىپ، ئۆز ـ ئۆزۈمگە رېغىبەت بېرىپ، يۇرىكىمنى كۆتۈرىدىغان، قورقۇنچىمنى باسىدىغان بولدۇم.

1964 ـ يىلىغا كەلگەندە ناھىيەلىك سەنئەت ئۆمىكىدىكى ئاتاغلىق مۇزىكانت، ماھىر ئىسكىرىپكىچى سالى خوجا مۇئەللىمنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئىسكىرىپكا چېلىشنى ئۆگىنىشكە باشلىدىم.

سالى خوجا ناھىيەمىزنىڭ دامىكۇ يېزىسىدىن بولۇپ، ئۇ 1937 ـ يىلى ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئىسكىرىپكا ئۆگىنىشكە قەشقەرگە ئەۋەتىلگەن ۋە قەشقەردە بىرەر يىلچە تۇرۇپ ئۆزىگە ئوقۇتقۇچىلاردىن ئىسكىرىپكا ئۆگەنگەنكەن. ئۆگىنىش داۋامىدا قەشقەردە ئاتاقلىق مۇقام ئۇستىلىرى، ئاتاقلىق چالغۇچىلار بىلەن ئۇچرىشىپ، يۇزمۇيۇز تۇرۇپ تەلىمىنى ئېلىپ، نۇرغۇن ناخشا ئاھاڭلىرىنى ئۆگىنىۋاپتىكەن. ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 40 ـ يىللىرىدا ئۇ ناھىيەمىزنىڭ دامىكۇ يېزىسىدا تۇرۇپ ئاقارتىش ئىشى بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقان ئاتاقلىق ئۆزبېك شائىرى بىلال ئەزىزى بىلەن بىرەر يىلچە خىزمەتداشمۇ بوپتىكەن.

ئۇيغۇر كتاب توربىكتى www.uyghurkitap.com

كېيىنچە دېھقانلاردىن قويچى راۋابىنى چېلىشنى ئۆگەندىم، قويچى راۋابى ئۇچ تال تار سېلىنىدىغان، پەدىسى يوق راۋاب بولۇپ، بۇنداق راۋاب تاغلىق چارۋىچىلارنىڭ مۇھىم ھەمراھى ئىدى. مەن قويچى راۋابىنى ئۆگىنىشكە باشلاپ، ئىككى ئاي ئۆتمەيلا بۇ راۋابنى خېلى كۆپ پەدىلەرگە چالالايدىغان بولدۇم ۋە ئۆز نۆۋىتىدە داپ چېلىش، ناغرا چېلىش دېگەندەك ھۇنەرلەرنىمۇ ئۆزلەشتۈرۈۋالدىم.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلانغان ھامان ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان ناھىيەلىك سەنئەت ئۆمىكى مەدەنىيەت ئىنقىلابى قوراللىق كۈرەشكە ئايلانغاندىن كېيىن، تەرەپبازلىقنىڭ مېۋىسى سۈپىتىدە قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. مەن ناھىيەلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بۇ ئۆمەككە كېلىپ (16 ياش ۋاقتىم) بۇ ئۆمەككە تېكىست يېزىپ بەردىم، ئۇستازىم سالى خوجا بىلەن بىر قاتاردا ئولتۇرۇپ ئىسكىرىپكا چالدىم.

شۇ چاغلاردا ئۆمىكىمىزگە خوتەن ناھىيەسىنىڭ جەنۇبىدىكى تاغ ئارىسىغا كىرىپ، ئۇ يەردە تۇرۇشلۇق چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىدىن ھال سوراش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى، مەن ئىسكىرىپكامنى كۆتۈرۈپ بۇ ئۆمەككە قاتناشتىم ۋە چىرا بازىرىدا ھەربىي ماشىنىغا ئولتۇرۇپ، چاقار يېزىسى ئارقىلىق «ئازنا مەسچىت»تىن ئۆتۈپ تاغ ئىچىگە كىرىپ كەتتۇق. ماشىنا ماڭالايدىغان قاراڭغۇ تاغ (يېزا نامى، ھازىرقى خوتەن ناھىيەسىگە قاراشلىق قاشتېشى يېزىسى) قىچە بېرىپ، ئىككى مەيدان ئويۇن قويدۇق ۋە ئاتقا مىنىپ، قاراقۇرۇم تېغىنىڭ ئەڭ ئىچكىرىسىدىكى «نىسا»، «مىسا» دېگەن كەنتلەرگىچە يېتىپ باردۇق، بىز ھال سورىماقچى بولغان ئازادلىق ئارمىيەنىڭ چېگرا مۇداپىئە لىيەنى

خوتەن ناھىيەسىگە 160 كىلومېتىر كېلىدىغان يەردىكى تاغ ئا-
رىسىدا تۇرىدىكەن.

بىز ئۇ يەردە تۇرۇپ ئىككى مەيدان ئويۇن قويدۇق ۋە ئاتلارغا
مىنىپ، ماشىنىغا ئولتۇرۇپ ئۆز ناھىيەمىزگە قايتىپ كەلدۇق.

بۇ قېتىمقى سەپەر، يول ئۈستىدىكى ئاجايىپ قويۇق ئىپ-
تىدائىي دەرەخلىك، يايلاقتىكى ھۈپپىدە ئېچىلىپ كەتكەن ياۋا
گۈللەر ۋە ئادەمنى ھۈزۈرلاندۇرىدىغان سالقىن ھاۋا تا ھازىرغىچە
كۆز ئالدىدىن كەتمەيدۇ.

كېيىنكى كۈنلەردە، مەن يەنە ئۆزۈم دۇتار ياساپ، دۇتار ئۆ-
گەندىم، ئاككوردىيون ئۆگەندىم، ئېغىز گارمونى ئۆگەندىم، ھەت-
تا مەن ئۆگەنمىگەن قەشقەر راۋابى، تاشكەنت راۋابىمۇ قالمىدى.
بىراق، بۇ چالغۇلارنى ئۇستا كۆرمەي ئۆگەنگىنىم ۋە كەسىپلەش-
مىگىنىم ئۈچۈن، ھېچقايسىسىدا كامالەتكە يېتەلمىدىم.

32. غەلىتە بىر «ئىنقىلاب» باشلاندى

تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتكۈزۈپ، ئالىي مەكتەپكە تىزىملاش ۋە
ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانى تەييارلىقى 1966 ـ يىلى 4 ـ ئايدىلا
باشلىنىپ كەتتى. شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنىڭ ئو-
قۇتقۇچىسى گۇ رۇنچىڭ مۇئەللىم ئىمتىھانغا نازارەت قىلىش
ئۈچۈن ئىككى ئادەمنى باشلاپ ناھىيەمىزگە يېتىپ كەلدى ۋە نا-
ھىيەلىك خەلق كومىتېتىنىڭ مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتى.

بەدەن تەكشۈرۈش ئاخىرلاشتى، تەكشۈرۈشتىن كېيىن سالا-

مەتلىكىم ياخشى بولۇپ چىقتى. ئارزۇ تولدۇرۇش باشلاندى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇشنى ئارزۇ قىلدىم، تەييارلىق ئىمتىھانى ئېلىندى، ئىمتىھان نەتىجەم سىنىپ بويىچە ئىككىنچى ئورۇندا تۇردى، ئەمدى پەقەت ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا قاتنىشىش رەسمىيىتىلا ئېشىپ قالدى. ھەل قىلغۇچ ئىمتىھان ئۇچۇن كېچە ـ كۇندۇز تىرىشىپ ئۆگىنىش قىلىۋاتقان ۋاقتىمىزدا تۇيۇقسىزلا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دەيدىغان بىر غەلىتە ئىنقىلاب پەيدا بولدى!

ئىنقىلاب باشلاندى، ھەممە ئىشلار ئاستىن ـ ئۇستۇن بولۇپ كەتتى. ئۇزاق ئۆتمەي، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىنىڭ ئەمەلدىن قالدۇرۇلغانلىقى، شۇ يىلى ئوقۇش پۈتكۇزگەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ مەكتەپتە قېلىپ ئىنقىلابقا قاتنىشىدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى. ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ كېتىشكە ئىشەنچ قىلالمايدىغانلار، سالامەتلىكىدە مەسىلە كۆرۇلگەنلەر گۆھەر تېپىۋالغاندەك خۇشال بولۇپ دوپپىسىنى ئاسمانغا ئېتىشتى. مەن بولسام بىر ياخشى ئىشتىن قۇرۇق قالغاندەك ياكى ئالدىمغا كېلىپ بولغان تەييار ئاشنى بىركىم كېلىپ تارتىۋالغاندەك ئۇمىدسىزلەندىم. مەيلى خاپا بولايلى، مەيلى خۇشال بولايلى، ئىنقىلابنىڭ «قىزىل بورىنى» ئۆز يولىدا چىقىۋەردى، بىز بولساق ئۇ بوراننىڭ ئالدىغا چۇشۇپ، بەئەينى بىر تۇتام ئوت ـ خەستەك ئالغا قاراپ ئۇچىۋەردۇق.

مەن دېمەت ئوقۇرمەنلەرگە مەلۇم بولغىنىدەك، بۇ ئىنقىلاب دەسلەپتىلا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بېشىغا كەلدى، ئۇلار بۇ بوراننىڭ بورىنىغا ئۇچراپ كۇلاھ كىيدۇرۇلۇپ سازايى قىلىندى، كۇرەش ـ پىپەنلەرگە دۇچار بولدى. ئۇ چاغدا بىز دۇنيا قارىشىمىز تېخى

شەكىللىنىپ بولمىغان، ئاق ـ قارىنى پەرق ئېتىش ئىقتىدارى-
مىز تۆۋەن، نادان بالىلار بولغاچقا، بۇ «ئىنقىلاب»نىڭ قورالى بو-
لۇپ كەتتۇق.

بىراق، «تەنقىت يىغىنىدا ئېيتىلغاندەك، ئۇ ئوقۇتقۇچىلارنى
بۇرژۇئازىيە بولۇپ كەتتىمۇ دەيلى، ھەتتا كاپىتالىزم بولۇپ كەت-
تىمۇ دەيلى، لېكىن ئۇلارنى تىللىسا بولامدۇ، ئۇرسا بولامدۇ،
ئەلۋەتتە بولمايدۇ» دېگەن بىر قاراش ھەرىكىتىمىنى كونترول
قىلىپ تۇردى، باشقىلارغا ئوخشاش، ئوقۇتقۇچىلار ئۇستىدە ھا-
قارەتلىك چوڭ خەتلىك گېزىت يازمىدىم، ئادەم تىللىمىدىم، ئا-
دەم ئۇرمىدىم، ئەقەللىيسى، ئۇلارنىڭ كۆزلىرىگە چېلىققۇدەك
يەردە تۇرۇپ شوئارمۇ توۋلىمىدىم.

ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى، ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىنىڭ يېتەك-
چىسى ساۋۇت روزىمۇ تارتىپ چىقىرىلدى. چۈنكى، ئىسيانچىلار
ئۇنىڭ ئىككى يىل بۇرۇن مەكتەپنىڭ ژاسكېتبول مەيدانىدا ئۆت-
كۈزۈلگەن كەچلىك تانسىدا قاچاندۇر بىر چاغلاردا سابىق سوۋېت
ئىتتىپاقىغا چىقىپ كەتكەن مەلۇم شائىرنىڭ «بەش مىنۇت» دې-
گەن شېئىرىنى دېكلاماتسىيە قىلغىنىغا ئېسىلىۋالغانىدى، بۇ ئۇ
چاغدا باش كەتكۈدەك چوڭ خاتالىق بولۇپ، بۇنداق ئادەملەر ئەسلا
بوش قويۇۋېتىلمەيتتى.

ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىمىز ئابدۇكېرىم قۇربانمۇ كۇرەش قە-
لىندى، زەھەر تارقاتقان ئەكسىلئىنقىلابچى قاتاردا ئاھانەتكە،
تىل ـ تاياقتا دۇچ كەلدى. چۈنكى، ئۇمۇ بىر قېتىملىق تانسا
كېچىلىكىدە «سەتەڭ بىلەن ئۇچرىشىش» دېگەن ھەجۋىي شېئىر-
نى دېكلاماتسىيە قىلغانىدى. ئۇ چاغدا «ئاجايىپ ياخشى شېئىر
ئىكەن»، «ئاجايىپ ئوبدان دېكلاماتسىيە قىلدى» دېيىشىپ چاۋاك

چېلىشقانلار مانا ئەمدى بۇ كۆرەشنىڭ ئالدىنقى سېپىدە تۇردى، چاۋاك چالغان قوللىرى بىلەن ئۇ ئادەملەرگە تەستەك ئۇرۇشتى.

مەن نادان بولغان بىلەن دۆت ئەمەس ئىدىم، نېمىگە يېقىن تۇرۇش، نېمىدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇشنى بىلەتتىم. شۇنىڭ بىلەن ساقلاپ يۈرگەن «شاڭخەي ــ 135» ماركىلىق فوتو ئاپپاراتىمغا (بۇ ئاپپاراتنى مۇھەممەد سەپەر مۇئەللىم ماڭا بېرىۋەتكەنىدى) قىلىۋنكا سالدىم ـ دە، كۆرەش قىلىنغانلارنى، كۆرەش يېغىنىدا كولاھ كىيدۈرۈپ ناھىيە بازىرىدا سازايى قىلىنغانلارنى، سەھنىگە چىقىپ ئادەم ئۆرغانلارنى بىرنەمۇ قويماي سۈرەتكە تارتتىم. بۇ تارىخىي سۈرەت مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن 10 يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، ئاشۇ ئېغىر كۈنلەرنىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە ئۆز ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىلدى، ئاشۇ كۆرەشتە ئۆلۈپ كەتكەنلەر ۋە كۆرەشتىن كېيىن ئۆلۈپ كەتكەنلەرنىڭ ئۇرۇق ـ ئەۋلادلىرى بۇ سۈرەتلەرنى كۆرۈپ ئادەمنىڭ ئىچى سىيرىلغۇدەك ئاھ ئۇرۇپ يىغا ـ زار قىلىشتى.

غەلىتە «ئىنقىلاب» باشلىنىپ ئىككى ئايلار ئۆتكەندىن كېيىن، مەكتىپىمىزدە تۇرۇشلۇق «مەدەنىيەت ئىنقىلابى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى (ئۇلار ۋىلايەتتىن كەلگەن، يەرلىك ئادەملەرمۇ بار) تەرىپىدىن دامىكۇ يېزىلىق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ مەلۇم بىر ئوقۇتقۇچىسىنىڭ «ئەكسىلئىنقىلابى شېئىر»لىرىنى تەكشۈرۈش، تەنقىد ماقالىسى يېزىش ۋەزىپىسى چۈشۈرۈلدى، تەبىئىيكى، بۇ ۋەزىپە مەۋرىي بۇيرۇق شەكلى بىلەن ماڭا ۋە ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىكى بىرقانچە ھەۋەسكارلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلەندى.

ئۇ چاغدا ئۇ ئوقۇتقۇچى مەسلىسى ئېغىر ئادەملەر قاتارىدا ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ قارشى تەرىپىدىكى ناھىيە-

لىك 1 ـ باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ياتقىغا قاماپ قويۇلغانىكەن، مەن ئىككى ـ ئۈچ ئوقۇغۇچىنى باشلاپ كىرىپ، مەسىلە ئىگىلەش نامى بىلەن ئۇنىڭ بىلەن يۈز كۆرۈشتۈم، قاماقتا قارىغۇچىلاردىن ئۇ مۇئەللىمنىڭ ئۆيىنى ئاختۇرغاندا تېپىۋېلىنغان قول ياز-مىلارنى ئېلىپ ئۆز ياتقىمغا قايتتىم. ئارخىپتا يېزىلىشىچە، ئۇ ئوقۇتقۇچى ئوخشاشلا شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات كەسـ-پىنى پۈتكۈزگەن ۋە مەكتەپتىكى چاغلىرىدىلا شېئىر يېزىشقا كىرىشكەنىكەن. قىزىق يېرى، ئۇ يازغان شېئىرلىرىنى ئەزەل-دىنلا مەتبۇئاتقا بەرمەيدىكەن، ئۆزى يېزىپ ئۆزى ھۇزۇرلىنىدە-غانلاردىن ئىكەن، مەكتەپتىكى چېغىدىلا «ئوڭچى» دېگەن گۇمانغا قېلىپ، ئانچە ـ مۇنچە ئۇچۇقلانغانىكەن، بۇ قېتىم ئۇنى تارتىپ چىقارغاندا، مۇشۇ تارىخىمۇ تۇتۇرۇقلۇق رولىنى ئويناپتۇ.

مەن ئۇ ئوقۇتقۇچىنىڭ قول يازمىلىرىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ئاستا ـ ئاستا ھاياجانلىنىشقا باشلىدىم، يۇقىرىنىڭ مۇددىئاسـ-نىمۇ، زىممەمدىكى ۋەزىپەمنىمۇ تامامەن ئۇنتۇپ كەتتىم. بۇ شې-ئىرلار شۇنداق شېئىر ئىدىكى، راستىنى ئېيتقاندا، ناھىيەمىزدە بۇنداق سەۋىيەلىك شېئىر يازىدىغانلار شۇ چاغلاردا يوق ئىدى. «بۇ زامانىنىڭ پوئېزىيە باغلىرىغا، قوزۇق قېقىپ ئېشىكىمنى باغلاي دەيمەن» دەيدىغان ئاجايىپ مىسرالار بۇ شائىرنىڭ شېئـ-رىي تالانتىنى، ھازىرقى زامان شېئىرىيىتىگە بولغان نارازىلىـق-لىرىنى، كۆچلۈك ئېقىمغا قارشى تۇرۇش روھىنى تولۇق ئەكس ئەتكۈزۈپ بېرەتتى.

مەن بۇ مۇئەللىمنىڭ قول يازمىلىرى ئارىسىدىن يەنە بىر خاتىرە دەپتىرىنىمۇ ئۇچراتتىم، ئۇ دەپتەردىكىسى، بىرىنچى شەخسنىڭ نامى بىلەن يېزىلغان بىر كەچۈرمىشلەر خاتىرىسى

ئىكەن، بۇ خاتىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە، بىر زىيالىي ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 1950 ـ يىللىرىنىڭ ئاخىرىدا قانات يايدۇرۇلغان ئوڭچىلىققا قارشى ھەرىكەتتە ناھەقچىلىككە ئۇچراپ ئۆز يۇرتىدىن چىقىپ كېتىپتۇ ۋە نۇرغۇن دىشۋارچىلىقلارنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، ئاخىر ياقا يۇرتتا ئارمان بىلەن كۆز يۇمۇپتۇ.

بۇ خاتىرە ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى. خاتا قارىلانغان بۇ ئۇيغۇر زىيالىيسىنىڭ ئاھۇ ـ زارى قۇلىقىمىنىڭ تۇۋىدە قايتا جاراڭلىغاندەك بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوقۇتقۇچىغا تېخىمۇ چوڭراق سىياسىي گۇناھ ئارتىلمىسۇن ئۈچۈن، «شېئىرلارنى تەھلىل قىلىشقا كۈچۈم يەتمىدى» دېگەن باھانە بىلەن بۇ ۋەزىدىن ئۆزۈمنى چەتكە ئالدىم. لېكىن، ھېلىقى خاتىرىنىڭ مەزمۇنىنى كاللامدا ساقلاپ قويدۇم. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى تاماملاپ كەسپىي سەۋىيەمنى ئۆستۈرگەندىن كېيىن، يەنى ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 1980 ـ يىلىنىڭ باشلىرىدا ھېلىقى كۆز يېشى بىلەن سۇغىرىلغان خاتىرىدىكى ۋەقەلىكنى ئاساس قىلىپ، بەدئىي پىششىقلاش جەريانىدىن ئۆتكۈزۈپ «دوستۇمنىڭ خاتىرىسى» دېگەن چوڭ ھەجىملىك ئېپىك داستانىنى يېزىپ چىقتىم، بۇ داستان ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، ئوقۇرمەنلەرنىڭ ۋە تەقرىزچىلەرنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولدى.

مىلادىيە 1963 ـ يىلى چىرا ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ قارىمىقىدىكى تولۇق ئوتتۇرا سىنىپنىڭ 1 ـ يىللىقىغا قوبۇل قىلىنىپ ئۈچ يىل ئوقۇپ، 1966 ـ يىلى تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن شۇ مەكتەپتە يەنە ئىككى يىلنى بىكار ئۆتكۈزدۇم. بۇ ئىككى يىل داۋامىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئېغىزغا ئېلىشنى لايىق كۆرمىدىم ۋە تەقدىرىمدە يۈز بەرگەن كەسكىن

ئۆزگىرىشلەردىن كېيىنكى كەچۈرمىشلەردىنلا ئوقۇرمەنلەرنى ۋاقىپلاندۇرۇش قارارىغا كەلدىم.

33. يېزىدىكى تۇنجى كۈن

قەيت قىلىپ ئۆتكىنىمىدەك، ئىككى يىلنى ئەھمىيەتسىز ئۆتكۈزدۇق، دېمەك، ئاشۇ غەلىتە ئىنقىلاب تۈپەيلى، «ئېغىزى ئاشقا تېگەي دېگەندە بېشى تاشقا تەگكەن» مەن دېمەتلىك ئوقۇ-غۇچىلارنىڭ ئۆمرىدىن ئىككى ياش قىسقارتىۋېتىلدى. تارىخ چا-قى چۆرگۈلەپ 1968 ـ يىلىغا كەلگەندە تاغلارغا چىقىپ، يې-زىلارغا چۈشۈپ، «كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قايتا تەربىيەسىنى قوبۇل قىلىش» دېگەن بىر چاقىرىق مودا شو-ئارغا ئايلاندى، يۈزلەپ ـ مىڭلاپ ئوقۇغۇچى كەڭ يېزىلارغا يۈز-لىنىپ، دېھقان بولۇشقا باشلىدى.

بۇ چاقىرىق ـــ بۇ شوئارنىڭ مەكتەپنىمىزدىمۇ ئىپادىسى كۆرۈلدى. بازار نوپۇسىدىكى ئوقۇغۇچىلار ھەرقايسى يېزا-قىشلاقلارغا تەشكىللىك تۈردە يولغا سېلىندى، ئۇلار ماشىنا ياكى ھارۋىلارغا ئولتۇرۇپ، مەيدىسىگە قىزىلگۈللەرنى تاقاپ، قىزىل بايراقلارنى لەپىلدىتىپ بەلگىلەنگەن نۇقتىلارغا يۈزلەندى.

مەن 1968 ـ يىلى ئەتىياز پەسلىدە، دېھقان بالىلىرىغا قا-رىتىلغان سىياسەت بويىچە، كۈدە ـ كۆرپەمنى يۈدۈپ، ئۇن ـ تىنسىزلا يولغا چىقىپ، يېرىم سائەت ئىچىدە ئۆز ئۆيۈمگە قا-يتىپ كەلدىم. ئەنە شۇ يېرىم سائەت ئىچىدە يۈكسەك ئارمانلارغا

بۆلەنگەن، قانات چىقىرىپ ئۇچۇشقا تەييارلانغان بىر ياش ئوقۇ-غۇچىدىن ئاچلىق بىلەن توقلۇق ئارىسىدا جان تالىشىۋاتقان، ئەڭ ئىپتىدائىي قوراللار بىلەن دېھقانچىلىق قىلىۋاتقان بىر دېھقانغا ئايلاندىم.

شۇ يىلى 3 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى، يەنى يېزا ئاسمىنىدىن ئۇن تاسقىغاندەك توپا يېغىۋاتقان بىر كۈنى كەتمەنمەنى كۆتۈرۈپ، دادامغا ئەگىشىپ ئەتىگەندىلا دېھقانلار ئەمگەك قىلىۋاتقان ئېتىز ئۇستىگە باردىم. مەن ئىشلەيدىغان ئەتراپتىنىڭ ئەترەت باشلىقى خام سېمىز، پاكار بويلۇق، قويۇق قاشلىق، 40 ياشلار چامىسىدىكى بىرەيلەن ئىكەن.

مەن كەتمەنمەنى دادامنىڭ قېشىدا قويۇپ، ئەترەت باشلىقىنىڭ ئالدىغا باردىم، بۇ چاغدا ئۇ قىر بېشىدا تۇرۇپ، ئىش سۈرئىتىنى كۆزەتمەكتە ئىدى. مېنىڭ كەلگىنىمنى كۆرمىگەندەك، كىملەرگىدۇر قولىنى چېنەپ، كىملەرنىدۇر ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاۋاتاتتى، مۇشۇ پېتى تۇرىۋەرسەم، ئۇ ماڭا نەزەر ـ كۆزىنى سالمايدىغاندەك قىلاتتى.

ـــ ياشىسۇن ماۋ جۇشى، ـــ دەپ سالام بەردىم مەن يامان يەردىن تۇتۇپ.

ـــ ھىم، ياشىسۇن، ياشىسۇن، تۇمەنمىڭ يىل ياشىسۇن، ـــ دەپ جاۋاب قايتۇردى ئۇ ئەگمەچ قىلىپ ئورالغان موخورکىسىنى چېكىپ تۇرۇپ.

ـــ مەن ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋ جۇشىنىڭ يېڭى يولىيورۇقىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ ھەرقايسىڭلارنىڭ تەربىيەسىنى ئالغىلى كەلدىم. مەن نېمە ئىش قىلىمەن، ئەترەت باشلىقى؟ ـــ دېيىشىمگىلا، ئۇ خۇددى غەلىتە مەخلۇقنى كۆرۈۋاتقاندەك، چوققام-

دىن تاپىنمىغىچە سەپسىلىپ چىقتى ۋە دىمىقىنى قېقىپ قويغاندىن كېيىن:

ــ مەكتەپتە 10 يىل ئوقۇپ بىكار بوپتۇققۇ مانا، ئۇنى قوغدايمەن، بۇنى يوقىتىمەن دەپ سەكرەپ يۈرۈپ، ئاخىرىدا ئۆزىمىزنى يوقىتىپتىمىزغۇ مانا، ھۆكۈمەت تازا ئوبدان ئەپلەپتۇغۇ مانا... ــ دېدى ئۇ مېنى مازاق قىلىپ.

ئۇنىڭ يەنە تەرەپبازلىق قىلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ قۇيقا چېچىم تىك تۇردى، ئاچچىق گەپلەر بىلەن مازاق قىلغىنى قوۋۇرغامدىن ئۆتۈپ كەتتى. «نېمە ئامال، ھازىرچە بويسۇنماقتىن، ئاچچىقنى ئىچىمگە يۇتماقتىن باشقا چارە يوق، خەپ...» دېدىم ئىچىمدە ۋە ئۇ كۆرسىتىپ بەرگەن ۋەزىپىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئۆز ئىشىمغا كىرىشىپ كەتتىم.

بۇگۈنكى ئەمگەك تۇرى ۋە دېھقانلارنىڭ قىلىۋاتقىنى تۇزلەنگەن ئاق يەرگە ماركا بىلەن سىزىق تارتىپ، كىۋادرات ھاسىل قىلىش، كىۋادراتنىڭ كېسىشكەن نۇقتىسىدىن كاتەك كولاپ، ئۇ كاتەككە بىر كەتمەندىن ئوغۇت سېلىپ كاتەكنى كۆمۈۋېتىش ئىدى. ئەتىرەت باشلىقىنىڭ ئېيتقىنىچە، بۇگۈنكى ۋەزىپەم بەش پۇڭدى. يەرگە ئوغۇت كۆمۈش بولۇپ كەم كۆمۈشكە بولمايتتى، دېمەك، مەن بىر مو يەرگە 1332 دانە كاتەك كولىشىم، بۇ كاتەككە يەنە 1332 كەتمەن قىغ سېلىپ، 1332 كەتمەن توپا بىلەن كاتەكلەرنى تىندۇرۇشۇم كېرەك ئىدى.

چىشىمنى چىشىمغا بېسىپ بار كۈچۈم بىلەن ئەمگەك قىلىدىم، سەھرالغا كەلگەن تۇنجى كۈنى ئوبدان نەتىجە يارىتىپ، ھېلىقى ھاكاۋۇر ئەتىرەت باشلىقىنى مات قىلىشىم لازىم دېگەنلەرنى ئويلىدىم، ئارىلىقتا بىر مىنۇتمۇ ئارام ئالمىدىم، دادامنىڭ ماڭا

ئىچ ئاغرىتقاندەك قاراۋاتقىنىنى كۆز قىرىم بىلەن كۆرۈپ تۇردۇم.

كۈن كۈنپېتىشقا يانىپاشلىدى، ئەترەت باشلىقى ئىشتىن چۈشمەستىن بۇرۇن، ئەترەت بوغالتىرىغا ھەممەيلەننىڭ ئوغۇت كۆمگەن يېرىنى ئۆلچەپ چىقىشنى بۇيرۇدى.

ئىشنى يىغدۇق، بىرقانچە ئۈزۈندىلەرنى ئوقۇپ، ماۋ جۇشىنىڭ سۈرىتىگە دوكلات قىلىش باشلاندى، ئەترەت باشلىقى ياڭاق دەرىخىگە ئېسىلغان داھىينىڭ سۈرىتىگە يۈزلىنىپ تۇرۇپ، دېھقانلارنىڭ ۋەزىپە ئورۇنلاش ئەھۋالىنى دوكلات قىلۇېتىپ، بىر قەغەزدىن مېنىڭ ئىسمىمنى ئوقۇپلا دۇدۇقلاشقا باشلىدى ـ دە، ئاخىردا «سەككىز پۇڭ» دېگەن گەپنى ئاغزىدىن مىڭ تەسلىكتە چىقاردى.

مەن خۇشال بولدۇم، مۇز چىراي ئەترەت باشلىقىنى ئەمەلىي ھەرىكىتىم بىلەن ئوسال قىلغىنىم ئۈچۈن قەۋەتلا خۇشال بولدۇم. بىراق، مېنىڭ بۇ «مۇجىزەمگە» ھېچكىمنىڭ خۇشال بولمىغىنىنى، ھەتتا دادامنىڭمۇ ئۆز ئوغلىنىڭ كارامىتىدىن پەخىرلەنمەيۋاتقىنىنى كۆرۈپ ئاجايىپ ھەيران قالدىم.

ماۋ جۇشىغا ئۈزۈن ئۆمۈر تىلەپ، بىر كۈنلۈك ئەمگەكنى ئاخىرلاشتۇرغاندىن كېيىن، بېشىمىزنى سالغان پېتى ئۆيگە قايتىشتۇق، قىزىق يېرى، مېنى تونۇيدىغان، مەنمۇ تونۇيدىغان يېقىن قوشنىلارمۇ، باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە بىللە ئوقۇغان يېقىن ساۋاقداشلارمۇ مېنى كۆرمىگەنگە سالدى، ھەتتا سالام ـ سەھەتمۇ قىلىپ قويۇشمىدى.

ـــ بالام، ـــ دېدى دادام مەن بىلەن بىللە ئۆيگە قايتىۋېتىپ، ـــ چاتاق قىلدىڭ، ھېلىقى ئەترەت باشلىقى ئەتىدىن باشلاپ كۈندىلىك ۋەزىپىمىزنى چوقۇم ئۆرلىتىۋېتىدۇ، ـــ دېدى

باش چايقاپ.

34. ئاقلار كىم، قىزىللارچۇ

دادام ئەسلىدىلا ئەقىللىك ئادەم ئىدى. بۇ قېتىمقى ئالدىن بەرگەن مەلۇماتى ئۇنىڭ ئەقىللىكلىكىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى. ئەتىسى ئەتىگەنكى يولىورۇق سوراشتىن كېيىن، ئەترەت باشلىقى خىرقىراپ تۇرۇپ:

— بۈگۈندىن باشلاپ ھەربىر ئەمگەكچىنىڭ بىر كۈنلۈك ئوغۇت كۆمۈش ۋەزىپىسى بىرمۇ بولىدۇ، كىمكى بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلىمايدىكەن، ئۇ ماڭ جۇشىغا سادىق ئەمەس، — دەپ ئېلان قىلدى ـ دە، مېنى مىسالغا ئالدى، — قارىمامسىلەر، ئون نەچچە يىل ئاق موما يېگەن بۇ ئاجىز ـ ئورۇق قىزىل قوغدىغۇچى بىر كۈچەپلا بىر كۈندە سەككىز پۇڭ يەرگە ئوغۇت كۆمدى، سىلەر چۇ، سىلەر زاغرىنىڭ قۇۋۋەتلىك يېرىنى يېگەنلەر، ئاپتاپنىڭ بۇرنىدا پىشقانلار، ئۇلۇغ داھىيمىز ماڭ جۇشى قوللاۋاتقان كەمبەغەل دېھقانلار سىنىپى.

ئەلۋەتتە، ئەترەت باشلىقى مېنى ماختىماقچى ئەمەس، بەلكى مەندىن ئامبۇرنىڭ ئورنىدا پايدىلىنىپ، باشقىلارنى قىسماقچى بولۇۋاتاتتى. بۇ ھال سۆزسىزكى ماڭا پايدىسىز ئىدى.

ئاڭلىسام، ئەترەت باشلىقى ئازادلىقتىن بۇرۇن كۆك نامرات ئائىلىدە تۇغۇلغان بولۇپ، قايسىدۇر بىر پومېشچىكقا يىللىقچى بولۇپ ئىشلىگەنىكەن. قورسىقى تويغۇدەك نان كۆرمەي، تېنى

ئىللىغۇدەك كىيىم كىيمەي موھتاجلىقتا كۇن كەچۈرۈپتىكەن، ئۇ ئازادلىقتىن كېيىن قەد كۆتۈرۈپتۇ ۋە قەيەردىدۇر دېھقان ئاكا-تىپلار قاتاردا بىرەر ئايچە تەربىيەلىنىپتۇ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن كەمبەغەل دېھقانلار جەمئىيىتىنىڭ ئىشتىن سىرتقى خادىمى بوپتۇ. پومېشچىكلار ئۇستىدىن يىغلاپ تۇرۇپ شىكايەت قىلىپ، ماختاشقىمۇ ئېرىشىپتۇ، ئەمما نەشە چېكىدىغان ئەسكى ئادەتنى ئۆگىنىۋېلىپ مەھەللىدە يامان تەسىر پەيدا قىلغاچقا، كادىر بولۇش پۇرسىتىدىن مەھرۇم بولۇپ، خېلى قاتتىق تەنقىد-كىمۇ ئۇچراپتۇ. 10 يىل بۇرۇن مۇشۇ ئەترەتكە ئەترەت باشلىقى بولۇپ تەينىلەنگەندىن كېيىن، نەشە چەككىنىنى پاش قىلدى دەپ قاراپ، دېھقانلارغا ئۆچ بولۇپ كېتىپتۇ.

ئەترەت باشلىقى نىيىتى يامان ۋە مۇتتەھەم ئادەم ئىكەن، ئۇ ھېلىھەم يۇقىرىغا يامىشىشنى ئويلايدىكەن ـ دە، چوڭ ئەمەلدارلارغا قاراپ قۇيرۇق شىپىلاڭشىتىدىكەن. دېھقانلار ئۇنى ئىچ ـ ئىچىدىن يامان كۆرىدىكەن ـ دە، يۇقىرىدىن كەلگەنلەرگە ئۇنىڭ ئۇستىدىن ئەرزمۇ قىلىدىكەن، بىراق ئۇ بولسا چوڭ ئەتىرەت باشلىقلىرىغا ئانچە ـ مۇنچە بىرنېمىلەرنى بېرىپ، ئۆز ئورنىنى ساقلاپ تۇرۇۋاتقانىكەن.

دېھقانلارنىڭ ۋەزىپىسى ئاشۇرۇلغان ۋاقىتتىن يىگىرمە نەچچە كۇن ئۆتكەندىن كېيىن، بىر كەچلىكى كىچىك ئەترەتنىڭ پىلە قۇرتى بېقىلىدىغان چوڭ ئۆيدە سىياسىي ئۆگىنىش ئۆتكۈزۈلدى، ئەترەت باشلىقى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان جەمئى ئادەملەرنى يىغىپ، كۆرەڭلەپ تۇرۇپ سۆز باشلىدى:

ـــ ئەتىرىتىمىز ماۋ زېدۇڭ ئىدىيەسىنى ئۆگىنىشتە ئىزچىل ياخشى بولۇپ كېلىۋاتىمىز. سىنىپىي كۇرەشنىمۇ چىڭ تۇتۇۋا-

تىمىز. سەۋەب شۇكى، كوممۇنا بويىچە ئىلغارلىقنى قولغا كەل-تۇرمەكچى بولۇۋاتىمىز. بۇگۈنكى ئۆگىنىش ئىنتايىن مۇھىم ئۆگىنىش، بۇ ئۆگىنىشتە ماۋ جۇشىنىڭ پالانى ئەسىرنى ئۆگىنىمىز، ھەممىڭلار دىققەت بىلەن ئاڭلاڭلار، قالايمىقان گەپ قىلمىشىڭلار، كۆزىمىزنى غەلەت قىلىپ قېچىپ كەتمەڭلار، يادىڭلاردا بولسۇن، بۇگۈن كوممۇنانىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئۆگىنىشىمىزنى تەكشۈرۈشكە كېلىدۇ. سىلەردىن بىرنەچچە سوئال سورايدۇ، ــ دېدى ۋە بىر قىزىل كىتابنى جىنچىراغقا يېقىن ئەكېلىپ شەخسەن ئۆزى ھەجىلەپ ئوقۇشقا باشلىدى. ئوقۇپ مەلۇم بىر يەرگە كەلگەندە، تەكشۈرىدىغانلارنىڭ كېلىدىغان ۋاقتى بولۇپ قالغانلىقىنى پەملەپ قالدىمۇ، ئۆزىچە چۈشەنچە بېرىشكە باشلىدى:

ــ چۈشىنىۋېلىڭلار، بۇ ئۇلۇغ ئەسەردىكى «ئاقلار رايونى» دېگىنى ئازادلىق ئارمىيە رايونى دېگىنى، ئاقلار بولسا ئازادلىق ئارمىيە، كوممۇنىستىك پارتىيە، پىرولېتارىيات!

«چاشقانىنىڭ ئۆلگۈسى كەلسە مۇشۇكىنىڭ قۇيرۇقىنى چىشلەپتۇ، دېگىنى مۇشۇ ــ دە» دەپ ئويلىدىم ۋە زومىگەر ئەترەت باشلىقىنىڭ يانپىشىمغا چىققانلىقىنى بىلىپ، سەكرىگەن پېتى ئورنۇمدىن تۇردۇم ۋە جامائەتكە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ شۇنداق دېدىم:

ــ خاتا چۈشەندۇرىلە، سىلى يۇرەكلىرىنى قاپتەك قىلىپ ئۇلۇغ داھىيىمىز ماۋ جۇشىنىڭ ئەسىرىنى بۇرمىلاۋاتىدىلا، «ئاقلار رايونى» دېگەنلىك، «گومىنداڭ ئىشغالىيىتى ئاستىدىكى رايون» دېگەنلىك، ئاقلار بولسا گومىنداڭ، گومىنداڭ ئارمىيەسى، سىلى گومىنداڭنى كومپارتىيە، دېدىلە!

ــ ماۋ جۇشىغا قارشى تۇرغانلارنىڭ ئىت كاللىسىنى چاقايلى.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بىكىتى
www.uyghurkitap.com

ـــ ياشىسۇن ماۋ جۇشى، ياشىسۇن، تۈمەنمىڭ يىللار ياشىسۇن.

دېھقانلار ئارقا ـ ئارقىدىن شوئار توۋلاشقا باشلىدى، ئەترەت باشلىقى بىراۋ ئاغزىنى تۇتۇۋالغاندەك دۇدۇقلىغىلى تۇردى:

ـــ ئەمىسە، ماۋ جۇشى نېمە ئۈچۈن «ئاق» دەيدۇ، ياخشى نەرسە «ئاق» بولىدۇ، يامان نەرسە قارا بولىدۇ، سەن قاراپ تۇرۇپ جۆيلۈۋاتىسەن!

ـــ ئۇنداق ئەمەس!

ـــ شۇنداق، ئۇلۇغ داھىيىمىز ماۋ جۇشى خاتا گەپ قىلدى دېمەكچىمۇ سەن، ئاق دېگەن ياخشى، قارا دېگەن ئەسكى! مەكتەپتە ئوقۇدۇم دەپ تولا گەپدانلىق قىلما!

تالاش ـ تارتىش تازا قىزىۋاتقان بىر چاغدا ئىشىك تاراقلاپ ئېچىلدى، ئىشىكتىن نىشانسىز ھەربىيچە كىيىمگە ماۋ جۇشىنىڭ يوغان ئىزنىكىنى تاقىۋالغان بىرەيلەن ۋە يەنە ئىككى كىشى كىرىپ كەلدى. داق يەردىلا ئولتۇرۇشقان دېھقانلارنىڭ كۆزلىرى ئۇ كىشىلەرگە قادالدى. ئەترەت باشلىقى كۈلۈمسىرىگەن پېتى ئىشىك ئالدىغا يۈگۈرۈپ باردى ـ دە، ئۇلارنى ئالدىن تەييارلاپ قويغان، تا ھېلىغىچە ھېچكىم ئولتۇرمىغان ئورۇندۇققا باشلىدى. ئىزناك تاقىغان كىشى ئەترەت باشلىقىغا سوغۇق قاراپ قويۇپ، ئورۇندۇق ئالدىغا كېلىپ، ئۈنلۈك قىلىپ دېدى:

ـــ بىز ئىشىك سىرتىدا تۇرۇپ ھەممە گەپنى ئېنىق ئاڭلىدۇق، ئاۋۇ بالا توغرا دېدى، ماۋۇ ئەترەت باشلىقى سىياسىي جەھەتتىن خاتالاشتى، خاتالاشقاندىمۇ ئېغىر خاتالاشتى. مەن كومۇنا ئىنقىلابىي كومىتېتىغا ۋاكالىتەن شۇنى جاكارلايمەنكى، بۇ ئەترەت باشلىقى بۈگۈندىن باشلاپ ئۆز خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىدۇ، خاتالىقىنى تونۇش، ئۆزگەرتىش ئەھۋالىغا قاراپ بىر تەرەپ

قىلىنىدۇ!

ئەترەت باشلىقى قېتىپ قالغان پېتى تۇرۇپ قالدى، ئولـ
تۇرغانلار خۇددى پۇخادىن چىققانـدەك بىر ـ بىرىگە «خوپ بولـ
دى» دېگەندەك قارىشىپ قېلىشتى. ئارقىدىنلا مېنى ئەمدىلا كۆـ
رۈۋاتقاندەك، رازىمەنلىك نەزىرىدە قاراپ، باشمالىتىقىنى چىقـ
ىرىشتى. دېمەك، ئەمدى ئۇلار ئىلگىرىكى سەۋەنلىكىمنى كەچۈـ
رۈپ، ئۆزىگە ئېلىپ كەلگەن جەبىر ـ جاپانى ئۇنتۇپ كەتكەنـدەك
قىلاتتى.

كومۇنا ئىنقىلابىي كومىتېتى بۇ ئىشلارنى بولدى قىلىۋەتـ
تىمۇ ياكى ئەترەت باشلىقى ئۆز خاتالىقىنى تونۇپ، ئۇزۇل ـ
كېسىل ئۆزگەرتىشكە بەل باغلىدىمۇ، ئەترەت باشلىقى يەنە ئەترەت
باشلىقلىقىنى قىلىۋەردى، بىراق شۇ كۈنىدىن كېيىن 180
گىرادۇسلۇق بۇرۇلىش ياساپ، دېھقانلارغا چىرايلىقچە سالام قـ
لىدىغان، ماڭا ۋە دادامغا زەھىرىنى چاچمايدىغان ياۋاش ئادەمگە
ئايلاندى، بىرسى ئۇنىڭ ئادەم تىللىغىنىنى ياكى ئادەم ئۇرغىنـ
نىمۇ كۆرمىدى، قىزىق يېرى، ئۇ مېنى «ئۇكام» دەپ ئاتايدىغان،
ماڭا يىراقتىنلا سالام بېرىپ، ھەجىيىپ قارايدىغان بولۇۋالدى.

35. توققۇز پارچە كىتاب

1969 ـ يىلى ئىسيانچى تەرەپنىڭ سەنئەت ئۆمىكىدە ئىسـ
كىرىپكا چېلىپ يۈرگەن كۈنلىرىمنىڭ بىرىدە، يۈرتىمىزدىكى
«شەرق قىزاردى» كوممۇناسىنىڭ 9 ـ چوڭ ئەترىتىگە ئويۇن

قويغىلى باردۇق. ئويۇن ۋاقتى كەچكە ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولسىمۇ، لېكىن بىز ئويۇن قويۇلىدىغان نۇقتىغا ئادەتتە ئىككى سائەت بۇرۇن يېتىپ كېلەتتۇق، شۇ ئىككى سائەت ۋاقتىتىن پايدىلىنىپ ئويۇن قويۇلىدىغان يەرنى تاللايتتۇق. سەھىنىنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ سەھنە ئالدىنى سىيرىپ - سۈپۈرەتتۇق، سۇ چېچىپ، توپا - چاڭ ئۆرلەشنىڭ ئالدىنى ئالاتتۇق. بۇ ئىشلار سەھنە خىزمەتچىلىرىنىڭ ۋە بىر بۆلەك ئارتىسلارنىڭ ئىشى بولۇپ، ئادەتتە چالغۇ چالىدىغانلار يا ئارام ئالاتتۇق، يا ئەتراپتا ئايلىنىپ يۈرۈپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزەتتۇق.

مەن ئىسكىرىپكامنى سازلاپ بولۇپ، سەھنە كەينىگە ئۆتتۇم، سەھنە كەينىدىكى ئەسكى - تۈسكىلەر ئارىسىدىن قاناداق-تۇر بىر كىتابلارنى كۆرۈپ قالدىم.

— ئاۋۇ كىتابلار كىمنىڭ، — دەپ سورىدىم مەن ئۇ كىتابلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ بىزگە يارەملىشىشكە بەلگىلەنگەن يەرلىك كىشىدىن. چوڭ ئەتراپتىكى بوغالتىرلىقىنى ئۆتەۋاتقان ئۇ كىشى پەرۋازسىزلا جاۋاب بەردى:

— ئۇ كىتابلار ھېچكىمنىڭ ئەمەس، ئامباردا تاشلىنىپ تۇرغىنىغا ئىككى يىلچە بولغانىدى، ئەمدى ئۇنى ئاشۇ يەرگە تاشلىۋەتتۇق.

— مەن ئېلىپ كەتسەم بولامدۇ؟

— ئەلۋەتتە بولىدۇ، ئېلىپ كەتسىڭىز تازىلايدىغان ئەخلەتلەرمۇ ئازلاپ قالىدۇ.

مەن تاشلاندۇق دېھقانچىلىق سايمانلىرىنى يۆتكەپ، چاشقان كولىۋەتكەن دۆۋە - دۆۋە توپىلارنى كولاپ يۈرۈپ ھېلىقى كىتابلارنى چىقىرىۋالدىم، ئۇجمە شېخى پوستى بىلەن ئېدىتىلاپ

باغلاپ چىقتىم ۋە ئويۇن توڭگىنىدىن كېيىن ئۆيۈمگە ئەكەتتىم. بۇ كىتابلارنى ۋاراقلاپ كۆرۈۋىدىم، مەن ئويلىغانىدەك ئەدەبىي كىتابلار ئەمەس، بەلكى مېدىتسىناغا ئائىت دەرسلىكلەر بولۇپ چىقتى.

مەن ئۇ چاغلاردا ۋاقىت تاپسامىلا كىتاب ئوقۇيتتۇم، كىتاب ئوقۇغاندا كىتاب تاللاپ ئولتۇرمايتتىم، كىتاب ۋە باشقا ئوقۇشلۇقلار ئىنتايىن قىس بولغان ئۇ كۈنلەردە ئوقۇيدىغان كىتاب تېپىلغىنى چوڭ ئىش ئىدى، شۇڭا ئۆز ۋاقتىدا قازاقىستان ۋە ئۆزبېكىستانلاردا نەشر قىلىنىپ، بىزگە ئېلىپ كىرىلگەن، مەقسەتسىز ۋە مەقسەتلىك ھالدا قولۇمغا چۈشۈپ قالغان «سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيەسىنىڭ تارىخى»، «سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئاگرار (يەر) مەسىلىسى»، «ياش ئاستىرونوم»، «ئاپتوماتلاشتۇرۇش تېخنىكىسى»، «كاپىتال»، «سىياسىي ئىقتىساد دەرسلىكى» قاتارلىق سىياسىي ۋە تېخنىكىۋى كىتابلارنىمۇ ئوقۇغانىدىم. بۇ قېتىم «قولغا چۈشۈرگەن» كىتابلىرىم بولسا «ئادەم ئاناتومىيەسى»، «مىكروپولوگىيە»، «كۆز كېسەللىرى قوللانمىسى»، «پاتالوگىيە قوللانمىسى»، «كىلىنىك دىياگنوز ئاساسلىرى»، «كېلىنىك داۋالاش ئاساسلىرى» قاتارلىق مېدىتسىناغا ئائىت توققۇز پارچە كىتاب ئىكەن.

شۇنىڭدىن كېيىن، مەن بۇرۇنقى چاغلاردا زادى كۆرۈپ باقمىغان بۇ كىتابلارنى كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇشقا باشلىدىم، «ئادەم ئاناتومىيەسى»نى ئوقۇپ، ئادەم بەدىنىنىڭ تۈزۈلۈشىنى، ھەر خىل ئەزالارنىڭ ئادەم بەدىنىدىكى رولىنى ۋە بۇ ئەزالارنىڭ نورمال ۋە بىنورمال ئەھۋال ئاستىدىكى ئۆزگىرىشلىرىنى چۈشىنىۋالدىم، «مىكروپولوگىيە»نى كۆرۈپ، كېسەل قوزغاتقۇچى تەنچىلەرنىڭ

خللىرىنى، كېسەل قوزغاتقۇچى ۋاستىلەرنىڭ بىرسى بولغان مىكروبلارنىڭ تۈرلىرىنى تونۇپ، قايسى مىكروبنىڭ قايسى ئەزادا قانداق كېسەل قوزغىتىدىغانلىقىنى ۋە قانداق مىكروبنى قايسى خىل ئانتىبىيوتىك دورا بىلەن كونترول قىلغىلى بولىدىغانلىقىنى ئۆزلەشتۈردۇم، «پاتالوگىيە» ئىلمى بولسا مەخسۇس دوربگەرلىك ئىلمى بولۇپ، ئۇنى ئوقۇپ، دورىلارنىڭ تەركىبى، داۋالاش ئوبيېكتى قاتارلىقلارنى بىلىۋالدىم، «كىلىنىك دېياگنوز ئاساسلىرى»نى ئوقۇپ، ھېچقانداق تەكشۈرگۈچى ئۇسكۇنىلەر قوللىنىلمىغان ئەھۋال ئاستىدا كېسەللەرنىڭ كىلىنىك ئالامەتلىرى ۋە كېسەللەرگە ھۆكۈم قىلىش ئۇسۇلىنى ئۆگەندىم، «كىلىنىك داۋالاش قوللانمىسى» ئەڭ مۇھىم، ئەڭ ئاساسلىق قوللانما بولۇپ، ئۇنىڭدا دېياگنوز قويۇلغان كېسەلگە قانداق دورا بېرىش، قانداق دورا بىلەن قانداق كېسەلنى داۋالاش ئۇسۇلى سۆزلىنىدىكەن.

بۇ كىتابلارنى ئوقۇپ چىقىپ، مەلۇم مېدىتسىنا ئىلمى نەزەرىيەسىگە ئىگە بولغىنىمدىن كېيىن، ئۆگەنگەنلىرىمنى ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزۈشكە باشلىدىم. كەنتىمىزنىڭ يالاڭ ئاياغ دوختۇرى ئابدۇقادىر بىلەن بىرلىشىپ (ئۇ كىشى مەن دېمەتلىك بولۇپ، ئوقۇمايلا دوختۇر بولۇپ قالغان)، يېغىپ يۈرگەن ئازراق پۇلۇمنى خەجلەپ، ناھىيەلىك تېببىي دورا شىركىتىدىن تېرمومېتىر، تىكشىغۇچ، ئوكۇل يىڭنىسى، ئىشپىرىس، ئىسپىرتلىق پاختا، دېزىنفېكسىيە سايمانلىرى، قان بېسىمىنى ئۆلچىگۈچ قاتارلىق زۆرۈر نەرسىلەرنى سېتىۋالدىم ـ دە، ئائىلىدە داۋالاشنى باشلىدىم، مەسىلەن، ئۆيۈمدە بىرەر ئادەم زۇكام بولۇپ قالسا، دورا شىركىتىدىن «فۇرې شتوك» دېگەن دورىنى سېتىۋېلىپ،

قاينـاق سۇ بـىلەن ئىچـۈردۈم ۋە بەدەن هارارىتـىنى چۈشـۈردۈم، «ئاسپىرىن ئوكۇلى»نى مۇسكۇلدىن سىلىپ، زۇكام ئالامەتلىرىنى يەڭگىللەتتىم، يەرلىك قارا سۆگەت يىلتىزىنى سۇ بـىلەن ئىچـىرىتىپ، پىشانىسىگە سۈركـىدىم، شۇنداق قىلىپ، كېسەل بولغۇچىنىڭ كېسىلىنى تېز ۋاقىت ئىچىدە ساقايتتىم.

ئۆگەنگەنلىرىمدىن پايدىلىنىپ، ئانامنىڭ ئۇزاق يىللىق ئاشقازان كېسىلىنى داۋالىدىم. قوشنىلار، تونۇش - بىلىشلەر كېسەل بولۇپ قالسا مېنى ئىزدەيدىغان، مېنىڭ مەسلىھەتىمنى ئاڭلاپ، شۇ بويىچە ئىش كۆرىدىغان، ئۇششاق كېسەللەرنى، مەسىلەن، زۇكام، جاراھەت چىقىش، تىغلىق نەرسىلەر بىلەن زەخمىلىنىش قاتارلىق كېسەللىرىنى ماڭا داۋالىتىدىغان بولۇشتى، ئىككى يىلغىچە داۋاملاشقان بۇنداق داۋالاشتا بىرەر قېتىممۇ سەۋەنلىك كۆرۈلمىدى. بىمارلاردىن بىرەر پۇڭمۇ ھەق ئالمىدىم.

شۇ چاغلاردا كەنتىمىزدە مەن بىلەن ياخشى ئۆتىدىغان بىر چارۋا مۇدىرى بولىدىغان. ئۇ كىشى بىر كۈنى كەچتە ھاسىرىغان پېتى ئۆيۈمگە يېتىپ كەلدى ۋە قېرى دادىسىنىڭ تۇيۇقسىزلا يەتقىلىپ قالغىنىنى، ناھىيەلىك دوختۇرخانا تاقىلىپ كەتكەنلىكىدىن داۋالىتىشقا ئامالسىز قالغىنىنى ئېيتتى ۋە مېنى يارەمگە چاقىردى.

مەن 15 مىنۇت يول يۈرۈپ، ئۇ بىمارنىڭ ئۆيىگە كەلدىم ۋە بىمارنى تەكشۈردۈم. قارىسام، ئۇنىڭ يۈرەك ھەرىكىتى ئاجىزلاپ، قان ئايلىنىشى ئەڭ خەتەرلىك چەككە چۈشۈپ قاپتۇ. بەدىنىدە ئېغىر دەرىجىدىكى ئوكسىگېن يېتىشمەسلىك ئالامەتلىرى كۆرۈلۈپ، لېۋى بىلەن تىرناقلىرى كۆكىرىپ كېتىپتۇ، نەپەس ئېلىشىمۇ ئاجىزلاپ، پەرق قىلغىلى بولمايدىغان يەرگە يېتىپتۇ.

ئالامەتلەردىن قارىغاندا، ئۇ يۇرەك مۇسكۇل تىقىلما كېسىلىگە گىرىپتار بولغانىدى، ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپارماق تۇگۈل، ئۆز جا-يىدىن قىمىرلىتىشقىمۇ بولمايتتى. ئەگەر يۇرەكنى كۇچلەندۇرۇش تەدبىرى قوللىنىلمىسا، ئۆلۈپ كېتىش ئېھتىمالى بار ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن مەن بۇ بىمارغا جىددىي قۇتقۇزۇش تەدبىرى قوللاندىم ۋە مۇسكۇلىغا بىر ئامپۇل «دىگىتالىس» ئوكۇلىنى سېلىپ (بۇ ئوكۇل ئۆز ۋاقتىدا قان تومۇرنى كېڭەيتىدىغان بىر دورا بىر ئوكۇل ئىدى)، بىمارنىڭ نەپەسلىنىش شارائىتىنى ياخشىلىدىم، دېگەندەك 70 ياشلىق بۇ بىمار ئوكۇل سېلىنىپ بىر مىنۇت-تىن كېيىن هوشىغا كەلدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

دوختۇرلارنىڭ كېيىنكى دىياگنوزىدا بۇ ئادەم راستلا يۇرەك مۇسكۇل تىقىلمىسىغا گىرىپتار بولغانلىقى ۋە ئاشۇ بىر ئامپۇل «دىگىتالىس»نىڭ ئۇنىڭ جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالغانلىقى ئىسپاتلاندى. ناھىيەلىك دوختۇرخانىدىكى شى دوختۇرنىڭ ئېيتقىنىچە، ئۇمۇ مۇشۇنداق بىمارلارغا تېپىك «يۇرەك مۇسكۇلى تىقىلمىسى» دەپ دىياگنوز قويىدىكەن ۋە چوقۇم دىگىتالىس ئىشلىتىدىكەن.

ئۆز ۋاقتىدا كەنتىمىزدە مەمتىمىن قۇربانىنىياز دەيدىغان بىر بوغالتىر بار ئىدى، ئۇ بىر كۈنى مۇرىسىنى تۇتۇپ ۋايجانلىغان پېتى ئۆيۈمگە كەپتۇ، ئۇ كېلىپلا مۇرىسىگە بىرنەرسە چىقىقانلىقى، ئاغرىقتا چىدىيالماي قالغانلىقى توغرىسىدا شىكايەت قىلىۋىدى، تەكشۈرسەم مۇرىسىگە چىقىقنى پۇقرالار «چىقان» دەيدىغان بىر جاراھەت ئىكەن، «چىقان» چىققىنى سەۋەبلىك بەدەن تېمپېراتۇرىسى سەل ئۆرلەپ، يۇرەك ھەرىكىتى تېزلىشىپ قاپ-تۇ، ئۇ كېسەل كۆرسەتكىلى ناھىيەلىك دوختۇرخانىغا كىرگەندە-

كەن، دوختۇرلار ۋىلايەتلىك دوختۇرخانىغا بېرىپ ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇش تەكلىپىنى بېرىپتۇ. بىراق، ئۇ بوغالتىرنىڭ كېسەل-چان ئاتىسى ئۆيىدە ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغانىكەن ۋە ئۆز ھا-جىتىدىن ئۆزى چىقالمايدىكەن. شۇڭا، ئۇ ئاغرىق دادىسىغا قارا-غاچ مۇشۇ يەردە داۋالىنىشقا مەجبۇر ئىكەن.

مەن ئۇنىڭ تەلىپىگە قوشۇلدۇم. يارا ئورنىنى ئادەتتىكىچە دېزىنفېكسىيە قىلغاندىن كېيىن، يارىغا «ئىختىيول» دەيدىغان دورىنى سۈرتۈپ، دېزىنفېكسىيە قىلىنغان ماتا بىلەن تېڭىپ قويدۇم، «ئىختىيول» — دېگىزلاردا ئۆلۈپ قېلىپ، تاشلارغا چاپ-لىشىپ سېسىپ كەتكەن بېلىقتىن تەييارلىنىدىغان بىر خىل سېسىق پۇراقلىق قارا دورا بولۇپ، ئۇ جاراھەتنى ئېغىز ئال-دۇراتتى. ئۆلگەن توقۇلمىلارنى تازىلايتتى، مەلۇم مىكروب ئۆل-تۈرۈش خۇسۇسىيىتىمۇ بار ئىدى.

بۇ بىمارنىڭ قىزىغانلىقى كېسەل مىكروبىنىڭ مەلۇم دەرد-جىدە كۈچلىنىپ كەتكىنىنى ۋە بىمارنىڭ ئىممۇنىتېت سىستې-مىسىنىڭ ئاللىقاچان ھەرىكەتكە ئۆتكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بې-رەتتى. قىزىتما گەرچە نورمال بولغان فىزىيولوگىيەلىك ئىنكاس بولسىمۇ، ئەمما قىزىتمىنى مەلۇم چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىشكە بول-مايتتى. بولمىسا ئاقسىلىنىڭ چۆكمىگە چۈشۈش ھادىسىسى يۈز بېرىپ، بىمارنىڭ ھاياتىغا خەۋپ يېتەتتى (يۇقىرى ھارارەت ۋە ئېلېكتىرولىتلارغا يولۇققاندا، ئاقسىل چۆكمىگە چۈشۈش ھادى-سىسى يۈز بېرىدۇ).

شۇنىڭ ئۈچۈن، مەن ئۇ بىمارغا قىزىتما قايتۇرۇش دورىسى (پۇرېشتوك، ئاسپىرىن) بىلەن مىكروبقا قارشى دورا SM^2 نى ئىچىشكە بەردىم (SM^2 — بىر خىل گۈڭگۇرتلۇك دورا بولۇپ،

كەڭ دائىرىلىك مىكروب ئۆلتۈرۈش رولىغا ئىگە).

ئاردىدىن ئۇچ كۈن ئۆتتى. ئۇنىڭ يارىسى ئېغىز ئالدى، ئار-قىدىنلا يارا ئېغىزىنى يۇقىرى گىرادۇسلۇق ئاق هاراق بىلەن (ئۇ چاغدا مېدىتسىنادا ئىشلىتىلىدىغان ئىسپىرت تېپىلمايتتى) دېزىنفېكسىيە قىلىپ، يارا ئېغىزىغا SN دەيدىغان پاراشوك دورا-نى سېپىپ تېڭىپ قويدۇم (بۇ دورىمۇ گۈڭگۈرتلۈك دورا بولۇپ، مىكروب ئۆلتۈرەتتى، يېڭى توقۇلما ئۈندۈرۈپ، يارا ئاغزىنى تارايتاتتى). ئىككى كۈندە بىر قېتىم دورا ئالماشتۇرىۋىدىم، هەپتە ئۆتمەي جاراهەت ساقايدى، بىمارمۇ سەللىمازا ئوڭشىلىپ كەتتى.

مەن 1972 ـ يىلى ئالمي مەكتەپكە ماڭغاندا، بىر ساندۇق مېدىتسىنا سايمانلىرىنى ۋە بىر يەشىك تېببىي دورىنى كەنتى-مىزنىڭ يالاڭ ئاياغ دوختۇرىغا هەق ئالمايلا ئۆتكۈزۈپ بەردىم.

36. هوشۇر ئاخۇننىڭ ئېيتقانلىرى

مەن يېزىغا قايتقاندىن كېيىنكى ئىككىنچى يىلى، يەنى 1979 ـ يىلى مەركەز رەهبەرلىرىنىڭ «سىنىپىي كۈرەشنى تۇتقا قىلىش» توغرىسىدىكى بىر قاتار يولىيورۇقلىرى ئېلان قىلىندى، ئۇنىڭسىزمۇ سىنىپىي كۈرەش جەهەتتىكى سولچىللىق خاهىش-لىرى قارا قىيانەڭ يامرىغان، ئادەملەر يول يۈرسىمۇ يولنىڭ سول تەرىپى بىلەن مېڭىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن كەڭ يېزا قاينام ـ تاشقىنلىق كۈرەش دولقۇنىغا غەرق بولدى.

ئېتىزدا كۆممىقوناق چاغلاۋاتقان كىشىلەرنىڭ بىرىدە، يېنىمدا كەتمەن ئوينىتىپ كېتىۋاتقان دېھقانلار يول تەرەپكە بوينۇپاپ قاراپ «باشلىق كەلدى» دېيىشتى بىر - بىرىگە پەس ئاۋازدا. ئۇنىڭغىچە قوناق سايىسىدا ئولتۇرۇۋېلىپ سەگىدەۋاتقانلارمۇ، كەتمەنلىرىگە تايىنىپ پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەنلەرمۇ بىردىنلا تېتىكلىشىپ، راۋرۇس كەتمەن چاپقان قىياپەتكە كىرىۋېلىشقا ئۇلگۈردى.

ھەيران قالارلىق يېرى، ئۆسكىلەڭ كەلگەن، كىچىككىنە چاشقان بۇرۇت قويۇۋالغان سېرىق چىراي چوڭ ئەتىرەت باشلىقى ئۆزىگە قاراپ ھېيتلىق ئالغان بالىدەك ھەجىيىپ تۇرغان ئەتىرەت باشلىقى بىلەنمۇ، يالغان تەزىم قىلىۋاتقان ياۋاش دېھقانلار بىلەنمۇ كارى بولمىدى، ئۇ ئېتىز تەرەپكە قايرىلىپ، ئادەم بويى ئېگىزلىكتىكى قوناقلارنى يېرىپ ئۆتۈپ، ئۇدۇل مېنىڭ يېنىمغا كەلدى ۋە:

— يۇر، ئۇكا، سەن بىلەن سۆزلىشىدىغان مۇھىم ئىش بار، — دېدى جىددىيلىك چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىنى ماڭا قاداپ.

ئۇ قولۇمدىن يېتىلىگەنچە يېتىلەپ يول بويىدىكى ئۆرۈك سايىسىغا ئېلىپ باردى. چوققامدىن تاپىنىمغىچە بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن نېمىدىندۇر قانائەت ھاسىل قىلغاندەك يوغان بىر تىن ئېلىۋالدى - دە، تۇرغان يېرىگىلا زوڭزايدى، مېنىمۇ ئالدىغا زوڭزىيىشقا شەرەت قىلدى.

— ئۇكام، ماڭا خېلىدىن بېرى كۆز سېلىپ كېلىۋاتىمەن، ئۆزۈڭمۇ تىرىشچان بالىدەك قىلىسەن، ئاڭلىسام «ئۇچ ئەسەر»نى تولۇق يادلاپ بوپسەن، سىنىپىي كۇرەش ئېڭىڭمۇ يۇقىرى ئىكەن، — دېدى ئۇ ھە دېسىلا مېنى ماختاپ.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurktap.com

ـــ كەمبەغەل دېھقان، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلاردىن ئوبدان ئۆگىنىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردىم ئۇنىڭغا ئۇنىڭ ماختاشلىرىدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇشقا تىرىشىپ، زىيالىي ياشلارغا ئادەت بولۇپ كەتكەن مودا سۆزنى تەكرارلاپ.

ئادەتتە ھەرقانداق سۆزنى ژارقىراپ ـ جارقىراپ قىلىدىغان، چىرايىدىن مۇز يېغىپ تۇرىدىغان بۇ باشلىقنىڭ مېنى ماختاشقا باشلىغىنىغا قاراپ «ماڭا قانداق ھاجىتى چۈشكەندۇ» دەپ ئەجەبلىنىپ تۇرغىنىمدا، ئۇ ئۇلاپلا ئېغىز ئاچتى:

ـــ مۇنداق گەپ، ئۇكا، سىنىپىي كۇرەشنى گەۋدىلەندۇرۇشتە ھازىر نۇرغۇن ئەترەتلەر بىزدىن ئۆتۈپ كەتتى، قوشنا ئەترەتنىڭ ھېلىقى ئىنجىمارۇق مۇدىرىنى دېمەمسەن تېخى، شۇ جېنىدا 1000 كىشىلىك سىنىپىي كۇرەش قەسىمياد يېغىنى ئېچىپ كومموناڭ تەقدىرلىشىگە ئېرىشتى، ـــ دېدى ئۇ بارغانچە قىزىشىپ، خۇددى كەتمەن چاپماقچى بولغاندەك ئالىقىنىغا تۈكۈرۈپ، ـــ چوڭ ئەتىتىمىزدە ھېچكىم قىلمىغان بىر ئىشنى قىلىپ يۈرىسى ـ تۆۋەننى ھەيران قالدۇرايلى دەيمىنا، ئۇكام؟!

«قىلماقچى بولغان ئىشى ھەرقانچە چوڭ ئىش بولسىمۇ، مەن بىلەن نېمە ئالاقىسى» دېمەكچى بولدۇم ـ يۇ، گېپىمنى ئېچىمگە يۇتۇۋەتتىم. باشلىق قېتىپ كەتكەن قوللىرى بىلەن قولۇمنى تۇتتى، يېلىنغان نەزەر بىلەن كۆزلىرىمگە تىكىلدى:

ـــ سىنىپىي كۇرەشنى گەۋدىلەندۇرۇشتە قانداق چوڭ ئىش تەۋرەتسەك بولار دەپ ئويلاپ بىر كېچىنى كىرپەك قاقماي ئۆتكۈزدۇم، ئۇكا، «ئېشەك ئېشەكتىن قالسا قۇلىقىنى كەس» دېگەن گەپ بارغۇ بىزدە، ئويلا ـ ئويلا شۇنداق قارارغا كەلدىم، بىز چوڭ ئەترەت كەمبەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلار جەمئىيىتىنىڭ مۇ-

دىرى ھوشۇر ئاخۇنىنىڭ ئۆتمۈشتە باي ـ پومېشچىكلارنىڭ ئۆيىدە قاتتىق ئېزىلگەنلىكىنى مەزمۇن قىلىپ بىر رەسىملىك كۆرگەزمە ئىشلەپ چىقىمىز، بۇ كۆرگەزمىنىڭ رەسىمىنى سەن سىزىسەن، كۆرگەزمىنى يول بويىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئورۇنلاشتۇرىمىز، ئۇ چاغدا ھەرقايسى چوڭ ئەترەتتىكى ئەزالار بۇ كۆرگەزمىنى كۆرمەك بولۇپ كەلكۈندەك ئېقىپ كېلىشىدۇ، ئۇ چاغدا كومۇنا رەھبەرلىرىمۇ، ھېلىقى ئىنجىمارۇق مۇدىرىمۇ: «بۇ نېمە كارامەت» دېيىشىپ، ئاغزىنى قۇچاقچ كامىرىدەك ئېچىپ قىلىشىدۇ...

ـــ مەن... مەن...

ـــ كەمتەرلىك قىلما، ئۇكام، سەن بۇ ئەترەتتىكى ئەڭ كۆپ ئوقۇغان بالىسەن، ئاڭلىسام سۈرەت تارتىپ قەغەزلەرگە چىقىرالايدىكەنسەن، سۈرەت تارتالىغان ئادەم رەسىمۇ سىزالايدۇ، شۇنداقمۇ ئەمەسمۇ؟

ـــ بۇ تامامەن ئىككى ئىش...

ـــ ئىككى ئىش بولسۇن، ئۈچ ئىش بولسۇن، شۇنداق كېلىشتۇق، سىنىپىي كۆرەش مەۋقەسىدە تۇرۇپ بۇ ئىشنى ئورۇنلايسەن، ئىش سۈرۈكى 20 كۈن، چۈشتىن كېيىن چوڭ ئەتىرەت ئىشخانىسىغا بارىسەن ـ دە، رەسىم سىزىدىغان ئىشخاناڭغا جايلىشىسەن، كېتەرلىك قەغەز، قەلەم، سىياھ ـ بوياقلارنى ئىممىن كاتىپ ساڭا تەييارلاپ بېرىدۇ...

ئۆزۈم قىلالايدىغان ۋە قىلالمايدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسى ئۆزۈمگە مەلۇم، بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقان 19 يىلدىن بۇيان ئايرۇپىلان، ماشىنا قاتارلىق ئاددىي سىزمىلاردىن ئۆزگە ھېچقانداق رەسىم سىزىپ باققىنىم يوق، پۈتۈن ـ سۈرۈك بىر كۆرگەزمىگە

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

هوشۇر ئاخۇننىڭ «ئېچىنىشلىق ئۆتمۈشى» ئەكس ئەتكۈزۈلىدۇ-غان 30 ــ 40 پارچە رەسىمنى سىزىش قولۇمدىن كەلمەيدۇ. قورقۇنچلۇق يېرى، ئۇ باشلىق كىمگە كىيدۈرسە كىيدۈرگىلى بولىدىغان، قاچان كىيدۈرسە كىيدۈرۈۋېرىدىغان بىر سىياسىي قالپاقنى تۇتۇپ ئالدىمدا تۇرىدۇ. ئۇ بۇيرۇغان بۇ ئىشتىن باش تارتسام، ئۇ «سىنىپىي كۆرەش ئېڭى تۆۋەن» دېگەن چوڭ قالپاق-نى ماڭا ھېچ كۈچىمەيلا كىيدۈرەلەيدۇ.

«بوپتۇ، بۇ بەلكى رەسىم سىزىشنى ئۆگىنىشنىڭ ياخشى پۈرسىتىدۇر» دېگەنلەرنى كاللامدىن ئۆتكۈزۈپ ئۆز ـ ئۆزۈمنى بەزلىدىم ـ دە، باشلىق تاپشۇرغان ۋەزىپىنى زىممەمگە ئېلىپ، چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىغا يېتىپ باردىم. بارسام چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىنىڭ بىر ئېغىزلىق مەجلىسخانىسى سىيرىپ ـ سۈ-پۈرۈلۈپ تەخ قىلىنىپتۇ. باشلىق مېنىڭ بۇ ۋەزىپىنى ئورۇنلا-يالايدىغىنىمغا ۋە ئۇنى «باتۇرلارچە» زىممەمگە ئالىدىغانلىقىمغا ئىشەنگەن بولسا كېرەك، ئۇنىڭ ئەتىگەندىلا تاپشۇرغىنى بويىچە يۆگەم ـ يۆگەم ئاق قەغەز، قۇتا ـ قۇتا رەڭلىك بويالغۇ مەج-لىسخانىغا دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىشلارنى پەرمانبەردارلىق بىلەن بەجا كەلتۈرگەن ئەترەت كاتىپى بوسۇغىدا قول قوۋۇشتۇ-رۇپ، ھەجىيىپ تۇرۇپتۇ.

ــ باشلىقنىڭ تاپشۇرغىنى بويىچە، ھوشۇر ئاخۇن مۇدىرنى-مۇ چاقىرىپ كەلدىم، ئۇ كېلىشىمىزنى ساقلاپ بىتاقەت بولۇۋا-تاتتى، ــ دېدى ئىمىن كاتىپ پىلدىرلاپ تۇرغان كۆز قارىچۇق-لىرىنى ئارقان تەستە توختىتىپ.

ئۇنىڭغىچە ھوشۇر ئاخۇن يان ئىشخانىدىن چىقىپ كەلدى ۋە ئىتتىك قەدەملەر بىلەن كېلىپ ماڭا ئىككى پۈكلەنگەن پېتى

قىزغىن قول ئۇزارتتى.

مۇشۇ كۈنلەردە، «قارا ئۆتمۈش» ۋە ئۆتمۈشتىكى قانداقتۇر بىر پومپىشچىك ئۇستىدىن كىشىنى يىغلاتقۇدەك دەرىجىدە تە-سىرلىك شىكايەت قىلىشتا يېقىن - يىراقتا داڭقى كەتكەن بۇ ئادەمنى مەن ئوبدانلا تونۇيتتىم. ئۇنى مىڭلىغان ئادەملەر ئال-دىدا، ۋاقىتلىق ياسالغان سەھنىدە تۇرۇپ كۆز يېشى تۆكۈپ شە-كايەت قىلىۋاتقاندا ئىككى قېتىم كۆرگەنىدىم. كېيىن يېشى 70 لەرگە تاقاپ قالغان، ئاق ساقاللىق، قىيسىق كۆزلۈك، ئەمما خې-لى بەردەم بۇ ئادەمنىڭ جاي - جايلارغا تەكلىپ قىلىنىپ، سەي-يارە شىكايەت قىلدۇرۇلۇۋاتقىنىنى ئاڭلاپ تۇردۇم.

— قېنى ئاكا، — دېدىم هوشۇر ئاخۇن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن ئۇنى «ئىشخانام»غا باشلاۋېتىپ، — ئالدى بىلەن كەچۈرمىشلىرىنى تەسىرلىك ۋە ئەينەن قىلىپ بىر سۆز-لەپ بەرسىلە، مەن سۆزلىگەنلىرىنى ئۇدۇللۇق خاتىرىلەپ ماڭاي، قېنى باشلاۋەرسىلە.

هوشۇر ئاخۇن ئالدىمدىكى ئورۇندۇققا ئاۋايلاپ ئولتۇردى، قېتىپ كەتكەن ئالقىنىنى كېرىپ تىزى ئۈستىگە قويۇۋېلىپ، خۇددى مەندىن جاۋاب كۈتۈۋاتقاندەك كۈلۈمسىرەپ تۇرىۋەردى. مەن شۇ چاغدىلا بۇ بوۋاينى يېقىندىن كۆزىتىشكە، ئۇنى خۇددى كىتاب ئوقۇغاندەك ئوقۇپ، چىرايىدىن نېمىنىدۇر ئىزدەشكە، سىزماقچى بولغان رەسسامدىكى ئىندىۋىدۇئال ئوبرازىنى قىياس قىلىشقا باشلىدىم.

هوشۇر ئاخۇنىڭ كۆزلىرى سەل يۇمچۇق بولغىنى بىلەن، كۆزلىرىنىڭ ئاق - قارىسى روشەن، قاراشلىرى جانلىق ئىدى. ئىككى مەڭزى توقاچتەك قىزىل بولۇپ، مەڭزىدىكى قىل قان

تومۇرلاردىن قان تەپچىپ تۇراتتى، تېخى سولاشمىغان يۇز تېرەسى بەئەينى ناغرا تېرىسىدەك چىڭ ئىدى. ئاپپاق ۋە توم قاشلىرى ئارىسىدىكى ئىككى - ئۈچ تال كۆندىلەك قورۇقىتىن ئۆزگەچىرايىدا بىر تالمۇ قورۇق كۆرۈنمەيتتى. قويۇق بۇرۇتى ئاستىدىكى كالپۇكلىرى خۇددى ھېلىلا شاتۇت يېگەن ئادەمنىڭكىدەك قىزىرىپ تۇراتتى. بۇ ئالامەتلەر «كونا جەمئىيەتتە دوزاخ ئازابىنى تارتقان»، يېمىگەن نىجاسەت، كىرمىگەن گۆرى قالمىغان»، دەھشەتلىك كەچۈرمىشلەرنى بېشىدىن كەچۈرگەن ئادەملەرنىڭكىگە زادىلا ئوخشىمايتتى.

ئارىمىزدا قىسقا مۇددەتلىك جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى، ئاخىر ئۆزۈم سوئال قويۇشقا مەجبۇر بولدۇم:

— خەۋەر تاپقان بولسىلا كېرەك، باشلىقنىڭ ئورۇنلاشتۇرغىنى بويىچە ئەترىتىمىزدە سىنىپىي كۆرەش كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزۈلمەكچى، رەسىم سىزغۇچى بولغىنىم ئۈچۈن، سىلىنىڭ قاراڭغۇ ئۆتمۈشتە قانداق ئېزىلگەنلىكلىرىنى تەپسىلىي بىلىشىم كېرەك، مۇنداقچە ئېيتقاندا، سىلىنىڭ ھەرقانداق كەچۈرمىشلىرى خۇددى بىر پارچە سۈرەتتەك كۆز ئالدىمدا ئايان بولۇشى لازىم. مەسىلەن، پومپىشچىك سىلىنى قانداق ئۇردى، قانداق دەرەخكە ئېسىپ قويۇپ ئۇردى، قامچا بىلەن ئۇردىمۇ ياكى چۈشۈق بىلەن ئۇردىمۇ، دۇمبىلىرىدىن قان ئاقتىمۇ ياكى پېشانىلىرىدىنمۇ، ئاققان قان يەر يۈزىنىمۇ قىزارتىۋەتكەندۇ ھەرقاچان؟

ھوشۇر ئاخۇنىڭ يۈز مۇسكۇلى لىكىلداپ، كۆزلىرى چەكچەيدى، نېمىدىندۇر ھەيران بولغاندەك ئاغزىمغا تىكىلگەن پېتى ھاڭۋېقىپ قالدى. سوئاللىرىمغىمۇ ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرمىدى. سۆزلىرىمنى ئاڭقىرالمىدى دېدىممۇ، سوئالىمنى يەنە

داۋاملاشتۇردۇم:

ــ ئۆتكەندە چوڭ يىغىندا كونا جەمئىيەت ئۇستىدىن، يەنى سىنىپىي دۈشمەنلەر ئۇستىدىن دەرد تۆككەن چاغلىرىدا 30 يىل ئېغىلدا يېتىپ ـ قوپقانلىرىنى، ئاي ـ ئايلاپ ئاچ قالغانلىقلىرىنى، ھەتتا تاش يۈرەك پومېشچىكنىڭ سىلىنى ئۆكۈز ئورنىدا ساپانغا قېتىپ پۈتۈن ئىسسىقتا يەر ئاغدۇرغانلىقىنى ئېيتقاندەك قىلىۋىدىلە، سىلى ياتقان ئېغىل ئات ئېغىلمۇ ياكى كالا ئېغىلمۇ، ئاچ قالغانلىرىدا قايسى دەرىجىدە ئاجىزلاپ كەتكەنلىدىلە، سىلى سۆرىگەن ساپان ياغاچ ساپانمىدى ياكى تۆمۈر ساپاممىدى؟

ھوشۇر ئاخۇن بېشىنى سىكار يان قىلىپ قۇلىقىنى مەن تەرەپكە قاراتتى ـ دە، ئالىقىنىنى قۇلاق قالقىنىنىڭ كەينىگە چاپلاپ تۇرۇپ:

ــ خاپا بولمىسىلا، ئۇكام، قۇلىقىم ئېغىرمۇ نېمە، قىلغان گەپلىرىنى تازا ئوبدان ئاڭقىرالمىدىم، سورىۋالاي، قايسى پومېشچىك كىمنى ئېغىلغا سولاپ قويۇپتۇ، كىمنى قوشقا قېتىپتۇ، كىم ئاي ـ ئايلاپ ئاچ قاپتۇ؟

ــ سىلى بولمايچۇ؟ ــ دېدىم مەن سەل تېرىككەندەك بولۇپ، ئاڭلىغانلىرىمنى ئۇنىڭ يادىغا سېلىپ، ــ تازا ئۆتسە بىر ھەپتە كۇن ئۆتكەندۇ، سىلى نۇرغۇن ئادەم قاتناشقان چوڭ يىغىندا ئاشۇ گەپلەرنى قىلغانىدىلىغۇ، ھەتتا پومېشچىكنىڭ ئۆز-لىرىنى ساپانغا قاتقىنىدىن، قانلىق قامچا بىلەن ئۆكۈزنى ئۇر-غانىدەك ئۇرغىنىدىن شىكايەت قىلىپ «ھۆڭ ـ ھۆڭ» قىلىپ يىغلاپ كەتمىدىلمۇ؟

ــ ھەي، نادان ئىكەنلا، ئۇكام، نادان ئىكەنلا، شۇ گەپلەرنى

راست دەپ قالدىلمۇ تېخى؟

ساقلى ئۇچتەك ئاقارغان بۇ ئادەمنىڭ بۇ غەلىتە گەپلىرىنى ئاڭلاپ غۇزۇزدە ئاچچىقىم تۇتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنى بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا يارنىڭ لېۋىگە قىستاپ بېرىپ، گەپ كوچىلاپ باقماقچى بولدۇم:

ــ ئۇنداقتا ئۆتمۈشتە مەن ئېزىلمىگەن، پومېشچىكتىن يامانلىق كۆرمىگەن، پومېشچىكقا 30 يىل چاكارمۇ بولمىغان دېمەكچىمۇ سىلى؟

ئويلىمىغان ئىش يۈز بەردى. هوشۇر ئاخۇن ئولتۇرغان ئورنىدىن خۇددى ساغرىسىدىن بىرسى ئىتتىرگەندەك ئىتتىك تۇرۇپ كەتتى، هەم هەيران، هەم خۇشال بولۇپ ماڭا تىكىلىپ تۇرۇپ دېدى:

ــ توغرا دېدىلە، ئۇكام، ئۇ پومېشچىك سۈرلۈك بولغىنى بىلەن، كۆڭلى يۇمشاق ئادەم ئىدى، مۇنداقچە ئېيتساڭ، ئۆزگىلەرگە يامانلىق قىلمايتتى، قولىدىن كەلسە ياخشىلىقنىمۇ ئايىماي ئولتۇرمايتتى. مەسىلەن، مەن ئون ئۈچ يېشىمدا ۋاباغا سەۋەبى بىلەن ئاتا ـ ئانامدىن ئايرىلىپ، يېتىم ئوغۇل بولۇپ قالدىم. جېنىمنى بېقىش ئۈچۈن ئۇ يەر ـ بۇ يەرلەردە تىلەمچىلىك قىلىپ يۈردۈم. بىر كۈنى تىلەمچىلىك قىلىپ ئۇ پومېشچىكنىڭ ئىشكى ئالدىغا كېلىپ قاپتىمەن، پومېشچىك مېنى كۆرۈپ خوتۇنىنى مېنى تويۇندۇرۇشقا بۇيرۇدى، تويۇندۇرۇپ بولۇپ، ماڭا: «سېنى بالا قىلىۋالاي، چامىڭ يەتكەن ئىشنى قىل، مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قېلىپ جېنىڭنى جان ئەتكىن» دېۋىدى، بۇ گەپ ماڭا ياغدەك يېقىپ قالدى، شۇ يەردە بىر تۇرغانچە 30 يىل تۇردۇم. ئۇ تېخى ماڭا ئۆي بەردى، بىر يىللىقچىنىڭ قىزىنى چېتىپ قويدى. مەن

شۇ ئۆيده ئۆچ بالىلىقمۇ بولدۇم. شۇ 30 يىل ئىچىده ئۇنىڭ ئو-تۇنىنى يېرىپ، ئاتىلىرىنى بېقىپ بەردىم، ھەر يىلى كۈز كەلگەن-ده ئۇ ماڭا پۇل - پۇچەكمۇ بېرىپ تۇردى. ئەمما، ئۇنىڭغا ئاسراندى بولۇپ تۇرۇۋاتقان چاغلىرىمدا بىر قېتىم قاتتىق تاياق يېگىنىم راست.

— بۇ پومېشچىكتىن تاياق يېگەنلىرى راست ئىكەنغۇ مانا.

— ھەي ئۇكام، توختاپ تۇرسىلا دەيمەن، تاياق يېگىنىمنىڭ سەۋەبى بار!

— قانداق سەۋەب، چاپسان ئېيتسىلا قېنى!

— ئۇ چاغدا مەن شەيتاننىڭ كەينىگە كىرىپ پومېشچىكنىڭ بىر توقلىسىنى ئوغرىلاپ يەپتىمەن، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىشىم چېنىپ قالدى. پومېشچىك مېنى ياڭاق دەرىخىگە باغلاپ قويۇپ تازا ئەدىپىمنى بەردى. ئۇ: «ئوغرىلىق بىر مۇسۇلمانىنىڭ قىلىد-غان ئىشى ئەمەس، گۆش يېگۈڭ كەلسە گۆش بېرىپ تۇرۇۋاتى-مەن، يەنە لازىم بولسا ئوغرىلىق قىلماي، ئوچۇق - ئاشكارا ئېيتساڭ بولماسمىدى، سەندىن بىر توخلىنى ئاياپ ئولتۇرارمى-دىم ئەمدى» دەپ جاندىن ئۆتكۈدەك توّت قامچە ئۇردى. مەن خى-جالەتچىلىكتە: «ئىككىنچى ئوغرىلىق قىلمايمەن» دەپ قەسەم قىلدىم ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئوغرىلىق قىلمىدىم.

ھوشۇر ئاخۇنۇمنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ گاڭگىراپلا قالدىم. «نېمە ئۇچۇن چوڭ يىغىندا بىر خىل، مېنىڭ ئالدىمدا بىر خىل گەپ قىلىدىغاندۇ» دەپ ئۆز - ئۆزۈمگە سوئال قويدۇم ۋە كۆڭ-لۈمدىكى بىر تۇگۈننى يەشمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئۇدۇللا سو-رىدىم:

— «ئۆتمۈشنى ئەسلەش، بۇگۈنىنىڭ قەدرىگە يېتىش» چوڭ

يىغىنىدا، «ئۇ پومېشچىك مېنى ئۇنداق ئەزگەن، مۇنداق ئەزگەن» دەپ دەرد تۆكىدىلا، بەزىدە ھۇ تارتىپ يىغلاپمۇ كېتىدىلا، مانا ئەمدى باشقا بىر گەپلەرنى قىلغىلى تۇردىلىغۇ، گەپلىرىنىڭ قايسىسى راست زادى؟

ـــ سىلىنى ئۆز بىلىپ راست گەپنى قىلىپ بېرىۋاتىمەن، ئۇكام، چوڭ يىغىندا قانداق سۆزلەش، نېمىلەرنى دېيىش، نېمىلەرنى دېمەسلىك مېنىڭ ئىختىيارىمدىكى ئىش ئەمەس، ئۇ چوڭ ئەترەت باشلىقىنىڭ ئىختىيارىدىكى ئىش.

ـــ نېمە دېدىلە، قانداق سۆزلەشلىرى نېمىدەپ چوڭ ئەترەت باشلىقىنىڭ ئىختىيارىدا بولىدىكەن؟

سۆزلەۋاتقىنىمدا ئىشىك تەرەپكە ئالدىنى قىلىپ ئولتۇرغان ھوشۇر ئاخۇنۇمنىڭ چىرايى بىردىنلا ئۆزگەردى. ئۇ ئالمان ـ تالمان ئۆرە بولۇپ كىمگىدۇر خۇشامەت ئارىلاش تەزىم قىلدى. ئۇنىڭ-غىچە، «ئىشخانام»دا خۇددى يەردىن ئۇنگەندەك پەيدا بولغان چوڭ ئەترەت باشلىقى سۆزلىگەن پېتى ئالدىمىزغا كېلىپ قالدى.

ـــ سۆزلىرىڭلارنى ئاڭلاپ قالدىم، ئىككىڭلار بىر بولۇپ سىنىپىي دۇشمەنلەر ئۇچۇن ئەنزە ئاغدۇرماقچى بولۇۋاتامسىلەر، سىنىپىي كۇرەش ئېڭىڭلار نەگە كەتتى سىلەرنىڭ، ـــ دېدى ئۇ ھوشۇر ئاخۇن بىكارلاپ ئۇلگۇرگەن ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ.

ئۇنىڭ قالپاق تەڭلەپ قويقانلىقىنى كۆرۇپ، مەنمۇ بوش كەلمىدىم، ھوشۇر ئاخۇننى يالغان ئېيتىشقا مەجبۇرلىغىنى ئۇ-چۇن ئۇنى ئىزا تارتقۇزماقچى بولدۇم ۋە:

ـــ ئەترەت باشلىقى، ئۆزلىرى كېلىپ قاپتىلا، بولمىسا بۇ كۆرگەزمىنىڭ رەسىملىرىنى قانداق سىزىش توغرىسىدا يولىۇ-رۇق سورىغىلى سىلىنى ئىزدەيتتىم. ھېلىھەم كەمبەغەل دېھقان

هوشۇر ئاخۇننى پومېشچىكنىڭ تايىقىنى يېگەن، پومېشچىك تەرىپىدىن قوشقا قېتىلغان، پومېشچىكقا 30 يىل چاكار بولغان دەپ سىزنۇبرەمدىم؟

چوڭ ئەترەت باشلىقى موخوركىسىنى ئالدىرىماي تۇتاشتۇرۇۋېلىپ، ئېرەنسىزلا جاۋاب بەردى:

— ئەلۋەتتە شۇنداق سىزمىز!

— هوشۇر ئاخۇنىنىڭ ئېيتقانلىرىنى ئاڭلىدىلىغۇ، هوشۇر ئاخۇن پومېشچىكنىڭ ئېزىشىگە ئۇچرىمىغان تۇرسا، تاياقمۇ يېمىگەن، قوشقىمۇ قېتىلمىغان تۇرسا؟

— هەي قاپاقباشلار، ئادەم ئۇرۇشنى، چاكارلارنى قوشقا قېتىشنى، دېھقانلارنى قۇل قىلىشنى پومېشچىكلار سىنىپىنىڭ سىنىپىي ماهىيىتى بەلگىلىگەن، پومېشچىكلا بولىدىكەن، ئۇ ئادەم ئېزىدۇ، كەمبەغەل دېھقانلار بولىدىكەن، ئۇ جەزمەن ئېزىلىدۇ. بۇنىمۇ بىلىشمەمسەن تېخى، سىنىپىي ئېڭىڭ نەگە كەتتى، — دېدى ئەترەت باشلىقى ۋە ئىككىمىزگە بىگىز بارمىقىنى چېنەپ تۇرۇپ گېپىنى داۋام قىلدى، — سىنىپىي كۈرەش كۆرگەزمىسىنىڭ رەسىملىرى چوقۇم شۇنداق سىزىلىشى كېرەك، ئەمدى بىزگە چېكىنىش يولى يوق!

ئويلاپ باقسام، ئەترەت باشلىقىنىڭ تەسەۋۋۇرى ئورۇنلۇقتەك تۇراتتى، سىنىپىي ماهىيەت جەھەتتىن ئېيتقاندا، پومېشچىكلار ئادەم ئېزەتتى، ئادەم ئەزگەندە ئەڭ ۋەھشىي ئۇسۇللارنى قوللىناتتى. كەمبەغەللەرمۇ خۇددى هوشۇر ئاخۇندەك قاتتىق تاياق يەيتتى، رەھىمسىزلەرچە قوشقا قېتىلاتتى. 30 يىللاپ قۇل قىلىناتتى. بىراق، قاراڭغۇ ئۆتمۈشنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەن، پومېشچىكنىڭ سىنىپىي ماهىيىتىنى ئۆزى شەخسەن هېس قىل-

غان هوشۇر ئاخۇن بۇنداق سىنىپىي تەھلىل ئۇسۇلىنى ئۆز ئاغ-
زى بىلەن رەت قىلماقتا ئىدى.

مەن بىر پۇتنى ئورۇندۇققا ئېلىپ، ئىككى قولىنى پوتىغا
تىرەپ ماڭا يەپ كەتكۈدەك بولۇپ تىكىلىپ تۇرغان چوڭ ئەترەت
باشلىقىنى يېڭۈالغۇدەك بىرەر پاكىتنى ئوتتۇرىغا تاشلىيالمە-
دىم، ئۇنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئورۇنلاشتىن باش تارتقۇدەك تۇزۇكرەك
بىر باھانىمۇ تاپالمىدىم. ئاخىر ئۇزۇنلۇقى 80 سانتىمېتىر،
كەڭلىكى 50 سانتىمېتىر كېلىدىغان 40 پارچە قەغەزگە قانداق-
تۇر بىر ۋەھشىي پومېشچىكنىڭ قانداقتۇر بىر نامرات دېھقانىنى
قامچا بىلەن قاتتىق ئۇرۇۋاتقان، پىژغىرىم ئىسسىقتا قوشقا قې-
تىۋاتقان، كالا ئېغىلىدا يېتىشقا مەجبۇرلاۋاتقان رەسىملەرنى
سىزىپ چىقتىم ۋە چوڭ ئەترەت باشلانغۇچ مەكتىپىنى كۆرگەز-
مىخانىغا ئايلاندۇرۇپ، سىنىپىي كۆرەش كۆرگەزمىسى ئېچىشقا
تاپشۇرۇپ بەردىم. ئالاھىدە ئېيتىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىكى شۇكى،
مەن بۇ رەسىملەرنى سىزىشتا كەمبەغەللەرنىڭ تۆككەن قانلىرى-
نى ئىپادىلەش ئۈچۈن ئالتە بوتۇلكا قىزىل بوياقنى ئارتۇق ئىش-
لەتتىم، ھوشۇر ئاخۇن بۇ كۆرگەزمىدە شەخسەن ئۆزى چۈشەن-
دۈرگۈچى بولدى ۋە ئاشۇ قىزىل بوياقلارنى كۆرسەتىپ تۇرۇپ:
«مەن ئەنە شۇنداق قان تۆككەن» دەپ يىغلاپ تۇرۇپ دەرد تۆكتى.

بىر ئايچە داۋام قىلغان بۇ كۆرگەزمە ناھىيە ئىچىنى زىلزە-
لىگە كەلتۈرۈۋەتتى. ئاخىرىدا نەتىجە شۇ بولدىكى، «يىراقنى كۆ-
رەر» ئەترەت باشلىقىمىز كوممۇنانىڭ رەسمىي ئىشتاتلىق كادىرى
بولۇپ قالدى. ھوشۇر ئاخۇن ئۆتمۈش ئۈستىدىن دەرد تۆكىدىغان
«كەسىپىي خادىم»غا ئايلىنىپ، يېقىن - يىراقتا داڭ چىقاردى،
مەن بولسام قىزىل بوياق بىلەن بويالغان قوللىرىمنى پاكىز يۇ-

يۇۋېتىپ، كەتمەن سېپىنى قايتا قولۇمغا ئالدىم.

37. يېڭى ئەمەل، يېڭى مەنسەپ

قىسقىغىنا بىر يىل ۋاقىتنى تىنچ - ئامان ئۆتكۈزۈۋالدىم، قولۇم قېتىپ، سەھرانىڭ ئېغىر ئەمگەكلىرىگىمۇ خېلى كۆنۈپ قالدىم. دېھقانلار بىلەن تونۇشۇپ، ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ، ئانچە - مۇنچە مۇڭدىشىپ، دېھقانلارنى چۈشىنىشكە باشلىدىم. لۇغەت ئارقىلىق خەنزۇچە ئۆگىنىشكە كىرىشىپ، ئازدۇر - كۆپتۇر نە-تىجە ھاسىل قىلدىم، يىراقتىراق ئەمگەك قىلغاندا (ئەتراپتىمىز-نىڭ «جاڭگال» دەيدىغان 2000 مولۇق تېرىلغۇ يېرى بار ئىدى. بۇ «جاڭگال» مەھەللىمىزدىن 10 كىلومېتىر يىراقلىقتا بولۇپ، ئۇ يەرگە ئەمگەك قىلغىلى بارساق يوتقان - كۆرپىمىزنى كۆتۈ-رۈپ، خۇرجۇنلىرىمىزنى ئېشەككە ئارتىپ بىراقلا كۆچۈپ باراتـ-تۇق - دە، «جاڭگال»دىكى ئاددىي ساتمىدا ھەپتىلەپ تۇرۇپ قالاتتۇق) ئاككوردىيوننى ئېلىۋېلىپ، ئۇلارغا ئاككوردىيون چې-لىپ بېرەتتىم، زېرىكىشلىك كەچلىك ئارامدا كىتاب ئوقۇپ، زېرىكىشتىن قۇتۇلاتتىم، دېھقانلار ئارىسىدىكى چۆچەكچىلەرمۇ چۆچەك ئېيتىپ بېرىپ كۆڭلۈمنى كۆتۈرەتتى. مەن بولسام يېڭى چۆچەكلەرنى، تەسىرلىك رىۋايەتلەرنى خاتىرىلىۋالاتتىم.

دېھقان بولۇپ نەق بىر يىلدىن كېيىن، كەنتىمىزدە چوڭ ئەترەت ئىنقىلابىي رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى قۇرۇلدى، زىيالىي ياش بولغانلىقىم، ئائىلە تارىخىمنىڭ پاكىز بولغانلىقى، دېھـ-

قانلارنىڭ يامان ئەمەس ھمايىسىگە ئېرىشكەنلىكىم سەۋەب بولغان بولسا كېرەك، ئەزالار چوڭ يىغىنى يۇقىرىنىڭ تەكلىپ - پىكرىگە قوشۇلۇپ، مېنى ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىغا سايلاپ قويۇشتى، مەن بۇ چاغدا ئاران 19 ياشتا ئىدىم.

ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى دېگەن نېمە؟

ئۆز ۋاقتىدا ئۇ ھازىرقى كەنت كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرلىقىغا ياكى كەنت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارىغا تەڭ بىر ئەمەل ئىدى، ئادەتتە كومىتېت مۇدىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە خىزمەت ئېلىپ باراتتۇق، كەنت كومىتېتنىڭ مۇدىرى ھۆسەن ئاخۇن دېگەن بىر كىشى بولۇپ، ئۇ چالا ساۋات ئادەم ئىدى. يۇقىرى - تۆۋەن ئالاقىلەرنى يازىدىغان، تىلخەتلەرگە ئىمزا قويىدىغان ئىشلاردا ئۇ تامامەن ماڭا تايىناتتى. كەنتىمىزگە تەرجىمانسىز خەنزۇ يولداشلار كېلىپ قالسا ئۇنداق چاغدا مەن ئۇنىڭ تەرجىمانى بولاتتىم. دېمەك، مەن ھۆسەن ئاخۇننىڭ قەلەمى، كۆزى، تىلى ئىدىمكى، چوڭ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش، ئۆز خاھىشىم بىلەن ئىش تەۋرىتىش قولۇمدىن كەلمەيتتى، ئۇنىڭ قارامىلىق ۋە قوپاللىق بىلەن ئىش بېجىرىشىگە، كەنتىمىزگە مېخانىك تۇردە رەھبەرلىك قىلىشىغا ئاز بولمىغان پىكرىم، ياخشى ئۇنۇم بېرىدىغان تەكلىپلىرىم بولسىمۇ، سۆكۈت قىلمىغان ئامالىم يوق ئىدى.

مەن كەنتىمىزنىڭ ھەر ئۇچ كۈندە بىر قېتىم ئېلىپ بېرىلىدىغان سىياسىي ئۆگىنىشلىرىدە گېزىت ئوقۇپ بېرەتتىم، مەندىن ئۆزگە ساۋاتلىق ئادەم بولمىغان كەنت رەھبەرلىك كوللېكتىپىدا گېزىت ئوقۇپ بېرىشنىڭ ئۆزىمۇ چوڭ ئىشلاردىن بىرسى بولۇپ ھېسابلىناتتى. ئادەتتە كىچىك ئەتىرەتلەرنىڭ سەر-

ياسىي ئۆگىنىشىگە مەسئۇل دېگەن بىر قالپاق بىلەن ھەر كەچ-لىكى مەھەللىلەرگە باراتتىم، كەنتىمىز تەۋەسىدىكى تۆت كىچىك ئەتىرەت ئارىسىدا سەييارە يۇرۇپ، ئۇ ئەترەتلەرنىڭ ئۆگىنىش ئەھۋالىنى تەكشۈرەتتىم، تەلەپ قىلسا ئىككى ئېغىز سۆزمۇ قىلاتتىم.

1971 ـ يىلى 3 ـ ئايغا كەلگەندە كەنتىمىزدە پارتىيە تەشكىلاتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، پارتىيە ياچېيكىسى قۇرۇلدى، مەن شۇ يىلى 2 ـ ئايدا پارتىيەگە قوبۇل قىلىنىپ، 3 ـ ئايدا كەنت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ سېكرېتارى بولدۇم (ئۇ چاغدا پارتىيەگە ئەزا قوبۇل قىلىشتا، كاندىداتلىق مۇددىتى يوق ئىدى). شۇنىڭ بىلەن مەن شۇ كەنتتىكى ئەمىلى ئەڭ چوڭ «ھوقۇقدار»غا ئايلاندىم.

خىزمەتنى قانداق ئىشلەش كېرەك، قەيەردىن قول سېلىش كېرەك؟ يۇقىرىنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشقا تۇرۇش كېرەكمۇ يا دېھقانلارنىڭ مەنپەئەتى تەرەپكە يۇزلىنىش كېرەكمۇ؟

ئۇ چاغدا بۇ مەسىلە ئۇستىدە ئىمتىھان ئېلىنسا، شەكسىزكى، 100 كەنت كادىرىنىڭ 99 نەپىرى بۇ جاۋابنىڭ بىرىنچىسىنى تاللايتتى، ئېھتىمال بۇ رېئاللىقا دۇچ كەلسەم، مەنمۇ بۇ جاۋابنىڭ بىرىنچىسىنى تاللىشىم مۇمكىن ئىدى. سىياسىي ھەددىدىن زىيادە تەكىتلىنىۋاتقان، سىنىپىي كۈرەش تۇتقا قىلىنىۋاتقان، ماۋ جۇشىغا سادىق بولۇش ئەۋج ئېلىۋاتقان بۇنداق شارائىتتا تەشكىل تەرەپتە تۇرغانلارنى خاتا قىلدى، دېگىلى بولمايتتى، ئامما تەرەپتە تۇرغانلارنى توغرا قىلدى دېگىلىمۇ بولمايتتى. ئۇ دەۋر ئادەملەرنى ئاسانلا گاڭگىرىتىپ، ئاسانلا خالاشتۇرۇپ قويىدىغان زىل ۋە مۇرەككەپ بىر دەۋر ئىدى. ياخشى

ئىش قىلساڭمۇ خۇپيانە قىلىشقا، ھەتتا ئۇنى سىياسىي چۈمپەردە بىلەن نىقابلاپ، سىياسىي شوئارلار بىلەن يولغا قويۇشقا توغرا كېلەتتى.

مەن خىزمەتنى قانداق ئىشلەيمەن ۋە قايسى ئىشنى بالدۇر، قايسى ئىشنى كېيىن تۇتىمەن دېگەن مەقسەتتە دادامنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلاپ باقماقچى بولدۇم، دادام ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ:

ــ مەسلىھەت بەرسەمغۇ بېرەرمەن، لېكىن مەن ساڭا باقمەندە ئەمەس، ئۆزۈڭ بىلىپ بىر ئىش قىلغىن. ئەمما، بۇنداق ئىككى نەرسىنى ئۇنتۇما، بىرسى، سەن بۇ كومۇنادىكى 24 چوڭ ئەترەتنىڭ سېكرېتارلىرى ئىچىدە بىردىنبىر ئوقۇغان سېكرېتار، ئوقۇمىغانلاردىن ئوقۇغانلار ياخشى، شۇڭا ئوقۇغان سېكرېتارەڭ خىزمەت قىل. ئىككىنچىسى، دېھقانىنىڭ قورسىقىنى تويدۇرۇشقا ھەرىكەت قىل، دېھقان ئاشلىق تېرىيدىغان قوۋزم، ئاشلىق تېرىيدىغان قوۋزمنىڭ قورسىقى تويمىسا بۇ بەك ناھەق چىلىك بولىدۇ!

مەن ھېچ ئىش قىلماي، 15 كۈنچە تەكشۈرۈش ئېلىپ باردىم. چوڭ ئەترەتنىڭ ئاشلىق ئامبىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈۋېدىم، بۇ ئامباردا لىقمۇلىق ئاشلىق بار ئىكەن. ھېسابلىتىپ بېقىۋىدىم، بۇ ئاشلىق قارىمىقىمىزدىكى دېھقان ئاھالىسىنىڭ ئۈچ يىل يېيىشىگە يېتىدىكەن، ئەمما بىر دېھقانىنىڭ ئايلىق ئاشلىق نورمىسى 24 جىڭ قىلىپ بېكىتىلگەن بولۇپ، چوڭ ئامباردىن ھەر ئاينىڭ 1 ـ كۈنى بىر قېتىم تارقىتىلىدىغان بۇ نورما ئاشلىق دېھقان ئۈچۈن 15 كۈنگىمۇ يەتمەيدىكەن. ئايلىق نورمىسىنى ئالىدىن قەرز ئېلىش ئۈچۈن چوڭ ئەترەتنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى تەستىق بېرىشى كېرەك ئىكەن، دېھقانلار ئۇ سېكرېتارنىڭ تەس-

تىقىنى كۆتۈرۈپ ئامبارغا كېلىدىكەن ـ دە، ئامبارچىنى ئىزدەي-
دىكەن. ئۇ مۇئاۋىن سېكرېتار تەستىقلىغۇسى كەلسە تەستىقلاي-
دىكەن. تەستىقلىغۇسى كەلمىسە تەستىقلىمايدىكەن. ئەمەل قە-
لىدىغان بىرەر پىرىنسىپىمۇ يوق ئىكەن. ئامبارچىمۇ مۇتتەھەم،
بەغرەز ئادەم بولۇپ، كۆپ هاللاردا ئامباردا تۇرمايدىكەن، خۇشى
تۇتسا ئامبارغا كېلىدىكەن، خۇشى تۇتمىسا داپ داڭرىغان، ئېشەك
هاڭرىغان يەردە يۇرۇپ ئۆز تاماشىسى بىلەن مەشغۇل ئىكەن.
ئامبارغا كەلدىمۇ، دېھقانلارنى تىللايدىكەن، تەستىقلانغان نورمە-
سىنى «ئامباردا ئاشلىق قالمىدى» دېگەن باهانە بىلەن ئۆز
ۋاقتىدا بەرمەيدىكەن، هەتتا هېلىقى مۇئاۋىن سېكرېتار بىلەن
بىرلىشۇېلىپ، ئاشلىققا هاراق تېگىشىپ، مەخپىي تۇردە هاراق
ئىچىدىكەن. بىر ئايلىق نورمىسىنى 15 كۈندە يەپ بولغان بىچارە
دېھقانلار بىر ۋاراق قەغەز ۋە قۇرۇق خالتىنى كۆتۈرۈپ، ئۇ ئىك-
كىسىنىڭ ئارقىسىدىن كۈنبويى قاتراپ يۇرىدىكەن.

مەنسەپكە ئولتۇرۇپ تۇنجى قىلغان ئىشىم مۇشۇ ئىككىسە-
نى ئۆرۈۋېتىش بولدى، 100 كىلوەك بۇغدايغا ناهىيە بازىرىدىكى
پارچە هاراق ساتىدىغان غوجايىندىن هاراق تېگىشىپ ئىچكەنلىك
پاكىتىنى قولغا چۈشۈرۈپ، بۇلارنىڭ بۇ قىلمىشىنى كومۇنا
پارتكومىغا يوللىۋېدىم، بۇلارنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاش،
ئۇلارنىڭ ئورنىغا كەنت پارتىيە ياچېيكىسى مۇزاكىرىلىشىپ
باشقا ئادەم قويۇش تەستىقىنى تاپشۇرۇۋالدىم.

هېلىقى مۇئاۋىن سېكرېتارنى ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئۇ-
نىڭ ئورنىغا غەرەز ئۇقىدىغان، دېھقانلارغا كۆيۈنىدىغان يەنە بە-
رەيلەننى سېكرېتارلىققا يوللىدىم، ئامبارچىنى ۋەزىپىسىدىن
قالدۇرۇپ ئۆز ئەتىرىتىگە پىپەن قىلىشقا تاپشۇرۇپ بەردىم، دېھ-

قانلارغا ئاشلىق تەستىقلاش هوقۇقىنى ئۆز قولۇمغا ئېلىۋالدىم. مەھەللىمىزدىكى ئوچىنچى كىچىك ئەترەتتە يوشۇرۇن بەش ۋاخ ناماز ئوقۇيدىغان، ساۋاتلىق، ھېسابقا ئۇستا بىرەيلەن بار ئىدى، «دېھقاندىن قورقار، بولمىسا خۇدادىن قورقار» دېگەن نىيەت بىلەن ئۇنى يۆتكەپ كېلىپ، چوڭ ئەترەتكە ئامبارچى قىلىپ تەيىنلىدىم. شۇنىڭ بىلەن «ئاشلىق تېرىغان دېھقان ئالدى بىلەن ئۆزى تويۇشى كېرەك» دېگەن ساددا پىرىنسىپ بويىچە كىمنىڭ نورما ئاشلىقى يېتىشمىسە، شۇنىڭغا ئاشلىق تەستىقلاۋەردىم، مەن تەيىنلىگەن ئامبارچىمۇ تەستىقنامنى «قەتئىي ئىجرا قىلىپ» تەستىقلىغانلىكى ئاشلىقنى چىقىم قىلىۋەردى، شۇنىڭ بىلەن مەن باشقۇرۇپ يۈرگەن بەشىنچى چوڭ ئەترەتتە ھېچكىم ئاچارچىلىقنىڭ دەردىنى تارتمايدىغان بىر ھالەت شەكىللەندى.

كېيىنكى ئالتە ئاي ئىچىدە تۆۋەندىكى خىزمەتلەر ئىشلەندى:

1. كەنت ۋە كىچىك ئەترەت كادىرلىرى ئارىسىدىكى ھوقۇقنى قىدىرىپ يايدىلىنىپ ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىش ھادىسىسى نۇقتىلىق ھەل قىلىندى، مەسلىسى بارلار جازالاندى ياكى خىزمىتىدىن قالدۇرۇلدى.

2. ئاممىنىڭ پىكرى بىرقەدەر كۆپ مەركەزلەشكەن مەسىلىلەر، مەسىلەن، ھاشارغا بەلگىلەش، كۆكتاتلىق يەر تەقسىملەشتىكى ناھەقچىلىك قاتارلىقلار قايتا تەكشۈرۈلدى. پۈتۈن يىللىق ھاشارغا ئەۋەتىش، ھەر ئايدا نۆۋەتلەشتۈرۈشكە ئۆزگەرتىلدى.

3. كۆكتاتلىق يەرلەرنى ئارتۇق ئىگىلىۋالغانلارنىڭ ئۆلچەمىدىن ئارتۇق يېرى قايتۇرۇۋېلىنىپ، كەم قالغانلارغا تولۇقلاپ بېرىلدى. ئايرىم چوڭ ئەترەت، كىچىك ئەترەت كادىرلىرىنىڭ تۇرمۇش ئىستىلى مەسىلىسى تەكشۈرۈلۈپ، بىر تەرەپ قىلىندى.

شۇنىڭ بىلەن بەشىنچى چوڭ ئەترىتىمىز پۈتكۈل كوممۇنا بويىچە دېھقانلارنىڭ ھال ـ كۈنى يامان ئەمەس، ناھەقچىلىكلەر نىسبەتەن ئاز بولغان بىر «ياخشى» ئورۇنغا ئايلاندى، شۇنىڭ بىلەن يەنە بىر چوڭ مەسىلە ئوتتۇرىغا چىقتى.

يەنى، قېرىنداش كوممۇنالاردىن، قېرىنداش چوڭ ئەترەتلەر دىن كەنتىمىزگە كۆچۈپ كېلىپ كەنتىمىزنىڭ نوپۇسىغا كىرىدىغانلار بىردىنلا كۆپىيىپ كەتتى.

ئۆز ۋاقتىدا باشقا تەرەپتىكى سىياسەتلەر قاتتىق بولغان بىلەن، «قالپاق»تىن خالىي دېھقانلارنىڭ ئەركىن يۆتكىلىشىگە، خالىغان كەنتلەرگە نوپۇسقا كىرىشىگە يول قويۇلاتتى. بىراق، سىياسەت يول قويغان بىلەن، دېھقانلارنىڭ كەنتىمىزگە نوپۇسقا كىرىشىگە يول قويۇشەرسەك، شۇبھىسىزكى، يۇقىرىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويىاتتى. قېرىنداش كوممۇنا ۋە كەنتلەرنىڭ بىزگە قارىتا نارازىلىقى قوزغىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن «ياخشى ئىشقا چېچەك چىقىپ» قىلىۋاتقان ئىشلىرىمىز يېرىم يولدا توختاپ قېلىش خەۋپى توغۇلاتتى.

ئاخىرىدا قايتا ـ قايتا ئويلىنىش ئارقىلىق، كۆچۈپ كېلىدىغانلارغا ئۆز كەنتى، ئۆز كوممۇناسىنىڭ قويۇپ بېرىش ھەققىدىكى تونۇشتۇرۇشنى ئېلىپ كېلىش تەلىپىنى قويدۇق. روشەنكى، ھېچقانداق كوممۇنا ۋە ھەرقانداق كەنت ئۆز قارىمىقىدىكى دېھقانىنىڭ ئۆز تەۋەسىدىن چىقىپ كېتىشىگە يول قويمايتتى. چىقىپ كېتىشنى خالىغانلارغا تونۇشتۇرۇشمۇ يېزىپ بەرمەيتتى، چۈنكى ئۇلار ئۆز ـ ئۆزىنى يامان دېيىشنى، ئۆزىنى تەستەكلەشنى خالىمايتتى.

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

38. 88 نەپەر «بۇزۇق ئۇنسۇر»

كۆزىتىش جەريانىدا، مەن ھەرقايسى كىچىك ئەتراپتىلەردە باشقۇرۇلۇشى باشقىلارغا ئوخشىمايدىغان، ئايرىم ئەمگەككە سېلىنىپ، ئايرىم ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇرۇلىدىغان ئالاھىدە بىر دېھقانلار تۈركۈمىنى ئۇچراتتىم، بۇنداق تۈركۈمدىكى دېھقانلار روھى سولغۇن، ئۇستىبېشى مەينەت بىر ئادەملەر ئىدى، ئۇلار ئەمگەكنىڭ ئېغىرىغا سېلىناتتى، كىچىك ئەتراپتىلەر ئۇچۇن جىددىي ئورۇنلاشقا تېگىشلىك ۋەزىپىلەر، مەسىلەن، كەلكۇننىڭ ئالدىنى ئېلىش، يار ئېلىپ كەتكەن يەرلەرگە تۇغان سېلىش، كېچىلىرى سۇ تۇتۇش دېگەندەك ئەمگەكلەر ئۇلارنىڭ زىممىسىگە يۈكلىنەتتى، باشقۇرغۇچى خەلق ئەسكەرلىرى ئۇلارنى ئۇرۇپ ـ تىللىسىمۇ، ھەتتا ئۇرۇپ ناكار قىلىپ قويسىمۇ سورىقى بولمايتتى. ۋاقتى كەلسە، كىچىك ئەتراپتىكىلەر ئەمگەك قىلىۋاتقان ئېتىز بېشىدىلا ئىش توختىتىپ ئۇلارنى ئۇرۇپ ـ تىللاپ پىپەن قىلاتتى. جىنايىتىنى تاپشۇرۇشقا مەجبۇرلايتتى، ئۇلارنىڭ يېتىپ ـ قوپۇشىمۇ بىر يەردە بولۇپ، بۇ تۈركۈم «ئۇنسۇرلار كۇرسى» دەپ ئاتىلاتتى.

مەن بۇ «تائىپە»نىڭ تەركىبىنى ئېنىقلاپ كۆردۈم: ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدە تەركىبى پومېشچىك ئايرىلغان ۋە ھېلىمۇ ھايات ياشاۋاتقان پومېشچىك «ئۇنسۇر»لار، ئۇلارنىڭ ئېكسپىلاتاتسىيە پائالىيىتىگە قاتناشقان ئوغۇل ـ قىزلىرى، تا-

ربخي ئەكسىلئىنقىلابچى «ئۇنسۇر»لار، ئايرىم باي دېھقانلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان سىنىپي يات «ئۇنسۇر»لار بار ئىكەن. مەدە-نىيەت ئىنقىلابى باشلانغاندا تارتىپ چىقىرىلغان «نەق ئەكسىل-ئىنقىلابچى ئۇنسۇر»لار بولسا بۇ ئۇنسۇرلار تۈركۈمىنىڭ كۆپچە-لىكىنى تەشكىل قىلىدىكەن. ئىستاتىستىكىغا قارىغاندا، بۇنداق «ئۇنسۇر»لار چوڭ ئەترەت بويىچە 88 نەپەر ئادەم ئىكەن! ئۇلار ئا-رىسىدا بۇ ئۇنسۇرلار ئارىسىغا ھېچ سەۋەبسىزلا قېتىپ قويۇلغان دىنىي زاتلارمۇ ئاز ئەمەس ئىكەن.

«بۇ نېمانچە كۆپ ئۇنسۇر، ئۇلار نېمە ئۈچۈن ئەڭ ئېغىر ئەمگەككە سېلىنىدۇ، نېمىدەپ ئۇلارنىڭ ئەڭ تۆۋەن ئادىمىيلىك ھوقۇقىمۇ دەپسەندە قىلىنىدۇ» دېگەن سوئال كاللامغا كىرىپ كەلدى. مەن بۇنى نۇقتىلىق ئىشلار قاتاردا تۇتۇپ ھەل قىلىش قارارىغا كەلدىم. مەن ئۇ «ئۇنسۇر»لار بىلەن ئايرىم - ئايرىم پاراڭلاشتىم، بەزىدە كوللېكتىپ تۈردە سۆھبەتلەشتىم، مەن ئۇلارغا «سىلەرنىڭ مەسىلىلىرىڭلارنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قە-لىمىز، قويۇپ بېرىشكە تېگىشلىكلىرىڭلارنى قويۇپ بېرىپ، ئا-دەتتىكى دېھقانلار قاتاردا مۇئامىلە قىلىمىز، ئەگەر قويۇپ بې-رەلمەي قالساق، بۇنى توغرا چۈشىنىپ، بىر مەزگىل تەخىر قە-لىڭلار، باشقۇرۇشقا بويسۇنۇڭلار، سىلەرمۇ ئادەم، سىلەرمۇ ئۆز-گىرىسىلەر، ھامان بىر كۈنى باشقىلارغا ئوخشاش ئەركىن ياشاي-سىلەر» دېۋېدىم، «پومېشچىك ئۇنسۇرنىڭ خوتۇنى» دەپ بۇ كۈرسقا قاتناشتۇرۇلغان روزىخان مىتە دەيدىغان بىر ئايال بە-رىنچى بولۇپ ھۆكۈرەپ يىغلاپ كەتتى، ئۇنىڭ يىغىسىغا باش-قىلارمۇ قوشۇلدى. «15 يىلدىن بېرى تۇنجى قېتىم چىرايلىق گەپ ئاڭلىشىمىز» دېيىشىپ، خىلىغىچە يىغا - زار قىلىشتى،

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

مېنىڭمۇ كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ، يىغلىۋەتكىلى تاس ـ تاماس قالدىم. چۈنكى، يىغلاۋاتقانلار ئارىسىدا ئاتا دېمەت ياشانغانلارمۇ، ھەتتا 80 ياشلىق، 90 ياشلىق مويسىپىتلەرمۇ بار ئىدى.

مەن شۇ چاغدىكى مودا گەپ بويىچە، ئۇلارنىڭ «ئازاد» قىلىنغىلى بولىدىغانلىرىنى «ئازاد قىلىش» نىيىتىگە كەلدىم. بۇ ئۇيۇمنى كوممۇنا مۇدىرى، كوممۇنا پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى ئابدۇراخمان ئاكىغا ئېيتتىم ۋە بۇ خىزمەتنىڭ سىياسەت دائىرىسى، ئۇسۇل ـ چارىسى، قەدەم ـ باسقۇچى توغرىسىدا يول-يورۇق بېرىشىنى تەلەپ قىلدىم. ئۇ مۇنداق دېدى:

ـــ ئەقلىڭگە بارىكاللا، ئۇكام، سەن دېگەندەك، نوپۇسى 2000 دىن سەللا ئاشىدىغان بىر چوڭ ئەتراپتا 88 نەپەر «بۇزۇق ئۇنسۇر»نىڭ بولۇشى زادى ئەقىلگە سىغمايدۇ، ئەگەر دۇشمەن ئاشۇنداق كۆپ بولسا، بۇ ھاكىمىيىتىمىز ئوڭۇشلۇق ھالدا قۇرۇلارمىدى، قۇرۇلغاندىن كېيىن، تا بۈگۈنگىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇرارمىدى، دۇشمەن دېگەن ھامان بىر ئوچۇم بولىدۇ، ئىنتايىن ئاز ساندا بولىدۇ...

كوممۇنا مۇدىرى ئابدۇراخمان تۆمۈر ئازادلىقنىڭ دەسلىپىدىلا پارتىيەگە كىرگەن، پارتىيەگە سادىق، تەدبىرلىك بىر رەھبەر ئىدى، مېنىڭ پارتىيە ياچېيكا سېكرېتار بولۇشۇمنىمۇ شەخسەن ئۆزى تەشەببۇس قىلىپ، ماڭا پارتىيەگە كىرىشكە تەنۇشتۇرغۇچى بولغانىدى.

ـــ لېكىن، بۇ مۇرەككەپ، قول تۇتىدىغان بىر خىزمەت، بۇزۇق ئۇنسۇرلارنىڭ قالپىقىنى ئېلىۋېتىمەن دەپلا ئېلىۋېتەلمەيسەن، مەسىلەن، پومېشچىكلارنىڭ قالپىقىنى ھازىرچە ئېلىۋېتەلمەيسەن، ئەڭ ياخشىسى، مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلىپىدە

تارتىپ چىقىرىلىپ قالپاق كىيدۈرۈلگەنلەردىن قول سال، بۇ، نۆۋەتتىكى سىياسەتكىمۇ توغرا كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ دېلوسىنى قايتا قاراپ چىقىپ، قالپاق كىيدۈرگەندىكى ئاتالمىش «جىنايەت»لىرىنى بىر - بىرلەپ ئاغدۇرغىن، ئۇنى دېلوسى تېپىلمىغانلار بىلەن قوشۇپ، كومۇنا «مەدەنىيەت ئىنقىلابىغا رەھبەرلىك قىلىش گۇرۇپپىسى»غا يوللاپ تەستىقلاتقىن، ئەگەر بۇ خىزمەتنى ئوڭۇشلۇق ھالدا قانات يايدۇرالىساڭ ۋە كۆزلىگىنىڭگە يېتەلىسەڭ، باشقا كومۇنالارغا، باشقا چوڭ ئەتراپتىلەرگىمۇ تەسىر كۆرسىتەلەيسەن، سەن بىلمەيسەن، باشقا چوڭ ئەتراپتىلەردىمۇ «دۇشمەن ئۇنسۇر»لار بەك تولا، ئۇلارنىمۇ ئازايتىش كېرەك، — دېدى ئۇ گېپىنى تولۇقلاپ.

شۇنىڭدىن كېيىن كەنتىمىزدە «بۇزۇق ئۇنسۇر»لارنى «ئازاد قىلىش» خىزمىتى دەرھال قانات يايدۇرۇلدى، ئابدۇراخمان ئاكا ئەسكەرتكەندەك، ئالدى بىلەن مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ دەسلىپىدە قارىقويۇق تارتىپ چىقىرىلغانلارنى، قالپاق كىيدۈرۈلگەنلەرنى نۆۋەتما قىلىپ ئىش باشلىدۇق، قىزىقارلىق يېرى، ئۇ «ئۇنسۇر» لارنىڭ دېلوسى تېپىلمىدى، ئەھۋال ئايدىڭ بولدىكى، مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بورىنى چىققاندا بۇ تەتۇر پېشانە ئادەملەر بىرەر توخۇ ئوغرىلىغىنى، ئەترەت باشلىقلىرى بىلەن تاكالالاشقىنى، رۇخسەتسىز قوي سويۇپ يېگىنى، ھاشاردىن قېچىپ كەتكىنى ئۇچۇن بورانىنىڭ بۇرنىغا ئۇچرىغان ۋە ھە - ھۇ دەپلا تارتىپ چىقىرىلىپ «بۇزۇق ئۇنسۇر»، «نەق ئەكسىلئىنقىلابچى ئۇنسۇر» دېگەندەك چوڭ قالپاقلارنى كىيىپ قالغانىدى.

مەن باشقا ئىشنى قايرىپ قويۇپ، كېچە - كۈندۈز دېلو تۇر-غۇزۇشقا، ھەر كېچىسى ئۇچ - تۆتتىن ئادەمنى «ئازاد قىلىش»قا

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

مۇۋەپپەق بولدۇم، بۇ دېلولارنى يۇقىرىغا تەستىقلاتقاندىن كېيىن، ئەتىسىلا ئەزالار چوڭ يىغىنى چاقىرىپ، دېلوسى تەستىقلانغانلارنى ئۇدۇللۇق «ئازاد قىلىش» قا باشلىدىم، كېچىلىرى ئۇيقۇم كەلسە، ئۇيقۇ قاچۇرىدىغان دورىلارنى ئىچتىم، شۇنداق قىلىپ، بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە 76 نەپەر «بۇزۇق ئۇنسۇر»نى «ئازاد» قىلىپ، ئۇنسۇرلار سانىنى 12 گە چۈشۈردۇم. شۇنداقلا، ھەرقايسى ئەتراپتىلەردىكى «بۇزۇق ئۇنسۇرلار كۇرسى»نى تارقىتىۋېتىپ، ئۇلارنى ئۆز ئۆيىگە قايتۇردۇم. كېيىن مۇشۇ كەنتنىڭ ياچېيكا سېكرېتارلىقىدىن ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا ماڭغان چېغىمدا، تاڭ ئاتماستىلا مېنى ئۇزىتىپ ناھىيەلىك مېھمانخانىغا كەلگەن 60 نەپەرگە يېقىن دېھقانلار ئارىسىدا ئاشۇ قېتىم «ئازاد قىلىنغانلار» كۆپ سانلىقنى ئىگىلىدى. كېيىن، بىزنىڭ تەجرىبىمىز پۈتۈن كوموناغا ئومۇملاشتۇرۇلۇپ، مىڭ-لىغان «بۇزۇق ئۇنسۇرلار» «ئازاد»لىققا ئېرىشتى.

39. مەن ئۆيلەندىم

— بالام، كۆزىمىزنىڭ ئوچۇقچىلىقىدا ئۆيلىنىۋال، — دېدى دادام، يېزىغا قايتقاندىن كېيىنكى ئىككىنچى يىلى ماڭا رەسمىي تۇرده بۇيرۇق قىلىپ. ئۇ چاغدا مەن ئەمدىلا 18 ياشقا كىرگەنىدىم.

— سىلەرگە بىرەر يەردىن ئۆلۈم خېتى كەپتۇمۇ، سىلەر تېخى ياشايسىلەر، — دەپ قاتتىق تەگدىم دادامغا گەپنىڭ سېسىق-

قىنى چىقىرىپ.

ــ ئوغلۇم، پالانى ئوقۇتقۇچى سېنى كۆيۈ ئوغۇل قىلىۋالسام دەپ قۇلاق ئۇرۇۋاتىدۇ، ئۇنىڭ قىزى سەن بىللە ئوقۇغان چېغى ئەتمالسم، ئۇ قىزمۇ پاكىز چوڭ بوپتىكەن، ئاتا ـ ئانىسىمۇ ياخشى ئادەملەردىن ئىكەن، ــ دېدى ئانام يېزىغا قايتىپ دېھقان بولغىنىمنىڭ ئۇچىنچى يىلى.

دادامغا قاتتىق تەگكىنىمگە سەل ـ پەل پۇشايمان يەپ قالدىم. ئانامغا بولسا قاتتىقمۇ تەگمىدىم. تەكلىپىنى قوبۇلمۇ كۆرمىدىم، پەقەت ئۇنچىقمايلا قۇتۇلدۇم. ئەلۋەتتە، ئاتا ـ ئانامنىڭ غېمىنى يەۋاتقىنى، تۇرمۇشۇمغا كۆڭۈل بۆلۈۋاتقىنى ماڭا ئايان ئىدى. دېمەك، ئۇلار كۆيۈمچان ئاتا بىلەن بىر كۆيۈمچان ئانىنىڭ ئۆز پەرزەنتىگە بولغان پەرزىنى ئادا قىلماقچى بولۇۋاتاتتى. ماڭا يەنە شۇلارمۇ ئايان ئىدىكى، كونا زامانىنىڭ فېئودالىلىق تۇرمۇش قارىشىدىن تامامەن قۇتۇلۇپ كېتەلمىگەن، ئاتالمىش «ئىنقىلاب» تۈپەيلى، نىكاھ قانۇنى ئۇزۇل ـ كېسىل بىتچىت قىلىنغان بۇ يەردە، ئوغۇللار 15 ـ 16 ياشلاردا، قىزلار 14 ـ 15 ياشلاردا تويى قىلىدىغان كونا ئادەت ھېلىھەم داۋام قىلماقتا ئىدى. زامان ۋە ماكان سەۋەبىدىن: «يېشىم كىچىك، ئۆيلىنىدىغان ۋاقتىم كەلمىدى» دېگەن باھانىلىرىم ئاساسەن پۇت دەسسەپ تۇرالمايتتى. ئاتا ـ ئانامنىڭ ئالدىدا قۇلىقىمنى يوپۇرۇۋېلىش، ھېچنېمە ئاڭلىمىغاندەك قىياپەتكە كىرىۋېلىش شۇ چاغدا ئەڭ مۇۋاپىق چارىلەرنىڭ بىرسى ئىدى.

ــ ئوغلۇم، ئەمدى ئۆيلەنمىسەڭ بولمىدى، كادىر دېگەن بويتاق يۈرسە بولمايدۇ، مۇشۇ ياشقا كىرىپمۇ ئۆيلەنمىسەڭ كەيىنىڭدە گەپ بولىدۇ، ــ دېدى دادام مېنى ئاگاھلاندۇرۇپ، مەن

ئۇيغۇر كتاب تۈرىپكتى www.uyghurkitap.com

چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ سېكرېتارى بولغان يىلى تۇنجى ئايدا.

بۇ يىلى مەن 20 ياشقا كىرىپ قالغان، ئادەت قارىشى بويىچە ئېيتقاندا ئاتا ـ ئانامنىڭ ۋە قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ئالدىدا ئالـ-لىبۇرۇن «قېرى يىگىت»كە ئايلانغانىدىم.

شۇ يىلى مەن ئۆيلىنىش قارارىغا كەلدىم ۋە ئۆزۈم تونۇشـ-قان، ئۆزۈم تاللىغان «ئايالىم» زەينەپنى ئاتا ـ ئانامنىڭ ئالدىدا ھازىر قىلدىم. ئۇلار توي ئىشىمغا خۇشاللىق بىلەن قوشۇلدى. مەن 1971 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى شاپتۇل چېچەكلىگەن كۈنلەردە شۇ زاماننىڭ ئادىتى بويىچە، ئاددىيغىنا تويلۇق بىلەن بىر قازان شويلا ئېتىپ 50 ئادەمنىڭ گۇۋاھلىقىدا توي قىلىۋالـ-دىم ۋە ئايالىمنى يەتتە كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئۆز ئۆيىدىن ئىككى ئات ھارۋىسى بىلەنلا كۆچۈرۈپ كەلدىم. شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ يېڭى تۇرمۇشۇم باشلاندى. بۇرۇن ئاتالمىش «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» كەسكىنلىشىپ، ئەلەم كۈرىشى باسقۇچىغا قەدەم قويغان، پۈتكۈل ئادەم «ئاق تاغلىق، قارا تاغلىق» بولۇپ ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەن بىر كۈنلەردە، ئايالىم بىلەن مەن مەلۇم تەرەپـ-نىڭ سەنئەت ئەترىتىدە بىر مەزگىل بىللە ئىشلىگەنىدۇق. مەن ئاز ـ تولا تېكىست يېزىپ بەرگەندىن ئۆزگە، يەنە ئىسكىرىپكا چالاتتىم. ئايالىم ناخشا ئېيتاتتى، بىز ئەنە شۇ چاغدا، يەنى توي كۈنىدىن بىر يىل بۇرۇن ئاشۇ يەردە تونۇشقانىدۇق.

تويدىن كېيىن، بىز چوڭلار تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ ئىچكىرىـ-سىدىكى «دۇكان ئۆي» دەپ ئاتىلىدىغان بىر ئېغىزلىق چوڭ ئۆيـ-نىڭ بىر بۇرجىكىگە جايلىشىۋالدۇق. ئۆي چوڭ بولغىنى بىلەن، ئىچكىرى ئۆي بولۇپ ھېسابلىنىدىغىنى، كىرىپ ـ چىقىشتا

چوڭلار تۇرۇۋاتقان ئۆيدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلىدىغىنى ئۇچۇن، بۇ ئۆيده تۇرۇش بىزگه بارا - بارا ئەپسىز تۇيۇلىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن هويلىمىزنىڭ قانداقتۇر بىر يېرىگه بىر ئېغىزلىق يېڭى ئۆي سالسام بولارمۇ، بولماسمۇ دېگەن بىر ئوي كاللامدا باش كۆتۈردى. ئويلا - ئويلا هويلىمىزنىڭ كۇنىپېتىش تەرىپىدىكى بارىڭ ئاستىغا بىر ئۆي سېلىش قارارىغا كەلدىم - ده، ئۆي سېلىشنىڭ تەرەددۇتىنى قىلىشقا تۇتۇندۇم.

ئۆيىمىزنىڭ شەرق تەرىپىگه ئىككى كىلومېتىر كېلىدىغان يەرده، يەنى چوڭ ئەترەت ئىشخانىسى جايلاشقان يەرده «چوڭكۆل» ياكى «سېرىقكۆل» دەپ ئاتىلىدىغان بىر سۇنئىي كۆل بار ئىدى. ئەتراپتىكىلەرنىڭ سۇ ئىچىشى ئۇچۇن قايسىدۇر بىر زامانلاردا قېزىلغان بۇ كۆل ئىسمى - جىسمىغا لايىق چوڭ كۆل بولۇپ، سۇ ساقلىنىدىغان كۆلىمى 100 مودىن ئاشاتتى، كۆل مەركەزدە، كۆل قازغاندا قالدۇرۇپ قويۇلغان بىر «ئارال»مۇ بار ئىدى. كۆل ئەتراپى سېغىزلىق بولۇپ، بۇ سېغىز كېسەك تۆكۈشكە بەكمۇ لايىق كېلەتتى. كۆل بويىدىن سېغىز قېزىۋېلىپ، كۆلدىن سۇ ئېلىپ چىقىپ ئۇ سېغىزغا تۆكسىلا لاي ئېتىش ئاسان ئىدى. كۆل بويىدا كېسەك تۆككىلى ۋە قۇرۇغان كېسەكلەرنى تېزىپ قويغىلى بولىدىغان خېلى كەڭ مەيدانمۇ بار ئىدى. كېسەكنى كە ئېھتىياجى چۈشكەنلىكى ئادەم بۇ يەرگه كېلىپ كېسەك تۆكۈالاتتى. كېسەك تۆكىدىغانلارنىڭمۇ ئايىغى ئۈزۈلمەيتتى.

مەن ئۆي سېلىشقا كېتەرلىك كېسەك تەييارلاش ئۈچۇن، ئاشۇ يەرده كېسەك تۆكۈشنى كۆڭلۈمگه پۈكتۈم ۋە هايال ئۆتمەي ئىش باشلىدىم. 1965 - يىلى يازدا بىرقانچه ساۋاقدىشىم بىلەن بىللە ئۆيىمىزگه يەتتە - سەككىز كىلومېتىر كېلىدىغان

«خۇمدان بېشى» دېگەن يەرگە بېرىپ، تەتىلىك پۇلغا ئىشلىگەن چاغدا مەن كېسەك لېيىنى قانداق ئېتىشنى ۋە كېسەكنى قانداق تۇكۇشنى خېلى پىششىق ئۆگىنىۋالغاچقىمۇ، بۇ دورەم 10 مىڭچە كېسەك تەييارلاش مەن ئۈچۈن ئانچە قىيىنغا توختىمىدى. چۈشلۈك ۋە كەچقۇرۇنلۇق بوش ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، بەش كۆزلۈك قېلىپ بىلەن ئۈزۈلدۈرمەي كېسەك تۆكتۈم، بەزىدە دوست-بۇرادەرلىرىم، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان تونۇشلىرىم ماڭا ئانچە-مۇنچە ياردەم بېرىپ تۇردى. ئۆيگە قايتىشقا ۋاقتىم يەتمىسە، ئايا-لىم تامىقىمنى كېسەك تۆككەن يەرگە ئەكېلىپ بەردى.

ئۇ چاغلاردا دېھقانلار ئارىسىدا كېسەك بىلەن ئۆي سالىدىغان ئىشلار بولمىغاچقا، ئۆي سالىدىغان ئۇستىلارمۇ يوقنىڭ ئورنىدا ئىدى. ئۇستىلار تېپىلدى دېگەندىمۇ ئۇستىلارغا ھەق بېرىشكە قۇربىمىز يەتمەيتتى. مەيلى تامچىلىق بولسۇن ۋە مەيلى ياغاچ-چىلىق بولسۇن، ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىشقا توغرا كېلەتتى.

«كۆلبېشى»دا تەييارلانغان كېسەكلەرنى ئامال قىلىپ ھويلا-لىمىزغا توشۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئاغىنىلىرىمنىڭ ياردىمىدە ئۆي سېلىشنى باشلىۋەتتىم. ئۇلار ئىككى گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ، بىر گۇرۇپپىسى ئۆي تېمىغا كېسەل باستى، بىر بۆلىكى ھويلا-مىزدىكى كارىۋات ئۇستىدە ئولتۇرۇپ دۇتتار، تەمبۇر چېلىپ نەغمە قىلدى. بىر كۈن ئىچىدە 12 كىشىدرات مېتىر كەلگۈدەك بىر ھۇجرىغا كېسەك بېسىپ، كاكىل لاي بىلەن سۇۋاپ بولدۇق. ئۇ يەر - بۇ يەردىن يىغىۋالغان ياغاچلىرىمغا پەرداز بېرىپ ئۆي ئۆگزىسىنى يېپىپ چىقتۇق. ياغاچچىلىقتىن خەۋىرى بار بىر ئا-غىنەم كونا ياغاچلارنى ئەپلەپ - سەپلەپ قۇراشتۇرۇپ، ئىشىك - دېرىزىلەرنى ياساپ بەردى. ئۆي توروسىنى كاردون قەغەز بىلەن

ئىدىتلاپ چاپلاپ چىقىپ، تاملارنى ئاھاك بىلەن ئاقارتتىم. كەڭ-تىمىز بويىچە كېسەكتىن ياسالغان، ئاھاك بىلەن ئاقارتىلغان تۇنجى ئۆي ھويلىمىزدا پەيدا بولدى. يېڭى ئۆينى ئۆزۈم ياساپ چىققان مىكرو تىپتىكى شامال گېنېراتورى ۋە توك ساقلايدىغان باتارېيە بىلەن ئېلېكتىرده يورۇتۇشنى ئەملگە ئاشۇرغاندىن كې-يىن، بۇ ئۆيگە رەسمىي تۇرده كۆچۈپ كىرىپ، يېڭى ھاياتىمىزنى باشلىدۇق.

بىز چوڭ ئۆيده تۇراتتۇق، چوڭ قازانىنىڭ تامىقىنى يەيت-تۇق، ئەلۋەتته، گۆش - ياغ، ئۇن - تۇز دېگەندەك خام ئەشيالار ئانامنىڭ قولىدا مەززىلىك غىزالارغا ئايلانغىنى بىلەن، ئۇ نەر-سىلەرنى غەملەش ئىشى بىزنىڭ، بولۇپمۇ مېنىڭ زىممەمدىكى ئىش ئىدى. بولۇپمۇ ھەممە ئادەم سېرىقتال ئۆتۈۋاتقان ئۇنداق كۇنلەردە ئوچ ۋاخ تاماققا كاپالەتلىك قىلىشمۇ چوڭ ئىشلارنىڭ بىرسى بولۇپ ھېسابلىناتتى. گەرچە ئايالىم زەينەپ ئىقتىساد-چانلىق بىلەن ئۆي تۇتۇپ، چوڭ ئەترەت ئامبىرىدىن نورما ئاش-لىقنى ۋاقتىدا ئېلىپ كېلىۋاتقان، ئەرزان نەرسىنى ئىزدەپ - تېپىپ تەننەرخنى چۇشۇرۇۋاتقان بولسىمۇ، نامراتلىق ۋە يوق-سۇزلۇق يەنىلا ئۆزىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. ئۆيىمىزنىڭ تۇرمۇش مەنبەسى دادام توقۇپ ساتقان ماتا پۇلىغا ۋە قېيىنئاتام مۇسا ئا-خۇنىنىڭ ئانچە - مۇنچە يۆلەپ تۇرۇشىغا تايىناتتى. قېيىنئاتام موزدۇز ئادەم بولۇپ، ھال - كۇنى بىزنىڭكىدىن كۆپ ياخشى ئى-دى. بىراق، ئۇنىڭ چەكلىك كىرىمى ۋە ئالدىدىكى بىرقانچە با-لىسى بىزنىڭ ئارتۇقچە يۆلىنىۋېلىشىمىزغا مۇمكىنچىلىك بەر-مەيتتى. قانداقلا قىلىپ بولسۇن كىرىم يولىنى ئېچىش، ئائىلە تۇرمۇشىمىزنى تۆۋەن دەرىجىده بولسىمۇ كاپالەتكە ئىگە قىلىش

بىزنىڭ، بولۇپمۇ مېنىڭ ئالدىمدا تۇرغان مۇھىم مەسئۇلىيەت ئىدى. شەخسنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى جارى قىلىپ ھالال يول بىلەن پۇل تېپىش ــ ئۇ چاغدا قەتئىي تۇرده مەنئى قىلىنىدىغان ۋە سىياسىي جەھەتتىن ئېغىر ئېلىنىدىغان «يامان» ئىشلارنىڭ بىرسى ئىدى. بۇ يولغا ماڭغان ئادەملەر دەھشەتلىك تۇرده كۆرەشمۇ قىلىناتتى. ياۋا ئوت ـ چۆپلەردىن پايدىلىنىپ بىرەر ـ ئىككى قوي بوردىغان، بىرەر ئۆردەك ياكى توخۇ باققانلارمۇ باقىنىنى ئىختىيارىچە ساتالمايتتى. ئىلكىده ئالىقانچىلىك تېرىلغۇ يەر ياكى بىرەر ھۈنىرى بولمىغان ئاددىي دېھقان يۇقىرىنىڭ ئەڭ ئاددىي سەدىقىسىگە ۋە كۈزلۈك دارامەتتىن كېيىنغان ئازراقلا پۇلغا باغلىنىپ، ئۆلۈم گىردابىدا تىركىشىشقا مەجبۇر بولاتتى.

«مەن قانداق قىلىشىم كېرەك، پۇل نەده، تۇزۇلمىنىڭ يوچۇقى نەده، بىر پارتىيەلىك دېھقان، بىر ياچىيكىنىڭ سېكرېتارلىقىدىن ئىبارەت خەتەرلىك ئورۇندا تۇرۇپ پۇل مەسىلىسىنى قانداق ھەل قىلىشىم كېرەك؟»

كەنتىمىزنىڭ 1 ـ كىچىك ئەترىتىده رېزىنكە چاقلىق ھارۋا ھەيدەيدىغان بىر قوشۇنمىز بار ئىدى. قۇربان ئاخۇن دەيدىغان بۇ ھارۋىكەش شۇ ئەترەتتىكى بىردىنبىر چوڭ ھارۋىكەش ۋە كىچىك ئەترەت باشلىقىنىڭ ئۆز ئاكىسى بولغىنى ئۈچۈن، گەپ ـ سۆزلىرى چوڭ ۋە ئىناۋەتلىك ئىدى. بىر كۈنى ئۇ مېنى چوڭ يولدىلا تۇرنۇالدى ۋە ماڭا ئىچ ئاغرىتقان قىياپەتتە بىرھازا باش چايقىغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

ــ ئۇكام، سىلىدەك ئوغۇل بالىنىڭ يانچۇقىدا ئۇچ ـ تۆت كوي پۇل بولمىسا بولمايدۇ، قارىسام تۇرمۇشتا خېلى قىينىلىپ

قالغاندەك قىلىسىلەر، مۇنداق بولسۇن، مەن ئۇكامغا ئېيتاي، ئۇ سىلىگە جاڭگال يېرىدىن بىر - ئىككى تۇپ جىگدە دەرىخى كۆر-ستىپ بەرسۇن، ئۇنى ئىش ئارىلىقىدا ياش بالىلار بىلەن يار-سىلا، جىگدە ئوتۇنىنى بازارغا ئاپىرىپ پۇل قىلىپ بېرىشكە مانا مەن مەسئۇل!

ئويلاپ باقسام، ھارۋىكەش قوشۇنىمىزنىڭ كۆرسەتكەن چارە-سى بولىدىغان چارە ئىكەن. دېمىسىمۇ شۇ چاغلاردا ئەترەتكە قاراشلىق «جاڭگال» دېگەن يەردە ناھايىتى كۆپ جىگدە دەرەخلىرى بولۇپ، 100 يىللىق بۇ دەرەخلەر قىشلىق ئوتۇن غەملەش ئۇچۇن دېھقانلارغا ئەرزان باھادا سېتىپ بېرىلەتتى. غولىغا قۇچاق يەت-مەيدىغان بىر تۇپ جىگدە ئىككى كويغىلا يارايتتى. تېخى بۇنداق سودا نېسى سودا بولۇپ، جىگدە پۇلى شۇ يىلى كۇزدە بولىدىغان دارامەت تەقسىماتىدا تۇتۇپ قېلىناتتى. دېھقانلار بۇنداق دەرەخنى ئوتۇن قىلىپ تەييارلاپ يا ئۆزى قالايتتى، يا ئېلىشىغا سېتىپ بىرەر قۇر خادانى كېيىم قىلىۋالاتتى.

ھارۋىكەشنىڭ ئىنىسى ئەتىسىلا ئىككى تۇپ قېرى دەرەخنى ئالتە كويغا سېتىپ بەردى، «جاڭگال»دا بىللە ئىشلەۋاتقان دېھقان بۇرادەرلىرىم بوش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ جىگدىلەرنى يىقىتىپ، يېرىم كۇندىلا ئىككى دۆۋە ئوتۇن تەييارلىدى. ھارۋىكەش بۇ ئو-تۇننى ھارۋىسىغا بېسىپ ناھىيە بازىرىغا ئىككى قاتىنىۋىدى، 30 كوي پۇل قولۇمغا كىردى. گۇمانخور يېقىنلىرىم «ئوتۇن 40 كويغا يارايتتى، ئۇ ھارۋىكەش 10 كوي پۇلنى سوقۇۋالغان گەپ» دېيىشكەن بولسىمۇ، مەن بۇ تەرىپىنى سۇرۇشتۇرۇپ يۇرمىدىم. نېمىلا بولمىسۇن، قوشۇنىمىزنىڭ ۋاقتىدا ئەقىل كۆرسەتكىنىگە ۋە قولۇمغا بۇنچىلىك پۇل كىرگىنىچە خېلىلا قانائەت ھاسىل

قىلدىم.

ئەل ئۆمرۇمدە تۇنجى قېتىم پۇل تاپتىم. پەرزەنتلىك بۇر-چىمنى ئادا قىلغان ھېسابتا، بۇ پۇلنى بىر سىنتمۇ ئېلىپ قال-ماي ئاتا ـ ئانامغا تاپشۇردۇم ۋە ئۇنى ئالدى بىلەن بىرىنچى ئېھ-تىياجىمىزنى قاندۇرۇشقا، يەنى يېمەك ـ ئىچىمىكىمىزنى ياخ-شىلاپ، كىيىم ـ كېچىكىمىزنى پۈتۈن قىلىشقا سەرپ قىلىشنى ئۆتۈندۇم.

مەزكۇر يازمامنىڭ باش تەرىپىدە ئېيتىپ ئۆتكىنىمدەك، ئۇ چاغدا دېھقانىنىڭ كۇنى ھەقىقەتەن تەسلىكتە ئۆتەتتى. مېنىڭچە، بۇ ھالەتنى تۇزۇلمىدىكى كەمتۇكلۇك، سىياسەتتىكى سولچىلىق بىلەن دېھقانىنىڭ ئۆزىدىكى ھۇرۇنلۇق، ئۆزىنى تاشلىۋېتىش، ھال ـ كۇنىنى ياخشىلاشقا ئىشلىمەسلىك خاھىشلىرى كەلتۇرۇپ چە-قارغاندەك قىلاتتى. دېھقانلاردىكى مەنىۋى ۋە ماددىي ئىنتىلىش-نىڭ يولى «خۇسۇسىيلىققا قارشى تۇرۇش»، «كاپىتالىزمنىڭ قۇيرۇقىنى كېسىش»، «كوللېكتىپنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش» دېگەندەك سولچىللىق تەرىپىدىن توسۇپ تاشلانغان بولغاچقا، دېھقانىنىڭ مەنىۋىيىتىدە رېئاللىقتىن قېيىداش، ئۇمىدسىزلە-نىش، تۇرمۇشنى قەدىرلىمەسلىك قاراشلىرى باش كۆتۈرگەن-دى. ئۇلار ئۆزىگە ھېچقانداق نەپ بېرەلمەيدىغان كوللېكتىپقا كۆيۈنمەيتتى. كوللېكتىپ يېرىدە ئەمگەك قىلدىمۇ، بىر ئاماللار-نى قىلىپ كۇننى ئۆتكۇزەتتى، بىر كەتمەننى ئاز چاپىدىغان پۇرسەت بولسىلا، بۇ پۇرسەتنى قولدىن بەرمەيتتى. شارائىت بولسىلا كوللېكتىپنىڭ نەرسىلىرىنى ئوغرىلايتتى، بار ئۆچىنى كوللېكتىپنىڭ ھايۋانلىرىدىن ئېلىپ، بىركىم كۆرمىسىلا ئۆ-كۇزلەرنى، ئېشەكلەرنى بولۇشىغا دۇمبالايتتى، ھەتتا شۇنداق

دۇمبالاۋېرىپ ئۆلتۈرۈپمۇۋېتەتتى. كوللېكتىپقا كۆيۈنمىدىغانلارنى تېپىش دېگىزدىن يېڭنە ئىزدىگەندەك مۇشكۈل ئىش ئىدى. زىيا- دە قاشىشاقلىق، ئۆتە ھۇرۇنلۇق، ئارتۇقچە ياۋاشلىق دېھقانىنىڭ قىن ـ قىنىغا سىڭىپ كەتكەندەك قىلاتتى، بىكار چاغلىرىدا كو- نا تام تۇۋۇگە بېرىپ كۈن ـ كۈنلەپ ئاپتاپسىناتتىكى، ئۆزى ئۇ- چۈن ئەجىر قىلىشقىمۇ ئېرىنەتتى. بۇ ھال بەزىلەرنى تۈرمۇش خۇۋلۇقلىرىدىن مۇستەسنا ياشاشقا، نامراتلىق ۋە قاشىشاقلىققا كۆنۈپ كېتىشكە، ئىنسانىي قەدىر ـ قىممەتنى ھېس قىلالماس- لىققا ئېلىپ كەلگەنىدى. شۇنىسى ئېنىق ئىدىكى، ماڭا ۋە ئايا- لىمغا ئوخشاش ئوقۇغان ياشلار دېھقانلارغا ئىچ ئاغرىتسا، دېھ- قانلارغا ھەمدەرد بولسا، ئۇلار بىلەن بىر ئېقىمدا ئېقىشقا، ئۇلار بىلەن بىر ئۆلچەمدە ياشاشقا، مۇھىمى ئۇلار بىلەن «سىڭىشىپ كېتىشكە» زادى بولمايتتى. توغرىسى ئۇلار بىلەن ئىناق ئۆتۈپ، ئۇلارغا ئۇلگە كۆرسىتىش، ئۇلارنى قاشىشاقلىق ۋە ھۇرۇنلۇق ئىسكەنجىسىدىن قايتۇرۇپ چىقىپ، ئادەمدەك ياشاشقا، ئۆز ئەھۋالىنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ئاكتىپ ئىنتىلىشلەردە بولۇشقا ھەيدەكچىلىك قىلىش ئىدى. بۇ نۇقتىنى مەنلا ئەمەس، ئايالىمۇ چۈشىنەتتى. ئاتا ـ ئانامۇ چۈشىنەتتى، چۈنكى ئۇلار قانداقتۇر بىر زامانلادا ياخشى تۈرمۇشنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرگەنلەر ئە- دى. بىز ئىككى ياشنىڭ بۇ يولدىكى تىرىشچانلىقلىرىنى ئۇلار بار كۈچى بىلەن قوللاپ ـ قۇۋۋەتلەيتتى.

بۇ چاغدا ئانام ئاۋۋال يول كۆرسىتىپ مۇنداق دېدى:

ـــ جامائەت ئاشخانىسى چۈۋۈلۈپ كەتكەندە بىزگە بۆلۈپ بېرىلگەن ئىككى مو يېرىمىز بار، ئەقىل ئىشلىتىپ، مانا مۇشۇ يەرگە ئەجىر قىلايلى، مۇشۇ يەردىن نېسىۋىمىزنى ئالايلى!

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ئانامنىڭ گېپىي بىلەن كۆز ئالدىم «پاللىدە» يورۇپ كەتتى. چۈنكى، بىز ھەر يىلى ئەتىيازدا بۇ يېرىمىزگە بۇغداي تېرىيتۇق، 6 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا بۇ بۇغداينى يىغىۋالغاندىن كېيىن، ئېكىز يېرى تا كېلەر يىلى قوش چىققۇچە بىكار تۇراتتى. ئانام ئېيتقاندەك، بۇغداينى ئورۇۋېلىپلا بۇغداي ئورنىغا يېسىۋېلەك تېرىساق، شۇ يىلى كەچ كۈزدىلا خېلى ئوبدان ھوسۇل ئالالايتۇق. ناھىيە بازىرىدىكى خىزمەتچىلەر ھەر يىلى كۈزدە نۇرغۇن يېسىۋېلەككە ئېھتىياجلىق بولاتتى. بۇ ئېھتىياج ھازىرغىچە ئۆزگە ناھىيەلەردىن قىممەت باھادا يېسىۋېلەك سېتىۋېلىش ئارقىلىقلا قاندۇرۇلۇۋاتاتتى.

ئانام يىغىپ قويغان ئون يۈەنچە پۇلنى ئېلىپ، شۇ كۈنىلا خوتەن شەھىرىگە ئاتلاندى. ئۇنىڭغىچە ئايالىم ئىككىمىز يەرلەرنى ئاغدۇرۇپ، ئۆز پەيتىدە سۇ تۇتۇپ، تېرىقچىلىق تەييارلىقىنى باشلىۋەتتۇق. ئانام كۆكتات ئۇرۇقىنى ئېلىپ كەلگەن كۈنى تەييار يەرگە ئۇرۇق سالدۇق.

يېسىۋېلەك ئۈنۈپ چىقتى، كۆكتات پەرۋىشىگە ئانامۇ قول تىقتى، كۆكتاتلىققا سۇ تۇتىدىغان، ئوغۇت قۇيۇپ، دورا چاچىدىغان ئېغىر ئىشنى بىز زىممىمىزگە ئالدۇق، ئۇچ ئاي ئۆتۈپ كەچ كۈز كېلىۋىدى، كۈزلۈك يېسىۋېلەك تاشتەك قېتىپ، يوپۇرماقلىرى ئاقاردى، ئوخشاپ كەتكەن يېسىۋېلەك نۇرغۇن خېرىدارنى جەلپ قىلىپ، ئىشىك ئالدىغچە چىللاپ كەلدى. مالنى نەق بېرىپ، پۇلنى نەق ئېلىۋىدۇق، خۇشاللىقىمىزدىن سەكرىشىپ كېتىشتۇق. چۈنكى، بىز تۇنجى قېتىملىق بۇ سىناقتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىپ، 1000 يۈەنلىك يېسىۋېلەك ساتقانىدۇق. 1000 يۈەن پۇل ئۆز ۋاقتىدا شۇنچىلىك كۆپ پۇل ئىدىكى، ئۇ بىز تۆت ـ

بەش نەپەر دېھقاننىڭ كىرىمىدىن ئېشىپ، نەچچە كادىرنىڭ يىلـ
لىق مائاشىغا توغرا كېلەتتى.

«پارتلاتقۇچ» خاراكتېرىدىكى بۇ خەۋەر خۇددى ئۇچار قـۇش-
تەك قاناتلىنىپ شۇ زامانلا پۈتكۈل كەنتنى ئارىلاپ چىقتى. ئـەيـ-
نى چاغدىكى قانۇن ـ قائىدىلەرگە مۇخالـىپ كەلمـەيدىغان، ئـۆز
يېرىگە ئەجىر قىلسىلا پۇل تاپقىلى بولىدىغان بۇ ئوقەت بارغا قا-
نائەت قىلىشقا ئۆگـىنىپ كەتكەن، شەخسىي تىرىشچانلىقىدىن تا-
مامەن قول ئۈزگەن دېھقانلارغا يېڭى ئـۇمىد ئاتـا قىلدى. ئـۇلار
كېيىنكى يىللىلا بالدۇر تۇتۇش قىلىپ، ئـانامنى ئـۇستاز تۇتـۇپ،
خوتەن شەھىرىدىن ئۇرۇق ئەكەلدۇرۇپ ئۆز يەرلىرىگە يېسىسـۈپ-
لەك تېرىشتى. پەرۋىشىنىمۇ ئانام كۆرسەتكەندەك قىلىشتى. دېھـ-
قانلاردىكى بۇ ئاكتىپلىقنى كۆرۈپ كۆڭلۈم سۆيۈندى ۋە تۆمۈرنى
قىزىقىدا سوقۇپ، شۇ هامانلا چوڭ ئەترەت پارتىيە ياچېيكىسـى-
نىڭ پەۋقۇلئاددە يىغىنىنى چاقىردۇق، يىغىندا كوللېكتىپ ئـى-
گىلىكىدىكى بۇغداي ئېڭىزىنى دېھقانلارغا مۇۋاپىق نىسبەتتە بۆ-
لۈپ بېرىش، ئۇلارنى يېسىسـۈپىلەك تېرىشقا سەپەرۋەر قىلىپ،
ئۆز ئەھۋالىنى ياخشىلىۋېلىشىغا شارائىت يارىتىپ بېرىش تـوغ-
رىسىدا قارار چىقاردۇق ۋە قارارنى ئەتىسىلا ئەمەلىيلەشتۈردۇق.

دېھقانلار قالدۇرۇق يېرىدىكى بۇغداي ئېڭىزىغا يېسىسـۈپىلەك
تېرىدى. قالدۇرۇق يېرى ئازلار، قالـدۇرۇق يېرى يوقـلار قابىلـى-
يىتىگە قاراپ كوللېكتىپتىن يەر ئالدى. شۇنداق قىلىپ، چـوڭ
ئەترەت بويىچە 1000 مودىن ئارتۇق يەرگە كۈزلۈك يېسىسـۈپىلـەك
تېرىلدى، كەنتىمىزنىڭ ناھىيە بازىرىغا يېقىن بولۇش ئەۋزەللـى-
كىگە ئاساسەن، ئوخشىغان يېسىسـۈپىلەكلەر ناھايىـتى تېزلا بـازار
تاپتى. دېھقانلارمۇ «هاللىنىپ» قـالدى. مەڭزىـگە قان يۈگـۈرۈپ،

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

روهى كۆتۈرۈلدى. بىراق، مەن ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا كەتكەن ئىككىنچى يىلى كەچ كۈزدە يۇقىرىدىن يولىيورۇق سورىمايلا يولغا قويۇلغان بۇ چارە يۇقىرىغا مەلۇم بولغاندىن كېيىن، كوممۇنانىڭ قاتتىق تەنقىدىگە دۇچ كەلدى ۋە «كاپىتالىزمنىڭ قۇيرۇقىنى كېسىش»، «ئاشلىقنى ئاساس قىلىش» دېگەندەك بەلگىلىمىلەرنىڭ تەسىرى بىلەن كوللېكتىپ يېرىنى ئارىيەت ئېلىپ يېسىۋېلىش تېرىش ئىشى بىر بۇيرۇق بىلەنلا يوق قىلىندى، تەمىنات يېرى دەپ ئاتالغان قالدۇرۇق يەرگە ئاشلىقتىن ئۆزگە زىرائەت تېرىش تۈزۈم تەرتىسىدە بوغۇپ تاشلاندى. قولى ئىككى يىللا پۇل كۆرگەن نامرات دېھقانلار كىرىم مەنبەسىدىن ئايرىلىپلا قالماي، ئايالىم بىلەن بىللە ياشاۋاتقان ئاتا ـ ئانامۇ «پۇل تېپىش»تىن مەھرۇم بولدى. تەلىيىمگە يارىشا، مەن ئوقۇۋاتقان تۆت يىل داۋامىدا، كەنت باشلانغۇچ مەكتىپىدە ۋاكالەتچى ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان ئايالىم ئۆزىنىڭ ئازغىنا مائاشى بىلەن ئاتا ـ ئانامنى ئېغىر كۈنگە قالدۇرمىدى ھەم كېلىن، ھەم پەرزەنتلىك مەۋقەسىدە تۇرۇپ، مەن يەتكۈزەلمىگەن ۋاپادارلىقنى يەتكۈزۈپ، مېنىڭ يوقلۇقۇمنى چاندۇرمىدى. بۇ ھال تاكى مەن ئوقۇش پۈتكۈزۈپ خىزمەتكە قاتناشقۇچە ۋە ئايالىم ئۇرۇمچىدىكى مەلۇم تېخنىكومغا ئوقۇشقا كەلگۈچە بىر تەرزدە داۋام قىلدى. ئاردىدىن 40 يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە مەن ئاتا ـ ئانامغا خىزمەت قىلىپ ئۇلارنىڭ رەھمىتىگە ئېرىشكەن، ئالىي مەكتەپتە خاتىرجەم ئوقۇپ، پايدىلىق ئادەم بولۇپ چىقىشىمغا ياردەم قىلغان ۋە ئىككى پەرزەنتىمىزنى ياخشى تەربىيەلەپ جەمئىيەتكە تەقدىم قىلغان ئايالىم زەينەپكە چىن كۆڭلۈمدىن رەھمەت ئېيتىمەن.

40. ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇق

14 ياشلاردىكى ۋاقتىم بولسا كېرەك، قايسىبىر ساۋاقدىشىم «ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇق دەيدىغان بىر ئادەم بار ئىكەن. ئۇ ئۆز ئۆيىدە ئەينەك ياسايدىكەن» دېگەن گەپنى تېپىپ كەپتۇ. ئۇ چاغدا بىز دەل بازار ئىچىدە ئويناپ يۈرەتتۇق. شۇنىڭ بىلەن «ئەينەك دېگەننى قانداق ياسايدىكىن، بېرىپ كۆرۈپ باقمايمىزمۇ» دېگەن يەرگە كەلدۇق ـ دە، ھە ـ ھۇ دېيىشىپ، ئىبراھىم ئاخۇننىڭ چىرا بازىرىنىڭ مەخمەل كوچىسىدىكى ئۆيىگە باردۇق. ئۇ كىشى ئىشىكى كوچا بويىغا قارايدىغان، ئىشىك دېگۈدەكمۇ ئىشىكى بولمىغان، پۈتۈنلەي كونا تاملىق بىلەن تولۇپ كەتكەن بىر ۋەيرانە قورۇدا تۇرىدىكەن.

بىز خۇددى ئىتتىن قورققاندەك قورقۇپ يۈرۈپ، تام بويلاپ ئىشىك تۈۋىگە كەلدۇق ـ دە، قوشام تام ئىچىگە بېشىمىزنى تىقىپ قاراشتۇق، كۆردۇقكى، يېشى 50 لەرگە تاقاپ قالغان، ئېگىز بوي، بومبا ساقاللىق بىر ئادەم ھويلىدىكى تۆمۈرچى ئوچۇقىدا تۆمۈر سوقۇۋاتقانكەن. تۆمۈر سوققاندىكى قىياپىتى بەكمۇ سۈرلۈك بولۇپ، بازغانىنىمۇ خۇددى بىركىمنىڭ بېشىغا ئۇرۇۋاتقاندەك غەزەپلىك ئۇرىدىكەن، چوغدەك چاچراپ چىققان ئۇچقۇنىدىنمۇ ئۆزىنى چەتكە ئالمايدىكەن.

بىز سەل قورقۇپ قالدۇق، بىزگە خاتا مەلۇمات ئېلىپ كەلگەن ئاغىنىمىزگە: «ئۆزگىلەر تۆمۈرچىلىك قىلىۋاتسا، سەن ئەي-

نەك ياساۋېتىپتۇ» دەپ بىزنى ئالداپسەن دەپ تاپا ـ تەنە قىلغىنىمىزچە بۇ يەردىن كېتىپ قېلىشتۇق، ئۇ ئاغىنىمىز: «مەن تۇنۇگۈن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن، مەن كۆرگەندە ئۇ ئاھاك ۋە قۇم بىلەن ھەپىلىشىپ ئەينەك ياساۋېتىپتىكەن» دەپ ئۆزىنى ئاقلىشىغىمۇ پىسەنت قىلمىدۇق.

مەن شۇنى دېمەكچى، چوڭ ئەتراپتا ۋەزىپىدە ئولتۇرغان چاغلىرىمدا، ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇق چوڭ ئەترىتىمىزنىڭ ئىككىنچى ئەترىتىدە دېھقان بولۇپ يۈرۈپتۇ. باشقىلاردىن سوردىسام، ئۇ ئۇرۇش تەييارلىقى ئېھتىياجى بىلەن بازار ئاھالىلىرى تارقاقلاشتۇرۇلغاندا، تەقسىمات بويىچە خوتۇنى ۋە بىر بالىسىنى ئېلىپ كەنتىمىزگە تارقاقلىشىپ كەلگەنكەن. ئۇ ئۇ چاغدا «ئەينەك ياساش»نىمۇ، تۆمۈرچىلىكىنىمۇ تاشلاپ قويۇپ، دېھقانلار بىلەن يەر تېرىپ يۈرۈپتۇ.

كەنت پارتىيە ياچېيكىسى رەسمىي قۇرۇلغاندىن كېيىن، خىزمەت تەقسىم قىلىشماقچى بولۇپ ياچېيكا يىغىنى ئاچتۇق. بىر كونا كادىر تەكلىپ بېرىپ: «ئىككىنچى ئەترەت بىرقەدەر چوڭ ئەترەت، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ ئەترەت بازارغا يېقىن بولغاچقا، ئادەملىرى مۇرەككەپرەك ۋە لۇكچەكرەك كېلىدۇ. كاللىسىدىن بىر ئىش ئۆتمىسىلا، شۇ ھامان بازارغا كىرىپ، رەھبەرلەرنى تېپىپ ئەرز قىلىدۇ. شۇڭا، ياچېيكا سېكرېتارى شۇ ئەترەتنى ئۆزى تۇتسا» دېگەن گەپنى قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن مەن ئىككىنچى ئەترەتنىڭ خىزمەتلىرىگە مەسئۇل بولدۇم، ھەر كۈنى ئەتىگەندە كەنت ئىشخانىسىغا كېلىپ، ساقلاپ تۇرغانلارغا قەرز ئاشلىق تەستىقلاپ بېرىپلا تامغىنى ئېلىپ ئىككىنچى ئەترەتكە باراتتىم، ئۇلار نېمە ئىش قىلسۇن

ۋە قەيەردە ئەمگەك قىلسۇن، ئۇلار ئەمگەك قىلغان يەرگە بېرىپ ئانچە ـ مۇنچە ئەمگەك قىلىپ قويىاتتىم.

بىر كۈنى ئىككىنچى ئەترەتكە يېتىپ بارسام، ئەترەت باشلىقى ۋە دېھقانلار شۇ ئەترەتنىڭ قوي قوتىنىدا قىغ چىقىرىۋاتقانىكەن، ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇقمۇ يوغان تاغارنى يۇدۇپ قىغ توشۇۋېتىپتۇ، ئۇ مېنى كۆرۈپلا تاغرىنى تاشلىۋەتتى ۋە ئالدىمغا كېلىپ:

ـــ سېكرېتار، قارىمامسىز بۇ ئىشنى، بەزىلەر قىغ ئۈسىدۇ، بەزىلەر قىغ يۇدۇيدۇ، بەزىلەر چوڭ تاغار بىلەن يۇدۇيدۇ، بەزىلەر كىچىك تاغاردا يۇدۇيدۇ، كەچتە نومۇر باھالاشقاندا قىلغان ئىش تۇرى، قانچىلىك قىغ توشۇغانلىقى ھېسابقا ئېلىنمايلا ئوخشاشلا 10 نومۇر بېرىلىدۇ، مانا بۇ ناھەقچىلىك ئەمەسمۇ ، ـــ دېدى.

ـــ ئەمىسە، سىلىنىڭچە قانداق قىلساق بولار، ـــ دېۋىدىم، ئۇ گېپىمىم تۈگە ـ تۈگىمەيلا سۆزىنى داۋام قىلدى:

ـــ مېنىڭچە، بۇ يەرگە گىر ئورنىتايلى، ھەر كىشىنىڭ تو-شۇغان قىغنى ئاۋۋال گىردىن ئۆتكۈزۈپ ئاندىن نومۇر بېرەيلى، شۇنداق قىلساق ئادىل بولىدۇ، ياخشى ئىشلىگەنلەرنىڭمۇ ئەمگەكى كۆيۈپ كەتمەيدۇ.

ئويلاپ باقسام، ئۇ ئىنكاس قىلغان مەسىلىلەر ئەمەلىي مەسىلە ئىكەن، نۇرغۇن ئادەم، ئېغىرراق ئېيتساق ھەممە ئادەم كوللېكتىپنىڭ مەنپەئەتىگە كۆيۈنۈپ كەتمەيدىكەن، پۈتۈن ـ سۇرۇك ئەمگەك كۈچى تۇرۇپ، ئەترەت باشلىقى سانجىپ تۇرمەسىلا ھۇرۇنلۇق قىلىپ، تاغارنىڭ بۇرجىكىدىلا قىغ كۆتۈرىدەكەن. ئۇنىڭ «بۇ يەرگە گىر قويايلى، ھەركىم ئىشلىگىنىگە قاراپ ھەق ئالسۇن» دېگەن تەكلىپىمۇ قوبۇل قىلساق ئىش ئۇنۇمىنى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۆستۈرگىلى بولمىدىغان ياخشى تەكلىپ ئىكەن.

ئەترەت باشلىقىنى چاقىرىپ كېلىپ ئۇنىڭ پىكرىنى ئېلىپ بېقىۋىدىم، ئۇ ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇقىنىڭ ئۆزىنى قايرىپ قويۇپ، مەسىلە ئىنكاس قىلغىنىنى ۋە قانداقتۇر بىر تەكلىپلەرنى بەرگىنىنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمىگەن بولسا كېرەك، مېنىڭ رايىمنى دەپ ئۇ تەكلىپكە خالا ـ خالماس قوشۇلدى. ئەتىسى چۈشتىن كېيىن كېلىپلا، توشۇلۇۋاتقان قىغنىڭ گىردىن ئۆتكۈزۈلۈۋاتقىنىنى، قوتان سىرتىغا تاغدەك ئۇچ دۆۋە قىغ دۆۋىلەنىپ، ئۇچ كۈنلۈك ئىشنىڭ بىر كۈندە تۈگىگەنلىكىنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ كەتتىم. ئىچىمدە: «بۇمۇ بولمىدىغان تەدبىر ئىكەن» دېدىم ـ دە، ئارىدىن بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، ئەسلىدىكى ئەترەت باشلىقى يەنە بىر ئەترەتكە يۆتكىلىپ كەتكەن سەۋەبلىك، ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇقنى بۇ ئەترەتكە ئەترەت باشلىقى قىلىپ سايلاپ قويدۇق.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەمگەككە نورما بېكىتىش، قىلغان ئەمگەكىگە قاراپ نومۇر خاتىرىلەش، پۈتكۈل دېھقانلارنى گۇرۇپپىلارغا بۆلۈپ، گۇرۇپپا بويىچە ھۆددىگە بېرىش قاتارلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راستلا ئالدىغا سۈردى. كومموناىنىڭ «ئىنقىلابنى تۈتۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش» نەق مەيدان يېغىنىمۇ ئىككىنچى ئەترەتتە ئۆتكۈزۈلدى، ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇق ئەھۋال تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئادەم قورقۇدەك چوڭ گەپلەرنى كۆتۈرۈپ چىقتى، ئۇ كوممانىنىڭ باشلىقلىرى، كومموناىنا تەركىبىدىكى قالغان 23 چوڭ ئەترەتنىڭ ياچېيكا سېكرېتارلىرى ۋە بىرەر يۈزچە دېھقانلار قاتناشقان چوڭ يىغىندا:

— هازىر يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى باشقۇرۇش تۈ-زۈلمىمىزدە چوڭ مەسىلە بار، ھېچكىمنىڭ مەسئۇلىيىتى ئايرىلمىغان، ھېچكىمگە مەسئۇلىيەت يۈكلەنمىگەن، ئىشلىگەن بەلەن ئىشلىمىگەننىڭ، كۆپ ئىشلىگەن بىلەن ئاز ئىشلىگەننىڭ پەرقى يوق. شۇڭا، ھەممە دېھقاندا «ئېشەك كوممۇنانىڭ، يىقىلسا يۆلىمەيمىز» دەيدىغان بىر ئىدىيە باش كۆتۈرۈۋاتىدۇ، مەھسۇلاتىمۇ يىلدىن - يىلغا تۆۋەنلەۋاتىدۇ. دېھقانلارنىڭ قورسىقىمۇ ئاشقا تويمايۋاتىدۇ. شۇڭا، ئىنقىلابنى تۈتۈپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، تۈزۈلمىنى ئۆزگەرتىش لازىم، مەھسۇلاتىنى يەرگە باغلاپ ئائىلىلەرگە قەدەر ھۆددىگە بېرىپ، دېھقانلارنىڭ يەر تېرىش ئاكتىپچانلىقىنى قوزغىتىش كېرەك، مۇنچىلىك يەردىن مۇنچىلىك ئاشلىق ئالىسەن دەپ دېھقانلار بىلەن ھۆددە توختىمى تۈزسەك، يەرنى قاچان تېرىيدۇ، قانداق تېرىيدۇ دېگەنلەر بەلەن كارىمىز بولمىسا. بىز دېھقانىنىڭ كەينىگە كىرىۋالمىساقمۇ، دېھقانلار نېمە قىلىشىنى ئوبدان بىلىدۇ، — دېدى.

ئارىدا كوممۇنا باشلىقى ئابدۇراخمان تۆمۈرمۇ ماڭا قاراپ بىرقانچە قېتىم ھومايدى، كوممۇنا مەدەنىيەت ئىنقىلابى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ مۇدىرىمۇ «ئۇنى سەھنىدىن چۈشۈرۈۋېتىش» دېگەن مەنىدە ماڭا بىرقانچە قېتىم ئىشارەت قىلدى. ئىبراھىم ئاخۇننىڭ بايانلىرى ماڭا يېقىپ كەتكەچكىمۇ، مەن بۇ بېشارەتلەرگە ئانچە ئېرەن قىلىپ كەتمەپتىمەن، بىر دېھقاننىڭ بۇ دەرىجىدە چوڭقۇر پىكىر قىلالايدىغىنىغا ھەيران بولۇپ، ئاغزىمنى ئاچقان پېتى ئولتۇرۇپ قاپتىمەن.

كوممۇنادىن ئەتىسى ئەتىگەندىلا بۈيرۇق چۈشتى، ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇق «كاپىتالىزمنى تەرغىب قىلدى، لېۋ شاۋچىنىڭ

كونا سەنمىگە ئۇسسۇل ئويناندى» دېگەن جىنايەت بىلەن ئەترەت باشلىقلىقىدىن ئېلىپ تاشلاندى، «زەھەر تارقىتىش»قا يول ئېچىپ بەردى دېگەن گۇناھ بىلەن ماڭمۇ تەكشۈرۈش يازدۇردى.

بىراق، ئارىدىن يەتتە ـ سەككىز يىل ئۆتكەندىن كېيىن، مەركەزنىڭ يېزىلاردا ئىقتىسادىي تۈزۈلمىنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدىكى يېڭى سىياسىتى يېتىپ كەلدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، قايسىبىر ئۆلكىدىكى قايسىبىر يېزىنىڭ دېھقانلىرىنىڭ مەركەزگە يېزا ئىقتىسادىي تۈزۈلمىسىنى ئۆزگەرتىش، مەھسۇلاتنى ئائىلىلەرگىچە كۆتۈرە بېرىش توغرىسىدىكى تەكلىپ ـ تەلەپلىرى بۇ يېڭى سىياسەتنىڭ تۈزۈپ چىقىلىشىغا مۇھىم سەۋەب بولغانىكەن. مېنىڭچە، ئاشۇنداق ياخشى تەكلىپلەرنى بەرگەن يۇرەكلىك دېھقانلارنىڭ تىزىملىكىگە ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇقنىڭ ئىسمىنىمۇ قوشۇپ قويۇشقا بولىدىكەن.

مەن ئالىي مەكتەپكە كەتتىم، ئىبراھىم ئاخۇن قوشۇق يىغىلا ئاشۇ كەنتتە، ئاشۇ كونا ئۆيدە ياشاپ قالدى، تەتىل قىلىپ بارغان چاغلىرىمدا، ئۇ تۆمۈرچىلىك ھۈنىرىنى قولىغا ئېلىپ، كەنتىمىزدە دىزىل موتور بىلەن چۆرگۈلەيدىغان بىر تۈگمەن يېڭى ساپ، دېھقانلارغا چوڭ ئەترەت نامىدىن ئۇن تارتىپ بېرىۋېتىپتۇ، كېيىن ئۇقسام، ئۇ قانداقتۇر بىر گۇناھ بىلەن سولاقتىمۇ يېتىپ چىقىپتۇ، تەقدىر شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانمۇ ياكى تاسادىپىيلا توغرا كېلىپ قالغانمۇ، قايسىبىر يىلى تۇغقان يوقلاپ يۇرتۇمغا قايتىۋىدىم، ئىبراھىم ئاخۇن جان ئۇزگەن كۈنگە توغرا كېلىپ قاپتىمەن.

ئەتىسى سەھەردە مەن مەھەللە جامائىتى بىلەن قوشۇلۇپ، سېرىق زاراتلىقىغا كەلدىم ۋە مەرھۇمنىڭ مېيىت نامىزىغا قاتـ

ناشتىم (ئاتا ـ ئانامنىڭ قەبرىسىمۇ مۇشۇ زاراتگاھلىقتا ئىدى). نامازدىن كېيىن، ئۆز ۋاقتىدىكى دېھقان ھەقەمسايىلىرىم بىلەن بىرلىكتە لايىقىدا داستىخان قىلىپ، ئىبراھىم ئاخۇننىڭ ئۆيىگە پەتىگە باردىم. كۆڭلۈمنى بەكلا يېرىم قىلغىنى، ئۇنىڭ سوقما تاملىق ھويلىسى مەن كۆرگەندىنمۇ بەتتەررەك خاراپلىشىپ كەتىپتۇ.

41. بۇۋاپا

1979 ـ يىلىنىڭ ياز ئايلىرىدىكى بىر يەكشەنبە كۈنى ئانام بىلەن بىللە بازاردىكى سودا ـ سېتىقنى تۈگىتىپ، ناھىيەلىك يېمەكلىكلەر شىركىتى ئالدىغا كەلدۇق ـ دە، ئىككى دانە ھورنان سېتىۋېلىپ، چوڭ دادامنى يوقلاپ باردۇق.

چوڭ ئانام 1964 ـ يىلىلا ئۆلۈپ كەتكەچكە، چوڭ دادام يالغۇز تۇراتتى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرۇۋاتقان تاغام يىل بويى ھاشاردىن كەلمىگەچكە، ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالمايتتى. چوڭ دادامنىڭ باشقا بالىلىرى بولسا ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن ئالدىراش ئىدى. ئۇ 90 ياشلارغا كىرىپ قالغان بولغاچقا، يۇمشاق تاماققا ئامراق ئىدى.

بىز ھويلىغا كىرىپ كەلدۇق، شۇ ۋاقىتتىكى ئىككىنچى ئەترەتنىڭ ئەترەت باشلىقىمۇ بىز بىلەن تەڭ كىرىپ كەلدى. ئۇ بىز بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشمايلا، ئۇدۇل پېشايۋاندا سەگدەۋاتقان چوڭ دادامنىڭ ئالدىغا باردى ـ دە، بۇيرۇق ئاھاڭىدا:

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ـــ ئابدۇرېھىم ئاخۇن، خەۋەر تېپىپ قالسىلا، يۇقىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن بىر ئېغىز ئۆيلىرىنى بىكارلايدىغان بولىدىلا، بازار ئىچىدىن تارقاقلاشتۇرۇلغان بىر ئائىلە كىشى مۇشۇ ئۆيدە ئولتۇرىدۇ، ـــ دېدى ـ دە، گىدەيگىنىچە چىقىپ كەتتى.

چوڭ داداملارنىڭ تۇرالغۇسى ئىككىنچى ئەترەت ئىچىدە ئىدى. بۇ ئەترەتنىڭ باشلىقى پۈتكۈل ئەزالارنىڭ، جۈملىدىن چوڭ دادامنىڭ خاقانى ھېسابلىناتتى. ئۇ نېمە دېسە، ئۇ شۇ بويىچە ئىجرا قىلىشى كېرەك ئىدىكى، ئىجرا قىلمىسا قاراپ تۇرۇپ زىيان تارتىپ قالاتتى. ئەترەت باشلىقى «گەپ ئاڭلىمىغان»لارنى يا سۈدىن قىساتتى، يا تەمىناتتىن قىساتتى، ئاچچىقى كەلسە چوڭ ـ كىچىك دېمەي ھاشارغىمۇ ھەيدەيتتى.

چوڭ دادامنىڭ كۆزلىرى ئانچە روشەن بولمىسىمۇ، لېكىن قۇلىقىدا چاتاق يوق ئىدى، ئەترەت باشلىقى چىقىپ كېتىشىگە، ئۇ بىزگە بۇيرۇق چۈشۈردى:

ـــ باللىرىم، تۇرۇڭلار، ساراي ئۆينى بىكارلاپ، سۈپۈرۈپ قويۇڭلار، كاتساندۇقنى يۆتكىمەڭلار، كۆچۈپ كەلگەن كىشى ئۇنىڭدىن پايدىلانسۇن، بازاردىن ھەيدەپ چىقىرىلغان بىچارە ئىكەنغۇ ئۇ، ـــ دېدى ۋە بىز ئەكەلگەن ھور نانىنى ئاغزىغا سالدى.

بىز قولمۇقول تۈتىشىپ چوڭ ئۆينى ئەمدىلا يىغىشتۇرۇپ تۇرۇۋىدۇق، ھويلىغا كولدۇرمىلىرىنى جىرىڭلىتىپ بىر ھارۋا كىرىپ كەلدى، ھارۋا كەينىدە بىر ئەر ۋە بىر ئايال، ئۇلارنىڭ كەينىدە تۆت ـ بەشچە بالا كۆرۈندى، يادىمدا قېلىشچە، يۈز ـ كۆزىنى چاقا باسقان، قوللىرى تېزەك چاپلىغاندەك مەينەتلىشىپ كەتكەن بۇ بالىلارنىڭ ياش قۇرامى ئىككى ياشتىن سەككىز ياش-قىچە باردەك قىلاتتى، كىيىملىرى يىرتىۋېتىلگەن كونا قەغەزدەك

ساڭگىل ـ سۇڭگۇل، ياماق ئۇستىگە ياماق سېلىنغان ئەبگار كـ-
يىملەر ئىدى، كىرىپ كەلگەن ئـەر ـ ئايال تېخى قوللىرىدىمۇ
ئىككى بوۋاقنى كۆتۈرۈۋېلىشقانىدى.

ھارۋىكەش تىزگىن تارتىپ، ھارۋىسىنى چوڭ دادامنىڭ ئال-
دىدىلا توختاتتى، كىرگەنلەر خۇددى ئۇتتۇرۇۋەتكەن قىمارۋازدەك
قاپقىنى تۈرۈپ، ئۆي ئىگىسىگە قاراپمۇ قويماي، لاقا ـ لۇقسە-
نى تاشلاشقا باشلىدى. ھېلىقى بالىلارمۇ ئىشقا كىرىشتى، خۇددى
كېچىككىنە چۈمۈلە ئۆزىدىن نەچچە ھەسسە يوغان نەرسىلەرنى
كۆتۈرگەندەك، بوغچىلارنى يۇدۇپ، يۇدۇيەلمىسە سۆرەپ دېگۈدەك
ئۆيگە ئەكىرىشكە تۇتۇندى.

ـــ ئۇلار تۆمۈرچى ئوخشايدۇ، قارىمامسەن سۇپىغا تاشلاپ
قويغان كۆيەك، سەندەللىرىنى، ـــ دېدى ئانام قايتىپ كېتىۋە-
تىپ.

ئارىدىن ھەپتە ئۆتتى. مەن ئانام ئېتىپ بەرگەن سۇيۇقئاش-
نى ئېلىپ چوڭ دادامنىڭكىگە باردىم. ھويلىدىكى ۋاراڭ ـ چۇ-
رۇڭدىن زېرىكىپ، ئۆزى تۈرۈۋاتقان بىر ئېغىزلىق كونا ئۆينىڭ
ئەڭ تۆرىگە كىرىۋالغان چوڭ دادام، مېنىڭ كېلىشىم بىلەن
قاقشاشقا باشلىدى:

ـــ بۇ ئادەمنىڭ ئالتە بالىسى بار ئىكەن، كىچىكى تېخى
ئالتە ئايلىقتا ئىكەن. ئۇلار بەك كەمبەغەل بولسا كېرەك، ئۇ
كۈندىن بۇ كۈنگە بىر قېتىممۇ قازان ئاسالمايدىكەن، بالىلىرى-
نىڭ «نان» دەپ ۋارقىراشقىنى ۋارقىراشقان، ئەر ـ خوتۇنىنىڭ
بىكارغىلا ئۇرۇشقىنى ئۇرۇشقان، ھەي، نېمە بولۇپ كەتتى بۇ
جاھان، ـــ دېدى چوڭ دادام بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ.

قويۇپ بەرسەم، چوڭ دادام ئۇ تۆمۈرچىنى ئەمەس، بەلكى «بۇ

جاهان»نى ئەيىبلەيدىغاندەك قىلاتتى. مەن ئۇنىڭ 90 ياشلارغا كىرىپ قالغان تۇرۇقلۇق «بۇ جاهان»غا ئانچە ئامراق ئەمەسلىكىنى، ھە دېسىلا ئۆتمۈشىنى سېغىنىپ، ئۆتمۈشىنى قايتىپ كەلسىكەن دەپ خام خىيال قىلمىدىغىنىنى ئوبدان بىلەتتىم، شۇڭا مەن سەگەكلىك بىلەن گەپنى بۇرىۋەتتىم.

ـــ چوڭ دادا، ئۇلارنىڭ جېدىلىگە قۇلاق سالما، ئۇرۇشسا ئۇرۇشۇۋەرسۇن، بىر ـ بىرىنى يەپ كەتسىمۇ كارىڭ بولمىسۇن، ـــ دېدىم ـ دە، ئۇنىڭ ئورۇن ـ كۆرپىسىنى ئوڭشاپ بېرىپ چىقىپ كەتتىم.

ئاردىدىن تۆت كۈن ئۆتتى، چوڭ دادامنى يوقلاپ ئۆتمەيمۇ دەپ چوڭ دادامىلارنىڭكىگە كەلدىم، ھويلىغا كىرىشىمگىلا قۇلىقىمغا مۇڭلۇق دۇتار ئاۋازى كىرىپ كەلدى.

سەنمۇ قىلدىڭ بىۋاپا، مېنى قىلماس دېمىگىن،
نېمە كويلاردا يۈرسەن، مېنى بىلمەس دېمىگىن.
نېمە قىلدىم مەن ساڭا، باغرى تاشلىق قىلمىغىن،
دەردلىرىمگە دەرد قوشۇپ، يۈرەكنى زار ـ داغ قىلمىغىن.

دۇتار ئاۋازى ھېلىقى «شەھەر كۆچمىنى»نىڭ «ئۆيى»دىن كېلىۋاتاتتى. دۇتار ئاۋازىمۇ، سەل ئىنچىكىرەك چىقىۋاتقان ناخشا ئاۋازىمۇ شۇنچىلىك يېقىملىق ۋە شۇنچىلىك مىسكىن ئىدىكى، ئادەمنى يىغلىغا قىستايتتى، ناخشىنىڭ مەلۇم يەرلىرى قىسىۋېلىنىپ، كېيىن تۇيۇقسىز پارتلىغاندا، كىشىگە ئانچە ـ مۇنچە قورقۇنچمۇ سالاتتى، ناخشا ئېيتقۇچى قانداقتۇر بىر «بىۋاپا»نىڭ ئالدىمىغا چۈشۈپ، ئۆلۈم ئالدىدا ناله قىلىۋاتقاندەك، ئۆز ـ

ئۆزىگە مەرسىيە ئوقۇۋاتقاندەك، بۇ جاھانغا يەنە بىر مەرتەم تۆرد-لىپ قالسا ئۇ «بىۋاپا»دىن دەھشەتلىك ئۆچ ئېلىشقا قەسەمياد قىلىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى.

— ئۇكام، ناخشا ئاڭلىغۇڭ بارمۇ؟

مەن چۆچۈپ كەتتىم، ئۇنىڭ يېپىقلىق ئىشىكى ئالدىغا قانداق بولۇپ بېرىپ قالغىنىمنى، ھەتتا ئادەم قىلمايدىغان ئىش-نى قىلىپ ئۇنىڭ ئىشىكىگە قۇلىقىمنى چاپلىغىنىمنى تۇيمايلا قاپتىمەن. قانداقتۇر بىر سېھىرلىك كۈچ مېنى ئازدۇرۇپتۇ، قانداقتۇر بىر شەكىلسىز قول بۇرنۇمدىن سۆرەپ، مېنى بۇ يەر-گە ئېلىپ كەپتۇ.

مەن چۆچۈدۈم، بىر قەدەم كەينىمگە داجىدىم. بىراق، قېچىپ كېتىشكە جۈرئىتىم بولمىدىمۇ، يا ئىختىيارىمغا تىزگىن سالال-مىدىمۇ، ئۇ كىشىگە ئەگىشىپ ئۆيگە كىردىم.

ئۆي تولىمۇ گۈڭگا ئىدى، شۇنداقتىمۇ سۇپىنىڭ قاق ئوت-تۇرىسىغا قويۇلغان كىچىككىنە ئاش تاختىسىنى، ئاشتاختا ئۇستىدىكى چېقىلىپ كەتكەن قۇمسال چالمىدەك ئوشتۇپ قو-يۇلغان زاغرىنى، يەنە ئاشتاختىنىڭ چېتىدىكى ئاسما ئوكۇل بو-تۇلكىسىنى خېلى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. بوتۇلكا يېنىدا بىر پىيالە تۇراتتى.

— كەلگىن، ئۇكام، مانا ماۋۇ يەرگە ئولتۇر، — دېدى ئۇ يە-نە ئاشۇ سۇرلۇك چىرايى بىلەن ماڭا قاراپ قارشىسىدىن جاي كۆرسىتىپ، — قارىسام ياخشى بالىدەك قىلىسەن، چوڭ داداڭنى خېلى قويۇق يوقلاپ تۇرىدىكەنسەن، مېنى بولسا يوقلايدىغانغا ئىتمۇ يوق، مۇشۇكمۇ يوق...

ئۇنىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ قورۇنۇپ راق ئولتۇردۇم - دە، ئۆ-

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurktap.com

زۇمچە ھەيران قالدىم. چۈنكى، مەن تا ھېلىغىچە بوتۇلكا تىكلەڭگەن داستىخاندا تۇگۈل، ھاراق ئىچىۋالغان ئادەم بىلەنمۇ بىر داستىخاندا ئولتۇرمىغانىدىم، ئادەت كۇچىدىنمۇ ياكى مەجەزىم شۇنداقمۇ، شۇ كۈنگىچە ھاراق ئىچىدىغانلارنى نورمال ئادەم دەپ قارىمايتتىم. ھېچبولمىسا كاللىسىنىڭ ئازراق بولسىمۇ سۈيى بار، سارالىڭ قېتىش ئادەملەرلا ھاراق ئىچىدۇ، دەپ پەرەز قىلاتتىم. مانا ئەمدى ئۇزۇم ئىختىيارىمنىڭ كەينىگە كىرىپ، پەرەزىمدىكى ئادەملەرگە ئايلىنىپ قالغانىدىم.

— تونۇشۇپ قويايلى، ئۇكا، ئىسمىم مۇھەممەد، تۆمۈرچىلىك قىلىدىغىنىم ئۈچۈن مېنى مۇھەممەد تۆمۈرچى دەيىشىدۇ.

— مېنىڭ ئىسمىم... ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە 10 يىل ئوقۇپ، قايتا تەربىيە ئېلىش ئۈچۈن يېزىغا قايتتىم، ھازىر دېھقانچىلىق قىلىۋاتىمەن.

— تەقدىرىمىز ئوخشاش ئىكەن، لېكىن ماڭا قارىغاندا ساڭا تېخىمۇ ئۇۋال بوپتۇ، ئالە، ئۇكا، كىچىككىنە قۇيدۇم، ئاچچىقىنى ئاچچىق باسىدۇ دەيدۇ...

ئۈچتىن بىرى ئاچچىق، ئۈچتىن بىرى قاڭسىق، ئۈچتىن بىرى تاتلىق بولغان بىر سۈيۇقلۇق بوغۇزۇمدىن «غىرتتىدە» قىلىپ ئۆتۈپ كەتتى، ئويلىغىنىمدەك، يۆتىلىپ ـ قېقىلىپمۇ كەتمىدىم، تۆمۈرچىنى دوراپ، ئالقىنىمنى كانايچە قىلىپ، ئاغزىمغا قۇيۇۋۈتىدىم، ھەممە ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى.

— ئاكا، نېمە ئۈچۈن ھۇنىرىڭىزنى تاشلىۋەتتىڭىز؟

— بۇ سەھرادا مەن قىلغۇدەك قانچىلىك ھۇنەر بولاتتى ئۇكا، ئۇقۇشۇپ باقتىم، تۆمۈرچىلىك ئوچىقىمنى قۇرسام، بولقامنى تۈتۈپ قالىدىغان ئوخشايمەن بۇ يەردە.

— قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭىز؟

— قانداق بولاتتى، ئۇرۇش بولىدىكەن، دېدى، بومبا چۈشىدىكەن، دېدى، شۇنىڭ بىلەن تارقاقلاشتۇردۇق دېگەن گەپ بىلەن ناھىيە بازىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىشتى، ئۇرۇش بولسا نېمە بولاتتى، بۇ چىرىدەك كىچىك يەرگە بىرىكىم بومبا تاشلامتى، تاشلىدىمۇ دەيلى، تاشلىسا ئاشۇ كۆك نامرات مۇھەممەد تۆمۈرچىنىڭ بېشىغا تاشلامتى؟

— ھال ـ كۈنىڭىز ياخشى ئەمەستەك قىلىدۇغۇ؟

— بازار دېگەندە لالما ئىتمۇ ئاچ قالمايدۇ، يا سۆڭەك تېپىپ يەيدۇ، يا بەز تېپىپ يەيدۇ، شەھەرلىكىنىڭ يالىقىدا يۈندىمۇ بار تېخى، بۇنداق سەھرايىقىيامەتتە ئىتمۇ ئاچلىقتىن ئۆلىدۇ.

— خوتۇن ـ بالىلىرىڭىز كۆرۈنمەيدۇغۇ؟

— ھەي، — دېدى ئۇ خېلى ئۇزۇن خورسىنىپ، — ئۇلار كېتىپ قالدى، شەھەردىكى ئۆيگە يامانلاپ كېتىپ قالدى، يەنىلا شۇ يوقسۇزلۇق، مەن ئۇلارنى باقالمىدىم، يەتتە ئەزاسى تولۇق بىر ئەركەك تۇرۇپ خوتۇن ـ بالىلىرىمنى باقالمىدىم، بۇ نى ئاھانەت، نى نومۇس ـ ھە؟

ئۇ كولدۇرلىتىپ ھاراق قۇيۇپ پىيالىنى تولدۇردى، ئۇنى بېشىنى كەينىگە تاشلاپ تۇرۇپ بىر تىنىقتىلا ئىچىۋېتىپ، قوپال بىر ھەركەت بىلەن دۇتارىنى قولىغا ئالدى، مەن تۇغۇلغاندىن بېرى ئاڭلاپ باقمىغان ئاجايىپ مۇڭلۇق، ئاجايىپ يېقىملىق بىر كۈينى ئاڭلىدىم.

نېمە كويلاردا يۇرىسەن، مېنى بىلمەس دېمىگىن،
سەنمۇ قىلدىك بۇزاپا، مېنى قىلماس دېمىگىن...

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

مۇھەممەد تۆمۇرچىنىڭ تەقدىرى قانداق بولدى، بىلمەيمەن، بىراق، ئۇنىڭ ئاشۇ كۈنىدىن كۆپ ئۆتمەيلا چوڭ دادامىلارنىڭكىدىن كۆچۈپ كەتكىنىنى، ياق، تۆمۇرچىلىك سايمانلىرى بىلەن پۇلغا يارىمايدىغان تەئەللۇقاتىنى تاشلاپ يەر يۈتقاندەك غايىب بولغانلىقىنىلا بىلىمەن.

42. «تاغلارنىڭ كەينىدە تاغلار ماكانى»

بۇ ئۆزبېك شائىرى مىر مۆھسىننىڭ «تاغ» دېگەن سېكىلىنىڭ بىر مىسراسى.

مەن سەل چوڭ بولۇپ ئەقلىمنى بىلگەن چاغلاردا، ئەتىگەنلىرى تالاغا چىقىپلا جەنۇب تەرەپكە قارايتتىم. ئۇ يەردە، ئاسمان – پەلەك كۆكۈچ تاغلارنى، تاغلارنىڭ چوققىسىدىكى كۆز چېقىپ تۇرغان ئاپپاق قارلارنى، يەنە ئۇستىدىرەك ئاستا – ئاستا سىلجىۋاتقان ھارغىن بۇلۇتلارنى كۆرەتتىم.

شۇنداق چاغلاردا مەن ئاجايىپ تۇيغۇلارغا چۆمەتتىم، تاغلارنى تاغ ئەمەس، بەلكى تاغلارنىڭ ئۇستىدە ئۇزۇپ كېتىۋاتقان توپ – توپ بۇلۇتلارنى تاغ دەپ قىياس قىلاتتىم – دە، ئۇ «تاغلار»دىن مۇسا ئاكامنى، مۇسا ئاكام ھەيدەپ يۈرۈۋاتقان قويلارنى ئىزدەيتتىم، چۈنكى چوڭ دادامنىڭ ئىنىسى مۇسا ئاكام چارۋىچى ئادەم بولۇپ، ھەر يىلى ئەتىياز كەلدىمۇ، ئۇ نۇرغۇن قويلىرىنى ئالدىغا سېلىپ تاغ تەرەپكە يۈرۈپ كېتەتتى. مۇسا ئاكامنىڭ بالىلىرىنىڭ دەپ بېرىشىچە، مۇسا ئاكام ئاشۇ تاغدا قوي باقاتتى، كۈز ئايلىرى

كېلىپ، ئۇجمە دەرەخلىرى يوپۇرماق تاشلىغاندا، ئۇ ئاشۇ قويلىرىنى ھەيدىگەن پېتى قايتىپ كېلەتتى ـ دە، ئۇزۇن تۇنلەردە تونۇر بېشىدا ئولتۇرۇپ تاغ ھەققىدە ئاجايىپ چۆچەكلەرنى ئېيتىپ بېرەتتى. ئۆزىنىڭ قانداقتۇر بىر يوغان قۇشنى كۆرگىنى، ئۇنداق قۇشنىڭ ئۇشتۇمتۇتلا ئۇچۇپ كېلىپ، يوغان قوچقارغا قامال سالغان پېتى ئاسمانغا ئېلىپ چىقىپ كەتكىنى، تاغ كەيىنىدە ئۆيدەك يوغان قوتازلارنى ئۇچراتقىنى بىزنى ئاجايىپلا ھەيرەتكە سالاتتى. ئۇ تېخى ئاشۇ تاغنىڭ يانباغرىدا «ئۇلار» دەيدىغان بىر قۇشنىمۇ كۆرگەنىدى، خۇشى تۇتسا «كەكلىك» دەيدىغان تاغ قۇشنىڭ سايرىشىنى دوراپمۇ بېرەتتى. جەنۇب تەرەپتىكى ئۇ تاغنىڭ بۇلۇتلار بىلەن چۈمكىلىپ تۇرىدىغان غايەت زور گەۋدىسى، ئۇ تاغدىكى خىلمۇخىل ئاجايىباتلار مېنى ئۆزىگە جەلىپ قىلاتتى. «چوڭ بولسام چوقۇم ئۇ تاغلارنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرىمەن» دېگەن ئارزۇ يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىگە كۆمۈلگەنىدى.

چوڭ بولدۇم، مەكتەپكە كىردىم، ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە ئوقۇيدىغان تاغلىق ساۋاقداشلاردىن تاغ ھەققىدە ئۇنى ـ بۇنى سوراشتۇردۇم. ئۇلارنى خۇددى سېھىرلىك بىر ماكاندىن كەلگەندەك ھۆرمەتلەپ، ئۇلارغا ھەۋەس قىلىپ يۈردۇم، لېكىن تەسەۋۋۇرۇمدىكى ئۇ تاغلارنى كۆرۈش، نەچچە يىللىق ئارمىنىمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ماڭا زادى نېسىپ بولماي كەلدى.

1970 ـ يىلى ياز. سۇسىز سەھرا تولىمۇ بەك ئىسسىپ كەتتى. شۇ سەۋەبتىنمۇ يا كونا ئىشتىياقمۇ، تاغقا چىقىش، تاغنى كۆرۈپ بېقىش ئىستىكى تۇيۇقسىزلا كۆڭلۈمدە پەيدا بولدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۆيدىكىلەرگە «چاقار يېزىسىغا بېرىپ كېلى-

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

مەن» دەپ قويۇپلا، بىر يۇەنگە بېلەت ئېلىپ چاقار يېزىسى بىلەن ناھىيە بازىرى ئارىسىدا قاتنايدىغان 28 تېپىلىق تىراكتورنىڭ كوزۇپىغا ئولتۇردۇم، ئۇچ سائەتچە يول مېڭىپ، 50 نەچچە كىلومېتىر ئۇزاقلىقتىكى چاقار يېزىسىغا يېتىپ كەلدىم. شۇ كۈنى چاقاردىكى شىرەم تۇغقىنىمىزنى تېپىۋېلىپ (ئۇلارنى بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغانىدىم) بىر ۋاخلىق تاماقنى شۇ يەردە يېدىم ۋە بەش يۇەن پۇل خەجلەپ، ئۇلارنىڭ قوشنىسىنىڭ قېرى بايتىلىنى بىر ھەپتىلىك ئىجارىگە ئالدىم.

چاقار يېزىسى، يەنى يېزا ئىدارىسى تۇرۇشلۇق چاقار بازىرى تاغ يولىنىڭ بۇسوغىسى ھېسابلىناتتى، لېكىن چاقار بازىرىنىڭ ئىچكىرىسىگە يەنە 50 كىلومېتىرچە ماڭماي تۇرۇپ ھەقىقىي تاغ باغرىغا يېتىپ بارغىلى بولمايتتى. بىراق، چاقار بازىرىنىڭ ئۇ تەرىپىگە، يەنى چاقار يېزىسىغا قاراشلىق تاغلىق كەنتلەرگە، نورى يېزىسىغا قاراشلىق تاغلىق رايونغا، ئەڭ يىراقى — نورى يېزىسىغا قاراشلىق ئىمامىلىرىم باشقۇرۇش رايونىغا موتورلۇق قاتناش ۋاستىسى قاتنىمايتتى، ئۇ يەرلەرگە پەقەت ئات ـ ئېشەك بىلەنلا يېتىپ بارغىلى بولاتتى.

شۇنىڭ بىلەن خۇسۇسىي زىيارىتىم باشلاندى، بىر كۈنلۈكلا ئوزۇق ئېلىپ، ئاشۇ قېرى بايتالغا مىنىپ، بىر ئۆزۈم يالغۇزلا تاغ تەرەپكە يۈرۈپ كەتتىم.

يېرىم ئوتلاق، يېرىم تاقىر دۆڭلەر ئارىسىدىن ئۆتۈپ، ھېرىپ قالسام كەلگەن يەردە ئارام ئېلىپ، بىرەر كۈنچە ماڭغاندىن كېيىن، چاقار يېزىسىغا قاراشلىق باداغان دېگەن كەنتكە يېتىپ كەلدىم، باداغان دېگەن نامنىڭ ئىتمولوگىيەسى ھازىرغىچە نائېنىق، بىراق ئۇ كەنت تاغقا يېقىن تۇرغان بىلەن خۇددى يۈرتۇمـ

ەنكىگە ئوخشاشلا نىسبەتەن تۇز كەتكەن، يەرلىرىگە قىچا بىلەن پۇرچاق تېرىلىدىغان، بۇغداي تېرىسا بۇغدايمۇ پىشىدىغان بىر كەنت ئىدى، ئادەملىرىنىڭ چىرايىغا، ئۆيلىرىنىڭ شەكلىگە قارىغاندا، بۇ كەنت تۇزلەڭ رايوندىكى كەنتلەر بىلەن ئانچە كۆپ پەرقلىنىپ كەتمەيتتى، بۇ يەرگە كەلگەنلىك تاغقا كەلگەنلىك بولۇپ ھېسابلانمايتتى.

چىرا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە مەتقۇربان ئىسمايىل دەيدىغان ئاكا دېمەت بىر تونۇشۇم بار ئىدى، شېئىر ـ دىراملار-نى خېلى ئوبدان يازىدىغان، قەلەمكەشلەر ئارا تەشكىلاتچىلىق ئىشىنىمۇ خېلى جايىدا قاملاشتۇرىدىغان ئۇ كىشى دەل مۇشۇ باداغانلىق ئىدى، ئۇ يولغا چىقىشتىن ئىلگىرى، باداغانغا كەلگەندە دادىسىنى ئىزدىشىمنى تاپىلاپ بىر پارچە خەتمۇ يېزىپ بەرگەنىدى.

مەن باداغانغا كېلىپ ئىسمايىل ئاخۇن ئاكىنى ئاسانلا تېپىۋالدىم، مەن كەلگەندە ئۇ كىشى ساپ سېرىقگۈل ئېچىلغان زاغۇنلۇقتا (ئېھتىمال قىچا بولسا كېرەك، لېكىن ئۇ «زاغۇن» دېدى) سۇ تۇتۇۋاتقانىكەن، ئۇ مەن بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشىتى ۋە ئۆيىگە باشلىدى، ئايالى پۇرچاق ئېشى ئېتىپ، قېتىق قۇيۇپ مېنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. تەلىپىم بويىچە، يەرلىك راۋابچىلارنى چىللاپ كېلىپ، ئۆز ئۆيىدە راۋاب چالدۇرۇپ مېھمان قىلدى.

يۇرتىمىزنىڭ تاغلىرىدا ئۇيغۇر چارۋىچىلىرى ياشايتتى، ئۇلارنىڭ جىگدە ياكى ئۇجمە ياغىچىدىن ئويۇپ ياسالغان بىر خىل راۋابى بولۇپ، بۇ راۋاب يۇرتىمىزدا «قويچى راۋابى» ياكى «ئاللەچە راۋاب» دەپ ئاتىلاتتى. تاغلىقلار بۇنداق راۋابقا ئۇستا بولۇپ،

www.uyghurkitap.com

راۋابنىمۇ ياخشى چالاتتى، تېكىستىنىمۇ ئۆزى ئىجاد قىلىپ، ئاھاڭلىرىنىمۇ ئۆزى ئىشلەيتتى، قويچى راۋابى بىلەن ئورۇنلاغان ناخشا ـ قوشاقتا بىر خىل يېڭىلىق تۇيغۇ بار بولاتتى.

تاغ راۋابچىلىرى تۇن ھەسسىگىچە راۋاب چالدى، مەنمۇ خام بولسىمۇ بىر ـ ئىككى پەدىگە چېلىپ بەردىم. ماڭا پايدا شۇ بولدىكى، مەن نۇرغۇن مەھەللىۋى تېكىستىلەرنى، مەھەللىۋى قوشاقلارنى ۋە بىرەر يۇزچە ماقال ـ تەمسىلنى خاتىرىلىۋالدىم، يەنە بىر كۇنلۇك ئوزۇق ـ تۇلۇك ئېلىپ، مېھماندوست ئىسمايىل ئاكا بىلەن خوشلىشىپ، ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەن تەڭلا ئۆز يولۇمغا ئاتلاندىم.

جىلغىدىكى ئۇچ ـ تۆت كەنتنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، چۇش مەزگىلىدە بىر چوڭ دەريا قىنىغا چۇشۇپ كەلدىم، بۇ دەريا باداغانلىقلارنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، «ئاقچىغ دەريا» دەپ ئاتىلاتتى، ئاقچىغ كەنتىگە، يەنى تاغقا ئەڭ يېقىن يەرگە يېتىپ بېرىش ئۈچۇن، بۇ دەريانى بويلاپ مېڭىپ، تارماق ئېقىندىن ئون نەچچىنى كېچىپ ئۆتۈپ، 20 كىلومېتىرچە يول يۇرۇشكە توغرا كېلەتتى.

شارقىراپ ئېقىۋاتقان ئاقچىغ دەرياسىنى بويلاپ ئاتلىق كېلىۋاتقىنىمەن، ئىككى تەرىپى تىك تاغلار بىلەن قورشالغان بۇ جىلغىدا مەندىن بۆلەك ئادەم يوق. پەقەت جىلغا ئاسمىنىدا جىلغا قاسىنىقىدىكى سۇغۇر ياكى تۇلكىلەرنى كۆزلەپ ئۇچۇپ يۇرگەن بۇركۇتلەردىن، پات ـ پات سايراپ قويىدىغان كەكلىكلەردىن ئۆزگە ھېچقانداق مەخلۇقات يوق. كەلكۇن پەسلىنىڭ ئەڭ ئەۋجىدە تۇرۇۋاتقان بۇ دەريانىڭ قۇرۇق تۇگمەنىدەك گۇرۇلدىشى، جىلغىنى ھازىرلا بېسىۋالىدىغاندەك تەييار تۇرۇشقان كەسمە تاغلار ئادەمگە قورقۇنچ سالاتتى.

مەن ئاشۇنداق قورقۇنچ ئىچىدە مېڭىپ، كۈن قىزارغان مە-
ھەلدە ئاندىن ئاقچىغ كەنتىگە يېتىپ كەلدىم، ئادەم بولۇشى
مولجالانغان كەنت ئىشخانىسىغا باردىم.

دېگەندەك كەنت ئىشخانىسىدا شۇ كەنتنىڭ بوغالتىرى ئاب-
لىز ئاخۇننى ئۇچراتتىم. ئابلىز ئاخۇن بۇدۇر چاچ، سېرىق ئۆڭ-
لۇك، يېشىل كۆز، ياش قۇرامى مەندىن سەل چوڭراق كەلگەن
ئوچۇق مىجەز يىگىت ئىكەن. مەن كىرگەندە ئۇ تۇرقىدىن يايلاق-
تىن كەلگەن قويچىغا ئوخشايدىغان، تومۇز پەسلىدىمۇ يىرتىلىپ
كەتكەن كونا چەكمەن چاپان كىيىۋالغان 40 ياشلار چامىسىدىكى
بىر كىشى بىلەن سۆزلىشىپ ئولتۇرغانكەن.

مەن ئۇ ئىككىيلەن بىلەن كونا تونۇشلاردەك كۆرۈشتۇم،
ئالدى بىلەن سۆز باشلىدىم:

— مەن «شەرق قىزاردى» كومۇناسىدىكى پالانى چوڭ ئەت-
رەتتىن بولىمەن، شېئىر ـ قوشاق دېگەندەك بىرنەرسىلەرنىمۇ
يېزىپ قويىمەن، يۇرتىمىزنىڭ تاغلىرىنى كۆرگۈم بار ئىدى،
شۇڭا ھەرقايسىڭلارنى پاناھ تارتىپ ئۇدۇل بۇ يەرگە كېلىشىم،
كىشىلەر ئاقچىغ يايلىقىنى بەك چىرايلىق دەيدىغان...

مەن شۇ كېچىسى ئابلىز ئاخۇننىڭ يېرىمى تاغ قاپتىلىدىن
ئويۇلغان، يېرىمى ئەگرى ـ توقاي جىگدە ياغچى بىلەن يېپىلغان
كونا ئۆيىدە قونۇپ قالدىم. كەچلىك تاماقتا، قېتىق بىلەن نان
يېدىم، ئەتىسى ئەتىگىنى ئۇلار پۇرچاق ئېشى ئېتىپ مېنى
ئۇزاتتى ـ دە، مۇشۇ يەردە قونۇپ قالغان ھېلىقى كىشىگە قوشۇپ
ئاقچىغ يايلىقىغا يولغا سالدى.

بىز ئىككى ئاتلىق كىشى دەريا قىنىدىن چىقىپ، ئۇچ سا-
ئەتچە دۆڭگە يامىشىپ تاغ ئۈستىگە چىقىپ كەلدۇق.

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

پاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق گۈللەر، نېمىدېگەن كەڭرى ئاسمان...

كۆز يەتمەيدىغان گۈزەل يايلاق تا ئۇپۇققىچە سوزۇلغانىدى، ئادەمنىڭ تىزغىچە چىقىدىغان ئوت ـ چۆپلەر رەڭمۇرەڭ گۈل ـ چېچەكلەرگە پۈركىنىپ تۇراتتى، بىراق يايلاقتا نە كالا، نە قوي دېگەندەك چارپايلار كۆرۈنمەيتتى.

ـــ بۇ يەرنى بىز قىشلاق دەيمىز، چارۋا مالىلىرىمىز ئۇ تەرەپتىكى يايلاقتا، ـــ دەپ چۈشەندۈردى ئۇ كىشى ھەيران قالغىنىمنى تۇيۇۋېلىپ.

بىز ئوتلاققا قاراپ مېڭىۋەردۇق، كۆپ ئۆتمەي ئاسمان ـ پەلەك ئېگىز تۇرغان بىر تاغنىڭ باغرىغا يېتىپ كەلدۇق. بۇ يەردە ئاپپاق قويلار يېشىل ئوتلاقلارغا خۇددى يۇلتۇزدەك چېچىلغانىدى. ئۇ يەر ـ بۇ يەردە گەمە ئۆيلەر كۆزگە چېلىقاتتى، تاغ باغرى تۇتاش كەتكەن يېشىل يايلاق بولۇپ، ئۇ خۇددى تاغقا يۆلەپ سېلىنغان يېشىل گىلەمدەك، تاغ باغرىنى بويلاپ قارلىق چوققىلارغىچە سوزۇلاتتى.

«پاھ، بىزنىڭ يۇرتىمىزمۇ گۈزەل يۇرت ئىكەن» دېدىم ئىچىمدە يايلاققا قاراپ.

تاغ باغرى ھەقىقەتەن سوغۇق ئىدى. ساھىبخانىنىڭ كونا پاختىلىق چاپىنى بۇ يەردە جانغا ئەسقېتىپ قالاتتى. توڭلىغىنىمدىن مۇرىلىرىم قورۇلۇپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرگەن ساھىبخانا گەپمىگە كىرىپ، ئۆز چاپىنىدىنمۇ بەتتەر بىر كونا چاپاننى ئېلىپ چىقتى ـ دە، ماڭا تەڭلەپ تۇرۇپ:

ـــ بۇ يەر دېگەن تاغ، كۈندۈزلىرى چېكىڭىزدىن تەر چىقىدۇ، كېچىسى قارايدىغان بولىسىڭىز ئېقىن سۇيىمۇ توڭلاپ كېتى-

دۇ، ـــ دېدى.

ئاخشىمى ساھىبخانا گەمىسىگە ئوت ياقتى، بىز ئوتنى چۆ-رىدەپ ئولتۇرۇپ كۆمۈچ كۆمۈپ يېيىشتۇق، راۋاب چېلىپ قو-شاقمۇ ئېيتىشتۇق. مۇھىمى مۇشۇ يەردە تۇغۇلۇپ، مۇشۇ يەردە چوڭ بولغان بۇ چارۋىچى ئاقچىغ تېغى توغرىسىدا ئاجايىپ بىر چۆچەكلەرنى سۆزلەپ بەردى.

43. سەنئەتنىڭ كۈچى

مەشھۇر شائىر تېيىپچان ئاكىنىڭ «تۇغمەس ناخشا» ناملىق شېئىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۇپلېتىدا: «سەنمۇ ئېيتىپ تۇگىتەل-مىگەن، شۇنداق ناخشا بۇ تۇغمەيدىغان» دەيدىغان مىسرالار بار. چوڭلارنىڭ تەۋەررۈك مىسرالىرىنى چاقچاقلا ئايلاندۇرغىلى بول-مايدۇ، ئەلۋەتتە. ئەگەر تېيىپچان ئاكىنىڭمۇ چاقچاقنى ياخشى كۆرىدىغان ئادەم ئىكەنلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ، بۇ مىسرالارنى چاقچاقلا ئايلاندۇرغىلى بولسا، ئۇنى «سەنمۇ چېپىپ تۇگىتەلمە-گەن، شۇنداق ئۇستەڭ بۇ تۇغمەيدىغان» دەپ ئۆزگەرتىپ، ئۆز-گەرتىلگەن بۇ مىسرانى ناھىيەمىزدە ئاتا ـ بوۋامۇ چېپىپ تۇ-گىتەلمىگەن، ھەتتا بۇ ھاشاردىن مەنمۇ قۇرۇق قالمىغان، نەچچە ئەۋلاد جاپا تارتىپ 30 يىلدا ئاران پۈتكۈزگەن «جەڭگىۋار» ئۆس-تەڭ قۇرۇلۇشىغا تەتبىقلاشقا بولىدۇ.

ئاشۇ جەڭگىۋار يىللاردا «جەڭگىۋار» دەپ ئات قويۇلغان بۇ ئۆستەڭ تاغ باغرىدىكى نورى يېزىسىنىڭ بورانتاي دېگەن يېرى-

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

دىن باشلىنىپ، 80 نەچچە كىلومېتىرلىق ساينى كېسىپ ئۆتۈپ گۈلاخما ۋە دامىكۇ يېزىلىرىغا تۇتىشاتتى. 1960 ـ يىلى قۇرۇلۇش باشلانغىنىغا قارىماي، تا مەن دېھقان بولۇپ يۈرگەن 70 ـ يىللارنىڭ بېشىغا كەلگەندىمۇ بۇ ئۆستەڭ قۇرۇلۇشى تېخى تامامىلانماي تۇراتتى. بۇ ئۆستەڭدە بوۋامۇ، دادامۇ ئىشلەپ يۈرۈپ، مېنى چوڭ قىلغان، بۇ ئۆستەڭدە ئىشلەش نۆۋىتى مانا ئەمدى ماڭىمۇ كېلىپ قالغانىدى.

ـــ «جەڭگىۋار» ئۆستىڭىدە ناھىيە بويىچە ئۇچرىشىش جېڭى بولىدۇ. ئەترىتىڭلاردىن 300 نەپەر خەلق ئەسكىرىنى ئېلىپ، 45 كۇنلۇك تەييارلىق بىلەن «جەڭگىۋار» ئۆستىڭىنىڭ 40 كىلومېتىرلىق بۆلىكىگە يېتىپ بېرىپ، ۋەزىپەڭلەرنى تاپشۇرۇۋېلىڭلار، ـــ دېدى تېلېفوندا كوممۇنانىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ھەر بىيلەرچە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ.

بۇ 1971 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنىدىكى ئىش ئىدى. ناھىيە بازىرىدىن 45 كىلومېتىرلىق بۆلەكتىكى ئىش ئورنىغا يېتىپ بېرىش ئۈچۈن ئاران ئۈچ كۇنلۇكلا مۆھلەت بېرىلدى. قاتناش قورالى، ئاش ـ ئوزۇق ۋە باشقا تەمىناتلار تۇغرىسىدا ھېچقانداق گەپ بولۇنمىدى، كونا ئادەت بويىچە بۇ «ھەممىنى ئۆزۈڭ ھەل قىل، ھەممىدە ئۆزۈڭگە تايان» دېگەندىن بېشارەت بېرەتتى.

مەن شۇ كۇنى كەچتىلا چوڭ ئەترەتتە يىغىن چاقىردىم، بۇ يىغىنغا ھەرقايسى كىچىك ئەترەتلەرنىڭ ئەترەت باشلىقلىرى، بوغالتىر ۋە ئامبارچىلىرى دېگەندەك كىشىلەر قاتناشتى. ھاشارغا ماڭىدىغان ئادەم سانى ھەرقايسى كىچىك ئەترەتلەرگە تەقسىم قىلىنىپ، نەق مەيدانىدا ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى، ھەرقايسى ئەترەت-

لەردىن تىزىملانغان 300 نەپەر خەلق ئەسكىرىنىڭ ئىككى كۈنىدىن كېيىن چوڭ ئەترەتكە يىغىلىدىغانلىقى ۋە چوڭ ئەترەت ئىشخانىسىدىن ئىش ئورنىغا قاراپ بىرتۈتاش يۈرۈپ كېتىدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلدى.

— ھەربىر ئەترەت ئوت ـ بوغۇزى تولۇق بولغان بىردىن ھارۋا چىقىرىسىلەر، ئۇنىڭدىن ئۆزگە، تەۋەيىڭلارداكى ئۈستا راۋابچىلارنى، دۇتار ـ داپچىلارنى، ناخشىچىلارنى تولۇق ئېلىۋالىسىلەر. ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى ئەترەتتىكىلەر ھىدايەت ئاخۇن ئېقىن، مەتنۇر ئاخۇن خالۋاپ، تۇرسۇن ئاخۇن راۋابلارنى ئېلىۋېلىشنى قەتئىي ئۇنتۇماڭلار، — دەپ تاپىلىدىم يىغىن ئاخىرىدا. مەن ئىسمىنى ئاتاپ ئۆتكەنلەر كەنتىمىزدىكى داڭقى بار قويچى راۋابى ئۈستىلىرى ۋە قىزىقچىلار ئىدى، بۇ قېتىمقى ھاشاردا ئۇلار بولمىسا بولمايتتى.

شۇنداق قىلىپ، ھاشارچىلارنىڭ يوتقان ـ كۆرپىسىنى، خۇرجۇن ـ خۇرجۇن نانلىرىنى، ئات ـ قېچىرلارنىڭ بوغۇزىنى سەككىز دانە ئات ھارۋىسىغا باستۇق، 1971 ـ يىلى 11 ـ ئاينىڭ 10 ـ كۈنى 300 ئادەم ئۈچتىن قاتار بولۇپ كەنتىمىزدىن ئايرىلدۇق ۋە ئىش ئورنىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق.

45 كىلومېتىر ساي يولىنى پىيادە بېسىش دېھقانلار ئۈچۈن ئاسانغا چۈشمەيتتى. پىچاق بىسىدەك قىرلىق شېغىللارغا دەسسەپ سەۋرىپ ئۆتۈكى تېشىلگەنلەر، نا ئىلاج خەلق ئەسكەرلىرىنىڭ كېيىمىنى تولدۇرغان كېسەلمەنلەر ئاسانلا ھېرىپ قالاتتى. قەدەمدە بىر توختاپلىپ، «چوڭ قوشۇن»نىڭ ئىلگىرىلىشىگە تەسىر كۆرسىتەتتى. ھە دېسىلا نەپ ئېلىشنى كۆزلەيدىغان ئايرىم ئۇششۇقلار ئاسمان ـ پەلەك ئېغىر يۈكلەرنى ئاران سۆرەپ كېـ-

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

تىۋاتقان ھارۋىلارغا چىقىۋالاتتى ـ دە، ھارۋىلارنىمۇ توختىتىپ قويياتتى. 10 كىلومېتىر ماڭا ـ ماڭمايلا بۇ يۇرۇشمىزدە مەسىلە كۆرۈلۈشكە باشلىغانىدى. ئەگەر بۇ سۇرئەتتە سەپەر قىلساق، كۆزلىگەن يەرگە ئىككى كۈندە ئەمەس، بەلكى 10 كۈندىمۇ يېتىپ بارغىلى بولمايتتى، سۇرئەتنى چاپسانلىتىمەن دەپ ئادەم تىللاشـ ـنىڭ، ئادەم ئۇرۇشنىڭ تېخى ئورنى يوق ئىدى.

ـــ قېنى سىلەر راۋابچىلار، راۋابلىرىڭلارنى ئېلىپ، سەپ ئالدىغا ئۆتۈڭلار، ناخشاڭلارنى باشلاڭلار، ـــ دېدىم مەن راۋاب سېلىنغان تاغارلىرىنى يۇدۇپ بەخرامان چاقچاقلىشىپ كېـ ـتىۋاتقان راۋابچىلارغا قاراپ.

ئۇلار شۇ ھامان ھەربىكەتكە كېلىپ كېتىۋاتقان ئادەملەر سېـ ـپىنىڭ ئەڭ ئالدىغا ئۆتۈشتى، بەش ـ ئالتە قويچى راۋابنى تەڭـ ـكەش قىلىپ، ناخشىسىنى باشلىۋەتتى:

ئاي مىسالىغ ئايمىدىڭىز، كۈن مىسالىغ كۈنمىدىڭىز،
ئىشقىڭىزدا بولدۇم ئاۋارە (خېنىمەي)، بۇ شەلىدە يوقمىدىڭىز.

ھىدايەت ئاخۇن ئېقىن ئاۋازى كالا مۆرىگەندەك ئۇنلۇك چىـ ـقىدىغان ئۇستا راۋابچىلاردىن ئىدى، ئىككىنچى كىچىك ئەتىرەتـ ـلىك مەتنۇرى خالۋاپمۇ راۋاب چېلىشتا، ناخشا توۋلاشتا ھىدايەت ئاخۇندىن قېلىشمايتتى. ئۇلار قاتاردا يەنە ئابدۇللا كاراس، ئابـ ـدۇقادىر كۈتۈ، سۇلايمان ياغ دەيدىغان ناخشىچىلارمۇ بار ئىدى. ئۇلارغا 30 ـــ 40 ئادەم جور بولۇۋاتاتتى.

تولۇن ئاي پارقىراپ، يۇلتۇزلار چاقناپ تۇرغان چۆل كېـ ـچىسى بىردىنلا زىلزىلىگە كەلدى. دېھقان بالىلىرىنىڭ تومۇ، ئەمـ ـ

ما قوپال ئاۋازى چەكسىز سايدا خوددى سەل ئاققاندەك يانغۇ پەيدا قىلدى، ھەربىر قالغانلار ھارغىنلىقىنى ئۇنتۇدى، ئايىغىنىڭ چەمى تېشىلگەنلەر ئاياغلىرىنى سېلىپ قولتۇقىغا قىستۇرۇشقان ھالدا يالاڭ ئاياغ پېتى سەپكە ئەگەشتى، شۇ مېڭىشىمىزدا، ئەتەسى كۈن قىيىلغان مەھەلدە بەلگىلەنگەن ئورنىمىزغا يېتىپ كەلدۇق ۋە قولمۇقول تۇتۇشۇپ، تاقىر سايدا گەمە كولاشقا، بولارغا كەپە ياساشقا باشلىدۇق.

— قىلىدىغان ئىشىڭلار مانا مۇشۇ، — دېدى كومۇنانىڭ بىر خادىمى، ئاھاڭ بىلەن بەلگە سېلىنغان، قوزۇق قېقىلىپ چام ئايرىلغان تاقىر ساينى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، — ئۆستەڭنىڭ تېگى ئالتە مېتىر، يانتۇ ئېگىزلىكى تۆت مېتىر 20 سانتىمېتىر بولىدۇ، چامىڭلارنىڭ ئۇزۇنلۇقى 50 مېتىر، ئالدى بىلەن ئۆستەڭنى كولاپ، ئۆلچەمگە يەتكۈزۈپ، تېخنىكلارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىسىلەر، ئۇلار رۇخسەت قىلغاندىن كېيىن تاناب تارتىپ تاش تىزىسىلەر، تىزىلىدىغان تاشنىڭ دىيامېتىرى 30 سانتىمېتىردىن تۆۋەن بولماسلىقى كېرەك، بولمىسا، تىزىلغان تاشنى بۇزۇپ تاشلاپ قايتا ئىشلەيسىلەر.

— ئۆستەڭنىغۇ كولارمىز، لېكىن ئۆستەڭگە تىزىلىدىغان تاشلار نەدە؟ — سورىدىم مەن ئۇ خادىمدىن. چۈنكى، مەن كۆزۈم يەتكەن دائىرە ئىچىدە ھېچقانداق زاپاس تاشنى كۆرمىگەنىدىم.

— تاش ئەنە ئاۋۇ سايدا، يېقىنى 10 — 15 مېتىر، يىراقلىرى ئۇچ - تۆت كىلومېتىر كېلىدىغان يەردە. ئۇنى ئۆزۈڭلەرگە تاينىپ توشۇپ كېلىسىلەر، ئۆستەڭگىمۇ ئۆزۈڭلار تىزىسىلەر، ۋەزىپىنى بۇرۇن ئورۇنلاپ بولساڭلار بۇرۇن قايتىسىلەر، ئاستا ئىشلەپ قىش بويى مۇشۇ يەردە ياتساڭلارمۇ ئىختىيار ئۆزۈڭلەر-

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ده، ـــ دېدى ئۇ خادىم قولى بىلەن تۆت تەرەپنى كۆرسىتىپ بو-
لۇپ.

قاياقتىن قاراڭ ۋە قانداق مۆلچەرلەڭ، ۋەزىپىمىز تولىمۇ ئېغىر ئىدى. قېتىپ كەتكەن ساي يۇزىدىن ئۆستەڭ چېپىش، قېزىۋېلىنغان توپىلارنى يەتتە ـ سەككىز مېتىر يىراقتا يۆتە-
كەش، ئۆستەڭ يۇزىنى تەلەپكە لايىق ياپسارلاش، يىراق ـ يىراقلاردىن ئادەم كۈچى بىلەن تاش توشۇپ كېلىپ، تېخنىكىۋى تەلەپ بويىچە ئۆستەڭ يۇزىگە تىزىپ چىقىش قول تۇتىدىغان مۇشكۈل ئىشلار ئىدى. نېمىلا دېگەنبىلەن 11 ـ ئاي كىرىپ قال-
غان بولغاچقا، ئەتىگەن ـ ئاخشاملىرى قول چىقىرىشىمۇ تەسكە توختايتتى. 300 ئادەمنى ئۈچ ۋاخلىق چاي بىلەن تەمىنلەش، بىخەتەرلىككە كاپالەتلىك قىلىشمۇ زۆرۈر ئىشلارنىڭ بىرسى ھېسابلىناتتى، «جەڭگىۋار» ئۆستىڭىنىڭ 10 يىللىق تارىخىدا ئېغىر ئەمگەككە چىدىمايى ئىش ئورنىدىن قېچىپ كەتكەنلەر، قاچىمەن دەپ يولدىن ئېزىپ قېلىپ، ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ كەتكەنلەر، ئىش ئورنىدا ئۆستەڭ قېشى ياكى تاش بېسىۋېلىپ جېنىدىن ئايرىلغانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. ئىشقىلىپ، سەللا دىق-
قەت قىلمىساق ئىشىمىزدىن چاتاق چىقاتتى، سەللا ھۇرۇنلۇق قىلدۇقمۇ، ۋەزىپىنى ۋاقتىدا ئورۇنلىيالماي، نەچچە ئونمىڭ ھا-
شارچىنىڭ ئارىسىدا كەتتىمىزنىڭ يۈزى تۆكۈلەتتى.

ئۆستەڭ چېپىش باشلاندى، قاتتىق يەرگە جوتۇ چېپىپ، بە-
زىلەرنىڭ قولى قاپىرىپ، تېرىسى تېشىلىپ كەتتى. ئېغىر ئىش-
تىن ۋايسايدىغانلار، ئولتۇرۇۋېلىپ ۋاقىت ئۆتكۈزىدىغانلارمۇ كۆ-
پەيگىلى تۇردى. مەن شۇ چاغدا كونا ئامالىمنى قايتا ئىشقا سال-
دىم ـ ده، راۋابچىلارنى ئەمگەكتىن ئازاد قىلىپ، ئۆستەڭ قېشى-

غا ئورۇنلاشتۇردۇم، ئۇلار جوتۇ ـ كۆرەك ئاۋازىغا تەڭكەش قىلىپ، نەغمىسىنى باشلىۋەتتى.

كەنتىمىز بازار ئىچىگە يېقىن كەنت بولغاچقىمۇ، بۇ كەنتنىڭ دېھقانلىرى مەدەنىيەت ساپاسى جەھەتتە باشقا كەنتتىكىلەردىن ئانچە ـ مۇنچە پەرقلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار كەچلىكى بازارغا كىرىپ، كىنو ـ تىياتىر كۆرەتتى. خانىلاردا، ھويلىلىرىدا مەشرەپ ئۇيۇشتۇرۇپ تۇراتتى، نەغمىچى ۋە ناخشىچىلار، ئويۇنكەش ۋە قىزىقچىلار ئادەملەر نىسبىتىدە خېلى چوڭ سالماقنى ئىگىلەيتتى. ناخشا ـ سازغا ھېرىسمەنلىكى پۈتۈن يۇرتقا ئايان ئىدى.

ئۆستەڭ مەشرەپى باشلاندى، نەغمە دېپىنىڭ ساداسى بىلەن جوتۇ ـ كەتمەننىڭ ئاۋازى ئۆزئارا قوشۇلۇپ كەتتى، يۇرەكنىڭ بېغىشىغا تېگىدىغان شوخ ناخشىلار ھاشارچىلارنىڭ كۆچىگە كۆچ قاتتى. بەزىلەر ئۆستەڭ چاپقاچ ناخشىغا قوشۇلدى. بەزىلىرى ئىلھامى تۇتۇپ كەتسە تۇرغان يېرىدە تۇرۇپ، بىرەر پەدە ئۇسسۇل ئويناپ كۆڭلىنى ئاۋۇتتى، ئىش سۇرئىتى ئېشىپ، سۇپەتمۇ ياخشىلاندى.

ئۆستەڭ پۈتتى، تاش يېغىش ۋە تاش تىزىش باشلاندى. نەغمىچىلەر ئالدىغا چۈشۈپ نەغمە قىلغاچ، تاش توشۇيدىغانلارنى باشلاپ ماڭدى. بۇ چاغدا شۇنداق بىر ۋەزىيەت شەكىللەندىكى، نەغمىچىلەر قانچە تېز ماڭسا، تاش يۈدۈۋالغان دېھقانلارمۇ شۇنچە چاپسان مېڭىشاتتى، 50 ــ 60 كىلوگىرام كەلگۈدەك ئېغىر تاشلارنى يۈدۈپ نەغمىچىلەرگە ئەگىشەتتى ۋە ئۈزۈن يولدىن زېرىكمەيتتى. نەغمىچىلەر خۇددى پاراۋۇزغا ئوخشاش، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ھاشارچىلار سېپىنى خۇددى ۋاگونلارنى سۈرىگەندەك سۆرەپ كېلەتتى. ھېچكىمنىڭ نەغمىچىلەرنىڭ كەينىدە قالغۇسى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى www.uyghurkitap.com

كەلمەيتتى. نەغمىچىلەر بىلەن يانمۇيان مېڭىپ ناخشىغا جور بو-
لۇش ئۇلار ئۈچۈن پەخىرلىنەرلىك ئىش بولۇپ ھېسابلىناتتى،
مانا بۇلار ئۇيغۇر ئىدى، جاپادىن قاچمايدىغان، ناخشا دېسە ھەم-
مىنى ئۇنتۇيدىغان، ئۆزىنىڭ كۆلكىسىنىمۇ، يىغىسىنىمۇ سەنئەت
بىلەن چەمبەرچاس باغلىۋەتكەن ئۇيغۇرلارنىڭ دەل ئۆزى ئىدى.

شۇ كۈنلەردە «جەڭگىۋار» ئۆستىگى قوماندانلىق ئىشتابىدا
مەجلىس ئۆتكۈزۈلدى. مەلۇم بىر ھەربىي ۋەكىل ماڭا دارىتىملاپ
تۇرۇپ: «بەشىنچى چوڭ ئەترەتنىڭ ئىش ئورنىدا ماڭ جۇشىنىڭ
ئۇزۇندىسىنى ئوقۇماي، سېرىق ناخشا ئوقۇغان، ئەمگەك مەيدانە-
نى پىرولېتارىياتقا ئىگىلەتمەي، بۇرژۇئازىيەگە ئىگىلەتكەن» دەپ
تەنقىد ئېلىپ باردى. مەن ئۇ مەجلىستە ئۆزۈمنىمۇ ئاقلىمىدىم،
بۇ ئىشنىڭ ئەھمىيىتىنى ئۇ يولداشقا چۈشەندۈرۈپمۇ ئولتۇرمە-
دىم، بىراق مەجلىستىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇ يولداش-
نىڭ تەنقىدىنى «قوبۇل قىلىپ» مەشرەپ ۋاقتىنى كەچكە يۆتكە-
دىم، شۇنىڭ بىلەن يامان كۆزدىن، يامان گەپتىن خالىي بولدۇم،
دېھقانلارغا مەنىۋى ئوزۇق بېرىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالمىدىم.

كۈندۈزى ئۇزۇندى توۋلاپ، كېچىسى مەشرەپ ئوينىلاپ 25
كۈن ئۆتۈپ كەتتى، ئۆستەڭ قېزىش ۋە تاش تىزىش ۋەزىپىسىمۇ
تەلەپ بويىچە ئورۇنلاندى. شۇنىڭ بىلەن 45 كۈنلۈك ۋەزىپىنى
25 كۈندىلا ئورۇنلاپ بولۇپ، باش ئىشتابتىن قىزىل بايراق ئې-
لىپ، نەچچە ئونمىڭ ھاشارچىنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈپ، تۇنجى
بولۇپ ئۆز كەنتىمىزگە قايتىپ كەلدۇق.

ئۆستەڭ ھاشاردىن تۇنجى بولۇپ قايتقانلىقىمىز ئىش ئور-
نىغا ۋە پۇتۇن ناھىيەگە پۇر كەتتى. ئەپسۇسكى، ئايرىم سېكرې-
تارلار ۋە ئايرىم كىشىلەر: «بەشىنچى چوڭ ئەترەتتىكىلەر 300

ئادەم ئېلىپ كېلىدىغان يەرگە 500 ئادەم ئېلىپ كەپتۇ»، «بە-شىنچى چوڭ ئەتراپتىكى سېكرېتارى قوماندانلىق ئىشتابىدىكى-لەر بىلەن تونۇشىدىكەن، شۇڭا ۋەزىپىنى تەقسىماتتىكىدىن ئاز بەرگەنكەن» دېيىشتى ـ يۇ، ھەقىقەتنى بىلەلمىدى، ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ ئۇيغۇرلار ئارىسىدىكى غايەت زور كۈچ ـ قۇدرىتىنى بولسا تېخىمۇ ھېس قىلالمىدى.

كېيىن قانداق بولدى دېمەمسىلەر، ئاردىدىن نەق 17 يىل ئۆتكەندە، يەنى 1988 ـ يىلى خىزمەت بىلەن يۇرتۇمغا بارغاندا، ناھىيەلىك پارتكومنىڭ سېكرېتارى ئىسمايىل تاشتۆمۇر ۋە نا-ھىيەلىك خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرى مەت-قۇربان تۇرسۇننىڭ يول باشلىشى بىلەن ئاشۇ قېتىمقى ئىش ئورنىغا قايتا كەلدىم ۋە ئۆز قولۇم بىلەن تىزىپ قويغان تۆت دانە قارا تاشنى تېپىپ، شۇ چاغدىكى مەنزىرىلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. ئاللىقاچان ئالەمدىن ئۆتكەن ئاشۇ نەغمىچىلەرنىڭ ئىلھامبەخش ئاۋازىنى قايتا ئاڭلىغاندەك بولۇپ، كۆزۈمگە ياش ئالدىم.

44. تەقدىرىمنىڭ بۇرىلىشى

1972 ـ يىلى 8 ـ ئايدا يۇرتىمىزنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى «قاغىلىق سۇ ئامبىرى»نىڭ چوڭ دامبىسىنى يار ئېلىپ كەتتى. ئامبار سۇيى سىغمىچانلىقىدىن ئېشىپ كەتكەنمۇ، يا سۇ ئامبا-رىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئېكولوگىيەلىك تەڭپۇڭسىزلىققا

چىداپ تۇرالمىغانلار قەستەنگە يار قويۇۋەتتىمۇ، ئىشقىلىپ، سۇ ئامبىرىدىن ئېتىلىپ چىققان ئۇلۇغ سۇ چىرا بوستانلىقىنىڭ غەرب تەرىپىنى ئەگىپ ئۆتۈپ، لوپ ناھىيەسىنىڭ بەشتوغراق يېزىسىغا ئېقىپ باردى ـ دە، بۇ يېزىنىڭ شەرق تەرىپىدە ئىنتايىن زور زىيانلارنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ يىلقى كۈزگى بۇغداي تېرىلغۇسى ئۈچۈن تەييارلانغان پۈتۈن سۇ بىكارغىلا ئېقىپ كېتىپ، سۇ ئامبىرىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بوستانلىققا ئېغىر تەسىرلەرنى كۆرسەتتى. ئەگەر دامبىنى ئېتىپ، بىر ئاي ئىچىدىلا ئۇ ئامبارنىڭ سۇ زاپىسى تولۇقلانمىسا «شەرق قىزاردى» كومۇناسىنىڭ بۇ يىلقى كۈزگى بۇغداي تېرىلغۇسىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىدىن سۆز ئاچقىلى بولمايتتى.

شۇ چاغدا كومۇنادىن جىددىي ئۇقتۇرۇش كەلدى، شۇ ئۇقتۇرۇشنىڭ تەلىپىگە ئاساسەن، مەن ئۆزۈم تۇرغان چوڭ ئەترەتتىن 220 نەپەر خەلق ئەسكىرىنى سەپەرۋەر قىلىپ، يوتقان ـ كۆرپىسىنى ۋە ئوزۇق ـ تۇلۇكىنى ئات ھارۋىسىغا بېسىپ، قاغىلىق سۇ ئامبىرىغا ئېلىپ ماڭدىم ۋە دامبا ياساش ئەمگىكىنىڭ ئالدىنقى سېپىگە ئاتلاندىم.

بىز ئۇرۇشقا ماڭغان جەڭچىدەك يۇگۇرگەن پېتى ئىش ئورنىغا يېتىپ باردۇق ـ دە، شۇ ھامان ئۇزۇنلۇقى 50 مېتىر، ئېگىزلىكى ئىككى مېتىرلىق دامبىنى توپا توشۇپ ئېگىزلىتىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋالدۇق، ھايال بولماي ئىشقا چۈشۈپ، تاغار ـ قاپلاردا توپا توشۇشقا باشلىدۇق.

شۇنداق ئىشلەپ يۈرۈپ، بىرەر ھەپتىچە ئۆتۈپ كەتتى. بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن ئۆيۈمدىن نان ئەكېلىۋېلىش ئۈچۈن ئۆيگە

بېرىپ كەلمەكچى بولدۇم ـ دە، نازارەتچىلىك ئىشىمنى باشقىلار ـ غا تاپشۇرۇپ بېرىپ، ئاتقا مىنىپ ئۆيگە قاراپ يۈرۈپ كەتتىم.

ئات ـــ شۇ چاغدىكى سېكرېتارلارنىڭ ئاساسلىق قاتناش قورالى ئىدى. سەل يىراقراق يەرلەرگە ئەمگەككە بارساق، كوممۇ ـ ناغا مەجلىسكە كەلسەك، ئاتقا مىنىپ باراتتۇق. مېنىڭ ئېتىم بىر قۇلا ئات بولۇپ، مەندىن ئىلگىرىكى سېكرېتارلار قارىشە ـ ھەردىن ئەكەلدۈرگەنكەن.

مەن ئېتىمنى يورغىسىغا قويۇپ بەرگەن پېتى ناھىيە بازا ـ رىغا كىرىپ كەلدىم. ئوقئۆستەڭنىڭ چوڭ كۆۋرۈكىدىن ئۆي تە ـ رەپكە قايرىلىۋېتىپ، ئادەتتە كىنو ئېلانى چاپلىنىدىغان بىر دوسكىغا قىزىل رەڭلىك بىر قەغەزنىڭ چاپلانغىنىنى كۆرۈپ قالدىم، يېقىن بېرىپ، ئاتتىن چۈشمەي تۇرۇپ ئوقۇۋېدىم، ئۇ ئېلاندا ئىشچى ـ دېھقان ـ ئەسكەرلەر ئارىسىدىن ئالىي مەكتەپ ـ كە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىدىغانلىقى، ئوقۇغۇچى قوبۇل قە ـ لىشقا كەلگەنلەرنىڭ ناھىيەلىك خەلق كومىتېتى مېھمانخانىسى ـ نىڭ پالانى نومۇرلۇق ئۆيىگە چۈشكەنلىكى، ئوقۇشنى خالىغۇ ـ چىلار بولسا ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە بېرىپ تىزىمغا ئالدۇرۇشى كېرەكلىكى مۇپەسسەل قەيت قىلىنىپتۇ.

ئاتنىڭ بېشىنى ئۆي تەرەپكە بۇرىدىم، لېكىن كاللامغا بىر يېڭى خىيال كىرىۋىدى، تۇيۇقسىزلا پىكرىم ئۆزگىرىپ، ئېتىمـ ـ نىڭ بېشىنى ناھىيەلىك خەلق كومىتېتى مېھمانخانىسى تەرەپكە قاراتتىم.

ـــ ئىسمىم پالانى بولىدۇ، پالانى كومۇنانىڭ پۈستانى چوڭ ئەترىتىدە دېھقانچىلىق قىلىمەن، ـــ دېدىم مەن ئىشىكتىن كى ـ رىپ سالام بېرىپلا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلغىلى ئۇرۇمچىدىن كەل ـ

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

گەنلەرگە.

ئابلىمىت مۇئەللىم ۋە ئىسلام مۇئەللىم دەيدىغان بۇ ئىككىلەن مېنى قارشى ئالمىدىغانلىقىنى بىلدۇردى. ئۇلارنىڭ ئۆز - ئۆزىنى تونۇشتۇرۇشچە، ئابلىمىت مۇئەللىم قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تەنتەربىيە فاكۇلتېتىدا ئىشلەيدىكەن، ئىسلام مۇئەللىم بولسا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى سىياسىي - قانۇن فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇتقۇچىسى ئىكەن، ئۇلار بۇ يىل ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش خىزمىتىگە ئاجرىتىلىپ، بىزنىڭ مۇشۇ ناھىيەگە كېلىپ قاپتۇ.

ئىسلام مۇئەللىم مۇنداق دېدى:

— 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچىلار سىزنى بىزگە تونۇشتۇردى، شېئىر - ماقالە يازىدىكەنسىز، ئۆزىڭىزمۇ ئوبدان چېنىقىپ، چوڭ ئەترەت سېكرېتارى بوپسىز، شۇڭا 10 كۈندىن كېيىن ئېلىنىدىغان ئىمتىھانغا قاتنىشىڭ، بۇ گەپلەرنى ئۆزدىڭىزلا بىلىڭ...

مەن ئەتىسىلا بىر كادىرنى سۇ ئامبىرى قۇرۇلۇشىغا ئەۋەتىپ، ئۆزۈم كۆزگى بۇغداي تېرىلغۇسىنى تۇتىدىغان بولدۇم. ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئوقۇتقۇچىلىرىمنى ئىزدەپ تېپىپ، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ دەرسلىكلىرىنى تېپىپ كەلدىم - دە، كېچە - كۈندۈز ئۆگىنىشكە باشلىدىم، ئالتە يىل بۇرۇنقى ئۆگەنگەنلىرىمنى يېڭىباشتىن يادىمغا ئالدىم، ئوقۇتقۇچىلىرىم بىلەن بىللە ئولتۇرۇپ ئىمتىھان سوئاللىرىنى پەرەز قىلىپ، ئۆگىنىش دائىرىسىنى كېڭەيتتىم. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشقا بەل باغلىغىنىمنى، ھەتتا ئىمتىھان ئۈچۈن تەييارلىق قىلىۋاتقىنىمنى ھېچ كىشىگە بىلدۈرمىدىم.

ئىمتىهان ۋاقتىمۇ كېلىپ قالدى. بۇ ئىمتىهان ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە، يەنى مېنىڭ ئانا مەكتىپىمدە ئېلىندى. ئەڭ قاملاشقان يېرى، بۇ ئىمتىهانغا كونا ئوقۇتقۇچىلىرىم نازارەتچى قىلىپ بەلگىلەندى.

ئاردىدىن 20 كۈنلەر ئۆتتىمىكىن، ھېلىقى ئابلىمىت مۇئەللىم ماڭا خەۋەر بەردى. شۇنىڭ بىلەن يۇگۇرگەن پېتى 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە كىرىپ، مەكتەپ تېمىغا چاپلانغان ئىمتىهان نەتىجىسىگە كۆز سالدىم. قارىسام، ئىمتىهانغا قاتناشقان 150 نەپەر ئوقۇغۇچى ئىچىدە مېنىڭ ئىسمىم ئەڭ يۇقىرىدا تۇرۇپتۇ، سىياسەتتە 100، ئەدەبىياتتا 98، فىزىكىدا 100، خىمىيەدە 98 ۋە ماتېماتىكىدا 78 نومۇر ئاپتىمەن.

شۇنىڭ بىلەن ئالىي مەكتەپكە بارىدىغان بولۇپ قالدىم، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تىل ـ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنغانلىق ئۇقتۇرۇشىمۇ قولۇمغا تەگدى. بىراق، ھازىرغىچە سىر ساقلاپ يۈرگەن بۇ ئىشنى ئاشكارىلاپ، كوممۇناغا مەلۇم قىلىۋىدىم، كوممۇنا مەسئۇلى، يەنى كوممۇنا پارتكومىنىڭ يىڭ فامىلىلىك سېكرېتارى ئالىي مەكتەپكە ئوقۇشقا بېرىشىمغا زادى قوشۇلماي قويدى.

— سېنى ئاران تەسلىكتە تەربىيەلىدۇق، ئاشۇ چوڭ ئەترەتتە ئىشلەۋەر، ئىككى ئايدىن كېيىن كوممۇناغا كادىر قوبۇل قىلىمىز، سەن قوبۇل قىلىنمىدىغان نامزاتلارنىڭ بىرسى، — دەپ تاش چىشلەپ تۇرۇۋالدى، نېمە دېسەممۇ، ھەتتا يېلىنىپ ـ يالۋۇرسامۇ گېپىم ئاقمىدى.

زەردىگۆش بولۇپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، كوممۇنا باشلىقى ئابدۇراخمان تۆمۇر چوڭ ئەترەتكە مېنى ئىزدەپ پېتىپ

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

كەلدى ـ دە، ماڭا:

ـــ بۇ تېپىلغۇسىز ئوبدان پۇرسەت، ئۇكام، تەييارلىقىڭنى قىلىۋەر، يىڭ شۇجى بىلەن ئۆزۈم سۆزلىشىپ، سېنىڭ ئىشىڭنى توغرىلايمەن، ـــ دەپ قويۇپلا قايتىپ كەتتى.

شۇنىڭ بىلەن يىڭ شۇجى ئورنۇمغا ئىزباسار كۆرسىتىپ بېرىش شەرتى بىلەن ئوقۇشقا بېرىشىمغا قوشۇلدى، يادىمغا كەلگەن بىرەيلەننى ئىزباسار ئورنىدا كۆرسەتتىم ۋە تەييارلىقلىرىمنى پۈتكۈزدۇم، ياخشى كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يەنى 1972 ـ يىلى 9 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا «ئورال» ماركىلىق قارا ماشىنىنىڭ كوزۇپىغا ئولتۇرۇپ، تاڭ يورۇشى بىلەن تەڭ خوتەن شەھىرىگە قاراپ يولغا چىقىپ كەتتىم. يولغا چىقىشتىن بۇرۇن، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم ۋە كەنتىمىزنىڭ دېھقانلىرى بولۇپ 80 گە يېقىن ئادەم مېنى ئۇزىتىپ قويدى. ئاخىرىدا يېزىغا قايتىپ بەش يىل يەتتە ئاي ئۆتكەندە، مەن 21 ياشقا كىرىپ تۆت ئاي ئاشقاندا تەقدىرىمدە ئۆزگىرىش بولۇپ، يېڭى سەپەرگە ئاتلاندىم.

2013 ـ يىلى 2 ـ ئاي

ئىككىنچى بۆلۈم كېيىنكى 30 يىل

مەن ۋە «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى

1976 ـ يىلى 7 ـ ئايدا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى جۇڭگو تىل ـ ئەدەبىياتى فاكۇلتېتى ئەدەبىيات كەسپىدىكى تۆت يىللىق ئوقۇشۇم ئاخىر تاماملاندى. بىز بىر سىنىپتا ئوقۇۋاتقان 39 ئو-قۇغۇچى ۋە بىز بىلەن پاراللېل باشقا كەسىپتىكى ئوقۇغۇچىلار خىزمەت تەقسىماتىنىڭ ھەلەكچىلىكى بىلەن ئازدۇر ـ كۆپتۇر جىددىيلىشىشكە باشلىدۇق.

ئۇ چاغلار مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى بولۇپ، بۇ قارارلار ئوقۇش پۈتكۈزىدىغان ئوقۇغۇچىلارمۇ مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى مائارىپ تۈزۈلمىسىنىڭ تۈنجى نامايەندىلىرى، مە-دەنىيەت ئىنقىلابىدىن كېيىن ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغان تۈنجى قارارلىق ئىشچى ـ دېھقان ـ ئەسكەر ئوقۇغۇچىلار ئىدۇق. مەنمۇ بۇ مەكتەپكە خوتەن ۋىلايىتىگە قاراشلىق چىرا ناھىيەسى-دىن دېھقان ئوقۇغۇچى سۈپىتىدە 1972 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ئو-قۇشقا كەلگەنىدىم. ئۇ چاغلاردا ئوقۇغۇچىلار ئوقۇش پۈتكۈزۈش ھارپىسىدا، ئالىي مەكتەپلەردە مەكتەپ مەسئۇلى، مەكتەپ ئىل-مىي بۆلۈم مەسئۇلى، مەكتەپ ئىتتىپاق ياچېيكىسىنىڭ شۇجە-سى قاتارلىقلارنىڭ ئىشتىراك قىلىشىدا «تەقسىمات ئىشخانىسى»

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

دەيدىغان بىر ۋاقىتلىق ئورگان تەشكىل قىلىناتتى. ئۆز دەۋرد-
ىنىڭ ئالاھىدىلىكىگە لايىق، بۇنداق ئىشخانىغا يەنە «ئىشچىلار
ۋەكىلى» دەيدىغان بىرقانچە خادىمىمۇ قاتناشتۇرۇلاتتى. شۇ چاغدا
شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا مەكتەپ باشقۇرۇشقا كەلگەن بىرقانچە
ئۇيغۇر نەپەت ئىشچىسىمۇ بار ئىدى. ئۇلار تەبىئىي رەۋىشتە ئۇ
ئىشخانىغا مۇھىم خادىم سۈپىتىدە قاتناشتۇرۇلغانىدى. دەرسخانا
بىناسىغا كىرىسەك ـ چىقساق، ئەدەبىيات ئوقۇتۇش بىناسىنىڭ
50 قەدەم جەنۇبىغا جايلاشقان تۆت قەۋەتلىك بىر سېرىق بىناغا
كۆزىمىز چۈشەتتى. ئۇ بىناغا كىرىپ ـ چىقىۋاتقانلار باشقا
بىرسى ئەمەس، بەلكى ئۆمۈرلۈك تەقدىرىمىزگە چېتىشلىق مۇ-
ھىم ئادەملەر ئىدى. چۈنكى، شۇ چاغدىكى تەقسىمات ئىشخانىسى
ئەنە ئاشۇ مەمۇرىي بىناغا جايلاشقانىدى.

بەزىدە ئۇ بىنادىن بەزىبىرىمىزگە مۇناسىۋەتلىك مۇھىم
خەۋەرلەرمۇ چىقىپ قالاتتى. بۇ خەۋەرنىڭ كىملەر ئارقىلىق چە-
قىۋاتقىنىنى ئۇقمىساقمۇ، بۇنداق خەۋەرلەرگە دىققەت قىلماي،
ئىشەنمەي تۇرالمايتتۇق. خەۋەرلەر ھەتتا «ئەپقاچتى گەپلەر»
بولسىمۇ، ئۆزىمىزنى زورلاپ تۇرۇپ ئىشىنىشكە تىرىشاتتۇق.

بىر كۈنى كىمدۇر بىرسى مەن توغرۇلۇق مۇنداق بىر خە-
ۋەرنى ئېلىپ كەلدى. ئېيتىلىشىچە، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىي
ئىجادىيەت ئىشخانىسى (ئۆز ۋاقتىدا ھازىرقى ئەدەبىيات ـ سەنە-
ئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ فۇنكسىيەسىنى ئادا قىلىدىغان، قۇ-
رۇلغىنىغا ئەمدىلا بىر يىل بولغان بىر ئىشخانا)دىن پالانى كىشى
مەكتەپ تەقسىمات ئىشخانىسىغا ئالاھىدە كەپتۇ ۋە ئەبەيدۇللا
ئىبراھىم بىلەن يەنە ئىككى ئوقۇغۇچىنى ئۈرۈمچىدە قالدۇرۇشقا
بولمايدۇ، ئۇلارنى جەزمەن كەلگەن يېرىگە تەقسىم قىلىۋېتىش

لازىم، دەپ ئالاقە يوللاپتۇ، دېگەن گەپلەر ئىكەن.

مەن بۇ خەۋەرگە ئىشەنمەي دېسەمۇ، ئىشىنىشكە مەجبۇر بولدۇم. چۈنكى، تېخى بۇنىڭدىن ئىككى - ئۈچ كۈن ئىلگىرىلا دەرس بىناسىغا كىرىپ كېلىۋېتىپ، كەينى تەرىپى تىك كەلگەن بىر سەككىز كىشىلىك كونا جىپنىڭ مەمۇرىي بىنا ئالدىدا تۇر-غىنىنى ۋە ئۇ ماشىنىدىن كەينىدىن قاراپ تونۇغلى بولمايدىغان بىر كىملەرنىڭ چۈشۈپ كېلىۋاتقىنىنى تاسادىپىي كۆرۈپ قالغا-نىدىم. ئۇ چاغدا قاتتالتىرلىق پىكاپلار تۈگۈل، ئەنە شۇنداق لاتا پىكاپلارمۇ كەمدىن - كەم ئۇچرايدىغان ئۈرۈمچىدە ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشخانىسىنىڭ بۇ پىكاپى رەسمىي شائىر - يازغۇچى ئەمەس، تۆت كۈپلېت شېئىر - قوشاق يادلا-يالايدىغان ياكى شېئىر دەپ ئاتىلىدىغان قوشاقلارنى توقۇيالايدا-غان ھەۋەسكارلار ئۈچۈنمۇ ئالاھىدە تونۇشلۇق ئىدى. بۇ پىكاپتا ئولتۇرغانلار ھەۋەسكارلارنىڭلا ئەمەس، خېلى - خېلى ئەدىبلەر-نىڭ تەقدىرىنىمۇ ئۈيان - بۈيان قىلالايدىغان كاتتا ئەربابلاردەك بىلىنەتتى.

يەنە كېلىپ ئەدەبىي ئىجادىيەت ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى بولغان مەلۇم «ئەرباب» بىلەن مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلى ئۆزئارا ياخشى تەسىراتقا ئىگە ئەمەس ئىدۇق، 1975 - يىلى سانجىدا ئاپ-تونوم رايونلۇق ئەدەبىي ئىجادىيەت سۆھبەت يىغىنى ئېچىلغان مەزگىلدە ۋە شۇ يىلى بۇ ئىشخانىنىڭ قارىمىقىدىكى «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» ژۇرنىلىدا بىر ئايلىق پىراكتىكا قىلغان مەزگىلدە، مەلۇم ھەق - ناھەق مەسىلىسى تۈپەيلى، «ئۇ ئەرباب» بىلەن گەپ تالىشىپمۇ قالغانىدىم. بۇ ئىشلار بىر قولىدا ئوت، بىر قولىدا تۈتۈرۈق كۆتۈرۈپ، پۈرسەت تاپسا ئوت قويۇپ يۇرىدە-

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

غان ئادەملەرنىڭ ئارىغا سوغۇقچىلىق سېلىشى نەتىجىسىدە بولۇپ ئۆتكەن ئىشلار ئىدى. شۇ چاغلارنىڭ ئاتموسفېراسى شارائىتىدا، ئۇنداق ئادەملەرنىڭ ئۇتقۇيروقلۇق قىلىشىدىن ساقلانغىلىمۇ بولمايتتى.

مەن مۇناسىۋەتلىك ۋەقەلەرنىڭ ئالدى ـ كەينىنى باغلاپ كۆرۈپ، بۇ خەۋەرگە ئىشەنمەيمۇ قالمىدىم، ماڭا بۇ ئىشلار شۇنداق بولىدىغاندەك تۇيۇلدى ـ يۇ، بۇ ئاقىۋەتكە ھەيرانمۇ بولمىدىم. چۈنكى، ئۇ چاغلاردا ئۇرۇمچىدە قېلىش ياكى ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ كېتىش توغرىسىدا تېخى كەسكىن بىر پىكىرگە كەلمىگەنىدىم. يۇرىكىمگە قولۇمنى سېلىپ باقسام، ئۇرۇمچىدە قېلىپ، بىرەر خىزمەتنىڭ پېشىنى تۇتۇپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتنىمۇ ئوبدان ئېلىپ بېرىپ، نام چىقىرىش ئويۇمۇ يوق ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ئۇتۇق قازانماقچى بولغان ھەرقانداق ياش ئۇرۇمچىدىن ئىبارەت رىقابەتلەر قاينىپ تۇرىدىغان بۇ قازانغا ئۆزىنى تاشلىشى زۆرۈر ئىدى. شائىرلارنىڭ چوڭى، يازغۇچىلارنىڭ كاتتىسى ياشايدىغان بۇ شەھەردە ياشىغاندىلا، ۋاقتى كەلسە ئۇلاردىن تەلىم ئېلىشقا، ۋەزىيەتنى ئوبدان مۆلچەرلەپ، تەڭ ياشىلىقلارغا، ھەتتا چوڭ ياشلىقلارغا رىقابەت ئېلان قىلغىلى بولاتتى. ئۆز يۇرتۇڭغا، يەنى كىچىك شەھەرلەرگە كەتسەڭ ساڭا رىقابەتچى چىقمىشى ناتايىن ئىدى. ھەتتا سەندە «ئاتا يازغۇچىلىق»، «ئاتا شائىرلىق» كىبىرى پەيدا بولۇپ قېلىپ، رىقابەتتە ئىلگىرىلىشىڭگە ئىمكان بولماسلىقى مۇمكىن ئىدى.

«ئۆز يۇرتۇمغا قايتۇرۇۋەتسە نېمە بوپتۇ، قايتسام قايتاي، ئاتا ـ ئانامنىڭ خىزمىتىدە بولارمەن» دېدىم ـ يۇ، كۆڭلۈمنىڭ بىر يېرى يەنە ئۇرۇمچىنى تارتىپ تۇردى. چۈنكى، مەن 1963 ـ

يىلىدىن باشلاپلا شېئىر ئىجادىيىتىگە ھەۋەس قىلغانمەن. تۇنجى شېئىرىممۇ شۇ يىللاردا يورۇقلۇققا چىققان. شۇنىڭدىن بۇيان بىرمۇنچە شېئىر ـ ھېكايىلىرىم، ھەتتا بىرقانچە پارچە ئەدەبىي تەرجىمىلىرىممۇ مەتبۇئات يۈزى كۆرگەندى. ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپلا كېتىدىكەنمەن، بۇ ئاساستىن يەنە بىر بالداق ئۆرلەشكە شەرت ـ شارائىتىنىڭ يار بېرىشى ناتايىن ئىدى.

كونىلارنىڭ: «ياخشى گەپمۇ ئۇچ كۈن، يامان گەپمۇ ئۇچ كۈن» دېگەنلىرى ھەقىقەت ئوخشايدۇ. تىنچ كۆڭلۈمنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلغان، ھەتتا ساۋاقداشلىرىمنىڭ قۇلىقىغمۇ كىرىپ چىققان بۇ گەپلەر ئۇچ كۈن ئۆتمەي كونا گەپكە ئايلاندى. مېنىڭ ـ مۇ، باشقىلارنىڭمۇ يادىدىن كۆتۈرۈلدى.

شۇ كۈنلەردە ئاتا ـ ئانامغا خەت يازدىم، گەپ ئەگىتىپ تۇ ـ رۇپ، ئۇلارغا «ئۈرۈمچىدە قالسام بولارمۇ» دېگەن مەزمۇننى ئۇق ـ تۇردۇم. بىراق، ئاتا ـ ئانامنىڭ ئەقلىنى راستلا تۆۋەن چاغلاپ قاپتىمەن. چۈنكى، ئاتا ـ ئانام ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەردىن ئىدى، ئىلىم ـ مەرىپەت ئىگىلىشىمگە، بولۇپمۇ شېئىر ـ قوشاق يېزىشىمغا ھەر دائىم مەدەتكار بولاتتى.

كۆپ ئۆتمەيلا ئاتا ـ ئانامدىن خەت كەلدى. ئۇ خەتتە دادام مۇنداق يېزىپتۇ: بىز ئۆمرىمىزنىڭ تەڭدىن تولىسىنى ياشاپ بولدۇق، سەن بولساڭ ئۆمرۈڭنىڭ تەڭدىن تولىسىنى ئەمدى يا ـ شايسەن. كونىلار: «تاش چۈشكەن يېرىدە ئەزىز» دېگەنكەن، ئۈ ـ رۈمچىدە قالساڭ قال، لېكىن قالغانغا تۇشلۇق بىرەر ئىش قىل...

شۇنداق تۇرسام، تەقسىمات ئىشخانىسىدىن ئۇزۇمنىڭ «شىنجاڭ گېزىتى» ئىدارىسىگە تەقسىم قىلىنغانلىقىم توغرا ـ

سىدا خەۋەر چىقىپ قالدى. كېيىن بۇ خەۋەر مەكتەپتە قالدۇرۇ-لىدىكەن، دېگەن خەۋەرگە ئۆزگەردى. يەنە ئۇچ كۈن ئۆتۈپ، ئاپ-تونوم رايونلۇق پارتكوم تەشۋىقات بۆلۈمىگە تەقسىم قىلىنىدى-كەن، دېگەن خەۋەرمۇ ئاڭلاندى.

ئويلاپ باقسام، بۇ ئۇچ خەۋەرنىڭ ھەممىسى مۇمكىنچىلىكى چوڭ بولغان قىياسلار ئىدى. خەۋەرلەردە ئېيتىلغان بۇ ئۇچ ئو-رۇن سىياسىي قىياپىتى ياخشى بولغان «قىزىل»لارغا ياكى نىس-بەتەن «قىزىللار»غا ئېھتىياجلىق مۇھىم ئورۇنلار ئىدى. دەرۋە-قە، ئوقۇش پۈتكۈزگەن ئۇ چاغلاردا مەن ئالتە يىللىق پارتىيەلىك ئىستاژنىغا ئىگە، ئاساسىي قاتلامدا پارتىيە ياچېيكا سېكرېتارى، ئىتتىپاق باش ياچېيكىسىنىڭ سېكرېتارى، خەلق ئەسكەرلىرى لىيەنىنىڭ باشلىقى دېگەندەك «قىزىل» ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن «ئىستىقبالللىق» ئوقۇغۇچىلاردىن ئىدىم. بۇ خەۋەرلەر مۇمكىن-چىلىككە ئايلىنالايدىغان ئېقاچتى گەپلەر بولسىمۇ، بىراق، بۇ خەۋەردە قەيت قىلىنغان ئۇچ ئورۇن مېنى ئانچە قىزىقتۇرۇپ كېتەلمەيتتى. 1974 ـ يىلى «شىنجاڭ گېزىتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدە ئىككى ئايلىق پىراكتىكا قىلغانىدىم. تەسىراتىم شۇ بولغانىدىكى، ئاخبارات مۇھەررىرى بولغان ئادەم بىر قېلىپتىلا يېزىلغان، باش ـ ئاخىرى ئوخشاش بولغان خەۋەر ماقالىلىرى بىلەن ھەپىلىشىدىغانلا گەپ ئىكەن، ئادەملەرنىڭ ئىسمىنى، ئىستاتىستىكا سانلىرىنى قايتا ـ قايتا سېلىشتۇرمىسا، سەككىز سائەت ياكى ئون سائەتلەپ ئۇستەلدە ئولتۇرمىسا بولمايدىكەن، پولاتتەك ئىنتىزام ئادەملەرنىڭ شەخسىي ئەركىنلىكىنى چەكلەپ تۇرىدىكەن. ئاخبارات بىلەن شۇغۇللانغان ئادەم ئاخبارات تىلىغا كۆنۈپ كېتىدىكەن ـ دە، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغا-

لى بولمايدىكەن ۋە باشقىلار.

1976 ـ يىلى 8 ـ ئاينىڭ 21 ـ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن تەقسىماتنىڭ «دۇمبىقى» يېرىلدى. تەقسىماتىم ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ، روھىمنى چۈشۈرۈۋەتتى، تەقسىمات لايىھەسىدە ئېيتىلمىشچە، ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىغا تەقسىم قىلىنىپتىمەن، بۇ كومىتېت قارىمىقىدىكى «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىدا ئىشلەيدىكەنمەن.

مەن ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ قايتا تەربىيە ئېلىۋاتقان، ئوچۇق ئېيتقاندا، قارا كۆرپىدىن تەلپەك كىيىپ، كاۋا چېچىكى رەڭگىدىكى يۇڭ پوتىدا بېلىمنى باغلاپ، تامامەن يەرلىكلىشىپ، دېھقان بولۇپ يۇرگەن چاغلىرىمدىلا يېڭى يېزىق بىلەن نەشر قىلىنىدىغان «شىنجاڭ ياشلىرى» دەيدىغان بىر ژۇرنالنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بىلەتتىم. شۇ چاغلاردا بۇ ژۇرنالغا بىر پارچە شېئىر ئەۋەتىۋىدىم، بۇ شېئىر راھىلە دەيدىغان بىر ئايالنىڭ شېئىرى بىلەن بىر قاتاردا بۇ ژۇرنالنىڭ بىر بېتىگە بېسىلىپ چىققانىدى. ئۇ نۆۋېرىستېت ھاياتىمنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە، يەنى 1975 ـ يىلى مەلۇم بىر ساۋاقدىشىم بۇ ژۇرنالنىڭ تەھرىراتىغا بېرىپ كېلىپ يۈرەتتى، شۇ چاغدىكى قارىشىمدا بۇ ژۇرنال ئەرزىمەسلا بىر ژۇرنالدەك قىلاتتى، بۇ ژۇرنالنىڭ تەھرىراتىدا خىزمەت قىلىش ماڭا بىر تال لىمنى كۆسەي ئورنىدا ئىشلەتكەندەك ناھەق چىلىك ھېس قىلدۇراتتى.

نېمە ئامال، داد سېلىپ بېشىڭنى يېرىۋەتسەڭمۇ تەقسىماتنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ. تەقسىماتنى ئۆزگەرتىشكە ئۇرۇنۇش بىھۇدە ئاۋارىچىلىك بولىدۇ، شۇ چاغدا بۇنىڭدىنمۇ ياخشى ئورۇنلارغا تەقسىم قىلىنغان ساۋاقداشلىرىم ئالدىدا «يۇرتۇمغا كېـ

تىمەن، ئۇ يەر ئۇنداق ياخشى، بۇنداق ياخشى» دېدىم - يۇ، ئەمدى بۇ رېئاللىقنى قوبۇل قىلىشقا ئۇرۇنۇپ كۆردۈم. بىر كۈنى قانۇن فاكۇلتېتىدا ئىشلەيدىغان ئىسلام مۇئەللىمدىن بىر ئەبجەق ۋې-لىسىپىتنى ئارىيەت ئېلىپ، شۇ ۋېلىسىپىتكە مىندىم - دە، «ئىتتىپاق كومىتېتى» تەرەپكە يۈرۈپ كەتتىم، سۇرۇشتۇرۇپ يۈرۈپ، قۇرۇلۇش يولى 9 - نومۇرلۇق قورۇغا بېرىپ بۇ ئورگا-نى تېپىۋالدىم.

بۇ ئورگان ئۇچ قەۋەتلىك بىر كونا بىناغا جايلاشقانكەن. «ئەسەر ئەكەلگەن ھەۋەسكار» قىياپىتىدە ھويلىغا كىرىۋىدىم، ئەخلەت بىلەن توشۇپ كەتكەن، ئۇ يەر - بۇ يېرىدە سۇ يىغلىپ قالغان بىر ھويلىنى كۆرۈپ قالدىم. بىراق، بىنا ئىچى ماڭا يامان ئەمەستەك تۇيۇلدى. مەن ئىشلەيدىغان، ياق، مەن ئىشلىمەكچى بولغان ژۇرنال تەھرىراتى بۇ بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىگە جايلاشقانكەن، بارى - يوقى ئىككىلا ئىشخانا ۋە يەتتە - سەككىز كونا ئۇستەل خەنزۇ تەھرىر بۆلۈمى بىلەن ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىگە تەۋە ئىكەن، بار - يوق مەنقۇلاتى ئامبار تەرىقىسىدە ئىشلىتىلىدىغان، سۇيى توختىتىۋېتىلگەن بىر ھاجەتخانىغا تاشلاپ قويۇلىدىكەن. ھاجەتخانىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئائىلىلىك-لەرمۇ ئولتۇرۇشلۇق ئىكەن.

راست گەپنى قىلسام، بۇ مەنزىرىلەرنى كۆرۈپ كۆڭلۈم خې-لىلا يېرىم بولدى. پېشىمنى قېقىپ، ئۆز يۇرتۇمغا كېتىشنىمۇ ئويلاپ قالدىم. بىراق، مەندە نېمە ئامال، كەلگۈسى ئۈچۈن، ئەدە-بىي ئىجادىيەتتىكى پىلانلىرىم ئۈچۈن قانداق بولسا بولىۋەر-سۇن، تەقسىماتنى قوبۇل قىلماي بولمايتتى.

شۇنداق قىلىپ، 1976 - يىلى 8 - ئاينىڭ 26 - كۈنى ئۇ-

نۇبرستىت تەقسىمات ئىشخانىسىنىڭ تامغىلىق تونۇشتۇرۇ-شىنى كۆتۈرۈپ، يەنە ھېلىقى كونا ژۇلىسىپىت بىلەن بۇ ئىدارە-گە كېلىپ، ئىككىنچى قەۋەتتىكى تەشكىلات بۆلۈمىگە كىرىپ كەلدىم ـ دە، ئۆزۈمنى مەلۇم قىلدىم.

خەن فامىلىلىك بۆلۈم باشلىقى ئوچۇق چىراي، خۇش چاق-چاق ئادەم ئىكەن، ئۇيغۇرچىنىمۇ خېلى ئوبدان سۆزلەيدىكەن. ئۇ ئارخىپىمنى مۇنداقچىلا كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن:

ـــ ئابلىز مۇھەممەت ئوبدان ئىش قىپتۇ، سەندەك ياخشى ئوقۇغۇچىنى بىزگە ئەۋەتىپتۇ، ـــ دېدى ۋە: «ئابلىز مۇھەممەتنى تونۇمسەن» دەپ سوراپ قالدى.

شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئىتتىپاق كومىتېتىنىڭ سېكرېتارى ئابلىز مۇھەممەت شۇ ھامان كۆز ئالدىمدا پەيدا بولدى. مەن جۇڭگو تىل ـ ئەدەبىياتى فاكۇلتېتى ئىتتىپاق باش ياچىيكىسى-نىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى، شۇ فاكۇلتېتقا قاراشلىق ئەدەبىيات 76 ـ يىللىق 2 ـ سىنىپنىڭ سىنىپ باشلىقى، سىنىپ ئىتتى-پاق ياچىيكىسىنىڭ سېكرېتارى بولغىنىم ئۇچۇن، ئابلىز مۇ-ھەممەت بىلەن ئاندا ـ ساندا ئۇچرىشىپ تۇراتتىم. ئۇ كىشىنى مەن «مۇئەللىم» دەپ ئاتايتتىم، ئۇ كىشى توغرىسىدا تەسىراتى-مۇ يامان ئەمەس ئىدى.

ـــ «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىغا ئىككى مۇھەررىر لازىم ئىدى، بىز كومىتېتىمىزنىڭ مۇئاۋىن سېكرېتارى ئارقىلىق، ئابلىز مۇھەممەتكە ئەدەبىيات كەسپىنى پۈتكۈزگەن ئوقۇغۇچىدىن ئىككى نەپەر ياخشى ئوقۇغۇچىنى تەقسىملەپ بېرىشنى تاپشۇرغا-نىدۇق، ـــ دېدى خەن بۆلۈم باشلىقى تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قو-لىغا ئېلىپ تۇرۇپ.

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۇ تېلېفون قىلدى، خۇيزۇچە ئىسمى جىن يۈشياڭ، دىنىي ئىسمى ياقۇپ دېيىلىدىغان بىر كىشى تەشكىلات بۆلۈمىگە كىرىپ كەلدى ـ دە، مېنى باشلاپ توخۇ كاتىكىدەك كىچىك ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى.

ياقۇپ ئاكا «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئىكەن، رېداكسىيە باشلىقىلىقىنى كومىتېت ئىشخانىسىنىڭ چېن زىسەي دەيدىغان مۇدىرى قوشۇمچە ئۆز ئۈستىگە ئالغانىكەن. ياقۇپ ئاكا تەن قۇرۇلۇشى ۋىجىك، زاڭىقى ئۇزۇن، بويى پاكار، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ تۇرىدىغان سۈرلۈك ئادەم ئىكەن. رۇسچىنى ۋە ئۇيغۇرچىنى ياخشى بىلىدىكەن، ئۆز تىلىغىمۇ پۇختا ئىكەن. ئۇ ئازادلىقتىن كېيىن غۇلجا تەرەپتىن يۆتكەپ كېلىنگەن زىيالىيلاردىن بولۇپ، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن بۇرۇنلا بۇ ژۇرنالدا ئىشلىگەنىكەن. ئاساسەن ئۇيغۇرچە ژۇرنالغا مەسئۇل ئىكەن.

ئۇ مېنى ئىشخانىسىغا باشلاپ كىرىپ، ئالدىدىكى بىكار ئورۇندۇقتا ئولتۇرغۇزدى. كۆرۈشە ـ كۆرۈشمەيلا، تونۇشا ـ تونۇشمايلا مەندىن «ئېمتىھان» ئېلىشقا باشلىغىنى زادى ئەقلىمگە سىغمىدى. ئۇ تۇلۇمدىن توقماق چىققاندەكلا سوئال قويدى:

ـــ جاھانگىرلىك ئۇرۇشىنىڭ مەقسىتى نېمە؟

ـــ بازار، ئەرزان ئەمگەك كۈچى، خام ئەشيا!

ـــ كۈچ دىنامىكىسىنىڭ ئۈچ ئامىلى نېمە؟

ـــ كۈچ مىقدارى، كۈچ يۆنىلىشى، كۈچنىڭ تەسىر قىلىش نۇقتىسى!

ئۇ جاۋابىمنى ئاڭلاپ، سەكرىگەن پېتى ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. بۇ جاۋابلارنىڭ بىرسى سىياسىي ئىقتىسادتىن، يەنە

بىرسى فىزىكىدىن، يەنى دىنامىكا ئىلمىدىن چىقاتتى. بۇنداق سوئالنىڭ قويۇلۇشى ۋە مېنىڭ ھېچ تەمتىرىمەي جاۋاب بېرىشىم تاسادىپىيلىقلار ئىچىدىكى تاسادىپىيلىق ئىدى. تەلىيىمگە يېزىدا دېھقان بولۇپ يۈرگەن كۈنلىرىمدە ئۆز ۋاقتىدا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىدە نەشر قىلىنغان سىياسىي ئىقتىسادقا ئائىت بىرقانچە كىتابنى، جۈملىگو مۇئەللىپلىرىدىن ئەي سىچى ئەپەندى يازغان «دىيالېكتىكىلىق ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزم» دېگەن ئۇيغۇرچە كىتابنى كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇغانىدىم، ئۇنىڭ دىنامىكىغا ئائىت سوئالنىڭ جاۋابى بولسا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ 3 - يىللىقىنىڭ فىزىكا كىتابىدىن تېپىلاتتى. مەن مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن بۇرۇنلا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تولۇق پۈتكۈزگەن بولغاچقا، بۇ جاۋابلار يادىمدا بار ئىدى. يېقىنقى بۇ سوئاللارنى قويۇشىدا مۇنداق ئىككى خىل ئېھتىمالىلىق مەۋجۇت ئىدى. بىرىنچىدىن، ئۇ مېنى شېئىر يېزىشتىن ئۆزگە يەنە قانداق نەرسىلەرنى بىلىدۇ دەپ سىناپ باقماقچىدى. ئىككىنچىدىن، ئۆزىنىڭ ئەتراپلىق بىلىمگە ئىگە ئادەم ئىكەنلىكىنى ماڭا ئۇقتۇرماقچى بولغاندەك قىلاتتى. نېمىلا بولمىسۇن، ئاخىرىدا ئۇ ماڭا خۇش خەۋەردەك بىلىنىدىغان، ياشلارنى بىردەم بولسىمۇ ھاياجانغا سالالايدىغان بەزى گەپلەرنى قىلدى.

— ئوبدان ئىشلە، خېلى كۆپ بىرنېمىلەرنى بىلىدىغانەكەن قىلىسەن، ژۇرنالچىلىقتا ئەتراپلىق بىلىم بولغاندىلا ئاندىن ژۇرنالنى ياخشى چىقارغىلى بولىدۇ، مەن ياشىنىپ قېلىۋاتىمەن، كۆپ ئۆتمەيلا بۇ ژۇرنالنى ساڭا تاشلاپ بېرىمەن. سەن بولساڭ بۇ ژۇرنالنىڭ مۇھىم ئادىمى بولۇپ قالىسەن، — دېدى ۋە ماڭا جۇڭ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ ئىش ئىزلىرى تەسۋىرلەنگەن بىر خەنزۇچە

ماقاله بىلەن قايسىدۇر بىر خەنزۇ ئالىمنىڭ گېپىن تەتقىقاتى توغرىسىدىكى ماقالىسىنى بېرىپ، بۇ ماقالىلەرنى دەرھال تەرجىمە قىلىشىمنى، بۇ ماقالىلەرنىڭ كېيىنكى سان ژۇرنالغا بېرىلىدىغانلىقى ئۇقتۇردى. مەن قايسىبىر كىنودىكى تۇغمىلىك قارا پوسما كىيىپ، ئۇزۇن پەرىجىگە پۇركىنىپ، موي قەلەم بىلەن چىرايلىق خەتلەرنى يېزىۋاتقان ئىجتىھاتلىق موللىلارغا ئوخشايدىغان بۇ ئادەمگە سالاملارنى قىلىپ، بەلگىلەنگەن ئىشخانامغا كىرىپ كەتتىم. كېيىن ئۇقسام، ياقۇپ ئاكا ئىلى تەرەپلەردە رۇسچە مەكتەپتە ئوقۇغان، سوۋېت مائارىپ سىستېمىسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، رۇسچە كىتابلارنى كۆپ كۆرگەن، ھەتتا ئۆز ئۆيىنىڭ ئۆگزىسىگە تېلېسكوپلارنى ئورنىتىۋېلىپ، كەچقۇرۇنى ئاسمان جىسىملىرىنى كۆزىتىدىغان تىرىشچان، بىلىملىك ئادەم ئىكەن.

ياقۇپ ئاكا بېرىلگەن خەنزۇچە ماقالىلەرنى ئىككى سائەتتىلا ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ بولغىنىمنى ۋە تەرجىمەمنىڭ خېلى سەۋىيەلىك چىققانلىقىنى كۆرۈپ يەنە بىر قېتىم خۇشال بولدى. ئۇ ئۇزاق ئۆتمەي، يامان كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئۇيغۇرچىسىنىڭ ئارگىنالىنى كۆرۈش، ئاخىرقى سىگنالىنى بېكىتىش ئىشلىرىنى ماڭا تاپشۇرۇپ خاتىرجەم ھالدا كېسىلىنى داۋالاتتى. ئۇ دېگەندەك، ئالتە ئايدىن كېيىن، بۇ ژۇرنالنىڭ «مۇھىم» ئادىمىگە ئايلىنىپ قالدىم.

بۆلۈم مەسئۇلى سەمەت ئاكا مېنى ئۆز ئۈستىلىنىڭ قارشى تەرىپىگە ئورۇنلاشتۇردى. ئورۇندۇقتا ئولتۇرا ـ ئولتۇرمايلا ئۇ ماڭا بۆلۈمنىڭ ھەر تۈرلۈك قائىدىلىرى ھەققىدە كۆرسەتمە بې-

رىشكە باشلىدى. ياتقىمنىڭ بۇ بىنانىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى يەنى تەھرىر بۆلۈمى جايلاشقان قەۋەتتىكى ئۈچ كىشىلىك ياتاققا ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقىنى، ئىش ئىنتىزامىغا قاتتىق رىئايە قىلىشىم كېرەكلىكىنى ئەسكەرتتى.

«چوڭ ئىشخانا» دەپ ئاتىلىدىغان، تازا بولسا 15 كىشىلىك مېتىر كېلىدىغان بۇ ئىشخانىغا جەمئىي ئالتە ئۈستەل قويۇلغانىكەن. بىراق، ئالتە ئۈستەلنىڭ ئۈچىدىلا ئولتۇرىدىغان ئادەم بار ئىكەن. سەمەت ئاكىنىڭ ئېيتىشىچە، ئىككى ئادەم پىچاندىمۇ، توخسۇندىمۇ، ئىشقىلىپ، تۇرپاننىڭ مەلۇم بىر يېرىدە ياشىلار خىزمىتىنى قانات يايدۇرۇش ئەھۋالىنى نۇقتىدا سىناق قىلىدىغان بىر گۇرۇپپا تەركىبىدە ئىشلەۋاتقانىكەن. مەندىن ئۆزگە تۆت كىشى 15 كۈندە بىر چىقىدىغان بۇ ژۇرنالنى تەھرىرلەشكە ۋە باسما زاۋۇتىغا ئېلىپ بېرىپ باستۇرۇشقا مەسئۇل ئىكەن.

غەلىتە يېرى، سەمەت ئاكىنىڭ ئالدىدىمۇ، باشقىلارنىڭ ئالدىدىمۇ بىر قۇتىدىن شىلىم، بىر دانە پىچاق ۋە بىر دانىدىن قايچا قويۇلغانىكەن. ئۇلار كەلگەن ماقالىلەرنى تەھرىرلەپ ماقالە ئېھتىياجىنى قاندۇرماي، ئۆز ۋاقتىدا ئۇيغۇر يېڭى يېزىقىدا چىقىدىغان «شىنجاڭ گېزىتى» دىن قايچا بىلەن ماقالە قىيۋالىدىكەن ـ ده، ئىش قەغەزلىرىگە شىلىم بىلەن چاپلايدىكەن. ئىجادىي ماقالىلەرنىڭ سالمىقى 5 پىرسەنتنىمۇ ئىگىلىمەيدىكەن. ژۇرنالنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئاپتورلار قوشۇنىمۇ يوق ئىكەن.

ـــ سىياسەت چىڭ، ژۇرنالچىلىقتا سەللا دىققەت قىلمىساڭ، خاتالىشىپ قالىسەن، ـــ دېدى سەمەت ئاكا ھەيران بولغىنىمنى كۆرۈپ، ـــ تۆۋەندىكى ئاپتورلار كاللىسىغا كەلگەننى يازىدۇ. ئۆتكەلنى ئىگىلىمەك تەس. ئەڭ بىخەتەر ئۇسۇل ـــ گېزىت ماقا-

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

لىسىنى كېسىپ، ژۇرنالغا بېرىش، بۇنداق قىلساق، بىرىنچىدىن، سىياسىي خاتالىقتىن خالىي بولالايمىز، يەنە بىرسى، كوررېك-تورلۇق ئاۋارىچىلىكىدىن خالاس بولىمىز...

سەمەت ئاكا مېنىڭ تېخى ياش (ئۇ چاغدا مەن 25 ياشتا ئىدىم) ئىكەنلىكىمنى، شۇڭا سىياسىيغا دىققەت قىلىشىمنى، تەشكىلگە بويسۇنۇپ، سۆپەتنى چىڭ تۇتۇشۇمنى جېكىلىدى. ئۇ تەرجىمە قىلىشىم ئۈچۈن 2000 خەت كەلگۈدەك بىر ماقالىنى تۈتقۇزۇۋىدى، مەن ئۇنى سەمەت ئاكىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپلا 1 سائەت 20 مىنۇتتا تەرجىمە قىلىپ بوپتىمەن. ئۇ بەلكى ئالدىراپ «خام مەھسۇلات» چىقارغىنىمغا خاپا بولسا كېرەك، تەرجىمىنى قولىغا ئېلىپلا خاپا بولۇپ كەتتى.

— قارىسام، ئالدىراقسان بالا ئوخشايدىلا، ئەگەر ياقۇپ بۇنچىلىك چوڭ ماقالىنى ماڭا تەرجىمە قىل دېگەن بولسا، مەن كۆڭۈل قويۇپ تۆت سائەتتە تەرجىمە قىلىپ، ئىككى - ئۈچ قېتىم تۈزىتىپ، سىلىشتۇرۇپ چىقاتتىم، — دېدى ۋە ئىشخانىدا ئولتۇرغانلارغا قاراپ قويدى.

ئىشخانىدىكىلەر «پاراققىدە» كۈلۈشۈپ كەتتى، ياماڭ يېرى، بەزىلەر مېنى مازاق قىلغاندەك دىمىقىنى قېقىشتى.

بۇ ئىش ماڭا خېلىلا ئېغىر كەلدى، كېيىن ئۇقسام، بۇ يەردە ئۆزىنى مۇھەررىر دەپ ئاتاپ يۈرگەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۆز ۋاقتىدا جەنۇبىي شىنجاڭدىن كادىر قوبۇل قىلغاندا تەلىيى ئوڭدىن كەلگەنلەر، تولۇق ئوتتۇرا ياكى تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتكۈزۈپلا ھۆكۈمەتكە ياراپ قالغانلار ئىكەن. تەھرىرلىكىنى ۋە خەنزۇچىنى «ئىش ئورنىدا ئۆگىنىۋالغان» خىزمەت ئاكتىپلىرى ئىكەن.

بۇ بىر ئىشنى ۋە باشقا ئىشلارنى كۆڭلۈمگە ئېلىپ كەتمەدىم، «زامان شۇنداق تۇرسا، نەتىجە يەنە قانداق بولماقچىدى» دېگەن ئويلار بىلەن ئۆز - ئۆزۈمگە تەسەللى بېرىپ، تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئىمكان بار سالماقلىق بىلەن ئورۇنلاش، ئۆزۈمنى كۆرسىتىشكە ئالدىرىماسلىق، بىرەر يىلنى ئۆتكۈزۈپ پۈرسەت تېپىپ باشقا جايغا يۆتكىلىپ كېتىش، ھازىرچە ئۆز ئىشىمغا پۇختا بولۇپ، ئەدەبىي ئىجادىيەتنى چىڭ تۇتۇپ، بىرەر يىل ئىچىدە سالماقلىقراق داستانلاردىن بىر - ئىككىنى يېزىش دېگەندەك «باش لۇشيەن»نى تۇزۇپ چىقتىم.

ئامبار قىلىنغان خالا جاينىڭ يېنىغا جايلاشقان ياتقىمنىڭ شارائىتى ناچار ئىدى. ياتاقتا تۇرپانغا خىزمەتكە كەتكەن كىملەر - نىڭدۇر يوق - تاقلىرى ئىككى كارىۋاتتا ئاسمان - پەلەك دۆۋىلىنىپ تۇراتتى. تار كەلگەن بىر ياغاچ كارىۋاتتىن ئۆزگە، ماڭا تەئەللۇق بىرەر ئۇستەلمۇ يوق ئىدى.

دەسلەپتە خىزمەتداشلار ئىشتىن چۈشكەندە، ئىشخانىغا كىرىۋېلىپ كىتاب كۆردۇم، ئانچە - مۇنچە بىرنېمىلەرنى يېزىپ يۈردۇم، يامان يېرى ئاخشامدىكى چىراغ يورۇقى «ئىقتىسادچىل» ئادەملەرنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ قاپتۇ، ئىككى كۈن ئۆتە - ئۆتمەيلا ئىدارىنىڭ توكىنى ئىسراپ قىلغىنىم ئۈچۈن، بۆلۈم يىغىنىدا ئەدەپ يېدىم، ئاخىر ئەسكى - تۇسكى تاختايلارنى يىغىپ، دۇكانلاردىن مىخ سېتىۋېلىپ، تۆت پۇتلۇق بىر ئاددىي ئۇستەل ياسىدىم - دە، ياتقىمغا قويۇپ، ئۇستىگە چامادانىنى جايلاشتۇرۇدۇم. بۇ ئىشىم قاملىشىپ قالدى. ئاخشاملىرى ئەلياتقۇغىچە كىتاب كۆردۇم، شېئىر يازدىم، چارچاپ قالسام ئارام ئالدىم.

ماڭا ئېغىر كەلگىنى تاماق يېيىش ئۈچۈن بېسىپ ئۆتىدىغان

ئۇچ كىلومېتىرلىق ئۇزۇن يول بولدى. قائىدىدە، ئىتتىپاق كومېتېتىدىكى بويتاقلار ئۇچ كىلومېتىر يىراقلىقتىكى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر ئاشخانىسىغا بېرىپ تاماق يەيدىغان گەپ ئىكەن. ئۇ يەرگە بىر كۈندە ئۇچ قېتىم بېرىپ، ئۇچ قېتىم قايتىشقا توغرا كېلىدىكەن، بۇ ۋاقىت «ئىنتىزامى پولاتتەك قاتتىق» ئىدارىدە ئىشلەيدىغان بىر خادىم ئۈچۈن سېپى ئۆزىدىن ئىسراپچىلىق بولىدىكەن.

بىراق، كوچىلاردا بىرەر ئاشپۇزۇلنىمۇ تاپقىلى بولمايدىغان ئۇرۇمچىدە بۇ ئىسراپچىلىققا سۈكۈت قىلماي بولمايتتى. ئەگەر پۇلغا چىداپ تاشقىرىدىن تاماق يەيمەن دېسەم، شۇ چاغدىكى ھۆكۈمەت ئىگىلىكىدىكى تۆت قانۇنلۇق ئاشخانىنىڭ بىرسىگە بېرىشىم كېرەك ئىدى. ئاتالمىش «بىرىنچى ئاشخانا» بۈگۈنكى سەنشىخاڭزىنىڭ دوقمۇشىدىكى يول بويىدا ئىدى. ئىككىنچى ئاشخانا بۈگۈنكى داشىزىدىكى مالىيە مېھمانخانىسىنىڭ ئورنىدا ئىدى. ئۈچىنچىسى بولسا خەلق كۇلۇبىنىڭ قېشىدا بولسىمۇ بۇ ئاشخانىنىڭ تامىقى شۇ دەرىجىدە بەتتەم ئىدىكى، ئېغىزغا ئالغىلى بولمايتتى. ئاشخانىنىڭ تۆتىنچىسى بولسا بۈگۈنكى داشمەندىكى ئاياغ بىناسىنىڭ شەرقىگىرەك جايلاشقانىدى. ئەمما، ئايلىق مائاش ئاران 51 يۈەن بولغان ئۇ چاغدا ئۇچ ۋاخ تاماقنىڭ ھەممىسىنى ئاشخانىدىن يېگىلى بولمايتتى.

ئاخىرىدا بىر ئەپچىل چارە ئويلاپ تاپتىم، بىر توك ئوچقى، بىر چايدان ۋە بىر ئالىيۇمىن قازان سېتىۋالدىم ـ دە، ئۆز ھاجىتىمدىن ئۆزۈم چىقىشقا باشلىدىم.

بۇ چارەم كارغا كەلدى، ئىشقا كېچىكىپ، باشلىقىمدىن ئىزا ئاڭلىمايدىغان، ۋاقتىمنى تېجەپ، تېخىمۇ كۆپ كىتاب كۆرەلەي-

دىغان، ئىلھاممىم كەلسە، شېئىر يازالايدىغان بولدۇم، كېيىن خې-
لى ئوبدان ئالقىشلارغا ئېرىشكەن «قەشقەر ھەققىدە ئۇچ غەزەل»،
«خوتەن قەغىزى»، «تارىم ئاقىدۇ»، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس»
دېگەن شېئىرلىرىم ئەنە شۇنداق ناچار مۇھىت ۋە ناچار شارائىت-
تا دۇنياغا كەلدى.

كۇندۇزلىرى ئىشخانىغا چىقىمەن، «ئەل قايان، سەن شۇيان»
دېگەندەك، جاھاننىڭ رەپتارىغا كىرىپ، گېزىت قىيىپ، گېزىت
چاپلايمەن، بۇيرۇقلا بويسۇنۇپ، جاپلانغان ماقالىلەرنى ھازىرقى
لەييۇەن مېھمانخانىسىنىڭ قارشىسىدىكى باسما زاۋۇتىغا ئاپىرد-
مەن، ژۇرنال سىگنالى چىققاندا، ئۇنى ئەكېلىپ باشلىقىمغا تاپ-
شۇرىمەن. خاتاسىنى ئوڭشاپ بولغاندىن كېيىن يەنە باسما زاۋۇ-
تىغا ئېلىپ بارىمەن. 1978 ـ يىلى قايسىبىر ئايدا مۇنداق بىر
ئىش يۈز بەردى. يۈز بەرگەن بۇ ئىش ژۇرنالدا ئىشلىگەن 30
يىللىق ھاياتىمدا ئۇنتۇلغۇسىز ساۋاق بولدى.

ئۇ چاغدا ئىشخانىدا تەھرىرلىك قىلغاندىن ئۆزگە، نۆۋەت
بىلەن باسما زاۋۇتىغا باراتتۇق، باسما زاۋۇتىغا بېرىش ئەلۋەتتە
ژۇرنال خادىملىرى ئۈچۈن ژۇرنالچىلىقتا چېنىقمىدىغان، كۆزىنى
پىشۇرىدىغان، باسما ئىشلىرىنىڭ ئىش تەرتىپى بىلەن تونۇشۇپ،
باسما ئىشىغا پىشىدىغان بىر ياخشى پۇرسەت ھېسابلىناتتى. ياخ-
شى مۇھەررىر بولىمەن دەيدىغان ئادەم باسما زاۋۇتىغا بېرىپ، تەج-
رىبە ھاسىل قىلمىسا، تولۇق يېتىلگەن مۇھەررىر بولالمايتتى.

نۆۋىتىم كەلگەچكە، مەن بىر سان ژۇرنالنىڭ مۇندەرىجىسە-
نى يېزىپ مۇندەرىجە بەت نومۇرىنى ئاق قالدۇرۇپ، ماقالىلەرنى
زاۋۇتقا ئېلىپ باردىم. ھەرپ تىزىلدى، بەت ياسالدى، ئاخىرىدا
باسما بەتلىرى بىلەن ئارگىنال سېلىشتۇرۇلدى. باسما نۇسخە-

سىنى قايتا ـ قايتا تەكشۈرگەندىن كېيىن «بېسىلسۇن» دەپ ئىمزا قويۇۋەتتىم.

ھەپتىدىن كېيىن شۇ سان ژۇرنال بېسىلىپ چىقتى. ژۇر-نالدىن بىرەر يۈزنى ئىشخانىغا ئەكېلىپ، باشلىقىمغا تاپشۇردۇم، ئارىدىن 15 مىنۇت ئۆتتىمىكىن، باشلىقىم بىر پارچە ژۇرنالنى «پاققىدە» قىلىپ ئالدىمغا تاشلىدى ۋە قاينىاپ كەتتى.

قارىسام مۇندەرىجىگە بەت نومۇرى قويماپتىمەن، 3000 پار-چە ژۇرنال مۇندەرىجىدە بەت نومۇرى بولمىغان ھالدا بېسىلىپ، تۈپلىنىپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا تۈپلىنىپ بولغان ژۇرناللارغا بەت نومۇرى قويغىلى بولمايتتى. ژۇرناللارنى بىكار قىلىپ، قايتا با-سايلى دېسەك، قەرەلگىمۇ توغرا كەلمەيتتى، ئىقتىسادى زىيانىنى-مۇ ھېچكىم كۆتۈرمەيتتى.

بۆلۈم يىغىنىدا ئىككى قېتىم ئۆزۈمنى تەكشۈردۈم، بىر قېتىم يېزىقچە تەكشۈرۈش يازدىم، ئاخىرىدا باشلىقىمغا بىرمۇنە-چە يالۋۇرۇپ يۈرۈپ، بۇ ئاۋارىچىلىكتىن قۇتۇلدۇم، بىراق مۇن-دەرىجىسىگە بەت نومۇرى قويۇلمىغان بۇ ژۇرنالنى خېلىغىچە ساقلاپ يۈردۈم ۋە ساۋاق ئۈچۈن ئەينەك قىلدىم.

1978 ـ يىلى كۈزدە ھەر ئىدارىدىن تۆت ـ بەشتىن ئادەم چىقىرىلىپ، ئاپتونوم رايون ئورۇنلاشتۇرغان «لۇشىەن» تەربى-يەسى خىزمىتىگە ئەۋەتىلدى. ئۆچەشكەندەك مەنمۇ ئاشۇ ئادەم-لەرنىڭ قاتارىغا كىرىپ قالدىم ـ دە، ماناس ناھىيەسىنىڭ «يۇڭ-غېڭ» كوممۇناسىنىڭ لېيۇخۇدى دېگەن چوڭ ئەترىتىگە بېرىپ قالدىم. بۇ ئەترەت جۇڭغار ئويمانلىقىنىڭ غوربان توڭغۇت قۇم-لۇقىنىڭ خېلى ئىچكىرىسىدە بولۇپ، ماناس ناھىيەسىدىن شە-مالغا قاراپ يۈز نەچچە كىلومېتىر ماڭىدىكەنمىز، «يۇڭغېڭ»

كومموناسىغا بېرىپ، يەنە 50 كىلومېتىرچە ماڭغاندىن كېيىن ئاندىن 3600 نەپەر خەنزۇ ئاھالىسى بولغان لیۇخۇدى ئەترىتىگە يېتىپ بارىدىكەنمىز.

مەن 1968 ـ يىلى ئەتىيازدا مەدەنىيەت ئىنقىلابى قاينىۋاتقان ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن ئۆز يېزامغا قايتۇرۇلغان ۋە ئۆز يۇرتۇمدا بىر تۇرغانچە ئالتە يىل تۇرۇپ كەتكەن. شۇ چاغلار ـ دىمۇ بىر تەرەپتىن ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن مەشغۇل بولسام، بىر تەرەپتىن لۇغەتكە قاراپ خەنزۇچە ئۆگەنگەن. ئالىي مەكتەپكە كەلگۈچە 2000 دەك خەنزۇچە خەتنى ئۆگىنىپ، ئادەتتىكى گېزىتلەرنى ئوقۇيالىغۇدەك سەۋىيەگە يەتكەنىدىم. ئەمما، بىزنىڭ يۇرتتا خەنزۇ ئاھالىسى ئاز بولغاچقا، خەنزۇچە بىلەن ئېغىزچە سۆزلىشىشكە زادىلا ئىمكان تاپالمىغانىدىم.

مەن يۇزدەيۇز خەنزۇ ئاھالىسى جايلاشقان بۇ ئەترەتتە بىر يىل تۇرىدىكەنمەن، شۇ چاغدا رەھبەرلىك مېنى 14 كىشىدىن تەركىب تاپقان خىزمەت گۇرۇپپىسىغا گۇرۇپپا باشلىقى قىلىپ قويدى. بۇ ۋەزىپىنى ئاۋارىچىلىك ھېسابلاپ، ئۆزۈمنى قاچۇردۇم ۋە خەنزۇچىنى بىلمەيدىغىنىمنى باھانە قىلىپ كۆرسەتتىم. بىراق، ئۇلار ئۇنىمىدى، ئۇيغۇرچىنى ئانچە ـ مۇنچە بىلىدىغان بىر خەنزۇ ياشنى ماڭا تەرجىمان قىلىپ بېرىشتى. ئەمما، ئەتە-رەتكە كەلگەن ھامان مەن بۇ تەرجىمانىنى چۆرۈۋەتتىم ـ دە، بېشىمنى ئۇچلاپ خىزمەتكە چۈشۈپ كەتتىم.

ماڭا ئايان ئىدىكى، بۇ يەردە بىر يىل تۇرغىنىم، ئىچكىرىدىكى خەنزۇلار رايونىدا بىر يىل تۇرغانغا باراۋەر ئىدى. شۇڭا، بۇ بىر يىل مەن ئۇچۇن خەنزۇچە ئېغىز تىلىنى پىششىقلىۋېلىشنىڭ تېپىلغۇسىز بىر ياخشى پۇرسىتى بولۇپ ھېسابلىناتتى.

خەنزۇ ـ ئۇيغۇر بولۇپ ئون نەچچە ئادەمگە «رەھبەرلىك قىلىپ» خىزمەتكە كىرىشتىم، تاماقتا ۋە يېتىپ ـ قوپۇشتا ئايرىم بولغىنىم بىلەن، سىياسىي ئۆگىنىشتە، ئەمگەكتە خەنزۇ دېھقانلار بىلەن بىللە بولدۇم. چوڭ ـ كىچىك يىغىنلاردا، دېھقانلار ئارىسىدىكى تالاش ـ تارتىشلارنى ھەل قىلىشتا تاماما خەنزۇ تىلىنى قوللاندىم. 1979 ـ يىلىنىڭ بېشىدا سەيپىدىن ئەزىزدىنىڭ مەسىلىسى چىقىپ مۇددەتتىن ئۇچ ئاي بۇرۇن قايتىپ كەلگۈچە، ئۇ يەردە توققۇز ئاي ۋاقىتنى خەنزۇچە ئۆگىنىش بىلەن ئۆتكۈزدۇم. بۇ مېنىڭ كېيىنكى كۈنلەردە ژۇرنالچىلىقتا بەزى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشۈمدە، 60 نەپەرگە يېقىن خەنزۇ ـ ئۇيغۇر بىلەن بىللە ئىشلەپ، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئۇيغۇرچە ـ خەنزۇچە ئىككى خىل نۇسخىسىغا قىينالماي باش مۇھەررىر بولۇشۇمغا ئىنتايىن چوڭ ياردىمى تەگدى. شۇ مەندىن ئالغاندا، ئادەملەر، بولۇپمۇ نەتىجە قازىنىشقا بەل باغلىغان ياش خادىملار ھەرقانداق بىر ۋاقىتنى پۇرسەت دەپ بىلىشى، ئۇنىڭدىن ئىمكانىيەت يار بەرگەن دەرىجىدە تولۇق پايدىلىنىشى لازىم ئىكەن. ئۆگەنگەن بىلىم كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھامان ئەسقېتىپ قالىدىكەن.

1979 ـ يىلىنىڭ يىل بېشىدا ماناستىن قايتىپ كېلىپ، ئۆز ئورنۇمغا ئىشقا چۈشتۇم، ئىھتىمال 3 ـ ئايلار بولسا كېرەك، بىر كۈنى ياقۇپ ئاكا مېنى ئالدىغا چاقىردى ـ دە:

ـــ مەن دېمىدىمۇ، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئۇيغۇرچىسى ساڭا قالىدىغان بولدى، ـــ دېدى ۋە ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولغىنىمنى ئۇقتۇردى. كەمچىلىكلىرىمنى يۈزۈمگە سېلىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ژۇرنال ئىشىغا ئا-

رىلاشمايدىغىنىنى، كېسىلىنى داۋالىتىپ، قالغان ئىشىنى تاما-
مەن ماڭا تاپشۇرىدىغىنىنى ئېيتىپ ئۆتتى.

شۇ كۈنلەردە «شىنجاڭ ئۆسمۈرلىرى» گېزىتىمۇ ئەسلىگە كېلىدىغان بولۇپ قالدى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن شۇ گېزىتنىڭ مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىن ئىلگىرىكى مۇھىم مۇھەررىرلىرىدىن بىرسى بولغان سەمەت ئاكا ئۆسمۈرلەر گېزىتىنىڭ مەسئۇلى بو-لۇپ «شىنجاڭ ياشلىرى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىدىن چىقىپ كەت-تى. يەنە ئىككى كىشىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ چىقىپ كەت-تى. پىچاندىكى سىناق نۇقتىسىدا خىزمەت قىلىۋاتقانلار قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئادەملەر تولۇقلىنىپ، كۆچمىز ئاشتى، شۇ چاغلاردا ھازىرقى خىزمىتىمىنى ۋاستە قىلىپ تۇرۇپ ئۆز ئە-شىمنى قىلىۋېلىش، پەيتى كەلسە باشقا ئورۇنلارغا يۆتكىلىپ كېتىش قارارىمدىن ئاز ـ تولا تەۋرىنىشكە باشلىدىم. چۈنكى، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىدىن ئىبارەت بۇ ژۇرنالنى ھامان بىركىم مەسئۇل بولۇپ چىقىرىشى كېرەك ئىدى. ئۇ ئۇيغۇر مەد-بۇئاتىنىڭ بىر قىسمى بولۇش سۈپىتى بىلەن كۆڭۈل بۆلۈشكە موھتاج ئىدى. ئەگەر شەرت ـ شارائىت پىشىپ قالسا، ژۇرنال يۈزىدە ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشقىمۇ مۇمكىنچىلىك بار ئىدى.

1979 ـ يىللاردا يولداش دېڭ شياۋپىڭ ئېلىمىزدە ئىقتىسا-دىي ئىسلاھاتنىڭ ئىشىكىنى ئاچتى، كونا رامكىلارنى بۇزۇپ تاشلاپ، تاشقىرىغا ئىشىكنى ئېچىۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئېلە-مىزدە ئىسلاھاتنىڭ دولقۇنى كۆتۈرۈلدى، ئۇستۇرۇلما ۋە ئىق-تىسادىي بازىستىكى بۇ يېڭىلىق ھەممە ساھەگە ئۆز تەسىرىنى كۆرسەتتى، جۈملىدىن ماڭىمۇ، مېنىڭ خىزمەتداشلىرىمغىمۇ تۇرتكە بولدى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بىكتى www.uyghurkitap.com

شۇنىڭ بىلەن 1979 ـ يىللىق 3 ـ ساندا ئەسلىدە بېرىم ئايدا بىر چىقىپ تۇرغان كىچىك 32 فورماتلىق بۇ ژۇرنالنى يولىورۇق سوراپ ئولتۇرمايلا 16 فورماتلىق، تۆت لېستلىق (64 بەت) چوڭ ژۇرنالغا ئۆزگەرتىۋەتتىم، بۇنىڭدىكى سەۋەب، يۇقىرىدىن يولىورۇق سورىسامۇ، بۇ كەسىپكە يات بولغان باشلىقلارغا سۆزۈمنى ئۇقتۇرالمايتتىم، ئۇقتۇردۇم دېگەندىمۇ، كىم دېگەندە ئالتە ئايغىچە تەستىق جاۋابقا ئېرىشەلمەيتتىم.

بىراق، شەھەرلىك باسما زاۋۇتى ئەسلىھەلىرىنىڭ كونا بولغانلىقى، بولۇپمۇ رەڭلىك باسما ماشىنىسىنىڭ قالاق بولغانلىقى سەۋەبلىك، ژۇرنىلىمىزنىڭ فورماتى چوڭايتىلغان باسمىسىنى بېسىشقا لايىق كەلمەيتتى، ژۇرنالنىڭ فورماتى چوڭايغاندىن كېيىن، زاۋۇت ئالماشتۇرۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى تۇغۇلاتتى، بۇ مەسىلىگە كەلگەندە يۇقىرى دەرىجىلىك ئورگاننىڭ تەستىقىنى ئالماي بولمايتتى. شۇڭا، ئۆزۈم ئۇسكۇنىلىرى، بولۇپمۇ رەڭلىك باسما ئۇسكۇنىسى نىسبەتەن ئىلغار بولغان كورلىدىكى شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىنى تاللىدىم ـ دە، ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتىغا زاۋۇت ئالماشتۇرۇش ھەققىدە دوكلات يازدىم ۋە بىر ئايدىن كېيىن تەستىققا ئېرىشتىم.

ژۇرنالنى ئىسلاھ قىلىش نۇرغۇن تەرەپلەرگە بېرىپ تاقىلاتىتى. ئىسلاھ قىلىمىز دەيدىكەنمىز، ئۇيغۇرچە ژۇرنالىلار ئىچىدە ئۆرنەك قىلغۇدەك نەمۇنە ژۇرنال تېپىلمايتتى. شۇ چاغدىكى ژۇرناللارنىڭ كۆپچىلىكى يەنىلا ئۇيغۇر ژۇرنالچىلىقىنىڭ كونا فورمىسىدا چىقىرىلىۋاتاتتى. بۇ فورما ئازادلىقتىن بۇرۇنقى ۋە ئازادلىقتىن كېيىنكى سوۋېت ئوتتۇرا ئاسىياسىنىڭ ژۇرنالچىلىق ئەندىزىسىنى قوبۇل قىلغانىدى. مەزمۇنلار سەھىپىلەرگە بۆ-

لۈنمەيتتى، ھە دېسىلا پادۋال چىقىرىلاتتى، قىسقىسى بۇنداق ئەن-
دىزە، بولۇپمۇ ئەدەبىي ژۇرناللارنىڭ بۇ خىل ئەندىزىسى «شىنجاڭ
ياشلىرى»دەك تىپىك ئۇنىۋېرسال ژۇرنالغا تېخىمۇ ماس كەلمەيت-
تى، ژۇرنالنى ئىسلاھ قىلىش ئۈچۈن، ئىچكىرى ئۆلكىلەرنىڭ
ژۇرناللىرىغا، بولۇپمۇ ئىچكىرى ئۆلكىلەرنىڭ ئالدىنقى قاتاردىكى
ژۇرناللىرىغا مۇراجىئەت قىلىشقا توغرا كېلەتتى.

ئالدى بىلەن ژۇرنالنىڭ مۇقاۋا شەكلىنى ئۆزگەرتتۇق، مۇ-
قاۋىنى سىيدام چىقىرىدىغان، ھەر خىل گۈزەل سەنئەت نەقىش-
لىرى ۋە باشقا گېئومېتىرىيەلىك شەكىللەر بىلەن بېزەيدىغان
ئەندىزىنى ئۆزگەرتىپ، مۇقاۋىغا ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ بەدىئىي
سۈرەتلىرىنى، ئۇيغۇر يىگىتلىرىنىڭ جەسۇر قىياپىتى نامايان
قىلىنغان سۈرەتلەرنى، شىنجاڭدىكى قېرىنداش ئاز سانلىق مىل-
لەتلەرنىڭ ۋەكىللىك چىراي - شەكلىگە ئىگە قىز - يىگىتلى-
رىنىڭ سۈرىتىنى ئورۇنلاشتۇردۇق، مەزمۇن جەھەتتە، ئۇزۇن ما-
قالىلەرنى بەرمەسلىك، ئۇزۇن ماقالىلەر كېلىپ قالسا، ئەپچىل
ئۇسۇللار بىلەن ئىخچاملاش، بۇ بەتتىكى ماقالىنى يەنە بىر بەتكە
ئاشۇرماسلىق، ئۆز ۋاقتىدىكى 90 پىرسەنت تەرجىمىنى پەيدىنپەي
20 پىرسەنتكە چۈشۈرۈش، قەلەم ھەققىنى ئۆستۈرۈپ ماقالە مەن-
بەسىنى ئېچىش دېگەندەك ئاكتىپ تەدبىرلەرنى قوللاندۇق، ژۇرنال
ھەجمىنى ئاشۇرغان بىلەن، باھاسىنى ئۆزگەرتمىدۇق.

مەزمۇن ئېتىبارى بىلەن جەمئىي 27 سەھىپە ئېچىپ، ھەر
سان ژۇرنالدا كەم دېگەندە 20 سەھىپىگە ماقالە ئورۇنلاشتۇردۇق،
بۇ ساندا ماقالە ئورۇنلاشتۇرۇلمىغان سەھىپىلەرگە كېيىنكى ساندا
ماقالە ئورۇنلاشتۇردۇق. شۇنداق قىلىپ، مەلۇم مەزمۇندىكى ماقالى-
لەرنىڭ كۆپ سەھىپىنى ئىگىلىۋېلىش، مەزمۇنلارنىڭ ھەر خىل

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ياش قاتلىمىدىكى، ھەر خىل مەدەنىيەت قاتلىمىدىكى ئوقۇرمەنلەر-نىڭ ئىشتىھاسىغا ئۇيغۇن بولماسلىق مەسىلىسىنى ئۇزۇل ـ كېسىل ھەل قىلىشقا تىرىشتۇق، 1979 ـ يىللىق 4 ـ ساندا ھەربىر سەھىپىنىڭ ئېچىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن شۇ سەھىپە ئۈچۈن مەخسۇس سۆز بېشىنى يېزىپ چىقتىم. بۇنىڭ بىلەن ئۇيغۇر ژۇرنالچىلىقىدا ئۇنۇملۇق بىرسال ژۇرنالنى سەھىپىلەرگە بۆلۈپ باشقۇرۇش ئىشى تۇنجى قېتىم يولغا قويۇلدى.

«شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق ياشلار ژۇرنىلى، بىراق ژۇرنال مەزمۇنىدا پەقەت ياشلارنىڭلا ئېھتىياجى ھېسابقا ئېلىنسا، ژۇرنالنىڭ تارقىلىش دائىرىسىنى كېڭەيتكىلى، ھەر خىل ياش قاتلىمىدىكى، ھەر خىل مەدەنىيەت سەۋىيەسىدىكى كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا سىڭىپ كىرگىلى بولمايدۇ. شۇڭا، شۇ يىللىق 4 ـ ساندىن باشلاپ ئوتتۇرا ياشلىقلارغا، چوڭ ياشلىقلارغا ماس كېلىدىغان، شۇنداقلا ياشلارنىڭمۇ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشىدىغان ماقالىلەرنى تاللاشنى پىرىنسىپ قىلىپ بېكىتتۇق.

يەنە بىرسى، ژۇرنالدا «ئىككى موچەنلىك ماقالە»نى ھەر سانىدا ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتۇرۇش ئۈسۈلىنى قوللاندۇق. بۇ دېگەنلىك، كەم دېگەندە 20 پارچە، كۆپ دېگەندە 30 پارچە ماقالە بولىدىغان بىر پارچە ژۇرنالنى ھەرقانداق ئادەم قولىغا ئالسا، ئۆزىگە ياقىدىغان بىرەر مەزمۇننى كۆرەلەيدىغان بولۇش، ھەر سانىدا ھەممە ئادەمنى ئوخشاش رازى قىلالايدىغان بىر ـ ئىككى پارچە ماقالە بولۇش، دېگەنلىك. يەنى، شۇ ۋاقىتتىكى ژۇرنالنىڭ ھەر نۆسخىسىنىڭ باھاسى ئىككى موچەن، ئىككى موچەن تۆلەپ ژۇرنالغا مۇشتەرى بولغان ئادەم ھەر سانىدىن ئۆزى بەھرە ئالالىغۇدەك بىرەر پارچە ماقالىنى ئوقۇيالمىسلا، ئۆزى تۆلىگەن شۇ ئىككى موچەنگە رازى

بولىدۇ، دېگەنلىك.

ئاخىرىدا «ئىككى موچەنلىك ماقالە» ئورۇنلاشتۇرۇلىدىغان «ئاجايىپ ۋەقەلەر»، «تارىختىن تەرىملەر»، «تىكەن» دېگەندەك سەھىپىلەرنى يولغا قويدۇق. قانچىلىك ئالدىراش بولۇشۇمدىن قەتئىينەزەر، بۇ سەھىپىلەرگە بېرىلىدىغان ماقالىلەرنى نۇرغۇن ژۇرناللارنى كۆرۈپ ئۆزۈم قول سېلىپ تاللىدىم، ئۆزۈم تەرجىمە قىلىدىم، ئۆزۈم تەھرىرلىدىم.

ئاپتورلار قوشۇنىنىڭ بار - يوقلۇقى ۋە ئاپتورلار قوشۇنىنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى بىر ژۇرنالنىڭ تەقدىرىگە چېتىشلىق بولغان چوڭ ئىشلاردىن بىرسى، ئاپتورلار قوشۇنى بولمىسا، ئەسەر مەنبەسى بولمايدۇ، ئاپتورلار قوشۇنى كىچىك بولسا، كېلىدىغان ماقالىلەرمۇ ئاز بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مۇھەررىرلەرنىڭ ماقالە تاللاش ئىمكانىيىتىمۇ بولمايدۇ - دە، بەت تولدۇرۇشقا زورۇقۇپ كېتىپ، ناچار ماقالىلەرمۇ ژۇرنال يۈزىگە چىقىپ قالىدۇ. ئاپتورلار قوشۇنى چوڭ بولسا، كېلىدىغان ماقالىلەرنىڭ سانى كۆپ، مەزمۇنىمۇ رەڭگارەڭ بولىدۇ. مۇھەررىرلەر كەڭ تۇرده تاللاش، كەڭ تۇرده سېلىشتۇرۇش بوشلۇقىغا ئېرىشىدۇ.

ئەسلىده ژۇرنال چىقىرىشتا تەييار گېزىتلەرگە تايىنىش، قەلەمگە ئەمەس، قايچا بىلەن شىلىمغا يۆلىنىش نەتىجىسىده، بۇ ژۇرنالنىڭ ئاپتورلار قوشۇنى يوق دېيەرلىك بولۇپ، بۇ قوشۇن پەقەت تۆت - بەشلا ئادەمدىن تەركىب تاپقانىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇلارنىڭ تولىسى تەھرىر بۆلۈمىگە شېئىر - قوشاق ئەۋەتىدىغان ھەۋەسكارلار ئىكەن. ئاپتورلار قوشۇنىنى بەرپا قىلىش تۆتمىسا بولمايدىغان مۇھىم خىزمەتلەرنىڭ بىرسى ئىكەن.

ئادەتتە، ئاپتورلارنى رېداكسىيەگە يىغىپ تەربىيەلەش شەكلى

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى www.uyghurkitap.com

ژۇرنالچىلىقتا كەمدىن - كەم قوللىنىلىدۇ. چۈنكى، ئاپتورلار بىر يەرگە يىغىپ تەربىيەلەنسە، مەلۇم ۋاقىت ۋە مەلۇم ساندا پۇل كې-تىدۇ. بىزگە ئوخشاش ئىقتىسادى تىزگىنى پەقەت ھۆكۈمەت مالىـ-يەسىنىڭ چەكلىك ياردىمىگىلا باغلانغان ژۇرنالىلاردا ئەڭ مۇھىم تەربىيەلەش ــ مۇھەررىرلەرنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ ئاپتورلار بىلەن بىۋاستە ئۇچراشتۇرۇش، تۆۋەندە مەلۇم يىغىلىشلارنى قىلىپ، تۆ-ۋەن تەننەرخ بىلەن تەربىيەلەش، ئاپتورلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ، سالام بېرىش يولى بىلەن ئۇلارغا ئۆز قىممىتىنى ھېس قىلدۇرۇش.

شۇ يىللىق 4 - سان ژۇرنال نەشردىن چىققان ھامان، نۆۋەتچى ئاپتوبۇسقا ئولتۇرۇپ، ژۇرنىلىمىز كۆپ تارقىلىدىغان جەنۇبىي شىنجاڭغا ئاتلاندىم. ئىشنى توخسۇن ناھىيەسىدىن باشلاپ، خوتـە-نىڭ نىيە ناھىيەسىگە قەدەر داۋاملاشتۇردۇم. ئاپتورلار بىلەن ئالا-قىلىشىپ، ھەر خىل يىغىلىشلارنى ئۆتكۈزۈپ ئاپتورلارنى يوقلـە-دىم، يېڭى ئاپتورلارنى ئاپتورلار تىزىمىگە كىرگۈزدۇم، چوڭ سوۋ-غا بېرەلمىسەمۇ، بىر پارچىدىن ژۇرنال تەقدىم قىلىپ، ئۇلارنىڭ قىزىقىشىنى قوزغىدىم. شۇنداق قىلىپ، 50 نەپەردەك يېڭى ئاپتۇر ژۇرنىلىمىزنىڭ ئەتراپىغا ئۇيۇشتى. ئۆز ئەسىرىنىڭ ژۇرنىلىمىزدا ئېلان قىلىنغىنىغا پەخىرلەندى، بۇ ئاپتورلار يەنە ھەر يىلى مۇش-تەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىدە ئاكتىپ تەشۋىقاتچىلارغا ئايلاندى، ژۇرنىلىمىزغا تەكلىپ - پىكىرلەرنى يەتكۈزۈپ، ژۇرنىلىمىزنىڭ ياخشى چىقىشىغا چوڭ تۆھپىلەرنى قوشتى.

يەنە بىر گەپ، ئاپتورلار قوشۇنىنىڭ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەش، قۇرۇلمىسىنى ئۆگەرتىشمۇ ئاپتورلار قوشۇنىنى بەرپا قىلىش، ئۇنى قوزغىتىشتىكى مۇھىم نىشانىمىزنىڭ بىرسى بولدى.

ھەممەيلەنگە ئايان، ئۇيغۇرلار شېئىرغا ئامراق خەلق، ئەمما

پۇبلىتىستىك ماقالىلەرنى ئاز يازىدۇ، نەزەريەۋى ماقالىلەرنى كەم يازغانلىقى ئۈستىگە، سۈپىتىمۇ دېيەرلىك ئەمەس. پوچتىدىن تەھ- رىر بۆلۈمىگە يېتىپ كەلگەن ھەر خىل كونۋېرتلارنىڭ ئوندىن توققۇزىدىن شېئىر چىقىدۇ.

مەن ژۇرنالنىڭ مەسئۇللۇقىنى ئۈستۈمگە ئالغاندا، نۇرغۇن ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر ژۇرنالنى شېئىر ژۇرنىلىغا، ھېكايە ژورنىلىغا ئۆزگەرتۈېتىشىمدىن ئەندىشىدە بولۇشتى، بەزى رەھ- بەرلىرىم بۇنداق ئېھتىماللىقنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن، يۇزۇمچىلا نەسىھەتلەر قىلىشتى. چۈنكى، ئۇلار مېنىڭ شېئىر يازىدىغىنىمنى بىلەتتى. شۇڭا، «مۇشۇكنى ھارۋىغا قاتسا، كارۋاتنىڭ ئاستىغا سۆ- رەپتۇ» دېگەندەك ئىش يۇز بېرىشىدىن قورقانلارمۇ بولۇشتى، بىراق مەن مەيلى ئەدەبىيات سەھىپىسىنىڭ بەت سانىنى بېكىتىش- تە بولسۇن ۋە ياكى ئاپتورلار قوشۇنىنىڭ قۇرۇلمىسىنى تەڭشەشتە بولسۇن، بۇ تەرەپكە ئالاھىدە دىققەت قىلدىم. 1979 - يىللىق 4 - سان چىقىشقا باشلىغاندىن بېرى، تا مەن پېنسىيەگە چىقىپ كەت- كۈچە، ئەدەبىيات بېتىنى پەقەت ئۈچ بەت بىلەنلا چەكلىدىم. ئالاھە- دە ئەھۋالدا تۆت بەتتىن ئېشىپ كەتمىدى. بۇ تۆت بەتنىڭ ئىككە- سىگە ھېكايە، ئىككىسىگە شېئىر بېرىلدى. بىزگە شۇ ۋاقىتلاردا شېئىردىن كۆرە، پۇبلىتىستىك ماقالىلەر كۆپرەك كېرەك بولغاچ- قا، ئاپتورلار بىلەن ئۈچرىشىش، ئۇلارنى تەربىيەلەش، ئۇلار بىلەن ئالاقىلىشىش جەھەتتىمۇ، پۇبلىتىستىك ئاپتورلارنى ئاساس قىل- دۇق، راستىنى ئېيتقاندا، تەھرىر بۆلۈمىمىزگە ھە دېسىلا شېئىر ئەۋەتىدىغان شائىر - ھەۋەسكارلارنى ئۆزىمىزدىن چىرايلىقچە يىراقلاشتۇردۇق.

باسما تېخنىكىسى گېزىت - ژۇرنال ۋە كىتابلارنى باسىدىغان

ئالاهىده بىر تېخنىكا تۈرى، ئۇنىڭ ئۆز ئالدىغا تېخنىكا ئالاهىدىلىكى بار، ئۆز ئالدىغا ئىش تۈرى بار. بۇ تېخنىكا گېزىت - ژۇرنال خادىملىرىنىڭ تەييارلىغان ماقالىسىنى پۈتۈن - سۈرۈك گېزىت، كىتاب، ژۇرنالغا ئايلاندۇرۇپ بېرەلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۇچۇن گېزىت - ژۇرنال، هەتتا كىتاب چىقىرىشنى مەقسەت قىلغان مۇهەررىرلەر باسما تېخنىكىسى بىلەن پىششىق تونۇشمىسا بولمايدۇ. باسما ئىش تەرتىپى بىلەن تونۇشمىغان مۇهەررىر ئەلۋەتتە ياخشى مۇهەررىر بولالمايدۇ.

قەيت قىلغىنىمدەك، بىز «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئىسلاھ قىلىنغان سانىنى كورلىدىكى شىنجاڭ شىنخۇا 2 - باسما زاۋۇتىدا بېسىشنى توختاملاشتۇق. بىز نەمىشقا ئۇرۇمچىدىكى نۇر-غۇن زاۋۇتلارنى تاشلاپ قويۇپ، ئۇرۇمچىدىن 470 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بۇ زاۋۇتنى تاللىۋالدۇق؟

ئۇ چاغدا باسما زاۋۇتلىرىنىڭ هەممىسى دېگۈدەك قوغۇشۇن هەرپنى ئاساس قىلغان بولۇپ، ياۋروپادا نەچچە يۈز يىللار بۇرۇن ئىشلىتىلگەن قوغۇشۇننى ۋاستە قىلىدىغان باسما تېخنىكىسى شىنجاڭدا ئۆز پېتىچە قوللىنىلىپ كېلىۋاتاتتى، بۇنداق زاۋۇتلار-نىڭ ئۇسكۇنىسى كونا، تېخنىكىسى قالاق، خادىملىرىنىڭ ئىنتىزا-مى چۆڭالچاق بولغاچقا، ئىش ئۇنۇمى ئەلۋەتتە تۆۋەن بولاتتى، ئۇ چاغلاردا چىقىدىغان گېزىت، ژۇرنال، كىتابلار كۆپ بولمىغىنى بە-لەن، ئۇرۇمچىدىكى بەزى زاۋۇتلار بۇيرۇتمىنى ۋاقتىدا تەييارلاپ بېرەلمەيتتى. توختامنى ئۆز قەرىلىدە ئىجرا قىلالمىسىمۇ، هېچ-قانداق تۆلەمگە ئىگە بولمايتتى. ژۇرنال مۇشتېرىلەرنىڭ قولىغا ۋاقتىدا تەگمىسە زىيان ژۇرنال تەھرىراتىغا بولاتتى، ژۇرنالنىڭ ئىناۋىتى چۆشۈپ، مۇشتەرى سانى تۆۋەنلەپ كېتەتتى.

شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىنىڭ تېخنىكىسى، ئۈسكۈنىلىرى ئۈرۈمچىدىكى زاۋۇتلارنىڭكىدىن كۆپ پەرقلەنمەسمۇ، لېكىن ئۇ زاۋۇتقا بۇيرۇلىدىغان بۇيرۇتمىلار كۆپ بولمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ زاۋۇت ئەسلىدە ياشلار ئىتتىپاقىغا قارايدىغان ياشلار باسما زاۋۇتى بولغاچقا ۋە 1970 ـ يىللارنىڭ بېشىدا ئۈرۈمچىدىن كورلىغا يۆتكەلگەچكە، ئادەملىرى تونۇش، ئىنتىزاممۇ نىسبەتەن چىڭ ئىدى، بۇيرۇتمىنىڭ قەرەلگە ھەرھالدا كاپالەتلىك قىلاتتى.

مەن ئىسلاھ قىلىنغان ژۇرنالنى ئېلىپ، ئۇزۇن يوللۇق ئاپتوبۇستا ئولتۇرۇپ كورلىغا ئاتلاندىم، توخسۇندا بىر كېچە قونۇپ، ئىككىنچى كۈنى ئەلياتقۇدا ئاندىن كورلا شەھىرىگە يېتىپ باردىم ۋە ئەتىسىلا باسما زاۋۇتىغا باردىم.

ئۇ چاغدا قونالغۇمىز شەھەردە بولاتتى. ھەر كۈنلۈكى كەچتە شەھەرگە قايتىپ، ئەتىگىنى زاۋۇتقا باراتتۇق. ئىش ۋاقتىدا ئىشچىلار بىلەن بىللە بولۇپ، ھەرقايسى ئىش ھالقىلىرى بىلەن تونۇشاتتۇق ۋە سۈپەتنى نازارەت قىلاتتۇق. ھەرپ تىزىش، بەت ياساش، سېگنال چىقىرىشتىن ئىبارەت ئىش ھالقىلىرى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، مېھمانخانىغا قايتىپ، ئىككى كۈنگىچە ژۇرنال كۆرەتتۇق ۋە خاتا جايلىرىنى تۈزىتىپ، باسمىغا بېرەتتۇق، بۇنىڭ ئۈچۈن كورلىدا كەم دېگەندە 15 كۈن تۇرۇپ قالاتتۇق.

مەن باسما زاۋۇتى بىلەن، مۇھىمى باسما تېخنىكىسى بىلەن تۇنجى قېتىم ئۇچرىشىۋاتقان بولغاچقا، ئىش ھالقىلىرىنىڭ ھەممىسىدە نەق مەيدانغا باراتتىم، بەت شەكلىگە نەق مەيداندا ئۆزگەرتىش كىرگۈزەتتىم، ئىشچىلار بىلەن ئىناق ئۆتۈپ، ئەڭ مۇۋاپىق تەكلىپلەرنى بېرەتتىم، 1979 ـ يىلى 4 ـ ئايدىكى شۇ قېتىمقى سەپەردىن باشلاپ، 1983 ـ يىلىغىچە ئۇدا بەش يىل كورلىغا

قاتنىدىم، باسما ئىشلىرىغا پىشىپ، ژۇرنالنى باسما قانۇنىيىتىگە ئۇيغۇن هالدا لايىهەلەيدىغان، دۇچ كەلگەن مەسىلىلەرنى تېلېفون ئارقىلىقلا هەل قىلالايدىغان هالەتكە يەتتىم.

ئىسلاھ قىلىنغان 1979 ـ يىللىق 4 ـ سان ئۆز ۋاقتىدا نەشر دىن چىقتى، چەككەن جاپايىمىزغا يارىشا، بۇ سان ژۇرنال جەمئىيەتتە قىزغىن ئالقىشقا ئېرىشتى. نۇرغۇن ژۇرنال رېداكسىيەلىرى تەھرىر بۆلۈمىمىزگە ئادەم ئەۋەتىپ، بىز بىلەن بىللە ئۆگەندى، بەزى ژۇرناللار بەت شەكلى ۋە سەھىپىلەرگە قىزىقىپ، ئۆز بەت شەكلىنى ئۆزگەرتتى. شىنجاڭ بويىچە تۇنجى قېتىم يولغا قويۇلغان ژۇرناللارنى سەھىپىلەرگە بۆلۈپ باشقۇرۇش ئۇسۇلى نۇرغۇن ژۇرناللار تەرىپىدىن ئۆزلەشتۈرۈلدى. 1980 ـ يىلىغا كەلگەندە ژۇرنىلىمىزنىڭ تىراژى تېزدىن ئۆرلەپ، 2000 دىن 20 مىڭغا يەتتى. بۇ ئەھۋال هەممىمىزگە ئىلهام بولدى. هەتتا «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ بەزىبىر بەت شەكىللىرى «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ خەنزۇچىسىدىمۇ قوللىنىلدى.

1980 ـ يىلى 8 ـ ئايدا تەشكىل مېنى مەزكۇر رېداكسىيەنىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرلىكىگە ۋە رېداكسىيە باشلىقلىقىغا تەيىنلىدى. ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىقىنى قوشۇمچە ئۆتىدىم. 1984 ـ يىلى 3 ـ ئايغا كەلگەندە بولسا مېنى يەنە رېداكسىيە باشلىقى ۋە باش مۇھەررىرلىككە ئۆستۈردى. شۇنىڭ بىلەن ژۇرنالچىلىقتا ماڭا كۆپ تەرەپتىن ئىمكانىيەت تۇغۇلدى.

1985 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدا مەن جۇڭگو مۇسۇلمانلىرىنىڭ هەج، دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ بىر ئەزاسى سۈپىتىدە تۇنجى قېتىم مۇسۇلمانلار دۇنياسىغا سەپەر قىلدىم. سەئۇدى ئەرەبىستانىدا هەج پەرزىنى ئادا قىلغاندىن كېيىن، ئۆمىكىمىز هەرقايسى

مۇسۇلمان دۆلەتلىرىدە دوستانە زىيارەتتە بولدى ۋە شۇ قاتاردا كۇ-
ۋەيت دۆلىتىدىمۇ ئىككى كۈنچە تۇرۇپ قالدۇق. شۇ چاغدا بىز كۇ-
ۋەيتتىكى بىر دىنىي ژۇرنالنىڭ رېداكسىيەسىنى ئېكسكۇرسىيە
قىلدۇق.

بۇ رېداكسىيە خادىملىرى قوغۇشۇندىن تامامەن مۇستەسنا
بولغان بىر خىل ئۇسۇلدا يەنى ئوفسېت ئۇسۇلىدا ژۇرنال نەشر قە-
لىدىكەن. ژۇرنال ماقالىلىرىنى كومپيۇتېردا لازېر نۇرى ئارقىلىق
تىزىپ، ئۇنى سۇرەت پىلىيونكىسى بىلەن كومپيۇتېر يۇزىدىلا بىر-
لەشتۇرۇپ باسما زاۋۇتىغا ئېلىپ بارىدىكەن ـ دە، بۇ لېنتىنى يەنە
PS تاختىدا نۇرلاندۇرۇش ئارقىلىق باسما ماشىنىسىغا چۈشىدىغان
بەتكە ئايلاندۇرىدىكەن. PS تاختا باسما ماشىنىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇ-
لۇپ، ھەرپ سۇ بىلەن ماينىڭ تېپىشىش قانۇنىيىتى بويىچە باسما
قەغىزىگە چۈشۈرۈلىدىكەن. بۇنداق باسما ئۇسۇلى پاكىز بولغانىنىڭ
ئۇستىگە باسما سۇيىتى بەكمۇ يۇقىرى ئىكەن. بەتتىكى يېزىقلارمۇ،
سۇرەتلەرمۇ ئەسلىي ئارگىنال بىلەن ھېچقانچە پەرقلەنمەيدىكەن.

1986 ـ يىلىغا كەلگەندە كومپيۇتېردا بەت ياساش ئۇسۇلى
ئالدى بىلەن شىنجاڭ گېزىتخانىسىنىڭ باسما زاۋۇتىدا پەيدا بول-
دى، گەرچە بۇ ماشىنىنىڭ ھەرپ شەكلى ئەرەب يېزىقىنىڭ شەكلى
بىلەن ئوخشاپ كەتسىمۇ، يېزىق بىلەن سۇرەتنى كومپيۇتېردا
بىۋاستە بىرلەشتۇرگىلى بولمىسىمۇ، ئىلگىرىكى باسما تېخنى-
كىسىدىن نەچچە ھەسسە ئىلغار ئىدى.

شىنجاڭ گېزىتخانىسى باسما زاۋۇتىدا ئىككى قېتىم تەكشۈ-
رۈش ئېلىپ بارغاندىن كېيىن، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ
ئۇيغۇرچىسىنى شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىدىن قايتۇرۇپ
كېلىپ، شىنجاڭ گېزىتى باسما زاۋۇتىدا بېسىش قارارىغا كەلدۇق

ۋە كۆپ ئۆتمەي بۇ ئىشنى ئىشقا ئاشۇردۇق. چۈنكى، 1979 ـ يىل-لىق 4 ـ ساندىن بۇيان ئىجاد قىلغان، ئۆزلەشتۈرگەن بەزى بەت شەكىللىرىمىز، بەت ياساشتىكى بەزى ئۇسۇللىرىمىز ناھايىتى تېزلا باشقا ژۇرناللار تەرىپىدىن قوللىنىلغان ۋە ژۇرنىلىمىزنىڭ يەنە بىر يېڭى قەدەم تاشلاش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلۇپ قالغانىدى. قو-غۇشۇن مەتبەئەنىڭ قوللىنىشقا مۇمكىن بولغان ھەممە تېخنىكا-سىنى قوللىنىپ بولغاچقا، بۇ خىل مەتبەئەدە بىز قازىدىغان يوشۇ-رۇن كۆچنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئاخىرلاشقانىدى، قوغۇشۇن مەت-بەئەدىن چىقىپ كەتمىسەك، باشقا ژۇرناللار تېزلا قوغلاپ كېلەتتى ـ دە، بىزگە يېتىشۋالاتتى، بىزنىڭ ئەۋزەللىكىمىز تامامەن يوقىلىپ كېتەتتى.

ژۇرنىلىمىز 1986 ـ يىلىدىن ئېتىبارەن شىنجاڭ گېزىتى مەتبەئەسىدە لازېر نۇرلۇق مەتبەئە تېخنىكىسى بىلەن بېسىپ چى-قىرىلىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن كۆپلەپ فوتو سۈرەت ئىشلە-تىش، قولدا سىزىلغان قىستۇرما رەسىمنىڭ ئورنىغا كومپيۇتېر بىلەن بىر تەرەپ قىلىنغان، قۇراشتۇرۇلغان فوتو سۈرەتلەرنى دەسسىتىش ئۇسۇلىنى قوللاندۇق. فوتو سۈرەتلەر كەڭ كۆلەمدە ئىشلىتىلىپ ژۇرنالنىڭ سۈپىتى تىزدىنلا يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، بىراق، شىنجاڭ گېزىتخانىسى باسما زاۋۇتىنىڭ باسما ئۇسكۇنىلە-رى ژۇرنال مۇقاۋىسىنىڭ يۇقىرى ئۆلچەملىك باسما تەلىپىگە يە-تىشەلمىدى. مۇقاۋىدىكى سۈرەت ئىچكى بەتلەرنىڭ سۈرىتىدىن خۇ-نۇك چىقىدىغان، ئاسانلا رەڭ ئۆزگىرىپ، بېسىلغان سۈرەت ئەسلى ئەسەرنىڭ رەڭ سۈپىتىگە يەتمەيدىغان ئەھۋال كۆرۈلدى ۋە بۇ ئەھۋالنى ئۆزگەرتىشنىڭ جىددىي ئېھتىياجى تۇغۇلدى.

تەلىيىمىزگە يارىشا، شۇ كۈنلەردە ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ شور-

بۇلاق جىلغىسىدا بىر رەڭلىك باسما زاۋۇتى قۇرۇلۇپ، ياپونىيەدىن ئەڭ يېڭى تىپتىكى باسما ئۈسكۈنىلىرى كىرگۈزۈلدى. بۇنداق ما-شىنىلاردا رەڭلىك سۈرەت بىلەن يېزىقنى بىۋاسىتە بىر تەرەپ قىـ-لىشقا، رەڭلىك سۈرەتنى تۆت خىل ئاساسلىق رەڭگە ئايرىپ، تۆت خىل رەڭنى تەڭلا بېسىپ چىقىرىشقا مۇمكىن بولاتتى. رەڭلىك سۈرەتلەر بۇنداق ئىلغار ئۈسكۈنىلەردە بېسىلغاندىن كېيىن، ئەسـ-لىي سۈرەت بىلەن ھېچقانچە پەرقلەنمەيتتى. پەرق كۆپ بولغاندا 3 پىرسەنتتىن ئاشمايتتى.

بىز شۇ يىلى 2 ـ ئايدا «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ مۇ-قاۋىسىنى مۇشۇ زاۋۇتتا باستۇرۇشقا باشلىدۇق. ژۇرنال مۇقاۋىسـ-نىڭ باسما سۈپىتى ئىچكىرىدىكى ژۇرناللاردىن قېلىشمايدىغان بىر ھالەت شەكىللەندى، ژۇرنالنىڭ مۇشتەرىلىرى يىلمۇيىل كۆپىيىپ 1986 ـ يىلى 10 ـ ئايغا بارغاندا تۇنجى قېتىم 60 مىڭغا يەتتى. بۇ سان شۇ چاغدىكى ژۇرنال مۇشتەرى سانى ئىچىدە ئەڭ يۇقىرى سان ھېسابلىناتتى. بۇ تۆت ـ بەش يىللىق بوشاشماي تىرىشچانلىق كۆر-سىتىش، ماقالە سۈپىتى بىلەن باسما تېخنىكىسىنى ئورگانىك رە-ۋىشتە بىرلەشتۈرۈشنىڭ نەتىجىسى ئىدى.

«شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى مەزمۇن ۋە سۈپەت جەھەتتە كۈنسېرى يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەرنى قولغا كەلتۈرۈۋاتقان، ئالقىش ۋە مەدھىيە سادالىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن ئاڭلىنىۋاتقان شۇ كۈنـ-لەردە، تەھرىراتىمىز ئىككى قېتىم قانۇنىي دېلوغا چېتىلىپ قالدى. بۇ ئىش مەيلى ئىچكى قىسىمدا بولسۇن ياكى جەمئىيەتتە بولسۇن خېلى روشەن ئىنكاس قوزغىدى.

ئەسلىدە باسما ئۈسكۈنىلىرىنىڭ ئىقتىدارىدىن تولۇق پايدىلـ-نىش، ژۇرنال بېتىنىڭ تەسىرچانلىقىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن قول بىـ-

لەن قىستۇرما رەسىم سىزىشنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ھەر خىل فو-
تو سۈرەتلەرنى كىرىشتۇرۇپ مەلۇم بىر ئوبرازنى پەيدا قىلىش ئۈ-
سۇلىنى قوللانغانلىقىمىزنى يۇقىرىدا ئېيتىپ ئۆتكەنىدىم، قانۇنىي
مەسىلە دەل مۇشۇ ئۇسۇلدىن پەيدا بولدى. كۇنلەرنىڭ بىرىدە، گۈ-
زەل سەنئەت مۇھەررىرىمىز جاي ـ جايلاردىن ئەۋەتىلگەن سۈرەت-
لەردىن ماقالە مەزمۇنىغا ماسلاشتۇرۇپ بىر پارچە سۈرەتنى قۇراش-
تۇرۇپ چىقىپتۇ. بۇ ئادەتتىكى ئەھۋال دەپ قاراپ، ماقالە ئۆتكۈز-
گەندە ۋە ژۇرنالنىڭ سېگنالىنى كۆرگەندە بۇ قۇراشتۇرما سۈرەتكە
ئانچە دىققەت قىلماپتىمەن. شۇنىڭ بىلەن كىرىشتۇرۇلگەن بۇ سۈ-
رەتلەرنىڭ ئېگىسى چىقىپ قالدى ۋە سۈرەت ئېگىسى مۇشۇنداق
قۇراشتۇرما سۈرەتنى ئېلان قىلىپ، جەمئىيەتتە يامان تەسىر پەيدا
قىلدى، شەخسلەرگە روھىي زىيان ئېلىپ كەلدى دەپ ئۇستىمىزدىن
ئەرز سۇندى. بىز ئادۇوكات تەكلىپ قىلىپ، ئۆز پىكرىمىزدە چىڭ
تۇرغان بولساقمۇ، پاكىتلىرىمىز سوتتا پۈت تىرەپ تۇرالمىدى ۋە
روھىي زىيان ئۇچۇن خېلى كۆپ پۇل تۆلەشكە كېسىم چىقىرىلدى.
بۇنداق دېلو ئارقىمۇئارقا ئىككى قېتىم يۈز بېرىپ خېلى كۆپ
ئىقتىسادىي زىيان تارتتۇق. شۇنىڭ بىلەن بۇ ساۋاقنى قوبۇل قە-
لىپ، سۈرەتلەرنى خالىغانچە قۇراشتۇرمايدىغان، ئاپتورى ئېنىق
بولغان يەككە سۈرەتنى كۆپ بېرىدىغان بولدۇق. شۇ قېتىمقى دېلو-
دىن كېيىن، تا مەن پېنسىيەگە چىقىپ كەتكۈچە بۇنداق ئىش قايتا
يۈز بەرمىدى.

ئۇنىڭدىن كېيىنكى 10 يىلدا ژۇرنال سۈپىتىدە چوڭ ئۆزگە-
رىش بولمىدى.

بىراق ، ژۇرنال تىراژىنىڭ يىلسېرى ئېشىپ بېرىشى، قەغەز
قاتارلىق باسما ماتېرىياللىرىنىڭ باھاسىنىڭ ئۇزۇكسىز ئۆرلەپ

كېتىشى، خادىملارنىڭ مائاشىنىڭ ئۆسۈشى بىلەن ژۇرنال تەننەرخى ئېشىپ كەتتى. ژۇرنال باھاسىدا ئانچە چوڭ ئۆزگىرىش بولمىغاچقا، خىراجەت يېتىشمەسلىك مەسىلىسى كۆرۈلدى. باسما زاۋۇتى ئۇچۇن تۆلىنىدىغان باسما ھەققى ۋاقتىدا تۆلەنمىدى، 1994 ـ يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە 400 مىڭ يۈەنچە قەرزگە بوغۇلدۇق. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ژۇرنال سۈپىتىنى يەنمۇ ياخشىلاشقا، ھەر خىل پايدىلىق پائالىيەتلەرنى قانات يايدۇرۇشقا ئامال بولمىغانلىقتىن، 1990 ـ يىلىدىن 1995 ـ يىلىغىچە بولغان بەش يىل ئىچىدە ژۇرنال ئەھۋالىدا تۇرغۇنلۇق ھالىتى كۆرۈلدى. قەرزگە بوغۇلغاندىن ئۆزگە قەلەم ھەققىنىمۇ ۋاقتىدا تارقىتالمايدىغان يامان ئەھۋال پەيدا بولدى. بىر خىل يامان دەۋر قىلىش يۈز بېرىپ، قەلەم ھەققى ۋاقتىدا تارقىتىلمىغانسېرى، ماقالە مەنبەسى ئازلاپ كەتتى.

بۇ ئەھۋالىلار شۇنى كۆرسىتەتتىكى، ژۇرنال باشقۇرۇشتا ئىسلاھات ئېلىپ بېرىشنىڭ زۆرۇرىيىتى تۇغۇلغانىدى.

دەرۋەقە، قىيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن، 1979 ـ يىلى ۋە 1985 ـ يىلى ئىسلاھات ئېلىپ بارغاندەك، كەسكىن ۋە ئۇزۇل ـ كېسىل ئىسلاھات ئېلىپ بارماي بولمايتتى. بىراق، يامان يېرى، بۇ قېتىمقى ئىسلاھات ئىلگىرىكى يىللاردىكىدەك ژۇرنال مەزمۇنىغا ۋە باسما سۈپىتىگە ئەمەس، بەلكى ئىقتىسادقا تاقىلاتتى. ئىقتىسادنى ياخشىلاش مەسىلىسىدە ئۆزىمىز قول سېلىپ، ئۆزىمىزگە تايىنىشتىن ئىبارەت بىرلا يول بار ئىدى.

ژۇرنال ئىقتىسادىنى قانداق ياخشىلاش مەسىلىسىدە ئىچكى قىسىمدا مۇزاكىرىلەرنى قانات يايدۇردۇق. بولۇپمۇ مەن بۇ ئىش ئۇستىدە ئەتراپلىق باش قاتۇردۇم. ئىچكى ئۆلكىلەرگە بېرىپ، ئۇ يەردە بازار تەپسۇاتقان، ئىقتىسادىي ئەھۋالى ئالاھىدە ياخشى بولغان

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

«ئالتۇن ياشلىق» (گۇاڭدۇڭ)، «لياۋنىڭ ياشلىرى»، «شېنجىن ياشلىرى» قاتارلىق ژۇرناللاردا تەكشۈرۈش ئېلىپ باردىم. ژۇرنال ئىقتىسادىنى ياخشىلاشتا، ئۇلارنىڭ قانداق تەدبىرلەرنى قوللانغانلىقى ئۈستىدە نۇقتىلىق ئەھۋال ئىگىلىدىم. ئاخىرىدا شۇنداق خۇلاسىگە كەلدىمكى، ئۇلارنىڭ تۇتقان يولى بىزگە ھەرگىز توغرا كەلمەيدىكەن، ئۇلار قىلغان بەزى ئىشلارنى شىنجاڭدا قىلغىلى بولمايدىكەن. ئۇلارنىڭ ئورتاق ئالاھىدىلىكى، ئۇلار ئۆز ژۇرنىلىنى ۋاسىتە قىلىپ تۇرۇپ، كۆپ خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىش، ژۇرنالنىڭ سۈپىتى ۋە تارقىلىشى بىلەن ئانچە كارى بولماي، يەر ئېلىپ ـ سېتىش (شاڭخەي)، پاي چېكى سودىسى، (گۇاڭدۇڭ)، قەغەز تىجارىتى (لياۋنىڭ) قاتارلىقلار بىلەن پول تاپىدىكەن، بەزىلىرى ھەتتا ئەتكەسچىلىكنىمۇ پۇل تېپىش ۋاسىتىسى قىلغانىكەن.

دەرۋەقە، شىنجاڭدا ئىچكىرىدىكىدەك ئۇنداق شارائىتلار يوق ئىدى. بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇلارنى دوراشقا، ئۇلار ماڭغان يول بىلەن مېڭىشقا بولمايتتى، گەپنى قاتتىقراق قىلغاندا، ئۇلار مەلۇم مەنىدىن ژۇرنال چىقىرىش مەقسىتىدىن چەتنەپ كەتكەنىدى.

پارتىيە ـ ھۆكۈمەت غەمخورلۇق قىلىپ، ئاز بولسىمۇ پۇل بېرىپ، مىللىتىڭنىڭ تىلىدا، مىللىتىڭنىڭ يېزىقىدا ژۇرنال چىقىرىپ، ئۆز خەلقىڭنىڭ مەنىۋى تەشنالىقىنى قاندۇر، دېسە، بىز بولساق ژۇرنال چىقىرىشتىن ۋاز كېچىپ، ھەر خىل قانۇنلۇق، قانۇنسىز ۋاسىتلەرنى قوللىنىپ پۇل تېپىشقا كىرىشىپ كەتسەك، ئۇ چاغدا مىللەت ئالدىدا جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولمامدۇق، توغرا يولدىن تېيىپ، ئەگرى يولغا كىرىپ كەتمەمدۇق؟

تەھقىقكى، بۇنداق يولدا ماڭغىلى بولمايتتى. بىراق، ئىقتىسادىي ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، ئىقتىساد مەسىلىسىنى، ئېنىق

ئېيتقاندا پۈل مەسىلىسىنى ھەل قىلمايمۇ بولمايتتى. ھازىرقى ئەھۋال داۋاملىشىۋەرسە، ھۆكۈمەتنىڭ سىياسىتىگە ۋە ئىرادىمىز - گە خىلاپ ھالدا ژۇرنال باھاسىنى ئۆستۈرۈشكە مەجبۇر بولاتتۇق - دە، مۇشتەرىلەرنىڭ يۇكىنى ئاشۇرۇۋېتىپ، ژۇرنالنىڭ تارقىلىشى - نى تارايتىشنى كەلتۈرۈپ چىقىراتتۇق. شۇنىڭ بىلەن ياشلارنى ئۇ - يۇشتۇرۇش، ياشلارنى يېتەكلەش، ياشلارنى تەربىيەلەشتىن ئىبارەت باش مەقسىتىمىز قۇرۇق گەپكە ئايلىنىپ قالاتتى.

ئوقۇرمەنلەرگە ئايان، ئادەتتە ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئادەم سانى ھامان چەكلىك بولىدۇ، شۇنىڭغا مۇناسىپ، ئوقۇرمەنلەرنىڭ، گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتەرى بولىدىغانلارنىڭ سانىمۇ مەلۇم چەكلىمىگە ئۇچرايدۇ. شۇنداق بولغىنى ئۈچۈن ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدىكى ھەرقانداق گېزىت - ژۇرنالنىڭ تىراژ جەھەتتە تويۇنۇپ قالمىدىغان ۋاقتى بولىدۇ.

ھۆكۈمەت بولسا ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىسىنىڭ ئىقتىسا - دىي كۈچىنىڭ نىسبەتەن ئاجىزلىقىنى، گېزىت - ژۇرناللارنى سېتىۋېلىش ئىقتىدارىنىڭ چەكلىمىگە ئۇچرايدىغىنىنى ھېسابقا ئېلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر يېزىقىدىكى گېزىت - ژۇرنالـلار - نىڭ تەننەرخىنىڭ نىسبەتەن يۇقىرى بولىدىغانلىقىغا قاراپ، گېزىت - ژۇرنال باھاسىنى ھەددىدىن زىيادە ئۆستۈرۈشكە، بـو - لۇپمۇ خەنزۇچە گېزىت - ژۇرناللارنىڭ باھاسى بىلەن تەڭلەش - تۈرۈپ قويۇشقا يول قويمايدۇ. ھۆكۈمەت مالىيەسى مەلۇم سانـدا تولۇقلىما بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل - يېزىقىدىكى گې - زىت - ژۇرنال، كىتابلارنىڭ باھاسىنى تۆۋەنرەك قىلىشنى، تې - خىمۇ كۆپ ئاز سانلىق مىللەت ئوقۇرمەنلىرىنى تەربىيەلەش مەقسىتىگە يېتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ. باھا ھەددىدىن زىيادە

ئۇيغۇر كتاب تۈر بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يۇقىرى قىلىۋېتىلسە، ھەتتا ھۆكۈمەتنىڭ ئىقتىسادىي ياردىمىنى باھادا نامايان قىلماي، نەشر بۇيۇملىرىدىن يەنە پايدا ئېلىش مەقسەت قىلىنسا، بۇ پارتىيەنىڭ مىللىي سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۈرمىگەنلىك بولۇپ قالىدۇ.

ژۇرنال باھاسى ئادەتتە باسما ھەققى، پوچتا تارماقلىرىغا تۆلىنىدىغان تارقىتىش ھەققى ۋە تەھرىراتنىڭ ئۆزىگە قالدۇرۇلىدىغان قىسمىدىن ئىبارەت ئۈچ ئامىل ئاساسىدا بېكىتىلىدۇ. ژۇرنال كىرىمىنىڭ تەخمىنەن ئۈچتىن بىرى باسما ھەققى ئۈچۈن تۆلىنىدۇ. ئۈچتىن بىرى پوچتىخانىغا تاپشۇرۇلىدۇ. يەنە ئۈچتىن بىرى تەھرىر بۆلۈمىگە قالغىنى بىلەن، ئۇ ھېچنېمىگە دال بولالمايدۇ. ئۇنداقتا باھانى ئۆستۈرۈش كېرەكمۇ؟ ياق، ئۆستۈرۈلگەن باھانىڭ ئۈچتىن بىرى يەنىلا باسما ھەققىگە تاپشۇرۇلىدۇ. ئۈچتىن بىرى پوچتىخانىغا كېتىپ قالىدۇ. باھانى ئۆستۈرگەنگە لايىق تەھرىر بۆلۈمىگە يەنە نېمە قالىدۇ؟ ئەكسىچە، باھا ئۆستۈرۈلسە، ژۇرنالنىڭ تىراژى تۆۋەنلەيدۇ، تىراژنىڭ تۆۋەنلىشى يەنە تەننەرخنىڭ ئۆسۈشىگە ئېلىپ بارىدۇ. باھانىڭ ئۆستۈرۈلۈشىدىن ئېشىپ بارغان كىچىككىنە كىرىم تەننەرخنىڭ ئۆرلەپ كېتىشىدىن كېلىپ چىققان چوڭ زىياننى تولدۇرالمايدۇ. ئەمىسە قانداق قىلىش كېرەك؟ باسما ھەققىنى تۆلىمەيلىمۇ، ياق، خەق ژۇرنىلىڭنى بېسىپ بەرگەنىكەن، پۇل تۆلىمىسەڭ بولمايدۇ. باھانىڭ 35 پىرسەنتىگە تەڭ تۇرىدىغان تارقىتىش ھەققىنى قانداق قىلىش كېرەك؟

بىز نەچچە ئايلاپ باش قاتۇرۇش، نەق مەيدانغا بېرىپ ئەمەلىي تەكشۈرۈش ئارقىسىدا كۆزىمىزنى پوچتىخانا ئالىدىغان 35 پىرسەنت تارقىتىش ھەققىگە تىكتۇق.

تارقىتىش دېگەن نېمە؟ تارقىتىش ھەققى دېگەنچۇ؟

بىز ژۇرنالنى باسمىدىن چىقىرىمىز، پوچتىخانا تۇزۇلگەن توختامغا ئاساسەن، ژۇرنالنى بەلگىلەنگەن قەرەلدە باسما زاۋۇتىدىن ئېلىپ كېتىدۇ. پوچتىخانىدىكى تىزىملىك بويىچە خالىغانلارغا سېلىپ، يۇرت - يۇرتلارغا توشۇيدۇ، ئىككى - ئۈچ قول ئارقىلىق ئاخىر مۇشتەرىنىڭ قولىغا يەتكۈزىدۇ. كۆز كۈنلىرى تەھرىر بۆلۈمى مەسئۇل بولۇپ، جاي - جايلاردا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنى ئىشلەيمىز، بەزىدە، زاكاز سان ۋە يىغقان پۇلنى پوچتا تارماقلىرىغا تاپشۇرىمىز، ئۇلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىپ، مۇشتەرى پۇلىنى ئۆزى يىغىدۇ. ئۇ پۇلدىن ئۆزىگە تەئەللۇق 35 پىرسەنتنى تۇتۇۋېلىپ، قالغىنىنى پەسىللەرگە بۆلۈپ بىزگە قايتۇرىدۇ. ئەمەلدە، بۇغداينى بىز تېرىيمىز، خامانىنى ئۇلار ئالىدۇ. ژۇرناللار 10 كۈندە، 15 كۈندە ئاندىن مۇشتەرىنىڭ قولىغا تېگىدۇ، بەزىدە ئاي ئاتلاپ تەگكۈزۈلىدۇ.

بىز يېرىم يىللىق تەكشۈرۈش، ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنىڭ پىكرىنى ئېلىش، قايتا - قايتا دەلىللەش ئارقىلىق، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئۇيغۇرچىسىنى پوچتىخانىدىن قايتۇرۇۋېلىپ، ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنىڭ يولى بەلەن تارقىتىشنى قارار قىلدۇق.

بۇنداق قىلىشنىڭ تۆۋەندىكىدەك پايدىلىق ئىمكانىيەتلىرى بار ئىكەن:

1. گېزىت - ژۇرنالىلارنى ئۆز يولى ئارقىلىق تارقىتىشقا سىياسەت جەھەتتىن يول قويۇلىدىكەن.

2. مەزكۇر ژۇرنال شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىتىپاق كومىتېتىنىڭ ئورگان ژۇرنىلى بولغاچقا، ھەر دەرىجىلىك

ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنى تولۇق سەپەرۋەر قىلىپ، ئىتتىپاق تەشكىلى ئارقىلىق مۇشتەرى قوبۇل قىلىش، ئىتتىپاق تەشكىلى ئارقىلىق تارقىتىشنىڭ تولۇق ئىمكانىيىتى بار ئىكەن.

3. شىنجاڭ رايونىدىكى مۇشتەرىلەر ئاساسەن جەنۇبىي شىنجاڭغا مەركەزلەشكەن، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ئاساسلىق شەھەر - يېزىلىرى تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ گىرۋىكىگە جايلاشقان، ئۆزبېزنىڭ قاتناش ماشىنىسى تۇرپان رايونى ۋە كورلا شەھىرىگە چۈشۈپ تېگىشلىك ژۇرناللارنى تارقىتىپ، ئاقسۇ، قەشقەر، قىزىلسۇ، خوتەن، چەرچەن، چارقىلىق قاتارلىق جايلارنى بىر ئايلىنىپ چىقسىلا، ژۇرناللارنى كۆپىنچە ناھىيەلەرگە، ھەتتا بەزىدە يېزىلارغىچە يەتكۈزۈشكە مۇمكىن بولىدىكەن.

4. ژۇرنال مۇشتەرىلەرنىڭ قولىغا ۋاقتىدا تېگىدىكەن.

«شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنى ئىتتىپاق تەشكىلى ئارقىلىق تارقىتىشنىڭ تۆۋەندىكىدەك پايدىلىق تەرەپلىرى بولىدىكەن.

1. شۇ چاغلاردا ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنىڭ خىراجىتى ئاز بولۇپ، ئىقتىسادىي مەنبەگە ئېھتىياجلىق ئىكەن. «شىنجاڭ ياشلىرى » ژۇرنىلىنى ئۆزلىرى مۇشتەرى قوبۇل قىلىپ، ئۆزلىرى تارقاتسا، ئۆز خىزمەت دائىرىسىدىن ھالقىپ كەتكەن بولمايدىكەن ۋە خىراجەت مەسىلىسى ھەل بولىدىكەن. بۇ خىراجەت ئاخىرىدا ئىتتىپاق خىزمىتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە ئىشلىتىلىدىكەن.

2. پوچتىخانىلارغا تاپشۇرۇلىدىغان 35 پىرسەنت تارقىتىش ھەققىنىڭ بىر قىسمىنى ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىغا قالدۇرۇپ، قالغان پۇلدىن توشۇش خىراجىتىنى چىقىرىۋەتكەن

كەندىن كېيىن، ئۆزىمىزگە 15 پىرسەنت تارقىتىش ھەققى قالدى دېگەندىمۇ، ئىقتىسادىي جەھەتتە بىراقلا قەد كۆتۈرەلەيدىكەنمىز.

1994 ـ يىلى 7 ـ ئايدا بىز ژۇرنىلىمىزنى ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنىڭ يولى بىلەن تارقىتىشنىڭ ھەر تۈرلۈك تەييارلىق خىزمەتلىرىنى باشلىۋەتتۇق. خادىملىرىمىزنى نۇقتىلىق تەربىيەلەپ، يۇرت ـ يۇرتلارغا مەسئۇل قىلدۇق. ئۆزىمىز پىلاكات ما-شىنىسى سېتىۋېلىپ، ئۇيغۇر ۋە خەنزۇ يېزىقىدا يوللارغا ئاسىدىغان 300 دانە ئۇزۇن پىلاكات بېسىپ چىقتۇق. «ياشلار ۋە ئۆزىنى ياش چاغلايدىغانلار «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولۇڭلار» دېگەن ئېلان شوئارىنى تۇنجى قېتىم ئوتتۇرىغا قويۇپ « شىنجاڭ تېلېۋىزىيەسى»نىڭ ئالتۇن ۋاقتىغا ئېلان بەردۇق. يەنە شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىغا قاراشلىق «تارىم غۇنچىلىرى» ژۇرنىلى ۋە باشقا ژۇرناللار بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۇ ژۇرناللارنى 40 پىرسەنتلىك تارقىتىش ھەققى ئېلىش شەرتى بىلەن «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىغا قوشۇپ بىللە مۇشتەرى قوبۇل قىلىدىغان، بىللە تارقىتىدىغان بولۇپ توختاملاشتۇق.

1994 ـ يىلى 10 ـ ئايدا بۇ خىزمەتنى ئاپتونوم رايون مىقياسىدا كەڭ قانات يايدۇرۇۋەتتۇق. ئۆزۈمۇ ژۇرنال تارقىتىش، مۇشتەرى قوبۇل قىلىشنىڭ ئالدىنقى سېپىدە تۇرۇپ، ھەرقايسى جايلاردا بىر ئايغا يېقىن خىزمەت ئىشلىدىم. ژۇرنال خادىملىرىمۇ مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتىنىڭ بىرىنچى سېپىگە ئاتلىنىپ، نۇرغۇن مۇشەققەتلەرنى تارتتى. ژۇرنىلىمىزنىڭ 1995 ـ يىللىق سانلىرىغا مۇشتەرى قوبۇل قىلىش خىزمىتى شۇ يىلى 12 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدا ئاخىرلاشتى. ئىككى ژۇرنالنىڭ ئومۇمىي سانىنى جەملىۋىدۇق، خىزمىتىمىزنىڭ ناھايىتى ئۇتۇقلۇق بول-

غانلىقىنى ھېس قىلدۇق. بۇ چاغدا «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنە-لىنىڭ مۇشتەرى سانى 70 مىڭغا، «تارىم غۇنچىلىرى»نىڭ بولسا 60 مىڭغا يەتكەنىدى. دېمەك، «ياشلار ۋە ئۆزىنى ياش چاغلايدە-غانلار ‹شىنجاڭ ياشلىرى› ژۇرنىلىغا مۇشتەرى بولۇڭلار» دېگەن شوئار تولۇق ئەملىيلەشكەنىدى. ژۇرنال مۇشتەرىلىرى ياشلار ئارىسىدىن ھالقىپ، ئوتتۇرا ياشلىقلار ئارىسىغا، ھەتتا پېشقەدەم-لەر ئارىسىغا سىڭىپ كىرگەنىدى. شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر تىل - يېزىقىنى قوللىنىدىغان ياشلارنىڭ سانى ۋە ئىككى ژۇرنالنىڭ مۇشتەرى سانى بۇ نۇقتىنى تولۇق ئىسپاتلاپ تۇراتتى.

1995 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ئىككى ژۇرنالنىڭ بىرگە قايتىپ كېلىدىغان پۇلى ئاساسىي جەھەتتىن كاسىسىغا كىرىپ بولدى. بىز بولساق شۇ يىللا زىيانىنى پايدىغا ئايلاندۇرۇپ، قەرز بولغان باسما ھەققىنى تولۇق قايتۇرغاندىن ئۆزگە، ئىقتىسادىي جەھەت-تىن ئۇزۇل ـ كېسىل قەد كۆتۈرۈپ، خېلى ئوبدان ئونۇمگە ئې-رىشتۇق. خادىملىرىمىزغىمۇ تۇنجى قېتىم مۇكاپات تارقىتىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى بىلەن تۇزۇلگەن ھۆددە-گەرلىك توختامىغا ئاساسەن مەنمۇ خېلى كۆپ مۇكاپاتقا ئېرىش-تىم. ھەر دەرىجىلىك ئىتتىپاق كومىتېتلىرىنىڭ ۋىلايەت دەرە-جىلىكلىرى ھەر يىلىغا 100 مىڭ يۈەن، ناھىيە دەرىجىلىكلىرى 40 ـــ 50 مىڭ يۈەن، يېزا دەرىجىلىكلىرىمۇ 5 ـــ 10 مىڭ يۈەن تارقىتىش ھەققىگە ئېرىشىپ، بىراقلا جانلىنىپ كەتتى. 1996 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ تارقىلىش سانى 120 مىڭغا، «تارىم غۇنچىلىرى» ژۇرنىلىنىڭ بولسا 100 مىڭغا يەتتى.

ئىككىنچى يىلى، يەنى 1997 ـ يىلى كىرىم قىلغان پۇلە-

مىز بىلەن ژۇرنال تارقىتىش ئۇچۇن بىراقلا ئىككى يۈك ماشا-
نىسى بىلەن ئىككى بولكىۋاي سېتىۋالدۇق، 1997 - يىلى 2
مىليون يۈەنچە پۇل خەجلەپ، ئۆزىمىزگە ئىشخانا بىناسى سېتە-
ۋېلىپ نەچچە ئون يىلدىن بېرى ئىتتىپاق كومىتېتى بىلەن بىر
بىنادا خىزمەت قىلىدىغان، كىچىككىنە ئىشخانىدا نەچچە مۇھەر-
رىر قىستىلىپ ئولتۇرىدىغان تارىخقا خاتىمە بەردۇق.

«شىنجاڭ ياشلىرى» ۋە «تارىم غۇنچىلىرى» ژۇرنالىلىرىنى ئىتتىپاق تەشكىلاتلىرىنىڭ يولى بىلەن ئۆزىمىز تارقىتىش خىزمىتى 2002 - يىلىغىچە ساغلام تۇرده داۋام قىلدى. بىراق، 2003 - يىلىغا كەلگەندە يەنە نۇرغۇن يېڭى مەسىلىلەر پەيدا بولدى، ناھىيە - يېزىلاردىكى قۇرۇلمىلارنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئە-گىشىپ مۇشتەرى سانى تۆۋەنلەپ كەتتى، مۇشتەرىلەردىن يىغە-ۋېلىنغان ژۇرنال پۇلىنى تولۇق قايتۇرۇپ كېلىشمۇ بىر مەسە-لىگە ئايلاندى. ئىقتىسادىي جەھەتتە خېلى چوڭ چېكىنىش كۆ-رۈلدى.

بىراق، بۇ مەسىلىمۇ ئۆز يولىدا ھەل قىلىندى، نەچچە يىل-لىق ئىسلاھات - ئېچىۋېتىش ئېلىپ بېرىش، ئىقتىسادنى نۇقتە-لىق تەرەققىي قىلدۇرۇش ئارقىلىق ھۆكۈمەت مالىيەسىدە ئېشىش كۆرۈلگەندىن كېيىن، ھۆكۈمەتنىڭ مەتبۇئاتلارغا بېرىدىغان ما-لىيە جەھەتتىكى ياردىمى ئاستا - ئاستا كۆپەيتىلدى. شۇنىڭ بە-لەن ژۇرنال ئىقتىسادىدا چوڭ كۆتۇرۇلۇش، چوڭ پەسىيىش يۈز بەرمەيدىغان، مۇھەررىرلەرنىڭ مائاشى بىلەن پاراۋانلىقى قەدىر ئەھۋال سەۋىيەنى ساقلايدىغان ياخشى ھالەت شەكىللەندى.

ۋاقىت قەدىمى 2006 - يىلىغا يېتىپ كەلدى، مەنمۇ ژۇرنال تەھرىراتىغا 1976 - يىلى 25 يېشىمدا كەلگىنىمدىن بۇيان 30

ئۇيغۇر كتاب نۇر يورتى www.uyghurkitap.com

نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى. بۇ 30 يىلنى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن بىر كۈندەك ئۆتكۈزۈپ، ئۆزۈمنىڭ ئىشىغا مۇھەببەت باغلىدىم، خادىملىرىم بىلەن مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ كۈرەش قىلىپ، ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم. بىر ئەۋلاد ياشلارغا تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلارنىڭ دۇنيا قارىشىنىڭ شەكىللىنىشىگە بەلگىلىك تەسىر كۆرسىتىشكە تىرىشتىم.

مۇشۇ 30 يىل مابەينىدە، ئالدىراشچىلىق ئىچىدىن ۋاقىت چىقىرىپ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، 16 پارچە كىتابنى ئوقۇرمەنلەرنىڭ ئىختىيارىغا سۇنغان ۋە خېلى ئوبدان نەتىجىگە ئېرىشكەن بولسامۇ، ئەمما مۇشۇ چاغلارغا كەلگەندە قەلبىم ئاستىلاشقا، ھەتتا توختاپ قېلىشقا يۈزلەندى، يا ژۇرنال خىزمىتىنى ئاخىرلىغىچە ياخشى ئىشلەشنىڭ، يا ژۇرنال خىزمىتىدىن ئازاد بولۇپ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ بىرسىنى تاللاش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلدى. نەچچە ئايلىق ئويلىنىشتىن كېيىن، 2006 ـ يىلى 3 ـ ئايدا ژۇرنال خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، ياشلارغا ئورۇن بوشىتىش، زېھنىمنى مەركەزلەشتۈرۈپ، ئىجادىيەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش قارارىغا كېلىپ، تەشكىلگە رەسمىي تۇردە ئىلتىماس سۇندۇم، نۇرغۇن دەتالاشلار ۋە دوستانە كېڭەشلەر ئارقىلىق، بۇ ئىلتىماسىمغا 2007 ـ يىلى 7 ـ ئايغا كەلگەندىلا ئاندىن رەسمىي تۇردە تەستىق بېرىلدى. شۇنىڭ بىلەن 30 يىللىق مۇھەررىرلىك ھاياتىم بىلەن خوشلىشىپ، بەش يىللىق ئەدەبىي ئىجادىيەت پىلانىنى تۈزۈپ، تاشلىنىپ قالاي دېگەن قەلىمىمنى قايتا قولغا ئالدىم.

2013 ـ يىلى، ئۈرۈمچى

ئەدەبىي ئىجادىيىتىم توغرۇلۇق سۆھبەت

پەرىدە مالىك: ئەبەيدۇللا ئاكا، سىز ئەدەبىي ئىجادىيەت سەپ-پىگە كىرىپ كەلگەندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە ئىجادىيەت بىلەن ئىزچىل شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتقان مول ھوسۇللۇق يازغۇچىلىر-ىمىزنىڭ بىرسى. بۇگۈن بۇ سەھىپە ئارقىلىق سىز بىلەن سۆھبەتتە بولغانلىقىمدىن ئىنتايىن خۇشالمەن. ئوقۇرمەنلىرى-مىزمۇ بەلكىم ماڭا ئوخشاشلا ئىجادىيەت ھاياتىڭىز بىلەن مۇ-پەسسەلرەك تونۇشۇۋېلىشنى ئارزۇ قىلسا كېرەك. شۇڭا، جاۋاب بەرگەن بولسىڭىز، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىڭىز-غا قانداق بىر سەۋەب تۈرتكە بولغان؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: سىزنىڭ مۇئەييەن تەسىرگە ئىگە شائىر – يازغۇچىلىرىمىز ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىرىمىز بىلەن سۆھبەتتە بولۇپ، سۆھبەت خاتىرىسىنى ژۇرنال يۈزىدە ئېلان قىلىپ، ئە-دەبلەر بىلەن ئوقۇرمەنلەر ئارىسىدىكى چۈشىنىشنى ئىلگىرى سۈرۈۋاتقىنىڭىزغا خېلىدىن بۇيان دىققەت قىلىپ كېلىۋاتىمەن. مېنىڭچە، سىزنىڭ قىلىۋاتقىنىڭىز ئەدەب بىلەن خەلق، ئاپتور بىلەن ئوقۇرمەن ئارىسىغا مۇھەببەت ئۇرۇقىنى چاچىدىغان، ياش قەلەمكەشلەرگە ھىممەت كۆرسىتىپ، ئەدەبلەر سېپىنى ئۇلغاي-تىدىغان، ئەدەب ۋە ئەدەب ئەمگەكنىڭ داڭقىنى تارىتىدىغان بىر ئەھمىيەتلىك خىزمەت. بۇگۈن ئۆزىڭىز بىلەن، جۇملىدىن بارلىق ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈزتۇرا سۆزلەشكىلى بولىدىغان بۇنداق بىر

www.uyghurkitap.com

خاسىيەتلىك پۇرسەتنى ماڭا مۇناسىپ كۆرگىنىڭىزدىن تولىمۇ خۇشال بولۇۋاتىمەن.

ئەمدى، سىز سورىغان سوئالغا جاۋاب بېرەي:

ئەگەر ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كېلىشىمگە پالانى ۋەقە، پۇستانى ئادەم سەۋەب بولغان دېسەم ئانچە مۇۋاپىق گەپ قىلمىغان بولىمەن. سەۋەب ـ نەتىجە مۇناسىۋىتى بويىچە ھۆكۈم قىلغاندا ھەرقانداق ئىشنىڭ جەزمەن بىر سەۋەبى بولىدۇ. ئوخشاشلا، ئەدەبىي ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كېلىشىمنىڭمۇ ئەلۋەتتە سەۋەبى بولۇشى كېرەك. بىراق، ئەدەبىي ئىجادىيەت ئەسلىدىنلا ئالاھىدىرەك بولغان بىر خىل كەسىپ، ئۇنىڭغا كىرىپ كېلىشنىڭ ئۆزىمۇ خېلىلا مۇرەككەپ، خىلمۇخىل ئامىللارغا باغلىق بولغان بىر جەريان. ئۇنىڭ سەۋەبىنى سەۋەب ـ نەتىجە فورمۇلاسى بىلەن چۈشەندۈرۈپ بېرىشمۇ ئانچە ئاسانغا توختىمايدىغان بىر ئىش.

دەرۋەقە، مەن 1951 ـ يىلى 5 ـ ئايدا تەكلىماكان دەشتىنىڭ جەنۇبىي گىرۋىكىدىكى خوتەن ۋىلايىتىگە قاراشلىق چىرا ناھىيەسىنىڭ بازار بىلەن يېزا تۇتاشقان بىر يېرىدە، توغرىراقى، يەنىلا سەھراغا تەۋە بولغان چۆڭكۆل كەنتىدە پىلە ـ يىپەك تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر ئوقەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كۆز ئاچتىم. ئۆتكەن ئەسىردە، سىنىپىي تەركىبكە قاراپ تون پىچىلىدىغان يىللاردا مەيدانغا كەلگەن تەرجىمىھاللاردا شائىر، يازغۇچىنىڭ ئوندىن توققۇزىنىڭ «كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن»لىكى كۆزگە چېلىقىدۇ. 10 ئائىلىنىڭ توققۇزى ئەمەس، بەلكى 1000 ئائىلىنىڭ 999ى كەمبەغەلچىلىكتە ئۆتىدىغان، 1000 ئادەمنىڭ 999 ى دېھقانچىلىق قىلىدىغان ئاشۇ

كۆنلەردە ئەدىبلىرىمىزنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغىنىغا ھەيران قالغىلى بولمايدۇ. ئەمما، ھال - كۆنى يامان ئەمەس ئائىلىدە تۇغۇلغان تۇرۇقلۇق، ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىدىن كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە «تۇغۇلۇۋالغان» لارنىمۇ يوق دېگىلى بولمايدۇ.

باشقىلار نېمە دېسە دېسۇن ۋە تەرجىمھالىدا نېمىلەرنى يازسۇن، ھەممىسى ئۆزىنىڭ ئەركى. بىراق، مەن ھەرقانداق رەسمىي ۋە نارەسمىي تەرجىمھالىمدا ئۆزۈمنى «كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان» دەپ يازغان ئەمەسمەن، تەركىب كاتېگورىيەسىدە نامى بولمىغان «قول ھۇنەرۋەن» دېگەن سۆز بىلەنلا ئائىلە كېلىپچىقىشىمغا تەبىر بەرگەنمەن. چۈنكى، ئائىلەمنى كەمبەغەل دەي دېسەم، ئەقلىمگە كەلسەم، دادام تۆت - بەش ھۇنەر - ۋەننى ياللىۋېلىپ، پىلە سېتىۋېلىپ، يىپەك چىقىرىپ، خام يىپەك ۋە شايى - ئەتلەس سېتىپ يۈرگەنكەن. تاپقىنىمىزمۇ مەشىتىمىزگە يېتىپ تۇراتتىكەن. دېھقان دەي دېسەم، ئىلكىمىزدە چامغۇر تېرىپ يېيدىغان ئاران بىر مولا يەر بار ئىكەن. دېھقانچىلىقنىڭ ئېپى - جېپىنى بىلمىگەچكە، دادام بۇ يەرنىمۇ باشقىلارغا تېرىتىدىكەن.

سىزگىنىمۇ مەلۇم، ئۆلۈپ كەتمىگۈدەك يېيىش - ئىچىش ۋە تېنى ئىللىغۇدەك كىيىم كىيىش ئىنسانىنىڭ بىرىنچى ئېھتىياجى. تويغۇدەك يېيىش ۋە چىرايلىقراق كىيىش ئىنسانىنىڭ تۇنجى غايىسى. پەقەت بىرىنچى ئېھتىياجى ۋە تۇنجى غايىسى ئەمەلگە ئاشقاندا، ھېچبولمىسا بىرىنچى ئېھتىياجى كاپالەتكە ئېرىشكەندىلا ئاندىن ئىنسان باشقا غايىلەرنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم قويالايدۇ.

پەمىچە، ئائىلىمىزنىڭ بۇ تۇنجى ئېھتىياجى ۋە غايىسى

خىلى بۇرۇن ئەمەلگە ئاشقان بولغاچقا، دادام ۋە ئانام يەنە باشقا غايە ـ ھەۋەسلەرگىمۇ قول ئۇزارتىپ ئۇلگۇرگەنىكەن. دادام ئۇيغۇر فولكلورىنىڭ نامايانىدىلىرى، ئەرەب ـ پارس ئەدەبىياتىنىڭ دۇردانىلىرى بىلەنمۇ ئاللىبۇرۇنلا تونۇشۇۋالغانىدەك تۇراتتى. ئۇنىڭ نۇرغۇن ئەپسانە ـ چۆچەكلەرنى راۋان ئېيتالايدىغانلىقى، سەئىدى ھېكمەتلىرىنى، نەۋايى غەزەللىرىنى سۆزەك يادلاپ بېرەلەيدىغانلىقى بۇ نۇقتىنى دەللىلەپ بېرەتتى. يۇرت ـ يۇرتلاردا تىجارەت قىلغاچ يىغقان كىتابلىرىمۇ 40 ـــ 50 پارچىدىن ئاشاتتى. بولۇپمۇ مەرىپەت ھاۋاسى قويۇق بولغان ئائىلىمىزدە پات ـ پات ئۆتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان كىتاب ئوقۇش يىغىلىشى ۋە ئائىلىۋى مەشرەپ ئۆز مەزمۇنى بىلەن ئالاھىدە خاراكتېرلىك ئىدى.

بۇنداق يىغىلىشلاردا ناھىيە بازىرى ۋە يېزا تەۋەسىدىكى قۇمۇشلۇق كىشىلەر ئۆيىمىزگە جەم بولاتتى. تەلەپپۇزى ئېنىق بولغان بىرەيلەن كىتاب ئوقۇيتتى، شېئىر ـ نەزمىلەرنى دېكلاماتسىيە قىلاتتى. قالغانلىرى پۇتۇن دىققىتى بىلەن ئاڭلايتتى. مەلۇم بۆلەك ۋە مەلۇم قىسسە ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۇلار كىتابتىكى شەخسلەر ئۈستىدە، بۇ شەخسلەرنىڭ نەسەبى ۋە كەچۈرمىشلىرى توغرىسىدا تالاش ـ تارتىش قىلاتتى. چۈشەنىكسىز ئەرەب ـ پارس تېرمىنلىرىغا بىلگىنىچە مەنە ئېيتىشاتتى. بۇ سورۇن مەن ئۈچۈن ئەڭ دەسلەپكى ۋە ئەڭ مۇھىم بىر مەكتەپ بولغانىدىكى، بەزى مىسرالار، قەھرىمانلىق قىسسىلىرى ۋە قەھرىمانلارنىڭ نامىشەرىپى خاتىرەمدە خىلى چوڭقۇر ئىز قالدۇرغانىدى.

قويۇق ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ھاۋاسىغا چۆمۈلگەن بۇنداق ئائىلىۋى مۇھىت مەن باشلانغۇچ مەكتەپ بوسۇغىسىغا قەدەم قويۇ-

غان، كوللېكتىپلىشىش شامىلى ئەۋج ئالغان يىل، ئايلاردا ئۇزۇل - كېسىل يوقالغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ مۇھىت سەبىي قەلبىمىدە يېڭى ئىنتىلىشلەرنى بىخلاندۇرۇپ، كۆز ئالدىمدا ئاجايىپ بىر سىرلىق يولنى نامايان قىلىپ بولغانىدى.

1961 ـ يىلى كەنت باشلانغۇچ مەكتىپى يېنىدىكى «ئوتتۇرا كىلاس»تا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا، سىنىپ مۇدىرى قاسىم شېرىپ مۇئەللىم بىزنى باھار سەيلىسىگە ئېلىپ چىقتى ۋە ھەممىمىزگە باھار ھەققىدە قوشاق ياكى شېئىر يېزىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. ئۇ كۈنى بوران پەسلى بولۇشىغا قارىماي، ھاۋا ئادەتتىن تاشقىرى ئوچۇق ئىدى. ئاپپاق ئېچىلىپ كەتكەن ئۆرۈك چېچەكلىرى پۈتكۈل زېمىننى خۇددى قار باسقاندەك ئاقارتىپ تۇراتتى، ئۆرۈك چېچىكى ۋە يېڭى كوكاتلارنىڭ ئارامبەخش ھىدى ئادەمنى مەستخۇش قىلاتتى.

چۈشتىن كېيىن سەيلىدىن قايتىپ كەلدۇق ۋە سىنىپقا كىرىپلا يازغانلىرىمىزنى ئوقۇشقا باشلىدۇق. ھەركىم چامى يەتكىنىچە بىرنېمىلەرنى دېدى، كۆلكىلىك «قوشاق»لارمۇ ئوتتۇرىغا چىقتى. ئەمما، مېنىڭ «باھار كەلدى، قۇشلار ئۇۋۇسىدىن چىقتى» دەپ باشلانغان تۆت كۇپلېتلىق «شېئىرىم» ئوقۇتقۇچىمنىڭ قىزىقىشىنى قوزغاپ قالدى. خوتەن دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇپ چىققان، ئاز ـ تولا بىرنېمىلەرنى يېزىپ تۇرىدىغان بۇ مۇئەللىم «ئوتتۇرا كىلاس» سىنىپىمىز 1962 ـ يىلى تەبىئىي ئاپەت تۈپەيلى تاقىۋېتىلگەندىن كېيىن، مېنى ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە تونۇشتۇرۇپ بېرىپ، داۋاملىق ئوقۇش پۈرسىتىگە ئىگە قىلدى. دېمەك، مەن تۇنجى قېتىم «ئەدەبىي ئىجادىيەت»نىڭ شاراپىتىگە مۇيەسسەر بولۇپ، «شەرەپلىك كىچىك دېھقان» بولۇپ

كېتىش قىسمىتىدىن قۇتۇلۇپ قالدىم.

شۇ چاغلاردىكى ناھىيەلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ سابىق سو-ۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پېداگوگىكا قائىدىلىرى ئوقۇش - ئوقۇتۇش-قا تەتبىقلانغان، ئىلىم - مەرىپەت تۈسى قويۇق، ئوقۇتقۇچىلار قوشۇنى خىل، تەلىم - تەربىيە مېتودى مۇنتىزىم بولغان بىر مەكتەپ ئىكەن. شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتى-نى تامام قىلغان، گېزىت - ژۇرناللاردا شېئىر - ماقالىلىرى ئېلان قىلىنىۋاتقان ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرىدىنمۇ ئۇچى بار ئىكەن.

بۇ ئەۋزەل مۇھىت ماڭا تېزلا تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىدى. ھېلىقى «شائىر ئوقۇتقۇچى»لارمۇ مېنى كۆپ ئۆتمەيلا بايقىۋالدى. ئۇلارنىڭ يېتەكلىشىدە، مەكتەپ ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىغا كىرىپ، ئىجادىي قوشاق توقۇشقا، تەقلىدىي شېئىرلارنى يېزىشقا كىرىشىتىم. «تالمايدىكەن بىلىكى» ناملىق تۇنجى شېئىرىم 1963 - يىلى 7 - ئاينىڭ 4 - كۈنىدىكى «خوتەن گېزىتى» دە ئېلان قىلىنىدى. بىر يىلدىن كېيىن يەنە بىرقانچە شېئىرىم «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى ۋە «شىنجاڭ پىيونېرلىرى» گېزىتىدە يورۇقلۇق كۆردى. بۇ كوچىغا شۇ تەرىقىدە بىر كىرگەنچە زادى قايتىپ چىقالمىدىم، قايتىپ چىققۇمۇ كەلمىدى، مەيلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغاندا بولسۇن ياكى يېزىغا قايتىپ ئالتە يىلغا يېقىن دېھقانچىلىق قىلىپ يۈرگەندە بولسۇن، ئۆگىنىشنى، ئىجاد قىلىشنى زادىلا ئۇزۇپ قويمىدىم.

1972 - يىلى كۈزدە «دېھقان ئوقۇغۇچى» سۈپىتىدە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىرىشىم ماڭا يەنە بىر قېتىم ئۆرلەش پۇرسىتىنى يارىتىپ بەردى. تۆت

يىللىق ئوقۇش داۋامىدا يېزىدا ئۆگەنگەن خەنزۇ تىلىنى پىششىقلىغاندىن سىرت، 20 نەچچە شېئىر، ھېكايە، داستان يېزىپ ئېلان قىلدۇردۇم. بېسىلىپ چىققان تەرجىمە ماقالە، شېئىر، ناخشا تېكىستلەرمۇ ئاز بولمىدى. 1976 ـ يىلى يازدا ئوقۇش پۈتكۈزۈپ «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى رېداكسىيەسىگە تەقسىم قىلىنغان ۋە كۆپ ئۆتمەي «ئەمەلدار» بولۇپ قالغان بولسامۇ، ئالدىراشلىقىمغا قارىماي، ئەدەبىي ئىجادىيەتنى بىر كۈنمۇ تاشلىمىدىم.

پەرىدە مالىك: سىز دەسلەپ شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، نۇرغۇنلىغان ياخشى شېئىر ـ داستانلارنى يازغانىدىڭىز، كېيىنكى ۋاقىتلاردا پىروزا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا مول نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردىڭىز. ئەمگىكىڭىز بىلەن مول مەھسۇلاتلىق شائىر، ئىستېداتلىق يازغۇچى سانلىپ كېلىۋاتىسىز. دەرۋەقە، سىز ئەدەبىياتىمىزغا ئالاھىدە تۆھپە قوشۇپ كېلىۋاتقان مەسئۇلىيەتچان، تۆھپىكار يازغۇچىلىرىمىزنىڭ ئۇلگىسى بولۇشقا مۇناسىپ. بۇ خىل ئىجادىيەت يولىنى تاللىۋېلىشىڭىزغا نېمە سەۋەب بولدى، بۇ ھەقتە توختىلىپ ئۆتكەن بولسىڭىز.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: مەن ئەدەبىي ئىجادىيەتنى سىز دېگەندەك، دەسلەپتە شېئىر، داستان يېزىش بىلەن باشلىغانمەن. كېيىن بىر تاقلاپلا پىروزا ئىجادىيىتىگە «كۆچۈپ» كەتكىنىمۇ يالغان ئەمەس. تۇنجى شېئىرىم مەتبۇئات يۈزىدە ئېلان قىلىنغان 1963 ـ يىلىنى ئەدەبىي ئىجادىيىتىمنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى دەپ ھېسابلىسام، بۇ يىل ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغىنىمغا نەق 40 يىل توشقان بولىدۇ. بۇ 40 يىلنى ئىككىگە بۆلسەك،

ئالدىنقى 20 يىلدا شېئىر يازدىم، كېيىنكى 20 يىلدا پىروزا بە-
لەن مەشغۇل بولدۇم. ئىجادىي ھاياتىمدىكى بۇنداق «ئۆتۈپ كە-
تىش» ھادىسىسىدىن ھەيران قالغان بەزى قۇرداشلىرىم مەندىن
«شېئىرىيەتتىن زېرىكىپ، پىروزىغا ئۆتۈپ كەتتىڭىزمۇ» دەپ
سوراپمۇ باقتى. مەن ئۇلارغا ئاددىي قىلىپ «شېئىر ئادەمدىن زې-
رىكىشى مۇمكىن، لېكىن ئەقىل ـ ھوشى جايىدا ئادەم ياخشى
شېئىردىن ھەرگىز زېرىكمەيدۇ، زېرىكىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس»
دەپلا جاۋاب بەردىم.

ئەمەلىيەت ھەم شۇنداق، 1980 ـ يىللارنىڭ بېشىدا ئاخىر-
قى شېئىرىم «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» نى ئېلان قىلىۋەتكەن-
دىن كېيىن، شېئىر يېزىشتىن چىپىدىلا توختىۋالدىم. بىر
سىناپ كۆرەي دەپ يۇرۇپ، شېئىرىيەتتىن پىروزىغا ئۆتۈپ كەت-
كىنىمنى تۇيمايلا قالدىم.

دەرۋەقە، شائىر ئۇچۇن ئېيتقاندا 30 ياشتىن ئىلگىرىكى
چاغلار شېئىرىي ھېسسىياتقا باي، تەپەككۇرى تېپىرلاپ تۇرىدە-
غان، ھېسسىياتى ئويغاق ۋە لىرىكىغا تويۇنغان چاغلار بولىدە-
كەن. 30 يېشىمغىچە نۇرغۇن شېئىرلىرىم ۋە «يۇلغۇن چېچە-
كى»، «كۆكلەم»، «ھەسەن ـ ھۈسەن» قاتارلىق شېئىر ـ داستان
توپلاملىرىم جامائەتچىلىكىنىڭ ھۇزۇرىغا سۇنۇلدى. «قەشقەر ھەق-
قىدە ئۈچ غەزەل»، «خوتەن قەغەزى»، «تارىم ئاقىدۇ»، «مۇقام
ھەققىدە مۇخەممەس» قاتارلىق يامان ئەمەس چىققان شېئىرلە-
رىمنىڭ يەكۈنىدىن قارىغاندا، شېئىر ئىجادىيىتىمدە ئۆزۈمگە
خاس ئىجادىيەت يولىدا ماڭدىم دېسەممۇ بولىدۇ. ئۆزۈمگە خاس
ئىجادىي يول ۋە ئۇسلۇب بويىچە ئۆز شېئىرىي پەللەمنى ياراتتىم
دېسەممۇ ئارتۇق كەتمەيدۇ. يەنە بىر سەۋەب، بەزىدە شېئىرىيەت

ئادا قىلالمىغان ۋەزىپىنى پىروزا ئادا قىلالايدۇ. پىروزا بىلەن تۇرمۇشنىڭ خېلى كەڭ بىر بۆلەكلىرىنى، تۇرمۇش قاتلاملىرىنى تېخىمۇ چوڭقۇرراق يورۇتۇپ بەرگىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە شېئىرىيەت بىلەن پىروزا ئەدەبىياتنىڭ بىر تۇغقان ژانىرلىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۇلار ئارىسىدا بۆسۈپ ئۆتكىلى بولمايدىغان سېپىلمۇ مەۋجۇت ئەمەس. بىر مەزگىل شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئاندىن كېيىن نەسرىي ئەسەرلەرگە تۇتۇش قىلغاندا شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانغانلىقنىڭ پايدىسىنى كۆرگىلى بولىدىكەن. شېئىرىي تىلنى نەسرىي ئەسەرلەرگە تەدبىق قىلىپ نەتىجە قازانغىلىمۇ بولىدىكەن.

دەپ كەلسەم قىزىق، پىروزا ئىجادىيىتىگە «ئۆتۈپ كەتكەن» دىن كېيىن يازغان تۇنجى ھېكايەم «ئۇچ بولكا» «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلىنىۋىدى، بۇ ھېكايىنىڭ بەدىئىي مۇۋەپپەقىيەتى توغرۇلۇق ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ مەتبۇئاتتا ئالتە پارچە ئوبزور ئېلان قىلىنىدى. بۇ ئەسەر بىر يىلدىن كېيىن تېخى ئاپتونوم رايون بويىچە 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقىمۇ نائىل بولدى. ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىكىگىمۇ كىرگۈزۈلدى. «تۇنجى پاي ئوق» نىڭ جايىغا تېگىشى مېنىڭ ئىشەنچىمگە ئىشەنچ قوشتى. ئۇلاپلا يەنە بىرمۇنچە ھېكايە - پوۋېستلارنى يازدىم. پىروزا ئىجادىيىتىگە كىرىشىپ بەش - ئالتە يىلدىن كېيىن مەندە يەنە رومان يېزىش ئارزۇسى تۇغۇلدى. چۈنكى، مەن بۇرۇن شۇغۇللانغان ئېپىك داستانچىلىقنىڭ رومانچىلىق بىلەن يېقىن ئۇرۇقداشلىقى بار ئىدى. يېزىلغان رومانلىرىمنىڭ تىلىنىڭ ئوبزورچىلار ۋە ئوقۇرمەنلەر تەرىپىدىن مۇھىم بىر مۇۋەپپەقىيەت قاتارىدا ئېتىراپ قىلىنىشىمۇ شېئىرىيەت ئىجادىيىتىدىن پىروزا ئىجادىيىتىگە

ئۆتۈپ كەتكىلى بولىدىغانلىقىنى، ئىشەنچ بولسىلا، ئۇنىڭدىن بۇ-نىڭغا ۋە بۇنىڭدىن ئۇنىڭغا ئۆتۈپ كەتسە بولىدىغانلىقىنى ئىس-پاتلاپ بەردى.

بۇنداق «ئۆتۈپ كېتىش» ھادىسىسى پەقەت مەندىلا سادىر بولغان ھادىسە ئەمەس. ئۇيغۇر ۋە چەت ئەل ئەدەبىياتىنىڭ نۇرغۇن كىلاسسىكلىرىمۇ پوئېزىيەدىن پىروزىغا، پىروزىدىن پوئېزىيەگە «ئۆتۈپ» تۇرغان، ياكى «ئۆتۈپ كەتكەن». ئەڭ يېقىنىدىن مىسال كەلتۇرسەك، شائىر تېيىپجان ئېلىيوفمۇ ئاجايىپ ئوبدان شەئىرلارنى يېزىۋېتىپ، بەزىدە ياخشى ھېكايىلەرنىمۇ يېزىپ قويغان. ھەرقانداق ئەدەب ئۆزىنىڭ بەدئىي ئىقتىدارىنى نامايان قىلىمەن دەيدىكەن، شەكىل بىلەن، يەنى ژانىر بىلەن چەكلىنىپ قالماسلىقى، مەزمۇننى يورۇتۇپ بېرىدىغان ھەرقانداق شەكلىنى ئەركىن تاللىۋېلىشى لازىم، دەپ قارايمەن.

پەرىدە مالىك: سىزنىڭ تارىخىي تېمىڭىزغا بېغىشلانغان «تۇنىدىكى چاقماق»، «داغ» رومانلىرىڭىز ئېلان قىلىنىپ، جەمئىيەتتە بەلگىلىك تەسىر قوزغىدى ھەم تەنقىدچىلەرنىڭ بىر دەك مۇئەييەنلەشتۈرۈشىگە ئېرىشتى. «داغ» ــ تارىخىي ۋەقەلەر ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنغان، تارىخ بىلەن رېئاللىق تۇيغۇسى ئەپچىللىك بىلەن بىرلەشتۈرۈلگەن تۇرمۇش دەرسلىكى، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئوقۇشلۇقى. ئۇ ئەدەبىياتىمىزنىڭ ھازىرقى بەدئىي سەۋىيەسى بىلەن بەدئىي مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى روشەن گەۋدىلەندۈرۈپ بېرەلەيدىغان بىر نادىر ئەسەر. سىز نېمە سەۋەبتىن بۇ تارىخىي تېمىنى تاللىۋالدىڭىز؟ سىز «داغ»دىكى قايسى پېرسوناژنى ئەڭ ياقتۇرىسىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: گەپنىڭ پوسكاللىسىنى ئېيتسام، رومان ئىجادىيىتىدە تارىخىي تېمىنى تاللىۋېلىشىمغا تارىخنى يامان ئە-

مەس بىلىدىغانلىقىم، تارىخنىڭ ئەھمىيەتلىك بۆلىكىنى تاللىۋې-لىشقا بەدئىي ئىقتىدارىمنىڭ يار بېرىدىغانلىقى ۋە تارىخىي شەخسلەرنى، توقۇلما پېرسوناژلارنى جانلىق بەدئىي ئوبرازلارغا ئايلاندۇرۇپ، ھايات ئادەملەرگە تەسىر كۆرسەتمەكچى بولغانلىقىم سەۋەب بولدى.

بۇ يەردە سىزگە بىر «مەخپىيەت»نىمنى ئاشكارىلاپ بېرەي، سىز مېنىڭ بىر ئەدىب ئىكەنلىكىمنى بىلمىسىز، بىراق شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقىنىمدىن باشلاپ، تارىخ ئۆگىنىشنى، تارىخ تەتقىقاتىنى ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ماس قەدەمدە ئېلىپ بېرىۋاتقىنىمنى بەلكى بىلمەيسىز.

شۇنداق، ئۇزاقتىن بېرى ئوقۇۋاتقان كىتابلىرىم ئىچىدە تا-رىخىي ئەسەرلەر سالماقلىق ئورۇننى ئىگىلەپ كەلدى. «تۇندىكى چاقماق»نى يېزىشتىن بۇرۇن ئوتتۇرا ئاسىيا تارىخى ۋە چىڭ سۇلالىسىنىڭ، مىنگونىڭ دەسلەپكى يىللىرىنىڭ تارىخى، خوتەن تارىخى ئۇستىدە ئىزدەنگەن بولسام، «داغ»نى يېزىشتىن بۇرۇن خوتەن تارىخى، شىنجاڭ تارىخى، ئوتتۇرا ئاسىيا خانلىقلىرى تا-رىخى ئۇستىدە ئەتراپلىق ئىزدىنىش ئېلىپ باردىم ۋە ئىلگىرى – كېيىن بولۇپ 6000 پارچىدىن ئارتۇق كارتوچكا قالدۇردۇم. كارتوگرافىيەنىڭ ئىپتىدائىي ساۋاتلىرىنى ئىگىلەپ، ئىككى پارچە تارىخىي خەرىتە ئىشلەپ چىقتىم. يېڭى رومانىم «بوز دالا» غا قەلەم تەۋرەتمەي تۇرۇپلا «سۆينامە»، «كونا تاڭنامە» ۋە «يېڭى تاڭنامە»نى قانچە قېتىم ئوقۇپ چىققىنىمنى، «ئەلنى ئىدارە قى-لىشقا پايدىلىق ئومۇمىي ئۆرنەكلەر»نى قانچە قېتىم ۋاراقلىغا-نىمنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن. پەقەت تاڭ تارىخى ۋە ئۇيغۇر تارى-خىغا ئائىت جۇڭگو بىلەن چەت ئەل تارىخچىلىرىنىڭ ئەسەرلە-

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

ىردىن مىڭلىغان ئەھمىيەتلىك مەلۇماتلارنى سۈزۈپ چىققىنىم-
نىلا بىلىمەن. مانا ئەمدى ئۆتكەن يىلى ۋە بۇ يىل قەدىمكى نىيە
بەگلىكىنىڭ خارابىسىنى، كېرىيە ناھىيەسىدىكى دەريا بويى يې-
زىسىنى، چاقىلىقتىكى ۋاشىەرى خارابىسىنى، چەرچەندىكى
زاغۇنلۇق قەدىمىي قەبرىستانلىقىنى كۆرۈپ قايتقاندىن كېيىن،
قەدىمكى خوتەن، قەدىمكى تارىم بەگلىكلىرى تارىخى ئۇستىدە
بىرقەدەر سىستېمىلىق تەتقىقات ئېلىپ بېرىشقا باشلىدىم، بۇ-
رۇن ئۆتكەن ۋە ھايات ياشاۋاتقان بەزى نوپۇزلۇق تارىخچىلارنىڭ
ئايرىم ئەجەللىك سەۋەنلىكلىرىنىمۇ تېپىپ چىقتىم. تارىخ ۋە
ئارخېئولوگىيە ئىلمى ساھەسىدە ئاز - تولا تەسىر قوزغىغۇدەك
بىرنەچچە بايقاشنى ئەتراپلىق دەللىلەشكە تۇتۇش قىلىۋاتىمەن.
مەن بىر قەدەمدە بىر ئىز قالدۇرۇپ مېڭىشقا ئامراق، شۇنداق
ئىكەن، كېيىنكى كۈنلەردە مېنىڭ ئاپتورلۇقۇمدا يىرىكرەك بىر
تارىخىي رومان ياكى يىرىكرەك بىر تارىخىي ئەسەرنىڭ دۇنياغا
كېلىدىغانلىقىغا ئىشەنسەڭىز بولىدۇ.

كەچۈرۈڭ، سوئالىڭىزدىن يىراقلاپ كېتىپتىمەن. ئەسلىي
گەپكە قايتىپ كەلسەم، ھەرقانداق بىر تارىخىي ۋەقەدىن ۋە تا-
رىخنىڭ ھەرقانداق بىر بۆلىكىدىن رومان چىقىۋەرمەيدۇ. بۇ ئاپ-
تورنىڭ تارىخ بىلىمى، بەدئىي تەسەۋۋۇر كۈچى ۋە تېما تالاش
ئىقتىدارىغا باغلىق نەرسە. ئەگەر بۇگۈن بىلەن باغلىغىلى بول-
مايدىغان، مەركىزىي ئىدىيەنى ئېچىپ بېرىشكە مۇۋاپىق كەلمەي-
دىغان تارىخىي ۋەقە ياكى تارىخىي بۆلەكنى تاللىۋالغاندا ھەرقان-
چە كۆچىگەن بىلەنمۇ ئۇنۇمسىز يەرگە ئۇرۇق چاچقاندەك ئەھمە-
يەتسىز ئىش بولۇپ قالىدۇ، زېھنىي قۇۋۋەت ۋە ۋاقىتنى ئىسراپ
قىلىشتىن ئۆزگە ھېچنېمىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. چۈنكى، تا-

ربخي تېمىدا ئەسەر يېزىش ھەرگىز تارىخنى ئەدەبىياتقا ئايلاندۇرۇش ئەمەس ياكى تارىخنى بۇرمىلاپ ناچار توقۇلمىغا ئۆزگەرتىپ، مەقسەتسىز تەكرارلاشمۇ ئەمەس، بەلكى تارىخي چىنلىققا ھۆرمەت قىلىپ، تارىخي چىنلىق سەھنىسىدە مۇكەممەل بەدئي توقۇلما ۋە مۇكەممەل بەدئي ئوبرازلارنى پەيدا قىلىپ، بۇ گۇنكى جەمئىيەت بىلەن بۇگۇنكى ئادەملەرگە «ئىسسىق» ئۆتكۈزۈش، شۇ ئارقىلىق ھەرقانداق بىر ئەدەبىي ئەسەر ئوينىيالايدىغان بارلىق روللارنى تولۇق ئوينىتىشتىن ئىبارەت.

تارىخي رومانچىلىق ھەرگىز بەزىلەر ئېيتقاندەك، «رومانچىلىقنىڭ ئىپتىدائىي باسقۇچى»دا ۋۇجۇدقا كېلىدىغان «پىيىزى خام» ھاسىلات ئەمەس. بەلكى بىر ياخشى تارىخي رومان پىروزا تەرەققىياتىنىڭ يېتىلگەن باسقۇچىدا دۇنياغا كېلىدىغان سالماقلىق مەھسۇلات. ئۇ تەلەپ قىلىدىغان جاپالىق ئەجىر ۋە بەدئىي دىت رېئال ۋەقەلەر تەسۋىرلەنگەن ئاكتۇئال ئەسەرلەرنىڭكىدىن ئەسلا كەم تۇرمايدۇ، ئىجتىمائىي ئۇنۇمىمۇ ئاكتۇئال تېمىلاردىن ھەرگىز قېلىشمايدۇ.

تارىخي رومانىم «تۇندىكى چاقماق»نىڭ قىسمەن مۇۋەپپەقىيەتلىرى تەقرىزچىلەرگە سەل كېچىكىپرەك مەلۇم بولغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا كېيىنكى رومانىم «داغ»نى ۋەكىل خاراكتېرلىك ئەسىرىم دەپ ھېسابلاپ كېلىۋاتىمەن. «بوز دالا» نەشرىدىن چىققاندا ئۇنىڭ ۋەكىللىك ئورنى ئۆزگەرسۇن ياكى ئۆزگەرمىسۇن، «داغ» يەنىلا تارىخي قىممىتىنى يوقاتمايدۇ. خۇددى ياش ئوبزورچى كېرىمجان ئابدۇرېھىم يازغانىدەك، « ‹داغ› يەنىلا تارىخي قىممىتىنى يوقاتمايدۇ، ‹داغ› ھەققىدىكى تەتقىقات بۇنىڭدىن كېيىنمۇ داۋاملىشىدۇ.» مەن «داغ»دا تارىخي شەخس-

ئۇيغۇرچە كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

لەرنىڭ خاسلىقىنى يارىتىش ۋە تىل ئىشلىتىش جەھەتتە ئالا-
ھىدە كۈچ سىڭدۈرگەنمەن. شۇنداقلا، تېپ يارىتىشتىكى قىيىن-
چىلىقنى تولۇق ھېسابقا ئالغان ئاساستا، سەلبىي پېرسوناژنى
باش قەھرىمان قىلغانمەن. بىلىشىمچە، تارىخىي رومانچىلىقى-
مىزدا بۇ خىل ئەھۋال كۆپ ئۇچرىمايدۇ.

مەن «داغ»دىكى پېرسوناژلارنىڭ ھېچقايسىسىنى ياقتۇرمايـ-
مەن، ئايمۇھەممەد باتۇر، ئەمما خاراكتېرىدە زۆرۈرىي يۇمشاقلىق
كەم، مىجەزى قارامليققا مايىل. روشەنكى، قارامليق قارىغۇلۇققا
يېقىندۇر. كېپەك دەرۋىش سۆيۈملۈك ئادەم، ئارتۇقچە ئاق كۆڭۈل
بەندە. زىيادە ئاق كۆڭۈللۈكىنىڭ ئەخمەقلىق بىلەن مەلۇم
«قانداشلىق» مۇناسىۋىتى بار. نىياز ھېكىمبەگكە مەن بەكمۇ
ئۆچ، چۈنكى ئۇ تولىمۇ رەزىل، قۇۋۇ، رەھىمسىز بىر شەخس،
مىللەتنىڭ شەنىگە چۈشكەن بىر داغ. يەنە كېلىپ، «داغ»نى ئو-
قۇغانلار ئىچىدە بەزىلەرنىڭ نىياز ھېكىمبەگكە غەزىپى كېلىپ
ئاچچىق يۇتۇپ ئاغرىپ قالغانلىقىنىمۇ بىلىمەن.

پەرىدە مالىك: سىزچە، ئەدەبىي ئىجادىيىتىڭىزنىڭ ئەڭ
جانلانغان مەزگىلىنى قايسى يىللار دەپىشكە بولىدۇ؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: ساۋاتىم چىققان چاغدىن باشلاپ ھازىر-
غىچىلىك بولغان 47 يىل.

پەرىدە مالىك: ھازىرغىچە قانچىلىك ئەسىرلىك ئېلان قى-
لىندى؟ مۇكاپاتلىنىش ئەھۋالىڭىزچۇ؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: شېئىرلار توپلىمى، داستانلار توپلىمى،
كىنو سىنارىيەسى، ھېكايە ـ پوۋېستلار توپلىمى، رومان، سايا-
ھەت ئوچېركى بولۇپ جەمئىي 16 پارچە كىتابىم نەشر قىلىن-
دى. توققۇز تەرجىمە كىتابىم ئوقۇرمەنلەر ئىختىيارىغا سۇنۇل-

دى. يەنە توپلام قىلىنمىغان بىرمۇنچە ماقالە ـ ئەسەرلىرىنمۇ بار. مەملىكەت ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىسىدە مۇكاپاتلانغان ئەسەرلىرىنمۇ ئاز ئەمەس. ئۆتكەن كۈنگە تەۋە نەتىجە ۋە شان ـ شەرەپلەرنى ئۇنتۇپ كېتىشكە نىيەت قىلغانمەن. ئۆزۈمنىڭ يادىدا قالغىنى ھېسساب ئەمەس، كىشىلەرنىڭ يادىدا قالغىنى ھېساب. شۇڭا، ئۇلارنى بىرمۇبىر تىلغا ئېلىپ ئولتۇرمايمەن، كەچۈرگەيسىز.

پەرىدە مالىك: سىز يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئەدەبىياتىمىزدا ئەسلىدە بار بولغان، لېكىن يوقىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغان سايامەت ئەدەبىياتىغا قايتىدىن ھاياتىي كۈچ بېغىشلاپ، ئالاھىدە تۆھپە ياراتتىڭىز. سىز قانداق بولۇپ بۇ تېمىدا ئىجاد قىلىشنى ئويلاپ قالدىڭىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: يازغانلىرىم سايامەت ئەدەبىياتىمۇ ياكى سايامەت ئوچېرىكىمۇ، كېيىنچە بىرنەرسە دېيەلمەيمەن. ئەمما، ئۇنى «سايامەت ئەدەبىياتى» دەپ ئاتىغانكەنسىز، ئاتىغىنىڭىزغا ھۆرمەت قىلىمەن. دېمەك، سايامەت خاتىرىلىرىمدىن پۈتكۈزۈلگەن «سايامەتنامە»، «ياۋروپادا نېمىلەرنى كۆردۇم»، «ئامېرىكىدا 15 كۈن» قاتارلىق ئۇچ كىتابنى نەشر قىلدۇرغىنىم ئەمەلىيەت. بۇ كىتابلارنىڭ ئەدەبىياتىمىزدىكى مۇشۇ ژانىرنى داۋاملاشتۇرغىنى ۋە ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياقتۇرۇشىغا ئېرىشكىنىمۇ ئەمەلىيەت. ئەمدى قانداق بولۇپ بۇ تېمىدا ئىجاد قىلىشنى ئويلاپ قالغىنىم توغرىسىدا توختىلىپ ئۆتەي.

مەن ئۆزۈمنى تەلەيلىك ئادەم دېسەم بەلكى ماختانغانلىق بولماس. ئىشقىلىپ، تەلەي ـ تەقدىرىنمۇ ياكى خىزمەت ئورنۇم ئالاھىدىرەك بولغىنى ئۈچۈنمۇ، 1984 ـ يىلىدىن ھازىرغىچە ئا-

ئۇيغۇر كتاب تورىدىن www.uyghurkitap.com

سىيا، ياۋروپا ۋە شىمالىي ئامېرىكىدىكى 19 دۆلەت، رايوندا ھەر خىل نامدىكى زىيارەتلەردە بولۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولدۇم. بۇ دۆلەت، رايونلاردا زىيارەتتە بولغىنىمدا ئۆزۈمنى جۇڭگو خەلقىنىڭ، جۇملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بىر ۋەكىلى، ئەلچىسى قاتارىدا قىياس قىلدىم. ئوچۇقىنى ئېيتسام، مېنى چەت ئەللەرگە ئەۋەتكىنى خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مەلۇم بىر تارمىقى، چەت ئەللەرگە ئېلىپ چىققىنى خەلقنىڭ پۇلى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، مەندە ئەڭ ساددا بىر خىيال ــ ھۆكۈمەت، خەلقنىڭ پۇلىنى ھالاللاپ خەجلەش خىيالى تۇغۇلدى. بۇ خىيالنىڭ تۇرتكىسىدە كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىمنى يېزىپ چىقىپ، خەلققە تەقدىم قىلىپ، «قەرز»نى قايتۇرماقچى بولدۇم. شۇنداق قىلسام ۋىجدانىم ئارام تاپىدىغاندەك ھېس قىلدىم. شۇنىڭ بىلەن بارغانلا يەردە خاتىرە قالدۇردۇم. كۆپ كۆرۈپ، كۆپ ئاڭلاشقا تىرىشتىم، كۆرگەن ـ ئاڭلىغانلىرىم ئۈستىدە مۇلاھىزە يۈرگۈزدۇم. سېلىشتۇرۇپ پەرقنى تاپتىم. سۈرەت تارتىشمۇ مۇھىم خىزمەتلىنىڭ بىرسى بولدى. ئايروپىلاندا، پاراخوتتا، ماشىنىدا، پويىزدا ئولتۇرغاندىمۇ، تاماق يېگەن، ئارام ئالغاندىمۇ بۇ ئادەتنى تەرك ئەتمىدىم. ھەر قېتىم ئۇرۇمچىگە قايتىپ كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا شۇ قېتىملىق زىيارەتكە بېغىشلانغان يېڭى كىتابىمنى تامام قىلىپ، نەشرگە تاپشۇردۇم، بەزى كىتابىم قىسقىغىنا ئىككى ئاي ئىچىدىلا ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتى.

باشقا ژانىرلارغا ئوخشاشلا، ساياھەت ئەسىرى يېزىشمۇ ئانچە ئاسانغا توختايدىغان ئىش ئەمەس. كۆرگەنلىك ھەممىسىنى يېزىشقا، ئاڭلىغانلىك ھەممىسىنى ئېيتىپ بېرىشكە، ساياھەت تەرتىپىنى مېخانىك ھالدا تەكرارلاشقا، توقۇلما قىلىشقا بولمايدۇ-

مدۇ. ئۇچۇر قىممىتى بۇنداق ئەسەرلەرنىڭ جېنى بولۇپ ھېسابلە-
نمىدۇ. ئۇچۇر مىقدارىنىڭ ئاز - كۆپلۈكى ئەسەرنىڭ تەقدىرىنى
بەلگىلەيدۇ. ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىزىقىش نۇقتىسىغا ئاكتىپلىق
بىلەن ياندىشىشمۇ مۇھىم تېخنىكىۋى تەلەپلەرنىڭ بىرسى. مۇ-
ھىم نەرسىلەر چەتتە قالدۇرۇلۇپ، ئۇششاق تەپسىلاتلار ئاساسىي
ئورۇننى ئىگىلىگەن، بولۇپمۇ مۇئەللىپنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشى-
نىڭ خاتىرىسىگىلا ئايلىنىپ قالغان سايامەت ئەسىرنىڭ ئانچە
قارشى ئېلىنماسلىقىدىكى سەۋەبمۇ دەل مۇشۇ يەردە.

ئادەتتە مەن مەلۇم بىر دۆلەتكە زىيارەتكە بېرىش ئۇقتۇرۇ-
شىنى تاپشۇرۇۋالغان ھامان شۇ دۆلەتنىڭ جۇغراپىيەسى، تارىخى،
ئېتنىك تەركىبى، ئىجتىمائىي، سىياسىي ئەھۋالى توغرىسىدا
ئۆگىنىشكە، ماتېرىيال توپلاشقا باشلايمەن - دە، شۇ دۆلەتكە بار-
غان ھامان ئۇ دۆلەتنى ئانچە ناتونۇش ھېس قىلمايمەن. بىلىدە-
غانلىرىمنى تېزدىن غولدىتىپ، يازماقچى بولغانلىرىمغا پۇختا
ئاساس سېلىۋالىمەن. بۇگۈنكى كۈندە بۇ سايامەت خاتىرىلىرى
كىتابىمنىڭ چەت ئەلگە چىقماقچى بولغان ئۇيغۇرلار ئېلىپ ما-
ڭىدىغان ۋە زىيارەت داۋامىدا پايدىلىنىدىغان قورال كىتابىغا
ئايلانغانلىقىنى بىلگىنىمدە، ئۆز ئەمگىكىمدىن ئالاھىدە پەخىر-
لىنىمەن.

پەرىدە مالىك: ئەبەيدۇللا ئاكا، مېنىڭچە، باشقا يازغۇچىلارغا
ئوخشاشلا سىزدىمۇ بىر خىل ئىجادىيەت ئادىتى بولۇشى مۇم-
كىن. بۇ ھەقتە سۆزلەپ بېرەمسىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: ماقۇل، يازغۇچى ئاتالغانكەنمەن، مەنمۇ
ئوخشاشلا خاس ئىجادىيەت ئادىتىدىن مۇستەسنا ئەمەس. مۇنداق-
چە ئېيتسام، كۈندۈزى پىكىر يۈرگۈزىمەن، كېچىسى يازىمەن،

ئۇيغۇر كتاب نۇر يۇرتى www.uyghurkitap.com

تالادا پىكىر قىلىمەن، ئۆيدە يازمەن. مەسىلەن، مەن كامانداروپكىغا چىقىشقا ئامراق، قىلىۋاتقان خىزمىتىمنىڭ خاراكتېرىمۇ، ئۆز قىزىقىشىمۇ شۇنى بەلگىلىگەن. كامانداروپكىغا ماشىنىلىق چىقىمەن، شوپۇردىن ئۆزگە، ماشىنىدا بىرلا ئۆزۈم بولىمەن. ئۇزۇن يولدا كېتىۋېتىپ، ئەسىرىمىنىڭ قۇرۇلمىسى ئۈستىدە ئويلىنىمەن، قەھرىمانلىرىم بىلەن غايىبانە سۆزلىشىپ، ئۇلارغا مىجەز ـ خاراكتېر ئاتا قىلىمەن. ماشىنا موتورىنىڭ ئاۋازىمۇ، سەپەر هاردۇقىنىڭ تەھلىكىسىمۇ پىكىر قىلىشىمغا كاشىلا قىلالمايدۇ. شەھەردە هەل قىلالمىغان نۇرغۇن قىيىن مەسىلىلەر ئەنە شۇ ئۇزۇن يولدا هەل بولۇپ كېتىدۇ. مەيلى ئۆي ۋە مەيلى ئىشخانىدا بولسۇن، كۈندۈزلىرى بىر ئابزاسمۇ بىرنەرسە يازالمايمەن. كېچە سائەت 10 دىن 2 گىچە (ئۇرۇمچى ۋاقتى) بولغان ۋاقىت مەن ئۈچۈن ئەڭ تىنچ، ئەڭ ئۇنۇملۇك، ئەڭ قىممەتلىك ۋاقىت بولۇپ هېسابلىنىدۇ. چاتاق يېرى، كېچىسى ئىشلەۋېتىپ تەخمىنەن ئون مىنۇتتا بىر تالدىن تاماكا چېكىپ سالىمەن.

ئەسەرنى بىر ۋاراق يېزىپ بىر ۋاراق پىششىقلاپ، بىر ۋاراق كۆچۈرۈپ مېڭىشقا ئادەتلەنگەنمەن. بىر بەتنى يېزىپ بولاي دېگەن چاغدا بىرەر قۇر بۇزۇلۇپ كەتسە، بۇ بەتنى بىكار قىلىپ، باش قۇردىن باشلاپ كۆچۈرۈپ چىقىمەن. پاكىز بىر بەت پۈتكۈچە بۇ ئادىتىمنى تەكرارلاۋېرىمەن. شۇڭا بىر بەت ئەسەر يېزىش ئۈچۈن 30 بەتچە قەغەزنى ئىسراپ قىلىۋېتىمەن، بۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولسىمۇ، تۇزىتىشكە ئامالسىزمەن.

پەردە مالىك: سىز تۇرمۇش ئۆگىنىش، خام ماتېرىيال توپلاش، پىششىقلاپ ئىشلەش جەھەتلەردە قانداق ئىزدىنىشلەرنى

ئېلىپ بارىسىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: مەن بۇ يەردە بەدىئىي ئەدەبىياتنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇش بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى توغرىسىدا يادا بولۇپ كەتكەن كونا نەزەرىيەلەرنى تەكرارلاپ ئولتۇرمايمەن، پەقەت تۇر-مۇشنى قانداق كۆزەتكەنلىكىم، قانداق ئۆگەنگەنلىكىم ۋە ئۇنىڭ-دىكى باشقىلار كۆندە كۆرۈپ تۇرغان، لېكىن ھېس قىلمىشقا ئۇل-گۇرمىگەن قانۇنىيەتلىك نەرسىلەرنى قانداق بايقىغانلىقىم، قانداق ئىش قوشۇپ، قانداق ئەسەرگە ئايلاندۇرغانلىقىم توغرىسىدا «قەشقەر ھەققىدە ئۇچ غەزەل» دېگەن ئەسىرىمنىڭ دۇنياغا كېلىش جەريانىنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتىمەن.

1979 ـ يىلى يازدا مەن مۇخبىرلىق قىلىش ئۈچۈن قەشقەر ۋىلايىتىگە باردىم. تەلىيىمگە، قەشقەر گېزىتىدە ئىشلەيدىغان تا-ھىر تالىپ، ئابلىكىم روزى ۋە مۇھەممەد ئىمىن قاتارلىق ئەدەب-لىرىمىز مېنى ئارىغا ئېلىپ يالغۇزلۇق ھېس قىلدۇرمىدى. ئەتە ـ ئاخشىمى قەشقەر شەھىرىنىڭ قەدىمكى كوچىلىرىنى، مەنزىرە-لىك جايلىرىنى زىيارەت قىلدۇرۇپ تۇردى. بىر كۈنى كەچتە كەسىپداشلار مېنى ھېيتگاھنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى بىر تار كوچىغا باشلاپ كىرىپ، نامسىز بىر چايخانىغا تەكلىپ قىلدى.

تورۇسى پاكار، جەگىلىرى قارىداپ كەتكەن، تۆشۈلۈكى كۆ-چىك بۇ چايخانا نېمىشقىدۇر مەندە بۆلەكچىلا چۈشۈر تەسىر قالدۇردى. بىز چايخانىنىڭ سىرتىدا، كوچا بويىدىكى سۇپا ئۈس-تىگە سېلىنغان تۈتىتى چۈشۈپ كەتكەن قىزىل ئەدىيال ئۈستە-دە ئولتۇرۇپ ھۇزۇر قىلىپ چاي ئىچىشتۇق.

ئۇ كۈنلەر ئەل ـ ئاۋام تېخى موھتاجلىقتىن قۇتۇلۇپ بولال-مىغان، ئاشپۇزۇللارمۇ سانسۇالغۇدەكلا ئاز چاغلار ئىدى. ناۋايخا-

www.uyghurkitap.com

نىلارمۇ يوقنىڭ ھېسابىدا ئىدى. شۇ چاغدا قارىسام بىرنەچچە ئوتتۇرا ياش ۋە ياشانغان كىشى چايخانىدىكى سۇپىدا بىر داستىخاننى چۆرىدەپ چاي ئىچىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ. داستىخاندىكى لېگەندە خېلىلا ئۇششاق ئوشتۇلغان گىردىلەر تۇرۇپتۇ. داستىخاننىڭ مول بولمىغىنىغا قارىماي، ئۇلار ھورى ئۆرلەپ تۇرغان چايىنى كاتتا زىياپەتكە داخىل بولۇۋاتقان كاتتا ئەربابلاردەك مەززە قىلىپ ئىچىشەتتى. بىر - بىرىنى چايغا ۋە گىردىگە تەكلىپ قىلىشاتتى. چاي ئارىلىقىدا ئۇلار بىردىنلا دىپلومات ۋە سىياسىيونلارغا ئايلىنىپ، دۇنيادىن، دۆلەتتىن سۆز ئېچىپ، چوڭ ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلۈشەتتى. نېمىلەر ئۈچۈندۇر خورسىنىپ، نېمىلەر ئۈچۈندۇر قاقاھلاپ كۈلۈشەتتى.

سۈرۈشتۈرسەم ئۇلار گىردىلەرنى ئۆيلىرىدىن ياكى باشقا ناۋايخانىلاردىن ئەكېلىپ داستىخانغا تاشلايدىكەن - دە، باردىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشىدىكەن. تاپقىنىنى ئۆيدە يېمەي بۇ يەردە يېيىشتىن مەقسەت ئۇلار چاي ئىچىشكەچ سۆھبەتلىشىدىكەن، يېڭى ئۇچۇرلاردىن ئورتاقلىشىدىكەن. مانا بۇ ئىجتىمائىيلىق، مانا بۇ تەقدىرداشلىق، مانا بۇ ئىنسان تەبىئىتى...

قەشقەر شەھىرىدە بىر ھەپتىچە تۇرغاندىن كېيىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدىم. تونۇش شەھەر، تونۇش مۇھىت ۋە تونۇش تۇرمۇش ماڭا ئۇيۇپ قالغاندەك ياكى ھەرىكەتسىز تۇرغان تۇرغۇن جىسىمدەك تۇيۇلۇپ كەتتى. مەن بۇ تۇرغۇنلۇقنىڭ قارشىسىدا كېچە - كۈندۈز قايناپ تۇرغان قەشقەر كوچىلىرىنى، كوچىلاردا دەريادەك ئېقىۋاتقان ھەر خىل دوپپىلارنى، ناخشا - ساز ۋە شوخ كۈلكىگە تولغان قەشقەر باغچىسىنى تېخىمۇ روشەن كۆرۈشكە باشلىدىم. چايخانىدىكى قىزىق سۆھبەتلەر ۋە ھۈنەرۋەنلەر كو-

چىسىدىكى ئەبجەش سادالار قۇلاق تۇۋىمدە تېخىمۇ قاتتىق جاراڭلاشقا باشلىدى.

مانا بۇ ھەقىقىي تۇرمۇش ئىدى. 10 يىللىق ئاسارەتتىن ئەمدىلا ئازاد بولۇپ، ئىسلاھات يولىغا يېڭىلا قەدەم تاشلاۋاتقان قەشقەرلىكلەرنىڭ قەشقەرگە ۋە ئۆزلىرىگە خاس تۇرمۇشى ئىدى. بۇنداق خاس تۇرمۇشنى، بۇنداق كاتتا ئۆزگىچىلىكنى ھېچ يەردىن تاپقىلى بولمايتتى. بۇ ئۆزگىچىلىك مېنى ھاياجانغا سالدى. بۇ ھاياجان ئوتلۇق مىسرالارغا ئايلىنىپ، يۈرىكىمدە قىمىرلاشقا باشلىدى، شۇ ھاياجان ۋە ئاشۇ ئىلھام قولۇمغا قەلەم ئېلىشقا مەجبۇر قىلدى ۋە بىر ئاخشامدىلا «قەشقەر ھەققىدە ئۇچ غەزەل» نى يېزىپ تۈگەتتىم.

بۇ غەزەللەر «شىنجاڭ گېزىتى» بىلەن شىنجاڭ خەلق رادىيو ئىستانسىسى بىرلىكتە ئۇيۇشتۇرغان مۇشائىرە يىغىلىشىدا ئو-قۇلغاندا، كۈچلۈك ئالقىشقا سازاۋەر بولدى. مەرھۇم ئەدىب، ئا-لىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەد ئىمىن، مەرھۇم يازغۇچى تۇردى سامساق ۋە نۇرمۇھەممەد زامان، تۇرسۇن قۇربان قاتارلىق مۇئەل-لىملىرىمىڭ تەبرىكلىشىگە ئېرىشتى. ئەتىسىلا بۇ غەزەللەر «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئېلان قىلىنىۋىدى، مېنى بۇ غەزەللەرنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى بىلەن قۇتلۇقلايدىغانلار تېخىمۇ كۆپ بولدى. ئا-تاقلىق ئوبزورچى مۇھەممەد پولات قاتارلىق بىرقانچە ئوبزورچى - تەنقىدچىلىرىمىز ئارقا - ئارقىدىن ئوبزور ئېلان قىلىپ، بۇ غەزەللەرگە ئالاھىدە ياخشى باھالارنى بېرىشتى.

بۇ غەزەل قەشقەر خەلقىگە ياقتى، چايخانىلاردا، مەشرەپلەر-دە، ئەدىبلەر يىغىلىشىدا دېكلاماتسىيە قىلىندى. ئاتاقلىق مۇزد-كانت تۇرسۇن قادىر بۇ غەزەللەرگە مۇزىكا ئىشلىدى. قەشقەر

سەنئەتكارلىرىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىسىدا نەچچە مىڭ كىشىلىك خور قىلىپ ئوقۇلدى.

بۇ ئەسەر ئوقۇرمەنلەرگە مەنزۇر كەلدى. دەرسلىكلەرگە كىرگۈزۈلدى. مېنى ئوقۇرمەنلەرگە تونۇشتۇردى. ماڭا تۇرمۇشنى كۆزىتىشنىڭ، تۇرمۇشقا ياندىشىشنىڭ، تۇرمۇشنى تاۋلاشنىڭ لەززىتىنى تولۇق ھېس قىلدۇردى. تۇرمۇش چىنلىقىنى قەدىرلەشنىڭ نەقەدەر زۆرۈرلۈكىنى ئېيتىپ بەردى.

پەرىدە مالىك: سىز پېرسوناژلارنى تەسۋىرلىگەندە، خاراكتېر ياراتقاندا قايسى نۇقتىلارغا دىققەت قىلىسىز؟ ئەسەرلىرىڭىزنىڭ تىلىغا قانداق ئىشلەيسىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: بۇ سوئالىڭىزغا ئەدەبىيات نەزەرىيەسىگە تەتبىقلانغان تەرتىپ بويىچە ئەمەس، بەلكى ئۆز ئىجادىيەت تەجرىبەمگە ئاساسەن جاۋاب بېرەي، چۈنكى بەزىدە ھاجەتمەنلەر ئۈچۈن، ئەدەبىيات نەزەرىيەسىگە قارىغاندا ئىجادىيەت تەجرىبىسى كۆپرەك ئەسقېتىپ قالىدۇ.

مەن ئەسەر پېرسوناژلىرىنى تەسۋىرلىگەندە ۋە خاراكتېر ياراتقاندا تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا كۆپرەك دىققەت قىلىدىغاندەك تۇرىمەن:

1. يىرىك ئەسەر ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئىجابىي پېرسوناژ بىلەن سەلبىي پېرسوناژ تەڭ ياكى تەڭرەك نىسبەتتە بولۇش؛ 2. پېرسوناژلار ئاز ھەم ساز بولۇش، پېرسوناژنىڭ قانچە بولۇشىنى باش تېما تەلىپى ۋە ۋەقەلىك ئېھتىياجىغا قاراپ بەلگىلەش؛ 3. ۋەقەلىكنى باش تېما ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، پېرسوناژنى ۋەقەلىك ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش. ئاخىرىدا باش تېمىنى ئېچىپ بېرىش؛ 4. پېرسوناژلارنىڭ قارشى تەرىپى بولۇش، قارشى تەرەپ

ئارقىلىق قارشى تەرەپنى گەۋدىلەندۈرۈش؛ 5. پېرسوناژلارنىڭ ئىزچىللىقى بولۇش؛ 6. پېرسوناژنىڭ ئۆزىگە خاس خاراكتېرى بولۇش؛ 7. سەلبىي پېرسوناژلارنى تەسۋىرلەشكە كۈچ سەرپ قىلىش؛ 8. پېرسوناژلارنىڭ تەقدىرىنى ئوبدان ھەل قىلىش؛ 9. ھەر كىمنى ئۆز تىلىدا سۆزلىتىش، پېرسوناژنىڭ ئۆز تىلى بىلەن ئۆزىگە خاراكتېر بېرىش، ئۆز تىلى بىلەن ئۆزىنى يارىتىش؛ 10. پېرسوناژ تىلىنى ئاساس، ئاپتور تىلىنى قوشۇمچە قىلىش؛ 11. روھىي ھالەت تەسۋىرى بىلەن مىزاج تەسۋىرىنى زىچ بىرلەشتۈرۈش.

يۇقىرىقىلارنىڭ ئەدەبىيات نەزەرىيەسىگە ئۇيغۇن كېلىشى ناتايىن. بىراق، ئۇ ئىجادىيەت ئەمەلىيىتىمىدە ئۇنۇم بەرگەن ۋە ئۇنۇم بېرىدىغانلىقى ئىسپاتلانغان يۇزەكى تەجرىبە. ئۆزۈمگە خاس ھەم ئۆزگىلەرگە تەۋسىيە قىلىنمايدىغان خۇسۇسىي يەكۈن.

ئەمدى ئەسەر تىلىغا قانداق ئىشلەيدىغانلىقىم مەسىلىسىگە كەلسەك، بۇنىڭمۇ جاۋابى ئاددىي.

مېنىڭچە، پىروزىدا ئەسەر تىلى پېرسوناژ تىلى ۋە ئاپتور تىلىدىن ئىبارەت ئىككى تەركىبنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. پېرسوناژ تىلى بىلەن ئاپتور تىلىنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىر تەرەپ قىلغاندىلا، ئاندىن ئەسەر تىلى مەسىلىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھەل قىلغىلى بولىدۇ. يۇقىرىدا قەيت قىلىنغان 9 ـ ، 10 ـ ، 11 ـ يەكۈن مانا مۇشۇ نۇقتىغا ئۇيغۇن كېلىدۇ.

پېرسوناژ سۆزلەيدىغان چاغدا چوقۇم پېرسوناژ سۆزلىشى لازىم. ئاپتور «كەم سۆز»رەك بولۇشى، پېرسوناژغا ئالدىن يول بېرىشى كېرەك. پېرسوناژ سۆزلىيەلمەيدىغان ۋە سۆزلىشى مۇمكىن بولمايدىغان جايدىلا سۆز نۆۋىتى ئاپتورغا كېلىدۇ. ئاپتور تىلىنى پېرسوناژ تىلىنىڭ ئورنىغا، پېرسوناژ تىلىنى ئاپتور تە-

لىنىڭ ئورنىغا دەسستىشكە بولمايدۇ.

ئادەتتە ئاپتور تىلى بىلەن تەسۋىرلىنىۋاتقان بەزى تەسۋىر-لەرنى، مەسىلەن، روھىي ھالەت تەسۋىرى، تەبىئەت تەسۋىرى قا-تارلىقلارنى بەزىدە پېرسوناژ تىلى بىلەن تەسۋىرلەپ بەرگىلىمۇ بولىدۇ. مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا پېرسوناژ تىلى ئەسەر تىلى بو-لۇپمۇ ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، مەن ئەسەر يازغاندا پېرسوناژ تىلىغا ئىشلەشكە سالماقلىق كۈچ سەرپ قىلىمەن. ئىككى ياكى ئۈنىڭ-دىن كۆپ پېرسوناژغا دىيالوگ بەرگەندە سۆز نۆۋىتى كەلگەن پېرسوناژنىڭ ئورنىغا ئۆتىمەن ـ دە، ئۇنىڭ خاراكتېر مەيدانىدا تۇرۇپ، ئۇنى سۆزلىتىمەن.

ئەسەر تىلىدا ئىدىيوم ئىشلەتكەندە، ھەممىگە يادا بولۇپ كەتكەن ئىدىيوملارنى كەمدىن ـ كەم ئىشلىتىمەن. بەزى يېڭى ئىدىيوملارنى كونا ئىدىيوملارنىڭ ئورنىدا قوللىنىمەن. يېڭى ئىدىيوملار كونا ئىدىيومدەك چاك بېسىپ بەرمەسمۇ، لېكىن تىلدىكى ئىپادىلەش كۈچىنى ئاشۇرۇشقا، ئىدىيوم تەركىبىنى بېيىتىشقا چوقۇم پايدىسى تېگىدۇ، دەپ ئويلايمەن.

گەپ ئەسەر تىلى ئۈستىدە كېتىۋاتقىنى ئۈچۈن، مەن بۇ يەردە مۇنداق بىر «غەلىتە» ئىشنى سۆزلەپ ئۆتمەكچىمەن.

مەن «داغ» رومانىنىڭ ئاخىرقى ئارگىنالىنى تۈزىتىۋېتىپ، بەزى جۈملىلەرنىڭ بەكمۇ راۋان چىققانلىقىنى، بولۇپمۇ مۇرەك-كەپ جۈملىلەرنى تەشكىل قىلغۇچى ئاددىي جۈملىلەرنىڭ تىلىغا ئاجايىپ يېپىشىۋاتقىنىنى بايقاپ قالدىم. ئايرىم ئابزاسلارنى ئۇز-لۇك ئوقۇپ بېقىۋىدىم، ماڭا بەئەينى دېكلاماتسىيە قىلىنىۋاتقان شېئىر مىسرالىرىدەك تۇيۇلدى.

بۇ نېمە ئىش، ئەجەبا مەن نەسرىي ئەسەر يازدىم دەپ شېئىر

يېزىپ قويدۇمۇ؟

بۇنداق جۈملىلەرنى شۇ ھامان پارچىلاپ كۆردۈم، جۈملىنى سۆزگە، سۆزنى بوغۇملارغا ئايرىدىم، ھەرپلەرنى تەكشۈرۈپ چىقتىم، ئاقىۋەتتە شۇنى بىلدىمكى، چىرايلىق چىققان بۇ جۈملىلەردە خۇددى شېئىر مىسرالىرىدەكىگە ئوخشاش مەلۇم نىسبەتتە تۇراق، قاپىيەلەر بار ئىكەن، ئاروز ۋەزىنلىك شېئىرلاردا قاتتىق رىئايە قىلىنمىدىغان «ئوچۇق بوغۇم»، «يېپىق بوغۇم» دېگەنلەر گىمۇ ئاڭسىز تۇرده ئىتىبار بېرىلگەنكەن.

كېيىن «داغ»نى ئوقۇغان ۋە بۇنداق يېپىشقاق، يۇمشاق جۈملىلەرنى يولۇقتۇرغانلارمۇ مېنىڭ «ئاتايىن شۇنداق قىلغان» لىقىمنى جەزم قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

بەرھەق، نەسرىي ئەسەر دېگەن نەسرىي ئەسەرگە، شېئىر دېگەن شېئىرغا ئوخشىشى، شېئىر دېگەن شېئىرەڭ يېزىلىشى كېرەك.

بىراق، نەسرىي ئەسەر تىلىدىمۇ شېئىرنىڭ بەزى ئامىللىرىدىن پايدىلىنىلسىچۇ؟

ياق، بۇ ئاڭسىز رەۋىشتە قىلسا بولىدىغان، ئاڭلىق رەۋىشتە قىلغىلى بولمايدىغان بىر ئىش. بۇ قېتىمقىسى بەلكى «مۇشۇكنى ھارۋىغا قاتسا، كالىۋاتنىڭ ئاستىغا سۆرەپتۇ» دېگەندەك، نەسرىي ئەسەر يېزىۋېتىپمۇ شېئىرغا تارتىپ كەتكەنلىكىمدىن، ئۆز ئەسلىمنى ئۇنتۇيالمىغىنىمدىن كېلىپ چىققان بىر تاسادىپىيلىق بولۇشى مۇمكىن.

كېيىن بۇنداق «چىرايلىق سەۋەنلىك»نىڭ «تۇندىكى چاقماق» ۋە باشقا ھېكايە ـ پوۋېستلىرىمدىمۇ خېلى كۆپ سادىر بولغانلىقىنى بىلگىنىمده، بۇنداق «سەۋەنلىك»نى سادىر قىلىش-

ئۇيغۇر كىتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ىنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئارتۇقچىلىقلىرى بارلىقىنى يەنە بىر قې-
تىم ھېس قىلىپ قالدىم. بىراق، بەزى ئەسەرلىرىمدە مۇرەك-
كەپ، ئۇزۇن جۇملىلەرنى ۋە ئەرەب، پارس تېرمىنلىرىنى كۆپرەك
ئىشلىتىپ سالىدىغىنىمدىن كۆپ ئەپسۇسلىنىمەن، شۇنداقلا بۇ
كەمچىلىكىمنى تولدۇرۇشقا تىرىشىپ كېلىۋاتىمەن.

پەرىدە مالىك: ئەبەيدۇللا ئاكا، بەزى ئەسەرلىرىڭىزدە ئاست-
رونومىيە، مېدىتسىنا، فىزىكا، خىمىيە قاتارلىق تەبىئىي پەن-
لەرگە ئائىت بايانلارمۇ ئۇچرايدۇ، يەنە كېلىپ بۇنداق بايانلار ئاپ-
تور تىلىدىن بېرىلىدۇ. مەسىلەن: «تۇمانلىق دۇنيا» دېگەن ھېكا-
يىڭىزدە راك كېسىلىنىڭ كىلىنىك ئالامەتلىرى ۋە ئۇنى
داۋالاشقا ئالاقىدار كۆپ ساۋاتلارنى كۆرۈپ قالدىم. بۇنىڭدىن قا-
رىغاندا بىلىم دائىرىڭىز خېلى كەڭدەك قىلىدۇ. ئادەتتە تەبىئىي
پەنلەرگە ئائىت كىتابلارنىمۇ ئوقۇپ تۇرامسىز؟ تەبىئىي پەن بە-
لىملىرىنى ئىگىلەشنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە قانداق پايدىسى
بار؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: بۇ سوئالنى ئوبدان سورىدىڭىز. مېنىڭ
كىچىكىمدىن تارتىپ تەبىئىي پەنلەرگە ناھايىتى كۈچلۈك ئىش-
تىياقىم بار ئىدى. شۇ سەۋەبلىك، ئۆز ۋاقتىدا سابىق سوۋېت
ئىتتىپاقىدا نەشر قىلىنغان تەبىئىي پەنگە ئائىت بەزى كىتابلار-
نى ئوقۇپ چىققانمەن. بولۇپمۇ تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە
كىرگەندىن كېيىن مەكتەپتىكى ئەدەبىيات كۇرۇژوكى، فوتوگرا-
فىيە كۇرۇژوكى، خىمىيە كۇرۇژوكى، فىزىكا كۇرۇژوكى قاتارلىق
كۇرۇژوكلارغا بىرلا ۋاقىتتا قاتناشقانمەن. ئۇ چاغدا ھەر كۈنى
دەرستىن كېيىنكى بوش ۋاقىتتا مەلۇم بىر كۇرۇژوكقا پائالىيەت
ئېلىپ باراتتى. ھەر كۈنى بىر كۇرۇژوكنىڭ پائالىيىتىگە قا-

ىنىشىپ، بىر ئاخشامنىمۇ بوش ئۆتكۈزۈۋەتمەيتتىم. ئەتىگەندە مەكتەپ رادىيو ئۇزىلىدا، كۈندۈزى دەرسته، كەچلىكى تەجرىبە-خانىدا بولاتتىم. يېرىم كېچىده تەجرىبىخانىنىڭ تېلېسكوپى بە-لەن يۇلتۇز كۆزىتەتتۇق، بولۇپمۇ يېزىدا دېھقان بولۇپ يۈرگەنده خەنزۇ تىل - يېزىقىنى ئۆزلۈكۈمدىن ئۆگىنىۋالغاندىن كېيىن، خەنزۇ يېزىقىدىكى كىتاب - ژۇرناللارنى ئانچه - مۇنچه ئوقۇپ چۈشىنەلەيدىغان بولدۇم. بۇ مېنىڭ تەبىئىي پەن بىلىملىرىنى ئۆگىنىشىمده ئاچقۇچلۇق رول ئويناندى. شۇ چاغدا خەنزۇچه، ئۇيغۇرچه «مېكروپولوگىيه»، «كىلىنىك دىياگنوز ئاساسلىرى»، «دورىگەرلىك ئاساسلىرى» «كۆز كېسەللىرى» قاتارلىق مېدىتسىناغا ئائىت توققۇز پارچه كىتابنى تولۇق ئوقۇپ تۈگەتتىم ۋە بىر يۈرۈش ئاددىي داۋالاش ئۇسكۇنىلىرى بىلەن 100 خىلچه دورا جۈغلاپ، ئۆيۈمدىكىلەرنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ، تەجرىبىلەرنى ئىشلەپ، نەتىجه قازانغان تەرەپلىرىمۇ يوق ئەمەس.

مەسىلەن، يېزىدا بولغان كۈنلىرىمده، تاشلاندۇق ماتېرىياللاردىن شامال گېنېراتورى قۇراشتۇرۇپ، سەھرادىكى ئۆيۈمده ئېلېكتىر چىراغ يورۇتقانىمەن. بىيولوگىيەنى ئۆگىنىپ، كاۋا ئۇستىده جىنسسىز كۆپەيتىش تەجرىبىسى (بۇگۈنكى كىلون تېخنىكىسىغا ئوخشاپ كېتىدۇ) ئېلىپ بېرىپ، مۇۋەپپەقىيەت قازانغانىمەن. ئۇلاقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۆرۈك، ئۈجمە، شاپتۇل قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ سورتىنى ئۆزگەرتكەنىمەن. رادىيو قوبۇللىغۇچنى رادىيو تارتقاتقۇچقا ئۆزگەرتىپ قۇراشتۇرۇپ، 200 مېتىر يىراقلىققىچه سىمسىز دولقۇن ئۇزارتقانىمەن. فرانكلىنىڭ تەجرىبىسىنى تەكرارلاپ، يامغۇردا لەگلەك ئۇچۇرۇپ، چاقماقنىڭ توك ئىكەنلىكىنى شەخسەن ئىس-

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

پاتلىغانمەن. ئۆزۈم ياسىغان پوروخ بىلەن راكېتا قويۇپ بېرىش تەجرىبىسىنى ئىشلەپ، 500 گىرام ئېغىرلىقتىكى قاتالتىر نو-كەشنى 400 مېتىر ئېگىزلىككە يەتكۈزگەنمەن. شىنجاڭ ئۇنى-ۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا، يەر تەۋرەشتىن بۇرۇن يەر پوستىدا ئۆزگىرىش بولىدىغانلىقى پىرىنسىپىغا ئاساسەن ناھا-يىتى سەزگۈر يەر تەۋرەشتىن ئالدىن مەلۇمات بېرىش ئەسۋابىنى ياساپ چىققانمەن...

1972 ـ يىلى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىيولوگىيە فا-كۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنغىنىمدىن ۋە مۇخبىر جاپادا ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئالمىشىۋالغىنىمدىن كۆپ كىشىنىڭ تېخى خەۋىرى يوق.

ئوقۇش پۈتكۈزۈپ خىزمەتكە چىققاندىن كېيىنمۇ تەبىئىي پەنلەرگە بولغان ھەۋىسىمنى سۇسلاشتۇرۇپ قويمىدىم. ھازىر ئوقۇيدىغان كىتابلىرىمنىڭ تەڭدىن تولىسى يەنىلا تەبىئىي پەنگە ئائىت كىتابلار. «دۇنيا بىلىملىرى»، «ئۇچار تەخسە ئۈستىدە ئىزدىنىش»، «ئېلېكترون دۇنياسى»، «سەھىيە ۋە سالامەتلىك» قاتارلىق ژۇرناللارنىمۇ داۋاملىق ئوقۇپ كېلىۋاتىمەن.

تەبىئىي پەننى بىلىشنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە بولغان يارد-ىمى ئىنتايىن چوڭ. تەبىئىي پەن تەتقىقاتىنىڭ تەپەككۇر شەكلى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ تەپەككۇر شەكلى ئانچە ئوخشاپ كەتمىسىمۇ، لېكىن بۇ تەپەككۇر ئۇسۇللىرى بىر ـ بىرىنى ئىل-گىرى سۈرىدۇ، بىر ـ بىرىنى تولۇقلايدۇ. تەبىئىي پەن ئاساسلە-رىدىن خەۋەردار بولغاندا ئەدەبىي ئىجادىيەت داۋاملا كۆرۈلىدىغان بەزى خاتالىقلاردىن خالىي بولغىلى بولىدۇ. تەھرىرلىك كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئەدىبلەر ئۇچۇن ئېيتقاندا تەبىئىي پەن

ساۋاتى كەم بولسا بولمايدىغان تەرەپ. شۇڭا، پۈختا ئاساسقا ئىگە بولۇش ئۈچۈن، ئەدەبىلەر ئەدەبىيات بىلىملىرى بىلەن قوراللىنىپلا قالماي، تەبىئىي پەن بىلىملىرىدىنمۇ ئاز - تولا خەۋەردار بولۇشى كېرەك، دەپ قارايمەن.

پەرىدە مالىك: سىز ئۇيغۇر ژۇرنالچىلىقى (نەشرىياتچىلىقى) جەھەتتە تۇنجى بولۇپ ئىسلاھات ئېلىپ بېرىپ، ژۇرنالنى بازارغا يۈزلەندۈرۈش ئارقىلىق ھەم ئىجتىمائىي ئۇنۇم، ھەم ئىقتىسادىي ئۇنۇمگە ئېرىشكەن باشلامچى. بۇ ھەقتىكى تەدبىرلىرىڭىز، تەجرىبە - ساۋاقلىرىڭىز ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: 1976 - يىلى ئوقۇش پۈتكۈزۈپ تەقسىمات دەككە - دۈككىسىدە يۈرگەن كۈنلەردە، ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى قارىمىقىدىكى «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىغا تەقسىم قىلىنىدىغانلىقىمدىن خەۋەر تېپىپ، كەلگۈسىدە بارىدىغان ئورنۇم ئۈستىدە بىر قېتىملىق «مەخپىي تەكشۈرۈش» ئېلىپ باردىم.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە بىرقانچە يىل توختىتىپ قويۇلۇپ ئەمدىلا ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن «شىنجاڭ ياشلىرى» تەھرىر بۆلۈمىدە تۆت - بەش مۇھەررىر كونا ئورۇندۇقلارغا مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئاللىنېمىلەر بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتاتتى. ئۇلار ئارىسىدا مەن تونۇيدىغان، ئەقەللىيسى جەمئىيەتتە ئازراق بولسىمۇ نامى چىققان بىرەيلەنمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئەگەر جەمئىيەتكە ناتونۇش بولغان، ئىلمىي ھاياتنىڭ سايىسىنىمۇ تاپقىلى بولمايدىغان بۇنداق «ئۇششاق ژۇرنال»دا ئىشلىسەم، قىممىتىمىنىڭ تولىسىدىن ئايرىلىپ قالىدىغاندەك، ئۆزۈمنى چۇشۇرۈۋالىدىغاندەك ھېس قىلدىم.

بىراق، تەقسىماتنى ئۆزگەرتىشكە ئامالسىز قالدىم.

ئۇ چاغدىكى «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى ئۇيغۇر يېڭى يېزىقىدا نەشر قىلىنىدىغان، 32 فورماتلىق، 64 بەتلىك كىچىك-كىنە بىر ژۇرنال ئىكەن. ئاران 2500 تىراژدا تارقىلىدىكەن. ھەربىر مۇھەررىرده بىردىن قايچا ۋە بىر قۇتىدىن شىلىم بولۇپ، ماقالە مەنبەسىنى «شىنجاڭ گېزىتى» نى قىيىپ چاپلاش ۋە ئانچە-مۇنچە تەرجىمە قىلىش دېگەندەك غەيرىي چارىلەر بىلەن ھەل قىلىدىكەن. ئىجادىي ئەسەرمۇ كەلمەيدىكەن. بىرەرسىگە ئىجادىي ماقالە يازدۇرۇشنىمۇ ئويلاپ قويمايدىكەن. قەلەم - قەغەز بىلەن ئەمەس، بەلكى قايچا - شىلىم بىلەن تەييارلىنىدىغان، مۇھەررىرلىرىنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىغان بۇ ژۇرنال ئەنە شۇنداق «بىچارە» ھالەتتە ئىكەن.

ھەممىگە مەنسىتمەسلىك نەزىرىمده قاراپ، ئۆزۈمنى ئىشقا باسماي يۈرۈپ 15 كۈنچە ۋاقىتنى بىھۇده ئۆتكۈزۈۋەتتىم. بىر كۈنى رېداكسىيە باشلىقى جىن يۈشياڭ (ئۇيغۇرچە ۋە رۇسچىنى ئوبدان بىلىدىغان غۇلجا خۇيزۇلىردىن، دىنىي ئىسمى ياقۇپ، رەھمەتلىك بىلىملىك ۋە كۆزى ئۆتكۈر ئادەم بولىدىغان) مېنى ئىشخانىسىغا چاقىردى ۋە مەندىن پەلسەپە، سىياسىي ئىقتىسادقا ئائىت سوئاللارنى سورىغىلى تۇردى. ھېلىمۇ ياخشى، يېزىدا يۈرگەن كۈنلەردە ئوقۇپ چىققان «دىيالېكتىكىلىق ماتېرىيالىزم ۋە تارىخىي ماتېرىيالىزم، «جەمئىيەت تەرەققىياتىنىڭ قىسقىچە تارىخى»، «ياش ئاستىرونوم» قاتارلىق كىتابلاردا بۇ سوئاللارنىڭ نەق جاۋابى بار ئىدى. جىن ئەپەندىنىڭ سوئاللىرىغا ئانچە قىيىنالمايلا جاۋاب بەردىم. تېخىمۇ قىيىن سوئاللارنى قويۇۋىدى، يەنە ئۇمىدسىز قالدۇرمىدىم. ئىجادىيەت ئەھۋالىمنى سورىۋىدى، ئەيىنى

سەرلىرىمنى ئۇنىڭغا كۆرسەتتىم. «جوۋ زۇڭلى خەلىق ئارىسىدا» دېگەن بىر ئوچېركىنى نەق مەيداندا تەرجىمە قىلىدۇرۇپ كۆردى. ئاخىرىدا ئۇ ھاياجانلانغان ھالدا: «ئوبدان ئىشلەپ، ئۇكام، ژۇرنىلىمىز ئاخىرى سېنىڭ قولۇڭغا قالىدۇ» دېۋىدى، مەن بۇ سۆزگە ئانچە ئېتىبار قىلىپ كەتمىدىم.

ئەمما، ئەزەلدىن باشقىلار مېڭىپ باقمىغان يەردىن يول ئېچىشنى ياقتۇرىدىغان ۋە «بوز يەر ئېچىش»قا قىزىقىدىغان مىجەزىم بىلەن دەرھال ئىشمىغا كىرىشىپ كەتتىم. ئادەمدە ئىرادە ۋە چىن مۇھەببەتلا بولىدىكەن، شارائىت بولمىسا شارائىت ياراتقىلى، يوقنى بار قىلغىلى، بارنى زورايتقىلى بولىدۇ، دېگەن ئىشەنچ بىلەن ژۇرنالنى قۇرباسم يەتكەن دائىرىدە جانلاندۇرۇشقا باشلىدىم . قاتراپ يۇرۇپ ئىجادىي ماقالىلەرنى ئۇيۇشتۇردۇم، ئەدەبىيات بېتى ئاچتىم، مۇقاۋىنى يېڭىلاشقا تەكلىپ بەردىم.

مېنىڭ بۇ «رادىكال» ھەرىكەتلىرىم، ئۇدۇم بولۇپ قالغان كونا ئادەتنى بۇزۇپ تاشلىدى. «ئۆزىنى بىلمەي شىلتىڭ ئېتىۋا-تىدۇ» دەپ دىمىقىدا كۇلىدىغانلارمۇ چىقىپ تۇردى. لېكىن، ھەممىنى كۆرۈپ تۇرغان جىن يۇشياڭ ئەپەندى توسقۇنلارنى بۇ-زۇپ تاشلاپ، 1979 ـ يىلى يىل بېشىدا مېنى تەھرىر بۆلۈم مۇ-دىرلىقىغا تەيىنلىدى ۋە كېسەل سەۋەبلىك غەيرىي رەسمىي تۇر-دە ئىككىنچى سەپكە چېكىنىپ مېنى ئالدىغا چىقاردى. ھەتتا مۇ-ئاۋىن باشلىقلىق ۋەزىپىسىنىمۇ مەن ئارقىلىق ئاقتۇرۇشقا رازى بولدى.

مەن بۆلۈم باشلىقى بولۇپ بىر ئاي ئۆتكەندە «شىنجاڭ يا-شلىرى» ژۇرنىلىدا تۇپلۇك ئۆزگىرىشلەر پەيدا بولدى، جىن يۇ-شياڭ ئەپەندىنىڭ يېڭى تەكلىپلىرىمگە قارىتا: «قانداق ئويلىغان

بولساڭ، شۇنداق قىلىۋەر، مەن ساڭا ئىشىنىمەن» دېيىشى بىلەن تەڭلا ژۇرنال فورماتىنى 32 دىن 16 گە ئۆزگەرتتىم. 1979 ـ يىللىق 4 ـ ساندىن باشلاپ، ئۇيغۇر ژۇرنالچىلىق تارىخىدا تۇنجى قېتىم ژۇرنال مەزمۇنىنى سەھىپىلەرگە بۆلۈپ باشقۇرۇشنى يولغا قويۇپ، ھەربىر سەھىپىگە زىرىكمەي ـ تېرىكمەي تەھرىر ئىلاۋىسى يېزىپ چىقتىم، مۇقاۋا ۋە ئىچكى بەتلەرنى مەزمۇن جەھەتتىن خەنزۇچە «شىنجاڭ ياشلىرى»دىن ئايرىپ چىقىپ، ئىجادىي ئەسەرلەر سالمىقىنى دەسلەپكى قەدەمدە 50 پىرسەنتكە يەتكۈزدۇم. بۇ جەريانىدا قانچە كىچە كۆز يۇممىغىنىمنى ۋە ئادەت كۈچلىرىنىڭ توسالغۇسىنى يېڭىشكە قانچىلىك كۈچ سىڭدۈرگىنىمنى ئەسلىيەلمەيمەن.

ئىشقىلىپ، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىدا چوڭ ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. ژۇرنال تىراژىمۇ بىر يىل ئىچىدىلا 10 مىڭغا يەتتى. جىن يۈشياڭ ئەپەندىمۇ مۇئاۋىن رەھبارلىقىدىكى باشلىقلىق ئورنىنى تەشكىلىنىڭ تەستىقلىشى بىلەن ماڭا ئۆتكۈزۈپ بەردى. ژۇرنالىمۇ يېڭى يېزىقتا نەشر قىلىنىشتىن كېيىنكى يېزىقتا نەشر قىلىنىشقا ئۆزگەردى.

1984 ـ يىلى يازدا تەشكىل مېنى رەھبارلىقىدىكى باشلىقى ۋە ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرناللىرىنىڭ باش مۇھەررىرلىكىگە تەيىنلىدى. مەن ئازادلىقتىن كېيىن خەنزۇچە ژۇرنالغا باش مۇھەررىر بولغان تۇنجى ئۇيغۇر زىيالىيسى بولۇپ قالدىم.

بىر يىللىق جاپالىق ئىزدىنىش ۋە تىرىشچانلىقتىن كېيىن، 1986 ـ يىلىغا كەلگەندە ئۇيغۇرچە ۋە خەنزۇچە ژۇرنالنىڭ تىراژى ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا 50 مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. رەھبارلىقى

يەمزمۇ كۈنسېرى زورايدى. ئىككى ژۇرنالنىڭ جەمئىيەتتىكى ئابرۇيىمۇ بارغانسېرى ئۆسۈپ باردى.

بىراق، بۇنداق گۇللىنىش، بۇنداق تەرەققىياتنىڭ ھەممىسى ھۆكۈمەت مالىيەسىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا ۋۇجۇدقا كېلىۋاتاتىتى. ھەربىر ژۇرنالنىڭ باھاسى 0.20 يۈەن، ھەر تونىنا ئاخبارات قەغىزىنىڭ باھاسى 500 يۈەن ئىدى. ئادەم ئاز، مائاش تۆۋەن، باسما ھەققى يوقىنىڭ ئورنىدا بولغاچ، ئانچە كۆپ زىيان كۆرۈلمەيتتى. زىيان كۆرۈلسە كۆرۈلگەن زىياننىڭ ھەممىسى يىل ئاخىرىدا بىر قېتىمدىلا تولدۇرۇلۇپ بېرىلەتتى. ژۇرنال تەرەققىياتى ۋە ژۇرنال سۈپىتىنى ئۆستۈرۈشكە سېلىنغان ھەرقانداق مەبلەغ ھۆكۈمەتنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشەتتى.

شۇغىنىسى، 1990 ـ يىلىدىن باشلاپ ئەھۋالدا جىددىي ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىشكە باشلىدى. قەغەز ھەم باسما ھەققى تېز ئۆرلەپ كەتتى. ئادەم كۆپەيىپ، مائاش ئۆستى، ھۆكۈمەت مالىيەسى زىياننى تامامەن ئۈستىگە ئېلىش ئۈسۈلىنى ئۆزگەرتىپ، ژۇرنال ساتقان كىرىمنى خام چوت ئىچىگە كىرگۈزدى ۋە يىلىغا مەلۇم خىراجەت بېرىپ، نەق چوتتا كۆرۈلگەن زىياننى ئېتىراپ قىلمايدىغان بولدى.

1994 ـ يىلىغا كەلگەندە ئەھۋال يەنە ئېغىرلاشتى. ھۆكۈمەت مالىيەسىنىڭ ياردىمى تېزلا تۆۋەنلەپ، مائاشنىڭ يېرىمىغىمۇ يەتمەيدىغان ھالغا كەلدى. باھا بىلەن تەننەرخنىڭ قايچىسىمان پەرق چوڭىيىپ، ژۇرنال باھاسىنى يىلىغا بىر قېتىم ئۆستۈرگىنىمىزگە قارىماي، تەننەرخ باھادىن، چىقىم كىرىمدىن ھالقىپ كەتتى. «كۆتۈرەلمەسلىك ساۋگىلىتىۋال» دېگەندەك، ھەر تونىنا قەغەزنىڭ باھاسى 5000 يۈەنگە، ھەتتا بەزىدە 6400 يۈەنگە يېـ

تىپ باردى. يىل ئاخىرىدا 700 مىڭ يۈەن قەرزگە بوغۇلدۇق. رېداكسىيەمىز يا ژۇرناللارنى نەشردىن توختىتىش، يا يېڭى يول تېپىشتىن ئىبارەت يېڭى سىناققا دۇچ كەلدى.

دەرۋەقە، ھۆكۈمەت مالىيەسىدىن ئاغرىنىشقا بولمايتتى، ھۆكۈمەتنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق قىينىچىلىقى بار ئىدى. ژۇرنالنى نەشردىن توختىتىشقا، پارتىيە مىللىي سىياسىتىنىڭ شاراپىتىدە گۇللىنىۋاتقان ۋەزىيەتنى ئارقىغا ياندۇرۇشقا بولمايتتى. 10 نەچچە يىللىق قان ـ تەر بەدىلىگە كەلگەن 60 مىڭ تىراژنى تۆۋەنلىتىپ، مۇشتەرىلەرنى ئۈمىدسىز قالدۇرۇشقا، مىللەتنى مول مەنىۋى ئوزۇقتىن مەھرۇم قىلىپ، «گۈناھ» ئۆتكۈزۈشكە تېخىمۇ بولمايتتى.

ئاخىرىدا ئىقتىسادىي قانۇنىيەتنى تەتقىق قىلىشقا باشلىدۇق، پۈتكۈل مۇھەررىر خادىملارنى مۇزاكىرىگە ئۈيۈشتۇرۇپ، چارە ـ ئامال ئىزدىدۇق. ئۇچ ئايلىق ئىزدىنىشنى باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىن، پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ سىياسەتلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، ئۇزۇل ـ كېسىل بازارغا يۈزلىنىش، ئىجتىمائىي ئۇنۇمنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويغان ئاساستا ئىقتىسادىي ئۈنۈمنىمۇ تەكتىلەپ، ھەركىمنىڭ ئىقتىسادىي كىرىمىنى ھەر كىمنىڭ تۆلىگەن بەدىلىگە چەمبەرچاس باغلاش، ژۇرنالنىڭ تەقدىرىنى مۇھەررىر خادىملارنىڭ تەقدىرى بىلەن مەھكەم چېتىش، نىشانلىق باشقۇرۇش چارىسىنى يولغا قويۇپ، خەۋپ ـ خەتەرنى، ئىقتىسادىي مەنپەئەتنى بىر گەۋدە قىلغان ئاساستا ئىككى بۆلۈمنىڭ ھېسابات بىرلىكىنى ئايرىش، قاتلاممۇقاتلام ھۆددىگەرلىكنى يولغا قويۇپ، پايدا ـ زىيانغا تەڭ ئىگە بولۇش قارارىغا كەلدۇق.

روشەنكى، بۇ تەدبىر بازار ئىگىلىكى بىلەن رىقابەت مېخانىزمىنى ژۇرنال باشقۇرۇشقا تەتبىقلاپ، ھەربىر خادىمنىڭ مەسئۇلىيىتى تۇيغۇسى ۋە ئاكتىپلىقىنى قوزغاشقا، ژۇرنال تىراژىنى، سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش ئاساسىدا تەننەرخنى ئەڭ تۆۋەن دەرىجىگە چۈشۈرۈپ، زىيانىنى پايدىغا ئايلاندۇرۇشقا، شۇ ئارقىلىق ھۆكۈمەت مالىيەسىنىڭ يارىدىمى ئۇزۇلۇپ قالغان ئەھۋال ئاستىدىمۇ ژۇرنالنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ساقلاپ قېلىشقا پايدىلىق ئىدى. بۇ يول ھەربىر ژۇرنال ۋە نەشرىيات ئورۇنلىرى كۈنلەرنىڭ بىرىدە دۇچ كېلىشى مۇمكىن بولغان رېئال مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ بىر-دىنبىر يولى ھېسابلىناتتى.

شۇنداق قىلىپ، «شىنجاڭ ياشلىرى» رېداكسىيەسى بىر چوڭ كارخانىغا ئايلاندى، مەنمۇ بىر كارخانچىغا ئايلىنىپ قالدىم. ئىتتىپاق كومىتېتى رەھبەرلىرى بىلەن تۇزۇلگەن ئۇچ يىللىق توختام چېكىنىش يولۇمنى پۈتۈنلەي ئۇزۇپ تاشلىدى.

تەھرىر بۆلۈمى «ژۇرنال چىقىرىش بۆلۈمى»، «تارقىتىش بۆلۈمى»، «ئېلان ـ ئالاقە بۆلۈمى»، «مەۋرىي بۆلۈم» ۋە «مالىيە بۆلۈمى» قاتارلىق بىرقانچە بۆلۈملەرگە بۆلۈنۈپ، مەسئۇلىيەت ئايدىڭلاشتۇرۇلدى، بۆلۈم مەسئۇللىرى بىلەن توختام تۈزۈلدى. ئاخىرىدا جاپا ـ مۇشەققەتكە تولغان يېڭى سەپەرگە ئاتلاندۇق.

بەزىلەر شائىر ـ يازغۇچى دېگەن قەغەزدىن باشقىنى ئۇقمايدۇ. چوڭ ئىشلار قولىدىن كەلمەيدۇ، دېيىشىدىكەن.

ئەمما، بىزدە ئۇنداق بولمىدى. مەنلا ئەمەس، ھەربىر مۇھەررىرمۇ ئىسلاھات يولىدىكى بىر قابىل جەڭچىگە ئايلاندى.

مەن ۋە ھەممە خادىملىرىمىزنىڭ ژۇرنال تەشۋىقاتى ئۈچۈن قانچە كېچىنى، قانچە دەم ئېلىش كۈنىنى قۇربان قىلىۋەتكىنىنى

سۆزلەپ ئولتۇرمايمەن. كۆپ خىل ئىگىلىك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان تارقىتىش خادىملىرىنىڭ قانچە ئونمىڭ كىلومېتىرلىق ئۇزاق يولنى قانداق باسقانلىقىنى ھەم دەپ يۇرمەيمەن.

ئەنە شۇنداق تىرىشچانلىقلاردىن كېيىن، ژۇرنال تىراژى تۇنجى يىلى 70 مىڭغا، ئىككىنچى يىلى 100 مىڭغا ئۆرلىدى، تەننەرخ تېزلا تۆۋەنلەپ، مالىيەدە ياخشى ئايلىنىش پەيدا بولدى، يېتەرلىك پۇل بولغاچ، ژۇرنال سۈپىتىنى كۆتۈرۈشتىمۇ پىخسىقلىق قىلمىدۇق. ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان تۇنجى يىللا ئۇيغۇر بۆلۈمىگە ئارتىلغان ئېغىر قەرزنى قايتۇرۇپ، يەنە شۇنچىلىك پايدا كۆردۇق، كۆپ خىل ئىگىلىك ئارقىلىق ژۇرنالنى بېقىش نىشانى ئەمەلگە ئاشتى. 2 مىليون يۈەن خەجلەپ، ئازادە ۋە چىرايلىق ئىشخانا بىناسى سېتىۋېلىپ، زامانغا لايىق جابدۇپ چىقتۇق ۋە ژۇرنالنىڭ 40 نەچچە يىلدىن بېرى ئۆزىگە تەئەللۇق خىزمەت ئورنى بولماسلىق مەسىلىسىگە ئۆزۈل ـ كېسىل خاتىمە بەردۇق. پەقەت ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمىلا بىرقانچە مىليون يۈەنلىك مۇقىم مۇلۇك ۋە بىرقانچە ماشىنىنىڭ ئىگىسى بولۇپ قالدى. خادىملىرىمىزنىڭ قولىمۇ ئانچە ـ مۇنچە پۇل كۆردى. كېيىنكى كۈنلەردە بەزى قىيىنچىلىقلارغا يولۇققان بولساقمۇ، يەنە شۇ روھ ۋە شۇ شجائەت بىلەن قىيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋالدۇق.

بىز ھېلىمۇ ئۈمىد ۋە خىرىسقا تولغان ئاشۇ يولدا ئاۋۋالقىدەكلا كېتىۋاتىمىز. چۈنكى، بازار ئىگىلىكى دەۋرىدە داۋاملىق ئىسلاھات ئېلىپ بارماقتىن ۋە تەرەققىي قىلماقتىن ئۆزگە يولنىڭ يوقلۇقى بىزگە ئايان.

پەردە مالىك: «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىنىڭ ئىسلاھات ۋە تەرەققىياتى ئۈچۈن پۈتۈن زېھنىي كۈچىگىزنى سەرپ قىلغان-

دەك تۇرسىز. يەنە كېلىپ ھەر خىل پائالىيەتلەرگىمۇ قاتنىشىسىز. مانا مۇشۇنداق قاتىلاشچىلىق ئىچىدە قانداق قىلىپ ئىجادىيەت ئاكتىپچانلىقىنى ساقلاپ كېلىۋاتقىنىڭىزنى بىلگۈم كېلىدۇ، بۇ بەلكىم رىقابەت ۋە خىرىسقا دۇچ كېلىۋاتقان، جەمئىيەت، خىزمەت ۋە تۇرمۇش بىسىملىرى ئالدىدا تېڭىرقاپ قېلىۋاتقان بىر قىسىم ياش ئىجادكارلىرىمىزغا مەدەت، ئىلھام بولۇپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: بۇ سوئالىمۇ جايىدا قويۇلدى، بۇ ھەقتە ئۆزۈمنىڭمۇ بىرنېمىلەرنى دەپ بەرگۈم بار ئىدى.

پەردىدە مالىك: مەرھەمەت، سۆزلەۋېرىڭ.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: كۆنلىرىم سىز پەرەز قىلغاندەك ناھايىتى ئالدىراشچىلىق ئىچىدە ئۆتىدۇ. ئىداردە مەمۇرىي باشلىقىمۇ، كەسپىي باشلىقىمۇ، پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ مەسئۇلىمۇ مەن. 64 بەتلىك ژۇرنالنى ئوقۇرمەنلەرگە ئەرزىگۈدەك ئوبدان چىقىرىش، تارقىتىش خىزمىتىگە يېتەكچىلىك قىلىش، مالىيەنى ياخشى باشقۇرۇپ، مەمۇرىي چىقىم ۋە ژۇرنال خىراجىتىنى غەملەش، رېداكسىيە تەركىبىدىكى 60 نەچچە خادىمنىڭ، بولۇپمۇ ئۇيغۇر بۆلۈمىگە قاراشلىق 40قا يېقىن خادىمنىڭ مائاشىنى ۋاقتىدا تارقىتىش، تۇرمۇشىغا كۆڭۈل بۆلۈش، يۇقىرى - تۆۋەن ئالاقىنى بىر تەرەپ قىلىش، پارتىيە ئەزالىرى ۋە بارلىق خادىملارنىڭ ئىدىيەۋى - سىياسىي خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش قاتارلىق ئېغىر يۈكنىڭ ھەممىسى مېنىڭ زىممەمدە. سەل بىخەستەلىك قىلىنسا ياكى ھۇرۇنلۇق قىلىنسا چاتاق چىقىش ئېھتىمالى ھەر قاچان مەۋجۇت.

يەنە كېلىپ ھەر سانىنىڭ ماقالىسىنى زاۋۇتقا يوللاشتىن بۇ

www.uyghurkitap.com

رۇن تاللاپ بېرىشكە، بەتكە ئورۇنلاشتۇرۇشقا، ئۈچىنچى ۋە ئا-
خىرقى سىگنالىنى مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن كۆرۈپ چىقىپ
ئىمزا قويۇشقا، مۇقاۋا ۋە گۈزەل سەنئەت لايىھەسىنى بېكىتىشكە
توغرا كېلىدۇ. باسما زاۋۇتىدا كۆرۈلگەن جىددىي مەسىلىلەرنى
ھەل قىلىش ئۈچۈن باسما زاۋۇتىغا قاتراپ تۇرۇشمۇ دائىم كۆرۈ-
لۈپ تۇرىدىغان ئىش.

ئۆيدە مەن يەنىلا بىر ئائىلە باشلىقى. ئۆي ئىشىنىڭ ھەم-
مىسى ئايالىم زەينەپنىڭ زىممىسىگە يۈكلەنگەن. ئۇ شىنجاڭ
ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتىدىكى مۇھەررىرلىك ۋەزىپىسىنى-
مۇ ئاكتىپلىق بىلەن ئورۇنلاش ئاساسىدا ئائىلىۋى ئىشلاردا مەن
ئۈچۈن كۆپ بەدەللەرنى تۆلەيدۇ. بىراق، ئائىلىنىڭ لازىمەتلىك-
لىرىنى تەخلەپ بېرىش، تۇرمۇشنى ئىقتىساد بىلەن كاپالەتلەن-
دۈرۈش، ئائىلە ئەزالىرىنى ھېچنېمىگە موھتاج قىلماسلىق يە-
نىلا ئائىلە باشلىقىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى.

جەمئىيەتتە يەنە قاتناشمىسا بولمايدىغان ئىجتىمائىي پائا-
لىيەتلەر ھەر ھەپتىدە دېگۈدەك چىقىپ تۇرىدۇ. پەقەت شەكىل
ئۈچۈنلا ئۆتكۈزۈلىدىغان، ئىلمىي قىممىتى يوق، قۇرۇق گەپ
كۆپ سېتىلىدىغان بەزى پائالىيەتلەرگە قاتناشمىساممۇ، لېكىن
بىرمۇنچە ئىجتىمائىي، ئىلمىي تەشكىلاتلارنىڭ، مەسىلەن، ئاپ-
تونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى،
جۇڭگو قەرەللىك ژۇرناللار جەمئىيىتىنىڭ ئىجرائىيە ھەيئىتى،
جۇڭگو ئۇيغۇر تارىخ، مەدەنىيەت جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئى-
تى، جۇڭگو ياشلار گېزىت - ژۇرناللىرى جەمئىيىتىنىڭ دائى-
مىي ھەيئىتى دېگەندەك بەزى قالپاقلارمۇ كىيدۈرۈلگەن ئادەم-
مەن، بۇنىڭ ئۈچۈن مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىشقا، ۋاقىت ۋە زېھ-

ىنىي كۈچ سەرپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇ.

خىزمەت ئېھتىياجى ۋە كەسپىي ئالاھىدىلىك سەۋەبىدىن، يىلىغا بىرقانچە قېتىم كامانداروپكىغا چىقىپ تۇرىمەن. ھەر سابلاپ باقسام، كامانداروپكىدا يۈرۈپ، يىلىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 35 مىڭ كىلومېتىرچە يول باسىدىكەنمەن. ئىچكىرىگە بېرىپ يىغىنغا قاتنىشىدىكەنمەن، چەت ئەللەرگە چىقىدىكەنمەن، ئىشقىلىپ، يىللىق ۋاقتىمنىڭ تەخمىنەن ئۈچتىن بىرى سىرت جايلاردا ئۆتۈپ كېتىدىكەن.

ئادەتتە، ئۆزۈمنى ۋاقتىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ، يۈگۈرۈپ يۈرگەندەك ھېس قىلىمەن. شۇنداقتىمۇ، نورمال ئادەم قىلىدىغانلىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە يېتىشىمەن، تاماق يەيمەن، ھەممان چاقىرىمەن، مېھمانغا بارىمەن، ئەتىگەندە، چۈشتە، كەچتە بولۇپ ئىككى سائەتچە تېلېۋىزور كۆرىمەن، ھەر كۈنى كىتاب كۆرىدىغان ۋاقتىمۇ ئىككى سائەتتىن كەم بولمايدۇ.

مەن ئىجادىيەت ئەمگەك بىلەن ۋاقىتنىڭ يۇغۇرۇلمىسى دەپ قارايمەن. ۋاقىتتىن ماھىرلىق بىلەن پايدىلىنىمەن، گەپنىمۇ تېز قىلىمەن، يولنىمۇ تېز ماڭىمەن، يىغىنىنىمۇ قىسقا ئاچىمەن. قىلىدىغان ئىشىمنى رەتلىك ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئىش ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈپ، ۋاقىت ئىسراپچىلىقىدىن قەتئىي ساقلىنىمەن. يىرىك ئەسەر ئۈچۈن قەلەم ئالغاندا قىسقا ۋاقىتلارنىمۇ قولدىن بەرمەيمەن. مەلۇم مۇددەتلىك ئىجادىيەت پىلانى تۈزۈپ، بۇ پىلانغا قەتئىي ئەمەل قىلىمەن. خىزمەت بىلەن ئىجادىيەتنى گىرەلەشتۈرۈپ ئېلىپ بارىمەن. قانچە ئالدىراش بولغانسېرى، جەڭگىۋارلىقىمۇ شۇنچە ئېشىپ بارىدۇ. 1400 ۋاراق كېلىدىغان «داغ»نىڭ رېداكسىيەمىزدە ئېلىپ بېرىلغان ئىسلاھات بىلەن تەڭ

باشلىنىپ (1995 ـ يىلى بېشىدا) ئىسلاھات كەسكىن ئېلىپ بېرىلىۋاتقان قاتىلاق چاغلاردا نەشردىن چىققانلىقىنى، «ساياھەت-نامە»، «ياۋروپادا نېمىلەرنى كۆردۈم»، «ئامېرىكىدا 15 كۈن» دېگەن كىتابلىرىمنىڭمۇ 1995 ـ يىلىدىن 2001 ـ يىلىغىچە بولغان ئارىلىقتا يېزىلىپ جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشكەنلىكىنى، ھەجىم جەھەتتە «داغ» بىلەن تەڭ تۇرىدىغان تارىخىي رومانىم «بوز دالا» نىڭمۇ 1999 ـ يىلىدىن 2002 ـ يىلىغىچە پۈتكۈزۈلۈپ نەشرگە تاپشۇرۇلغانلىقىنى، بالىلارغا بېغىشلانغان «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» دېگەن يۇرۇشلۇك 10 كىتابنىڭ تېكىستىنىڭ 10 كۈن ئىچىدە يېزىلىپ بولغانلىقىنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرسىڭىزلا، ئالدىراشچىلىق ئىچىدىمۇ ۋاقىتتىن قانداق پايدىلانغانلىقىمنى، ئىجادىيەت ئاكتىپلىقىمنىڭ قايسى تەرزدە كېتىۋاتقانلىقىنى ئاسانلا چۈشىنىۋالالايسىز.

سىزگە ئېيتسام، بىر سوتكا ۋاقىتنى ئۇچكە بۆلۈشكە بولىدۇ. ئۇچتىن بىرىنى ئومۇمنىڭ خىزمىتىگە، يەنە بىرىنى تاماق يېيىش، ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە قاتنىشىش، ئۇخلاش قاتارلىقلارغا ئاجراتسا بولىدۇ. قالغان بىرىنى قەدىرلەش ۋە چىڭ تۇتۇش كېرەك. ئەگەر ئاشۇ سەككىز سائەتلىك ۋاقىتنىڭ يېرىمىنى ئۆگىنىش، ئىجادىيەتكە سەرپ قىلالىسىڭىز، ۋاقىتنىڭ يېتىشمەسلىكىدىن ۋايساشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق.

كېچە پەقەت ئۇخلاش ئۈچۈنلا يارىتىلمىغان. توغرىسىنى دېسەم، 20 نەچچە يىلدىن بېرى، مەن مۇتلەق كۆپ چاغلاردا ئۇيقۇمچى ۋاقتى سائەت بىردىن بۇرۇن ئۇخلاپ باققان ئادەم ئەمەس. بەزىدە ھەتتا سائەت ئىككى ـ ئۈچلەرگىچە كۆز يۇمىمايمەن، ئەسلىرىمنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى كېچىنىڭ مەسۇلى دېسەم

خاتا سۆزلىگەن بولمايمەن.

مۇبادا، سىزدە مۇستەھكەم ئېتىقاد ۋە ئۇلۇغۋار غايە بولسىلا، ئاز ئۇخلاشنىڭ سالامەتلىكىڭىزگە چوڭ زىيىنى يوق. پەقەت ئەمگەك مېۋىڭىزنىڭ دۇنياغا كەلگەنلىكى سەۋەبلىك كۆڭلىڭىزدە پەيدا بولغان ئىپتىخار تۇيغۇسىلا ئاجايىپ بىر دورا بولۇپ، جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن يوقاتقان نەرسىڭىزنى يەنە ھەسسىلەپ قايتۇرۇپ بېرىدۇ، ھارغىنلىقىڭىزنى تۇگىتىپ، سالامەتلىكىڭىزنى تېزلا ئەسلىگە كەلتۇرىدۇ.

پەرىدە مالىك: ئەبەيدۇللا ئاكا، ئۆزىڭىزنى بېغىشلاش روھىڭىزنىڭ بۇنچىۋالا كۈچلۈك ئىكەنلىكىگە ھەقىقەتەن قايىل بولۇۋاتىمەن. تەرجىمھالىڭىزدىن قارىغاندا بۇ يىل 50 ياشتىن ئېشىپ قالدىڭىز، ئەمما بىز سىزدە داۋاملىق ياشلاردىلا بولىدىغان بىر خىل ساغلاملىقنى، جۇشقۇن روھىي ھالەتنى كۆرۈپ تۇرىمىز. سۆزلەپ بەرسىڭىز، قانداق قىلغاندا ياش ئۇلۇغايغاندەك بۇنداق كۆتۈرەڭگۈ روھىي ھالەت ۋە يۇقىرى ئىش ئۈنۈمىنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ؟ ياكى بۇ جەھەتتە بىرەر مەخپىي سىرىڭىز بارمۇ؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: يېشىمنىڭ ئۇلغىيىپ قالغانلىقى راست، لېكىن ئۆزۈمنى بىر قېتىمۇ «قېرىدىم» دەپ باقمىغان بەندە ئەمەسمەن. چۈنكى، ئادەم ئۆزىنىڭ قېرىپ قالغىنىنى تەن ئالغان ۋە «قېرىدىم» دەپ ئۇھ تارتقان كۈندىن باشلاپ قېرىشقا باشلايدۇ. مەن گەرچە راستلا «قېرىمىغان» ۋە خەلقئارالىق ئۆلچەم بويىچە ئالغاندا ئوتتۇرا ياشلىقلار ئارىسىدا كېتىۋاتقان بولساموۇ، ئېغىر يۈكلەرنى كۆتۈرۈپ يۈرگەن ئادەممەن. ئەمما، جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىقىمنىڭ بۇ يۈكلەرنى كۆتۈرەلمەيدىغان ھالغا

كېلىپ قالغىنىنى روشەن ھالدا ھېس قىلىپ باققىنىم يوق. مەسىلەن، ياشلىقىمدا يول يۈرسەم كەينىمدىن ئىت قوغلاپ كېلىۋاتقاندەك تېز يۈرەتتىم، ھازىرمۇ شۇنداق قىلىۋاتىمەن. ئىلگىرى بىر - ئىككى سوتكىلاپ ئۈيقۇسىزلىققا بەرداشلىق بېرەلەيتتىم، ھازىرمۇ بەرداشلىق بېرەلەيمەن. نەزىرىمدە مەن يېڭىلىمەيدىغان قىيىنچىلىق يوق، مەن قىلالمايدىغان ئىش يوق. بىر خىل جاھىلانە روھ قان - قېنىمغا سىڭىپ كەتكەن. شۇڭا، كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتمىگۈچە زادى توختاپ قالمايمەن، بەدەل تۆلەشتىن قورقۇپ قالمايمەن. بۇ يەردىكى «سىر» ئالدىمدا غايە، ۋۇجۇدۇمدا ساغلام بىر روھىي ھالەتنىڭ بولغانلىقىدا.

پەرىدە مالىك: بۇ سۆزلىرىڭىزدىن كۆزلىگەن جاۋابىمغا ئېرىشتىم. ئەمدى ئاخىرقى بىر مەسىلە قالدى. ھازىر قايسى ئەسىرىڭىز ئۈستىدە ئىشلەۋاتىسىز، بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىجادىيەت پىلانىڭىز ھەققىدە توختىلىپ ئۆتكەن بولسىڭىز.

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: يۇقىرىقى سۆھبەتلىرىمىزدىن تارىخىي رومانىم «بوز دالا»نىڭ نەشرگە تاپشۇرۇلغىنىدىن ئاللىقاچان خەۋەر تاپتىڭىز. ئۇرخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ مىلادىيە 662 - يىلىدىن 695 - يىلىغىچە بولغان تارىخىغا، يەنمۇ ئىچكىرىلەپ ئېيتساق، ئۇرخۇن ئۇيغۇر خانلىقىنىڭ يەتتىنچى ئەۋلاد قاغانى قۇتلۇق بىلگە قاغانىنىڭ ھاياتىغا بېغىشلانغان بۇ چوڭ ھەجىملىك رومانىم نەشرگە بېرىلگىلى بىر يىلدىن ئېشىپ قالدى. ھېلىغىچە نەشرىدىن چىقالمىغىنىغا ئۆزۈمۇ ھەيرانمەن. بىراق، ئۇنىڭ ھامان بىر كۈنى نەشرىدىن چىقىدىغانلىقىغا، ئوقۇرمەنلەرگە يېڭىچە زوق بېغىشلايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

مەن بۇ رومان ئۈچۈن نەق ئۈچ يىل تەييارلىق قىلدىم. ئىگىز

كى يىل ئىچىدە يېزىپ پۈتكۈزدۈم. تەييارلىق قىلىش ۋە يېزىش جەريانىدا يەنە ئۇچ تومـلۇق رومان بولـغۇدەك، تارىخـنىڭ مەلـۈم بوشلۇقىنى تولدۇرالىغۇدەك مۇھىم ۋەقەلىك زاپىسىغا ئىگە بولـدۇم. پەمـمچە، سالامەتلىكىم يار بېرەلەيدىغان ئاخىرقى چەككىچە بۇ ۋەقەلىكلەرنىڭ ھەممىسىنى ياكى بىر - ئىككىسىنى رومـان قىلىپ يېزىپ چىقالايمەن. يەنە قەدىمكى نىيە ۋە قەدىمكى تارىم بەگلىكلىرى تارىخى ئۈستىدىكى تەتقىقاتلىرىمۇ مەن ئورۇنلايدىغان مۇھىم تېمىلارنىڭ بىرسى. ئەنە ئاشۇ بىرتالاي ۋەزىپىلەرنى مۇۋەپپەقىيەتلىك رويابقا چىقىرىش ئۈچۈن ۋاقىتنى قەدىرلەي، ئۆز ۋاقتىمنى ۋە ئۆزگىلەرنىڭ ۋاقىتىنى تېجەش ئۈچۈن، دەيدىغانلىرىمنى مۇشۇ يەردە ئاياغلاشتۇراي.

بەزى جاۋابلاردا ئۆزۈمنى تۇتالماي بەك ئەۋزەيلەپ كەتكەن بولسام، سىزدىن ۋە ئوقۇرمەنلەردىن تۆۋەنلىك بىلەن ئەپۇ سورايمەن.

پەرىدە مالىك: ئەبەيدۇللا ئاكا، سورىغان سوئاللىرىمغا ناھايىتى ئەتراپلىق ۋە قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بەردىڭىز، سىزگە كۆپ رەھمەت.

2003 - يىلى 7 - ئاي

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

بىر ھاكىمنىڭ ئىپتقانلىرى ۋە ئەگەشمە ئويلار

تەبىئەت قىشلىق ئۇيقۇدىن ئويغانغان، تالا ـ تۈز يېشىللىققا پۈركەنگەن ئەتىياز كۈنلىرىدە مەن خىزمەت بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا باردىم ۋە قەشقەر ۋىلايىتىگە قىلىدىغان سەپىرىمنىڭ تۇنجى بېكىتى قىلىپ پەيزاۋات ناھىيەسىنى تاللىۋالدىم. ئۆزدىنىڭ شەھرىن ـ شەكەر قوغۇنى بىلەن داڭ چىقارغان بۇ يۇرتقا يېتىپ كەلگەن كۈنى كەچقۇرۇن پەيزاۋاتلىق قەدىناسلار ئىخچامغىنا بىر سورۇن تەييارلىدى ۋە مېنى مېھمان سۈپىتىدە بۇ سورۇنغا تەكلىپ قىلىشتى. دۇرۇس، سورۇن دېگەن پۈل بولسىلا تۈزگىلى، پۇرسەت بولسىلا قاتناشقىلى بولىدىغان بىرنەرسە. بىراق، ئۇ ئۇلپەت، كەيپىيات، ئورۇن يېقىدىن، ھېچبولمىغاندا ۋاقىت يېقىدىن تەكرارلانمايدىغان ۋە تەقلىد قىلغىلى بولمايدىغان نەرسە. پەيزاۋاتتىكى بۇ سورۇنمۇ دەل شۇنداق بىر سورۇن بولدىكى، مەن بۇ يەردە ناھىيەنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى نىجات قاتارلىق قەدىناس ئىنى ـ ئاغىنىلەر بىلەن بىللە بولۇپلا قالماي، يەنە كىمىل ھاكىم بىلەنمۇ تونۇشتۇم، ئۇلپەتلەشتىم. مەن ھاكىم بىلەن تونۇشتۇم، رومكا سوقۇشتۇردۇم دەپ باشقىچە بىر مەنىدىن بېشارەت بەرمەكچى ئەمەسمەن، پەقەت رومكا سوقۇشتۇرۇشتىن بۇرۇنقى سەگەك چاغدا مانا مۇشۇ ھاكىم تەرىپىدىن ئوتتۇرىغا

تاشلانغان ئاددي، ئەمما مۇھىم بىر مەسىلە ئۇستىدە ئازراق مۇلاھىزە يۈرگۈزمەكچىمەن، خالاس.

يارىشىملىق شەپكە كىيگەن، كۆزئەينەك تاقۇالغان، ئوتتۇرا بوي، چىرايىدىن چېچەنلىك چىقىپ تۇرغان بۇ كىشى يېڭىسار ناھىيەسىدىكى مۇئاۋىن شۇجىلىق ئورنىدىن ئۆستۈرۈلۈپ بۇ ناھىيەگە كەلگىنىگە ئىككى ئايلا بوپتۇ، ئۇ كېۋەز تېرىلغۇسىغا يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان مەلۇم يېزىدىن ئۇدۇللا مۇشۇ سورۇنغا كەلگەنكەن، ئۇ مېھمان ۋە ساھىبخانا بىلەن خوش چىراي سالاملاشقاندىن كېيىن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇردى ـ دە، ھېچ تۇزۇتسىزلا پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى.

ـــ مەن، ـــ دېدى ئۇ قوللىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ تۇرۇپ، ـــ بۇ ناھىيەگە يۆتكىلىپ كەلگىلى ئۇزاق بولمىدى، كۆرۈپ تۇرۇپ-سىلەر، ھازىر كېۋەز تېرىلغۇسىدىن ئىبارەت چوڭ ئىشنى تۇ-تۇۋاتىمىز، پاختا ھوسۇلىنىڭ قانداق بولۇشى دېھقانلارنىڭ تۇر-مۇشىغا بېرىپ چېتىلىدىغان مۇھىم مەسىلە، تېرىلغۇنىڭ جىد-دىي مەۋسۇمى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن دىققىتىمىنى ماڭارىپ ساھەسىگە ئاغدۇرماقچىمەن. ئەھۋال بىلەن تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ تونۇشۇپ، ساقلىنىۋاتقان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشقا تىرىشى-مەن. دەسلەپكى قەدەمدە كۆزىتىشمچە، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەق ـ تۇرقى مەسىلىسىنىمۇ بىر مۇھىم ئىش قاتاردا تۇتىمىساق بول-مىغۇدەك، ۋاقتى كەلگەندە ئىككى ـ ئۈچ مەكتەپكە بارىمەن، دەرس ئاڭلايمەن، ئەمەلىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىمەن، ھېلىقى-دەك ھەپتە ـ ھەپتىلەپ ساقال ـ بۇرۇتىنى ئالمايدىغان، چاچ ـ ساقىلىنى قالايمىقان قويۇۋېتىدىغان، كۆڭلىكىنى ئاي ـ ئايلاپ يۇيۇپ كىيمەيدىغان، ئىشتىنىنىڭ بىر پاچقىنى تۇرۇپ قويۇپ،

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بىر پاچىقىنى قويۇۋېتىپ دەرسكە كىرىۋېرىدىغان، ئۇستىبېشىنى رەتلىك تۇتمايدىغان، كىيىم - كېچەكنىى ئېگىز - پەس تۇگمە-لەپ پەشلىرىنى ساڭگىلىتىپ يۈرىدىغان ئايرىم ئوقۇتقۇچىلارنى تەنقىد قىلماي، تۇزەتمەي بولمايدۇ، ئوقۇتقۇچى دېگەن مەدەنىيەت تارقاتقۇچى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ياشلار - ئۆسمۈرلەر ئوقۇتقۇچىنى دوراشقا بەك ئامراق. ئەنە شۇنداق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قولىدا ئو-قۇغان ئوقۇغۇچىلار كەلگۈسىدە قانداق ئادەم بولۇپ چىقماقچى؟

بىزدە ئىشلەپچىقىرىشقىلا ئەمەس، بەلكى ھەممە ساھەگە جۈملىدىن مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلىدىغان ھاكىملار ئاز ئەمەس، لېكىن ئەنە شۇنداق نۇرغۇن ھاكىملار ئا-رىسىدىكى بىر ھاكىمنىڭ ئاغزىدىن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەق - تۇرقىنىڭ مۇھىملىقى توغرىسىدىكى بۇنداق مۇلاھىزىنى تۇنجى قېتىم ئاڭلىغاچقىمۇ، كۆڭلۈمدە «مۇنداقمۇ ھاكىم بار ئىكەنغۇ» دېگەن تۇيغۇ پەيدا بولمايمۇ قالمىدى.

تېرىلغۇنىڭ ئالدىراش مەزگىلىمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ. يەنە بىر ئالدىراش پەسىل ئۇنىڭ ئورنىنى ئالىدۇ. كامىل ھاكىم بىر - بىرىگە ئۇلىشىپ كېلىۋېرىدىغان ئالدىراش پەسىللەر ئىچىدىن ئۆزى كۈتكەن پۇرسەتنى تاپالامدۇ، يوق، بۇ بىر مەسىلە. ئۇ دېگە-نىنى قىلالىسۇن، مەيلى قىلالمىسۇن (ئەلۋەتتە، دېگىنىنى قىلالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز)، لېكىن ئۇ ئوتتۇرىغا قويغان مە-سىلە ئۆزىنىڭ مۇھىملىق دەرىجىسىنى يوقاتمايدۇ. مەيلى بۇرۇن بولسۇن ياكى كېيىن بولسۇن، ھاكىملارنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈت-كۈل جەمئىيەتنىڭ دىققىتىنى قوزغىماي قالمايدۇ. سوتسىيالىس-تىك مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى تەكىتلىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە تېخىمۇ شۇنداق.

روشەنكى، ئوقۇغۇچى — چىن مەنىسى بىلەن ئۆگەنگۈچى-
دۇر. ئوقۇتقۇچى بولسا ئۆگەتكۈچىدۇر. ئۆگىنىش — ئۆز مەنىسى
بويىچە ناھايىتى چوڭ دائىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۆگىتىشنىڭ
دائىرىسىمۇ ئۆگىنىشنىڭ دائىرىسىدىن مۇتلەق كەڭ تۇرسا تۇ-
رىدۇكى، كىچىك تۇرمايدۇ. شۇنچە كەڭ دائىرىلىك تەربىيەنىڭ
ئاساسلىق ۋاستىچىسى بولغان ئۆگەتكۈچى شۇنداق زور مەسئۇ-
لىيەتنى زىممىسىگە ئالغانكى، ئۇ ئۆز ئۆگەنگۈچىلىرىگە پە-
روگراممىدىكى دەرسلىك مەزمۇنى بويىچە پەن - مەدەنىيەت بە-
لىملىرىنى ئۆگىتىپلا قالماي، ئۆز ئەخلاقى، نۇتقى ۋە تەق -
تۇرقى، يۈرۈش - تۇرۇشى قاتارلىقلار ئارقىلىق گۈزەللىكنى
ھېس قىلدۇرۇشى، ئۆگىتىشى كېرەك. ئۇلار ئالدى بىلەن ئوقۇ-
غۇچىلىق دەۋرىنىڭ ئالاھىدە سەزگۈر بىر دەۋر ئىكەنلىكىنى،
شۇ سەۋەبلىك، ئوقۇغۇچىلار جەمئىيەت ئەزالىرى ئارىسىدىكى
ئالاھىدە بىر قاتلام ئىكەنلىكىنى، دوراش پىسخىكىسى كۈچلۈك
بولغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ، بولۇپمۇ تۆۋەن يىللىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ
ئاڭلىغانلىرىنى، مۇھىمى كۆرگەنلىرىنى ئەقىل تارازىسىغا سې-
لىپ ئولتۇرمايلا، ئاڭلىق ۋە ئاڭسىز رەۋىشتە قوبۇل قىلىۋېر-
ىدىغانلىقىنى چۈشىنىشى كېرەك.

قەلەم تەۋرىتىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، باشلانغۇچ مەكتەپ-
لىنىڭ 4 - يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمدا يۈز بەرگەن كىچىك-
كىنە بىر ۋەقە يادىمغا كېچىپ قالدى. بىز 50 نەچچە ساۋاقداش
قوڭغۇراق ئاۋازى بىلەن تەڭلا دەرسخانىغا كىرىپ ئىشىككە تە-
كىلگەن پېتى ئولتۇرغان چېغىمىزدا، ھېساب مۇئەللىمى كىرىپ
كەلدى. بىز سالام بېرىش ئۈچۈن ئورنىمىزدىن تۇردۇق - يۇ،
پاراققىدە كۈلۈشۈپ كەتتۇق. بەزىلىرىمىز كۈلكىدىن ئۆزىمىزنى

ئۇيغۇر كتاب پورتالى www.uyghurkitap.com

تۇتالماي ئولتۇرۇپمۇ قالدۇق. ئەسلىدە بىز ناھايىتى تەپ تارتىدىغان بۇ ئەر مۇئەللىم نېمىشقىدۇر يالاڭ چاپىنىنىڭ تۈگمىسىنى جايىدا ئەتمىگەچكە، ياقىسى ئېگىز - پەس بولۇپ قالغانكەن.

مۇئەللىم گەرچە بىزنى ئىنتىزام ساقلاشقا يۈمشاق، قاتتىق گەپلەر بىلەن بىرقانچە قېتىم ئۇندىگەن بولسىمۇ، لېكىن تا مۇئەللىم كۈلكىمىزنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ يېتىپ، چاپىنىنىڭ تۈگمىسىنى ئوڭشىۋالغۇچە كۈلكىدىن ئۆزىمىزنى توختىتىۋالالمىدۇق. دەرسخانا گەرچە تىنچلانغان بولسىمۇ، پىچىرلاشلار ئۇزۇلمىدى. دەرسىمۇ دەرس بولمىدى. ئەڭ يامىنى، بۇ مۇئەللىمنىڭ سەبىي قەلبىمىزدىكى يۈكسەك ئوبرازى ئۆز يۈكسەكلىكىنى ئانچە - مۇنچە يوقىتىپ قويدى.

نەچچە ئون يىل بۇرۇن يۈز بەرگەن بۇ كىچىككىنە بىر ۋەقەنى ھازىرقى ئەقلىمىز بىلەن ئۆلچەپ كۆرسەك، ئۇ چاغدا بىز ئەرزىمەس بىر ئىشنى بەك چوڭ بىلىپ كەتكەن ۋە ئانچە ئادىل مۇئامىلە قىلمىغانكەنمىز. لېكىن، ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمىزدىكى ئەقىل پەقەت شۇنچىلىكلا ئەقىل - دە! كامىل ھاكىم ئېيتقاندەك، بەزى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ پىداگوگىكا قائىدىلىرىگە ئەمەل قىلماي رەتسىز ۋە كۆرۈمسىز تەق - تۇرقى بىلەنلا ئۆز ئوقۇغۇچىلىرى ئالدىدا پەيدا بولۇشى ئوقۇتقۇچىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىق ئىناۋىتىنى تىكلىشىگىمۇ، دەرس ئۆزلەشتۈرۈشىگىمۇ، يۈكسەك دەرس ئىنتىزامى تۈرغۇزۇشىغىمۇ سەلبىي تەسىر كۆرسەتمەي قالمايدۇ. ئەڭ يامىنى، جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتە يېتىلىش باسقۇچىدا تۇرۇۋاتقان بەزى ئوقۇغۇچىلار ئەنە شۇنداق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوبرازىنى ئاڭسىز ھالدا ئۆزىگە ئۆرنەك دەپ بىلىدۇ - دە، يا دوراپ يۈرۈپ ئۆگىنىپ قالىدۇ، يا ئوقۇتقۇچىنىڭ تەق -

تۇرقىنى ئۆز تەق - تۇرقىنىڭ ئۆلچىمى قىلىۋېلىپ، ئائىلىنىڭ، جەمئىيەتنىڭ بۇ جەھەتتىكى تەربىيەسىنى قوبۇل قىلمايدىغان، ھەتتا چەتكە قاقىدىغان قىلىقنى يېتىلدۇرۇۋالمىدۇ، ئەگەر بالىلار كىچىكىدىلا بۇنداق قىلىققا ئۆگىنىپ قالمىسكەن، چوڭ بولۇپ مەجەز - خاراكتېرى تۇراقلىشىپ قالغان چاغدا بۇنداق قىلىقنى تاشلىيالمىشىدىن ئۇمىد كۈتمەك تەس.

دۇرۇس، پېداگوگىكا قائىدىسىدە ئوقۇتقۇچىلاردىن دەرسكە كىرىشتىن بۇرۇن ئەينەككە قاراپ تەق - تۇرقىنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ كۆرۈش تەلەپ قىلىنىدۇ، ئەمما بەزى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بۇنى ئورۇنلاپ كېتەلمەسلىكىدە ئايرىم ئوبيېكتىپ سەۋەبلەرمۇ يوق ئەمەس. ئالايلۇق، بەزى ئوقۇتقۇچىلار مۇنتىزىم پېداگوگىكا تەربىيەسىنى كۆرمىگەن، پېداگوگىكا قائىدىلىرىدىن خەۋىرى يوق. ئىقتىسادىي سەۋەب تۇپەيلى، ئايرىم مەكتەپلەردە ئەينەك تۇگۇل، تۇزۇكرەك دوسكا ئۆچۈرگۈچىنىمۇ تېپىش تەس. بەزى جايلاردا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مائاش تەمىناتى تۆۋەن، ھەتتا ئاشۇ تۆۋەن مائاشنى ۋاقتىدا ئالالمىغاچقا، ئائىلىسىنى قامداش ئۈچۈن دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا تۇرمۇش ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۆزىنى تۇزەشتۇرگۈدەك ۋاقىتمۇ تاپالمايدۇ.

لېكىن، ئۆزىنىڭ ئىنسان روھىنىڭ ئىنژېنېرى ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالايدىغان ئوقۇتقۇچى ئۈچۈن يۇقىرىقى قىيىنچىلىقلارنىڭ كۆپىنچىسى ھەل قىلىپ كەتكىلى بولىدىغان قىيىنچىلىقلار بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سۇبيېكتىپ جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتساق، ھازىرقى تۇرمۇش سەۋىيەسىنى چىقىش قىلغاندا، ئەنە شۇنداق ئايرىم ئوقۇتقۇچىلىرىمىزنىڭ بىرەر قۇر كاستۇم - بۇرۇلكا قىلدۇرۇۋېلىشىغا

قۇربى يەتمەسمۇ؟ شەخسىي تازىلىق قىلىشقا، ئۇستىبېشىنى ئوڭ-شۇبلىشقا ۋاقىت چىقىرالماسمۇ؟ ھېچبولمىغاندا بارنى پاكىز، رەتلىك كىيەلمەسمۇ؟

ئوبيېكتىپ جەھەتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا، مەيلى يېزا - بازار مەكتىپى بولسۇن ۋە مەيلى شەھەر مەكتىپى بولسۇن، بىرەر تىكلىمە ئەينەك سېتىۋېلىپ ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانىسىغا ياكى دەرسخانىغا كىرىدىغان ئىشىك ئالدىغا ئورنىتىپ قويۇشقا مۇمكىن بولماسمۇ؟ دەرسكە كىرىشتىن بۇرۇن ئۇستىبېشىنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ كۆرىدىغان قائىدە تۇرغۇزۇشقا، ئەسلىدە بار بولغان قائىدىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشكە، مەكتەپ مۇدىرى نازارەت قىلىشقا ياكى ئۆزئارا نازارەت قىلىشقا ئىمكان يار بەرمەسمۇ؟

گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قىلغاندا، بۇ قېيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن ھاكىملارمۇ، مائارىپ تارماقلىرىمۇ، مەكتەپ مۇدىرلىرىمۇ، ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئورتاق كۈچ چىقىرىشى كېرەك. ھاكىملار مەسلىنى كامىل ھاكىمنىڭ ئىدىيەۋى يۈكسەكلىكىدە تۇرۇپ ھېس قىلىشى، ئومۇمىي دائىرىلىك چاقىرىق بىلەن بىلله، مائارىپنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن تەڭ قوللاپ، قىيىنچىلىقنى تۈپ نېگىزىدىن ھەل قىلىشقا يېتەكچىلىك قىلىشى، مائارىپ تارماقلىرى مائارىپقا بىۋاستە رەھبەرلىك قىلىش ھوقۇقىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، پېداگوگىكا قائىدىلىرىنى كەڭ تەشۋىق قىلىشى، تەدبىر تۈزۈپ ئەمەلىيلەشتۈرۈشى لازىم.

مەكتەپ مۇدىرلىرىنىڭ بۇ جەھەتتىكى رولىنى ھەرگىز كىچىك چاغلىغىلى بولمايدۇ. ئۇلار ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بىۋاستە ئۇچرىشالايدۇ، كۆزىتەلەيدۇ، تەڭ - تۇرقىغا دىققەت قىلمايدىغان ياكى تەڭ - تۇرقىنى رەتلىك تۇتۇشنىڭ ئەھمىيىتىنى ئانچە

ھېس قىلالمايدىغان ئايرىم ئوقۇتقۇچىلارغا يۈزتۇرا تەنقىد - تەر-
بىيە ئېلىپ بارالايدۇ. بولۇپمۇ ئوقۇش - ئوقۇتۇش ساھەسىنىڭ
ئەڭ ئالدىنقى سېپىدە تۇرۇۋاتقان ئوقۇتقۇچىلار دەرس مۇنبىر-
لىرىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كەلگۈسى دۇنيانىڭ
قۇرغۇچىلىرى ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ قانداق دۇنيا قۇرۇپ چى-
قىشى مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا ئۆزىگە باغلىق ئىكەنلىكىنى، تە-
كىلىپ تۇرغان نەچچە ئون جۈپ كۆزنىڭ ئۆزىنى توختاۋسىز
كۆزىتىۋاتقانلىقىنى ھەر مىنۇت يادىدىن چىقارماسلىقى كېرەك.

مەدەنىيەتلىك دۇنيانى پەقەت مەدەنىيەتلىك كىشىلەرلا قۇرۇپ
چىقالايدۇ، بىز ئۆز ئوقۇغۇچىلىرىمىزنى گۈزەللىكنى سۆيىدە-
غان، گۈزەللىككە ئىنتىلىدىغان قىلىپ تەربىيەلەپ چىقساقلا،
كەلگۈسى مەدەنىيەتلىك دۇنيا بىناسىغا مەنەن بىر خىش قويغان
بولۇپ ھېسابلىنىمىز.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

«كوئېنلۇن چېچەكلىرى»نى ئەسلەيمەن

هازىرقىدەك يادىمدا تۇرۇپتۇ، بىر كىچىك هەۋەسكار بولۇش سۈپىتىم بىلەن، مەن 1963 ـ يىلىنىڭ بېشىدىن باشلاپ «خوتەن گېزىتى»، «شىنجاڭ پىيونېرلىرى»، «شىنجاڭ ياشلىرى» قاتارلىق مەتبۇئاتلارغا «ئەسەر» ئەۋەتىشكە باشلىغانىدىم. پوچتىخانىدىن قايتىپ كېلىۋېتىپ كۆڭلۈمدە پەيدا بولغان خۇشاللىق ۋە تەقەززالىق پۈتۈن ئۇزايىمنى چىرماشقا باشلايتتى. چاچلىرىغا ئاق ئارىلىغان، ئەقىل ـ پاراسەت تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان كۆزلىرىگە كۆزئەينەك تاقىۋالغان سۆلەتلىك مۇھەررىرلەرنىڭ «ئەسەر»لىرىمنى كۆرۈپ هاياجانلىنىۋاتقان قىياپىتى، گېزىت ـ ژۇرناللارنىڭ ئەدەبىيات بېتىنىڭ باش قۇرىغا رەتلىك قىلىپ بېسىلغان ئىسسىم ـ فامىلەم ۋە بۇنى كۆرگەن ساۋاقداشلىرىمنىڭ، ئوقۇتقۇچىلىرىمنىڭ هەيرانلىق ۋە هەۋەس چىقىپ تۇرغان چىرايلىرى كۆز ئالدىمدىن نېرى كەتمەيتتى. بۇنداق كۆرۈنۈشلەر چۈشۈمدە ئايان بولدىمۇ، ئۇيقۇسىز قالغىنىم قالغانىدى.

1963 ـ يىلى 7 ـ ئاينىڭ 4 ـ كۈنى ئۆيىمىزنىڭ كەينىدىكى قالدۇرۇق يەردە ئۆرۈك تېرىپ يۈرگىنىمدە، قايسىبىر ساۋاقدىشىمنىڭ هويلىدا مېنى چاقىرغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىنلا ئۇ ساۋاقدىشىم ئانام بىلەن بىللە بىر پارچە گېزىتنى كۆتۈرگەن پېتى ئۆرۈك تۈۋىگە يۈگۈرۈپ كەلدى. ئۇ يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ:

«شېئىرلىك چىقىپتۇ، شېئىرلىك چىقىپتۇ» دەپ ۋارقىرايتتى. دې-
مى كېسىلىۋاتقىنىغا قارىغاندا، ئۇ چىرا بازىرىدىن ئۆيۈمگىچە-
لىك بولغان بىرەر كىلومېتىرچە ئارىلىقتىن مۇشۇ پېتى يۈگۈ-
رۈپ كەلگەندەك قىلاتتى.

گېزىتنى قولۇمغا ئالدىم ـ دە، گېزىت بەتلىرىگە ئالدىراش
كۆز يۈگۈرتۈشكە باشلىدىم. بۇ گېزىت «خوتەن گېزىتى» ئىدى.
بۇ گېزىتنىڭ ماڭا تونۇش بولۇپ كەتكەن «كوئېنلۇن چېچەكلە-
رى» سەھىپىسىگە «تالمايدىكەن بىلىكى» ناملىق يەتتە كۇپلېتلىق
ۋەقەلىك شېئىرىم بېسىلغانىدى. ئەدەبىي ئىجادىيەتتە دەۋر بۆلە-
گۈچ پەيت ھېسابلىنىدىغان بۇ كۈندە، دەۋر رېئى بىلەن رەڭلەنگە-
نىگە ۋە سۈپەتسىز قوغۇشۇن ھەرپ بىلەن تىزىلغىنىغا قارىماي،
«خوتەن گېزىتى»دە يورۇقلۇققا ئېرىشكەن بۇ تۈنجى شېئىرىم تە-
سەۋۋۇرۇمدا مېنىڭ رەسمىي چوڭ بولغانلىقىمنى، «شائىر»لار قا-
تارىدىن ئورۇن ئالغانلىقىمنى جاكارلاۋاتقاندەك قىلاتتى.

تۈنجى شېئىرىمنىڭ ئېلان قىلىنغانلىقىغا بۇ شېئىرىمنىڭ
قاش ـ كۆزىنى ياساپ بەرگەن، مەتبۇئاتقا ئەۋەتىپ بېرىشىمگە
تۇرتكە بولغان ئۇستازلىرىمۇ، ساۋاقداشلىرىمۇ ماڭا ئوخشاشلا
خۇشال بولۇشتى. ئەدەبىيات كۇرۇژۇكى مەخسۇس يىغىلىش ئۆتە-
كۈزۈپ، بۇ «ۋەقە»گە تەنتەنە قىلىشتى. بۇ «ۋەقە»نىڭ ئىلھامى
بىلەن يەنە نۇرغۇن ساۋاقداشلىرىم قولىغا قەلەم ئالدى، يازغانلە-
رىنى بەس ـ بەس بىلەن مەتبۇئاتلارغا يوللاشقا باشلىدى.

دېمەك، شۇ كۈنىدىن باشلاپ «خوتەن گېزىتى» مېنىڭ ئىز-
دەپ يۈرۈپ ئوقۇيدىغان گېزىتىمگە ئايلاندى. پېشقەدەم شائىرلار-
نىڭ، يازغۇچىلارنىڭ شۇ گېزىتنىڭ «كوئېنلۇن چېچەكلىرى»
سەھىپىسىدە ئېلان قىلىنغان ئەسەرلىرىدىنمۇ ئۆرنەك تەرىقە-

سىدە ئوزۇق ئالدىم. يېشىمنىڭ چوڭىيىشى ۋە ئەدەبىي مەشىقلىرىمنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، «كوئېنلۇن چېچەكلىرى»نىڭ دائىملىق ئاپتورلىرىنىڭ بىرسى بولۇپ قالدىم. مەيلى شېئىرلىرىم بولسۇن ياكى قىسقا خەۋەر، مۇلاھىزىلىرىم بولسۇن، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ھەر ئايدا بىر قېتىم دېگۈدەك گېزىت يۈزىدە كۆرۈنۈپ تۇردى.

كېيىنكى كۈنلەردە، مەن دېمەتلىك ياشلارنىڭ تەقدىرىدە بەزى تاسادىپىيلىقلار يۈز بەردى. 1966 ـ يىلى چىرا ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇق سىنىپىنى پۈتكۈزۈپ، سالامەتلىك تەكشۈرۈشىدىن ئۆتۈپ، ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانىغا تەييارلىق قىلىۋاتقان چاغدا «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەيدىغان بىر ئاپەتلىك ئىنقىلاپ باشلىنىپ كەتتى. ئالىي مەكتەپكە كىرىش پۈرسىتىدىن مەھرۇم قالدۇرۇلغانلىقى ئاز دەپ، ئىككى يىل دۇمباق چالغاندىن كېيىن، 1968 ـ يىلى يېزىغا ـــ كەلگەن يېرىمىزگە قايتۇرۇلدۇق.

مەن ئائىلەم جايلاشقان دېھقانچىلىق ئەترىتىگە قايتىپ، تەلىپەك كىيىپ، پوتا باغلاپ، دېھقان بولۇپ كەتتىم. دېھقانلار بىلەن بىللە يەر تېرىۋاتقان، ھاشارغا بېرىۋاتقان بولساموۇ، لېكىن كىتاب ئوقۇشتىن، شېئىر، ماقالە يېزىشتىن زادى توختاپ قالمىدىم. چۈل ـ جەزىرىلەردىكى ئۆستەڭ بويلىرىدا، توپىلىق قىر بېشىدا يازغان نەرسىلىرىمنى ماڭا ئەڭ يېقىن يەردىكى مەتبۇئات ـــ «خوتەن گېزىتى»گە ئەۋەتىپ تۇردۇم. ئۇ چاغدىكى «خوتەن گېزىتى» سىياسىي ئېھتىياج تۈپەيلى ئوتقاشتەك «قىزىرىپ» كەتكەن ۋە يازغانلىرىمۇ «قىزىل»غا مايىل نەرسىلەر بولسىمۇ، لېكىن بۇ گېزىت مېنىڭ بىردىنبىر «مەشىق مەيدانىم» ھېسابلىناتتى. ئەگەر بۇ گېزىت بولمىغان بولسا، دېھقان بولۇپ يۈرگەن بەش

يېرىم يىل ئەدەبىي ھاياتىمىدىكى ئۆزۈكچىلىك پەيدا بولغان بەش يېرىم يىل بولغان بولاتتى. ئەگەر مۇشۇ ئۆزۈكچىلىك پەيدا بولغان بولسا، ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن مەشغۇلۇك خوشلىشىشىمۇ ئېھتىمالدىن يىراق ئەمەس ئىدى.

ئىنسان تەقدىرى بىر كۈنلەردە تاللاش ۋە تاللىنىش دوقمۇشىغا كېلىپ قالغاندا، ئاددىي بىر سەۋەب ياكى ئويلىمىغان بىر ئىشمۇ چوڭ ھەم كەسكىن بۇرىلىشلارغا سەۋەب بولۇپ قالىدىكەن. مەلۇم مەقسەت ئۈچۈن قىلىنغان ئىش ـ ئەمەل يەنە مەلۇم بىر مەقسەت مەنزىلىگە باشلاپمۇ بارىدىكەن.

1972 ـ يىلى كۈزگى بۇغداي تېرىلغۇسى مەزگىلىدە مەن چىرىدىكى قاغىلىق سۇ ئامبىرىدا نەچچە يۈز نەپەر خەلق ئەسكىرىگە باشلامچى بولۇپ، كەلكۈن بۇزۇۋەتكەن ئامبار تۈغىنى ئېگىزلىتىپ يۈرەتتىم. بىر كۈنى ئاتا ـ ئانامنى يوقلاش، نان ئەكىلىۋېلىش ئۈچۈن ئات مىنىپ ئۆيگە ماڭدىم. شۇ مېڭىشىمدا ناھىيە بازىرىدىن ئۆتۈپ قالدىم. قارىسام، ناھىيەلىك مەدەنىيەت يۇرتىنىڭ ئادەتتە كىنو ئېلانى چاپلىنىدىغان دوسكىسىدا بىر پارچە ئېلان چاپلاقلىق تۇرۇپتۇ. ئاتتىن چۈشمەيلا ئوقۇدۇم. ئېلاندا ئالىي مەكتەپكە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلارنىڭ ناھىيەگە يېتىپ كەلگەنلىكى، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ئارزۇسى بارلارنىڭ ئۆزى ئوقۇغان مەكتەپكە كېلىپ تىزىمغا ئالدۇرۇشى لازىملىقى قەيت قىلىنىپتۇ، ئېلان ئاخىرىدا ئۇرۇمچىدىن كەلگەنلەرنىڭ تۇرۇشلۇق جايىمۇ ئەسكەرتىلىپتۇ.

مەن ئۆيۈمگە ئەمەس، بەلكى ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلار چۈشكەن مېھمانخانىغا، يەنى چىرا ناھىيەلىك خەلق كومىتېتى مېھمانخانىسىغا قاراپ ماڭدىم ۋە بىردەمدىلا ئۇ يەرگە يېتىپ

كەلدىم. ئېتىمنى مېھمانخانا ھويلىسىدىكى سۆگەتكە باغلاپ قو-
يۇپ، كۆتكۈچىنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلى-
دىغانلارنىڭ ياتقىغا كىردىم ـ دە، كارىۋاتلىرىنىڭ قىرىدا ئول-
تۇرۇپ پاراڭلىشىۋاتقان ئىككى كىشىگە سالام بېرىپ، ئۆزۈمنى
تونۇشتۇردۇم. گەپنىڭ پوسكاللىسىنى قىلىپ، شىنجاڭ ئۇنى-
ۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇش ئارزۇيۇمنىڭ
بارلىقىنى ئوچۇق ئېيتتىم.

ئىككىيلەننىڭ بىرسى گېپىمنىڭ داۋامى تۇغمەيلا چايدان
ئۈستىلىدە تۇرغان بىر پارچە گېزىتنى قولىغا ئالدى ـ دە، ماڭا
سىنچىلاپ قارىۋالغاندىن كېيىن:

ـــ گېزىتتىكى بۇ شېئىرنى ئۆزىڭىز يازغانمۇ؟ ـــ دەپ سو-
رىدى.

ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلغىلى كەلگەن ئابلىمىت مۇئەللىمنىڭ
قولىدا تۇرغىنى دەل يېڭى يېزىقتىكى «خوتەن گېزىتى» ئىدى.
ئېنىقكى، ئىككى ـ ئۈچ ھەپتىدىن بېرى سۇ ئامبىرىدا ئىشلەپ
يۈرگەنلىكتىن، قايسىبىر شېئىرىم ئېلان قىلىنغان بۇ گېزىت
مەن كۆرۈشكە نېسىپ بولمايلا، مەلۇم سەۋەب بىلەن ئوقۇغۇچى
قوبۇل قىلغىلى كەلگەنلەرنىڭ قولىغا چۈشكەنىدى.

ئىككى ئوقۇتقۇچى مەندىن ئارتۇقچە گەپ سوراپ ئولتۇرمە-
دى، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىن كەلگەن ئىسلام مۇئەللىم
كەسكىن قىلىپ:

ـــ بولىدۇ، 15 كۈندىن كېيىن ئىمتىھانغا قاتنىشىسىز،
ئوبدان تەييارلىق قىلىڭ، بىراق ئىمتىھاندىن ئۆتسىڭىزمۇ، ئۆتە-
مىسىڭىزمۇ سىزنى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فا-
كۇلتېتىغا قوبۇل قىلىمىز، ـــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، 15 كۈندىن كېيىن ئىمتىھانغا قاتناشتىم. سوئاللار خېلى تەس بولسىمۇ، مۇھەممەت سەپەر، مەتروزى توختى، ئوبۇلھەسەن نىياز قاتارلىق ئوقۇتقۇچىلىرىم ياخشى تەكرار قىلىپ بەرگەچكە، نۇرغۇنلىغان ئىمتىھان بەرگۈچى ئىچىدىن ئەڭ يۇقىرى نومۇر بىلەن ئىمتىھاندىن ئۆتتۇم، ئۇزۇن ئۆتمەي 50 نەچچە نەپەر دېھقان قېرىندىشىمىزنىڭ ئۇزىتىشى بىلەن دادامنىڭ ھەمراھلىقىدا يۈك ئاپتوموبىلىغا ئولتۇرۇپ چىرىدىن ئايرىلدىم.

ئالتە كۈن يول يۈرۈپ، 1972 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا ئۈرۈمچىدىكى شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا يېتىپ كەلدىم. ئەتىسى ئەتىگەندە ئوقۇغۇچىلار بۆلۈمىگە تىزىمغا ئالدۇرغىلى بارغان چاغدىلا ئوقۇشۇمدىن چاتاق چىققانلىقىنى بىلدىم.

ـــ ئىمتىھاندا خىمىيەدىن 100 نومۇر ئالغانكەنسىز، شۇڭا سىزنى ئېدەبىيات كەسپىدە ئەمەس، بەلكى بىيولوگىيە كەسپىدە ئوقۇسا مۇۋاپىق بولغۇدەك دەپ قارىدۇق، بۇ قېتىم بىيولوگىيەدە ئوقۇشقا تىزىملاتقانلار تولىمۇ ئاز، ـــ دېدى مەسئۇل خادىم ماڭا ئىشىنىڭ جەريانىنى چۈشەندۈرۈپ.

ئۇ چاغدا مەن تارتىنچاق ۋە ئىچ مىجەز بولغاچقا، مۇھىمى سەھرادىن باش ـ كۆزۈمدىكى توپىنى قېقىۋېتىشكە ئۇلگۇرمەيلا بۇ يەرگە كەلگەن بولغاچقا، مەسئۇل خادىم بىلەن گەپ تالىشىپ ئولتۇرمىدىم. مەكتەپ ئىچىدە بىرھازا قاتراپ يۈرۈپ، ئىسلام مۇئەللىمنى تاپتىم ـ دە، ئەھۋالنى ئۇنىڭغا ئېيتتىم. ئىسلام مۇئەللىم ئوقۇغۇچىلار بۆلۈمىنىڭ بۇ ئىشىدىن خېلىلا خاپا بولدى، ياتىقىمغا بىللە كېلىپ، «مۇھىم ئىسپات»نى ئالدۇرۇپ، ئوقۇغۇچىلار بۆلۈمىگە بىللە باردى. ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا «مۇھىم

ئىسپات»نى مەسئۇل خادىمنىڭ ئۇستىلىگە «پاق» قىلىپ تاشلىدى ۋە:

ــ ئوبدان كۆرۈپ بېقىڭلار، مۇشۇنچىۋالا كۆپ نەرسىنى يازالمىغان ئوقۇغۇچى بىيولوگىيە كەسپىدە ئوقۇسا ئىستىقباللىق بولارمۇ ياكى ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇسمۇ؟ مەن بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ ئەھۋالىنى باشلىقىڭلارغىمۇ ئېيتقان، ــ دېدى ۋە ئاچچىقلانغان قىياپەتتە ئىشىكتىن چىقىپ كەتتى.

مەسئۇل خادىم بىرپەس داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، «مۇھىم ئىسپات»نى قولىغا ئېلىپ بىرقۇر ۋاراقلاپ چىقتى، ئۇن ـ تىنسىزلا قولىغا قەلەم ئېلىپ، بىيولوگىيە فاكۇلتېتىدىكى ئىسىمىنى ئۆچۈرۈپ، ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنىڭ 76 ــ 2 ـ سىنىپىغا ئوقۇشقا كىرىدىغانلىقىم توغرىسىدا تەستىق يېزىپ بەردى.

تەقدىرىمنى يەنە بىر قېتىم ئۆزگەرتكەن، ماڭا يەنە بىر قېتىم داغدام يول ئېچىپ بەرگەن بۇ «مۇھىم ئىسپات» دەل 1963 ـ يىلىدىن 1972 ـ يىلىغىچە بولغان ئالتە ـ يېتە يىل ئىچىدە «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان ئەسەرلىرىم ــ يەنى «خوتەن گېزىتى»دىن كېسىۋېلىپ ئېيتىلاپ چاپلاپ چىققان قىيما توپلىمىم ئىدى...

خۇلاسە، «خوتەن گېزىتى» ۋە «كوئېنلۇن چېچەكلىرى» سەھىپىسى تەقدىرىمدە ئىككى مەرتەم ئۆزگىرىش ياساپ، مېنى ئېتىز ـ قىردىن ئالىي مەكتەپكە يۈزلەندۈردى. شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدىكى ئەدەبىي كىلىمات ۋە ئۇرۇمچىدىكى مەتبۇئات ئەۋزەللىكى ماڭا يەنە بىر قېتىم قانات ئاتا قىلدى. كۈنلەر ئۆتتى، يىللار ئۆتتى، شېئىر، داستان، ھېكايە، رومان، سايامەت ئەدەبىـ

ياتى بولۇپ 17 كىتابنىڭ ئاپتورى بولۇپ قالدىم. ئاز - تولا نام چىقىرىپ، بۇگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تارىخىدىنمۇ ئورۇن ئالدىم. بىراق، ئەپسۇس ئىچىدە شۇنى ئېيتىپ ئۆتمەكچىمەنكى، تەقدىرىمگە تەسىر كۆرسەتكەن ئاشۇ ئاخىرقى شېئىرىمنى ئەۋەتكەندىن بۇيان «خوتەن گېزىتى»گە بىرەر پارچە ئەسەر ئەۋەتەلمىدىم.

مانا بۇگۈن خوشلاشقىنىمغا كۆپ يىللار بولغان بۇ گېزىت ئۆزىنىڭ 50 يىللىق تويىنى نىشانلاۋېتىپتۇ. مۇشۇنداق قۇتلۇق توي كۈنىدە، مەن ئۇزاق يىللىق مۇھەببىتىمنى قەلىمىمگە جەم قىلىپ، قەلىمىم بىلەن، ياق، بار ئاۋازىم بىلەن: «‹خوتەن گېزىتى›»نىڭ تويى مېنىڭ تويۇم، ‹خوتەن گېزىتى›نىڭ تويىغا مۇبارەك، ھەممىمىزنىڭ بۇ تويىغا مۇبارەك بولسۇن !» دەپ تەنتەنە قىلغۇم كېلىدۇ.

www.uyghurkitap.com

ئانار چېچىكى ھەر يىلى بىر قېتىم ئېچىلىدۇ

(«ئانار چېچەكلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 2 ـ سانىنىڭ نەشر قىلىنىش مۇناسىۋىتى بىلەن)

بۇ يىل ئانار چېچىكى ئېچىلاي دېگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، مەن «ئانار چېچەكلىرى» ژۇرنىلىنىڭ 2 ـ سانىنىڭ نەشر قىلىنماقچى بولغانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم، ماڭا ۋە مېنىڭ يۇرتداشلىرىمغا ئاجايىپ خۇش خەۋەر بولۇپ تۇيۇلغان بۇ خەۋەر مەندە مەزكۇر ژۇرنالنىڭ يورۇق كۆرۈشى ئۈچۈن مەنىۋى ۋە ماددىي ياقتىن جان كۆيدۈرگەن ناھىيە رەھبەرلىرىگە، چىرىلىق قەلەمكەشلەرگە ھۆرمەت تۇيغۇسىنى ئويغاتتى. شۇنىڭ بىلەن بىللە كۆڭلۈمدە بۇ «مۆجىزە» ئەگەر «دۇنيا جېنىس رېكورتى» كومىتېتىغا مەلۇم قىلىنسا، بىر سانى بىلەن يەنە بىر سانىنىڭ نەشر قىلىنىش ئارىلىقى ئەڭ ئۇزۇن بولغان ژۇرنال دېگەن نام بىلەن مەزكۇر رېكورتلار قامۇسىدىن ئورۇن ئېلىپ قېلىش مۇمكىنغۇ، دېگەن چاقچاقنىمۇ پەيدا قىلدى.

جامائەتكە ئايدىڭكى، «ئانار چېچەكلىرى»نىڭ 1 ـ سانى 1985 ـ يىلى 7 ـ ئايدا دامىكۇ باغدا پىلانلانغان ۋە ئۆكتەبىردە نەشردىن چىققان. ئارىدىن سەل كەم 10 يىل ئۆتكەندە بولسا 2 ـ سانى نەشر قىلىنىۋاتىدۇ. بۇ ژۇرنال «جېنىس رېكورتى» ياراتقان بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ئىشقىلىپ، ئۇنىڭ يەنە بىر قېتىم

نەشر قىلىنغانلىقى ھەممىمىز ئۈچۈن تەبرىكلەشكە ئەرزىيدىغان بىر ۋەقە. ماددىي ئاساس (ئوچۇقىنى ئېيتقاندا پۇل)، ئەسەر مەنبەسى، تەھرىرلىك كۈچى، يۈگۈر - يېتىم قاتارلىق نۇرغۇن مۇرەككەپ ئامىللارغا چېتىشلىق بولغان بۇ مەسىلىنى ئۆز سالمىقى بىلەن ھېس قىلالايدىغان ئەقىللىك ئادەم بۇ ژۇرنالنىڭ سەل كەم 10 يىلدا ئاندىن يەنە بىر سان چىققىنى ئۈچۈن ئەيىب قامچىسىنى ئالدىراپ قولىغا ئالمايدۇ. بەلكى 10 يىلدا بولسىمۇ چىقىپ تۇرغىنىغا شۈكۈر - قانائەت قىلىدۇ ۋە بۇنى بىر نامايەندە دەپ چۈشىنىدۇ.

قېنى بۇ يەكۈننى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئۆز - ئۆزىمىزدىن سوراپ باقايلى: ئاپتونوم رايونىمىزدا زامانىۋى مەتبەئەدە ئەدەبىي ژۇرنال چىقىرىلىۋاتقان قانچە ناھىيە بار؟ قانچە ناھىيەدە 192 بەتلىك بىر ژۇرنال ئۈچۈن ئەسەر چىقىشتۇرالىغۇدەك يازغۇچى - شائىر بار؟ كەمبەغەلچىلىكتىن مائاشنىمۇ ۋاقتىدا تارقىتالمايدىغان بىر ناھىيەدە 8000 — 9000 يۈەن ئاجرىتىپ، ئەدىبلىرىگە سورۇن ھازىرلاپ بېرىپ، ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى نامايىش قىلىشنىڭ ئاشلىقتىن مول ھوسۇل ئېلىشتىن ئۆزگە يەنە بىر يولىنىڭمۇ بارلىقىنى چۈشىنەلەيدىغان قانچە شۇجى - ھاكىم بار؟ بار بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئەمما سانى ئاز!

مەن بۇ سوئالىم ئارقىلىق چىرىدا ھېچ يەردە بولمىغان كاتتا بىر ئىش بولۇۋاتىدۇ، چىرىدا ھېچ يەردە يوق ئادەملەر بار، دېمەكچىمۇ ئەمەسمەن، لېكىن شۇنىڭغا يېقىن تۇرىدىغان ئالامەتلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى ئىنكار قىلىشقىمۇ ئاجىزمەن، بۈگۈنكى كۈننىڭ ئۆزىدە چىرا تۇپرىقىنى دەسسەپ يۈرگەن، «مەن چىرىلىق» دەپ مەيدىسىگە مۇشتلىيالايدىغان ئاپتورلارنىڭ سانى 92

نەپەر ئىكەنلىكى، بۇنىڭ ئىچىدە تېخى 12 نەپەر دېھقان ئاپتونۇمنىڭ بارلىقى، ئاپتونوم رايونىمىز تەۋەسىدە ئاشكارا تارقىتىلىۋاتقان مەتبۇئاتلاردا 87 نەپەر ئاپتونۇمنىڭ ئۇزۇلدۇرمەي ئەسەر ئېلان قىلىۋاتقانلىقى، چىرىدا تۇغۇلۇپ، چىرىدىن چىقىپ كەتكەن نۇرغۇن يازغۇچى ـ شائىرلارنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى مۇنبىرىدە خېلى سالماقلىق ئورۇن تۇتۇۋاتقانلىقى، ھازىر چىرىدا تۇرۇۋاتقان يازغۇچى ـ شائىرلارنىڭلا 11 يەككە ۋە بىرلەشمە توپلىمى (كىتابى) نەشر قىلىنغانلىقى ـــ چىرا ۋە چىرىلىقلارنىڭ ئانچە ـ مۇنچە ئالاھىدىلىككە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

ئۇنداقتا چىرىنىڭ ۋە چىرىلىقلارنىڭ ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىقلىرى نېمە؟ مېنىڭچە، غەربىي خەن دەۋرىدە تارىم ئويمانلىقىنىڭ گىرۋەكلىرىگە جايلاشقان 36 بەگلىكنىڭ بىرسى بولغان، ئەجدادى قەدىمكى چىرا (勒)، ئۇزۇنتات قاتارلىق قەبىلە، ئەلىردىن تارقالغان چىرا بوستانلىقى ناھايىتى ئۇزاق تارىخقا ئىگە، مەدەنىيەت ھاۋاسى قويۇق، خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەنئەنىسىگە باي، يازغۇچى ـ شائىر، سەنئەتچىلەرنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە مۇۋاپىق بولغان بىر يۇرت. چىرىلىقلار بولسا تەبىئەت بىلەن، بولۇپمۇ قۇم ـ بوران بىلەن كۈرەش قىلىپ يۇرۇپ ئۆز ئىرادىسىنى تاۋلىغان، چۆل كىلىماتىدا چېنىقىپ، بوستانلىق كىلىماتىدا روھىنى ئۇرغۇتقان، مەدەنىيەت، ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەنئەنىسىنى ئۆزلاشتۇرۇش ـ ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا مىراس قىلىپ قالدۇرىدىغان، شېئىر ـ قوشاق، نەغمە ـ ناۋا بىلەن كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرۇپ، قەلەم ئىشى ۋە سەنئەت بىلەن مەشغۇل بولغۇچىلارنى چوڭ كۆرىدىغان، بىر تاغار پۇلنى يۇدۇپ يۇرگەن ساۋاتسىز كىشىنى يەنىلا نامراتلار دەپ

ھېسابلايدىغان بىر خەلق. بايا مىسال قىلىپ كۆرسەتكەن سانلىق مەلۇماتلاردىن باشقا، بۇ يۇرتتىن ئۆزىنى يازغۇچى دەپ ئاتىمىسىمۇ ئەدەبىياتنى پىششىق بىلىدىغان، ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەرنى ئۆز دوستى دەپ قارايدىغان، ئۆزىنى شائىر دەپ ھېسابلىمىسىمۇ پىكرى شائىرلارنىڭكىدەك دولقۇنلاپ تۇرىدىغان سۆيۈملۈك رەھبىرىمىز ئىسمايىل ئەھمەد، ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى تارىخىدىن پەخىرلىك ئورۇن ئالغان شائىر موللا نىياز، ئىسلام تارىخچىسى، ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زات ئابدۇغېنى دامولا ھاجىم، ئۆزىنىڭ ئالتە ـ يەتتە كىتابى بىلەن جامائەتچىلىككە تونۇلغان ئابدۇللا سۇلايمان، مەتتوختى ئەخمەت، مەمتىمىن ئابدۇۋەلى، مەتقۇربان ئىسمايىل، مۇھەممەتئىمىن توختى، روزىتوختى داۋۇت، مۇھەممەتجان ئىسمايىل، مۇھەممەتئىمىن سابىر، مەمتىمىن قۇربان، ئابدۇكېرىم سۇلايمان، ئالىمجان رەجەپ، ئابدۇللا مەتقۇربان، ئەزىز ئېلى (ئەزىزى)، بېلىقىز سۇلايمان، مۇھەممەتتۇرسۇن ھەسەن، ئابدۇخېلىل ئابدۇخېۋىر، تۇرسۇنجان مۇھەممەت، مۇھەممەد سالىھ مەتروزى، ماخمۇت سىدىق، ئابدۇقادىر مەتسىدىق قاتارلىق يازغۇچى ـ شائىرلارنىڭ يېتىشىپ چىقىقانلىقى، ئوسمانجان دۆلەت، تۆمۇر قادىرى، تۇرسۇنتوختى سۇلايمان، ئابلىكىم كېرىم، دولقۇن جاپپار، قەيسەر ئابدۇقادىر، مۇھەممەتجان مەتسەيدى، ئېزىز سەيدەخمەت، ئەخمەتجان مەتقۇربان قاتارلىق ۋە نامى قەيت قىلىنمىغان نۇرغۇن ياش ھەۋەسكارلارنىڭ ئىز بېسىپ كېلىۋاتقانلىقى يۇقىرىقى سۆزىمىزنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

ئانچە رېتى بويىچە تىزىلمىغان بۇ ئىسىملىككە قارايدىغان بولساق، بۇلارنىڭ خېلى كۆپ قىسمى 1960 ـ يىللارنىڭ بېشىدا

قولىغا قەلەم ئېلىپ، 1970 ـ يىللاردا خېلى پىششىق مېۋە بې-
رىشكە باشلىغان، ھازىر 40 ياشلاردىن ئېشىپ قالغان شائىر ـ
يازغۇچىلاردىن ئىبارەت ئىكەنلىكىگە ۋە ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپ-
چىلىكىنىڭ بىر «ئۇۋۇا»دىن ئۇچۇرۇم بولغانلىقىغا كۆزىمىز
يېتىدۇ.

نېمە ئۈچۈن مۇشۇ بىر دەۋرده قولىغا قەلەم ئالغانلار ۋە بىر
«ئۇۋۇا»دىن چىققانلار بىرقەدەر كۆپ، بىرقەدەر ئوڭۇشلۇق كې-
تىۋاتىدۇ؟

بۇنىڭ ئۈچۈن گەپنى 1960 ـ يىللاردىن، چىرا ناھىيەلىك
1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ:

ئۇ چاغلار 1961 ـ ، 1962 ـ يىللاردىكى ۋاقىتلىق قىيىن-
چىلىق ئەمدىلا ئۆتۈپ كەتكەن، ئىقتىسادنىڭ جانلىنىشى ئەدەبى-
يات ـ سەنئەتنىڭ گۈللىنىشىگە تەسىر كۆرسىتىۋاتقان، قورساق
ئانچە توق بولمىسىمۇ، كۆڭۈل كۆتۈرۈلۈپ قالغان پەيتلەر ئىدى.
بۇ مەزگىلده بىز بىرقانچىمىز چىرا ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا
مەكتەپنىڭ تولۇقسىز سىنىپىدا ئوقۇۋاتاتتۇق. ئەدەبىي ئىجادى-
يەتكە نىسبەتەن بىزده ئوخشىمىغان دەرىجىده ئىشتىياق بار ئى-
دى. پۈرسەت تاپساقلا خەلق قوشاقلىرىنى يادلايتتۇق، قانچە كۆپ-
لىت قوشاقنى يادقا ئېيتالايدىغانلىقىمىز ھەققىده بەسلىشەتتۇق،
خەلق قوشاقلىرىغا تەقلىد قىلىپ قوشاقمۇ توقۇيتتۇق. قۇملۇق-
تا ئۇنۇپ چىققان توغراق كۆچەتلىرىدەك سۇغا تەشنا بولۇپ تۇر-
غان ۋاقتىمىزدا، ئەينى چاغدىكى ئەدەبىيات مۇئەللىملىرىمىز
ساۋۇت روزى، ئابدۇكېرىم قۇربان، مۇتەللىپ ھەقۇللاجى، ھا-
شىم مەخسىيازلار بىزگە يارىدەم قولىنى ئۇزارتتى. يۇقىرى يىللىق
ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىكى ھەۋەسكارلاردىن تەركىب تاپقان مەكتەپ

ئەدەبىيات كۇرۇژۇكى بىزدىن ئىبارەت «يېڭى قان» بىلەن تو-لۇقلاندى. كۇرۇژۇكىمىزدا ھەپتىدە بىر قېتىم، بەزىدە ئىككى قېتىم پائالىيەت ئېلىپ بېرىلاتتى، ئۆزىمىز يازغان شېئىر - نەسرلەرنى ئوقۇپ، ئوقۇتقۇچىلىرىمىزنىڭ، كۇرۇژۇك ئەزالىرى-نىڭ پىكرىنى ئالاتتۇق. يۇقىرىدا ئىسمىنى ئاتاپ ئۆتكەن ئوقۇتۇ-قۇچىلار 1950 - يىللارنىڭ ئاخىرى ۋە 1960 - يىللارنىڭ باش-لىرىدا شىنجاڭ ئىنستىتۇتى، خوتەن دارىلمۇئەللىمىن قاتارلىق مۇنتىزىم مەكتەپلەردە ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇغىنى ئۈچۈن خېلى يۇقىرى نەزەرىيە سەۋىيەسىگە ۋە بىرقانچە يىللىق ئىجادى-يەت تەجرىبىسىگە ئىگە ئىدى. يازغانلىرى «شىنجاڭ ياشلىرى»، «شىنجاڭ پىيونېرلىرى» ۋە «خوتەن گېزىتى» قاتارلىق مەتبۇ-ئاتلاردا كۆرۈنۈپمۇ قالاتتى.

بۇ كۇرۇژۇك بىز ئۈچۈن مەكتەپ ئىچىدىكى مەكتەپ ئىدى. كۇرۇژۇك قارىمىقىدا «ئۆكتەبىر»، «كوئېنلۇن چېچەكلىرى» دې-گەندەك شاپىگراف باسمىسىدىكى ژۇرنالىلارمۇ چىقىپ تۇراتتى. شۇ چاغلاردىن تارتىپ تا مەن چىرىدىن ئايرىلغۇچە «ئۆكتەبىر»، «كوئېنلۇن چېچەكلىرى»، «جىڭگاڭشەن» دېگەندەك ئەدەبىي ژۇر-نىللارنى ئۇدا بىرقانچە يىل، نەچچە ئون سان چىقارغانلىقىمىز يا-دىمدا. بۇنداق ژۇرنىللاردا شېئىر، نەسر، كومېدىيە، ناخشا تې-كىستلىرى، ئانچە - مۇنچە تەقرىزلەرمۇ بېرىلەتتى، ژۇرنال ئۇ-چۈن مەخسۇس خىراجەت ئاجرىتىلمىغاچقا، ماي قەغەز، باسما قەغەزى قاتارلىقلارنى ئۇ يەر - بۇ يەردىن تېپىپ كېلەتتۇق، ھەتتا پارچە - پۇرات پۇللىرىمىزنى يىغىپ سېتىپمۇ ئالاتتۇق. ژۇرنال خېتىنى مەن ۋە ئابدۇللا سۇلايمان شام يورۇقىدا ئولتۇرۇپ يازاتتۇق، مەتبۇربان ئىسمايىل قاتارلىق قەلەمكەشلەر شاپىگرافتا

باساتتى. شۇنداق قىلىپ، بىرقانچە خىل رەڭلىك قەغەزلەردىن تۇپلەنگەن 16 فورماتلىق ۋە 24 فورماتلىق ژۇرنال چىرىدىكى ھەم باشقا يۇرتلاردىكى ھەۋەسكارلارنىڭ قولىغا يېتىپ باراتتى. بۇ ژۇرناللارنى بۇگۇنكى «ئانار چېچەكلىرى»نىڭ غۇنچىسى دېيىشكە بولىدۇ.

مېنىڭ شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى تۈگىتىپ «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلىغا كېلىپلا ئوڭۇشلۇق ھالدا ئىشلەپ كەتكەنلىكىمنى ۋە ژۇرنالچىلىق ساھەسىدە ئانچە-مۇنچە ئىش قىلالىغانلىقىمنى چىرىدىكى جاپالىق مۇھىت ئاستىدا ئېلىپ بارغان ژۇرنالچىلىق مەشىقلىرىمنىڭ نەتىجىسى دېيىشكە بولمايدۇ.

ئۇ چاغدىكى ئەدەبىيات كۇرۇژۇكى پائالىيەت مەزمۇنى مول، قائىدە - تۈزۈملىرى قاتتىق بولغان بىر ھاراڭتىلىك «ئوچاق» ئىدى. بىزمۇ ئۆزىمىزنى بۇ ئوچاقتا چېنىقتۇرۇشقا بەكمۇ ئەھمىيەت بېرەتتۇق. تۇرمۇشتىكى خىلمۇخىل ئالاقىلەردىمۇ مەقسىتىمىزنى شېئىر - قوشاق مىسرالىرىغا ئايلاندۇرۇپ ئېيتاتتۇق، شېئىر - قوشاق شەكلىدە ئېيتىلمىغان جىددىي ھۆججەتلەرنىمۇ ئاڭلىمايلا قويماتتۇق.

شۇ چاغلاردا بىز گۈلاخمادىكى بىر سۇ ئامبىرىغا ئېلىپ بېرىلغانىدۇق. ۋەزىپىمىز ياردىن توپا توشۇپ كېلىپ ئامبار قېشىنى ئېگىزلىتىش ئىدى. بىر كۈنى چۈشتە چۈشلۈك تاماق ئۈچۈن گىرده بەرمەكچىكەن. ئابدۇللا سۇلايمان تاماق بېلىتىنى ياتاقتا ئۇنتۇپ قاپتۇ. شۇڭا، تاماق بېلىتى قەرز ئالماقچى بولۇپ، ماڭا: «بۇگۈن چۈشتە بېرەركەن گىرده‌ك، ئاداش، ئۆتنە بېرىڭلار بېلەت» دېدى. مەن:

ـــ «گىردەك» دېگەن سۆز بىلەن «بېلەت» دېگەن سۆز قاپىيە بولالمايدۇ، بېلەت ئۆتنە بەرمەيمەن، ـــ دەپ تالاشقىنىم ئېسىمدە.

ئۇ چاغلاردا ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ھاۋاسى شۇنچىلىك قويۇق ئىدىكى، مەن ئوقۇۋاتقان سىنىپتىكى 50 نەچچە ساۋاقداشنىڭ 40 نەچچىسى ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىناتتى. شۇ چاغدا «9 ـ سىنىپ» دەپ ئاتالغان سىنىپتىكى مەمتىمىن سابىر، ئوسمان بۇرھان قاتارلىق ساۋاقداشلارنىڭمۇ كۆپىنچىسى شېئىر يازاتتى. ھەر قېتىملىق خاتىرە كۈنلەردە تولۇق ۋە تولۇقسىز سىنىپلارنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك شاپىگراف بىلەن بېسىلغان ئەدەبىي ژۇرناللار، چىرايلىق ئىشلەنگەن تام گېزىتلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئەدەبىيات ئوقۇتۇش گۇرۇپپىسىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ بىرمۇنچىسىمۇ خەۋەر، شېئىر يازاتتى.

دىرامىچىلىق ـــ شۇ چاغدا چىرا 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتىدە خېلى ئەۋج ئالغان ئەدەبىي پائالىيەتلەرنىڭ بىرسى ھېسابلىناتتى. مەكتەپ بويىچە، سىنىپلار بويىچە ئويىنلىدىغان مۇنداق دىرامىلارنىڭ كۆپىنچىسىنى ئۆزىمىز يېزىپ، ئۆزىمىز رېژىسسورلۇق قىلىپ، ئۆزىمىز ئويناپ چىقاتتۇق. بەزى ئەھمىيەتلىك كۈنلەردە سىنىپلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك دىراما تەييارلاپ، مەكتەپ بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەككە قاتناشتۇراتتۇق. كۆرەككە قاتناشتۇرۇلغان دىرامىلار ئىچىدە بىر پەردىلىك دىرامىلارمۇ، كۆپ پەردىلىك دىرامىلارمۇ، كۆپ كۆرۈنۈشلۈك دىرامىلارمۇ بولاتتى. بەزى دىرامىلار ھەتتا خېلى يۇقىرى بەدئىي سەۋىيەگە ۋە ئورۇنلاش سەنئىتىگە ئىگە ئىدى. مەسىلەن، بىزدىن بىر يىل بۇرۇن تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتكۈزگەن ئوقۇغۇچىلار 1964 ـ يىلى-

ئۇيغۇر كتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

نىڭ ئاخىرىدا كۆپ پەردىلىك، كۆپ كۆرۈنۈشلۈك «لېي فېڭ» دىرامىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىققانىدى. 1965 ـ يىلى مەن قەلەم تەۋرەتكەن دىراما ـــ «جەنۇبتىكى كۆرەش بورانلىرى» بىزنىڭ سىنىپ كوللېكتىپى تەرىپىدىن سەھنىلەشتۈرۈلگەن، سىنىپىمىزدىكى 50 نەپەر ئوقۇغۇچىنىڭ ھەممىسى رول ئېلىپلا قالماي، مەتتۇرسۇن ئىسمايىل، مۇھەممەت سەپەر، نۇرمۇھەممەت سايىت قاتارلىق ئوقۇتقۇچىلىرىمىزمۇ ئامېرىكا دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى مېكنىمارا قاتارلىق مۇھىم پېرسوناژلارنىڭ رولىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانىدى، ھەتتا مەنمۇ ئامېرىكا ئوفىتسېرىنىڭ رولىنى ئالغانىدىم. بۇ دىرامىنىڭ كۇلمىناتسىيە نۇقتىسى بولغان ھاۋا ئۇرۇشىنى ئەينەن تۇيغۇغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدىغان پارتلاتقۇچ دورىنى مەكتەپ تەجرىبىخانىسىدا مۇھەممەت سەپەر ۋە مەتقۇربان نىيازلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۆز قولىمىز بىلەن ياساپ چىققانىدۇق (ئۇ چاغلاردا مەن ئەدەبىيات كۇرۇژۇكىدىن ئۆزگە، يەنە خىمىيە كۇرۇژۇكى، فىزىكا كۇرۇژۇكى، فوتوگرافىيە كۇرۇژۇكىغمۇ قاتناشقانىدىم). پارتلاتقۇچ دورا ياساۋاتقان چاغدا بەزىدە تۇيۇقسىز يۇز بەرگەن پارتلاشتىن قاش ـ كىرپىكلىرىمىزدىن ئايرىلغان چاغلىرىمىزمۇ بولغانىدى.

بىز بۇ دىرامىنى 1965 ـ يىلى يازدىن 1966 ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرىغىچە چىرا، گۇلاخما، دامىكۇ قاتارلىق جايلاردا 30 نەچچە مەيدان ئويناپ خېلى زور زىلزىلە پەيدا قىلغانىدۇق.

چىرا سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتى ۋە تۆھپىسى ھەققىدە گەپ بولغاندا خۇددى ھۆرمەتلىك سالى غوجى مۇئەللىمنىڭ نامىنى ئېغىزغا ئالغىنىمىزدەك، چىرىنىڭ ئەدەبىيات تەرەققىياتى ئۈستىدە سۆز ئاچقىنىمىزدا مەتقۇربان ئىسمايىل مۇئەللىمنىڭ نا-

مىنى ئېغىزغا ئالماي تۇرالمايمىز.

مەن مەتقۇربان مۇئەللىم بىلەن 1964 ـ يىلى تونۇشقان. ئۇ چاغدا مەن چىرا 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇق ئوتتۇرا سىنىپىغا ئەمدىلا قەدەم باسقانىدىم. بىر كۈنى كەچتە ئەينى چاغدىكى تەنھەرىكەت مەيدانىدا بىرقانچەيلەن پاراڭلىشىپ تۇراتتۇق، بىر كىشى كېلىپ: «مەن ئەبەيدۇللا ئىبراھىم بىلەن كۆرۈشمەكچىدىم، تونۇمسىلەر؟» دەپ سوراپ قالدى. مەن دەرھال ئۆزۈمنى تونۇشتۇردۇم. بىز شۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ قالدۇق. ئۇ چاغلاردا دەسلەپكى شېئىرلىرىم گېزىت يۈزىدە كۆرۈنۈشكە باشلىغانىدى. كۈنلەر ئۆتۈپ، تونۇشلۇقىمىزنىڭ دائىرىسى بارغانسېرى كېڭەيدى، چوڭقۇرلاشتى. چىرا قەلەمكەشلىرىنىڭ خالىس تەشكىللىگۈچىسى، ئەدەبىيات ئىشلىرىنىڭ مۇھىم يادروسى بولغان بۇ كىشى قانداقتۇر بىر تەشكىل تەرىپىدىن مەخسۇس ۋەزىپە تاپشۇرۇۋالمىغان ئەھۋال ئاستىدىمۇ تارقاق ھالەتتە ئىجاد قىلىپ يۈرگەن چىرا ئاپتورلىرىنى بىر مەقسەت ئۈچۈن جەم قىلدى. ھەتتا گۈما، قاراقاش، خوتەن، لوپ، كېرىيە، نىيە ناھىيەلىرىگە خەت يېزىپ يۈرۈپ، ئاپتورلار ئارىسىدىكى ئالاقە تورىنى ۋىلايەت دائىرىسىگىچە كېڭەيتتى. چىرا ئاپتورلىرىنى ئۇلار بىلەن ئالاقىلىشىشكە، ئەسەر ئالماشتۇرۇشقا ئۇندەپ تۇردى. مەيلى بادىغاندا، مەيلى سەنئەت ئۆمىكىدە ئىشلەۋاتقاندا بولسۇن ياكى ئوقۇتقۇچىلىق قىلىپ يۈرگەن چاغلىرىدا بولسۇن، ۋاقىت چىقىرىپ ئاپتورلارنى يوقلىدى، ئۆز ئۆيىدە ۋە باشقا ئورۇنلاردا سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئەمەلىي ياردەم كۆرسەتتى. ئۆزىنىڭ كەمتەر، خۇش چاقچاقلىقى بىلەن قەلەمكەشلەر ۋە ھۆكۈمەت تارماقلىرى ئارىسىدا ۋاستىچىلىك رول ئوينىدى. ئائىلىۋى تۇرمۇشى، ئىقتى-

سادىي ئەھۋالى قىيىن شارائىتتا تۇرغان چاغدىمۇ بۇنداق خالىس خىزمىتىنى تاشلاپ قويمىدى. ئۆز يۇرتى، يۇرتداشلىرى ئۈچۈن 30 نەچچە يىل قان ـ تەر سىڭدۈرگەن بۇ كىشى بۈگۈنكى كۈندە چاچ ـ ساقىلىغا ئاق كىرگەن بولسىمۇ، يەنىلا «ئانار چېچىكى»نى ئېچىلدۇرىمەن، دەپ چېپىپ يۈرۈۋاتىدۇ. يازغان ئەسەرلىرى، نەشر قىلدۇرغان كىتابلىرى ۋە نام ـ ئەمەلى بىز بىرقانچىمىزغا يەتمىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ سىڭدۈرگەن ئەجىر ـ ھىممىتى ئەسەرلىرىمىز ۋە نام ـ ئەمەلىمىزدە خۇددى باھار ئاپتىپىدەك چاقناپ تۇرۇپتۇ.

بىزنىڭ چىرا ئەنە شۇنداق يۇرت. ئۇنىڭ ئۆز ئەربابلىرىنى ۋە شائىر ـ يازغۇچىلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقالايدىغان ئىللىق قوينى بار، يۇزلىگەن شائىر ـ يازغۇچىلىرى، ئاتا مۇقاملىق ئۇستازلىرى بار. «ئانار چېچەكلىرى»نى تۇنجى قېتىم ئېچىلدۇرغان ئىسمايىل تاشتۆمۈر، ئابدۇقادىر توختى، ئىككىنچى قېتىم ئېچىلدۇرغان چىن فېڭ، يالقۇن قادىرلار كەبى مەرىپەتلىك ئەمەلدارلىرى بار. شۇنداق ئىكەن، چىرا باغلىرىنى قاپلىغان «ئانار چېچەكلىرى»نىڭ ھەر يىلدا بىر قېتىم ئېچىلىشىدىن ئۈمىد كۈتمەي مۇمكىنمۇ؟

ھەرقانداق بىر يۇرت ئۆزىنىڭ چوڭ ـ كىچىك، باي ـ كەمبەغەل بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۆزىدە بار بولغان ياكى ئۆزىدىن چىققان مەشھۇر ئەربابلىرى، يازغۇچى ـ شائىرلىرى، ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرى بىلەنلا ئۆز داڭقىنى چىقىرالايدۇ، ئۆزىنى ئۆزگە يۇرتقا تونۇتالايدۇ. ئىقتىسادنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ئەڭ مۇھىم ئىش. ئۇ خەلقنىڭ ماددىي تۇرمۇشىنى بېيىتىدۇ، مەدەنىيەتنى تەرەققىي قىلدۇرۇشمۇ شۇ يۇرت خەلقىنىڭ مەنىۋى قىياپىتىنى

ياخشىلاشتا، ئەمگەكچىلەرنىڭ سۇپىتىنى ئۆستۈرۈشتە مۆلچەر-لىگۈسىز مۇھىم رول ئويناپدۇ. ئىشىنىمەنكى، پارتىيەمىزنىڭ ئىككى مەدەنىيەتنى تەڭ تۇتۇش ئىستراتېگىيەسى، پارلاق مىللىي سىياسىتى يۇرتىمىزنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى قىياپىتىدە مىسلىسىز ئۆزگىرىشلەرنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرىدۇ، چىرا دىيارىدىكى «ئانار چېچەكلىرى» ھەر يىلى ئېچىلىپ مول مېۋە بېرىدۇ!...

1994 ـ يىلى ماي، ئۈرۈمچى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ئۇ ئارىمىزدىن كەتتى، لېكىن ئوبرازى قەلبىمىزدە قالدى

ھۆرمەتلىك ئاكىمىز ۋە دوستىمىز قاھار جېلىلنىڭ ۋاپاتىدىن خوتەندىن كەلگەن ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون ئارقىلىق خەۋەر تاپقىنىمدا، قۇلاقلىرىمغا ئىشەنمەيلا قالدىم. خوتەنگە قايتا - قايتا تېلېفون قىلدىم، قاھار جېلىلنىڭ ماڭا تونۇش تۇغقانلىرى ۋە دوستلىرى بۇ شۇم خەۋەرنىڭ راستلىقىغا يىغلامسىراپ تۇرۇپ گۇۋاھلىق بېرىشتى. ئىشەنمەي نېمە ئىلاج؟ مەن تۇنجى تېلېفونىنى ئالغان چېغىمدا مەرھۇمنىڭ ئۆز ئانا يۇرتىدا، يەنى كىندىك قېنى تۆكۈلگەن يېڭىئېرىق يېزىسىدا نەپەستىن قالغىلى توپتوغرا ئالتە سائەت بولغانىكەن. بۇ رەھىمسىز رېئاللىق مېنى ئاخىر ئىشەندۈردى. تەقدىر بىزگىمۇ ئۆزىمىز تۇغۇلغان يۇرتتا، ئۆز ئاتا - ئانىلىرىمىزنىڭ قەبرىسى يېنىدا يېتىشنى نېسىپ قىلسىكەن، دېگەنلەرنى ئويلاپ يۇرىكىمدىن تېشىشقا باشلىغان ماتەم ئازابىنى يېنىكلەتمەكچى بولدۇم - يۇ، قولۇمدىن كەلمىدى، كۆز يېشىمنى توختىتىۋالالمىدىم.

قاھار جېلىل شەخسەن باھايىمدا، بۇ ئاي - بۇ كۈنلەردە كىم تېپىلىدىغان، يامانلىق سىغىنغانلارغىمۇ ياخشىلىق تىلىيەلەيدىغان، پەزىلەتلىك، ئاق كۆڭۈل، سەممىي ئىنسان ئىدى، خەلق قەلبىدىن ئورۇن ئېلىشقا مۇۋاپىق بولغان ئىقتىدارلىق يازغۇچى، ماڭا ۋە

كۆپكه كۆرسەتكەن تەسىرى باردا قېرىنداش قاتارى مېھرىبان ئادەم ئىدى.

مەن قاھار جېلىل بىلەن 1976 ـ يىلى كۈز ئايلىرىنىڭ بىر-رىدە تۇنجى قېتىم تونۇشقان، بىزنىڭ تونۇشۇشىمىز شۇنداق تاسا-دىپىي ۋە شۇنداق تەبىئىي بولغانىدى. يوپۇرماقلار سارغىيىشقا باش-لىغان، لېكىن پەسىلگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان ئىسسىق بولغان بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن بىز بىرقانچە ھەۋەسكار ئۇرۇمچى خەلق باغچىسىغا كىرىپ قالدۇق. باغچىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىدىن كېسىپ ئۆتىدىغان تار يولدىن كېتىۋېتىپ، نەزىرىم تۇيۇقسىز يول چېتى-دىكى سېرىق سىرلىق ياغاچ ئورۇندۇقتا يانمۇيان ئولتۇرغان ئىككى كىشىگە ئاغدۇرۇلدى. ئۇلارنىڭ بىرسى ھۆرمەتلىك ئاكىمىز قاھار جېلىل، يەنە بىرسى قاھار جېلىلنىڭ رەپىقىسى ـــ شائىرە تۇر-سۇنئاي ھۇسېين ئىدى. قاھار جېلىلنى مەن تۇنجى قېتىم 1967 ـ يىلى كۈز ئايلىرىدا، ئاتالمىش مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بوران ـ چاپقۇنى ئۇنى يۇرتۇم چىرىغا ئۇچۇرۇپ ئاپارغاندا كۆرگەنىدىم. ئۇ چاغدا مەن تېخى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ يۇقىرى يىللىقىدا ئو-قۇۋاتقان ئوقۇغۇچى ئىدىم، ئەدەبىياتقا ھەۋەس قىلىپ يۈرگىنىم ئۈچۈنمىكىن، قاھار جېلىلنىڭ نامى ماڭا تونۇشلۇق ئىدى. بىراق، شۇ چاغدا قاھار جېلىل بىلەن مېنىڭ ئارىلىقىمنى مىڭلاپ ئادەم ئايرىپ تۇرغىنى ئۈچۈن ۋە تارتىنىش تۇيغۇسى يۇزتۇرا تونۇشۇشقا ئامال قىلالمىغانىدىم، تۇسۇنئايىنى بولسا قايسىدۇر بىر يىغىندا بىراقتىنلا كۆرگەنىدىم. قاھار جېلىلنىڭ سەل كەم 10 يىل ئالدى-دىكى خۇشخۇي چىرايى، سەل كۆكۈچ كۆزلىرى يادىمدا ئېنىق ساق-لىنىپ قالغانىكەن، شۇڭا بۇ بىر جۈپ ئەدەب مېنى تونۇيدۇ، ئۇلار-غا سالام بەرمەي ئۆتۈش ئەدەپسىزلىك بولىدۇ، دەپ ئۆزۈمنى ئىشەن-

www.uyghurkitap.com

دۇردۇم ـ دە، ھەمراھلىرىمنى باشلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بەردىم، دەرۋەقە، ئۇلار مېنى تونۇمايتتى، شۇنداقتىمۇ بۇ ئىككىيلەن قىزغىن سۆھبىتىنى ئۈزۈپ قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇشتى ۋە سالىمىمنى خۇددى كونا تونۇشتەكلا ئىلىك ئالدى. ئۆزۈمنى تونۇشتۇردۇم، ئۇلارنى تونۇيدىغانلىقىمنى، ئەسەرلىرىنى ياقتۇرۇپ ئوقۇيدىغىنىمنى ئېيتتىم، بىزنىڭ تونۇشلۇقىمىز مانا مۇشۇنداق باشلاندى. ئېھتىمال ئىككىنچى يىلى بولسا كېرەك، قاھار جېلىل ۋە تۇرسۇنئايلار ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كېلىپ، ئۆز ۋاقتىدىكى شىنجاڭ ئەدەبىي ئىجادىيەت رەھبەرلىك ئىشخانىسى قارىمىقىدىكى «شىنجاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىگە ئورۇنلاشتى. نەنلياڭ تەرەپتە بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن بېيمىڭدىكى ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ قورۇسىغا كۆچۈپ كەلدى. ئۆيلىرىمىزمۇ، ئىشخانىلىرىمىزمۇ يېقىن بولغاچ، ئۇچرىشىدىغان پۇرسەتمۇ كۆپەيدى. ئۆزئارا چۈشىنىشىمىزمۇ بارغانسېرى چوڭقۇرلىشىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ 1979 ـ يىلىدىن باشلاپ قاھار جېلىل ۋاپات بولغۇچە بولغان 15 يىل ئىككىمىزنىڭ مۇناسىۋىتىدىلا ئەمەس، ئىككى ئائىلىنىڭ مۇناسىۋىتىدىمۇ مەڭگۈلۈك ئەسلىمىلەرنى قالدۇرغان 15 يىل بولدى.

قاھار جېلىل ياش قۇرام جەھەتتە مەندىن سەككىز ـ توققۇز ياش چوڭ ئىدى، ئەدەبىي ئىجادىيەتكىمۇ ماڭا قارىغاندا شۇنچىلىك بۇرۇن قەدەم قويغانىدى. شۇ سەۋەبلىك، تۇرمۇشتا ئۇ ئەڭ ئوبدان مەسلىھەتچىم، ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ئەڭ كۆيۈمچان ئۇستازىم ھېسابلىناتتى. تۇرمۇشتىكى پەزىلىتى ۋە ئىجادىيەتتىكى ئىجتىھاتى ماڭا ئۆرنەك سۈپىتىدە ئاڭلىق ياكى ئاڭسىز رەۋىشتە تەسىر كۆرسىتىپ تۇراتتى.

ئۇ مۇڭداشقاق، خۇش پېئىل ئادەم بولغاچقا، بىزنىڭ ھەر قېتىملىق سۆھبىتىمىز بەكمۇ مەزمۇنلۇق ۋە قىزغىن داۋام قىلاتتى، ئېقىم مەسىلىلىرىنى تالىشاتتۇق، ئەسەرلەر توغرىسىدىكى قاراشلىرىمىزنى ئوتتۇرىغا تاشلايتتۇق، ئاسمان جىسىملىرىغا چېتىشلىق ئاجايىباتلار توغرىسىدا سۆزلىشەتتۇق، ساغلاملىق ھەققىدە تېببىي ئىلىمدىن دەلىل كۆرسىتەتتۇق... بەزىدە سۆھبىتىمىز شۇنچىلىك قىزىپ كېتەتتىكى، ھەرقايسىمىز زىددىيەتلىك قاراشلىرىمىزدا جاھىللارچە چىڭ تۇرۇۋالىدىغان ۋەزىيەتمۇ شەكىللىنىپ قالاتتى. بۇنداق چاغلاردا قاھار جېلىل ئالدى بىلەن يول قويىاتتى. مەنلا ئەمەس، باشقىلارغىمۇ شۇنداق قىلاتتى. ئەگەر سۆھبەت كونكرېت ئادەمگە تاقىلىپ، غەيۋەت تۇسىنى ئېلىپ قالسىلا ئۇ بىر ئېغىزمۇ ئاۋاز قوشمايتتى. ئەسكىلىكى ئەلگە ئايان ئادەمنىڭ گېپى چىقىپ قالسىمۇ شۇنداق قىلاتتى، ھەتتا سۆھبەتنىڭ تېمىسىنى تۇيدۇرمايلا باشقا ياققا بۇرىۋېتەتتى. دەسلەپتە بۇ ھال مەنده «قاھار-كام زىددىيەتتىن ئۆزىنى قاچۇرىدىغان، ياماندىن نەپرەتتىنى ئايايدىغان، ھەممىگە ياخشى كۆرۈنۈشنى ئويلايدىغان ئادەمۇ نېمە؟» دېگەن گۇمانىنى تۇغدۇرمايمۇ قالمىدى، 1970 ـ يىللارنىڭ ئاخىرىدا يۇز بەرگەن كىچىككىنە بىر ۋەقە مېنىڭ بۇ گۇمانىمنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى.

ئۇ چاغدا بىر ئاخشىمى بىز ئۈچ ـ تۆت ساۋاقداش قاھار جېلىلنىڭ ئۆيىدە جەم بولۇپ ئازراق قىزىۋالغاندىن كېيىن، ئەدەبىي ئىجادىيەت رەھبەرلىك ئىشخانىسى بىناسىدا تۇرۇشلۇق بويتاق قەلەمكەشلەرنى يوقلاپ باردۇق. ئۇ يەردە شۇ چاغلاردا قاھار جېلىلنى توساتتىن ياخشى كۆرمەيدىغان بولۇپ قالغان بىر ئابرۇيلۇق كىشىمۇ بويتاقلار بىلەن بىللە ھاراق ئىچىۋاتقانىكەن. بۇ كىشى بىزنى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

خېلى قىزغىن قارشى ئالغاندەك قىلدى ـ يۇ، قاھار جېللىغا قاپاق ئاچمايلا قويدى. ھەتتا قاھار جېللىل ھۆرمەت يۈزىسىدىن تۇتقان ھاراقنى يەرگە تۆكۈۋېتىپلا قالماي، ئادەتكە خىلاپ ھالدا بىللە ئولتۇرۇشنى خالىمايدىغانلىقىدىن خېلى ئوچۇق بېشارەت بەردى. قاھار جېللىل ئۇنىڭ بۇ بېشارىتىنى چۈشەندى ۋە ئۇلار بىلەن ئوچۇق چىراي خوشلىشىپ ياتاقتىن ئايرىلدى. بىزمۇ چىقىپ كەتتۇق، بىراق، «ئۇينىڭ مۇڭگۈزىگە ئۇرسا تۇيىقى سىرقىراپتۇ» دېگەندەك، قاھار جېللىلغا قىلىنغان مۇئامىلە بىزنىڭ، جۇملىدىن مېنىڭ جېنىمدىن ئۆتۈپ كەتتى. بىز كېتىۋېتىپ ئاغزىمىزنى قويۇۋەتتۇق. قاھار جېللىل ئۇندىمىدى، يەنىلا گەپنىڭ تېمىسىنى بۇرىۋەتتى. ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ بۇ ئىشنى زادى ئېغزىغا ئالمىدى، ئاخىر چىداپ تۇرالماي، بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراشقا مەجبۇر بولدۇم.

ـــ مەنمۇ مۇھەببىتى، نەپرىتى بار تىرىك ئادەم، ـــ دېدى ئۇ ئادەتتىكىچە قىلىپ، ـــ لېكىن مۇھەببەتكە يول بېرىش ئۈچۈن نەپرەتكە ھاي بەرمەي بولمايدۇ. ئۇكىلار، سىلەرمۇ بىلىسىلەر، ئۇ كىشى بۇرۇن ماڭا ياخشىلىق قىلغان، ئەمدى ئارىمىزدا قانداقتۇر بىر ئۇقۇشماسلىق تۇپەيلى زىددىيەت پەيدا بولۇپ قالدى، ئەگەر ھېلىقى ئاخشىمى «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دەپ تېرە تۆپىسىدە پۇل قىلسام ھەر ئىككىمىزلا بوش كەلمەيمىز، ئۇقۇشماسلىقنى ئېنىقلاش ئارقىلىق ھەل قىلغىلى بولىدىغان زىددىيەت ئۇ چاغدا ھەرقانداق قىلىپمۇ ھەل قىلغىلى بولمايدىغان زىددىيەتكە ئايلىنىپ كېتىدۇ. بىر يەردە ئىشلەيدىغان ئادەم زىددىيەتلىشىپ قالمىغىنى تۈزۈك، زىددىيەتلىشىپ نېمە تاپتۇق؟ شۇڭا، چىشىمنى چىشىمغا باستىم، ئاچچىقىمنى ئىچىمگە يۇتتۇم. ئۇ ئازراق ئىچۈاپتىكەن

ئەمەسمۇ، سەگەكلەشكەن چېغىدا كاللىسىنى سىلكىۋېتىپ ئويلىنىپ كۆرسە، ئۆز قىلىقىدىن خىجىل بولسا ئەجەب ئەمەس.

مۇناسىۋەتلەرنىڭ كېيىنكى تەرەققىياتى قاھار جېلىلنىڭ دېگىنىدەك بولۇپ چىقتى. ھېلىقى كىشى قىلىقىدىن خىجىل بولدىمۇ ياكى ئۇقۇشماسلىق ئايدىڭلىشىپ كەتتىمۇ، بۇنىسى ماڭا نامەلۇم، ئىشقىلىپ، ئۇلار ياخشىلىشىپ قالدى. مەنمۇ بۇ ئارقىلىق قاھار جېلىلنىڭ روھىي دۇنياسىنى تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ چۈشىنىشكە مۇۋاپىق بولدۇم.

بىراق، قاھار جېلىل پىرىنسىپال مەسىلىلەردىمۇ يول قويۇۋېرىدىغان، ياخشى ـ ياماننىڭ ھەممىسىگە قارىقويۇق تەزىم قىلىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس ئىدى. خۇددى ئۆزى ئېيتقاندەك، مۇھەببىتىمۇ، نەپرىتىمۇ بار ئادەم ئىدى. باشقىلارنىڭ، جۇملىدىن ئۆز يېقىنلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدىن بىرەر مۇھىم كەمچىلىكنى سەزگەن ھامان ھېچ ئايىماي ئولتۇرمايلا شۇ كىشىنىڭ يۈزىگە سالاتتى. ھەتتا بەزىدە قاتتىق ئاچچىقلىنىدىغان ۋاقىتلىرىمۇ بولاتتى، ئاچچىقلانغاندا قىزغۇچ يۈزلىرى تېخىمۇ قىزىرىپ، سەل ساڭگىلاپ تۇرىدىغان ئېڭەك گۆشلىرى لىكىلداپ كېتەتتى.

بىر قېتىم ژۇرنىلىمىزنىڭ مەلۇم سانىدا قېرىشقاندەك بىر قانچە ئاتالغۇدا خاتالىق كېتىپ قاپتۇ. بىر كۈنى قاھار جېلىل ئىشخانامغا كېلىپ قىزىل قەلەم بىلەن بويالغان بىر پارچە ژۇرنالنى ئالدىمغا قويۇپ، بىرقانچە ئېغىز ئەھۋاللىشىپلا كېتىپ قالدى.

ئارىدىن بىرەر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، بىزنىڭ ئۆيدە يەنە ئۇچرىشىپ قالدۇق. ئۇ ھېلىقى خاتا كېتىپ قالغان ئاتالغۇ مەسىلىسىنى ئېغىزغا ئالدى. مەن تەبىئىي ھالدا ئۆزۈمنى ئاقلاپتىمەن. ئاقلىغاندىمۇ: «بۇنداق بىرقانچە ئاتالغۇنىڭ خاتا كېتىپ قېلىشى

www.uyghurkitap.com

ئانچە چوڭ مەسىلە ئەمەس، بۇنى ئادەتتىكى ئوقۇرمەنلەر ھەرگىز سېزىۋالالمايدۇ» دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ تاشلاپتىمەن. بۇنى ئاڭلىغان قاھار جېلىل دەرھال ئۆڭدى ـ دە، قولىدىكى پىيالىنى ئۈستەلگە خېلى قاتتىق قويۇۋەتكىنىنىمۇ سەزمەي قالدى. ئۇ جىددىي قىلىپ: «ژۇرنىلىڭلار ئوبدان باشقۇرۇلۇۋاتقان بىر ژۇرنال، ئەگەر يەر ـ جاي ناملىرى، چەت ئەل ئادەم ئىسمى، پەن ئاتالغۇلىرى مۇشۇنداق خاتا كېتىۋېرىدىغان بولسا ژۇرنال تۈگۈل، سىزنىڭمۇ ئىناۋىتىڭىز تۆكۈلىدۇ، ياخشىسى، خاتايىڭىزنى گەدىنىڭىزگە ئېلىڭ، مۇشتەرىلەرنىڭ سەۋىيەسىنى تۆۋەن چاغلىغان باش مۇھەررىر ياخشى باش مۇھەررىر ھېسابلانمايدۇ» دېدى. ئۇنىڭ قايتا ـ قايتا چۈشەندۈرۈشى بىلەن خاتالىقىمغا ئاخىر ئىقرار بولدۇم. بۇ قېتىمقى سۆھبەت كېيىنكى كۈنلەردىكى ژۇرنالچىلىق خىزمىتىمدە داۋاملىق قۇلىقىم تۈۋىدە جاراڭلاپ تۇردى.

بەزىلەر 1980 ـ يىللارنى مېنىڭ ئىجادىيىتىمدىكى بىر ئالتۇن دەۋر دېيىشىدۇ، گەرچە 1980 ـ يىللاردا چوڭ ئىش قىلالمىغان بولساممۇ، لېكىن بۇ قاراشقا مەنمۇ بىرئاز قوشۇلىمەن. ئەگەر مېنى مۇشۇ ئون نەچچە يىل داۋامىدا بەزى ئىشلارنى قىلدى دېيىلسە، بۇ ئىشلاردا قاھار جېلىلنىڭ شەخسىيەتسىز ياردىمى ۋە سىڭدۈرگەن ئەمگىكى مانا مەن دەپ چاقناپ تۇرۇپتۇ.

1979 ـ يىلى يىل ئاخىرىدا قەشقەردە 15 كۈن مۇخبىرلىق قىلىپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپلا «قەشقەر ھەققىدە ئۈچ غەزەل»نى يازدىم، تۇنجى ئوقۇغۇچۇم قاھار جېلىل بولدى. ئۇ گەرچە پىروزا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانمىسىمۇ، شېئىرىيەتنى شۇنداق ياخشى چۈشىنەتتى. پىكرى شائىرلارنىڭكىدەك روشەن ئىدى. ئۇ بۇ غەزەللىرىم ئۈچۈن تۇنجى بولۇپ تەنتەنە قىلدى. غەزەللەر ئېلان

قىلىنغاندىن كېيىن چوقۇم ياخشى تەسىر قوزغايدىغانلىقىنى كۆ-رۈپ يەتتى. قاھار جېلىلىنىڭ بەزىبىر مۇھىم يارداملىرى بىلەن پىششىقلانغان بۇ غەزەللەر راستلا جەمئىيەتتە ئالقىشقا ئېرىشتى.

1980 - يىلى ئۆكتەبىر بايرىمىنىڭ ھارپا ئاخشىمىنى قاھار جېلىلىنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزدۇق. تەبىئىيكى، سۆھبىتىمىز ئەدەبىيات ئۇستىدە بولدى. رەئىس ئىسمايىل ئەھمەد ۋە قاھار جېلىل ھەم تۇرسۇنئاي ئوخشاشلا «قەشقەر ھەققىدە ئۇچ غەزەل»نىڭ مۇۋەپپەقىيىتى ئۇستىدە گەپ قىلىغاندىن كېيىن، باشقا يۇرتلار ھەققىدە، جۇملىدىن خوتەن ھەققىدە بىرەر نەرسە يېزىپ بېقىشىمنى تەۋسىيە قىلدى، ئەگەر مۇۋەپپەقىيەت قازىنالىسام رەئىس ئىسمايىل ئەھمەد مېنى ماۋتەي ھارىقى بىلەن مېھمان قىلماقچى بولۇشتى. يۇقىرى-قىلار چاقچاق بولسىمۇ، ئەمما دەۋەت، ئىلھام مەزمۇنلىرىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى. شۇنىڭ بىلەن كۆپ ئۆتمەي «خوتەن قەغىزى»نى يېزىپ چىقتىم ۋە ئۇلار مۇھىم تۇزىتىش پىكرىنى بەردى. ئۇلارنىڭ پىكرى بويىچە تۇزىتىلگەن بۇ مۇخەممەس ئىجادىيەت تارىخىمدىكى ۋەكىللىك خاراكتېرگە ئىگە يەنە بىر نامايەندە بولۇپ قالدى.

1981 - يىلى كاللامدا بىرمۇنچە ھېكايە سۆزىتىلىرى بىخ سۈ-رۈشكە باشلىدى. ھېكايىچىلىققا كۆچۈشكە قاتتىق بەل باغلىدىم، تۇنجى بولۇپ «ئۇچ بولكا» نى يېزىپ چىقتىم. قاھار جېلىل بۇ ھې-كايىدىن رازى بولدى ۋە: «يۇئېزىيە بىلەن پىروزا ئەدەبىياتنىڭ ئىككى چوڭ ژانىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن بىر - بىرىگە يېقىن تۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھالقىپ ئۆتكىلى بولمايدىغان سەددىچىن سېپىلى يوق، بىزگە شائىرلارمۇ كېرەك، يازغۇچىمۇ كېرەك، ھېكا-يىچىلىقتىمۇ چوقۇم مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايسىز» دېدى. مەن شۇنداق قىلدىم، ئاخىر بىرمۇنچە ھېكايە، پوۋېست، رومانلارغىچە

www.uyghurkitap.com

يازدىم، «ئۇچ بولكا»غا ئوخشاشلا، نۇرغۇن ھېكايىلىرىم مۇكاپاتلارغا ئېرىشتى.

تارىخىي رومانىم «تۇندىكى چاقماق» يېزىلىشقا باشلىغان ۋاقىتتىن باشلاپ، تۇزىتىلىپ، تەھرىرلىنىپ تاكى بېسىلىپ چىققۇچە ئاران يەتتە ئاي ۋاقىت سەرپ قىلىنغان رومان ھېسابلىنىدۇ. قاھار جېلىل ــ رومانغا تۇتۇش قىلغىنىمغا ئەڭ بالدۇر خۇشال بولغان بۇ كىشى 1988 ـ يىلى 5 ـ ئايدا يۇرەك كېسىلى بىلەن دوختۇرخانىدا ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالدى. ئۇ ئەسلىدە رومانىنىڭ تەھرىرلىكىنى ئۆزى قىلىپ بەرمەكچى بولغان ۋە بۇنىڭغا نەشرىياتمۇ قوشۇلغانىدى. مەن رومانىنى ئۆزگەرتىپ بولۇپلا تەۋەككۇل قىلىپ 3 ـ دوختۇرخانىغا ئېلىپ باردىم، قاھار جېلىل قولۇمدىكى 1300 بەتلىك ئارگىنالنى كۆرۈپ بەكلا خۇشال بولدى، تېزلىكتە كۆرۈپ چىقىپ تۇزىتىش پىكرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەن تۇزەتتىم، ئۇ كېسەل كارىۋىتىدا يېتىپ تەھرىرلەپ چىقتى. شۇنداق قىلىپ قاھار جېلىلنىڭ تەھرىرلىكىدىكى بۇ رومان 20 نەچچە مىڭ تىراژدا بېسىلدى.

قاھار جېلىل ۋاقىتسىز ۋاپات بولدى، مەن خوتەن ۋالىيسى جۇرئەت مەمتىمىن ۋە باشقىلارنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا قاھاركامنىڭ رەپىقىسى تۇرسۇنئاي ھۇسېين بىلەن پەرزەنتلىرىنى خوتەنگە يولغا سېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي خوتەنگە قاراپ يولغا چىقتىم.

خوتەنگە يېتىپ بېرىپلا، قاھار جېلىلنىڭ 20 نەزىرىگە قاتناشتىم، نەزىر بېشىدا تۇردۇم. ئۇنىڭ كىندىك قېنىنى تۆكۈلگەن، شۇنداقلا نەپەستىن قالغان يېڭىئېرىق يېزىسىغا باردىم، تۇپراق بېشىغا چىقتىم، ئۇنىڭ قەبرىسى يېنىدا يەنە بىر كىچىك قەبرىنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم ۋە بۇنىڭ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى قا-

هار جىلىلىنىڭ ئىنىسى ئابدۇخەلىلدىن سورىدىم. ئۇ: «ئاكام تىنىق-تىنچ قالغان كۈنى يەنە بىر نارەسىدە بوۋاقمۇ ئۆلۈپ كەتكەنكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ بوۋاقنىڭ نامىزىنى بىللە چۈشۈرۈپ، ئاكامنىڭ يەرلىكىدە بىللە ياتقۇزدۇق، يەرلىكىدە سەبىي بوۋاقنى قۇچاقلاپ ياتقان ئادەمنىڭ ئاخىرەتلىكى چوقۇم ياخشى بولىدىكەن» دېدى.

نېمىلا بولمىسۇن، رەھمەتلىك قاھار جېلىل هايات چېغىدا نۇرغۇن ساۋاب تاپقان ئادەم ئىدى. هېلىمۇ هەم يەرلىكىدە جاهانىڭ خوۋلۇقىنى كۆرۈشكە ئۇلگۈرمىگەن بىر بوۋاقنى قۇچاقلاپ يېتىپ-تۇ، ئۇ يەنە ساۋاب تېپىپتۇ. بۇ ئۇنىڭ ياخشىلىقىغا ئېرىشكەنلەر-نىڭ، ئۇنىڭ ۋاقىتسىز ئۆلۈمىگە قايغۇرغانلارنىڭ رەھمىتى ۋە ياخ-شى تىلىكىنىڭ نامايەندىسى بولماي نېمە؟!

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

مەڭگۈلۈك ئەسلىمىلەر ـــ 26 يىل بۇرۇنقى ئالتە يىل

بىر ئادەمنىڭ ئۆمۈر يولى خۇددى پانىي دۇنيادىن باقىي ئالمىگە تۇتىشىدىغان بىر ئۇزۇن مۇساپىگە ئوخشايدۇ. ئىنسان بالىسى بۇ دۇنياغا ئاپىرىدە بولغانىكەن، ھايات يېپى بىرەر خېيىم ـ خەتەر سەۋەبىدىن ئۇزۇلۇپ قالمىسىلا، ئۇ بۇ ئۇزۇن مۇساپىنىڭ ئاخىرقى نۇقتىسىغا يېتىپ بېرىشقا مۇۋەپپەق بولالايدۇ. بىراق، بۇ مۇساپىدە شەخسىنىڭ پەم ـ پاراسىتىدىن كۆرە، تەقدىرنىڭ خاھىشىغا كۆپرەك بېقىنىدىغان شۇنداقمۇ بىر قەدەملەر بولىدۇكى، بۇنداق نازۇك قەدەملەرنىڭ بىرەرسىلا ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كېتىۋاتقان جاپاكەش يولۇچىنىڭ تەقدىرىنى تامامەن ئۆزگەرتىۋېتىدۇ. بۇنداق ئۆزگىرىش بىر بولسا ئامەتكە، بىر بولسا نادامەتكە ئېلىپ بارىدۇ. دېمەكچىمەنكى، مېنىڭ چىرا 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشىشىمۇ ۋە بۇ ئوقۇش ئارقىلىق ئامەتلىك كەلگۈسىگە يول ئېچىشىمۇ ئاشۇنداق تاسادىپىيلىقلار، (بەلكى مۇقەررەرلىكتۇر)، نازۇك قەدەملەر بىلەن باغلانغان، ئاق كۆڭۈل جامائەتنىڭ، جۈملىدىن كۆپلىگەن ياخشى نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ ياردىمىدە بېسىلغان بىرنەچچە توغرا قەدەمگە چېتىلغان.

1962 ـ يىلى مۇچەل ھېسابىدا قانداق يىل ئىدىكىن، بۇ بىر

يىلنىڭ ئانچە ياخشى كەلمىگەنلىكى مەن دېمەتلىك ۋە ماڭا ئاتا دې-
مەتلىك كىشىلەرنىڭ يادىدا تا ھېلىغىچە ئۆز پېتى ساقلىنىپ تۇ-
رۇپتۇ. تەبىئىي ۋە سۈنئىي ئاپەتلەر گىرەلىشىپ كەتكەن بۇ يىلى
چىرا يېزىلىرىدىكى، جۈملىدىن مەن تۇغۇلغان چوڭكۆل كەنتىدىكى
جىمى ئۆرۈكلەر بىر تالمۇ غورا تۈتمىدى، قاتتىق سىياسەتتىن
ساراسىمىگە چۈشكەن ئاتا ـ ئانام تەئەللۇقاتلىرىمىزنى چوڭ
دادامىلارنىڭكىگە يۆتكەپ، بىز ئۈچ ئوغۇلنى ئۇلارغا تاپشۇرۇپ قويۇپ
چىرا دەريا سىنىڭ يۇقىرى ئېقىنى تەرەپكە ھاشارغا كەتتى. ئوتتۇرا
نوپۇس دەپ ئايرىلىپ، كۈنىگە 12 سەر زاغرا يەپ (بىر زاغرا تۆت
سەر) ئاچ ـ توق يۈرگىنىمنى ئاز دەپ تەقدىرىم ئويلىمىغان يەردىن
بىر كەسكىن سىناقتا دۈچ كەلدى: سىرىق مەكتەپتىكى ئوتتۇرا
كىلاس (شۇ چاغلاردا چوڭراق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ قارىمىقىدا
بىر سىنىپلىق ئوتتۇرا كىلاس بار ئىدى. ئوتتۇرا كىلاس دېگىنى
ئەمەلىيەتتە تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپى بولۇپ، «كىلاس» دېگەن
سۆز كېيىن بىلسەم رۇسچە «سىنىپ» دېگەن بولىدىكەن) مائارىپتا
چوڭ قىسقارتىش يۈرگۈزۈلىدىغانلىقى سەۋەبلىك ئۈزۈل ـ كېسىل
ئەمەلدىن قالدۇرۇلىدىغانلىقى ئېلان قىلىندى. دېمەك، تولۇقسىز
ئوتتۇرا مەكتەپ 2 ـ يىللىقىنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىللىق دەرسىنى
تاماملاپ بولغان 48 نەپەر ئوقۇغۇچى شۇ قىسقارتىشنىڭ قۇربانى
بولۇپ، نادان جاپاكەش دېھقانلار ئارىسىغا بېرىپ يېرىم نادان دېھقان
بولىدىغان، ئۆگەنگەنلىرىمىزنى پاك ـ پاكىز يەۋېتىدىغان بولدۇق.

ئۇ چاغلاردا مەن 11 ـ 12 ياشلار ئەتراپىدا بولۇپ، تەقدىر، غايە
دېگەنلەر ئۇستىدە ئانچە باش قاتۇرۇپمۇ كەتمەيتتىم، كۆڭلۈمدە
مەكتەپكە قىيالماسلىق، ئانچە ـ مۇنچە ساددا نارازىلىق پەيدا بولغا-
نى بىلەن، دېھقان بولۇشتىنمۇ قورقۇپ قالمايتتىم.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

بىراق، مەن ئۆز تەقدىرىمگە ۋە ھازىرقى ھالەتكە بالىلارچە بەرپەرۋا قارىغىنىم بىلەن چوڭلار يەنىلا مېنىڭ غېمىمنى يەپتۇ. كىلاس مۇدىرى قاسىم شېرىپ (مەن بۇ مۇئەللىمنى ھېلىمۇ چوڭ ھۆرمەت بىلەن ئەسته ساقلاۋاتىمەن) سىنىپىمىزدىكى ئەلا دەرىجە بىلەن ئوقۇۋاتقان ئوچ نەپەر ئوقۇغۇچىنىڭ ئوقۇشسىز قېلىشىغا چىداپ تۇرالمىدىمۇ ياكى كەلگۈسىمىزگە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قارىغانمۇ، مائارىپ تارماقلىرىغا ئۈچەيلەن ئۈچۈن داۋاملىق ئوقۇش پۈرسىتى بېرىش تەلىپىنى قويۇپتۇ. بۇ تەكلىپ ئەقىللىك مائارىپ ئەمەلدارلىرىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن چېغى، كۈنلەرنىڭ بىرىدە، شۇ چاغدا چىرا 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىۋاتقان ھاشىم مەخسۇمياز ئاكىمىز ۋە يەنە بىر ئايال ئوقۇتقۇچى سېرىق باشلانغۇچ مەكتىپىگە چىقىپ كەلدى ـ دە، ئۈچەيلەندىن ئاددىي ئىمتىھان ئېلىپلا ناھىيەلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇقسىز 2 ـ يىللىقىغا قوبۇل قىلىنغانلىقىمىزنى ئۇقتۇردى. ئاقىۋەتته، 48 نەپەر ئوقۇغۇچىنىڭ 45 نەپىرى ئۆيلىرىگە قايتىپ شەرەپلىك دېھقان بولۇپ كەتتى. بىز ئۈچىمىز 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ تولۇقسىز 2 ـ يىللىق سىنىپلىرىغا بىردىن تەقسىم قىلىندۇق. شۇنىڭ بىلەن مەن 1962 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنىدىن ئېتىبارەن چىرا 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ قالدىم.

ئۇ چاغلاردىكى 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ ھازىرقى تەسەۋۋۇردىن كۆپ ھالقىپ كەتكەن، تەشكىلىي ئىنتىزاملىق، قويۇق مەرىپەت ھاۋاسىغا تولغان بىر قاينام ماكان ئىكەن. مەن مەكتەپكە كىرىپلا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ يېقىندىن يېتەكلىشىگە ئېرىشتىم. تۇرمۇش جاپالىق، قورساق ئاچ بولسىمۇ، مەنىۋى ياقتىن بارغانسېرى تويۇنۇپ باردىم. ئەسلىدە ئوتتۇرا كىلاستا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدىلا قاسىم

شېرىپ مۇئەللىمنىڭ «گۈل نېمىشقا قىزىل» دېگەندەك ناخشا تې-
كىستىلىرىنى كۆچۈرۈپ بېرىپ يۇرۇپ شېئىرغا ھەۋەس قىلىپ
قالغان ۋە ئانچە - مۇنچە قوشاق توقۇشقا باشلىغانىدىم. يېڭى مۇ-
ھىتقا ئۇلاشقان ھامان يىلتىزى سۇغا تەگكەن كۆچەتتەك كۆكلەپ،
تەقلىدىي بولسىمۇ شېئىر - قوشاق يېزىشنى ئۆگىنىۋالدىم. تەبە-
ئىي پەنلەرگە بولغان قىزىقىشىمىمۇ شۇ چاغدا باش كۆتۈردى. لې-
كىن، تولۇقسىز ئوتتۇرىنى پۈتكۈزگەندە، ھايات مۇساپىسىنىڭ يەنە
بىر ئاچىلىغا دۇچ كېلىپ قالدىم.

1963 - يىلى يازدا 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ مىقياسىدا سەككىز
سىنىپلىق ئوقۇغۇچى بىراقلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈ-
زىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆچەشكەندەك، شۇ يىلى ما-
نا مۇشۇ سەككىز سىنىپلىق 400 چە ئوقۇغۇچىدىن بىرەرمۇ ئوقۇ-
غۇچى ئوتتۇرا تېخنىكومغا قوبۇل قىلىنمايدىكەن. لوپ بەشتوغراق-
تىكى يېزا ئىگىلىك مەكتىپىگە ۋە ئۇرۇمچىدىكى شوپۇرلۇق سىنى-
پىغا ۋىلايەت بويىچە بىرقانچىلا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنغاندىن
ئۆزگە، چىرا 1 - ئوتتۇرا مەكتەپتىكى 8 - سىنىپقا (تولۇق ئوت-
تۇرا سىنىپىغا) ئاشۇ سەككىز سىنىپلىق بالا ئارىسىدىن ئاران بىر
سىنىپلىق ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىدىكەن.

بۇ يىللارغا كەلگەندە ماڭا ئانچە - مۇنچە ئەقىل كىرىپ قال-
غان، ئوقۇپ ئىستىقبال تېپىش بىلەن، ئوقۇشنى ئۇزۇپ قويۇپ
دېھقان بولۇشنىڭ پايدا - زىيىنىنىمۇ خېلى چۈشىنىپ قالغانىدىم.
ئىككى يىل بۇرۇنقىدەك بىپەرۋالىقمۇ قىلمايتتىم. لېكىن، بارى -
يوقى بىر سىنىپلىق تولۇق ئوتتۇرىغا 300 ــ 400 چە ئوقۇغۇچى
ئارىسىدىن 50 نەپەرلا ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىنىدىغان تۇرسا، يەنە
كېلىپ يېزا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلىرىنى پۈتكۈزگەن ئەلا

ئۇيغۇرچە كتاب تورى يېڭىلىنىۋاتىدۇ www.uyghurkitap.com

ئوقۇغۇچىلار مۇشۇ بىرلا سىنىپقا قاراشلىق بولسا، ماڭا سان تېگەرمۇ؟

مەن قاتمۇقات ئەندىشە ئىچىدە تۇرغاندا يەنە بىر قېتىم تەلەيىم چىقىپ قالدى. سەلىمە تۆمۈر خانىم (شۇ چاغلاردا مەكتەپ ئىلمىي مۇدىرى ئىدى، بىزگە سىياسەت دەرسى بېرەتتى) چوڭ ئىشخانىغا تاللاپ تىزىلغان 100 چە ئوقۇغۇچى ئارىسىدىن مېنى تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇيدىغانلارنىڭ بىرسى قىلىپ تاللىۋالدى ۋە كەم-چىلىكلىرىمنى تۇزىتىپ ئوبدان ئوقۇشۇمغا چوڭ ئىلھام بەردى. مەتسىدىق دوختۇرنىڭ ئاددىي بەدەن تەكشۈرۈشىدىنمۇ ئوڭۇشلۇق ھالدا ئۆتۈپ كەتتىم.

تولۇق ئوتتۇرىدىكى ئوقۇش ھاياتى بىلىم سەۋىيەمنىڭ چوڭقۇرلۇقىغا ۋە كەڭلىككە قاراپ تەرەققىي قىلىشىغا ۋە دۇنيا قارىشىمنىڭ شەكىللىنىشىگە زور تەسىرلەرنى كۆرسەتتى. ئەدەبىي ئىجادىيەتكە بولغان قىزىقىشىمنى ئۇلغايتىپلا قالماي، فىزىكا، خىمىيە، فوتوگرافىيە، مېخانىكا قاتارلىق تەبىئىي پەنلەرگە تېخىمۇ يېقىنلاشتۇردى. ھەرقايسى پەن مۇئەللىملىرى بىلەنمۇ مۇناسىۋىتىمنى بارغانچە قويۇقلاشتۇردى.

ئۇ چاغلاردىكى چىرا 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ چىرا دىيارىدىكى بىردىنبىر چوڭ مەرپەت ئوچىقى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئوقۇتقۇچى ـ مۇئەللىملىرىمۇ ناھايىتى بىلىملىك، سۆزەتلىك ۋە مېھرىبان ئىدى. دەرۋەقە، مەن ھازىر ئۇلارنىڭ ئايرىملىرىنىڭ ئىسمى ـ شەرىپىنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن، لېكىن ئۇلارنىڭ چىراي ـ تۇرقى ھېلىمۇ يادىمدا ئېنىق ساقلىنىپ تۇرۇپتۇ. مۇتلەق كۆپلىرىنى بولسا ھېلىمۇ ماڭا دەرس سۆزلەپ بېرىۋاتقاندەك، قىيىن مەسىلىلەرنى چۈشەندۈرۈۋاتقاندەك ھېس قىلىمەن.

تولۇق 1 ـ يىللىقتىكى ۋاقتىمدا مەن ئەلا ئوقۇيدىغان، ئەمما ئەلاچى چىقالمايدىغان بىر ئوقۇغۇچى ئىدىم. سەۋەبى، باشقا دەرسلەردىن يۇقىرى نومۇر ئالالىغىنىم بىلەن ماتېماتىكىدا 70 تىن ئاشالمايتتىم. كېيىنكى كۈنلەردە مەن تۇرسۇن ئەلى، مەتروزى توختى مۇئەللىملەرنىڭ ياردىمىدە بۇ پەندىمۇ خېلى تېز ئالغا بېسىپ، ئالدىنقىلارنىڭ قاتارىغا ئۆتۈۋالدىم، فىزىكا ـ رادىيو بىلىملىرىنى ئىگىلەشتە ئوبۇلھەسەن نىياز مۇئەللىمنى، خىمىيە دەرسى ۋە خەمىيە تەجرىبىلىرىدە مۇھەممەد سەپەرنى، ئەدەبىي ئىجادىيەتتە ساۋۇت روزى، ھاشىم مەخسۇمياز، ئابدۇكېرىم قۇربانلارنى بىۋاستە ئۇستاز تۇتتۇم.

ئۇ يىللاردا مەكتەپ رادىيو ئۇزىلىدا (ئۆز ۋاقتىدىكى ئوقۇتقۇچىلار ئىشخانىسى بىناسىنىڭ سول تەرىپىدىكى بىرىنچى ئىشخانا) قۇۋۋەتتى پەقەت يۇز نەچچە ۋاتلىقلا كېلىدىغان ئېلېكترون لامپىلىق بىر رادىيو پىرىيومنىك (كۇچەيتكۇچى)، بىر پولات يېخىلىق پاتېفون، بىر كىچىك تىرانسفورموتورلا بار ئىدى. مەن رادىيو ئۇزۇلمىغا كىرەلەيدىغان بىردىنبىر ئوقۇغۇچى سۈپىتىدە تۇنجى يىلى ئوبۇلھەسەن مۇئەللىمگە ئەگىشىپ توك، رادىيو سىمى تارتىپ، كانايى قاداپ، ئەتە ـ ئاخشاملىرى پاتېفون قويۇپ چىقتىم. 2 ـ يىللىققا چىققاندا مۇئەللىم مەلۇم ئىقتىدارغا ئىگە ئىكەنلىگەنلىكىمنى بىلىپ رادىيو ئۇزىلىنى كۆپىنچە چاغلاردا ماڭا تاپشۇرۇپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن باشقا بالىلاردىن بىرەر ـ يېرىم سائەت بۇرۇن ئورنۇمدىن تۇرۇپ رادىيو گىمناستىكا مۇزىكىسىنى قويۇپ يۇردۇم. بىر كۈنى سەھەردە ئالماشتۇرۇۋېتىلگەن يەتتە ـ سەككىز دانە پاتېفون يېخىنسىنى يان يانچۇقۇمغا سېلىپ قويۇپتىمەن. شۇ كۈنى كەچتە توپ ئوينىغاچ يۇرۇپ يانچۇقۇمغا سېلىۋالغان ھېلىقى يېخىنلەردىن

www.uyghurkitap.com

تۆت ـ بەشىنى زاغرا ئوۋنقى بىلەن قوشۇپ يەپ تاشلاپتىمەن. كېـ
يىن بۇنى بىلىپ قورقۇپ كەتتىم ۋە ئەھۋالنى مۇھەممەد سەپەرگە
ئېيتتىم. ئۇ مۇئەللىم قورقماسلىقمنى، بۇ تۆمۇر يېڭنىلەرنى ئا
دەم ئاشقازىنىدا بولىدىغان تۆۋەن پىرسەنتىلىك توز كىسلاتاسى
ئوكسىدلاپ ئېرىتىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ مېنى خاتىرجەم قىل
دى. دېگەندەك، ئاشقازىنىمدا ھېچقانداق غەيرىي ئالامەتلەر كۆرۈل
مىدى. ھازىر بۇ ئىشلارنى ئەسلىسەم، «يېڭى تۇغۇلغان موزاي
يولۋاستىن قورقماپتۇ» دېگەن تەمسىل يادىمدىن كېچىدۇ.

مەن ھازىرقى كۈنلەردىلا ئەمەس، بەلكى 20 نەچچە يىلدىن بۇ
يان سوتكىسىغا پەقەت تۆت ـ بەش سائەتلا ئۇخلاپ كېلىۋاتىمەن،
ھەتتا جىددىي ېېزىقچىلىققا تۇتۇش قىلغان چاغلاردا ئاي ـ ئايلاپ
سوتكىسىغا ئاران ئۇچ سائەتلا ئۇخلايمەن، كۈندۈز كۈنلىرىمۇ ئۇخ
لىغۇدەك ۋاقىت يوق، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي سالامەتلىكىم يە
نىلا يامان ئەمەس، مېنىڭ بۇ ئادىتىمنى بىلىدىغانلارمۇ ھەيرانلىق
ھېس قىلىشىدۇ. ئەمما، مەن بۇ ئادىتىمنى تولۇق ئوتتۇرىدا ئو
قۇۋاتقان چاغلىرىمدىلا يېتىلدۇرۇۋالغان.

ئۇ كۈنلەردە كۈندۈزلۈك ۋاقتىم دەرس بىلەن، ئۆي ۋە مەكتەپ
ئارىسىدا قاتناش بىلەن ئۆتەتتى. ئاخشاملىرى كەچلىك رادىيو پە
روگراممىلىرىنى ئاڭلىتىپ بولۇپ، ئەدەبىيات، فىزىكا، خىمىيە،
فوتوگرافىيە كۇرۇژۇكلىرىنىڭ بىرسىنىڭ پائالىيىتىگە قاتنىشا
تىم، يار مۇھەممەت سەپەر بىلەن مەكتەپ تەجرىبىخانىسىدا خىمىيە
تەجرىبىلىرىنى ئۆتكۈزەتتۇق ياكى ئاددىي تېلېسكوپ بىلەن يۇل
تۇزلارنى كۆزىتەتتۇق، بەزىدە ھەر خىل خىمىيەۋى دورىلارنى رې
ئاكسىيەگە كىرىشتۇرۇپ، سۈرەت يۇيىدىغان دورىنى ھاسىل قىلا
تۇق، 50 يۇەنگە ۋە بەش يۇەنگە سېتىۋالغان ئىككى فوتو ئاپپارات

بىلەن تارتقان سۈرەتلىرىمىزنى يۈيۈپ چىقىراتتۇق، چوڭايتاتتۇق. ئۇ يەردىن قايتقاندىن كېيىن توك ئۆچۈپ كەتكەن بولغاچقا، ئۆزۈم ياسىۋالغان باتارېيە ئارقىلىق قولچىراغنىڭ كۆزىنى ياندۇرۇپ كىتاب كۆرەتتىم، شېئىر يازاتتىم، ئۇچ - تۆت سائەت ئۇخلا - ئۇخلىمايلا سەھەرلىك رادىيو گىمناستىكا مۇزىكىسىنى ئاڭلىتىش ئۈچۈن رادىيو ئۈزىلىغا چاپاتتىم. شۇ ئارقىلىق ئاز ئۇخلاپ كۆپ ئۆگىنىشكە، بىلىم دائىرەمنى كېڭەيتىشكە تىرىشىپ يۇرۇپ ئاز ئۇخلايدىغان ئادەتنى يېتىلدۇرۇۋالغانىدىم.

ئۇ چاغلاردىكى چىرا 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇش، ئۆگىنىش مۇھىتىنى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ساپاسىنى ھازىرقى ئالىي مەكتەپلەرنىڭكىگە ئوخشاتقۇم كېلىدۇ. بولۇپمۇ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بىر يۇرۇش پېداگوگىكا نەزەرىيەسى ۋە مەكتەپ باشقۇرۇش چارىلىرى تەتبىقلىنىۋاتقان، ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكومىلاردا مۇنتىزىم تەربىيە كۆرگەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سالاپىتى، يېتىلگەن مېتودى ھازىرمۇ قايىللىقىمنى قوزغاپ تۇرىدۇ. ئۇ چاغلاردا ئوقۇتقۇچىلار دەرسخانىدا دەرس سۆزلىگەندىن تاشقىرى، ئاخشاملىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇزاكىرىسىگە قاتنىشاتتى، دەرس ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ كەسپىي ئالاھىدىلىكى خىلىلا روشەن بولۇپ، ئۇلار ئۆز كەسپىگە چېتىشلىق بىرەر تېخنىكىنى بىلەتتى، ئىككى - ئۈچى بىرلىشىپ بىرەر كۇرۇڭۇك تەشكىللەپ ئۆزى بىلگەن تېخنىكىنى كۇرۇڭۇك ئەزالىرىغا ئۆگىتەتتى، دەرسلىكتە ئېنىق تەبىرى يوق بەزى قىيىن مەسىلىلەرنى ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرلىشىپ ھەل قىلاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئوقۇتقۇچى بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەپەككۇر ئىقتىدارى تەڭلا تەرەققىي قىلاتتى. بۇ جەھەتتە مەكتەپ ئەدەبىيات كۇرۇڭۇكىنى ۋە فىزىكا كۇرۇڭۇكىنى يېتەكلىگەن ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئەمگىكى

ئالاهىده گەۋدىلىك ئىدى. سەنئەت كۆرۈژۈكى خېلى يۇقىرى سەۋ-
يەگە ئىگە سەنئەت نومۇرلىرى، كومپىدىيە - دىراممىلارنى تەييارلاپ
جەمئىيەتتە ۋە مەكتەپتە ئالقىشقا ئېرىشكەنىدى. ئەدەبىيات كۆرۈ-
ژۈكىدىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلارمۇ قەرەللىك ۋە قەرەلسىز تام
گېزىتلىرىنى، رەڭلىك - رەڭسىز ژۇرناللارنى نەشر قىلىپ تۇراد-
تى. خىمىيە كۆرۈژۈكى قارىمىقىدىكى فوتوگرافىيە گۈرۈپپىسىمۇ
مەكتەپ ئىچى ۋە تېشىغا قارىتىلغان ھەقلىق مۇلازىمەت كەسپىنى
يولغا قويۇپ، نەچچىلا موچەنگە بىر سۈڭلۈق سۈرەت تارتىپ ئىككى
پارچە سۈرەت چىقىرىپ بېرىپ كۆرۈژۈكىنىڭ پىلىيونكا، سۈرەت قە-
غىزى مەسىلىسىنى ئۆزىگە تايىنىپ ھەل قىلاتتى. مېنىڭ شۇ
چاغلاردا ئەدەبىيات كۆرۈژۈكىدا ئۆگەنگەنلىرىم كېيىن مېنىڭ
شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كى-
رىشىمگە ۋە ھازىر يامان ئەمەس يېزىقچى بولۇپ چىقىشىمغا ئاساس
سالغانىدى. فوتوگرافىيە كۆرۈژۈكىدا ئۆگەنگەنلىرىم بولسا ھازىر
ژۇرنال باشقۇرۇش داۋامىدا فوتو سۈرەتكە باھا بېرىشىمگە، سۈرەت-
لەردىكى تېخنىكىۋى مەسىلىلەرگە ھۆكۈم قىلىشىمغا تولۇق ئەسقە-
تىپ تۇرۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، 1966 - يىلى يازدا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ
ئاخىرقى يىللىقىنى يامان ئەمەس پۈتكۈزۈپ ئالىي مەكتەپ ئىمتى-
ھانىغا تەييارلىق قىلىۋاتقان چېغىمدا پەقەت مېنىڭلا ئەمەس، بىر
سىنىپتىكى نەچچە ئون نەپەر ساۋاقداشنىڭ تەقدىرىدە ئەپسۇسلى-
نارلىق ئۆزگىرىشلەر يۈز بەردى. مەدەنىيەت ئىنقىلابى دەپ ئاتالغان
مالىمانچىلىق باشلىنىپ، بۇ مالىمانچىلىق بىزنى ئەھمىيەتسىز
بىر قاينامنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئىتتىرىۋەتتى. تەجرىبىسىزلىكى-
مىز، توغرىسى بالىلىقىمىز تۈپەيلى ساددا بىر ھېسسىيات بىلەن

ئاشۇ قالايمىقانچىلىقنىڭ ئالدىنقى سەپتىكى ئاتلاندۇق. مەن چوڭ دادامنىڭ سىنىپىي تەركىبىنىڭ سەل يۇقىرى بولغانلىقى ۋە كەپ-سىزرەك ئوقۇغۇچى بولغانلىقىم ئۈچۈن قىزىل قوغدىغۇچىلىققا كېچىكىپرەك قوبۇل قىلىنغان بولساممۇ، لېكىن بەربىر ئاشۇ قاينامغا كىرىپ كەتتىم. شۇنداقتىمۇ، ھەرقانداق رادىكال ھەرىكەت-لەردە قىزىتمىسى ئۆرلەپ سەۋدايى بولۇپ قالغان ئايرىم ساۋاقداش-لىرىمنىڭ كەينىدىرەك تۇردۇم. بېيجىڭغىمۇ باردىم، تەشۋىق ۋەرە-قى، چوڭ خەتلىك گېزىتىمۇ يازدىم. ئەمما، بىرەر كىمنى، بولۇپمۇ ئوقۇتقۇچىلىرىمنى تاك ئېتىپ چېكىپمۇ باقمىدىم. شۇنداقتىمۇ، مەن يازغان تەشۋىق ۋەرەقىلىرىدە، چوڭ خەتلىك گېزىتلەردە ئارتۇق - تۆشۈك گەپ - سۆزلەر بولمىدى، دەپ جەزم قىلالمايمەن. ئەگەر بو-لۇپ قالغان بولسا ئارىدىن 30 يىل ئۆتكەن بۈگۈنكى كۈندە ئازار يېگەنلەردىن سەممىي ئەپۇ سورىساممۇ كېچىكمەيمەنغۇ دېگەن ئۈمى-دىمەن.

1966 - يىلى 6 - ئايدىن 1968 - يىلى 3 - ئايغىچە بولغان سەل كەم ئىككى يىل ئىچىدە ئاساسەن مەكتەپتە بولدۇق. دۇمباق چالدۇق، تاش - توقماق كۆتۈردۇق، شوئار توۋلىدۇق. ئادەمنىڭ ئاغزىنى كۆيدۈرىدىغان چاقىرىقلارغا ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ ئىسيان كۆتۈردۇق. باشقىلارنىمۇ ئەدەپلىدۇق، ئۆزىمىزمۇ ئەدەپلەندۇق. ئا-خىرىدا ئەخمەقلەرچە ئۇمىدىمىز سۇ يۈزىدىكى كۆپۈكتەك يوق بو-لۇپ، كۈدە - كۆرپىمىزنى يۈدۈپ، كەلگەن يوللىمىزدىن ئۆز ئۆيى-مىزگە قايتىپ «قايتا تەربىيە كۆرىدىغان» دېھقانغا ئايلاندۇق. دې-ھقانچىلىق قىلغان بەش يېرىم يىلدەك ۋاقىت ئىچىدە ئۆزۈم يېزىدا تۇرساممۇ كۆڭلۈم يەنىلا مەكتەپتە بولدى. تۇرسۇن ئەلى، مۇھەممەت سەپەر، ساۋۇت روزى، ئوبۇلھەسەن نىياز، مەتتۇرسۇن ئىسمائىل،

ئابدۇكېرىم قۇربان، مەتروزى توختى قاتارلىق ئۇستازلار بىلەن باردى ـ كەلدىنى ساقلاپ كەلدىم. 1972 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ئالىي مەكتەپلەرگە ئىشچى ـ دېھقان ـ ئەسكەر ئوقۇغۇچىلارنى قوبۇل قىلغاندا، يەنىلا شۇ ئۇستازلارنىڭ ياردىمىگە ئېرىشتىم. شۇ يىلى كۈزدە مەن چوڭ ئەترەت سېكرېتارى سۈپىتىدە 300 نەچچە نەپەر ياش بىلەن قاغىلىق سۇ ئامبىرىدا يەلكىمىزدە، هارۋىلاردا توپا تو-شۇپ تۇغان كۆتۈرۈۋاتاتتۇق. بىر كۈنى ئىش ئورنىدىن مەلۇم هاجەت بىلەن ئاتلىق ئۆيگە قايتتىم. بازاردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مەدەنـ-يەت يۇرتىنىڭ ئالدىدىكى قارا دوسكىغا چاپلانغان ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ئېلانىنى كۆرۈپ قالدىم ۋە ئات ئۈستىدە تۇرۇپلا بۇ ئېلاننى ئوقۇدۇم. ئۆيگە قايتىش ئويۇمدىن يېنىپ، ئېلاندا كۆرسىتىلگەن ئادرېس بويىچە ئەينى چاغدىكى ئىنقىلابىي كومىتېت مېهمانخانـ-سىغا كىردىم. ئۇ يەردە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلغىلى كەلگەن ئابلـ-ىمت دېگەن مۇئەللىم بىلەن كۆرۈشۈۋېدىم، ئۇ كىشى ئىسمىنى ئاڭلاپلا ماڭا قىزىقتى ۋە ئىمتىهانغا قاتنىشىشىمنى، ئىمتىهاندىن ئۆتسەمۇ، ئۆتەلمىسەمۇ ئوقۇشقا قوبۇل قىلىۋېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ مېنى بەكلا خۇشال قىلىۋەتتى. ئابلىمىت مۇئەللىمنىڭ بۇ كەسكىن پوزىتسىيەسىدىن سەل غەلىتىلىك هېس قىلغان بولسـام-مۇ، لېكىن كېيىن ئەهۋالنى ئۇقۇپ بىرمۇنچە ئوقۇتقۇچىلىرىمنىڭ مېنىڭ غېمىمنى يېگەنلىكىنى بىلدىم. ئابلىمىت مۇئەللىم ئەسلـ-ىدە قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ، تولۇقسىز ۋە تولۇق ئوتتۇرىدىكى تەنتەربىيە ئوقۇتقۇچىمىز ئىسمائىل رەجەپنىڭ شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا بىللە ئوقۇغان ساۋاقـ-داشى ئىكەن. مەن سۇ ئامبىرىدا توپا توشۇپ يۈرگەن كۈنلەردە ئىسمائىل رەجەپ ئابلىمىت مۇئەللىم بىلەن ئۇچراشقان، ئۇنىڭ

مەقسىتىنى ئۇقۇپ، ئوقۇسا قولىدىن ئىش كېلىدىغان، نان بەرسە ئادەم بولىدىغان ئوقۇغۇچىلار قاتاردا تۇنجى بولۇپ مېنى تەۋسىيە قىلغان ۋە بىر قۇر تەرىپلەپ بەرگەنكەن.

شۇ كۈنلەردە مەن سۇ ئامبىرىدىن كەنت ئىچىگە ئالمىشىپ كېلىپ كۈزدە بۇغداي تېرىش باھانىسىدا 1 ـ كىچىك ئەترەتكە مەسئۇل بولدۇم ۋە ئىمتىھان ۋاقتىنى پەملەپ 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ-كە كىرىپ يوشۇرۇن ئىمتىھان بەردىم. ئىمتىھاندا يەنە شۇ ئوقۇتـ-قۇچىلىرىم يارەدەم قولىنى سۇنۇپ، ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتەي دېگەن بىلىملەرنى قايتا يادىمغا سالدى. مۇھەممەد سەپەر خىمىيە-دىن، مەتروزى توختى مۇئەللىم مەن، مەتسايىم مەمتىرايىم ۋە مەتـ-روزى مەتسىدىقلارغا مەكتەپ كەينى دەرۋازىسىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى 6 ـ چوڭ ئەترەتنىڭ قوناقلىقىدا ماتېماتىكىدىن تەكرار قىلىپ بەردى. ياقۇپ ئەيسا مۇئەللىم سىياسەت ۋە ئەدەبىيات بىلىملىرىنى ئالدىمدا يەنە بىر قېتىم نامايان قىلدى. ئوقۇتقۇچىلىرىمنىڭ يارد-ى، ئانا مەكتىپىمنىڭ مەدىتى بىلەن بەش پەنىنىڭ ئۇچىدىن 100، بىرسىدىن 98، بىرسىدىن 78 نومۇر ئېلىپ (78 نومۇر ئالغىنىم ئەلۋەتتە ماتېماتىكا، ھېلىمۇ شۇكۇر، شۇ چاغدا ماتېماتىكىدىن 78 نومۇر ئالغانىكەنمەن. بولمىسا قەشقەر پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ ماتېماتىكا فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنىپ كېتىپ، ئەدەبىيات كەس-پىدە ئوقۇشتىن مەھرۇم قالىدىكەنمەن) ئىمتىھاندىن ئومۇمىي نو-مۇر بويىچە ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا ئۆتۈپ كەتتىم. شۇ يىلى 9 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى تاڭ سەھەردە ئىستىخىيەلىك تۇردە ئۇزىتىشقا كىرگەن 50 ـــ 60 چە دېھقان قېرىنداشلىرىم (ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئانچە ـ مۇنچە ياخشىلىقىمنى كۆرگەنلەر ئىدى)، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم بـ-لەن خوشلىشىپ، ئانا يۇرتۇمدىن ئايرىلىپ ئۇرۇمچىگە قاراپ يۇرۇپ

ئۇيغۇر كتاب تورىيكتى
www.uyghurkitap.com

كەتتىم، ھاياتىمنىڭ ئەڭ نۆۋەر چاغلىرىنى ئۆتكۈزگەن ئانا مەكتىپىممۇ مەڭگۈلۈك ئەستىلىك، خىسلەتلىك ماكان تەرىقىسىدە خاتىرەمدىن ئورۇن ئالدى.

مانا بۈگۈن ئالتە يىللىق ھايات مۇساپەمدە ئەھمىيەتلىك ئىزلارنى قالدۇرغان، كۆزۈمگە نۇر، بەستىمگە قۇۋۋەت بەرگەن چىرا 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ بىلەن خوشلاشقىنىمغا 30 يىلچە بولۇپ قاپتۇ. ئايلار ئۆتۈپ، يىل ئۆرۈلۈپ مەكتىپىمنىڭ 40 يىللىق تويىمۇ يېتىپ كەپتۇ. بىراق، شۇنچە يىلدىن بېرى قولغا كەلتۈرگەن ئازغىنا نەتىجىلىرىمدىن ئۆزگە ئانا مەكتىپىمنىڭ تويىغا سوۋغا قىلالىغۇدەك، ھۆرمەتلىك ئوقۇتقۇچىلىرىمنىڭ ئەجرىگە جاۋاب قايتۇرالىغۇدەك بىرەر مۇۋەپپەقىيىتىم يوق. شۇنداقتىمۇ، «بۇغداي نېنىڭ بولمىسا، بۇغداي سۆزۈڭ يوقمىدى» دېگەندەك، ژۇرنال بېشىدىكى ئەرزىمەس بېغىشلىمامدا قەيت قىلىنغان «بۇغداي سۆزۈم»نى قايتا تەكرارلاپ ئانا مەكتىپىمنىڭ شانلىق تويىنى چىن قەلبىمدىن تەبرىكلەيدىغانلىقىمنى بىلدۈرىمەن، ماڭا ئۇستاز بولغان ۋە مەڭگۈلۈك ئۇستاز بولۇشقا ئەرزىيدىغان جانابىي ئوقۇتقۇچىلىرىمغا مۇشۇ توي مۇناسىۋىتى بىلەن ئەڭ قىزغىن سالام يوللايمەن. مەندىن بۇرۇنقى ۋە مەندىن كېيىنكى پېشقەدەم، ياش مەكتەپداشلىرىمغا ئەڭ ياخشى تىلەكلەرنى تىلەيمەن. مەكتىپىمنىڭ ۋە مەكتەپداشلىرىمنىڭ بۇ قۇتلۇق بايرام كۈنلىرىدە مېنى ئۆزلىرى ئارىسىدا، ئۆز قوينىدا دەپ ھېسابلىشىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

1996 ـ يىلى 10 ـ ئىيۇن، ئۈرۈمچى

«شىنجاڭ قانۇنچىلىقى» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى بىلەن سۆھبەت

قاينام جاپپار: مېنىڭچە، ھەرقانداق يازغۇچىنىڭ ئۆزىگە خاس كەچۈرمىشلىرى بولىدۇ، ئۆزىڭىزنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىڭىزنى قىسقىچە سۆزلەپ بەرسىڭىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: مەن 1951 ـ يىلى تەكلىماكاننىڭ جەنۇبىي گىرۋىكىگە جايلاشقان چىرا ناھىيەسىدە ھۇنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدىم. ئائىلىمىزنىڭ مەئىشىتى كەڭتاشا بولمىغىنى بىلەن مەدەنىي مۇھىتى نىسبەتەن ياخشى ئىدى. بىلىشىمچە، ئەجدادىم نەچچە ئەۋلاد شايى ـ يىپەك سودىسى بىلەن شۇغۇللانغان بولۇپ، يىپەك ئىشلەپچىقىرىش، پىششىقلاپ ئىشلەش، سېتىش جەريانلىرى سودىسىنىڭ بىر پۈتۈن گەۋدىسى ھېسابلانغانىكەن. دادام سودا ئىشلىرى بىلەن خېلى كۆپ جايلارغا بارغان ۋە شۇ زامانىنىڭ ئوقۇمۇشلۇق كىشىلىرىدىن بولغاچقا، ئەرەب، پارس تىللىرىدىن خەۋىرى بار ئىدى. ئۆيىمىزدە ئەرەب، پارس كىلاسسىكلىرىنىڭ، شۇنداقلا ئۇيغۇر كىلاسسىكلىرىنىڭ نۇرغۇن كىتابلىرى ساقلانغانىدى. شۇ سەۋەبلىك، ئۆيىمىزدە پات ـ پات كىتاب ئوقۇش يىغىلىشلىرىمۇ بولۇپ تۇراتتى. ئاشۇ خىل قويۇق ئەدەبىي مۇھىت ئىچىدە ئۆسكىنىم ئۈچۈنمۇ، ساۋاتىم چىقىپ ئۇزاق ئۆتمەي تەقلىدىي قوشاق توقۇيالايدىغان، كىلاسسىكلىرىمىزنىڭ شېئىر ـ غەزەللىرىنى يادقا ئالالايـ

www.uyghurkitap.com

دىغان بولدۇم. 1963 ـ يىلى 7 ـ ئايدا «خوتەن گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان «تالمايدىكەن بىلىكى» ناملىق شېئىرىم بىلەن ئەدەبىيات سېپىگە كىرىپ كەلدىم. شۇنىڭدىن باشلاپ «شىنجاڭ ياشلىرى»، «شىنجاڭ پىيونېرلىرى» قاتارلىق مەتبۇئاتلاردا شېئىر، خەۋەر، قىسقا ئوچېرك دېگەندەك پارچە ـ پۈرات نەرسىلىرىم ئېلان قىلىنىپ تۇردى. بىراق، ئۇزاق ئۆتمەي قاباھەتلىك «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» پارتلاپ جاھان ئاستىن ـ ئۈستۈن بولۇپ كەتتى، ئالىي مەكتەپلەرنىڭ ئىشىكى تاقالدى. تەقدىرىم يېزىغا يۈزلەندى. ئەمما، دېھقان بولۇپ يەر تېرىپ يۈرگەن كۈنلەردىمۇ ئۆگىنىشنى ئۇزۇپ قويمىدىم. ئاستىرونومىيە، تارىخ، پەلسەپە، تېبابەتچىلىك، خىمىيە، فىزىكا قاتارلىق پەنلەرگە چېتىشلىق كىتابلارنى تېپىپ ئوقۇدۇم، خەنزۇ تىلىنىمۇ شۇ چاغدا ئىگىلەپ ماتېرىياللاردىن يامان ئەمەس پايدىلىنالايدىغان ھالغا يەتتىم. 1972 ـ يىلى ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بەرگىنىمدە، خىمىيەدە ئالغان نومۇرۇم ئالاھىدە يۇقىرى بولغىنى ئۈچۈن، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ بىيولوگىيە فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىنىپ قاپتىمەن. ئەمما، ئەدەبىياتقا بولغان كۈچلۈك ئىشتىياقىم ۋە ئىنتىلىشىم تۈپەيلىدىن ئوقۇشقا كىرىشتىن بۇرۇنلا شۇ مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىغا ئالماشتىم. شۇنداق قىلىپ، ئەدەبىيات نەزەرىيەسى ۋە باشقا پەنلەرنى چامىمنىڭ يېتىشىچە تىرىشىپ ئۆگىنىش بىلەن بىللە، جۈشكۈ ۋە چەت ئەل ئەدەبىياتلىرىنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشۇشقا، ئۇنىڭدىن ئەندىزە ئېلىشقا باشلىدىم. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىمدىلا 20 نەچچە پارچە شېئىر، داستان ۋە تەرجىمە ئەسەرلىرىنى ئېلان قىلدۇردۇم. جەمئىيەتكە قەدەم قويغان ھامان ئىجادىيىتىمنى سان ۋە سۈپەت جەھەتتە يېڭى بالداقتا كۆتۈرۈشكە مۇۋەپپەق بولدۇم.

قاينام جاپپار: ئەدەبىي ئىجادىيەتتە قولغا كەلتۈرگەن ھاسىلات-لىرىڭىزنى ئەسلەپ باقسىڭىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: ھازىرغا قەدەر ھەرقايسى نەشرىياتلاردا 15 پارچە كىتابىم نەشر قىلىندى. بۇنىڭ ئىچىدە رومان، شېئىر، داستان، پوۋېست، ھېكايە توپلاملىرى ۋە سايامەت ئوچېركى توپلاملىرى بار. 20 دەك شېئىر، ھېكايىلىرىمنىڭ تەرجىمىسى چەت ئەل مەتبۇئاتلىرىدا بېسىلىپ چىقتى. 20 ھېكايەم خەنزۇ تىلىغا تەرجىمە قىلىنىپ ئېلان قىلىندى. بۇنىڭدىن باشقا، تەرجىمە قىلىنغان توققۇز پارچە كىتابىم نەشر قىلىندى. يەنە بىر يېرىك ئەسىرىم نەشرگە تاپشۇرۇلۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىدۇ.

مېنىڭچە، بۇ ھاسىلاتلار بىلىم جۇغلاشنىڭ، ئەتراپلىق ئۆگىنىشنىڭ كۆپرەك قۇربان بېرىپ، ئىلمىي ئۇسۇل ۋە جاھىلانە روھ بىلەن ئەمگەك قىلىشنىڭ مەھسۇلى. يازغۇچىنىڭ بۇرچى خەلقنىڭ ۋىجدانى بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان بولىدۇ. بىلگەنلىرى كۆپ، ئەسىرى كامالەتكە يېقىن تۇرسا خەلق ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى سۆيۈپ ئوقۇيدۇ، ياراتقان قەھرىمانلىرىنى ئەستىن چىقارمايدۇ.

قاينام جاپپار: سىز دەسلەپ شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانغانىدىڭىز، ھازىر پىروزا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىسىز، بۇ، شېئىرىيەتتىن زېرىككەنلىكىڭىزمۇ؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: شېئىر ئادەمدىن زېرىكىشى مۇمكىن، لېكىن شېئىرىي ئىجادىيەت كوچىسىغا كىرىپ قالغان ئادەم شېئىرىيەتتىن ھەرگىز زېرىكمەيدۇ، زېرىكىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس، مەنمۇ ھەم شۇنداق. تالانتلىق ئوبزورچى مۇھەممەت پولات قايسىبىر ماقالىسىدە «مەن ھېكايىلەرنى يازغانىدىم. كېيىن ئوبزورچىلىققا ئۆتۈۋالدىم. بۇگۈنكى كۈندە خېلى داڭ قازانغان يازغۇچىلارنى مىسالغا

ئالسام، ئۇلار مەن ئۇچۇن يەتكىلى بولمايدىغان بىر پەللە بولۇپ كۆرۈندى. بۇ ماڭا بىر خىل ئەدەبىي تاللاش باسقۇچى بولغانىدى» دېگەنىدى. مەن 1982 ـ يىلى شېئىر يېزىشتىن توختاۋالدىم، توختىغاندىمۇ چېچىلىپ توختاۋالدىم. بىراق، شېئىردىن ھۇزۇرلىنىشتىن توختىغىنىم يوق، پەقەت ئۆز ئىقتىدارىمنى پىرۇزىدا بىر سىناپ كۆرمەيمۇ دەپ يۈرۈپ، ئۆزۈمنىڭ شېئىرىيەتتىن پىرۇزغا ئۆتۈپ كەتكىنىمنى تۇيمايلا قالدىم. دەرۋەقە، شائىر ئۇچۇن ئىيتقاندا 30 ياشتىن ئىلگىرىكى چاغلار شېئىرىي ھېسسىياتقا باي، ھېسسىياتى چىن ھەم لىرىكىغا تويۇنغان چاغلار بولىدىكەن. 30 يېشىمغىچە نۇرغۇن شېئىرلارنى يازدىم ۋە «يۇلغۇن چېچىكى» «كۆكلەم»، «ھەسەن ـ ھۈسەن» قاتارلىق شېئىر، داستان توپلاملىرىم ئوقۇرمەنلەر بىلەن يۈز كۆرۈشتى. «قەشقەر ھەققىدە ئۇچ غەزەل»، «خوتەن قەغىزى»، «مۇقام ھەققىدە مۇخەممەس» قاتارلىق يامان ئەمەس چىققان شېئىرلىرىمنىڭ يەكۈنىدىن قارىغاندا، شېئىر ئىجادىيىتىدە مەن ئۆزۈمگە خاس ئىجادىيەت يولىدا ماڭدىم دېسەمۇ بولىدۇ. دېمەك، ئۆزۈمگە خاس ئىجادىي يول ۋە ئۇسلۇب بويىچە ئۆز شېئىرىي پەللەمنى يارىتتىم. شېئىرىيەت ئادا قىلىپ بولالمىغان ۋەزىپىنى پىرۇزىمۇ ئادا قىلالايدۇ. پىروزا بىلەن ھاياتنى كەڭرەك يورۇتۇپ بەرگىلىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە شېئىرىيەت بىلەن پىروزا ئارىسىدا بۆسۈپ ئۆتكىلى بولمايدىغان سىپىل يوق. بىر مەزگىل شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ ئاندىن كېيىن نەسرىي ئەسەرگە تۇتۇش قىلغاندا، شېئىر ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللانغانلىقىڭىزنىڭ پايدىسىنى كۆرىدىكەنسىز. شېئىرىي تىلنى نەسرىي ئەسەرلەرگە تەتبىق قىلالايدىكەنسىز.

قاينام جاپپار: «داغ» رومانىڭىز ناھايىتى زور تەسىر قوزغىدى.

بۇ ھەقتە ياخشى باھالار ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ توغرىدا سۆزلەپ بەرسىڭىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: نەسرىي ئەسەرلەر ئىجادىيىتىگە «ئۆتۈپ كەتكەن»دىن كېيىنكى تۇنجى ھېكايەم «ئۇچ بولكا» «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئېلان قىلىنىۋىدى، بۇ ھېكايىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتى توغرۇلۇق ئارقىمۇئارقا ئالتە پارچە ئوبزور ئېلان قىلىندى. بۇ ھېكايە يەنە ئاپتونوم رايون بويىچە 1 ـ دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، ئوتتۇرا مەكتەپ دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلدى، بۇ ھال مېنىڭ ئىشەنچىمگە ئىشەنچ قوشتى. ئۇلاپلا يەنە بىرمۇنچە ھېكايىلەرنى، پوۋېستلارنى يازدىم. نەسرىي ئەسەرلەر ئىجادىيىتىگە كىرىشىپ بەش ـ ئالتە يىلدىن كېيىن مەندە يەنە تارىخىي رومان يېزىش ئىستىكى تۇغۇلدى. چۈنكى، مەن بۇرۇن شۇغۇللانغان ئېپىك داستانچىلىقنىڭ رومانچىلىق بىلەن خېلى يېقىن تۇغقانچىلىقى بار ئىدى. تارىخىي ئەسەرلەرمۇ تارىخىي رومان يېزىشقا ئىمكان بېرەتتى. تارىخىي رومانچىلىق يازغۇچىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا كۈچ سەرپ قىلمىسا بولمايدىغان بىر جەريان. ئۆگىنىش، ئىزدىنىش، تەتقىق قىلىش، ماتېرىيال توپلاش باسقۇچلىرىنى باشتىن كەچۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. تارىخىي رومانچىلىق ئۆتۈپ كەتكەن مەلۇم دەۋرنى، شۇ دەۋر ياكى دەۋر بۆلىكىدىكى ئىجتىمائىي ھاياتنى بەدئىي يول بىلەن يورۇتۇپ بېرىشنى، شۇ ئارقىلىق بۈگۈنكى، ھەتتا كەلگۈسىدىكى ھاياتقا ئاكتىپ تەسىر كۆرسىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئەدەبىياتنى ۋە تارىخنى بىلىمەي تۇرۇپ بۇ نازۇك ساھەگە تەۋەككۇل قىلغىلى بولمايدۇ. «تۇندىكى چاقماق» رومانىم بۇ ساھەدە باسقان تۇنجى قەدىمىم بولدى. «داغ» تارىخىي رومانچىلىق ئىجادىيىتىمدىكى ۋەكىللىك خاراكتېرلىك ئەسىرىم (ھازىرغىچىلىك بولغان) بولۇپ ھېسابلى-

ئۇيغۇر كتاب نۇر بىكتى
www.uyghurkitap.com

نىمدۇ. بۇ رومانىمدا تارىخنىڭ زىل بۆلەكلىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن مۇلاھىزە قىلدىم. تەييارلىق باسقۇچىدا قانچىلىغان كارتوچكا قالـ
دۇرغىنىمنى ئېيتىپ بېرەلمەيمەن. بەزى تەقرىزچىلەر يازغاندەك، رومانىنىڭ مۇكەممەل، ھەم مۇۋەپپەقىيەتلىك چىقىشىدىكى سەۋەب شۇكى، رومانىدا تارىخىي شەخسلەرنىڭ خاسلىقىنى يارىتىشقا نۇقتـ
لىق كۇچ سىڭدۇرۇلگەن. شۇنداقلا، تىپ يارىتىشتىكى قىيىنچىلىق كۆزدە تۇتۇلغان ئەھۋال ئاستىدا سەلبىي پېرسوناژ باش قەھرىمان قىلىنغان. بىلىشىمچە، تارىخىي رومانچىلىقلىرىمىزدا بۇ خىل ئەھۋال كۆپ ئۇچرىمايدۇ.

قاينام جاپپار: «تۇندىكى چاقماق» بىلەن «داغ» رومانى تۇغقان ئەسەرمۇ؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: شۇنداق. مەلۇم سەۋەبلەر تۇپەيلى، «داغ» ۋەقەلىكىدىن 20 نەچچە يىل كېيىن يۇز بەرگەن ۋەقەلەر بايان قىـ
لىنغان «تۇندىكى چاقماق» رومانى «داغ»دىن بۇرۇن ئېلان قىلىندى، «داغ» بولسا كېيىن ئېلان قىلىندى. بىراق، باش قەھرىمان سېيىت ھاجى بىلەن نىياز ھېكمىبەگنىڭ خاراكتېرىدە چوڭ ئوخشاشلىقلار بار. بۇ ئىككىيلەن ئوخشىمىغان دەۋردە ياشىغان ئوخشاش مۇنا
پىقلار، تومتاقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ياش ئوبزورچى ئابدۇللا مەتـ
قۇربان ئوبزورىدا بۇ نۇقتىنى چىقىش قىلىپ، بۇ ئىككى رومانىنى «تۇغقان رومان» دەپ قارىغانلىقىمۇ ئاساسسىز ئەمەس.

قاينام جاپپار: بۇنىڭدىن كېيىن ئەدەبىي ئىجادىيەتتە يەنە نېـ
مىلەرنى قىلماقچىسىز؟

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم: ھازىرغىچە خېلى كۆپ بىرنېمىلەرنى يېـ
زىپ خەلقىمگە تەقدىم قىلغان بولساممۇ، بۇ تېخى تەلەپتىن يىراق، كېيىنكى كەلگەندە شۇنىمۇ دەپ ئۆتەي، مېنىڭ ئىجادىيىتىمگە نۇرغۇن

پېشقەدەم يازغۇچى ـ شائىرلار كۆپ مەدەت ۋە يارداەم بەرگەن. بۇ ـ لۇپمۇ مەرھۇملاردىن شائىر جاپپار ئەمەت، ئابلىز نازىرى، يازغۇچى قاھار جېلىللار ئىجادىي پائالىيىتىمگە كۆپ مەدەت بەرگەن ئۇس ـ تازلاردۇر. ھەر قېتىم قولۇمغا قەلەم ئالغىنىمدا خەلقىمنىڭ، ئۇس ـ تازلىرىمنىڭ مەندىن كۈتىدىغان ئۈمىدى بىلەن بىر قاتاردا ئۇلار ـ نىڭ ئۈمىدىنىمۇ كۆز ئالدىمغا كەلتۈرىمەن ھەمدە ئۇلارنى چوڭقۇر ياد ئېتىمەن.

ھازىرغىچە ئاپتونوم رايون ۋە مەملىكەت بويىچە ئون نەچچە قېتىم مۇكاپاتقا نائىل بولدۇم. «داغ» رومانىم يېقىندا دۆلەت دەرد ـ جىلىك مۇكاپات «دۆلەتلىك مىللەتلەر كىتابلىرى» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. يېقىندا ئۇچىنچى رومانىمغا جىددىي ئىشلەۋاتىمەن. راستىنى ئېيتسام، 20 نەچچە يىلدىن بېرى مەن ئۇرۇمچى ۋاقتى كېچە سائەت بىردىن بۇرۇن ئۇخلاپ باققان ئەمەسمەن. بەزىدە سائەت ئىككى ـ ئۇچلەرگىچە ئولتۇرۇپ قالىمەن، ئەسەرلىرىمنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى كېچىنىڭ مەھسۇلى، كۈندۈزى بىر قۇرمۇ يازالمايمەن دېسەم يالغان ئېيتقان بولمايمەن. سالامەت بولسام سىز ئېيتقانىدەك تېخى نۇرغۇن ئەسەرلەرنى خەلقىمگە تەقدىم قىلىش نىيىتىم بار. چۈنكى، دەۋر يازغۇچىنى تاۋلايدۇ، ئوقۇرمەن يازغۇچىنى تاللايدۇ ـ دەا

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

سىرلىق كارۋان

(كىنو سىنارىيەسى)

1. مۇقەددىمە

ھەيۋەتلىك سوت مەيدانى، ئۇدۇلدا ئاق يوپۇق يېپىلغان ئۈستەل، ئۈستەل ئۈستىگە «سودىيە» دېگەن خېتى بار تاختاي قويۇلغان. بۇ ئۈستەلنىڭ قارشى تەرىپىدە ئالاھىدە ياسالغان ئۇچ ئورۇندۇق. ئورۇندۇقلارغا «جاۋابكار» دېگەن خېتى بار تاختاي ئېسىلغان. سودىيە ئورنىنىڭ ئوڭ تەرىپىدە بىر ئۈستەل، ئۈستەلگە قويۇلغان تاختايدىكى «ئادۋوكات» دېگەن خەت كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىدۇ. سودىيە ئورنىنىڭ سول تەرىپىدە بىر ئۈستەل، ئۈستەل ئۈستىدە «ئەيىبلىگۈچى» دېگەن خېتى بار تاختاي تۇرىدۇ.

سوت مەيدانىنىڭ كىرىش ئىشىكىدە ئىككى مۇھاپىزەتچى تىك تۇرىدۇ. مۇھاپىزەتچى A مەلۇم قىلىدۇ: ۋاقىت دوتەي جانابلىرى كەلدى!

ئوتتۇرا بويلۇق بىر كىشى كىرىپ سودىيە ئۈستىلىدىن ئورۇن ئالىدۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ــ قەشقەر دوتىيى ۋاقىت بىككۈن.

مۇھاپىزەتچى مەلۇم قىلىدۇ: ياقىت تىتەي جانابلىرى كەلدى!

سېمىز بىر كىشى كىرىپ سودىيە ئۈستىلىدىن ئورۇن ئالىدۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ــ ياڭ زېڭشىن تەرىپىدىن قەشقەرگە ئەۋەتىلگەن گېنېرال ياڭ زەنشۇي.

مۇھاپىزەتچى مەلۇم قىلىدۇ: سوكۇف ئەپەندى كەلدى!

ئېگىز بويلۇق روس كىرىپ كېلىدۇ ۋە ئادۋوكات ئۇستىلىدىن ئورۇن ئالىدۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ــ چار پادىشاھنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلى سوكۇف.

مۇھاپىزەتچى مەلۇم قىلىدۇ: ياڭ دارىن جانابلىرى كەلدى!

سېمىز، پاكار بىر كىشى كىرىپ سودىيە ئۇستىلىدىن ئورۇن ئالىدۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ــ قەشقەر يېڭىشەھر ھاكىمى جاڭ.

مۇھاپىزەتچى مەلۇم قىلىدۇ: سېيىت ھاجى جانابلىرى كەلدى!

قىممەت باھالىق كىيىم كىيگەن، تۇرقىدىن كۆرەڭلىك چىقىپ تۇرغان بىر كىشى كىرىپ كېلىدۇ ۋە ئەيىبلىگۈچى ئۇستىلىدىن ئورۇن ئالىدۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ــ چار رۇسىيە سودا ئاقساقىلى سېيىت ھاجى.

سوت مەيدانى سۈرلۈك ھالەتكە كىرىدۇ. ۋاڭ دوتەي ئورنىدىن تۇرۇپ ۋارقىرايدۇ: جاۋابكار ئېلىپ كىرىلسۇن!

مۇھاپىزەتچى تەكرارلايدۇ: جاۋابكار ئېلىپ كىرىلسۇن!

سوت مەيدانىغا ئۈچ كىشى ئارقىمۇئارقا ئېلىپ كىرىلىدۇ. بىرىنچى كىشى 45 ياشلاردىكى ئۇيغۇر.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ــ چىرىلىق سۈپۈرگە ئاخۇن.

ئىككىنچى كىشى 35 ياشلاردىكى خەنزۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ــ چىڭ ئارمىيەسىنىڭ سابىق مەسلە-

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ھەتچىسى شيۇك گاۋشىك.

ئۇچىنچى كىشى 45 ياشلاردىكى سېمىز خەنزۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ـــ خوتەن ۋالىيسى تاك يۇنجۇك. ئۇلار جاۋابكار ئورۇندۇقىغا بېرىپ ئولتۇرۇشىدۇ.

ۋاك دوتەي ئېلان قىلىدۇ: ھازىر سوت باشلىنىدۇ.

ئېكراندا مۇنۇ خەت ۋە ئاۋاز:

«جاۋابكار، ئەيىبلىگۈچى ۋە ئادۋوكاتلارنىك ئورنى تامامەن ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەن. شۇنداقلا، مەلۇم مەنىدىن ئالغاندا خەلقئارالىق تۈس ئالغان بۇ پەۋقۇلئاددە سوت 1913 ـ يىلى 2 ـ ئاينىك 21 ـ كۈنى قەشقەردە باشلاندى.»

ئۆرە تۇرۇپ يازما ئەيىبنامىنى ئوقۇۋاتقان سېيىت ھاجى ئولتۇرىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: سوداىيە ئەپەندىلەر، ئادۋوكات ئەپەندى، مېنىك ئەيىبنامەم مانا مۇشۇ.

سوكۇف ئورنىدىن تۇرىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: سوداىيە ئەپەندىلەر، مەن سېيىت ھاجىمنىك ئەيىبنامىسىدىكى دەلىل ـ ئىسپاتلار ۋە ئۆزۈمنىك يەكۈنىگە ئاساسەن سېيىت ھاجىمنى گۇناھسىز دەپ ئېلان قىلىشنى، لاياقەتسىز تاك يۇنجۇڭنى ئەمىلدىن ئېلىپ تاشلاشنى تەلەپ قىلىمەن.

سوكۇف ئولتۇرىدۇ. ۋاك دوتەي جاۋابكارلاردىن سورايدۇ: ئۆزۈڭلارنى ئاقلايدىغان سۆزۈڭلار بارمۇ؟

تاك يۇنجۇك بېشىنى ئېگىپ تۇرىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن ۋە شيۇك گاۋشىڭلار تەڭلا «بار» دەپ جاۋاب بېرىشىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن غەزەپ بىلەن سۆزلەيدۇ: جانابىي سوداىيە، ئەپەندىلەر، كارۋان بېشى سېيىت ھاجىنىك ماڭا، شيۇك دارىنغا ۋە يۇرتداشلىرىمىزغا ئارتقان گۇناھلىرىنىك سىرىنى ئاشكارا

قىلىش ئۇچۇن گەپنى باشتىن باشلاشقا رۇخسەت قىلىڭلار!

2. سىرلىق كارۋان

كۈندۈز، بىپايان قۇملۇق، بىر ئۇچى ئاسمانغا تۇتاشقان قۇ-يۇن بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا. ئۇ پىرقىرىغانسېرى چوڭىيىپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. قۇيۇن كەلگەن يولدىن قاتار تىزىلغان 50 چە تۆگە كەلمەكتە. تۆگىلەرگە تاي ـ تاي گەزمالىلار، ئۈستىگە AHDIЖKAH- KAIIIГAP دېگەن رۇسچە يېزىق چۈشۈرۈلگەن ساندۇقلار ئارتىلغان. ئالدىنقى تۆگىدە ئېسىل تون كىيگەن، يو-غان سەللە ئورىغان 40 ياشلاردىكى بىر كىشى ئولتۇرىدۇ. بۇ — كارۋان باشلىقى سېيىت هاجى. ئۇنىڭ كەينىدىكى تۆگىدە يەنە شۇنداق كىيىنگەن يەنە بىر كىشى. بۇ سېيىت هاجىنىڭ ئەتىۋار-لىق خىزمەتچىسى هاپىز قارىي. كارۋان كولدۇرمىلىرىنى داڭگىرلىتىپ كەلمەكتە.

ئېكراندا فىلىم نامى ۋە ئېكران سىرتىدا مۇنۇ ئاۋاز:

«هالاكەتكە يۈزلەنگەن چىڭ سۇلالىسى هۆكۈمىتى ۋە چىرىك-لەشكەن يەرلىك ئەمەلدارلارنىڭ قاتمۇقات زۇلمى هەمدە ئەمدىلا ئۆتۈپ كەتكەن بىر يىللىق ئاغرىق ـ سىزلاق ئازابىدىن هال-سىزلانغان بۇ يۇرتقا 1911 ـ يىلىنىڭ ئەتىياز كۈنلىرىدە بىر سىرلىق كارۋان كىرىپ كەلدى.»

كاۋان يۇرت مەركىزىگە قاراپ ئۇزاقلاشماقتا، يول بويى قاق-شال دەرەخلەر، نامراتلارنىڭ قىيسىيىپ تۇرغان ئۆيلىرى، سۇ-سىزلىقتىن تېرىلمىغان يەرلەر. ئاسماندا بىر سار ئەگىپ ئۇچ-ماقتا. پەستىرەك 100 يامبۇ بايلىققا ئىگە بايلارنىڭ بەلگىسى —

بىر ئاق ئەلەم. ئەلەم ئاستىدا كاتتا ئىمارەت. كارۋان چوڭ دەرۋازىدىن كىرىپ ئۆز قارىسىنى يوقاتماقتا.

3. توقلار بەزمىسى

گۈگۈم، كاتتا مېھمانخانا.

بەزمە. سېيىت ھاجى تۆردىن ئورۇن ئالغان. ئۇنىڭ يېنىدا ھاپىز ئولتۇرىدۇ. بىر تەرەپتە 40 ياشلاردىكى ئېگىز كەلگەن بىر كىشى. ئۇ بۇ يۇرتنىڭ ھاكىمدارى ئابلىز قارىي. ئۇنىڭ يېنىدا ئابلىز قارىينىڭ مەسلىھەتدىشى جاپپار موللا.

ئابلىز قارىي تەنتەنە بىلەن سۆزلىمەكتە: بۈگۈن سېيىت ھاجىم، ھاپىز قارىم ئاللا قۇدرىتىنىڭ يەر يۈزىدىكى نامايەندىسى بولمىش ئاق پاشانىڭ بىزدەك ئاجىز بەندىلەرگە ئەۋەتكەن سالامىنى ئېلىپ، بۇ يىراق قۇملۇقتىكى ئەرزىمەس يۇرتىمىزنىڭ تۈپرىقىغا مۇبارەك قەدىمىنى باستى. پېقىر يۇرت ئەھلىنىڭ — ئاللانىڭ ئىتائەتمەن بەندىلىرىنىڭ ئۇلۇغ ئاق پاشا ئەلچىسىگە بولغان ساداقىتى تۈپەيلى، ئۆز ئىتائىتىمنى تۆۋەنچىلىك بىلەن بىلدۈرىمەن ۋە يۇرتىمىزنى ئاق پاشا بايرىقىنىڭ سايىسى ۋە ھىمايىسى ئاستىدا يايرىتىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

مېھمانخانىنىڭ ئىشكى ئېچىلىپ، ئۇستىبېشى توپا ـ چاڭ-غا مىلەنگەن سۈپۈرگە ئاخۇن كىرىپ كېلىدۇ. ئۇ بۇ يۇرتنىڭ مىرابىبگى. ئۇنىڭ كەينىدىن كىرگىنى ئابدۇللا. 30 ياشلاردىكى بۇ ئۇستىخانلىق يىگىت مۇسا بوۋاينىڭ ئوغلى.

سۈپۈرگە ئاخۇن بەزمە ئەھلىگە، بولۇپمۇ ناتونۇش سالاپەتلىك مېھمانلارغا كۆز يۈگۈرتىدۇ.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ھەر خىل قىياپەتلەر.

ئابلىز قارىي سۈپۈرگە ئاخۇننى مېھمانلارغا تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: بۇ ھۆرمەتلىك كىشى يۇرتىمىزنىڭ تەدبىرلىك مىراببېگى سۈپۈرگە ئاخۇن. پېقىرنىڭ باغباراڭلىرى ھەم ئېتىز - قىرلىرى مىراببېگىمنىڭ ھىممىتى بىلەن ياشنايدۇ. مانا بۇ تۆۋرىلەر ئاق پاشا ئېلىنىڭ بايلىرى بولمىش سېيىت ھاجىم ۋە ھاپىز قارىم.

سۈپۈرگە ئاخۇن بىلەن سېيىت ھاجىنىڭ كۆزلىرى ئۇچرىشىدۇ. سېيىت ھاجى ئوڭايسىزلىنىدۇ ۋە ئۆز يېنىدىن ئورۇن كۆرسىتىدۇ. ئابلىز قارىي سۈپۈرگە ئاخۇنغا مۇنداق دەيدۇ: قېنى مەرھەمەت، بەزمىمىزنىڭ ھۇزۇرىدىن بەھرە ئالغايلا.

سۈپۈرگە ئاخۇن قىمىر قىلماي تۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ئابلىز قارىم، پېقىرنىڭ كەچنى كەچ دېمەي ئۆزلىرىنى ئىزدەپ كېلىشىم...

ئابلىز قارىي گەپنى بۆلۈپ مۇنداق دەيدۇ: ئەلۋەتتە مەقسەت ئېنىق، قىممەتلىك مېھمانلار بىلەن سۆھبەت قۇرۇش ئۈچۈن.

سۈپۈرگە ئاخۇن: يوقسۇ تەخسىر، ھاشارچىلارنىڭ ئوزۇق - تۇلۇكى ئۇزۇلۈپ قالدى. ئاچلىقتىن يىقىلغانلارمۇ ئاز ئەمەس. مۇسۇلمانچىلىقتىن ئېيتقاندىمۇ، ھاشارچىلارغا ئوزۇق - تۇلۇك بېرىلسە بولاتتى.

ئابلىز قارىي دۇدۇقلايدۇ: بۇ... بۇ...

جاپپار موللا گەپكە ئارىلىشىدۇ: قېنى بېگىم، بۇ گەپلەر كېيىنگە قالسۇن. بۈگۈنكى ئىش بەزمىنىڭ كەيپىنى سۈرۈش. قېنى يۇقىرى ئۆتسىلە.

سۈپۈرگە ئاخۇن: يوقسۇ، ھاشارچىلار ئاچلىقتىن ئۆلۈۋاتسا،

مەن كەيپ سۈرسەم، بۇنى ئاللامۇ راۋا كۆرمەس.

سۈپۈرگە ئاخۇن چىقىپ كېتىدۇ.

بەزمە ئەھلى ئارىسىدا ھەيرانلىق، پىچىرلاش.

4. ئاچلار نالىسى

گۈگۈم، كەنت ياقىسىدىكى بىر غېرىبانە ئۆي. ئۆيدە 60 ياشلاردىكى بىر ئەما بوۋاي ئولتۇرىدۇ، بۇ مۇسا بوۋاي. ئۇنىڭ ئوغلى ئابدۇللا كەتمەن ساپلىماقتا. ئۇلارنىڭ يېنىدا بىر كىچىك بالا. بۇ ئابدۇللانىڭ ئوغلى نىياز.

ئىشىك قىيا ئېچىلىدۇ. ئابدۇللا سىرتقا چىقىدۇ. ئۇ سۈپۈرگە ئاخۇننى ئۆز بوسۇغىسىدا كۆرىدۇ ۋە ئالدىراپ ئۇنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىدۇ.

ئابدۇللا: دادا، سۈپۈرگە مىرابېگىم كەلدى.

مۇسا بوۋاي: ھە، مىرابېگىم! بالام، بېگىمنى تۆرگە باشلا، بېگىمنىڭ ئاستىغا بىرنەرسە سېلىپ قوي.

سۈپۈرگە ئاخۇن بوۋايغا ۋە ئۇنىڭ بىچارە ئائىلىسىگە ئىچ ئاغرىتىش نەزىرىدە قارايدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن: بولدى بوۋا، يېنىڭلاردىلا ئولتۇراي.

ئابدۇللا چوڭقۇر خورسىنىپ مۇنداق دەيدۇ: قارىغاندا بۇگۈنكى كەلگۈندىلەر خېلى چاغلارغىچە ئويناپ ـ كۈلۈپ يۈرۈشىدىغانىدەك. ھالا بۇگۈنكى تېرىلغۇ مەۋسۇمىدا كەنتىمىزدە پۈتۈنلەي سۇ ئۇزۇل-كەسىل. نېمىلا بولمىسۇن، ئۆستەڭنى پۈتكۈزۈپ سۇ كەلتۈرمىسەك، ئاغرىق ـ سىزلاقتىن ئاشقان جاننى ئاچلىق ئالىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن: يۈرتنىڭ خاراب بولۇشى، پۇقرانىڭ ئۆلۈشى

بىلەن كارى بولمايدىغان يۇرت مۇتتەھەملىرى پۇقرانىڭ ئەڭ ئا-خىرقى بىر تامچە قېنىنى شورىۋېلىشتىن ئۆزگە نېمىنى بىلەتتى؟

ئۆيگە 40 ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشى كىرىپ كېلىدۇ. بۇ تۆمۈرچى قادىر. ئۇ سۈپۈرگە ئاخۇننى كۆرىدۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالىدۇ.

قادىر: بېگىم، بۈگۈن ئابلىز قارىينىڭ ھۈزۈرىغا كاتتا مېھمانلار كەپتۇ، دەپ ئاڭلىدىم، راستمۇ؟

سۈپۈرگە ئاخۇن: ھەئە، ئۇلار ئورۇسلار تەرەپتىن كەپتىمىش.

مۇسا بوۋاي: ھەي، ئۇ تەرەپتىن ئاق پاشا كەلگەن بولسا، ئەلۋەتتە خوۋلۇقتىن بېشارەت ئەمەس.

نىياز مۇسا بوۋايغا تەلمۈرىدۇ: بوۋا، قورسىقىم ئېچىپ كەتتى، نان ... نان...

5. ئىلتىپات

ئاخشام، ئابلىز قارىينىڭ مېھمانخانىسى.

بەزمە قىزىماقتا. ھاپىز سېيىت ھاجىنىڭ ئىشارىتى بىلەن تاۋار ـ دۇردۇنلارنى، ھەر خىل قىممەت باھالىق ماللارنى ئەكىرىدۇ.

سېيىت ھاجى مۇنداق دەيدۇ: بۈگۈن ئاللانىڭ قۇدرىتى ۋە نىكولاي پادىشاھنىڭ ھىممىتى بىلەن يېپەك ۋە قاشتاش بىلەن بېزەلگەن بۇ يۇرتقا پايى قەدىمىز يەتتى. ئىچكىرى جۇڭگودا توپىلاڭ قوزغىلىپ، بۇ توپىلاڭنىڭ شامىلى بۇ مۇسۇلمانلار يۇرتىغىمۇ يېتىپ كېلىپ، ئالەم قارا بوران ئىچىدە قالغان چاغدا،

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىنى www.uyghurkitap.com

مۇقەددەس ئاق پاشايىم باشپاناھسىز، ئىگە - چاقىسىز قالغان بۇ يۇرتقا كارۋان ئەۋەتتى. ئاق پاشانى چەكسىز ئەزىزلىگۈچى مېھماندوست ئابلىز قارىمنىڭ ئۆزىنى بۈيۈك پاشا بايرىقى ئاستىدىكى ئىتائەتمەن بەندە قاتارىدا كۆرگىنى ئۈچۈن، بۇ ئەرزىمەس سوۋغىتىمىزغا ئىلتىپات قىلىشىنى ئۆتۈنىمەن.

ئابلىز قارىي پۈكلىنىپ تەزىم قىلىپ، سوۋغاتلارنى قوبۇل قىلىدۇ.

سورۇن ئەھلىنىڭ كۆزىدە ئاچ كۆزلەرچە تەلمۈرۈش.

6. باش ئاغرىقى

كۈندۈز، مەخسۇس ياسالغان ھۇجرا.

سېمىز كەلگەن بىر خوتۇن ياستۇققا يانپاشلىغان. بۇ ئابلىز قارىينىڭ چوڭ خوتۇنى — ھەنىپە خېنىم. ئۇ ئابلىز قارىي بىلەن تالاشماقتا.

ھەنىپە: بۇنى ئېنىق سورىمىسام زادى بولمىدى. زىلەي دېگەن ئۆلگۈرگە مەنمۇ ئىگە بولامدىمەن، يوق؟

ئابلىز قارىي: نېمە گەپ ئۆزى. چېچىلماي ئېنىق ئېيتسىلىچۇ!

ھەنىپە: بۈگۈن نېمىشقا زىلەينى سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىلا؟ ئاڭلىسام، كەچتە تېخى ھاجىم بىلەن زىلەي باغدا يۈرەرىمىش. زىلەينىڭ بېشى باغلاقلىق تۇرسا، ئالىمادىس ھاجىم زىلەينى خوتۇنلۇققا تەلەپ قىلسا قانداق قىلغۇلۇق؟ ئىقلىمشاھ ھاجىنىڭ ئوغلى غەنى بايۋەچچىگە نېمە دەپ جاۋاب قىلىمىز؟

ئابلىز قارىي: پاھ، نېمە ئىشكىن دەپتىمەن. ھاجىدەك بۇنداق

ئەھلى ئىلمى، باي زاتنىڭ قىزىمىزغا كۆزى چۈشتى، دېگەن گەپ، بېشىمىزغا بەخت قۇشى قوندى، دېگەن گەپ. ئىنشائاللا، مۇبادا شۇنداق بولۇپ قالسا...

ھەنىپە: ئالجىپ قاللىمۇ نېمە؟ ئىقلىمشاھ ھاجىم ئوغلى غەنى بايۇەچچە ئۇچۇن ئەلچىلىككە كەلگەندە ماقۇل دېدۇق. بىرلا چاي ئۇچۇن 10 تۆگە، ئۇچ مەتە ئەكەلسە ئۇنى دەرھال قوبۇل قىلدۇق. ئەمدى ئۇلار بىزنى يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتسچۇ؟

ئابلىز قارى: ھەي ئانىسى، خوتۇن كىشى دېگەن مانا مۇ-شۇنداق. ھاجىم بولسا ئاق پاشانىڭ ھىممىتىگە ئېرىشكەن تۆرە، ئۇ كېلىپلا نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملارنى بىزگە ئىلتىپات قىلدى ۋە پۇتۇن ئائىلىمىزنى ئوروس پۇقراسى، دەپ ھېسابلاۋاتىدۇ. يەـ-قىنىدا تېخى گۇۋاھنامىمۇ بەرمەكچى. خۇدا خالىسا، كەلگۈسىدە ئەنجان، نەمەنگانلاردا ئۆي ـ ئىمارەتلىرىمىز بولىدۇ. بىزنىڭمۇ 100 تۆگىلىك كارۋىنىمىز بولىدۇ. ھەي، ئۇ چاغدا بالا باقمانىڭ راھىتىنى سەنلا كۆرىسەن.

7. ھاجىمنىڭ سېخىيلىقى

كۈندۈز. كەنت ياقىسىدىكى تاشلىق ساي. يىراقتىن قۇم بارخانلىرى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ھاشارچىلار ئۆستەڭ قازماقتا. سۇ-پۇرگە ئاخۇن يەكلىرىنى شىمايلاپ جوتۇ چاپماقتا. ئابدۇللا تاش يۇدۇپ كەلمەكتە. بىر تەرەپتە تۆمۈرچى ئوچىقى. بۇ يەردە تۆمۈر-چى قادىر بۇزۇلغان سايمانلارنى ياسىماقتا. تاش يۇدۇپ كېلىۋاتقان ئابدۇللا تۇيۇقسىز يىقىلىدۇ. 28 ياشلاردىكى بىر ياسانچۇق كىشى ئابدۇللانى ئۇرۇشقا قامچا كۆتۈرىدۇ. بۇ ـــ ئابلىز قارىنىڭ ئوغ-

www.uyghurkitap.com

لى خاتىپ. ئۇنىڭ يېنىدا سۈپۈرگە ئاخۇن پەيدا بولىدۇ.

خاتىپ سۈپۈرگە ئاخۇنغا ھومىيىدۇ ۋە قامچىسىنى ئاستا چۈشۈرىدۇ. دەل شۇ چاغدا يىراقتىن چاڭ توزۇتۇپ جاپپار موللا ئاتلىق كېلىدۇ ۋە خەۋەر قىلىدۇ: بۈگۈن بۈيۈك ئاق پاشانىڭ ئەلچىسى سېيىت ھاجىم بىلەن ئابلىز قارىم ئۆستەڭگە كېلىپ بېگىمنىڭ ۋە بايۋەچچىنىڭ كارامىتىنى تاماشا قىلماقچى!

شۇ ئارىدا سېيىت ھاجى، ئابلىز قارىيلار بىرقانچە مۇلا-زىملارنىڭ ھەمراھلىقىدا ئاتلىق يېتىپ كېلىدۇ.

ئابلىز قارىي: ھۆرمەتلىك ھاجىم، مانا بۇ پېقىرنىڭ يۇرت ئەھلىگە باشچىلىق قىلىپ يۈرگۈزگەن ئازراق ئىشىم.

سېيىت ھاجى: قالتىس ئىش بوپتۇ، ھىممەتلىك يۇرتبېشى ھەر زامان پۇقرالىرىغا ئاتىدارچىلىق قىلىدۇ.

ئۇلار قاش بويلاپ ماڭىدۇ. سېيىت ھاجى بىر پۇقرانى ئۇ-رۇشقا قامچا كۆتۈرگەن خاتىپنىڭ قولىنى تۇتۇۋالىدۇ.

سېيىت ھاجى: قېرىندىشىم، مۇسۇلمان بەندىنىڭ جېنىنى بۇنداق قامچا بىلەن ئازابلاش تەقۋادار مۇسۇلمانلار ئۈچۈن گۇناھ-دۇر. بۇ توغرىدا قۇرئان شەرىپتە ئېيتىلمىغانمىدى؟

خاتىپ ۋە ئابلىز قارىي ئوڭايسىزلىنىدۇ.

ھاشارچىلار ئىچىدىن جۇل - جۇل چاپان كىيگەن 45 ياشلار چامىسىدىكى بىر كىشى سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ. بۇ — ھىمىت. ئۇ كۆزىگە لىق ياش ئالغان ھالدا مۇنداق دەيدۇ: ھۆرمەت-لىك تۆرەم، مەن بۈگۈن بەندىگە ئىچ ئاغرىتىدىغان باينى تۇنجى قېتىم كۆردۈم. شۇڭا، ئۆزلىرىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئېغىز دەر-دىمنى بايان قىلايمىكىن؟

سېيىت ھاجى: ھەممىمىز بىر ئاللاغا بەندىمىز. ئاللا ئۆزد-

ىنىڭ ھەرقانداق بەندىسىگە تىل بەخش ئەتكەن. تىل بىلەن مۇرا-
جىئەت قىلىش بىر ئەركىنلىكتۇر.

ھىممەت: بىز بۇ يەردە ئىشلىگىلى بىر ئايدىن ئاشتى. پۇقرا-
نىڭ ئىلكىدە يېگۈدەك ھېچنېمە يوق، ئابلىز قارىمىنىڭ رەھمى
كەلمىدى، ھەتتا ئىچىدىغان سۈمۈ ھەر كۈنىگە بىر جام. ھۆرمەت-
لىك قارىمىنىڭ بىساتىدىن ئوزۇق ـ تۈلۈك بېرىلگۈدەك دېگەن
مىش ـ مىش گەپلەر بولۇۋىدى، ھېلىغىچە بىر تال جىگدىمۇ
كۆرگىنىمىز يوق. مىرابىيگىم ئۆزىنىڭ مۇلكىدىن بىرنەچچە
تەڭگە ئاجرىتىپ دەردىمىزگە ياماق بولۇۋاتىدۇ. ئۆزلىرى شەرد-
ئەتنىڭ ھىمايىچىسى سۈپىتىدە بۇ ئازابتىن بىزنى ئازراق بول-
سىمۇ يەڭگىللىتەلەملىكىن؟

ھىممەت قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرىدۇ.

ئابلىز قارىي غەزەپتىن تىترىمەكتە.

سېيىت ھاجى تەمكىن ھالەتتە مۇنداق دەيدۇ: مۇسۇلمان بەد-
بەلەرگە مۇسۇلمان ھاكىمدارنىڭ كۆيۈنۈشى ھەققىدە كالامۇ شە-
رىپتە قەيت قىلىنغان. مۇسۇلمان قېرىنداشلىرىمنىڭ بۇ ھالىنى
كۆرۈپ كۆڭلۈم بۇزۇلدى. ئاللا دىلىمغا خەير ـ ساخاۋەت نىيىتىنى
سالدى. شۇڭا، كارۋىنىمنىڭ كىرىمىدىن كىشى بېشىغا ئۈچ تەڭگە
ئۆشرە ئايرىپ بېرىشكە ۋە پۇقرانىڭ دەردىنى بايان قىلغان مۇنۇ
مويىسپىتكە بولسا بەش تەڭگە ئىنئام قىلىشقا ھۆددە قىلىمەن.

كۆپچىلىك جانلىنىدۇ.

ئابلىز قارىي: ساخاۋەتلىك تۆرەم سېيىت ھاجىنىڭ ئۆمرى
ئۇزۇن بولسۇن، ئامىن!

ئۇ دۇئاغا قول كۆتۈرىدۇ.

8. مېھرابتا

كۈندۈز، جۈمە كۈنى، مەزىن ئەزان توۋلىماقتا: ئاللاھۇئەكبەر... ئاللاھۇئەكبەر...

كىشىلەر مەسچىتكە ئالدىرىماقتا.

نامازدىن كېيىن.

مەسچىتنىڭ ئىچى، جامائەت سەپتە، مۇنبەردە سېيىت ھاجى، پەستە ھاپىز، جاپپار موللا تۇرىدۇ.

ئابلىز قارىي جامائەتكە سۆزلىمەكتە: خۇدانىڭ ئى مۆمىن بەندىلىرى، بۈگۈن ئۇلۇغ جۈمە كۈنى ئورۇس دۆلىتىنىڭ يەر - جاھانىنى تىترەتكۈچى پادىشاھىنىڭ ئەتىۋارلىق مۆتىۋىرى سېيىت ھاجىم جۈمە نامىزىنى بىز بىلەن بىللە ئوقۇدى. تۆرەمنىڭ قۇدۇلۇق قەدىمگە دۇئا قىلايلى، ئامىن !... ئاللانىڭ ئىلتىپاتى ۋە ئىرادىسى بىلەن ماقۇل كۆرۈلگەن بىر ئىشتىن جامائەتنى خەۋەردار قىلماقچىمەن. يەنى، دىنىي ئىسلامنىڭ مەرىپەت ئوچىقى بۇخارائى شېرىپتە تەلىم ئالغان، تەكتى - زاتى سەئىد ئەۋلادى بولمىش سېيىت ھاجىم تۆرەمنى دۇئا - ئىبارەتنىڭ بۆشۈكى بولغان مەسچىتىمىزگە ئىمامىلىققا تەكلىپ قىلدۇق.

سەپ ئىچىدە داۋالغۇش، پىچىرلاش.

مېھراب يېنىدا تۇرغان 45 ياشلاردىكى ئوتتۇرا بويلۇق بىر كىشى سېيىت ھاجىغا ئاستىرتىن ئۆچمەنلىك نەزىرىدە قارايدۇ. بۇ — مەسچىتنىڭ ئەسلىي ئىمامى ئابلىز قارىينىڭ يېقىنلىرىدىن بولغان ئۇششاق سودىگەر رەسۇل.

ئابلىز قارىي سۆزىنى داۋام قىلماقتا: مۆمىن بەندىلەر، دەۋا -

دەستۇرلارنى سوراش ئىشى ئەسلىدە ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ھىما-يىچىسى ۋە ئادىللىق - ھالاللىق ئاسمىنىدىن نەپەس ئالغۇچى بىر مۆتىۋەرگە تەئەللۇق بولۇشى كېرەك ئىدى. تا بۈگۈنگە كەل-گۈچە بۇ كىچىككىنە يۇرتىمىزدا بۇنداق خاسىيەتلەر ئىگىسى بولمىغانلىقتىن، بۈگۈن بۇ بوش ئورۇن يەنە ھاجىم تەرىپىدىن تولدۇرۇلغۇسى.

سەيىت ھاجى سۆزلەيدۇ: مېنىڭ مەرتەم شۇكۇركى، يۇرت مۆ-تىۋىرى ئابلىز قارىم پېقىر ھاجىنى مېھرابقا جەلپ ئەتتى. جاما-ئەتكە ئايان بولغايكى، مۇشۇ ئاي، مۇشۇ كۈنلەردە نىكولاي پادە-شاھنىڭ ئادىللىقى تۇپەيلى، رۇسىيە زېمىنىدا ياشىغۇچى ئىتا-ئەتمەن مۇسۇلمانلارنىڭ بېشىدا بۈيۈك ئىسلام بايرىقى جەۋلانا قىلماقتا. پۈقرا بايلىرى، كۆڭلى توق، ئالدى بىلەن پېقىر مەز-كۇر يۇرت ئىشەنچىنى پەرز بىلىپ، بۇ يۇرتتىمۇ قائىدە - تەرتىپ ئورنىتىشقا، بەندىنى كۈپۈرلۈقتىن چەكلەشكە سەرپ قىلغۇسى بۇرچۇمنى ئادا قىلمەن، ئامىن.

جاپپار موللا كېلىپ ئابلىز قارىينىڭ قۇلىقىغا بىرنېمىلەر-نى پىچىرلايدۇ.

سەپ ئىچىدىمۇ ھەيرانلىق.

9. سۇ جېدىلى

كۈندۈز، ئېرىقتا سۇ ئاقماقتا. ئېرىق بويىدا قاتار تىزىلە-شىپ سۇغا تەلمۈرۈۋاتقان بالىلار، خوتۇنلار. ئۇلارنىڭ قولىدا قا-پاق، سوغا. ئىككى - ئۈچ نەپەر غالچا ئۇلارنىڭ سۇ ئېلىۋېلىشە-دىن مۇداپىئە كۆرمەكتە. يىراقتىراق ئابدۇللا بىلەن خاتىپ

ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى www.uyghurkitap.com

دېۋەيلىشىپ تۇرىدۇ.

خاتىپ: نېمە دېيىشسەك دېيىش. ئەمما، بىر تامچە سۇنىمۇ سېنىڭ ئېرىقىڭغا ئاقتۇرمايمەن.

ئابدۇللا: بۇگۈن ئەركەكلەرنىڭ جۈمە نامىزىدا ئىكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ نامەردلىك قىلىشتىڭ. ئۆستەڭ چاپقاندا تىرنىقىڭنى توپىغا تەگكۈزۈپ بېقىشقانمىدىڭ؟ قىنى ئۇرە. ئانام مېنى ئوغۇل بالا دەپ تۇغقان!

خاتىپ ئابدۇللاغا بىر مۇشت ئاتىدۇ. ئابدۇللا غەزەپكە كېلىپ خاتىپنى تىك موللاق چۈشۈرىدۇ. بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەن سۇ-پۇرگە ئاخۇن بۇيرۇق چۈشۈرىدۇ: سۇنى ئېچىڭلار!

ئىككى ـ ئۈچ دېھقان سۇنى ئۆز ئېرىقىغا ئاچىدۇ. بالىلار ئېرىق بويلاپ سەكرىشىدۇ. بوۋايلار ئۆز ئېرىقىدىكى سۇنى ئو-چۇملاپ ئىچىشىدۇ. يىراقتىن چاڭ توزۇتۇپ ئاتلىق كېلىۋاتقان جاپپار موللا، ئابلىز قارىي بارغانسېرى يېقىنلىشىدۇ. خاتىپ قان ئېقىۋاتقان ئاغزىنى تۇتۇپ قاقشايدۇ: تۇتۇڭلار، ئابدۇللانى تۇ-تۇڭلار!...

10. كۈنداش

كۈندۈز، ئىقلىمشاھىنىڭ ئايۈنى. قارا ساپلىق خەنجەر ئۇچۇپ كېلىپ ئايۋان تۈۋرۈكىگە قادىلىدۇ. خەنجەر ئاتقان كىشى ـــ غە-نى. ئۇ ئىقلىمشاھىنىڭ ئوغلى، 28 ياشلاردا. ئۇنىڭ يېنىدا ئۈيۇق – بۈيۇق چامداپ يۈرگىنى ئىقلىمشاھ. ئۇ 50 ياشلاردا. ئابلىز قا-رىينىڭ ئوردىسىدىن ئاتلىق يېرىم كۈنلۈك ئۇزاقتىكى يۈرتىنىڭ ھاكىمدارى.

غەنى ئاتىسىغا ۋارقىراپ سۆزلىمەكتە: ماڭا يول قوي، ئاتا. ھۇ بەچچىخەر قارىي. شۇنچە سوۋغاتلىرىمنى ئېلىشتىڭ. ئەمدى ۋەدەڭگە ۋاپا قىلماي زىلەيخانىنى بىر كەلگۈندى ھاجىغا بېرىشىمىسەن؟ قېنى بۇگۈن تېرەڭنى تەتۈر سويىمسام، سەنلەر كىم، مەن كىم؟

ئىقلىمشاھ بۇ ھالەتتىن چۆچۈيدۇ. ئۇ غەنىگە مۇنداق دەيدۇ:

ئېيتقىنىڭدەك، ئابلىز قارىي سېنىڭ يىگىتلىرىڭ ئالدىدا ھېچقانچە گەپ ئەمەس. بىراق، ئۇنىڭ يېنىدا سېيىت ھاجىدەك تەپسە تەۋرىمەسلەر بار ئەمەسمۇ؟ سەۋر قىل، تاقەت قىل.

غەنى ۋارقىرايدۇ: مېنى سەۋرىگە ئۇندەشنىڭ ئۆزى ئەخمەقلىق. قېنى سەن ماڭسۇر!

ماڭسۇر دەپ ئاتالغان بىرسى يەتتە ـ سەككىز يىگىتنى باشلاپ كىرىدۇ: نېمە خىزمەت بايۋەچچەم؟

11. مېھمان ۋە ساھىبخانا

كەچ. ئابلىز قارىيىنىڭ ھويلىسىدا سېيىت ھاجى ئۇچۇن مەخسۇس ياسالغان ھۇجرا. سېيىت ھاجى ۋە ھاپىز پاراڭلاشماقتا.

سېيىت ھاجى: پادىشاھىمىزنىڭ قەشقەردىكى كونسۇلى سوكۇف ئەپەندى بىلەن ئالاقە باغلاندى. ئۇ ئۆز كاتىپى بىلوسنى بىز بىلەن كۆرۈشۈپ تۇرۇشقا بەلگىلەپتۇ.

ھاپىز: خەت ـ پەت بارمۇ؟

سېيىت ھاجى: ئەلۋەتتە بار. سوكۇف ئەپەندى خېتىدە مۇنۇلارنى يېزىپتۇ: ئىچكى جۇڭگودا توپىلاڭ باشلىنىپ قومۇل، ئۇرۇمچى، ئىلى، قەشقەردىمۇ ئەگىشىش بوپتۇ. ئىلىدا ياڭ دەمدۇ

بىرسى مىنگونى ئېتىراپ قىلىشقا تەييارلىنىپ، شىنجاڭدىكى مانجۇ ھاكىمدارى يەن داخۇانى قىستىماقتا ئىكەن. دېمەك، ئىچ-كى جۇڭگو ۋە بۇ يۇرت قالايمىقانلاشتى. مانا بۇ ـــ پۇرسەت. ئاق پاشا بايرىقى ئاستىغا ئۆتۈشنى خالايدىغانلارغا ئاۋۇال گۇۋاھنامە تارقىتىش، ئاندىن...

ئىشىك ئېچىلىپ، ئابلىز قاري كىرىدۇ. ھاپىز سېيىت ھا-جىنىڭ ئىشارىسى بىلەن چىقىپ كېتىدۇ. ئابلىز قاري ئولتۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: ئۆزلىرىگە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزرىلىكمەنكى، بۇگۈن مېھرابقا تۇنجى قەدەم بېسىشلىرى بىلەنلا دىن ئازغۇنلىرى پۇتاق چىقاردى.

سېيىت ھاجى: يوقسۇ، يوقسۇ. ئۇلۇغ ئىسلامغا، ئاللانىڭ ئا-دىل ھۆكۈمدارلىرىغا مۇشت كۆتۈرۈش ـــ پەيغەمبەر زامانىدىن تارتىپ كۆرۈلۈپ كېلىۋاتقان ئىش. بىراق، بىر ئاللانىڭ ئۆزىلا ئۇنداقلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە قادىردۇر.

ئابلىز قاري: بۇ مۇرتەت قولۇمغا چۈشتى. ئەتىلا ئۇنى ئې-شەككە تەتۇر مىندۇرۇپ سازايى قىلىپ، سۈيۈمگە چېقىلغانلىنىڭ جاجىسىنى كۆرسىتىمەن. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ قازىلىق ھۆكمىگە...

سېيىت ھاجى قاقاھلاپ كۈلۈۋېتىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: ئاب-دۇللانى سازايى قىلىش بىلەن يۇرتنى تىنچلاندۇرغىلى بولارمۇ؟

ئابلىز قاري: ئۇنداقتا...

سېيىت ھاجى: قارچىغا نېمىشقا توشقانغا ئېتىلىدۇ؟

ئابلىز قاري: نېمە دېيىش كېرەككىن؟

سېيىت ھاجى: ئۇنى بىراۋ «گەھ» دەيدۇ ـ دە!

ئابلىز قارى: مانا ئەمدى پېقىرنىڭ ئەقلى دانىشمەنلىك

مەسلىھەتلىرىنىڭ نۇرى بىلەن يورۇدى... ھېلىقى مىراببېگى...
سىرتتا غوۋغا ئاڭلىنىدۇ. سېيىت ھاجى دىققەت قىلىدۇ. ئابلىز قارىي چىقىپ كېتىدۇ.
ئابلىز قارىي قايتىپ كىرىپ مۇنداق دەيدۇ: ھۆرمەتلىك ھاجىم، ئەرزىمەس غوۋغا ئىكەن.
سېيىت ھاجى: ھۆرمەتلىك قارىم، بىلىپ تۇرۇپتىمەنكى، سىلى مەندىن بىرنەرسىنى يوشۇرۇۋاتىلا. ئەلۋەتتە، يۇرت قازىسى ئالدىدا يۇرتنىڭ ھېچقانداق مەخپىيەتلىكى يوشۇرۇلماسلىقى كېرەك.
ئابلىز قارىي: دېسەم تىلىم كۆيىدۇ، دېمىسەم دىلىم. ھېلىقى ئىقلىمشاھنىڭ ئوغلى غەنى بايۇەچچە كەپتىكەن. بۇرۇن ئۆزلىرىنىڭ كېلىپ قېلىشلىرىدىن خەۋىرىم بولماي قالغاچقا زىلەيخانى...
سېيىت ھاجى: جېدەل قىلغۇچى غەنى بايۇەچچىنىڭ ئۆزىمۇ؟
ئابلىز قارىي: دەل ئۆزى. يېنىدا تېخى ئون نەچچە يىگىتى بار.
سېيىت ھاجى: غەنى بايۇەچچە زىلەيخانىنى ئېلىش ئۈچۈن ھەرقانداق شەرتنى ئورۇنلىيالامدۇ؟
ئابلىز قارىي: ئۇ ئۆزىگە ياققان ئىش ئۈچۈن ھەممىنى قىلىدۇ.
سېيىت ھاجى: ئۇنداقتا مۇنداق بولسۇن...

12. مىسكىنلەر قايغۇسى

گۈگۈم، كەنت ياقىسىدىكى ئېرىق بويى.
قادىر ھېمىت، مۇسا بوۋايلار بۇ يەرگە جەم بولغان. يەنە 25

ياشلار چامىسىدىكى بىر يىگىتمۇ بار. ئۇ ـــ نامرات دېھقان باقى.

مۇسا بوۋاي: مىڭبىر جاپادا ئەكەلگەن بىر ئېرىق سۇنى ئا-خىر ئابلىز قاريي پوكىنىغا باستى. مۇشۇ ھەپتە ئىچىدە يامغۇر ياغمىسا، چامغۇرمۇ تېرىيالمايمىز.

قادىر: ھەي، قاچانمۇ تۈگەركىن بۇ قايغۇ. ئابلىز قارىينىڭ سېيىت ھاجىنى كۆرۈپلا يۈرىكى يوغىناپ كەتتى. ئۆتكەندە سې-يىت ھاجى كەلگەن كۈنى بۇ ئىپلاس قاريي مۇسا ئاكامنىڭ ئالـ-قانچىلىك يېرىنى تارتىۋالماقچى بولغاندا بىز ئەدىپىنى بىر بې-رىۋىدۇق. ياۋاشلاپ كېتىۋىدى. مانا ئەمدى ئابدۇللادىن ئۆچىنى ئېلىۋاتىدۇ.

باقى: سېيىت ھاجىنىڭ ئەپتىدىن ئۈنى خېلى تۈزۈك ئادەم چاغلىۋىدىم، قارىغاندا ئۇمۇ ئابلىز قارىينىڭ تەرىپىنى ئالىدە-غاندەك.

مۇسا بوۋاي: باي باينىڭ گېپىنى قىلمىدۇ ـ دە!

ھىممەت: ياق، سىلەر تولىمۇ كوتا ئويلايدىكەنسىلەر. سېيىت ھاجى ئەسلىي رەھىمدىل ئادەم، ئۆتكەندە ئۆستەڭدە بۇ كىشىنى كۆرۈپ ئىچىمنى بىر بوشىتىۋالاي، دېدىم ـ دە، كۆزۈمنى يۇمۇپ سۆزلەۋەردىم. ھەرقايسىڭلارمۇ پۇلغا ئېرىشتىڭلار. ئەگەر ئابلىز قارىيغا شۇنداق سۆزلەرنىڭ ئوندىن بىرىنى قىلغان بولسام، گۇ-مان يوقكى، بەش تەڭگە ئېلىش تۈگۈل 50 دەررە يەيتتىم.

مۇسا بوۋاي: ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، ھىممەت ئاخۇن، سە-لى سېيىتتىن ئالغان بەش تەڭگە ئۇچۇن بەش قېتىم ئۆلۈپ ـ تېرىلەملىكىن دەيمەن.

ھىممەت: ئۇنداقمۇ بولماس. قىزىل يۇز، ساقال ـ سۇمبات بىلەن قىلغان لەۋزىگە ۋاپا قىلار.

قادىر: قېرىنداشلىرىم، ئابدۇللانى قانداق قىلىپ قۇتۇلدۇ-رۇڭلىشنىڭ يولىنى ئىزدەپ كۆرمەمدۇق؟

باقى: دۇرۇس، ئابدۇللا ئۇ بەچچىخەرنىڭ سولاقخانىسىدا بىر كۈن كۆپ ياتسا، بىر كۈن جىق ئازاب تارتىدۇ.

ھىممەت: گېپىڭلارغۇ توغرا، مېنىڭچە، سېيىت ھاجىم ئابدۇللانىڭ تۇتۇلۇپ كەتكىنىنى ئۇقمايدۇ. ئۇقسا ئىدى، جەزمەن قويۇپ بېرەتتى.

مۇسا بوۋاي: چۆچۈرىنى خام سانىمايلى، شۇنچە جىق غوۋغا بىلەن بولغان ئىشنى ئۇقماي قالامدۇ؟

ھىممەت: ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

مۇسا بوۋاي: مىراببېگىم بىلەن مەسلىھەتلەشكەن تۈزۈك.

13. قازىلىق ھۆكۈم

پېشىن مەزگىلى، ئابلىز قارىيىنىڭ چوڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدى. دېھقانلار، كاسىپلار ئابلىز قارىيغا ئابدۇللانى قويۇپ بېرىش ھەققىدە تەلەپ قويماقتا. بۇ يەردە قادىر، ھىممەت، باقى ۋە باشقىلار بار. مۇسا بوۋاينى باقى يۆلەۋالغان. ئابلىز قارى زىندىپاي ئۇستىدە تۇرۇپ چېچىلىپ سۆزلىمەكتە: توۋا قىلىڭلار، جاماەت، پېقىر ئاللانىڭ مۆمىن بەندىسىدۇرمەن. يەنە كېلىپ بۇيۇك ئاق پاشانىڭ پۇقراسىمەن. مېنىڭ ئابدۇللانىڭ ئۇشۇقىلۇقىغا بەرگەن جازايىمدىن چاتاق تېپىشقا قانداق جۇرئەت قىلىۋاتىسىلەر؟

باقى: نېمىشقا خاتىپ ئاۋۋال مۇشت ئاتىدۇ؟

تۆمۈرچى قادىر: ئابدۇللا سۇ باشلاپ كىرىشكە ئاز تەر تۆكـ

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

تىمۇ؟

ئابلىز قارىي تېخىمۇ ئەزۆەيلىمەكتە: سىلەر تەقدىرى ئاپەت-تىن تۆرەلگەنلەر گۇناھلىق ئىش قىلىپ، ئەكسىلگەن سۇمۇ توختاپ كەتتى. بۇلاقلارنىڭ كۆزى تىندى. مۇبادا تېخىمۇ ھەددىڭلاردىن ئاشساڭلار، ئاللا سىلەرگە يەنە ئاغرىق ـ سىزلاق ئەۋەتىدۇ. ۋەيران بولىسىلەر!

مۇسا بوۋاي: تولا گەپ ساتماڭ، قارىي. قېنى يۇرت دەۋا ـ دەستۇر ئىشلىرىنىڭ قانىسى سېيىت ھاجى؟ گۇناھىنىڭ كىمدە ئىكەنلىكى توغرىسىدا بىرنېمە دەپ باقسۇن؟

باقى: قېنى ئاكاڭنى قىچقار، بۇگۇن ئابدۇللانى قېتىمىزغا ئالماي قايتمايمىز.

سەپ ئىچىدە قاتتىق چۇقان.

شۇ چاغدا ئابلىز قارىينىڭ كەينىدە تۇرۇپ ئەھۋالنى كۆزد-تىۋاتقان ھاپىز ئىشنىڭ قاملاشمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ غىپىدە دەرۋازا ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ. سېيىت ھاجى جامائەت ئالدىدا مۇلايىم قىياپەتتە پەيدا بولىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: مۇسۇلمان قې-رىنداشلىرىم، مەن نامازدا بولۇپ قېلىپ، بولغان ئىشلاردىن خە-ۋەرسىز قاپتىمەن. شۇنداقتىمۇ، پېقىرنىڭ كۆڭۈل كۆزى كۆرۈپ تۇرۇپتۇ. ئابلىز قارىم بىردەملىك ئاچچىقىدا ئابدۇللا ئاخۇننى رەنجىتىپ قويۇپتۇ. مىرابېگىمگىمۇ ئازار بېرىپ قويۇپتۇ. بۇ نۆۋەت ئەپۇ قىلىشقايلا. دىنىي ئىسلام قائىدىلىرىدە ئاداۋەت ساقلاشنىڭ ئۆزى گۇناھتۇر. بۇگۇن ئابدۇللا ئاخۇن قويۇپ بېرد-لىدۇ. ئۇنىڭ ئىنساب ۋە تەۋپىق بىلەن دىنىي ئىسلام قائىدىلە-رىگە رىئايە قىلىشى ئۈچۈن ئامىن!

ئابلىز قارىي دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ تۇرۇپ سېيىت ھاجىغا

هەيرانلىق بىلەن قارايدۇ. سىيىت هاجى ئۇنىڭغا بېشىنى مەنە-
لىك لىڭشىتىپ قويىدۇ.

توپ ئىچىدە ھېمىت مۇسا بوۋايغا سۆزلىمەكتە: دېمىدىمۇ؟ سىيىت هاجىم ئىسلامنىڭ مۇقەددەس جايلىرىدا تەلىم كۆرگەم زات.

14. هاياتلىق يامغۇرى

كەچ، ئابلىز قارىينىڭ مېهمانخانىسى. سىيىت هاجى سۆز-
لىمەكتە:

— كەمىنلىرى بۇيۇك ئوروس ئېلى تەرەپتىن يۇرتلىرىغا كېلىپ سودا ئىشلىرىنى ماڭدۇرۇش ۋە يۇرت مۆتىۋەرلىرى پې-
قىرغا ئىنئام قىلغان ئىمامىلىق بىلەن قازىلىق ۋەزىپىسىگە لايىق بۇيۇك ئىسلام شەرئىتى ۋە ئاق پاشانىڭ تەرتىپلىرىنى يولغا قو-
يۇش خۇسۇسىدا هەرقايسىلىرىنىڭ قېرىنداشلارچە ياردەمگە ئې-
رىشتىم.

ئىشىك ئېچىلىپ رەسۇل ۋە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن سۆيۈرگە ئاخۇن كىرىپ كېلىدۇ.

سىيىت هاجى تەكەللۇپ بىلەن مۇنداق دەيدۇ: كەلسىلە، بې-
گىم. ئۆزلىرىنىڭ پېقىر ئۆتكۈزگەن مىننەتدارلىق بەزمىسىگە قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن بەكمۇ خۇشالمەن.

هاپىز: مەنمۇ خۇشالمەن.

ئابلىز قارى: مەنمۇ...

سۆيۈرگە ئاخۇن چەتتىرەك ئولتۇرىدۇ. سىيىت هاجى سۆزى-
نى داۋام قىلىدۇ: خوش... ئابلىز قارىمنىڭ هەمدە يۇرت ئەھلى-

www.uyghurkitap.com

ـنىڭ تەلىپىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئورۇس ئېلىدىكى ھاكىمدارلىرىـ
ـمىزغا ئەۋەتكەن ئىلتىماسىممۇ قوبۇل كۆرۈلدى.

ئابلىز قارىي: شۇكۇر، خۇداغا شۇكۇر.

سېيىت ھاجى: خوش... دېمەكچىمەنكى، بۇ يۇرتنىڭ ئەڭ چوڭ ھاكىمى بولمىش ئابلىز قارىمنىڭ بۇ يىراق يۇرتنى ئورۇس ئېلىنىڭ ئۆز بايرىقى ئاستىدىكى ھەرقانداق بىر پارچە زېمىنغا ئوخشاش خەير ـ ئېھسان ۋە قانۇن بىلەن تەمىن ئېتىش، بۇيۇك ئورۇس سودىگەرلىرى سودا ئىشلىرىنى باشقۇرۇش، رۇسىيە قەرز پۇلى بىلەن ئەتلەس ـ گىلەمچىلىك ئۇستىخانىلىرى، قاشتاش، ئالتۇن كانلىرى قۇرۇش، بارلىق ئورۇس پۇقرالىرىنى ئورۇس قا-نۇنى بويىچە باشقۇرۇش توغرىسىدىكى تەلىپى ماقۇل كۆرۈلدى. يەنە بىر خۇش خەۋەر شۇكى، بۇگۈن مۇشۇ بەزمىمىزدىكى بارلىق مۆتىۋەرلەرگە ئالدى بىلەن ئورۇس پۇقراسىلىق گۇۋاھنامىسى تارقىتىلىدۇ.

ئابلىز قارىي: يائاللا، ئۇلۇغ ئەلنىڭ پۇقراسى بولۇشنى كىممۇ لايىق كۆرمەس؟...

ئۇ كۆزىنىڭ قىرىدا سۈپۈرگە ئاخۇنغا قارايدۇ.

سېيىت ھاجى پەتنۇس بىلەن گۇۋاھنامە تارقىتىشقا باشلايـ-دۇ. ئابلىز قارىي، خاتىپ، جاپپار موللا، رەسۇل خۇشاللىقى ئىچ ـ ئىچىگە پاتمىغان ھالدا گۇۋاھنامە ئېلىشىدۇ. سېيىت ھاجى پەتـ-نۇسنى سۈپۈرگە ئاخۇنغا تەڭلەپ گۇۋاھنامە ئېلىشقا دەۋەت قىـ-لىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن مۇنداق دەيدۇ: ھاجىم، پېقىر ئورۇس پۇقراسى بولۇش شەرىپىگە لايىق ئەمەسمەن.

ئابلىز قارىي يۈگۈرۈپ كېلىپ سالا قىلىدۇ: ھۆرمەتلىك بېـ-گىم، ئاداۋەت ساقلاشمايلى. ياخشىسى، باشلىرىغا قونۇشقا ئەگىۋاتـ-

قان بەخت قۇشىنى ئۇركۈتۈۋەتمەسلىكلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن.

سەيىت ھاجى، ھاپىز، جاپپار موللا: «دۇرۇس... دۇرۇس» دەپ-يىشىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن تەمكىن ھالدا مۇنداق دەيدۇ: بۇ بەخت قۇ-شىمۇ ياكى قۇزغۇنمۇ، ھازىر بۇنىڭغا بىرنەمە دېمەكىم تەس. ئىشقىلىپ، بەخت قۇشى بولۇپ كۆرۈنگەندىمۇ، ئاخىر جاھالەت چىللامدىكىن دەيمەن.

سەيىت ھاجى: يوقسۇ، ئۇ مەيلى قانداق قۇش بولسۇن، ئاللا-نىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇچۇپ كەلگەن.

سۈپۈرگە ئاخۇن: ئۆز ئۇۋىسىدىن يىراقتا ئۇچقان قۇش ئەل-ۋەتتە ئولجا كۆزلەيدۇ.

ئابلىز قارى تىترەيدۇ: مىرابىگى، ئاغزىمىزنى قويۇۋەتمەيلى.

سۈپۈرگە ئاخۇن: قويۇۋېتەي - قويۇۋەتمەي، ئىشقىلىپ، ئۇ-رۇسقا پۇقرا بولمايمەن.

ئابلىز قارى تېخىمۇ ئەسەبىيلىشىپ ۋارقىرايدۇ: ئورۇس پۇقراسى بولمىغان كىشىنىڭ ئورۇس پادىشاھىغا سادىق ھۆ-كۈمرانىنىڭ قول ئاستىدىكى يۇرتقا مىرابىگى بولالمايدىغانلىقى-نى ئۇنتۇمىسىلا.

سۈپۈرگە ئاخۇن: ھاقارەتلىك مىراب بولغۇچە، ئۆز يېرىمنىڭ پۇقراسى بولغىنىم ئەۋزەل!

ئۇ تەمكىن ھالدا چىقىپ كېتىدۇ.

16. بازاردا

چۇش مەزگىلى، بازار كۈنى.

بازاردا مىغ ـ مىغ ئادەم. سۈپۈرگە ئاخۇن ساددا كىيىنىپ كىشىلەر توپىنى ئارىلاپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ كۆزى يول ياقىسىدا تىلەمچىلىك قىلىۋاتقان مۇسا بوۋايغا چۈشىدۇ. بوۋاينىڭ يېنىدا نەۋرىسى نىياز. بوۋاي كىشىلەرگە نالە قىلىپ تىلىمەكتە: ئى، ئاللانىڭ شەپقەتلىك بەندىلىرى، يېتىم نەۋرەمگە ئىچىڭلار ئاغرىسۇن، بىر ياماق سەدقە قىلىڭلار!

بازاردىن ئۆتكەن مەپە بوۋايغا لاي چاچرىتىپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. مەپە ئىچىدە سېيىت ھاجى ۋە پەرەنجىلىك زىلەيخان غىل ـ پال كۆرۈنىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن بوۋاينىڭ يېنىدا توختايدۇ ۋە ئۇنىڭ ھالىغا ئىچ ئاغرىتىپ، يېنىدا بار بولغان ھەممە داچەنلەرنى بوۋاينىڭ قولىغا تۇتقۇزىدۇ. قولىغا شۇنچە كۆپ داچەن چۈشكەن بوۋاي نەيازدىن سورايدۇ: بالام، بۇ ساخاۋەتلىك كىشى كىم؟

نىياز: مىرابباىگىم، دادا.

بوۋاي قول ئۇزارتىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن ئۇنىڭ قولىنى تۇتىدۇ.

ئۇ بوۋايغا مۇنداق دەيدۇ: يۈرسىلە، بوۋا، چايخانىغا بېرىپ بىرنېمە يەۋالايلى.

كىشىلەر توپى ئىچىدە بىر تاغار ئەسكى ـ تۈسكىلەرنى كۆتۈرگەن ئابدۇللا كۆرۈنىدۇ. ئۇ مۇسا بوۋاينى يۆلەشتۈرۈۋاتقان سۈپۈرگە ئاخۇننى كۆرىدۇ. ئۇ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ كۆز يېشى قىلىدۇ. ئابدۇللا سۈپۈرگە ئاخۇننىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: مىرابباىگىم... ـــ دەيدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن: مېنى ئەمدى مىرابباىگى، دېمەڭلار...

17. ئاخىرقى تەدبىر

كەچ، سۈپۈرگە ئاخۇنىڭ ئۆيى.

بۇ يەرگە سېيىت ھاجى ئەڭ ئاخىرقى ئەيۋەشكە كەلتۈرۈش تەدبىرىنى ئىشقا سېلىش ئۈچۈن كەلگەن.

سېيىت ھاجى: ھەرقانداق ئەقىل ئىگىسى يىراقتا قاراپ ئىش قىلىدۇ. يېقىنىنى ئالساق، مەنچىڭ خانلىقىنىڭ تەختى لەڭشىپ قالدى. ئۇلار يېقىلسا ئەمدى قايتىپ كېلەلمەيدۇ. ئۇلار قايتىپ كەلسە سىلىگىمۇ خوۋلۇق يوق. ئۇلارنىڭ ئۇستىدە كۆتۈرگەن ئىسيان بەلكى ئاسانلىقچە ئۇلارنىڭ ئېسىدىن چىقماس.

سۈپۈرگە ئاخۇن: بىز ئەلگە زۇلۇم سالغۇچى مۇشتۇمزورلار ئۇستىدىن ئىسيان كۆتۈردۇق. ئەمدىلىكتە ئۇلاردىن قورقۇپ ياتلارنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىش ئانچە ئەقىل بىلەن ئىش قىلىش ھېسابلانماس.

سېيىت ھاجى: ئاخىرىدا مالال كەلمىسە، مۇسۇلمانچىلىق بۇرچۇم ئۈچۈن گېپىمنى ئوچۇق قىلىۋالايكى، گۇناھلىق يولدىن قايتىپ، پۇقرانى ئىتائەتمەن بولۇشقا ئۇندەپ، گۇۋاھنامىدىن ئىبارەت مەرھەمىتىمىزنى قوبۇل قىلىشلىرىنى، پۇقراغا ئۆرنەك بولۇشلىرىنى ئۆتۈنىمەن.

سۈپۈرگە ئاخۇن ئىشەنچ بىلەن مۇنداق دەيدۇ: گۇناھلىق ئىش قىلمىغىنىمغا، ئۆز ۋەتىنىمنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتى يولىدا پۇقرا بىلەن بىر نىيەتتە ئىكەنلىكىمگە ئىمانىم كېپىل. شۇڭا، بۇ مەرھەمەتلەرنىڭ ھەرقاندىقى پېقىرغا لايىق ئەمەس.

سېيىت ھاجى ئاچچىقلىنىدۇ: كېيىنكى پۇشايمان ئۆزىگە

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دۇشمەن.

سۇپۇرگە ئاخۇن: پۇشايمان قىلمايمەن.

18. سېخىيلار نېمە دەيدۇ

كۇندۇز نامازدىن يانغان چاغ، مەسچىت ئالدى.

سېيىت ھاجى جەددىي تۇس ئالغان. ئۇ سۆزلىمەكتە:

يۇرت بىدئەتلىك بىلەن تولماقتا. ئىتائەتتىن باش تارتقۇ-چىلار پۇقرانى يامان يولغا باشلىماقتا. مۇشۇنداق كۇنلەردە پېقىر ئاللا قۇدرىتىنى نامايان قىلىش ۋە مۇسۇلمان شەرىئىتىنى جارى قىلىش يولىدا پۇقرانى ئىتائەتكە چاقىرىمەن. بۇنداق ئاسىي - گۇناھكار بەندىلەرگە رەھىم - شەپقەت قىلىش ئاللانىڭ ئىرادىسىگە مۇخالىپتۇر.

جامائەت ئارىسىدا غۇلغۇلا.

ئابلىز قارىي: ئاللا ئىرادىسىگە، يۇرتنىڭ باشباشتاقلىقىنى تۇزەش مەقسىتىگە لايىق، بۇگۇن بارلىق مۇسۇلمانلارغا نىكولاي پادىشاھقا پۇقرا بولۇش گۇۋاھنامىسى تارقىتىلىدۇ. بىر چاغلاردا سېيىت ھاجىم پۇقرانىڭ دەردىگە يېتىپ بەش تەڭگىدىن ئىنئام قىلغانىدى. گۇناھكار قەرزدارىدىن قەرزنى قايتۇرۇۋېلىشمۇ دىنىي قائىدىلىرىمىزگە ئۇيغۇن. شۇڭا، ھەربىر قەرزدار پۇقرالىق گۇۋاھنامىسى ئېلىشى ياكى پۇلنىڭ ئۆسۈمى بىلەنلا مۇشۇ يەردە قايتۇرۇشى لازىم. كىمكى ئاق پادىشاھقا پۇقرا بولۇشتىن باش تارتسا، ئاللانىڭ قەھرىگە ۋە ئېغىر مېھنەتكە مەھكۇم بولغۇسىدۇر.

سېيىت ھاجى: مۇنداق بىر قانۇن ئېسىڭلاردا بولسۇنكى، كىمكى خاقان پۇقرالىقىدىن ۋاز كېچىپ، ئاق پاشاغا پۇقرا بولسا

ئالۋان ـ سەيسە، سۇ بېجىدىن قۇتۇلىدۇ.

جامائەت ئۇنچىقمايدۇ.

ئابلىز قارىي: قېنى تەڭگىلەرنى چىقىرامسىلەر ياكى گۇۋاھنامە ئالامسىلەر؟

پۇقرا ئىچى جىم.

توپ ئىچىدە تۇرغان ھېممەت بارماقلىرى بىلەن كۆڭلىدە نېمىلەرنىدۇر سانايدۇ ۋە توپنى يېرىپ بېشىنى سالغىنىچە پەشتاقا قاراپ ماڭىدۇ. كىشىلەر ئۇنى نەسىھەت بىلەن توسماقچى بولىدۇ. ئەمما، ئۇ بېشىنى چايقاپ رەت قىلىدۇ. سېيىت ھاجى، ئابلىز قارىينىڭ چىرايىغا كۆلكە يۈگۈرىدۇ. ھېممەت ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇلارغا تىكىلىپ قارايدۇ ۋە گۇۋاھنامىنى ئېلىپ قويىنىغا سالغىنىچە تېز ـ تېز مېڭىپ كىشىلەر ئارىسىدا غايىب بولىدۇ.

ئابلىز قارىي جامائەتكە ۋارقىرايدۇ: قېنى ھېممەت ئاخۇندەك ئەقلى بىلەن ئىش قىلىدىغان ئىتائەتمەنلەر بارمۇ؟

19. قۇرۇلۇش ئورنىدا

كۈندۈز، كەچ كۈز، دەرەخلەر غازاڭ تاشلىماقتا.

ئابلىز قارىينىڭ ئوردىسىنىڭ بىر تەرىپىگە ھەشەمەتلىك مەدرىسە بىناسى، قورۇ ـ جاي سېلىنماقتا. بىچارە دېھقانلار ـــ گۇۋاھنامە ئېلىشتىن باش تارتقانلار ياغاچ ـ تاش توشۇماقتا. ئىشلەمچىلەر ئارىسىدا ياغاچ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان سۇپۇرگە ئاخۇنمۇ ئالاھىدە كۆزگە چېلىقىدۇ. بىر تەرەپتە قادىر قىزىپ كەتكەن تۆمۈرنى بازغانلىماقتا. باقى ياغاچ يونۇماقتا. ئىشلىگۈچىـ

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

لەرنى خاتىپ ۋە رەسۇل نازارەت قىلماقتا. سېيىت ھاجى مۇھەد-
دىس (ئارخىتېكتور ـــ قۇرۇلۇش لايىھەلىگۈچى) نامى بىلەن
رۇسىيەدىن ئېلىپ كەلگەن ئابدۇراخمان ھۇنەرۋەنلەرگە ئۇنى -
بۇنى بۇيرۇپ يۈرمەكتە. ئابدۇراخمان ـــ سېيىت ھاجى تەشكىل-
لەۋاتقان مەخپىي قوراللىق كۈچنىڭ ئىنستىرىكتورى.

20. چاقلار پىرقىرىماقتا

سېيىت ھاجىنىڭ قۇرۇلۇش بولغان يىپەك، شايى - ئەتلەس
كارخانىسى. ھويلىدا لاپاسلار ئاستىدا يىپەك تارتىۋاتقان چاقلار
پىرقىرىماقتا. پىلە قايناۋاتقان قازان بېشىدا دەرمانسىز قېرى ئا-
يالار ئىشلىمەكتە. بەزىلەر يىپەكنى ئۆرۈش، ئاقاق قىلماقتا.

چوڭ ئۆي. ئۇ يەردە قاتار كەتكەن توقۇش ئىستانوكلىرى. بۇ
يەردە ئابدۇللا دەپتىننى ئېرەنسىزلىك بىلەن ئىتتەرمەكتە. ئۇر-
چۇقلار ئايلانماقتا. بۇ يەردە ھاپىز نازارەت قىلماقتا.

21. بازاردىكى قىياپەتلەر

چۇشتىن بۇرۇن، بازار.

دوقمۇش - دوقمۇشتا قوللىرى يېرىلغان، ئورۇق - ئاجىز
بالىلار تىلەمچىلىك قىلماقتا.

دوقمۇش - دوقمۇشتىكى دۇكانلاردا تىزىلغان مالارغا
چاپلانغان سىلاۋىيان يېزىقىدىكى پېچەت ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

دۇكانلاردا كۆك كۆز مۇسۇلمانلار، رۇسلار قوتاز قۇيرۇقى
يەلپۇگۈچ بىلەن يەلپۇنۇپ ئولتۇرماقتا.

كوچىدىن 50 تۆگىلىك بىر كارۋان كولدۇرمىلىرىنى داڭگىرلىتىپ ئۆتىدۇ. دۇكاندىكى بىر سودىگەر كارۋان بېشىدىن سورايدۇ: جاھان بايلىقىنىڭ كۆزى بولمىش كارۋان كىمنىڭ ۋە نەگە كېتىۋاتىدۇ؟

كارۋان بېشى كۆرەڭلىگەن ھالدا جاۋاب بېرىدۇ: سېيىت ھاجىمنىڭ مۇقەددەس كارۋىنى، يېڭى زېمىننىڭ ئېسىل مالىلىرىنى يىراق ئەلگە ئېلىپ مېڭىۋاتىمىز!

سودىگەر دەيدۇ: سەپەرگە ئاللا يول بەرسۇن!

پەرەنجىلىك بىر دېھقان ئايالى دۇكان ئالدىغا كېلىدۇ ۋە بىر قاپ سەرەڭگە ئالماقچى بولىدۇ. سودىگەر ئايال بەرگەن پۇلنى غەزەپ بىلەن چۆرۈۋېتىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: نېمىدېگەن ئەقلى يوق خوتۇن سىز؟ بۇ يۇرتتا رۇبلى ئىشلەيدۇ.

22. سودا قىلىشقا رۇخسەت قىلمىدى

ئەتىگەن، بازار.

رەسۇلنىڭ يۇڭ ـ تېرە، ئۇچەي سېتىۋېلىش دۇكىنى. دۇكان خىزمەتچىسى بىر دېھقاندىن يۇڭ سېتىۋالماقتا. دۇكان ئالدىغا قولىغا دەررە تۇتۇۋالغان بىر كىشى كېلىدۇ. بۇ بازار نازارەتچىسى. بازار نازارەتچىسى ساتقۇچىغا ۋە سېتىۋالغۇچىغا دەيدۇ: ھوي، نېمە ئىش قىلىۋاتسىلەر؟

خىزمەتچى: ئازراق يۇڭ بار ئىكەن، شۇنى...

بازار نازارەتچىسى غەزەپ بىلەن ۋارقىرايدۇ: قۇلىقى ئاڭلىماس قانداق بېشىم كېشىلەر سەن؟ رۇسىيەنىڭ سودىگەرلىرىدىن ئۆزگە ھەرقانداق كىشىنىڭ بۇنداق مالىلارنى سېتىۋېلىشىغا بولـ

مايدىغانلىقى توغرىسىدىكى پەرماننى كۆرۈشمىدىڭمۇ؟

دۇكان ئىچكىرىسىدىن كۈلۈمسىرىگەن ھالدا رەسۇل چىقىپ كېلىدۇ.

رەسۇل: بۇ دۇكان مېنىڭ دۇكىنىم ئىدى.

بازار بېگى: ئۆزلىرىدە مۇنۇ گۆھەر بارمۇ؟ ــ ئۇ يانچۇقىدىن سودا قىلىش رۇخسەت گۇۋاھنامىسىنى چىقىرىدۇ.

رەسۇل: بۇنداق گۆھەرلەرنى بىزدەكلەرگە بېرىشمىدى.

نازارەتچى: ھە، بېرىشمىدىمۇ؟ بېرىشمىگەن بولسا، سودا قىلىشقا رۇخسەت يوق، دېگەن گەپ. بۇ قېتىم دۇكاندىكى مالالارنى مۇسادىرە قىلىش بىلەن قۇتۇلدىلا. ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا دۇكاننى تاقاشنى بۇيرۇيمەن.

رەسۇل يىلىنىپ: بۇ ئوقەت مېنىڭ ھاياتلىق يولۇمدىكى بىردىنبىر تايانچىم ئىدى.

نازارەتچى ئاچچىقلىنىپ ۋارقىرايدۇ: بۇ زېمىن كىمنىڭ زېمىنى؟ ئورۇس سودىگەرلىرىدىن ئۆزگە ھېچكىمنىڭ سودا قىلىشىغا رۇخسەت يوق. گەپ بىر، قۇلاق ئىككى.

ئۇلار دېھقانىنىڭ يۇڭىنى مۇسادىرە قىلىشىدۇ، دېھقان نالە قىلىدۇ.

23. ئۇلار قايقان تەييارلىماقتا

كۈندۈز، سېيىت ھاجىنىڭ مېھمانخانىسى.

سېيىت ھاجى ئابلىز قارىيدىن سورايدۇ: بۇ يۇرتتىن ئورۇس پۇقراسىلىق گۇۋاھنامىسى ئالغانلار قانچە كىشىگە يەتتى؟

ئابلىز قارى: ھەر 100 ئادەم ئىچىدە 40 ئادەم ھېسابىدا.

سېيىت ھاجى: بۇگۇن سوكۇف ئەپەندىنىڭ مەخسۇس خادىمى سوكۇفنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزدى. ھازىر پۈتۈن جۇڭگو قالايمىقانچىلىق ئىچىدە. مۇشۇ پۇرسەتتە بۇ يۇرتنى تېزدىن بىتەرەپ قىلىپ، ئەتراپقا كېڭىيىشنى تاپىلاپتۇ. بۇ ئىش ئۈستىدە تېخىمۇ كۆپرەك كۈچ چىقىرىلمىغاندا، سىلەر ھەم بىز ئۇلارنىڭ ئالدىدا يۈز كېلەلمەيمىز.

ئابلىز قارىي: جەزمەن... جەزمەن كۈچ چىقىرىمەن. بەزى شۇم خەۋەرلەرمۇ يوق ئەمەس. ئاڭلىشىمچە، سۈپۈرگە گۇۋاھنامە ئالغانلارغا: «ئالداندىڭلار، گۇۋاھنامىنى قايتۇرساڭلار پۇل يىغىش قىلىپ قەرزىڭلارنى تۆلىشىمىز» دەپتىمىش.

سېيىت ھاجى: يەنىچۇ؟

ئابلىز قارىي: رەسۇل سېيىت ھاجىم ئىماملىقنى تارتىۋالدى، سودا قىلدۇرمىدى دېگۈدەك.

سېيىت ھاجى: يەنىچۇ؟

ئابلىز قارىي: ئۆزلىرى ئابدۇللانى قويۇۋەتكەندىن كېيىن پۇقرانىڭ خورىكى ئۆسۈپ كەتتى. ئابدۇللامۇ قۇتراۋاتىدۇ.

سېيىت ھاجى: ھىم... سۈپۈرگىنىڭ ئەڭ كۈچلۈك يانتايىقى كىم؟

ئابلىز قارىي: ئابدۇللا.

24. «چەككە چىكىلدىماڭ»

كۈندۈز، سوغۇق چۈشكەن، مەسچىت ئالدىدا يۇرتنىڭ پۈتكۈل ئەرلىرى، ئابلىز قارىي سۆزلىمەكتە:

— جامائەتكە ئايان بولغايكى، يۇرتىمىزدىن پۇقرانىڭ

پاراڭانلىقى ۋە ئامانلىقى ئۈچۈن ئاق پاشا ئېلىگە بىر كارۋان ماڭدۇرۇلماقچى. بۇ كارۋانغا ئەسلىدىكى كارۋان خىزمەتچىلىرىدىن بىر باراۋەر كۆپ خىزمەتچى قوشۇلىدۇ. شۇڭا، بۇگۈن ئادىلىق ۋە كونا قائىدىلىرىمىزنى مەقسەت قىلىپ پۈتۈن ئەركەكلەرگە چەك تاشلىماقچىمىز. كىمگە چەك چىقسا شۇ كىشى ئۆزىنى بەختلىك ھېس قىلىپ، ئۆزىنى كارۋانغا بەخشەندە قىلىشى كېرەك. چەككە ئەلۋەتتە چىكىلداش يوق. قېنى باشلاڭلار!

جاپپار موللا نۇرغۇن چوكا سېلىنغان چۆگۈننى كۆتۈرۈپ كېلىدۇ. چوكىلارنىڭ بىر بېشى چۆگۈندە، بىر بېشى سىرتىدا.

جامائەت چوكا ئېلىشقا باشلايدۇ. بەزىلىرى ئالغان چوكىنىڭ بېشى قىزىل، بەزىسىنىڭ رەڭسىز. ھەممەيلەن چوكا ئېلىپ بولىدۇ. ھاپىز ئابلىز قارىيغا پىچىرلايدۇ: ئابدۇللا ۋە ھىممەت ئالغان چوكىنىڭ بېشى قىزىل.

ئابلىز قارى جاكارلايدۇ: قېنى قىزىل باشلىق چوكا ئالغانلار ئۇچ قەدەم ئالدىغا چىقىڭلار!

ئابدۇللا، ھىممەت قاتارلىق قىزىل چوكا ئالغانلار ئالدىغا چىقىدۇ.

ئابلىز قارى جاكارلايدۇ: قېنى چەككە چىكىلدىماڭ، دېگەن گەپ بار. كارۋانغا تەييارلىنىڭلار.

ھەممەت روھسىز ھالدا بېشىنى قاشلايدۇ. ئابدۇللا چەكنى تۈتۈپ تۇرغان ھالدا ۋارقىرايدۇ: چەك ئېلىشتىن بۇرۇن قانداق رەڭلىك چوكا ئالغانلار كارۋانغا بارىدۇ دېيىلمىگەنغۇ؟

25. رەسۇلنىڭ «جاسارىتى»

كېچە، مەدرىسە قۇرۇلۇشى ئورنى.

گۈلخان گۈرۈلدەپ يانماقتا. گۈلخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرغان ئادەملەر. سۈپۈرگە ئاخۇننىڭ قولىدا قەلەم ۋە قەغەز.

قادىر: يازايلى، سۈپۈرگە ئاكا، ئامبال ۋە دوتەيلەر سېيىت ھاجىنىڭ بۇنداق زوراۋانلىقىنى بەلكى ئۇقمىسا كېرەك.

باقى: ئەرز قىلساق بەلكى يەرلىك ھۆكۈمەت سېيىت ھاجىنىڭ ئەدىپىنى بېرەر.

سۈپۈرگە ئاخۇن يازماقتا. پۇقرالار سېيىت ھاجىنىڭ قىلمىشلىرىنى پاش قىلماقتا.

قۇرۇلۇش نازارەتچىلىرىدىن بىرسى بولغان رەسۇل دېھقانلارنى ئىزدەپ گۈلخان ئەتراپىغا كېلىدۇ. ئۇ ئەرز يېزىۋاتقانلارنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ گېپىنى ماراپ ئاڭلاشقا باشلايدۇ. ئۇ تېخىمۇ دىققەت بىلەن قۇلاق سالىدۇ.

دېھقانلار ئەرز يازماقتا:

— يۇرتنىڭ ئىمامى ۋە قازىسى بولۇۋېلىپ پۇقرالارنى ئاياغ ئاستى قىلغانلىقىنى يازايلى!

— سۇنى ئىگىلىۋېلىپ مۇشتۇمزورلۇق قىلغانلىقى چۈشۈپ قالمىسۇن!

— رۇبلى يۈرگۈزۈپ، سودىگەرلەرنى سودا قىلدۇرماي، خەقنىڭ مال - مۈلكىنى، يۇرتىمىزنىڭ قىممەتلىك نەرسىلىرىنى ئاق پاشا ئېلىگە توشۇۋاتقىنىنى يازسىلا!

گۈلخان ئەتراپىدىكى دېھقانلار ئەرزگە ئىمزا قويۇپ، بارماقلىرىنى باسماقتا.

سۈپۈرگە ئاخۇن جامائەتتىن سورايدۇ: تۈگىدىمۇ؟

رەسۇل ئۆزىنى باسالماي، گۈلخان ئالدىغا يۈگۈرۈپ بارىدۇ: مۇسۇلمانلار، مەنمۇ بار، مەنمۇ قول قويىمەن.

جامائەت ئىككىلىنىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن سورايدۇ: سىلى نېمىشقا ئىمزا قويىدىلا ئا-خۇنۇم؟ گۇۋاھنامىلىرى بارغۇ؟

رەسۇل: ھىم، قۇرۇپ كەتسۇن ئۇنداق ئەسقاتمايدىغان گۇۋاھنامە. قىسقىسى، مەندىن گۇمانلانماڭلار، بايا قىلىشقان گەپلىرىڭلارنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلىدىم. ھەممىسى مېنىڭ قۇلا-قىمغا ياقتى. مېنى ئاراڭلارغا ئېلىڭلار. مېنىڭ ئىمانىمنىڭ پاك-لىقىغا ئىشىنىڭلار!

26. قاري قورقۇنچتا

كەچ، ئابلىز قارىنىڭ ئۆيى.

ئابلىز قاري بىلەن ھەنىپە تاكاللاشماقتا.

ئابلىز قاري: بولدى خېنىم، ئاچچىقلىرىدىن يانسىلا، ئەگەر ئەقلىمىزدىن ئېزىپ زىلەيخاننى ھازىرلا غەنى بايۇەچچىگە بېرە-ۋەتسەك، ھاجىم بىزدىن بىراقلا يۈز ئۆرۈپ كېتىپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا پۇقرالار بىزگە نېمە كۈننى كۆرسىتىدۇ؟

ھەنىپە: غەنى بايۇەچچە ھەر كۈنى تويىنى تېزلىتىشكە ئادەم ئەۋەتىۋاتسا، قىز بالا تۇغقانغا تويامدىمەن؟

ئابلىز قاري: سېيىت ھاجىم پەيتى كەلگەندە تويىنى ئۆزۈم قىلىپ قويىمەن، دېدى. كەلگۈسىدە ئەنجانلاردا بولۇپ قالساق... ھەي، مانا، كەلگۈسى ئەنجاندا بولىدىغان ھەشەمەتلىك قوراللىرە-مىزنىڭ شەكلىنىمۇ ئابدۇراخمان ئەپەندىگە سىزدۇرۇۋالدىم.

ئۇ قويىنىدىن بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ يەرگە يايىدۇ.

شۇ چاغدا ئىشىك تاراقلاپ ئېچىلىپ سېيىت ھاجى، ھاپىز

ۋە ئابدۇراخمان كىرىدۇ.

ئابلىز قارىي ئۇلارنىڭ بۇنداق ھەيۋە بىلەن كىرىشىدىن چۆچۈيدۇ. سەيىت ھاجى بىر پارچە قەغەزنى ئابلىز قارىينىڭ ئالدىغا تاشلايدۇ: ھۆرمەتلىك تۆرەم، مانا بۇ ھۇنەرنى كۆرۈپ باقسىلا.

ئابلىز قارىي ھەيلىقى قەغەزنى ئېلىپ سىنچىلاپ قارايدۇ. كۆزلىرى چوڭ - چوڭ ئېچىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: بۇ... بۇ تۆھمەت! ئاللانىڭ بەندىلىرىگە چاپلانغان تۆھمەت!

سەيىت ھاجى: ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟

ئابلىز قارىي: پېقىر گۇناھكار، ئەمدى دوتەينىڭ ھۆكمىنى كۈتمەكتىن ئۆزگە ئامال يوق.

سەيىت ھاجى ۋارقىراپ كۈلۈۋېتىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: تۆرەمزىنىڭ يۈرىكى توخۇنىڭكىدىن چوڭ ئەمەس ئىكەن. بۇ ئەرز قولغا چۈشۈرۈۋېلىندى، تېخى ھۆكۈمەتنىڭ قولىغا يەتمىدى.

ئابلىز قارىي چوڭقۇر تىنىپ خاتىرجەم بولغان ھالدا دەيدۇ: شۈكۈر، خۇدانىڭ ئۆزى ساقلاپتۇ.

سەيىت ھاجى: ھەيلىغۇ بۇ ئەرز ھۆكۈمەتنىڭ قولىغا چۈشمىدى. چۈشكەندىمۇ ئۇلارنىڭ بىز ئاق پاشا پۇقرالىرىغا چىشى ئۆتمەيدۇ، شۇنداقتىمۇ ئەرزگە قول قويغۇچىلارنىڭ شۇنچىۋالا كۆپ بولۇپ كېتىشى دىققەتنى قوزغايدۇ. مۇشۇ ئىشلاردا ئاجىزلىق دەل ئۆزلىرىدە، قەدىناس تۆرەم.

ئابلىز قارىي: مەن ئاجىز، مەن گۇناھكار.

سەيىت ھاجى: ئەگەر بۇ ئىپلاس يۈرتنىڭ كەپسىز كۈپۈرلىرى ئاق پاشانىڭ ئەلچىسىگە ئاھانەت كەلتۈرىدىغان بولسا...

سەيىت ھاجى ئابلىز قارىينىڭ ئەنجاندىكى كەلگۈسى قورۇ -

جايلىرى سىزىلغان قەغەزگە ئوك پۈتىنى قويىدۇ.

27. كارۋان قايتتى

كۈندۈز، كەنت ياقىسىدىكى چوڭ يول.

ئېكراندا مۇنۇ خەت:

1912 ـ يىلى ئەتىياز.

كارۋاننىڭ قايتىدىغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەرنى ئاڭلىغان يۈرت ئەھلى بۇ يەردە كارۋان بىلەن بىللە كەتكەن قېرىنداشلىرىغا تەلمۈرۈپ تۇرماقتا.

ئۇلار يىراقلارغا قاراشماقتا.

يىراقتىن ئاڭلىنىۋاتقان قوڭغۇراق ئاۋازى يېقىنلايدۇ.

كىشىلەر بارغانسېرى ئالغا مېڭىشىدۇ.

كارۋان يېقىنلاپ كېلىدۇ.

ئالدىنقى تۆگىدە ھاپىز ئولتۇرىدۇ. ھاپىزنىڭ تۆگىسىنى ھېممەت يېتىلىگەن. ھېممەت يالاڭ ئاياغ، جۇدىگەن. ئۇنىڭ بېلىگە ئېسىلغان قاپاق سۇ يوقلۇقىدىن دېرەك بېرىپ پۇلاڭلاپ تۇرىدۇ. تۆگىلەرنىڭ ھەممىسىگە ئۈزۈن، ئەمما تار ساندۇقلار ئارتىلغان، تۆگىلەردە كۆپىنچە چەت ئەللىكلەر.

باقى كارۋان قاتارىغا كۆز سېلىپ چىقىپ يېنىدا تۇرغان سۇپۇرگە ئاخۇنغا مۇنداق دەيدۇ: ئاكا، ئابدۇللا كۆرۈنمەيدۇغۇ؟

سۇپۇرگە ئاخۇن ئالدىغا كېلىپ قالغان ھېممىتىن ھال سورايدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: ھېممەت ئاخۇن، ھارمىغايلا، ئابدۇللا-خۇن كۆرۈنمەيدۇغۇ؟

ھېممەت بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي، ئۇنچىقماي ماڭىدۇ. مۇ-

سا بوۋاي نەۋرىسىنىڭ يېتىلىشى بىلەن بۇ يەرگە كەلگەن.

مۇسا بوۋايمۇ ھەممىتتىن ئابدۇللانىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلمىدۇ، ھەممىت يەنىلا جىم مېڭىۋېرىدۇ.

باقى بىردىنلا بېرىپ ھەممىت يېتىلىگەن تۆگىنىڭ چۈلۈۋۈرىنى تۇتۇۋالمىدۇ. تۆگىسى توختاپ قالغان ھاپىز كۆرەڭلىگەن ھالدا شۇنداق دەيدۇ: قانداق جاھىل كىشىلەرسەن؟ ئابدۇللا دېگەنىڭ ئەركەشتام يولىدا جەننەتتىن جاي تاپتى.

جامائەت ھەيران بولىدۇ.

سۇپۇرگە ئاخۇن يەنە ھەممىتتىن سورايدۇ: ھەممىتاخۇن، بۇ زادى قانداق گەپ؟

ھەممىت بېشىنى سالغىنىچە ئۇندىمەيدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا بىر تۆگە ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ بولىدۇ، كىشىلەر قايغۇرىدۇ.

مۇسا بوۋاي بىردىن يىغلىۋېتىدۇ.

نىيازمۇ بوۋىسىغا ئەگىشىپ: دادا! دەپ ۋارقىرايدۇ.

كارۋان كەلگەن يولدا كۆتۈرۈلگەن قۇيۇن قامغاقلارنى دومىلاتماقتا.

28. كونسۇلنىڭ ئاقىللىقى

تۇن ھەسسە، سېيىت ھاجىنىڭ يېڭى پۇتكۇزۇلگەن قورۇسىنىڭ ئارقا ھويلىسى.

تۆگىلەردىن ساندۇقلار چۈشۈرۈلمەكتە. ساندۇقلاردا مىلىتسىقلار كۆرۈنمىدۇ. ئابدۇراخمان قاتارلىق بىرمۇنچە كىشى قورال توشۇماقتا.

سېيىت هاجى هاپىزدىن سورايدۇ: تەدبىرلىك هاپىزىم، ئىشلار قانداق؟

هاپىز: هەممىسى جايىدا. سوكۇف ئەپەندى پەقەت مىلتىقىنىلا كارۋاندىن ئەۋەتتى. ئۇ: «يولدا قاراقچىلار كۆپىيىپ كەتتى، مىلتىق بىلەن ئوق ـ دورىنى بىللە ئېلىپ مېڭىشقا بولمايدۇ» دېدى. كېيىنكى كارۋاندا ئوق ـ دورا ۋە مۇسۇلمان جەسۇرلىرى كېلىۋاتىدۇ.

29. تۇن قويىنى جىم ئەمەس

تۇن ھەسسە، تۆمۈرچى قادىرنىڭ پاكار ئۆيى.

مۇسا بوۋاي كۆرۈك باسماقتا. كۆيۈۋاتقان كۆمۈرلەر يالقۇن چاچراتماقتا.

قادىر تەرلەپ ـ پىشىپ تۆمۈرلەرنى بازغانلىماقتا.

سۇپۇرگە ئاخۇن سوقۇلغان قىلىچلارغا ئېكەك سالماقتا. باقى بىلەن قىلىچ بىلىمەكتە.

تۆمۈرچى قادىر ئۆزى ياسىغان مىلتىقنى كۆرسەتمەكتە.

سۇپۇرگە ئاخۇن مىلتىقنى قولىغا ئېلىپ ئۇ يەر ـ بۇ يېردىنى كۆزەتمەكتە. سىرتتىن شەپە ئاڭلىنىدۇ، باقى جامائەتنى ئاگاھلاندۇرىدۇ:

ـــ جىم، تاكتاكچىلار ئۆتۈۋاتىدۇ.

30. بۇ يولدىن كارۋان كەتكەن

ئەتىگەن. يۇرت دېھقانلىرى ئىككى ـ ئۈچتىن بولۇپ، ئاياللىرى قارىنىڭ تېرىلغۇسىنى قىلىشقا مېڭىشماقتا. ئۇلارنىڭ قو-

لىدا چولاق كەتمەن. سۈپۈرگە ئاخۇن چوڭ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا نېمىلەرنىدۇر ئىزدەۋاتقان نىيازنى كۆرۈپ قالىدۇ. سۈپۈرگە ئا-خۇن نىيازغا يېقىنلىشىدۇ.

نىياز چوڭ يولدىكى چېچىلىپ قالغان سامانلار ئارىسىدىن نېمىلەرنىدۇر ئىزدىمەكتە. كىشىلەر بىردىن - ئىككىدىن بالا-نىڭ ئارقىسىغا يىغىلماقتا. بالا يېنىغا چۈشكەن سايىدىن چۆچۈپ تۇرىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن نىيازدىن سورايدۇ: نېمە قىلىۋاتىسەن، ئوغ-لۇم!

بالا كەينىگە تۇتۇۋالغان قولىنى چىقىرىدۇ - دە، ئالىقىنىنى ئېچىپ سۈپۈرگە ئاخۇنغا كۆرسىتىدۇ.

نىيازنىڭ كىچىك ئالىقىنىدا ئىككى - ئۈچ تال دان.

ئالىقاندىكى دان بارغانسېرى چوڭايماقتا.

سۈپۈرگە ئاخۇن نىيازنىڭ ئالىقىنىغا يېنىشلاپ قارايدۇ.

دان بارغانسېرى چوڭايماقتا.

نىياز سۈپۈرگە ئاخۇنغا مۇنداق دەيدۇ: بوۋام كېسەل، دادام قايتىپ كەلمىدى. ئۆيدە بولسا يەيدىغانغا مۇشۇ نەرسىمۇ يوق.

جامائەت بالىلار ئەتراپىغا توپلانماقتا، ئون... يىگىرمە ... يۈز كىشى.

ھەممىت سەپ ئارىسىدىن چىقىپ بالىلارنىڭ يېنىغا كېلىدۇ ۋە كۆزىدىكى ياشنى سۈرتۈۋېتىپ نىيازنى قۇچىقىغا ئالىدۇ. نە-يازغا مۇنداق دەيدۇ: بىچارە يېتىم بالام، دادائ... دادائ ھاپىز چىلبۆرنىڭ...

كىشىلەر ھەممىتكە قارىشىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن سورايدۇ: نېمە ئىش، ھەممىت ئاكا؟

ئۇيغۇر كتاب تورىدىن www.uyghurkitap.com

31. ئەركەشتام يولدا

چەكسىز قۇملۇقتا كەچ. دۆڭە ـ دۆڭە قۇملار، قۇملۇقتا كارۋان كېتىۋاتىدۇ. تۆگىگە مىنىۋالغان ئابدۇللا مۇڭلۇق ناخشا ئېيتماقتا:

نەگە بارسەن قاغا،
ئەركەشتام دېگەن يارغا.
كۆزۈم تويسا تويغاندۇ،
يۈرىكىم تويمىدى يارغا.

تىترەپ داڭگىرلاۋاتقان كولدۇرما ئاۋازى قۇملارغا سىڭىپ يوقالماقتا. تۆگىلەر تاپانلىرىنى قۇمدىن تەسلىكتە سۇغارماقتا. يەنە چۆل. ئابدۇللا ناخشا ئېيتماقتا:

بۇ تاغلار، ئېگىز تاغلار،
غېرىبنىڭ يولىنى باغلار.
غېرىب ئۆلسە كىم يىغلار،
غېرىبقا غېرىب يىغلار.

كارۋان تاغلار ئارىسىدا ماڭماقتا.

جۇڭگو بىلەن رۇسىيەنىڭ غەربىي چېگرا سىدىكى مەلۇم چازا. ھاپىز بىر كىشىگە كۈچۈكلىنىپ تۇرۇپ، يۈك ـ تېرە، گىلەم ۋە قاشتاشلارنى ئۆتكۈزمەكتە. بۇ يەرگە ئابدۇللا بىر تاي يۈكنى يەلكىسىدە كۆتۈرۈپ كېلىدۇ. ھاپىز ئابدۇللاغا ياسالما ئوچۇق مۇئامىلە قىلىدۇ ۋە چېگرانىڭ ئۇ تەرىپىنى قولى بىلەن

كۆرسىتىپ تۇرۇپ: ئابدۇللاخۇن، ئەنە ئۇياق بۇيۇك رۇسىيە زېمىنى. ئۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار نىكولاي پادىشاھنىڭ ھەققىدە دۇئا قىلىپ تىنچ ۋە بايلىقتا ياشايدۇ. سىلى ئەگەر ئاشۇ زېمىندا ياشاشنى خالىسىلا، پېقىر ئۆز ئىنسىمدەك كۆرۈپ يولغا سالىمەن، — دەيدۇ.

ئابدۇللا ھاپىزغا ھومىيىدۇ: ئۆزلىرىنىڭ بۇ بايلىقتا زېمىنىنى تاشلاپ قۇملۇقتىكى نامرات يۇرتقا بېرىشلىرىدىكى مەقسىتى نېمىكەن؟

ھاپىز سەل دۇدۇقلايدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: بۇنى بۇرادەرلىك يارىدەم قولىنى سۇنۇشتىن ئۆزگە، يەنە باشقا مەنىدە چۈشىنىش مۇمكىن ئەمەس. ئەمما، پېقىر ئۆزلىرىنى قېرىنداش ھېسابلىغىنىم ئۈچۈن بۇ بايلىقتا، مەمۇرچىلىق يۇرتتا قېلىشلىرىنى تەۋسىيە قىلاتتىم.

ئابدۇللا مەسخىرە ئارىلاش مۇنداق دەيدۇ: پۇقرا بايلىقات، ئەركىن ئىمىش تېخى. ئەنە ئۇياققا كۆزلىرىنى يوغانراق ئېچىپ قاراپ باقسىلا!

چېگرانىڭ ئۇ تەرىپىدە ئاجىز، جۇل - جۇل كىيىملىك مۇسۇلمانلار يوغان گەۋدىلىك بىر چەت ئەللىكنىڭ قامچىسى ئاستىدا يۈك توشۇماقتا. بىر قېرى كىشى يىقىلىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ باش - كۆزىگە قامچا ياغماقتا.

يېرىم كېچە. كارۋان قايتىش يولىدىكى قونالغۇ.

ئەتراپ جىمجىت. بىر ياقتا ئۇلۇغساي دەرياسى شارقىرىماقتا. ھىممەت ياتقان يېرىدىن ئويغىنىپ، يېنىدا ئابدۇللانىڭ يوقلۇقىنى ۋە ئەسكى پالاسلارنىڭ چېچىلىپ ياتقانلىقىنى كۆرىدۇ.

ئۇ قانداقتۇر بىر شەپە ئاڭلاپ قورايلار ئارىسىدىن ماراپ دەريا تەرەپكە ماڭىدۇ. ئۇ ھاپىز ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنىڭ ئابدۇللانى دەريا قىرغىقىغا ئېلىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ. ئۇ چۆچۈيدۇ ۋە تېۋىش چىقارماي ئۇلارغا ئەگىشىپ دەريا قىرغىقىغىچە بارىدۇ. ھاپىز ئابدۇللانىڭ ئاغزىغا تىقىلغان لاتىنى ئېلىۋېتىدۇ.

ئابدۇللا ھاپىزغا سۆزلەيدۇ: توختا، ئىپلاس، ئۆلۈش ئالدىدا تۇغۇلغان يۇرتۇمغا بىر قارىۋالاي.

ھاپىز ھىجىيىپ مۇنداق دەيدۇ: ئۆلۈشۈڭگە كۆزۈڭ يەتتىمۇ؟ مانا بۇ ياخشى. ئەمما، سېنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزالايدىغان بىرلا يول بار. ئۇ بولسىمۇ، ئاق پاشاغا پۇقرا بولۇش گۇۋاھنامىسى ئېلىش، ئوروس ئېلىنىڭ سائادەتلىك تۇرمۇشىنى پۇقرالارغا ئېيتىش، سۇپۇرگىدىن يۇز ئۆرۈش توغرىسىدا تىلخەت بېرىش.

ئابدۇللا غەزەپ بىلەن جاۋاب بېرىدۇ: ھوي، ئىپلاسلار، خۇدانىڭ نامىنى سېتىپ ئادەم ئۆلتۈرىدىغان جاللاتلار! مەن ساڭا ھېچقاچان تىلخەت بەرمەيمەن.

ھاپىز جىددىيلىشىدۇ: ئۆلۈشكە رازىمۇ سەن؟

ئابدۇللا: مېنى باش ئەگدۈرمەن دەپ ئاۋارە بولۇشما!

ھاپىز ئادەملىرىگە بۇيرۇق قىلىدۇ. ھەمىت غەزەپتىن لېۋىنى چىشلەيدۇ. ئۇنىڭ كالپۇكىدا قان.

ھەمىت يانچۇقىدىن گۇۋاھنامىنى چىقىرىپ پارچە - پارچە قىلىپ مىجىقلايدۇ.

32. تاشقىن

كۈندۈز، سېيىت ھاجى ھويلىسىنىڭ ئىچى.

دەرۋازىغا ئۇدۇل قارايدىغان ئۆيدە سېيىت ھاجى، ئابلىز قارى، ھاپىز، جاپپار موللا، ئابدۇراخمان قاتارلىقلار بار، دەرۋازا سىرتىدا مىڭلىغان دېھقانلارنىڭ چۇقانلىرى:

— سېيىت ھاجى يۇرتىمىزنى قايتۇرۇپ بەرسۇن!

— ئابدۇللاخۇنۇمنىڭ جېنى ئۈچۈن جان ئالمىمىز!

— ئالغان گۇۋاھنامىنى قايتۇرىمىز!

— مۇناپىق ئابلىز قارىينى دارغا ئاسايلى!

ئۆينىڭ ئىچىدىكىلەر ۋەھىمگە چۈشمەكتە.

سىرتتىن خاتىپ ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كىرىپ كېلىدۇ: ۋاي، ۋاييەي، بولمىدى، توپىلاڭچىلار دەرۋازىنى بۇزاي دەپلا قالدى.

ئابلىز قارى: ئەقىل كۆرسەتسىلە، ھاجىم، قانداق قىلىپ بۇ غوۋغادىن قۇتۇلالايمىز؟

سېيىت ھاجى مۇنداق دەيدۇ: توپىلاڭ قىلغانلار مۇشۇ يۇرتىنىڭ مۇرتىلىرى. ئەگەر دەرھال جىمىقتۇرمىسىلا...

ئابلىز قارى يىغلامسىراپ: قورقمەن... قورقمەن!

سىرتتا چۇقان بارغانسېرى ئۇلغىيىدۇ.

دەرۋازا ئۇرۇلۇشقا، غىچىرلاشقا باشلايدۇ.

تاشقىرىدىن بىر كىشى كىرىپ مەلۇم قىلىدۇ: ھۆرمەتلىك ھاجىم. ئىش چاتاق، ھاپىزنى چىقىرىپ بەرمىسە، ھاپىزنى قازى بىلەن قوشۇپ جادۇغا باسىمىز، دەپ ۋارقىرىشۋاتىدۇ.

ساراسىمىگە چۈشكەنلەر سېيىت ھاجىغا ئامال تېپىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلىشىدۇ.

سېيىت ھاجى بىردەم ئويلىۋالغاندىن كېيىن كەسكىن ھالدا: ھاپىزنى باغلاڭلار! دەيدۇ.

ھاپىز قورقۇپ جېنى چىققان ھالدا يالۋۇرىدۇ: ھاجىم، ئاب-

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

دۆللانى كۆزدىن يوقىتىشتا ئۆزلىرىنىڭ دېگەنلىرىگە رىئايە قىلىۋىدىم. ئەمدى مېنى ئۇلارنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ بەرسىلە، ئۇلار مېنى قىيما - چىيما قىلىۋېتىدۇ.

سېيىت هاجى سوغۇق كۈلۈپ: هازىر تېخى ئوق - دورا يېتىپ كېلىپ ئۇلگۈرمىدى، شۇڭا بۇگۈن مۇشۇنداق قىلىش زۆرۈر. هاپىزنى باغلاڭلار ۋە مەن بىلەن دەرۋازا ئالدىغا مېڭىڭلار!

سېيىت هاجى هاپىزنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلايدۇ، هاپىزنىڭ يۈزىگە كۈلكە يۈگۈرىدۇ.

ئۇلار دەرۋازا تەرەپكە ماڭىدۇ.

33. غەلىتە جاكار

كۈندۈز، بازار.

بازاردا ئادەم مىغلىدايدۇ. كىشىلەر ئارىسىدا سۈپۈرگە ئاخۇن، قادىر، هېمىت، باقى ۋە رەسۇل كەلمەكتە. ئۇلارغا ئانچە ئۇزاق بولمىغان جايدىن بىر جاكارچى جاكار توۋلاپ ئۆتىدۇ: ئەيىيۇھەننا‌س، ئىشىتىڭلار قوۋمۇ خاس. مەندىن دېمەكلىك، سىلەدىن ئىشىتمەكلىك... يۇرت هاكىمدارى شۇنى جاكارلايدۇكى، بۈگۈن جۈمە نامىزىدىن كېيىن يۇرتنىڭ جىمى ئەركەكلىرى قارا‌باغقا جەم بولۇشلىرى زۆرۈر. هېيىت - ئايىم ئالدىدا ئورۇس پۇقرالىرى بىلەن خاقان پۇقراسىنىڭ باهادىرلىرى بۇرادەرلەرچە چېلىشىدۇ. ئەيىيۇھەننا‌س... بۇ قىزىقچىلىقتىن قۇرۇق قالماڭلار...

هېمىت: بۇ چېلىشنى نېمە دەپ چۈشەنسەك بولار؟

سۈپۈرگە ئاخۇن: ئۇلار گۈۋاهنامىسىنى زورلاپ ساتالمىغاد-

دىكىن، بەلكى ئۆزلىرىنى يەنە بىر كۆز - كۆز قىلغۇسى كەلگەندۇ.

قادىر: بارمايلا قويايلۇقمۇ يا؟

باقى: نېمىدىن قورقاتتۇق؟

34. ئۇلار چېلىشماقتا

چۈشتىن كېيىن، كەڭرى مەيدان.

كىشىلەر ھالقىسىمان توپلاشقان. ئابلىز قارىي ۋە ھاپىز ۋاقىتلىق ياسالغان سايىۋەن ئاستىدا ئولتۇرىدۇ.

خاتىپ كۆرەڭلىگەن ھالدا سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشىدۇ. ئۇ ئەتراپىغا مۇغەمبەرلىك بىلەن كۆز تاشلايدۇ. ئۇنىڭ كۆزى ھەممىتقا چۈشىدۇ. ئۇ ھەممىتنى توپ ئىچىدىن سۆرەپ چىقىدۇ:

قېنى خاقان پۇقراسى، تۇتۇشۇپ باقامدۇق؟

ھەممەت: قانداقسىغا بايۋەچچە، مېنىڭ يېشىم بىر يەرلەرگە بېرىپ قالغان.

خاتىپ تۇيۇقسىز ھەممىتنى پۇتلاپ يىقىتىدۇ.

خاتىپ يەنە ئۆزىدىن كىچىكرەك بىر دېھقان بالىسىنى يىقىتىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: قېنى خاقان پۇقرالىرى ئىچىدە ئاكاڭغا تەڭ كېلىدىغىنىڭ بارمۇ؟

ھاپىز: قايسىبىر خاقان پۇقراسى خاتىپ بايۋەچچىگە كۈچى يەتمەي يىقىلسا نالىمىسۇن!

جامائەت ئارىسىدا سۈپۈرگە ئاخۇن، قادىر، باقى قاتارلىقلار غەزەپلىنىپ مۇشتلىرىنى تۈگۈشمەكتە.

سۈپۈرگە ئاخۇن قادىرغا دەيدۇ: بۇگۈن بۇ چېلىشىشنىڭ مەقسىتى بار ئوخشايدۇ. قاراپ تۇرۇپ چاتاق چىقىرىدىغانەك،

سىلى بېرىپ...

تۆمۈرچى قادىر توپ ئىچىدىن چىقىپ كېتىدۇ.

خاتىپ توپ ئىچىدىن رەسۇلنى تارتىپ چىقىپ يىقىتىدۇ.

باقى غەزەپلىنىپ خاتىپ بىلەن تۇتۇشماقچى بولىدۇ. سۇ-پۈرگە ئاخۇن ئۇنى توسۇۋالىدۇ.

سۇپۈرگە ئاخۇن: سىلى تاماشا كۆرۈپ تۇرۇڭلا. ئۆزۈملا چەقىپ بۇ كۆرەڭ بايۇەچچىنى يەرگە بىر چاپلاپ قويايلى. سۇپۈرگە ئاخۇن خاتىپنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ. كىشىلەر ئۇمىد كۆزلىرى بىلەن سۇپۈرگە ئاخۇنغا قارىشىدۇ.

سۇپۈرگە ئاخۇن مۇنداق دەيدۇ: بايۇەچچەم، ئۆزلىرىدەك باتۇر ئورۇس پۇقراسى بىلەن بىر تۇتۇشۇپ باققۇم بار.

خاتىپ سەل ئەيمىنىپ كەينىگە داجىيدۇ. كىشىلەر ۋارقىرىشىدۇ: مەردىنى مەيداندا سىنايمىز!

خاتىپ نومۇسقا بەس كېلەلمەي سۇپۈرگە ئاخۇنغا يېقىنلىشىدۇ. ئۇلار بەل تۇتۇشىدۇ. تىرەجىشىدۇ. دەسلىپىدە خاتىپ سۇپۈرگە ئاخۇننى يەردىن ئۇزۇپ كۆتۈرىدۇ، ئارقىدىنلا سۇپۈرگە ئاخۇن بىرلا كۈچەپ خاتىپنى مۇرىسىگە ئېلىۋالىدۇ ۋە پىرقىرىتىپ يەرگە تاشلايدۇ. خاتىپ يەرگە قاتتىق چۈشۈپ ۋايجانلايدۇ.

خالايىق چۈقان سالىدۇ: كۆرگۈلۈكنى كۆردى ئىتنىڭ بالىسى!

خاتىپ ئېسىگە كېلىپ ۋايجانلاشقا باشلايدۇ: تۇتۇڭلار سۇپۈرگىنى...

سايىۋەن ئاستىدا ئولتۇرغانلار ئالمان ـ تالمان يۈگۈرۈپ چۈشىدۇ.

جامائەت سۇپۈرگە ئاخۇننى ئارىغا ئېلىپ توپتىن يىراقلىشىدۇ. ھاپىز ئابدۇراخمانىڭ قۇلىقىغا پىچىرلايدۇ: ئەمدى كاۋاك

تېپىلدى. ئىشنى پىلان بويىچە باشلاڭلار!

ئابدۇراخمان: سۈپۈرگىنى تۇتۇڭلار! دەپ ۋارقىرايدۇ.

سايىۋەن كەينىدىن ئالدىن تەييارلاپ قويۇلغان كالتەكچىلەر چىقىپ دېھقانلارنى قوغلىماقتا.

35. قوزغىلىش

كېچە، تۆمۈرچى قادىرنىڭ ئۆيى، بۇ يەرگە دېھقانلار يىغىلغان.

سۈپۈرگە ئاخۇن دېھقانلارغا مۇنداق دەيدۇ: يات تائىپىلەرگە قارشى جەڭ قىلىپ يۇرتىمىزنى تارتىۋېلىشنى خالىغانلار تۇگمەن بېشىغا يىغىلسۇن.

باقىي: قوراللىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋالمىزمۇ؟

سۈپۈرگە ئاخۇن: بۇنى قادىر بىلەن مەسلىھەتلىشىڭلار، قاز-چىلىك ئۇزۇق ـ تۇلۇكۇڭلار بولسا شۇنچىلىكىنى ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇماڭلار، قەدىمىڭلار تېز بولسۇن!

36. تۇگمەن بېشىدا جەڭ

سۈبھى. كەنت ياقىسىدىكى كونا تۇگمەننىڭ ئېگىز ئېرىقى.

سۈپۈرگە ئاخۇن ئۇۋ مىلتىقىغا دورا قاچىلاپ ئاتماقتا.

يەنە بىر دېھقان ئۆزى ياسىۋالغان ئوقيا بىلەن ئوق ئۇزمەكتە.

يەنە بىر دېھقان سالغا بىلەن تاش ئاتماقتا.

تۆمۈرچى قادىر قوشئاتار مىلتىق بىلەن ئاتماقتا.

رەسۇل قادىرنىڭ يېنىدا ئىككى قۇلىقىنى يېپىۋېلىپ يەرگە چاپلىشىپ ياتماقتا. ئۇ ھەر قېتىم ئوق ئېتىلغاندا چۆچۈيدۇ. قا-دىر بەزىدە ئۇنىڭغا ھومىيىپ قاراپ قويىدۇ.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ھەممەت ۋارقىرىماقتا: ئىپلاسلارنىڭ، ئابدۇللانى ئۆلتۈرگەن قاتىلنىڭ دەل كۆكسىگە قارىتىپ ئېتىڭلار! سېيىت ھاجى، ھۇ، ئۆپكەڭ قۇرۇغۇر جاللات!

تۇگمەن بېشىدىن 150 قەدەمدەك يىراقلىقتا سېيىت ھاجىنىڭ ئادەملىرى قورقۇنچ ئىچىدە ئىلگىرىلىمەكتە. خاتىپىنىڭ بېشى تېڭىلغان. ئابدۇراخمان ئۆز ئادەملىرىنى ھەيدىمەكتە.

ھاپىز دەرەخ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ ۋارقىرىماقتا: سۇپۇرگىنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ كېلىڭلار، ساق قالساڭلار غازى، ئۆلسەڭلار شېھىت بولىسىلەر.

تۇگمەن بېشى، تاڭ ئاتقان.

قادىر سۇپۇرگە ئاخۇنغا مەلۇم قىلىدۇ: مەندە قوغۇشۇن تۈگىدى.

باقى مەلۇم قىلىدۇ: ئاكا، مەندە دورا تۈگىدى.

سۇپۇرگە ئاخۇن ئويلىنىدۇ.

قاراقچىلار ئوق ياغدۇرۇپ قىستاپ كەلمەكتە.

ھەممەت سۇپۇرگە ئاخۇنغا مۇنداق دەيدۇ: قانداق قىلىمىز؟ مېنىڭچە، بۇ ئىپلاسلار بىلەن بەل تۈتۈشايلى. ئۆلسەكمۇ قولىمىز قاراقچىلارنىڭ ياقىسىدا قالسۇن!

باقى: ئاكا، ئابدۇللانىڭ قىساسىنى مەنلا ئالاي!

ھەممەيلەن سۇپۇرگە ئاخۇننىڭ بىر قارارغا كېلىشىنى كۈتمەكتە.

قاراقچىلار قىستاپ كەلمەكتە.

سۇپۇرگە ئاخۇن يۈرتداشلىرىغا مۇراجىئەت قىلىدۇ: قېنى-

ـرىنداشلار، سېيىت ھاجى ئۇرۇقىمىزنى قۇرۇتۇپ جاۋابكارلىقنى يەنە بىزگە دۆڭگىمەكچى. ئۇلارنىڭ قولىغا تىرىك چۈشكۈچە بۇ يەردىن يۆتكىلىپ پاناھلىنىپ تۇرايلى.

باقى: ئېلىشايلى، ئاكا، مەن يالغۇز ئۇلارنىڭ ئونىغا تېتىيمەن!

ھىمىت: تۇتۇشايلى، ئابدۇللانىڭ قىساسىنى ئالماي قايتامـ ـدۇق؟

قادىر: يۇرتداشلار، سۈپۈرگە ئاخۇننىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلاپ باقايلى!

سۈپۈرگە ئاخۇن: ئابدۇللانىڭ ئۆچى ھېچقاچان ئېلىنماي قالمايدۇ. ھازىرچە مۇۋاپىق جاي تېپىپ پەيت كۈتەيلى. قادىر، با- قى، سىلەر قېرىنداشلارنى ئېلىپ بايا دېيىشكەن يەرگە مېـ ـڭىڭلار، قالغان قوغۇشۇن، دورىلارنى ماڭا قالدۇرۇڭلار!

قادىر: ئاكا، مۇنداق قىلساق بولمايدۇ. سىز پۇقرالار بىلەن مېڭىڭ. ئۇلار ماڭا قارىغاندا سىزگە كۆپرەك ئېھتىياجلىق. بۇ يەردە مەن قېلىپ سىلەر چېكىنىپ بولغاندىن كېيىن ئارقاڭلار- دىن يېتەي.

سۈپۈرگە ئاخۇن: ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەڭلار، تېز يولغا چىـ ـقىڭلار. بۇ مېنىڭ ئاخىرقى ئۆتۈنۈشۈم!

دېھقانلار قۇملۇق ئىچىگە قاراپ مېڭىشىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن بەستىنى رۇسلاپ ئېلىشىشقا تەييارلىنىدۇ.

ھېلىغىچە تۈگۈلۈپ ياتقان رەسۇل بىردىن دېھقانلارنىڭ قۇملۇق تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرىدۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرمەكچى بولىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن ئۇنى توسۇۋالىدۇ.

ئوق ئاۋازى قويۇقلىشىشقا، چۇقانلار ئاڭلىنىشقا باشلايدۇ.

37. مەلۇمات

كۈندۈز، سېيىت ھاجىنىڭ ئوردىسى.

ئابدۇرخمان تورۇق ئاتنى چاپتۇرغىنىچە چوڭ دەرۋازىدىن كىرىپ كېتىدۇ.

ھۇجرا.

سېيىت ھاجى ئۇيان ـ بۇيان ماڭماقتا.

ئابدۇراخمان ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ كىرىپ كېلىدۇ.

سېيىت ھاجى ئۇنىڭدىن سورايدۇ: قېنى تېزرەك، ئەھۋال قانداق؟

ئابدۇراخمان: ئۇلارنىڭ كۆپلىرىگە ئوق تېگىپ ئۆلدىمۇ، ئىشقىلىپ قالغان ئادىمى ئاز. ھېلىمۇ ئېتىشماقتىمىز.

سېيىت ھاجى: ئۇلارنىڭ بىرسىنىمۇ قاچۇرماسلىق كېرەك. بولۇپمۇ سۈپۈرگىنى.

38. سۈپۈرگە ئاخۇن قولغا چۈشتى

كۈندۈز، تۈگمەن بېشى.

سۈپۈرگە ئاخۇن تۈمىقىنى بىر تال ياغاچقا كىيدۇرۇپ قويۇپ كەلگەنلەرنى چەنلەپ ئاتماقتا. ئوق تەگكەن تۇماق پىرقىرىماقتا. يۇڭلىرى توزۇماقتا.

رەسۇل قورقۇنچتىن ھالىدىن كەتكەن.

سۈپۈرگە ئاخۇن تۈمىقىنى يەنە باشقا يەرگە يۆتكەپ قويۇپ ئېتىشقا تەمشىلىدۇ. ئوق ـ دورا خالتىسىنىڭ قۇرۇپ قالغانلىقىنى كۆرىدۇ.

ئۇ تاشلارنى يۆتكىمەكتە.

تۈيۇقسىز سۈپۈرگە ئاخۇنغا ئوق تېگىدۇ. ئۇ ئۆزىنى ئوڭشىماقچى بولىدۇ ـ يۇ، ئورنىدىن تۇرالمايدۇ.

ئابدۇراخمان باشچىلىقىدىكى كىشىلەر قىستاپ كەلمەكتە. ئۇلار ۋارقىراشماقتا.

39. قاچقۇنلار چۆلدە

كۈندۈز، چەكسىز كەتكەن قۇملۇق.

قۇم دۆۋىلىرى ئارىسىدا كىچىك ـ كىچىك قارا نەرسىلەر كۆرۈنمەكتە. بۇ سېيىت هاجىنىڭ قانلىق باستۇرۇشىدىن ئامان قالغان كىشىلەر.

ئۇلار ئاياغلىرىنى قۇمدىن ئاران سۇغارماقتا.

قادىر مىلتىقىنى هاسا قىلىپ تايانغان هالدا بىر يارىدارنى يۆلەپ كەلمەكتە.

باقى كىشىلەرنىڭ بىرمۇنچە يۈكىنى يۈدۈۋالغان.

هىممەت قاپقىدا قالغان ئاخىرقى بىر يۈتۇم سۇنى بىر يارىدارغا ئىچۈرمەكتە.

ئۇلار مۇشەققەتلىك يولدا ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە.

40. تۆمۈردەك ئىرادە

گۈگۈم، سېيىت هاجىنىڭ هويلىسى.

هويلىدا گۈلخان كۆيمەكتە. گۈلخان يورۇقى گۈلخان يېنىدىكى تېرەككە ئېسىلغان سۈپۈرگە ئاخۇنۇمنىڭ بەدىنىدىكى قان داغلىرىنى تېخىمۇ قىزارتماقتا.

ئابدۇاخمان قامچا بىلەن يېرىم يالىڭاچلانغان سۈپۈرگە ئا-خۇننى رەھىمسىز ساۋىماقتا.

سېيىت ھاجى بۇ يەرگە كېلىدۇ ۋە ئابدۇراخمانغا ئىشارەت قىلىدۇ. ئابدۇراخمان قامچىلاشتىن توختايدۇ. سېيىت ھاجى سۇ-پۈرگە ئاخۇننى يېشىۋېتىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن ئەتراپىدا تۇرغانلارغا نەپرەت بىلەن قارايدۇ.

سېيىت ھاجى مۇنداق دەيدۇ: ئازغۇنلارغا جازا بېرىش — ئاللانىڭ قەھرىدۇر. توۋا قىلغانلارغا شەپقەت قىلىش — ئاللانىڭ رەھمىدۇر. توۋا قىلسىلا، سۈپۈرگە ئاخۇن. توۋا - ئىستىغپارلا-رىنىڭ ئاللا ئالدىدا ئىجابەت بولۇشىغا مەن كېپىل.

سۈپۈرگە ئاخۇن ئاچچىق ئارىلاش كۈلىدۇ: گۇناھ قىلغانلار توۋا قىلىشى زۆرۈر. يات تائىپىلەرنىڭ ئاياغ ئاستىدا قېلىپمۇ، تىغ كۆتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالماسلىقنىڭ ئۆزى گۇناھتۇر.

سېيىت ھاجى: رەھىم - شەپقەتنىڭمۇ چېكى بار. ئازغۇنلار-نىڭ قېچىپ كەتكەن يېرىنى پېقىرغا مەلۇم قىلىپ، ئۇلارنى قاي-تىپ كېلىشكە دەۋەت قىلىشنىڭ ئۆزىلا دۇچار بولغۇسى ئۆمۈر-لۈك ئازاب - ئوقۇبەتتىن خالاس قىلىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن: مۇشۇنداق ئىپلاس دەۋەتنى باشتىلا قوبۇل قىلغۇم كەلگەن بولسا، دەۋەت قىلغۇچىلارغا تىغ كۆتۈرمىگەن بولاتتىم.

سېيىت ھاجى: تىلىڭنى تارت ئازغۇن، بولمىسا تېنىڭنى كاۋاپ قىلدۇرىمەن.

سۈپۈرگە ئاخۇن: جېنىم تېنىمدىلا بولسا تىلىمنى تارتمايمەن.

سېيىت ھاجى ئەسەبىيلىشىپ ۋارقىرايدۇ: جاھىل مۇرتنىڭ كۆرگۈلۈكىنى كۆرسىتىڭلار!

41. ئىت ئۆز يالىقىنى تاپىدۇ

كۈندۈز، سېيىت ھاجىنىڭ ھۇجرىسى.

سېيىت ھاجى ھارغىن ۋە پەرىشان ھالدا تەكىيەگە يۆلىنىپ ياتىدۇ.

ئىشىكتىن ئابدۇراخمان كىرىدۇ. سېيىت ھاجى ئۇنىڭدىن سورايدۇ: سۈپۈرگە زۇۋانغا كەلدىمۇ؟

ئابدۇراخمان: بىر ئېغىزمۇ گەپ ئالالمىدۇق.

سېيىت ھاجى سەل ئويلىنىۋېلىپ دەيدۇ: رەسۇلنى ئېلىپ كېلىڭلار!

رەسۇل ئېلىپ كىرىلىدۇ. ئۇنىڭ قولى باغلانغان.

سېيىت ھاجى ئاچچىق كۈلۈمسىرەپ مۇنداق دەيدۇ: ئۆزلىرىدەك ئەھلى ئىلمى ئادەم بىلەن مۇشۇ يوسۇندا قايتا كۆرۈشۈپ قالارمىز دەپ ئويلىمىغانىدىم.

رەسۇل بېشىنى سېلىپ جىم تۇرىدۇ.

سېيىت ھاجى: پېقىر ئەزەلدىن ئاق پاشاغا مۇشت كۆتۈرگەن ئاسىيلارغا رەھىمسىز ئادەم بولسامۇ، بىراق سىزدەك كونا تونۇشلىرىمنىڭ بىچارە ھالىنى كۆرگەندە كۆڭلۈم ئېرىپ قالدى.

سېيىت ھاجى ئورنىدىن تۇرۇپ رەسۇلنىڭ قولىنى يېشىۋېتىدۇ. رەسۇل سېيىت ھاجىنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى تاشلايدۇ.

42. جامالدىن بوۋاي

كەچ، بەشبۇلاق كەنتىدىكى جامالدىننىڭ كەپىسى.

قادىر، ھېمىت، باقى ۋە بىرقانچە دېھقانلار قېچىپ كېلىپ

بۇ يەرگە ئورۇنلاشقان.

50 ياشلار چامىسىدىكى ئورۇقراق كەلگەن جامالىدىن سۆز-لىمەكتە: ھەي، ئۇ چاغلاردا ئابلىز قارىيىنىڭ ئاتىسىنىڭ زۇلمى چېكىدىن ئاشقانىدى. ئۇلارنىڭ يۇرتقا سالمىغان ئالۋان ـ سەي-سىلىرى قالمىدى. بىر يىلى ئابلىز قارىيىنىڭ ئاتىسى مېنى ئەسكەرلىككە تۇتۇپ بەردى. مەن بىر كېچىدىلا يۇرتنى تاشلاپ قېچىپ چىقتىم ـ دە، بۇ ئادەمى يوق كەنتكە كېلىپ توشقان تۇ-تۇپ يەپ جان باقتىم. كېيىنچە يەنە بىرقانچە دەردمەنلەر كېلىپ ماڭا قوشۇلدى.

باقى: ئاكا، ئۇلار كېيىن سىلىنى ئىزدەشمىدىمۇ؟

جامالىدىن: ئىزدىمەمدىغان. ئەمما، بىزمۇ بوش كەلمىدۇق. بۇ 30 يىلنىڭ نېرىسىدىكى ئىش، بالىلىرىم. ھەي، سىلەر بە-لەمسىلەركىن، يۇرتتا مۇسا دەيدىغان بىر دېھقان يىگىت بولىدە-غان. ئۇمۇ ئەسكەرلىككە تۇتۇلغان. كېيىن ئۇ مىلتىقىنىڭ ئۇ-چىنى يات تائىپىلەرگە قارىتىپ، ئۇلارنىڭ راسا ئەدىپىنى بەرگە-نىدى. ئاڭلىسام، ئۇنىڭغا ئوق تېگىپ ئىككى كۆزىدىن ئايرىلىپ قاپتىكەنمىش. مېنىڭ بەكمۇ يېقىن ئاغىنەم ئىدى.

جامالىدىن چوڭقۇر ئۇھ تارتىدۇ.

باقى: جامالىدىن ئاكا، مۇسا بوۋام ھېلىمۇ ھايات، ئۇ بىزنىڭ ئارىمىزدىكى قورقماسلارنىڭ بىرسى.

43. سۈپۈرگە قاچتى

تاڭ ئالدى، سېيىت ھاجىنىڭ سولاقخانىسى.

خورازنىڭ قىچقىرىشلىرى، يىراقتىن سوزۇپ ئېيتىلغان

ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن خېلى ياخشىلىنىپ قالغان.

ئۇ سولاقخانا تېمىنى تەشمەكتە.

تاشقىرىدا ئىتلار قاۋاشماقتا.

سۈپۈرگە ئاخۇن تامنى تېشىدۇ. ئۇ تۆشۈكتىن سىيرىلىپ چىقىپ ئەتراپقا قۇلاق سالىدۇ.

ئوڭ تەرەپكە قارايدۇ، ئۇ يەردىمۇ بىر كۆزەتچى.

سول تەرەپكە قارايدۇ، ئۇ يەردىمۇ بىر كۆزەتچى.

ئۇ كۆزەتچىنىڭ يېنىدىن ئاستا ئۆملەپ ئۆتۈپ سېپىل تۈۋىگە بارىدۇ. شۇ ئاندا بىر كۆزەتچى پەيدا بولىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن دەرھال دەرەخكە چىقىۋالىدۇ. كۆزەتچى ئۆتۈپ كېتىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن سېپىل ئۈستىگە ساڭگىلايدىغان شاخ بىلەن سېپىل ئۈستىگە چۈشىدۇ ۋە سېپىلدىن كەينىگە سىيرىلىدۇ.

44. ئىككى قاچقۇن

كۈندۈز، چەكسىز قۇملۇق، ئاسماندا قۇياش.

دۆڭلەر ئارىسىدىن قۇم كېچىپ سۈپۈرگە ئاخۇن كەلمەكتە. ئۇ ھالسىزلانغان.

ئۇ دۆڭنىڭ تەسكەي باغرىغا ئۆزىنى تاشلايدۇ ۋە بىر تۈپ قومۇش يىلتىزىنى كولاپ چىقىرىپ ئۇنى سىقىپ سۈيىنى ئاغزىغا تېمىتىدۇ.

دۆڭنىڭ ئۇ تەرىپىدىن رەسۇل چىقىپ كېلىدۇ ۋە سۈپۈرگە ئاخۇننى كۆرمەسكە سېلىپ ھالسىز قىياپەتتە مېڭىۋېرىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن رەسۇلنى كۆرىدۇ ۋە ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا سىن-

چىلاپ قارايدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن رەسۇلنى چاقىرىدۇ.

رەسۇل سۈپۈرگە ئاخۇنغا قاراپ يۆگۈرىدۇ: ياراتقان ئاللاغا شۈكۈر، ئۆزلىرىگە يېتىشۇالغىنىمغا شۈكۈر.

سۈپۈرگە ئاخۇن: ئۇلار سىلىنى ئازابلىدىمۇ؟ قانداق قىلىپ ئۇ قەپەستىن قۇتۇلدىلا؟

رەسۇل: تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغاندا، تۈيۈقسىز سۈپۈرگە قاچىتى، دەپ ۋارقىراشلار ئاڭلاندى. كۆزەتچىلەر گۈپۈرلىشىپ كەتتى. كېيىن ئاڭلىسام، شەپە شالاڭلىشۇاتامدۇ، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دېدىم ـ دە، تامنى تېشىپ، سېپىلدىن ئارتىلىپ قاچتىم. ئۇ ئىت ئۇۋۇسىدا بىر كۈن ياتسام بىر كۈن ئازاب تارتىدىكەنمەن.

رەسۇل يالاڭ چاپىنىنى يېشىپ يارا ئىزلىرىنى كۆرسىتىدۇ.

45. قىز تەرەپنىڭ شەرتى

كۈندۈز، سېيىت هاجىنىڭ هۇجرىسى.

سېيىت هاجى، ئابلىز قارىي، هاپىز، ئابدۇراخمانلار مەسلىھەتلەشمەكتە.

سېيىت هاجى: سوكۇف ئەپەندى ماڭا ئەۋەتكەن خېتىدە بۇ قىممەتلىك پەيتنى قولدىن بېرىپ قويماسلىقنى ئېيتىپتۇ. تۇپلاڭچىلارنى چۆلگە ھەيدەۋېتىپ، قالغان كىشىلەرنى پۈتۈنلەي ئۆزىمىزگە پۈقرا قىلغان بولساقمۇ، بۇ يۇرتتا لەپلىدىگۈسى ئاق پاشا بايرىقى ھەر زامان تەھدىتكە ئۇچرىشى تۇرغان گەپ. ئۇلار يەرلىك ھۆكۈمەتكە، ھەتتا ئۇنىڭدىن چوڭراقىغا ئەرز قىلىپ بىزگە ئاۋارىچىلىك كەلتۈرۈشى مۇمكىن.

ئابلىز قارىي: بۇ چۆلدىن قاچقۇنلارنىڭ بىرسىمۇ ئامان چىقالمايدۇ.

سەيىت ھاجى: ئوننىڭ توققۇزى ئۆلدى، دەيلۇق، ساق قالغان بىرسى ئىش تېرىمايدۇ دېگىلى بولامدۇ؟

ھەممەيلەن «دۇرۇس»، «دۇرۇس» دەيىشىدۇ.

سەيىت ھاجى: ۋىلايەت ھۆكۈمىتىگە ئادەم ئەۋەتىپ، تۇپىلاڭچىلارنىڭ ئەرز قىلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك.

ھاپىز: ئۆزۈم ئاتلىنىمەن، تۆرەم.

ئۇلار سەيىت ھاجىنىڭ ھۇجرىسىدىن چىقىدۇ. سەيىت ھاجى ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ بولغان ئابلىز قارىينى توختىتىۋالىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: زىلەيخانغا ئەلچى ئەۋەتكەن ھېلىقى بايۋەچچىدىن خەۋەر بارمۇ؟

ئابلىز قارىي: توي ئىشىنى تېزلىتىشكە ھە دەپ ئالدىراۋاتىدۇ.

سەيىت ھاجى: بايۋەچچىنىڭ قولىدىن ئىش كېلەمدۇ؟ مەسىلەن ئېيتساق، زىلەيخان ئۇچۇن ھەرقانداق شەرتنى ئادا قىلىشقا جۇرئەت قىلالامدۇ؟

ئابلىز قارىي: مېنىڭچە، بۇنىڭدا گەپ يوق.

سەيىت ھاجى: ئەمىسە توي تەييارلىقى باشلانسۇن. قاچانكى، بۇ يۇرتتا ئاق پاشا بايرىقى ئەركىن لەپىلدىگەن كۈنى...

سەيىت ھاجى ئابلىز قارىيغا پىچىرلايدۇ.

46. ئۇلار كەلدى

كۈندۈز، بەشبۇلاق، جامالىدىننىڭ بىر پارچە تېرىلغۇ يېرى. باقى ۋە ھىمىتنىڭ قوللىرىدا كەتمەن. ئۇلار قىر چاپماقتا.

قادىر ۋە بىرقانچە دېھقان قوموش چاپماقتا.

ھەممەت يىراققا كۆز تىكىپ: ھوي، قاراڭغۇلارچە ئۇياقتا ئىككى قارا نەرسە قىمىرلاۋاتىدۇ. ئۇلار بىزنى ئىزدەپ كەلگەن كىشىلەر بولمىسۇن يەنە.

جامالدىن: يۈرۈڭلار، ئالدىغىراق بېرىپ باقايلى.

ئۇلار تېز ـ تېز ماڭماقتا.

ئۇلار يۈگۈرمەكتە.

ئىككى قارا گەۋدە بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا.

ئۇلار سۈپۈرگە ئاخۇن ۋە رەسۇل.

جامالدىننىڭ قۇچىقىدا سۈپۈرگە ئاخۇن.

ھەممەت رەسۇلنى يۆلەمەكتە.

باقى سۈپۈرگە ئاخۇنغا تىكىلىپ قارىماقتا. ئۇنىڭ كۆزىدە ياش.

47. «ئاتە، پونى»

كېچە، بەشبۇلاق.

ئاسمان يۇلتۇز بىلەن تولغان. جامالدىننىڭ كەپسى ئالدىدىكى ئوچۇقچىلىققا يېقىلغان گۈلخان شولىسى كىشىلەرنىڭ يۈزىنى يورۇتماقتا.

رەسۇل بىرمۇنچە دېھقانلارغا ھېكايە سۆزلىمەكتە: ياپىرىم! تۇغمەن بېشىدا شۇنداق قاتتىق جەڭ بولۇپ كەتتىكى، ئوقلار تاراسلاپ يېغىۋاتىدۇ، ئەزرائىل كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇرىدۇ. راستىنى ئېيتسام، يۈرەك دېگەنمۇ قېتىپ كېتىدىكەن. سۈپۈرگە مىرابقا-گىم: «ھە ئىمام، قېنى ئوق، قېنى دورا» دەيدۇ. مەن بولسام مەيـ-

دەمنى كېرىپ شۇنداق تېزلىكتە ئىشلەۋاتىمەن. ئۆلۈم دېگەن بۇ خىيالىمدىمۇ يوق. بىر چاغدا يەر چۆرگۈلىگەندەك، ئاسمان قاراڭغۇلاشقاندەك بولدى، قارىسام ئۆلگۈر سېيىت ھاجىنىڭ سولاقخانىسىدا يېتىپتىمەن. پۈتۈمدا زەنجىر، قولۇمدا ئىشكەل، ھەر تۈرلۈك جازالارنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا سالدى. بىراق، مەن چۈنى چاققانچىلىكىمۇ ھېس قىلمىدىم. ئاخشام بولدى. كېچىمۇ بولدى. ئاخىر يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دېدىم ـ دە، بارماقلىرىمنى ئۇشكە قىلىپ تامنى تېشىشكە باشلىدىم. بىردەمدىن كېيىن تام پوسسىدە قىلىپ تېشىلىپ كەتتى.

گۇلخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرغانلار كۇلۇشمەكتە.

48. ئۇلار قاياقتا ماڭىدۇ؟

كېچە، بەشبۇلاق.

كەپە ئىچى، ئوتتۇرىدا گۇلخان.

ھىممەت سۆزلىمەكتە: ئۇنچىۋالامۇ بولۇپ كەتمەس. ئۇلار بىزنى ھەيدىۋەتكەندىن كېيىن، ئەمدى قايتا چېقىلماس.

سۇپۇرگە ئاخۇن: مېنىڭ پەرىزىمچە، سېيىت ھاجى بىزنى قىرىپ تۇگەتمىگۈچە جىم ياتمايدۇ.

باقى: ئاكا، بار بولغان قوراللىرىمىزنى توپلاپ بىر كېچىدىلا سېيىت ھاجىنىڭ ئۇۋىسىغا بېسىپ كىرەيلى. بۇ يەردە يېتىۋېرىپ ئابدۇللانىڭ قىساسى ئېسىمىزدىن چىقىپ قالمىسۇن.

جامالىدىن: ھەرھالدا قارامىلىقتىن پايدا چىقمايدۇ. ھازىر بىراقلا بېسىپ بارىمىز، دېسەك، بېشىمىزنى يولۋاسنىڭ ئاغزىغا تىقىپ بېرىمىز.

باقى: نېمىدىن قورقىمىز؟ مانا مەن بىر باقى يىگىرمە قاراقچىنىڭ بېشىنى ئالمىسام، ئېتىمنى يۆتكىۋېتەي!

قادىر: كۈچىمىزگە قاراپ بىرنېمە دەيلۇق. مېنىڭچە، ئاۋۇال سېيىت ھاجىنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كۆرسەك، يۇرتتا قالغانلار بىلەن كۆرۈشسەك.

باقى: نېمىگە قاراپ تۇرىمىز. مەن سىلەردىن كۆپ نەرسە تەلەپ قىلمايمەن. پەقەت ئىككى نەرسە: بىرسى ئىجازەت، بىرسى بىر خەنجەر. شۇنىڭ بىلەن سېيىت ھاجىنىڭ ئىشى تامام - ۋەسسالام!

سۈپۈرگە ئاخۇن: قادىرنىڭ مەسلىھەتى ھەرھالدا ئورۇنلۇق.

49. يۇرت بازىرىدىكى كۆرۈنۈشلەر

كۈندۈز، بازار.

ئادەملەر ئۇياق - بۇياق ئۆتۈشمەكتە، قاتار كەتكەن گەزمال، چەرچىنمال دۇكانلىرى. دۇكانلارنىڭ ھەممىسىدە چەت ئەل سودىگەرلىرى ئولتۇرىدۇ.

جامالىدىن قولىدا بىر تۇلكە تېرىسى كۆتۈرۈۋالغان ھالدا كىشىلەر ئارىسىدا پەيدا بولىدۇ.

ئۇ ھەممە نەرسىگە زەن سالماقتا.

ئۇ يەر - بۇ يەردە چارۋىسىيە فورمىسىدىكى ئەسكەرلەر. جامالىدىن ئۇلارنى يوشۇرۇن سانىماقتا. ئوڭ قولىغا ئالغان قوناقنى بىر - بىرلەپ سول قولىغا، ئاندىن سول يانچۇقىغا تاشلىماقتا.

نېرىراقتا سېپىل سوقۇلماقتا، قۇل قىلىنغانلار قامچا ئاستىدا ئىشلىمەكتە.

بازارنىڭ چېتىدىرەك نۇرغۇن كىشىلەر چەمبەر شەكىلىدە يىغىلىپ، ئۆزىنى بىر نەرسىدە بالىغا يېتىلەتكەن ئەما بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلىماقتا: ئوھوي، نېمىسىنى سورايسىلەر، ياۋاشنى بوزەك قىلىدىغان ھېلىقى ئەجدىھانىڭ پۇشتىنى دەسسىدە كۆتۈ-رۈپ يەرگە شۇنداق سېلىۋىدى، يەر تىترەپ، جاجىسىنى يېگەننىڭ ئۇستىخانلىرى بوغۇم - بوغۇمىدىن ئاجراپ كەتتى. ئۇنىڭ نالە-سى ئاسمانىنى قاپلىدى...

توپ ئىچىدە تۇرغانلار بوۋاينىڭ سۆزىدىن ھۇزۇرلانماقتا.

جامالىدىن كىشىلەر ئارىسىغا قىستىلىپ كىرمەكتە.

بەزىلەر دوست تارتماقتا.

بوۋاي سۆزىنى داۋام قىلماقتا:

— يۇزى مۇشۇكىنىڭكىدەك سېرىق، كۆزلىرى ئوسمىدەك كۆك يەنە بىر مەخلۇق پۇشتىكىنى پاقىدەك كۇركىرىتىپ، تۈ-تۈكلار، تۈتۈكلار، دەپ جارقىراپ كەتتى. ئەمما، ئۇ قانچە جارقە-رىسىمۇ تۈتماقچى بولغان ئادىمىنى ئاسماندىنمۇ، يەردىنمۇ تاپال-مىدى... — بوۋاي ئۆزىنىڭ يېتىلىۋالغان بالىسىدىن سورايدۇ، — ئوغلۇم، ئېيتىپ باقە، بۇ سېرىق مۇشۇك كىم؟

بالا جاۋاب بېرىدۇ: ئابدۇراخمان.

بوۋاي: تۈتۈق بەرمىگەن ھېلىقى ئەزىمەتچۇ؟

بالا: سۇپۇرگە مىرابېگىم، ھېلىقى، بىزگە پۇل بەرگەن ئا-دەم.

كىشىلەر بوۋايغا مۇز بىلەن ئەتكەن دۇغ، بەزىلىرى مېۋە - چېۋە سۇنماقتا.

جامالىدىن بوۋايغا سەپسالماقتا.

كىمدۇر بىرسى: مۇسا بوۋا، يەنە بىر ھېكايە ئېيتىپ بېرىڭ!

ئۇيغۇر كتاب تورىدىكى www.uyghurkitap.com

دەپ ۋارقىرايدۇ.

جامالدىن بۇ بوۋاينىڭ ئۆز ئاغىنىسى مۇسا ئىكەنلىكىنى تونۇپ، كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا كىشىلەر توپىنى يېرىپ بوۋاي تەرەپكە قاراپ ماڭدۇ.

شۇ چاغدا قارا ئات مىنگەن خاتىپ ۋە ئابدۇراخمانلار توپ يېنىدا پەيدا بولىدۇ.

خاتىپنىڭ كۆزى مۇسا بوۋايغا چۈشىدۇ: ھۇ قېرى، ئەمدى مۇشۇ يەردە كاپشىپ يۇرۇپسەن ـ دەپ!

ئابدۇراخمان ۋارقىرايدۇ: تۇتۇڭلار ئۇ قېرىنى!

قوراللىق ئەسكەرلەر توپ ئىچىگە ئېتىلماقتا.

توپ قالايمىقانلاشماقتا.

جامالدىن مۇسا بوۋاي تەرەپكە قاراپ تىرماشماقتا. لېكىن، بىر ئەسكەر ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى.

50. باشباشتاقلىق

ئاخشام، جامالدىننىڭ كەپىسى.

كەپىدە سۇپۇرگە ئاخۇن، قادىر، ھىممەت، رەسۇل، جامالدىن ئولتۇرۇشىدۇ.

جامالدىن سۆزلىمەكتە: يۇرتتا ئەھۋال تولىمۇ ئېغىر. سەيىت ھاجى قوراللانغان ئادەملىرىنى تولىمۇ كۆپەيتىۋېتىپتۇ.

سۇپۇرگە ئاخۇن: سىلىنىڭ كۆرگەنلىرى قانچە چىقار؟

جامالدىن بىر ئوچۇم قوناقنى كىگىز ئۈستىگە تۆكىدۇ. مانا يەنە مۇسانى كۆردۇم، ئەمما سۆزلىشەلمىدىم.

رەسۇل: نېمىشقا؟

جامالىدىن: مۇسانى كۆز ئالدىمدىلا قاراقچىلار تۇتۇپ كەتتى.

رەسۇل: تۇتۇپ كەتتى؟

تاشقىرىدىن بىر دېھقان كىرىپ مەلۇم قىلىدۇ: باقىنى قانچە ئىزدەپمۇ تاپالمىدۇق. باشقىلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ يەنە بىر كىشىنى ئېلىپ يۇرتقا كېتىپتۇ. سېيىت ھاجىنىڭ بېشىنى ئېلىپ قايتىمەن، دەپتىمىش.

سۇپۇرگە ئاخۇن سورايدۇ: قاچانراق مېڭىپتۇ؟

دېھقان: بىر چۆگۈن سۇ قاينىغۇچىلىك پۇرسەت بولمىدى، دەيدۇ.

سۇپۇرگە ئاخۇن: چاتاق، ئۇنى يولدىن قايتۇرۇش كېرەك!

51. نامەلۇم سانقۇن

كېچە، بەشىۋلاقنىڭ چېتىدىكى قويۇق توغراقلىق.

ئەتراپتا ئاۋاز: باقى... باقى سەن قەيەردە؟

بىر چوڭ توغراقنىڭ كەينىدە بىر قارا گەۋدە پەيدا بولىدۇ. ئۇ بىرقانچە قېتىم «باقى» دەپ توۋلايدۇ ـ دە، ئۇچ قېتىم چاۋاك چالىدۇ. ئات يېتىلىگەن يەنە بىر گەۋدە توغراق كەينىدىن چىقىپ كېلىدۇ. ئىككى گەۋدە يېقىنلىشىدۇ، پىچىرلىشىدۇ. بىردەمدىن كېيىن ئىككى گەۋدە يىراقلىشىدۇ. ئات يېتىلىۋالغان گەۋدە ئېتىغا مىنىپ كۆزدىن غايىب بولىدۇ. يەنە بىر گەۋدە تۇرغان يېرىدە بىردەم تۇرىدۇ ۋە توغراقلىققا ئىچكىرىلەپ كىرىپ: «باقى، ئۇكام باقى، كەينىڭگە يان» دەپ ۋارقىراپ غايىب بولىدۇ.

توغراقلىق تېخىمۇ سۇرلۇك كۆرۈنمەكتە. ھۇۋقۇش ھۇۋلىماقتا.

52. كۆيۈ ئوغۇل قولغا چۈشتى

كىچە، بەشىۋلاق.

جامالىدىننىڭ كەپسى يېنىدا بىر يوچۇن گەۋدە پەيدا بولىدۇ.

ئۇ كەپە تەرەپكە ئېھتىيات بىلەن قەدەم باسىدۇ. ئۇ كەينىگە ئېسىۋالغان يانى چىقىرىپ ئوقنى كىرىچكە توغرىلايدۇ.

ئۇ كەپىگە يېقىنلىشىپ ماراپ كەپە ئىچىگە قارايدۇ.

كەپە ئىچى.

يۇلتۇزلارنىڭ ئاجىز شولىسى ئەسكى ئورۇن ـ كۆرپىلەردە ئۇخلاۋاتقان سۈپۈرگە ئاخۇن ۋە جامالىدىن قاتارلىقلارنىڭ يۈزىنى يورۇتماقتا. تۈيۇقسىز بىر تال ئوقيا ئوقى سۈپۈرگە ئاخۇننىڭ باش تەرىپىدىكى ياغاچقا «تارس» قىلىپ قادىلىپ قالىدۇ.

يوچۇن گەۋدە قاچماقتا. دېھقانلار قوغلىماقتا.

53. سوراق

كىچە، جامالىدىننىڭ كەپسى.

سۈپۈرگە ئاخۇن تۇتقۇننى سوراق قىلماقتا.

تۇتقۇن ـــ غەنى بايۋەچچە. سۈپۈرگە ئاخۇن: سەن كىم تەرىپىدىن ئەۋەتىلدىڭ؟

غەنى مۇغەمبەرلىك بىلەن: ئۆزۈم كەلدىم.

ئاچچىقى كەلگەن قادىر قىلىچىنى شىلتىپ ۋارقىرايدۇ: ئاكا، بۇنىڭ كىم تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەنلىكى ئېنىق. بۇنى ماڭا قويۇپ بېرىڭ، ئۆزۈملا جايلىۋېتىمەن.

قادىر غەنىنىڭ ياقىسىدىن ئېلىپ سۆرەيدۇ. غەنى قورقۇپ

يالۇۋىدۇ: بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچسەڭلار.

سۈپۈرگە ئاخۇن: قېنى قالدۇرماي سۆزلە.

غەنى: قىز تەرەپنىڭ شەرتى شۇ ئىدى.

سۈپۈرگە ئاخۇن: ساڭا بۇ يولنى كىم ئېيتىپ بەردى؟

غەنى: سېيىت ھاجىملار، ئەگەر قولغا چۈشۈپ قالساڭ باقى دېگەن بىرسى پاش قىلدى دېگىن، دېگەنىدى.

54. ئۇلار ئەرز قىلىشماقچى

كۈندۈز، بەشبۇلاق.

سۈپۈرگە ئاخۇن، قادىر، ھىمىت، جامالىدىن، رەسۇل مەسـ-لىھەت ئۈستىدە.

قادىر: باقىنىڭ شۇنچە ئاسانلا قولغا چۈشۈپ قېلىشى، يەنە كېلىپ يولنى باقى ئېيتىپ بەردى دېگىن، دېگەن گەپلەر ماڭا بىرقىسما تۇيۇلۇۋاتىدۇ.

ھىمىت: دۇرۇس، بۇنى ئويلاپ باقماي بولمايدۇ. ئەگەر ئۇلار باقىنىڭ يۈرتقا كەتكەنلىكىدىن بالدۇرلا خەۋەر تېپىپ تەييارلـ-ىنىپ تۇرۇشقان بولمىسا...

رەسۇل: يۈرت تەرەپكە باقى ئاخۇندىن ئۆزگە ھېچكىم بارغـ-ىنى يوق. دېمەك، باقى سۈپۈرگە ئاخۇنىنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلىماي كېتىپ قالدى. بۇنىڭدىن قارىغاندا ئۇ سۈپۈرگە ئاخۇنغا بىرەر يا-مانلىق ئويلىمايدۇ دېگىلى بولمايدۇ.

قادىر ۋە ھىمىت رەسۇلغا ئالىيىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن چوڭقۇر ئويغا چۆكىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ: بـۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى سېيىت ھاجىنىڭ بېسىپ كېلىشىدىن بـە-

شارەت. هازىر بىزدە بارى - يوقى بىرقانچە مىللىتق ۋە نەيزە، قىلىچ، بۇنىڭ بىلەن سېيىت هاجىغا تاقابىل تۇرغىلى بولمايدۇ. ئۆتكەندە يازغان ئەرزىمىز دوتەيگە يېتىپ بارالمىغان بولۇشى مۇمكىن، شۇڭا سېيىت هاجى بەشبۇلاققا قول سالغۇچە دوتەيگە ئەرز قىلىش كېرەك.

هىممەت: دوتەي ئەسكەر ئەۋەتىپ سېيىت هاجىنىڭ ئەدىپىنى بەرسە ئەجەب ئەمەس.

55. ئۇلار يولغا چىقتى

كۇندۇز، قۇملۇق.

سۇپۇرگە ئاخۇن، قادىر، جامالىدىن بىردىن هاسا تايىنىشىپ ماڭماقتا، ئۇلارنىڭ يانلىرىغا بوغچا ئېسىلغان. جامالىدىن بىر قاپاق سۇ يۇدۇۋالغان.

56. رەسۇلنىڭ تەكلىپى

كۇندۇز، بەشبۇلاق.

پۇقرالار بىر يەرگە يىغىلغان. رەسۇل ئۇلارغا سۆزلىمەكتە: مۇسۇلمانلار، بىز بۇ يەردە يېتىۋەرسەك، يېمەك - ئىچمەك تۈگەيدۇ. هېلىمۇ يېرىم ئاچ، يېرىم توق تۇرۇۋاتىمىز. ئاچلىقتىن يىقىلىپ قالغانلارمۇ، كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلارمۇ ئاز ئەمەس. شۇڭا، سۇپۇرگە ئاخۇنلار بىر نەتىجە چىقىرىپ قايتىپ كەلگۈچە بۇ يەردە تۇرۇۋەرسەك بىكاردىن - بىكار ئۆلۈپ تۈگەيمىز. شۇڭا، يۇرتقا بىر ئەلچى ئەۋەتسەك، سېيىت هاجى بىزگە قايتا زۇلۇم سالماسلىققا ۋەدە قىلسا، شۇنداق قىلىپ يۇرتقا قايتىپ

تىپ، ئەرز قىلغىلى كەتكەنلەرنى كۆتسەك، سۈپۈرگە ئاخۇن كېـ-
تىش ئالدىدا ماڭا ۋە ھەممىت ئاخۇنغا ھەر خىل چارە - ئامالـلار
بىلەن بۇ يەردىكى سەرگەردان قېرىنداشلارنىڭ ئاچلىقتىن، يالـ-
ئاچلىقتىن نابۇت بولۇپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى ئالاھىدە
تاپىلىغان، قېنى مېنىڭ بۇ تەكلىپىمگە قوشۇلىدىغانلار بارمۇ؟

توپ ئىچىدە ئىككى - ئۈچ كىشى قوشۇلىدىغانلىقىنى بىلـ-
دۈرىدۇ.

بىر دېھقان: ئاچ قالساقمۇ ئۆز يۈرتىمىزدا قالايلى، دەيدۇ.

ھەممىت غەزەپ بىلەن سۆزلەيدۇ: قېرىنداشلار، سىلەردىن
مۇنداق سۆزلەرنىڭ چىقىشىنى ئويلاپ باقمىغانكەنمەن. ھېچ-
بولمىغاندا، سۈپۈرگە ئاخۇندىن بىرەر خەۋەر كەلگۈچە توختاپ
تۇرايلى.

ھېلىقى دېھقان ۋارقىرايدۇ: ئەمدى بۇنىڭدىن ئارتۇق ئازاب
چېكىشكە تاقىتىمىز يوق.

ھەممىت: قاراپ تۇرۇپ بېشىمىزنى سېيىت ھاجىنىڭ ئايىغ
ئاستىغا تىقىپ بېرەمدۇق. ئەگەر بىز يۈرتقا قايتساق، بېشىمىزغا
ئۇلار بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئازابلارنى سالىدۇ. ئۇلار لەۋزىدە تۇرمايدۇ.

رەسۇل: يۈرتقا قايتىمىز دەيدىكەنمىز، ئۇنداق ئاسان قايىت-
مايمىز. ئەلۋەتتە، بىزگە چېقىلماسلىق ئۈچۈن قۇرئان قۇچاقلـ-
تىپ تۇرۇپ ۋەدە ئالىمىز - دە!

57. قەسەمخور يەنە قەسەم قىلماقتا

كۈندۈز، بەشىۋلاق.

ھەر خىل ئۇزۇن - قىسقا قوراللارنى كۆتۈرگەن دېھقانلار

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

بىر يەرگە جەم بولۇشقان. رەسۇل ئۇلارغا بىرنەمىلەرنى جېكلەمەكتە.

يىراقتىن ئادەم قارىسى كۆرۈنىدۇ.

ئۇلار ئابلىز قاربي، جاپپار موللا ۋە بىرتالاي كىشىلەر.

ئۇلار ئاتلىرىدىن چۈشۈپ پىيادە كەلمەكتە. قوللىرىدا قۇرئان.

ئۇلار يېقىنلىشىدۇ.

رەسۇل ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ كۆرۈشىدۇ.

ئابلىز قاربي ھەجايغان ھالدا: ئەسسالامۇئەلەيكۇم مۇسۇلمانلار.

رەسۇل: ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام.

رەسۇل دېھقانلارغا قاراپ مۇنداق دەيدۇ: قېرىنداشلار، بۈگۈن مۇسۇلمانچىلىق قەرزىنى بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن يۇرتىمىزنىڭ ئەھلى ئىلمى مۆتىۋەرلىرىدىن ئابلىز قارىم، جاپپار موللام بىزنى يوقلاپ قېشىمىزغا كەلدى. ھەرقايسىلىرىنىڭ زېھنىلىرىنى جەملەپ ئابلىز قارىمنىڭ ۋەز ـ نەسىھەتلىرىنى ئاڭلاشلىرىنى ئۆتۈنىمەن.

ئابلىز قاربي: خۇدانىڭ سادىق بەندىلىرى، بىز يوقىلاڭ ئۇقۇماسلىق تۈپەيلى ئايرىلىشقىلى خېلى كۈنلەر بولۇپ قالدى. بۈگۈن ئۇلۇغ پەيشەنبە كۈنى ئاللا ھەممىمىزنىڭ دىلىغا سالغان ئاداۋەتنى ئۇنتۇش ۋە دوستلىشىش كويىنى سالدى. ھەرقايسىلىرىغا ھېچقانداق زەخمەت يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن ئۇلۇغ قۇرئان شېرىپ ئالدىدا ۋەدە بېرىمەن. بۇ يەردە ئاچلىق ـ يالىڭاچلىقنىڭ دەردىنى تارتىشمىسىلا. يۇرتقا قايتايلۇق، بار ـ يوقنى تەڭ كۆرەيلۇق.

رەسۇل: ئۇلۇغ قۇرئان شېرىپ ئالدىدا قىلغان قەسەمدىن

ھېچكىم تانالمايدۇ، قىلىچ، نەيزە، مىلتىق دېگەنلەر شەيتان ۋەسۋەسىسىدىن كېلىپ چىققان ئاداۋەت قوراللىرى، ئۇنى تاشلايلۇق.

غەزىپىنى باسالماي قالغان ھەممەت مۇنداق دەيدۇ: مەن دەيدىغان گەپنى خېلى ئۇزاقتىن بېرى دەپ كېلىۋاتىمەن، سېيىت ھاجى قۇرغان قاپقانغا ئۆزۈم بېرىپ دەسسەشنى خالىمايمەن. خەير، مەن سۇپۇرگە ئاخۇنلارنى ئىزدەپ كەتتىم. يولدا قازا تاپتىم قالسام، يۇرتداشلار مەندىن رازى بولۇڭلار، مېنى دۇئادا ياد ئېتىڭلار!

ئۇ نەيزىسىنى كۆتۈرگەن پېتى توپتىن ئايرىلىپ ماڭدۇ. بىرمۇنچە دېھقانلار ھەمىتىنىڭ كەينىدىن ئەگەشمەكچى بولىدۇ. ئۇلار رەسۇل تەرىپىدىن توسۇپ قېلىنىدۇ.

قوراللار ئابلىز قارىي ئېلىپ كەلگەن قېچىرلارغا يۈكلەنمەكتە. مۇساپىرلار بېشىنى سالغىنىچە يۇرت تەرەپكە مېڭىشماقتا. نۇرغۇن دېھقانلار ھەممەت كەتكەن تەرەپكە قارىماقتا.

قۇيۇن ئۆرلىمەكتە. ئاسماننى چاڭ ـ توزان قاپلىماقتا.

58. تۆگە كۆرىدۇڭمۇ، ياق

كۈندۈز، ۋىلايەت بازىرى.

ئادەملەر ئارىسىدا ھەممەت كۆرۈنىدۇ. ئۇ كالتە نەيزىسىنى مۇرىسىگە سالغان.

نەيزىسىگە بىر كىچىك سۇ قاپىقى ۋە بوغچا ئاسقان. ئۇ چوڭ شەھەرنىڭ قىزىقچىلىقىغا ھەيرانلىق بىلەن نەزەر سالماقتا. چوڭ ـ چوڭ قارا سىرلىق دەرۋازىلار ئالدىدا توختاپ ـ توختاپ ئۆتمەكتە.

ئۇ بىر چايخانىغا كىرىپ كېلىدۇ.

چايخانىدا چېرىك كىيىمىدىكى بىر كىشى بىر دېھقان بىلەن قىزغىن پاراڭلاشماقتا.

چېرىك كىيىمىدىكى كىشى ـــ لاۋ ما، خۇيزۇ.

لاۋ ما سۆزلىمەكتە: مەن ئۇلارنىڭ ئەقلىدىن راستلا ھەيران قالدىم. يامۇلنىڭ سولاقخانىسىنى سىلىمۇ بىلمىدىلا.

دېھقان: نېمىشقا بىلەلمەي، ئۇ يەردە مەنمۇ ئىككى يىل قامىلىپ ياتقانمەن.

ھەممىت بىر بۇرجەكتە تۇرۇپ گەپكە قۇلاق سالماقتا.

لاۋ ما: ھە، ئاشۇ تۆمۈردەك تامنى تېشىپتۇ، ئاسمان ـ پەلەك سېپىلىدىن ئېشىپتۇ. شۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئامبال ـ دوتەيلەر پاتىپاراق بولۇشۇپ بىزگە بۇيرۇق چۈشۈرگىلى تۇردى. بىزمۇ ئاغىنىلەر بىلەن ئۇلارنى قوغلاپ چىقتۇق. مەن شۇنچە ئېگىز سېپىلدىن سەكرىگەنلەرنىڭ بىرسىمۇ ئامان قالمىدىغۇ، دەپ ئويلاپ-تىمەن. قارىسام ئۇلار دەريا بويىدا خۇددى يولۋاستەك تاشتىن ـ تاشقا سەكرەپ يۈرمەمدۇ! شۇنداق قايرىلىشىمغا يېنىمدىن بىرسى چىقىپ كەلدى.

دېھقان: ھوي، كىم ئىكەن ئۇ؟

لاۋ ما: توختاپ تۇرسىلا، گېپىمنى قىلىۋالاي. مەن مىلىتسىمەنى توغرىلاپ بولغۇچە ئۇ بىر تاشنى كۆتۈرۈپ بېشىمغا تەڭلەپ تۇرۇپتۇ. قىمىر قىلسامىلا بېشىم مەجىلىدىغاندەك. مەن دەرھال ئېسىمنى تاپتىم ـ دە: «قېرىنداش، مەن سىزنى تونۇيمەن. سىزنى تۇرمىدىن تۇتۇپ كەتكىلى ھاپىز كەلدى. جېنىڭىزنى تېز قۇتقۇزۇڭ» دېدىم. ئۇ بىردەمدىلا كۆزدىن غايىب بولدى.

دېھقان: كىم ئىكەن ئۇ؟

لاۋ ما: سۇپۇرگە ئاخۇن. ئۇلار دوتەيگە ئەرز قىلغىلى كەپتە-كەن. پارا يېگەن تاك دوتەي ئۇنى قاماپ قويغان.

ھەمىت سۇپۇرگە ئاخۇننىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ بىردىن سە-گەكلىشىدۇ ۋە گەپكە ئارىلىشىپ سورايدۇ: سۇپۇرگە ئاخۇن؟ ئۇ ھازىر قەيەردە؟

لاۋ ما چۆچۈيدۇ ۋە ۋارقىرايدۇ: سەن كىمسەن؟ گەپ تېڭىشاپ نېمە قىلاتتىڭ ئەبلەخ؟

ھەمىت: مەن سۇپۇرگە ئاخۇننىڭ قېرىندىشى. ئۇنى ئىزدەپ كەلدىم. نېمىلا بولمىسۇن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشۈم زۆرۈر.

لاۋ ما: راستمۇ؟

ھەمىت: راست بولمايچۇ. بۇنىڭغا ئىمانىم كېپىل.

لاۋ ما: ئۇنداق بولسا ئېيتىپ بېرەي. ئۇ يەنە ئىككى كىشى بىلەن دەريا بويلاپ چۆلگە يول سالدى. بەلكى ئەرز قىلىش ئۈچۈن قەشقەرگە ماڭسا كېرەك. ھە، سىلىنىڭ ئىسىملىرى نېمە؟

ھەمىت: ھەمىت.

لاۋ ما: ئاپلا، چاتاق! تۇنۇگۈن سېيىت ھاجىدىن دوتەيگە خە-ۋەر كەپتۇ. دوتەيدىن سىلىنى تۇتۇش ھەققىدە بۇيرۇق بار.

ھەمىت: ھە؟ سېيىت ھاجى مېنىڭمۇ ئىزىمغا چۈشۈپتۇ - دە! شۇنداقتىمۇ مەن سۇپۇرگە ئاخۇننى تاپمىسام زادى بولمايدۇ!

لاۋ ما: نېمىشقا؟

ھەمىت: ئۇنىڭغا ئېيتىدىغان مۇھىم گەپ بار. ئەمما، يول-نىمۇ ئانچە بىلمەيمەن.

لاۋ ما: ئۇنداق بولسا مەنمۇ ئازراق كۈچ چىقىراي، مەن سە-لىنى باشلاپ ماڭاي!

لاۋ ما ھېلىقى دېھقانغا قاراپ مۇنداق دەيدۇ: مەن سىلىنى

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

كۆرمىدىم، سىلىمۇ مېنى كۆرمىدىلە. لوتو جەنلى مويۇ، مويۇ!

59. ئاتالمىغان دۆڭلەر ئارىسىدا

كۈندۈز، 5 ـ ئاي، تەكلىماكان قۇملۇقى.

بىر ـ بىرىگە مىنگەشكەن قۇم دۆڭلىرىنىڭ چېتى كۆرۈنمەيدۇ. بىر تاقىر قۇم دۆڭى ئۈستىدە ئۇچ گەۋدە تاياقلىرىغا تايانغان ھالدا ماڭماقتا.

ئۇلار سۈپۈرگە ئاخۇن، قادىر، جامالىدىن.

ئۇلار ھالسىرىماقتا.

سۈپۈرگە ئاخۇن: كېلىڭلار، قومۇش يىلتىزى كولاپ سۈيىنى ئىچەيلۇق، ئاز ـ تولا ئارام بېرىدۇ.

ئۇلار قومۇش يىلتىزى كولىماقتا. يىلتىزدىن چىققان ئاز-غىنا سۈنى تەشنالىق بىلەن شورىماقتا.

سۈپۈرگە ئاخۇن يىراقلارغا قارايدۇ.

يىراقتا قىمىرلاۋاتقان ئىككى گەۋدە.

سۈپۈرگە ئاخۇن: قاراڭلار، ئاۋۇ نېمە؟

ئۇلار يىراقلارغا قارىشىدۇ.

يىراقتىكى ئىككى گەۋدە ھىممەت ۋە لاۋ ما. ھىممەت ئۈسۈزلۈق ۋە ھارغىنلىق دەستىدىن ھالىدىن كەتكەن. ئۇ قۇمدىن پۈتىنى چىقىرالماي قىيسىيىدۇ. لاۋ ما ئەنسىزلىك بىلەن ۋارقىرايدۇ: ئاكا، ئاكا...

ھىممەت كۆزىنى تەسلىكتە ئاچىدۇ ۋە ئۇنىڭ يېرىلغان لەۋ-لىرى ئاستا مىدىرلايدۇ: سۈپۈرگە... ئاخۇن بىلەن... كۆرۈ... شەلمەيدىغان... بولدۇم. مۇھىم گەپ... ھىممىتىڭ بېشى سېلىنـ-

ماقتا.

لاۋ ما ئەنسىزلىك بىلەن ئۇنى چاقىرماقتا.

سۇپۇرگە ئاخۇنلار بار دەرمانىنى يىغىپ يۇگۇرمەكتە.

ئۇلار يېتىپ كېلىپ ھەممىتنى كۆرىدۇ ۋە بېشىنى يۆلەيدۇ.

لاۋ مانىڭ كۆزىدىن ياش تامچىلىماقتا.

ھەممەت سۇپۇرگە ئاخۇننىڭ قۇچىقىدا تۇرۇپ كۆزىنى ئاستا ئاچماقتا. ئۇنىڭ لەۋلىرى ئاجىز مىدىرلىماقتا: رەسۇل...

ئۇ يەنە بىرنېمىلەرنى دېيىشكە ئۇرۇنىدۇ، ئەما بېشى لاسسىدە چۈشۈپ كېتىدۇ.

سۇپۇرگە ئاخۇن ھەممىتنىڭ قولىدىكى نەيزىنى قولىغا ئېلىپ تۇرۇپ كۆز يېشىنى سۈرتمەكتە.

دەشت ـ بايا‌ۋاندىكى ئاتالمىغان دۆڭ ئۈستىدە يېڭىدىن پەيدا بولغان نامسىز قەبرە.

ئۇلار قەبرە ئالدىدا سۈكۈتتە تۇرماقتا، چىرايىدا غەزەپ ۋە ئەلەم.

كەچكى قۇياش نۇرىغا چۆمگەن قۇملار، يۇلغۇنلارنىڭ ھەمىسى قىزىل، قىزىللىق ئىچىدە تۆت گەۋدە ئالغا باسماقتا.

ئەتىگەن، شىددەتلىك بوران دەشتىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلماقتا. قۇملار ۋىزىلداپ ئۇچماقتا. بوران ئارىسىدا تۆت گەۋدە قولمۇقول تۇتۇشۇپ ئالغا باسماقتا.

60. جەسەت

ئەتىگەن. يېڭىدىن سوقۇلغان سېپىلنىڭ سىرتى. بىرمۇنچە كىشىلەر سېپىل تۈۋىگە يىغىلغان، ئۇلار بىرنېمىگە ئېڭىشىپ

قاراشماقتا.

يىراقتىن ئىككى ئاتلىق كىشى تېز چېپىپ كەلمەكتە.

ئۇ، ئىقلىمشاھ ۋە جاپپار موللا.

ئۇلار يېتىپ كېلىپ قارايدۇ.

سېپىل تۈۋىدە غەنى بايۇەچچىنىڭ جەسىتى سوزۇلۇپ ياتماقتا. ئىقلىمشاھ جەسەتكە ئۆزىنى ئېتىپ ئۇن سېلىپ يىغلاشقا باشلايدۇ.

جاپپار موللا ئۇنى يۆلەۋېتىپ: سەۋر قىلسىلا، ھاجىم. بەكمۇ ئېچىنىشلىق ئىش بوپتۇ. بايۇەچچىنى ئۆلتۈرگەن قاتىلنى جەزمەن پارە ـ پارە قىلغۇلۇق.

ئىقلىمشاھ بېشىنى كۆتۈرىدۇ: ئوغلۇمنىڭ ياش جېنىغا قەست قىلغان زادى كىم؟

جاپپار موللا: كىم بولاتتى، كۈپۈرلار باشلىقى سۈپۈرگە.

ئىقلىمشاھ: ھىم، سۈپۈرگە، توختاپ تۇر.

ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىدۇ.

61. قۇۋۇ تۈلكىلەر

كۈندۈز، سېيىت ھاجىنىڭ ھۈجرىسى.

سېيىت ھاجى، ھاپىز، ئابدۇراخمان سۆھبەتتە.

سېيىت ھاجى: ئىقلىمشاھ بىز بىلەن بىرلىشىشكە ماقۇل بولدىمۇ؟

ھاپىز: ئەلۋەتتە، ھاجىمنىڭ ھەربىر تەدبىرىنىڭ بەكمۇ چوڭ مېۋە بېرىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم كۆردۈم.

ئابدۇراخمان: ئىقلىمشاھ غەنىنىڭ ئۆچىنى ئېلىش ئۈچۈن بىرمۇنچە يىگىتنى بىزگە قوشۇپ قويۇشقا ماقۇل كەلدى.

سېيىت هاجى: ئۆچكىنىڭ ئۆز چۈپۈردا ئارغامچا ئېشىپ ئۆز بوينىنى باغلاش، گۆشىنى ئۆز يېغىدا قورۇش — بۇ ئەقىل ئىگىسىنىڭ ئىشى. توپىلاڭچىلارغۇ ئالىقىنىمىزغا كىردى. بىراق...

هاپىز: قېچىپ كەتكەن تۆت ئوغرىدىن ئارتۇقچە خاۋاتىر قىلمايلى، هاجىم.

سېيىت هاجى: يوقسۇ. ئۇ ئوغرىلارنى سەل چاغلاشقا بولمايدۇ. سېپىلنى يەنە داۋاملىق ئېگىزلىتىش، ئادەملىرىمىزنى ئوبدانراق ئەسكىرىي تەربىيەگە ئىگە قىلىش كېرەك.

سىرتتىن بىر مۇھاپىزەتچى كىرىدۇ. بىر قەغەزنى سېيىت هاجىغا ئۇزارتىدۇ. سېيىت هاجى خەتنى ئۇنلۇك ئوقۇيدۇ: مۆھتەرەم هاجىم ۋە هاپىز قارىم، هەرقايسىلىرىنى مەرھۇم ئوغلىمىز غەنى غوجامنىڭ قىرىق نەزىرىگە تەكلىپ قىلىمىز.

سېيىت هاجىنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرىدۇ.

62. كولدۇرما ئاۋازى

كەچ، قۇملۇق.

ئەرز قىلغۇچىلار ماڭماقتا.

لاۋ ما يەرگە قۇلىقىنى چاپلاپ شەپە ئاڭلىماقتا.

ئۇنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرىدۇ.

ئۇ ۋارقىرىۋېتىدۇ: ئاكىلار، كارۋان !... كارۋان !...

جامالىدىنمۇ قۇلىقىنى يەرگە چاپلاپ ئاڭلايدۇ. ئۇمۇ خۇشال بولۇپ ۋارقىرايدۇ: كارۋان، راستلا كولدۇرما ئاۋازى كېلىۋاتىدۇ!

يىراقتا تۆگە كارۋىنى ئۇپۇق سىزىقىدا كۆرۈنمەكتە، كول-

www.uyghurkitap.com

مدۇرما ئاۋازى بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا.

ئۇلار ئۇمىدلىك كۆزلىرىنى تىكمەكتە.

بىر چوڭ تۆگىگە ئۇزۇن ساقالىلىق، 50 ياشلاردىكى خۇيزۇ مىنىۋالغان. ئۇ كارۋان بېشى — سودىگەر.

كارۋان غوجايىنى چۆلدە تەمتىرەپ يۇرگەن بۇ تۆت كىشىنى كۆرۈپ دەرھال خىزمەتچىلىرىگە ئىشارە قىلىدۇ. خىزمەتچىلىرى مىلتىقلىرىنى چىقىرىپ بۇ تۆت كىشىگە قارىتىدۇ.

لاۋ ما غوجايىن ئالدىغا بارىدۇ.

لاۋ ما: غوجايىن، ھارمىغايلا.

ئالدىدا تۇرغان كىشىنىڭمۇ خۇيزۇ ئىكەنلىكىنى كۆرگەن غوجايىن مىلتىقىنى چۈشۈرمەي تۇرۇپلا سورايدۇ: سىلەر نېمە ئادەم؟ كارۋىنىمنى توسۇشقا قانداق جۈرئەت قىلدىڭلار؟

لاۋ ما: ئەندىشە قىلماڭ، غوجايىن. بىز يامان ئادەملەر ئەمەس. يىراق يۇرتتىن ئادالەت ئىزدەپ كېلىۋاتىمىز.

سۇپۇرگە ئاخۇن: شۇنداق... شۇنداق.

كارۋان غوجايىنى ئۇلارنىڭ تۇرقىغا سەپسالىدۇ: مۇشۇ ئون تۆت كۈنلۈك يولدا پىيادە كەلدىڭلارمۇ؟

لاۋ ما: ھەئە، پىيادە كېلىۋاتىمىز.

كارۋان غوجايىنى: سىلەرنى قايسى نىيەت مۇشۇنداق قىيىن يولدا مېڭىشقا مەجبۇر قىلدى؟

لاۋ ما: ئاق پاشا تەۋەسىدىن كېلىپ يۇرتىمىزنى ئاياغ ئاستى قىلغان سېيىت ھاجىنى يۇرتىمىزدىن قوغلاپ چىقىرىش ئۈچۈن قەشقەر دوتىيىگە ئەرز قىلماقچىمىز.

كارۋان غوجايىنىنىڭ چىرايى بىردىن جىددىي تۈس ئالىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: قېرىنداشلىرىم، كېلىڭلار، ئۇسسۇزلۇقۇڭلارنى

قاندۇرۇڭلار ـ ده، تۆگىگە مىنىڭلار، بۇگۈن كېچە توختىماي ماڭىمىز.

63. ئۇ سىلەرنى ئىزدەيدۇ

كەچ، قەشقەر شەھىرى سېپىلىنىڭ چوڭ دەرۋازىسى.

تۆگىلەر چۆكمەكتە.

كارۋان غوجايىنى: گەپ شۇنداق بولسۇن. سىلەر دوتەي بىلەن كۆرۈشۈشتىن بۇرۇن مۇشۇ شەھەردە ئەسكەرلەر ئارىسىدا شىۇڭ گاۋشىڭ دەيدىغان بىر سەنجياڭ بار. سىلەر ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىڭلار. ئۇ سىلەرگە ياردەم قىلىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن: شۇنچە چوڭ شەھەردە ئۇنى قانداقمۇ تاپالارمىز؟

كارۋان غوجايىنى: خاتىرجەم بولۇڭلار. سىلەر ئاۋۋال دەرۋازا تاقىلىشتىن بۇرۇن شەھەرگە كىرىڭلار، شىۇڭ گاۋشىڭ سىلەرنى ئىزدەيدۇ.

64. مەدىكارلار

كۈندۈز، قەشقەر شەھىرى.

كوچا بويلىرىدا كاتتا بالىخانلىق ئىمارەتلەر. يىراقتىراق ھېيتگاھ مەسچىتى كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

تۆمۈرچى ـ زەرگەرلەر كوچىسى. ئادەملەر ئۇياق ـ بۇياق ئۆتۈشمەكتە: پوش، پوش، پوش!

ئادەملەر ئارىسىدىن تەسلىكتە يول ئېچىپ سۈپۈرگە ئاخۇن بىلەن جامالىدىن ئەپكەشتە سۇ كۆتۈرۈپ كەلمەكتە. بىر ئاشپۇ-

زۇلنىڭ ئالدى. تۆمۈرچى دۇكىنىدا قادىر چوغدەك قىزىپ كەتكەن تۆمۈرنى بازغانلىماقتا.

ئەپكەش كۆتۈرگەن ئاخۇن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ قادىرغا چاقچاق قىلىدۇ: ئاتا كەسپىڭنى تېپىۋېلىپ قوللىرىڭ يايراپ كەتكەندۇ تۆمۈرچى؟

قادىر جاۋاب بېرىدۇ: جان بېقىشقا بولسىمۇ ئەسقاتتى بۇ دەسمايەم.

سۈپۈرگە ئاخۇن، جامالىدىن «پوش ـ پوش» توۋلاپ ئاشپۇ ـ زۇلغا كىرىپ كېتىدۇ.

ئاشپۇزۇل.

بىر تەرەپتە لاۋ ما ئەپچىللىك بىلەن لەڭمەن سوزماقتا، ئۇ پۇقراچە يىرتىق كىيىملەرنى كىيگەن.

ئاشخانا غوجايىنى: بولدى، بولدى. سىلەرنى مۇشۇنچىلىكلا ئىشلىتەلەيمەن، تاپاۋىتىمىمۇ شۇنچىلىكلا، تۇتۇڭلار بۇ پۇلنى.

غوجايىن سۈپۈرگە ئاخۇننىڭ ئالىقىنىغا ئازغىنا مىس تەيىننى تاشلىماقتا.

65. چايخاندا

كۈندۈز، كوچا بويىدىكى چايخانا.

سۈپۈرگە ئاخۇن، جامالىدىن، قادىر، لاۋ مالار چاي ئىچىشمەكتە.

جامالىدىن: بىر كۈن ئىشلەپ تاپقىنىمىز بىر ۋاخلىق چايغا ئاران يېتىپتۇ. ھەي...

سۈپۈرگە ئاخۇن: ھەممە يەردە قازانىنىڭ قۇلىقى تۆت ئىكەن.

شۇ چاغدا چايخانا غوجايىنى ئىككى ئەسكەرنى باشلاپ كىرىدۇ.

غوجايىن: كەلسىلە، جانابلىرى. چايخانىمىز مەينەت، كۆڭۈل-لىرى كۆتۈرەرمىكىن؟

ئادەتتىكىچە كىيىنگەن بىر ئەسكەر كوماندىرچە كىيىنگەن ئەسكەرگە مۇراجىئەت قىلىدۇ: ئاكا، باشقا چايخانىغا كىرسەكمۇ بوپتىكەن.

سالاپەتلىك ئەسكەر: ھېچقىسى يوق. ئولتۇرىۋەرمەمدۇق؟!

چايخانا غوجايىنى چاي ئىچىشىۋاتقانلارغا زەردە بىلەن: ھەي سەھرالىقلار، كىچىككىنە چېيىڭلارنى تامچە - تامچىدىن ئىچىپ، چايخانىنى كاشىلا قىلماڭلار! چىقىڭلار! دەيدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇنلار ئەسكەرلەرگە ھومىيىپ قويۇپ، چىقىشقا تەييارلىنىدۇ.

ئۇلارنىڭ ھومايغىنىنى كۆرگەن ياش ئەسكەر ۋارقىرايدۇ: ھەي، نېمە ھومىيىشىسەن؟ قارا، بۇ نېمىلەرنىڭ ئەلپازىنى!

لاۋ ما: بولدى، ئاۋازىڭنى پەس قىلىپ چېيىڭنى ئىچ.

ياش ئەسكەر ئورنىدىن چاچراپ تۇرىدۇ: ھوي تىلىڭ ئۈزۈل-گۈر خېلى بىرنېمە دېگۈڭ بارغۇ سېنىڭ؟ ئالدىڭدا كىم تۇرغانلىقىنى كۆرمەيۋاتامسەن؟

لاۋ ما: ئېنىق كۆرۈۋاتىمەنغۇ، سەنلەرنى كىم بىلمەيدۇ، پۇقرالارنى بوزەك قىلىدىغان مۇشتۇمزورلار.

ياش ئەسكەر ئۇرۇشماقچى بولىدۇ. ھېلىغىچە كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرغان سالاپەتلىك ئەسكەر ئۇنى توسۇۋېلىپ لاۋ ماغا سۆزلەيدۇ: ئۆزۈڭمۇ بىر ئەسكەرغۇ؟ سەنمۇ مۇشتۇمزورمۇ، سەنمۇ پۇقرانى بوزەك قىلامسەن؟

لاۋ ما سەگەكلىشىپ شارتتىدە بۇرىلىدۇ: سەن.. سەن... زادى

نېمە ئادەم؟

سالاپەتلىك ئەسكەر: سېنى ئىزدەپ يۈرگىلى ئىككى كۈن بولدى. تېپىشمۇ ئاسانغا چۈشمىدى.

لاۋ ما: ھۇ ئەبلەخ، مېنى تۇتماقچىكەنسەن ـ دە! ئاندىن سۇ-پۇرگە ئاخۇنلارغا قاراپ دەيدۇ، ئۇرۇشلار بۇ يالاقچىنى.

سالاپەتلىك ئەسكەر: قىزىشما، قېرىنداش، مېنىڭ ئىسمىم گاۋشىڭ، فامىلەم شيۇڭ.

لاۋ ما: ھە؟

سۇپۇرگە ئاخۇن: ئادەم ئالدىمايدىغانسىز؟

شيۇڭ گاۋشىڭ: سىلەرنى ئېلىپ كەلگەن كارۋان غوجايىنى ئېسىللاردىمۇ؟

66. شىكايەت

ۋاڭ دوتەينىڭ قوبۇلخانىسى، كۈندۈز.

نەقىشلەنگەن تورۇس، ئېسىل شامدانلار، تورە نەقىشلىك ئورۇندۇقتا ۋاڭ بىكىكۈن كېرىلىپ ئولتۇرىدۇ.

تۆۋەندە ئىككى قولىنى يەرگە تىرەپ يەرگە تىزلىنىپ ئولتۇرغان سۇپۇرگە ئاخۇن، جامالىدىن، قادىر، لاۋ ما.

ۋاڭ دوتەي: قېنى سۆزلەڭلار، سېيىت ھاجى بىلەن قانداق ئاداۋىتىڭلار بار؟

سۇپۇرگە ئاخۇن: دوتەي جانابلىرى، سېيىت ھاجى بىلەن ھېچقانداق خۇسۇسىي ئاداۋىتىمىز يوق. پەقەت ئەل ئاداۋىتى.

ۋاڭ دوتەي: سېيىت ھاجى ئۈستىدە قانداق شىكايىتىڭلار بار؟

سۇپۇرگە ئاخۇن: جانابلىرى، سېيىت ھاجى يۇرتىمىزغا كەلگەن بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بۇيان قىلمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىدى. ئادەم ئۆلتۈردى، پۇقرالارنى يۇرت - زېمىنىدىن قوغلىۋەتتى.

ۋاڭ دوتەي: ئاشۇ كىچىككىنە ئىشلار ئۈچۈن سېيىت ھاجى ئەيىبلىكمۇ؟

سۇپۇرگە ئاخۇن: ئەيىبلىكلا ئەمەس، بەلكى جىنايەتكار. جانابلىرى، ئۇ يۇرتىمىزنى نىكولاينىڭ زېمىنى قىلىۋالدى.

پۇقرالارنىڭ قولىدىكى ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى تالان - تاراج قىلىپ ئەنجانغا توشۇدى.

قادىر: ئەگەر ھۆزۈرلىرىدىن ئەسكەر ئەۋەتىپ سېيىت ھاجىنىڭ ئەدىپى بېرىلمىسە، بىز ياشاۋاتقان زېمىن مەڭگۈ ئاق پاشانىڭ قولىغا چۈشۈپ قالىدۇ.

سىرتتىن بىر مۇھاپىزەتچى كىرىپ دوتەيگە مەلۇم قىلىدۇ:

— دوتەي جانابلىرى، لەشكەرلىرىمىزنىڭ بىر سەنجياڭى ئۆزلىرىگە ئەرزىم بار، — دەيدۇ.

دوتەي: كىرگۈزۈڭلار.

ئىشىكتىن شيۇڭ گاۋشىڭ ئەسكەر قائىدىسى بويىچە مەردانە ھالدا كىرىپ كېلىدۇ. ئۇ ۋاڭ دوتەيگە مۇنداق دەيدۇ:

— جانابىي ئالىيلىرى، پېقىر پادىشاھلىق ئەسكەرلىرىنىڭ سەنجياڭى شيۇڭ گاۋشىڭ. ئاڭلىشىمچە، يىراق رۇسىيەدىن كەلگەن سېيىت ھاجى جۇڭگو ھۆكۈمىتىنى كۆزگە ئىلمايى، پۇقرالىرىمىزنى ئاياغ ئاستى قىپتۇ. پېقىر دۆلەتكە سادىق ئاددىي ئەسكەر بېشى بولۇش سالاھىيىتىم بىلەن يۇرت - زېمىنىمىزنى سېيىت ھاجىنىڭ قولىدىن قوتۇلدۇرۇش ئۈچۈن، ئۆز ئەسكەرلە-

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

رىم بىلەن جەڭگە ئەۋەتىشلىرىنى سورايمەن.

ۋاڭ دوتەي: ھىم، مېنىڭ قول ئاستىمدىكى زېمىنغا كىم قول ئۇزارتىدىكەن، كۆزۈم ئوچۇق بولسىلا يول قويمايمەن. ئەما، ئالەم قالايمىقان بولۇپ يېغىلىق كۆپەيگەن چاغدا...

شيۇڭ گاۋشىڭ: جانابىي ئالىيلىرى، زېمىنىمىزغا قول سالغان سېيىت ھاجىنى جازالىشىمىز تامامەن ھەقلىق. ئەگەر ئارىسالدى بولىدىكەنمىز، مۇقەددەس زېمىنىمىزغا ئاق پاشا تەرەپتىن كېلىدىغان كەلگۈسى چوڭ مۇداخىلىلەر ئۈستىدە ئويلىنىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي قالىمىز.

سۈپۈرگە ئاخۇن: جانابلىرى، پەرمان چۈشۈرسىلە.

دوتەي: ئېيتىدىغانلىرىڭلار تۈگىدىمۇ؟

شيۇڭ گاۋشىڭ: تۈگىدى.

دوتەي: پەرمان كۈتۈڭلار.

67. دوتەينىڭ ئىلتىپاتى

كۈندۈز، دوتەينىڭ قوبۇلخانىسى.

مەجلىس ئېچىلماقتا. بۇ يەردە يەرلىك ۋە ھەربىي ئەمەلدارلار بار.

ۋاڭ دوتەي: ئوقۇمۇشلۇق كىشىلىرىمىزنىڭ كۆپ قىسمى سېيىت ھاجىنى جازالاپ يۈرتنى قايتۇرۇۋېلىشنى تەلەپ قىلدى. مېنىڭ رايىمۇ شۇ. لېكىن، ئاق پاشا ئۆز ئەسكەرلىرىنى چېگرا ئاغا توپلاپ، زەمبىرەكلىرىنىڭ ئۇچىنى بىزگە توغرىلاپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىچكىرى جۇڭگودا ۋەزىيەت مۇقىم ئەمەس. مەركىزىي ھۆكۈمەت بىلەن ئالاقىمىزمۇ ئانچە قويۇق ئەمەس.

مەس. نېمىلا بولمىسۇن، زېمىننىڭ يات تائىپىلەردىن مۇداپىئە قىلماي بولمايدۇ. ئەمما، سېيىت ھاجىنىڭ ئىشىنى بىر تەرەپ قىلىشتا ئاق پاشا قوشۇنلىرىنىڭ چېگرادا تۇرغانلىقىنى ئۇنتۇ-ماسلىق، ئېھتىيات قىلىش كېرەك. مۇشۇ ئاساسنى كۆزدە تۇتۇپ تۆۋەندىكىچە پەرمان جاكارلايمەن.

قوماندان تىك تۇرىدۇ.

دوتەي جاكارلايدۇ: قول ئاستىڭىزدىن 200 كىشىلىك ئەسكەر چىقىرىپ، ئۇنىڭغا ئىنتايىن قابىل، ئېھتىياتچان بىر كىشىنى باش قوماندانلىققا، قول ئاستىڭىزدىكى شېۋىڭ گاۋشىڭنى مۇئاۋىن قوماندانلىققا تەيىنلەپ، مۇڭاپىق ئات، ھارۋا بىلەن يولغا سېلىڭ. مەزكۇر يۇرتلۇق سۇپۇرگە ئاخۇن يول باشلايدۇ. قوشۇن بارغاندىن كېيىن، ئالدى بىلەن سېيىت ھاجىغا ئەلچى ئەۋەتىش كېرەك. ئېھتىياتچان بولماي چاتاق چىقسا سىز جاۋاب قىلمىسىز!

قوماندان: خوپ.

68. ئۇلار ئاتلاندى

كۈندۈز، قەشقەر شەھىرىنىڭ جەنۇبىي دەرۋازىسى.

دەرۋازىدىن قاتار ئاتلىقلار، ھارۋىلار چىقماقتا. ئاتلىقلارنىڭ ئالدىدا ھەيۋەتلىك، گىدەيگەن باش قوماندان ئۆتىدۇ. ئۇ، ئورۇق كەلگەن خەنزۇ، ئۇنىڭ كەينىدە ھەربىي ئەمەلدار كىيىمىنى كىيگەن مۇئاۋىن قوماندان شېۋىڭ گاۋشىڭ. ئۇنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ كانۇيى — ھېلىقى ياش ئەسكەر ۋاڭ. سۇپۇرگە ئاخۇن ۋە ئۇنىڭ يۇرتداشلىرى بىر ھارۋىغا ئولتۇرۇشقان، سۇپۇرگە ئاخۇننىڭ قولىدا ھىمىتىنىڭ نەيزىسى.

ئۇلار دەرۋازىدىن ئۇزاقلاشماقتا.

69. ئەلچى كەتتى

ئېكرانداː

«1912 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى» دېگەن خەت.

قۇملۇق، كۈندۈز، ئۇپۇققا تۇتاشقان ئاتلىق قوشۇن كەلمەكـتە. كەينىدە ئوق ـ دورا ۋە تەمىنات بېسىلغان هارۋىلار.

ئۇلار قۇملۇق بىلەن يۈرت يېشىللىقىنىڭ تۇتاشقان يېرىگە ـــ يۈرت بوسۇغىسىغا يېتىپ كېلىدۇ.

قوماندانلىق بۈيرۇقى بىلەن لەشكەرلەر ئاتتىن چۈشۈپ قوراللىرىنى تەخ قىلىدۇ.

قوماندانː دوتەينىڭ پەرمانىغا ئاساسەن، ئالدى بىلەن سېيىت هاجىغا ئەلچى ئەۋەتىلىدۇ. قالغان ئەسكەرلەرگە جەڭ تەييارلىقىدا تۇرۇشنى بۈيرۇيمەن!

ئالدىن تەييارلانغان ساقاللىق ئىككى ئەسكەر ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ قوماندانلىق ئالدىغا كېلىدۇː خىزمەتكە تەييارمىز!

قوماندان ئەلچىلەرنىڭ بىرسىگە بىر لېپاپىنى بېرىدۇ ۋە بۈيرۇيدۇː ئاتلىنىڭلار!

ئاتلىق ئىككى ئەلچى ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ، يۈرت ئىچىگە هەيۋەت بىلەن يۈرۈپ كېتىدۇ.

شيۇك گاۋشىڭ، سۈپۈرگە ئاخۇن قاتارلىقلار ئەلچى كەتكەن تەرەپكە غەزەپ بىلەن تىكىلىشىدۇ.

70. خەيرسىز بەزمە

كۈندۈز، يېڭى سوقۇلغان سېپىل ئىچىدىكى سېيىت هاجـ-

نىڭ ئوردىسى.

هويلا ئىچىدە كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈلمەكتە. زىياپەتتە سەيىت هاجى. بىلوس، هاپىز، ئابدۇراخمان، ئابلىز قارىي، خاتىپ، جاپپار موللا، ئىقلىمشاھ ۋە بىرقانچە چەت ئەللىكلەر.

بىلوس گۆش چاينىغاچ سۆز باشلايدۇ: بۈگۈنكى دوستانە بەزمىمىزدە مەلۇم بولغايكى، هۆرمەتلىك بۇرادىرىم ۋە ئابلىز قارىمنىڭ رۇسىيە ئاق پاشا كۆتۈرۈلگۈسى بۇ زىمىننىڭ ئالىي هۆكۈمرانلىقىغا تەينىلەنگەنلىكىنى ئېلان قىلىمەن.

ئومۇمىي خۇشاللىق.

سەيىت هاجى بىلەن ئابلىز قارىي ئورنىدىن تۇرۇپ بىلوسقا ئېگىلىپ تەزىم قىلىدۇ.

شۇ چاغدا تاشقىرىدىن بىر قاراۋۇل كىرىپ مەلۇم قىلىدۇ: گوبېرناتور جانابلىرى، خاقان لەشكەرلىرى نامىدىن ئەلچى كەپتۇ.

سەيىت هاجى: كىرگۈزۈلسۇن!

ئىككى نەپەر ئەلچى قەددىنى تىك تۇتۇپ هەيۋەت بىلەن كىرىدۇ، ئۇلارنىڭ بىرسى قولىغا قەغەز ئېلىپ ئوقۇيدۇ:پادىشاھلىق ئارمىيەنىڭ مەزكۇر يۇرتقا ئەۋەتىلگەن پەۋقۇلئاددە قىسمى قوماندانىنىڭ بۇيرۇقى — سەيىت هاجى ۋە ئۇنىڭ كىشىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزگە قاراشلىق بۇ زىمىننى ئىگىلىۋېلىشى يولسىزلىق. هۆكۈمىتىمىزگە قىلىنغان هاقارەت. سەيىت هاجىغا شۇنى بۇيرۇيمەنكى، بۇگۈن چۈشتىن ئىلگىرى بارلىق ئەسكەرلىرىنى قورالسىزلاندۇرۇپ، سەپىل سىرتىغا ئېلىپ چىقىپ پادىشاھلىق ئارمىيەنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىشى كېرەك. ئەگەر خىلاپلىق قىلىنسا...

سەيىت هاجى ۋارقىرايدۇ: ئادەم كىرىڭلار!

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

زىياپەت ئورنىدا تولۇق قورالانغان كىشىلەر پەيدا بولىدۇ.

سەيىت ھاجى ئەلچىنىڭ قولىدىكى قەغەزنى تارتىۋېلىپ يىرتىپ تاشلايدۇ.

سەيىت ھاجى ۋاراقلايدۇ: بۇ ئەرزىمەسلەرنى قورالسىزلاندۇرۇپ، تېگىشلىك جازاسىنى بېرىڭلار!

71. قېرىندىشىنى سېغىنغانلار

كۈندۈز، يۇرت ئىچىدىكى سەپىل.

بالىلار، قېرىلار، ئەرلەر سەپىل سوقماقتا، توپا توشۇماقتا.

بۇلارنىڭ ئارىسىدا بەشبۇلاقتىن قايتۇرۇپ كېلىنگەنلەر قاتتىق ئىشقا سېلىنماقتا.

رەسۇلمۇ كونىرغان كىيىم بىلەن ئىشلىمەكتە. پۇقرالار پات-پات ئوغرىلارچە كۆز سېلىپ قويىدۇ.

بۇ يەرگە ئات مىنىۋالغان خاتىپ كېلىدۇ. ئۇ دېھقانلارغا ۋاراقلايدۇ: تېز - تېز ئىشلەشمەمسەن ئەبگارلار، نېمىگە قاراپ تۇرىسەن؟

ئۇ رەسۇلنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئاستا پىچىرلايدۇ: توپىلاڭچى سۈپۈرگە پادىشاھ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كەپتۇ. ئۇنىڭ ئەلچىسىنىڭ جاجىسىنى تازا بەردۇق. بۇگۈن ھېچكىمنى كۆزدىن يوقاتماسلىق كېرەك.

ئۇلارنىڭ پىچىرلاشلىرىنى ئىككى ھاشارچى ئاڭلاپ قالىدۇ.

بۇ خەۋەر بىردەمدىلا ھاشارچىلار ئارىسىدا تارقىلىشقا باشلايدۇ.

بىر ھاشارچى يەنە بىر ھاشارچىغا پىچىرلىماقتا: خۇش خەۋەر، سۈپۈرگە ئاخۇن لەشكەر باشلاپ كەپتۇ. ئۇ ھازىر شەھەر

سىرتىدا ئىكەن!

ئاڭلىغان دېھقان مۇنداق دەيدۇ: ئاغزىڭغا ياغ!

ھاشارچىلار جانلىنىشقا باشلايدۇ.

بىر ھاشارچى ۋارقىرىماقتا: يۇرتداشلار، يۇرۇڭلار، سۈپۈرگە ئاخۇننىڭ ئالدىغا چىقايلى!

ھاشارچىلار كەتمەن ـ گۈرجەكلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ شەھەر سىرتىغا ئاقماقتا.

خاتىپ جىددىيلىشىپ ۋارقىرايدۇ: توختاش!

ھاشارچىلار خاتىپنىڭ ھەيۋىسىگە قارىماي يۈگۈرىدۇ.

رەسۇل نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي بىردەم قاراپ تۇرىدۇ ۋە ھاشارچىلارغا ئەگىشىپ يۈگۈرىدۇ.

72. مۇقەددەس زېمىن

كۈندۈز، سۈپۈرگە ئاخۇن تۇرغان جاي.

سۈپۈرگە ئاخۇن، جامالىدىن، قادىر، شېۋىڭ گاۋشىڭ، لاۋ ما، شياۋ ۋاڭلار دېھقانلار بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمەكتە.

پۇقرالار سۈپۈرگە ئاخۇننى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىكىنى تەبرىكلەشمەكتە.

رەسۇل كۈچۈكلىنىپ سۈپۈرگە ئاخۇننىڭ قولىنى تۇتۇۋالغان. ئۇ يىغلامسىراپ تۇرۇپ مۇنداق دەيدۇ: قېرىندىشىم، بۇرادەرىم، ساق ـ سالامەت كۆرۈشتۇق، ئاللاغا مىڭ شۈكۈر.

يىراقتىن قايتىپ كېلىۋاتقان ئەلچىلەر كۆرۈنمىدۇ. ئۇلارنىڭ روھى چۈشكەن، ئاتلىرىنىڭمۇ يورغىسى يوق.

ئۇلار يېقىنلاشماقتا.

ئەلچىلەر مىنگەن ئاتنىڭ قۇيرۇقى قىرقىۋېتىلگەن، ئەلچىلەرنىڭ ساقىلى قىرقىۋېتىلگەن، ئۇلار قوماندانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىچارە قىياپەتتە تۇرماقتا.

ئەمەلدار تىترىمەكتە.

قوماندان سېيىت ھاجىنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقۇپ تاتارماقتا.

ئۇ ئەسكەرلەرگە بۇيرۇق بېرىدۇ: ئاتقا مىنىڭلار!

پۇقرالار قوماندانىنىڭ سېيىت ھاجىغا قارشى ئاتلىنىشقا بۇيرۇق بېرىشىنى كۈتمەكتە.

قوماندان بۇيرۇق بېرىدۇ: كەلگەن يول بىلەن ئارقىغا قايتىڭلار!

شېۋېڭ گاۋشىڭ ئاچچىقىدىن يېرىلغۇدەك بولۇپ قوماندانىنىڭ ئېتىنىڭ چۈلۈۋرىنى تۇتۇۋالىدۇ: جانابلىرى، بۇ نېمە قىلغانلىرى، سېيىت ھاجىغا قارشى ئاتلانمامدۇق؟

قوماندان: ۋاڭ دوتەينىڭ بۇيرۇقى شۇنداق.

سۈپۈرگە ئاخۇن غەزەپ بىلەن ۋارقىرايدۇ: نېمىشقا ئۇرۇشمايمىز؟

قوماندان ئات تىزگىنىنى كەينىگە تارتىپ قايتماقتا، پۈتۈن قوشۇن چېكىنمەكتە.

شېۋېڭ گاۋشىڭ دەرھال سەپ ئالدىغا ئۆتۈپ ئۇنلۇك سۆزلەيدۇ: پادىشاھلىق ئارمىيە ئىچىدىكى ئەل سۆيەر قېرىنداشلار، بىز نېمىشقا باسقۇنچى سېيىت ھاجىغا قارشى ئۇرۇشمايمىز؟ كېلىڭلار، دوتەي ۋە قوماندان ئۇرۇشمىسا بىز ئۇرۇشمىز!

سۈپۈرگە ئاخۇن: دوتەي ئەمەلدارى قورقۇپ قاچتى. مانا بىز قورقمايمىز. يۈرۈڭلار، مۇقەددەس زېمىن ئۈچۈن...

پادىشاھلىق ئەسكەرلەرنىڭ كۆپ ساندىكىلىرى ئۆز سېپىدىن

ئايرىلىپ شيۇك گاۋشىك تەرەپكە ئۆتمەكتە.

پۇقرالار، ئەسكەرلەر شەھەرگە قاراپ ئاقماقتا.

كۆكنى قاپلىغان مىلتىق، توقماق، كەتمەن، نەيزىلەر.

يۇرت دەرۋازىسى تاقالغان. پۇقرالار بىر كۇچەپ دەرۋازىنى بۇزۇپ سىپىل ئىچىگە، سىيىت ھاجىنىك ئوردىسىغا قاراپ سەل-دەك ئاقماقتا.

73. ئوردا قورشاۋدا

كۇندۇز، سىيىت ھاجىنىك ئوردىسىنىك سىرتى. دەرۋازا ئالدى.

قوراللانغان دېھقانلار، ئەسكەرلەر ئوردا سىپىلىنى قور-شىۋالغان.

شيۇك گاۋشىك ۋارقىرايدۇ: قېرىنداشلار، بىز ئاۋۋال سې-يىت ھاجىغا يول قويۇپ، ئىشنى گەپ بىلەن ھەل قىلىشقا تىر-شىپ كۆرەيلى.

سۇپۇرگە ئاخۇن: ياخشىلىقچە تەسلىم بولسۇن! بولمىسا كۇ-لىنى كۆككە سورۇيمىز.

چۇقان كۆتۇرۇلىدۇ.

74. ئۇلار قەپەستە

كۇندۇز، ئوردا ئىچىدىكى سولاقخانا.

باقى روجەكتىن ھەيرانلىق بىلەن قارىماقتا.

ئۇنىك يېنىدىكى روجەكتە مۇسا بوۋاي. ئۇلارنىك چېچى گەجگىسىگە چۇشكەن.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

تاشقىرىدىن چۇقان ئاڭلانماقتا.
ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدە ياش.

75. ئوردىدا ۋەھىمە

كۈندۈز، ئوردا ئىچى.
سېيىت ھاجى قوراللىق ئادەملىرىنى دەرۋازا ئالدىغا ھەيدەمەكتە.
ئابدۇراخمان تۆشۈكلەردىن مىلتىق تەڭلەپ تۇرغان ئەسكەرلەرگە مۇنداق دەيدۇ: ئاۋۇال ئاۋۇ سۈپۈرگىنىڭ كۆكسىنى نىشانلاپ ئېتىڭلار!
ھاپىز بىر لېپاپنى كۆتۈرۈپ سېيىت ھاجىنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ: بۇ ئۇلارنىڭ ئۈچىنچى قېتىم ئەۋەتكەن خېتى.
سېيىت ھاجى لېپاپنى ئېلىپ يىرتىدۇ ۋە ئىچىدە ئوقۇغاندىن كېيىن ئەسەبىيلەرچە ۋارقىرايدۇ: تەسلىم بولۇش؟ ھۇ، خۇنپەرلەر، ھېلىغۇ ئۈچ قېتىم تەلەپ قويۇپسەن، 3000 قېتىم بولسىمۇ پىسەنت قىلمايمەن. ئاكاڭ نۇرغۇن زېمىننى قۇل قىلغانۇ، ئۆمرىدە يېڭىلىپ باقمىغان. ئابدۇراخمان!
ئابدۇراخمان: لەببەي.
سېيىت ھاجى: سېپىل سىرتىدا رەسۇل كۆرۈنەمدۇ؟
ئابدۇراخمان: ئۇ ئاشۇلارنىڭ ئارىسىدا.
سېيىت ھاجى: ياخشى، ھاپىز!
ھاپىز: لەببەي، ھاجىم.
سېيىت ھاجى: بىلوس ئەپەندى بىلەن مەسلىھەتلىشەيلى، يۈرسىلە.

76. يۇلتۇزلۇق كېچە

كەچ، سېپىل سىرتى. ياز ئاسمىنى يۇلتۇزلارغا تولغان. سېپىل ئەتراپىدا گۈلخانلار كۆيمەكتە.

بىر دەرەخ ئاستىدا سۈپۈرگە ئاخۇن ۋە شيۇك گاۋشىك مۇھاسىرە قىلىنىدىغان مۇھىم نۇقتىلارنى كىشىلەرگە تەقسىم قىلماقتا.

سۈپۈرگە ئاخۇن: قادىر، سەن ئوك قاناتنى ساقلا. سەگەك بولۇڭلار، ئۇ يەردە بىر خەندەك بار. جامالىدىن ئاكا، سلىنىك ئىختىيارلىرىغا 40 كىشى. سول قاناتتىكى ئېرىق مۇھىم. رەسۇل...

77. جىددىي ھالەتتە

كېچە، ئوردا ئىچى.

بىلوس ئابلىز قارىيغا سۆزلىمەكتە: بۇرۇن ئىشلىتىپ كۆرگەن چارىلەرنىك ھەرقاندىقى ئەمدى ئۇنۇم بەرمەسە، قورالغا تايىنىپ بۆسۈپ چىقىش كېرەك.

سېيىت ھاجى: غوۋغاچىلار سۇنى ئۇزۇپ قويدى. سېپىل ئىچىدىكى ئادەملىرىمىز ئارىسىدا تەۋرىنىش ئالامەتلىرى بار.

بىلوس: كىم تەۋرەنسە ياكى قاچسا بوغۇزلاپ تاشلاڭلار.

78. قىلىچ غلاپتىن چىقتى

كېچە، ئوردا ئىچى.

سېيىت ھاجى ئادەملىرىگە سۆزلىمەكتە: بۇرادەرلەر، ئۇلۇغ

غازات سائىتى كېلىپ قالدى. ئەگەر ئۇلار بۇگۈن تاڭ ئاتقۇچە مۇھاسىرىنى بوشاتمىسا ئاللانىڭ نامىنى ياد ئېتىپ مەيدانغا چىقىش كېرەك.

ئابلىز قارىي تىترەپ تۇرۇپ دەيدۇ: ھەرقانداق مۇشكۈلنى ئاسان قىلغۇچى خۇدا.

ئىقلىمشاھ ئۆز ـ ئۆزىگە دەيدۇ: بىر ئۆزۈڭگە بەندىمەن. مۇئەللەق ئۆلۈمدىن، ياۋا ئوقتىن ساقلا.

سەيىت ھاجى قورقۇپ تۇرغانلارغا ۋارقىرايدۇ: نېمىشقا تىترىشىسىلەر بۇرادەرلەر، بىزنى مانا مۇشۇ نەرسە ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ.

ئۇ قىلىچىنى شارت قىلىپ قىنىدىن چىقىرىدۇ.

79. پۇقرا رايى ـــ مەدەت

كۈندۈز، سېپىل دەرۋازىسىنىڭ ئالدى.

بۇ يەر خۇددى بازاردەك قىزىپ كەتكەن. پەرەنجىلىك ئايالىلار ئۆز بالىلىرىنى كالتەك بىلەن قورالىلاندۇرماقتا.

ھەر خىل كاسىپلار ئۆز ھۈنىرىنىڭ ھىممىتىنى سېپىلنى قورشاۋاتقانلارغا ئاتىغان.

دوغچىلار سايىۋەنلىرى ئاستىدا تۇرۇپ قورالىنىغانلارنى ئۆز دوغلىرىغا تەكلىپ قىلماقتا: قېنى باتۇر ئەسكەر، مۇزدەك دوغدىن بىر چىنە ئىلىۋىلىڭ! قېتىقتا ئېتىپ بېرەيمۇ، شىرنىدە؟...

بىر تەرەپتە بىر دېھقانىڭ ئالدىدا سېۋەت. دېھقان ئۆز مېۋىسىگە كىشىلەرنى تەكلىپ قىلماقتا: قان ـ تەرىم بىلەن سۇغىرىپ مېۋىگە كىرگۈزگەن ئۆرۈك. قېرىنداش، ئاغزىڭىزغا بىر

تال سېلىۋالسىڭىزچۇ؟

بىر تەرەپتە چاقچى ۋارقىرىماقتا: كېلىڭلار، نەيزەڭلارنىڭ ئۇچىنى بىگىزدەك قىلىپ بېرەي. سېيىت ھاجى دېگەن چوشقىنىڭ قورسىقىغا ئۆتمەي قالمىسۇن يەنە!

80. تۇنقۇن ۋە گۇندىپاي

كۇندۇز، سېپىل ئىچى.

گۇندىپاي سولاقخانا ئالدىدىن ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتمەكتە. ئۇ روجەكتىن ماراپ قاراۋاتقان باقىنى كۆرۈپ سەل ئەيمىنىدۇ.

باقى: بوۋا، سىرتتا نېمە ئىش بولۇۋاتىدۇ؟

گۇندىپاي: بىلمەيمەن، بىلسەممۇ ئېيتمايمەن.

باقى يالۋۇرغان ئاھاڭدا دەيدۇ: بوۋا، ئېيتسىلىچۇ، سىلىگە ھېچقانداق دەخلىسى يەتمەسلىككە قەسەم قىلاي.

گۇندىپاي: ئېيتسام ئېيتاي، سۇپۇرگە ئاخۇننى كەلدى، سېپىلنى قورشىۋالدى، دېيىشىدۇ.

باقى: بوۋا، ئىشىكنى ئېچىۋەتسىلىچۇ، سۇپۇرگە ئاخۇن بىلەن بىر دىدارلىشىۋالاي.

گۇندىپاي: سارائ بولۇپ قالدىڭمۇ، مېنىڭ جازالىنىشىمغۇ كارى چاغلىق، سەن ياش تۇرۇپ قولغا چۈشۈپ كەتسەڭ، تۇتۇلغان ھامان ئۆلىسەن.

باقى: ھېچكىمنىڭ كۆزىگە كۆرۈنمەيمەن.

گۇندىپاي: ئۇنداق بولسا مېنىڭ جېنىمغا كېپىل بولامسەن؟

81. قان ئاقماقتا

كۇندۇز، سېپىل دەرۋازىسىنىڭ ئالدى.

چۇقان:

ـــ سىيىت ھاجى تەسلىم بولماقتا يوق، نېمىشقا كىرگۈزگەن ئەلچىلەرنى قويۇپ بەرمەيدىكەن؟

ـــ ئەلچىگە ئۆلۈم يوق دېگەننى بىلمەمدىكەن ئۇ مۇناپىق!

سۇپۇرگە ئاخۇن: قېرىنداشلار، سىيىت ھاجىنىڭ قىلمىشى چېكىدىن ئاشتى.

سىپىل تەرەپتىن ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

سۇپۇرگە ئاخۇن بىلىكىنى تۇتىدۇ. قول ئارىلىقلىرى بويلاپ ئاققان قان نەيزىنى بويايدۇ.

يەنە ئوق ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

شىياۋ ۋاڭ ۋە يەنە ئىككى پۇقرا يىقىلىدۇ.

سۇپۇرگە ئاخۇن ۋارقىرايدۇ: قېرىنداشلار، قىساس ئېلىشقا تەييارلىنىڭلار!

دېھقانلار ۋە ئەسكەرلەر ئالدىراپ جەڭگە تەييارلىنىدۇ.

شيۇڭ گاۋشىڭ بۇيرۇق بېرىدۇ: ئېتىڭلار!

ئوقلار، تاشلار ۋىڭىلداپ ئۇچماقتا.

زەمبىرەكلەر گۈلدۈرلىمەكتە.

82. قېنى ئەنجاندىكى ئۆيلىرىڭ!

ئوردا ئىچى.

ھۇجىدا ھەنىپە ۋە زىلەيخانلار يىغلاشماقتا، بۇ يەرگە پاناھلىنىش ئۈچۈن كىرگەن ئابلىز قارىيغا لەنەت ياغماقتا: ھۇ ئەقىلسىز ئېشەك، ئەنجاندىكى ئۆيلىرىڭ قېنى، ئەنجاندىكى ئۆيلىرىڭگە توي ئەمدى!

ئابلىز قارىي ھۆكۈمەپ يىغلىماقتا.

83. ئوت، كۆيە ئوت

كەچ، ئوردا ئىچى.

باقى ئاتخانا ئىچىدە تىمىسقىلاپ يۇرمەكتە. ئۇنىڭ قولىدا بىر تۇتام پىچان. ئۇ ئوقۇردىن ئىككى تال تاختاي سۇغۇرۇۋېلىپ چاپىنىدىن چىقىرىۋالغان مازنى تاختاي ئارىسىغا ئېلىپ سۇركەمەكتە. پاختىدىن تۇتۇن چىقماقتا. ئوتنى ئۇ پاخالغا تۇتاشتۇرۇپ ئاتخانا ئۇستىدىن ساڭگىلاپ چۇشكەن پىچانغا يېقىۋېتىدۇ.

لاۋۇلداپ كۆيگەن ئوت ئۇنىڭ يۈزىنى يورۇتماقتا.

84. غەزەپ يالقۇنى

كېچە، سىپىل دەرۋازىسىنىڭ ئالدى.

ئوقلار ئېتىلماقتا.

شېۋېڭ گاۋشىڭ ئالدىن تەييارلاپ قويغان ئۆكۈز توقۇمىنى يېپىنىپ دەرۋازا تەرەپكە سۇرۇلمەكتە. توقۇمغا تەگكەن ئوق توقۇمدىن يۇڭ توزۇتماقتا.

سۇپۇرگە ئاخۇن ئەسكەر ۋە دېھقانلارنى باشلاپ شېۋېڭ گاۋشىڭنى قوغدىماقتا.

شېۋېڭ گاۋشىڭ دەرۋازا تۆۋىگە بېرىپ بىر باغلام قوناق شەخىنى دەرۋازىغا يۆلەپ ئوت يېقىۋېتىدۇ.

ئوردا ئىچىدە ئوت كۆتۇرۇلمەكتە.

دەرۋازا چاراسلاپ كۆيمەكتە.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

دەرۋازا ئۆرۈلمەكتە.
سۈپۈرگە ئاخۇن: قېرىنداشلار، سېيىت ھاجىنى تۇتايلى!
پۇتۇن كىشىلەر ئوردا ئىچىگە ئېتىلىشاقتا.

85. قاراقچىلار قاچتى

كېچە، سېپىل ئىچى، ئوردا ئىچى ئوت دېڭىزىغا ئايلانغان.
ئوتتا كۆيگەن قاراقچىلارنىڭ ئاللا ـ توۋىسى ئاڭلانماقتا.
باقى مۇسا بوۋاينى يېتىلىگىنىچە ئوردىنىڭ ئارقا سېپىلى يېنىغا كېلىپ قالغان.
بۇ يەردە سېيىت ھاجى پەيدا بولىدۇ.
سېيىت ھاجىنىڭ كەينىدىنلا بىلوس ۋە ئابلىز قارىي كېلىدۇ.
بۇلارنى كۆرگەن باقى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىدۇ.
ئابلىز قارىينىڭ قولتۇقىدىكى بوپىنى كۆرگەن سېيىت ھاجى ئۇنىڭدىن سورايدۇ: نېمە ئۇ؟
ئابلىز قارىي: خوتۇنۇمنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرى.
سېيىت ھاجى: ياخشى.
ئۇلار سېپىلنىڭ ئارقا دەرۋازىسى تەرەپكە ماڭماقتا.
باقى ئۇلارنىڭ كەينىگە سايىدەك ئەگەشمەكتە.
سېيىت ھاجى ئارقا خەندەك ئۇستىدىكى ئىشىك ئالدىغا كېلىپ يۆتەلمەكتە. ئۇچ قېتىم چاۋاك چالماقتا.
بۇ يەرگە ئاسماندىن چۈشكەندەك رەسۇل پەيدا بولىدۇ.
سېيىت ھاجى سورايدۇ: خەۋپسىزمۇ؟
رەسۇل: گەپ يوق، تۆرەم.
سېيىت ھاجى: مانا خىزمەتلىرى ئۇچۇن...

ئۇ يېنىدىن بىرقانچە تەڭگىنى ئېلىپ رەسۇلغا تاشلاپ بې-
رىدۇ.

رەسۇل: ھاجىم... مېنىمۇ...

سېيىت ھاجى: كەينىمدە ھاپىز بار.

باقى رەسۇلنىڭ كەينىگە كىرىش ئۈچۈن مۇسا بوۋاينى بىر دەرەخنىڭ ئاستىغا پاناھلاندۇرۇپ قويىدۇ. ئۇنىڭ قولىدا بىر توقماق.

رەسۇل ئاتنىڭ ئۈزەڭگىسىگە پۇتىنى ئالىدۇ.

باقى ئارقا تەرەپتىن كېلىپ ۋارقىرايدۇ: ھۇ شەرمەندە، ئەمدى قولۇمغا چۈشتۈڭمۇ؟

باقى توقماق بىلەن بىر سېلىپ رەسۇلنى يىقىتىدۇ.

بۇ يەرگە رەسۇل يىقىلغان چاغدا ھاپىز كېلىدۇ. ھاپىز ئەھۋالنى كۆرىدۇ ۋە باقىنىڭ كەينىدىن كېلىپ بىرنى ئۇرۇپ ئۇنى يىقىتىپ ئۆزى قاچاقچى بولىدۇ.

بۇ يەرگە ھاپىزنى قوغلاپ كەلگەن سۈپۈرگە ئاخۇن پەيدا بولىدۇ ۋە قاچاقچى بولغان ھاپىزنى قولىدىكى نەيزىسى بىلەن بىرنى ئۇرۇپ دوملىتىۋېتىدۇ.

سۈپۈرگە ئاخۇن يېنىدىلا ئاڭلىنىۋاتقان ئىكىرىغان كىشىنى يۆلەيدۇ. ئۇلارنىڭ يۈزىنى بارغانسېرى ئۇلغىيىۋاتقان ئوت يورۇتىدۇ. سۈپۈرگە ئاخۇن باقىنى تونۇيدۇ: ھوي، ئۇكام باقى ئەمەسمۇ سەن؟

باقى: ئاكا، بۇ مەن. تېز بولۇڭلار، رەسۇل ئاسىي سېيىت ھاجى، ئابلىز قاري ۋە باشقا بىر كىشىنى ئارقا ئىشكىتىن قاچۇرۇۋەتتى. ئۇلار ئايالچە كىيىنگەن...

86. قاچقاننى قوغلا

كۈندۈز.

ئېكراندا: «1912 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى» دېگەن خەت.

پۈتۈن يۇرت قوزغىلىپ كەتكەن. ئات تاپالىغانلار ئاتقا مىنىپ قوغلىماقتا. ئېشەكلەرگە مىنىپ قوغلىماقتا. غەزەپلەنگەن كىشىلەر ۋارقىرىماقتا:

ـــ قاچقاننى قوغلا.

ـــ تىرىك تۇت.

يەنە چۆل. ئايالچە ئېگىن كىيگەن بىلوس، سېيىت هاجى، ئابلىز قارى ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي قاچماقتا. ئاتلىرىنى قامچىلىماقتا.

يىراقتىن هاپىزنىڭ ئاق ئېتىغا مىنگەن سۈپۈرگە ئاخۇن قوغلاپ كەلمەكتە. شيۇڭ گاۋشىڭ قاتارلىقلارمۇ يېتىشىپ كەلمەكتە. ئۇلارنىڭ ئوينىتىۋاتقان قىلىچ ـ نەيزىلىرى ئەتىگەنلىك قۇياش نۇرىدا يالتىرىماقتا.

قوغلاپ كېلىۋاتقانلار تېخىمۇ تېزلەشمەكتە.

ساپسېرىق تەڭگىلەر ئات ئايىغىدا توپىغا پاتماقتا.

بىلوس ۋە سېيىت هاجى ئوق چىقارماقتا.

قوغلاپ كېلىۋاتقانلار قومۇشلۇق ۋە يۇلغۇنلۇقلارنى يېرىپ ئۆتۈپ ئالغا باسماقتا.

قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنىڭ يېتىشىپ قالاي دېگەنلىكىنى كۆرگەن سېيىت هاجى كەينىگە قارىتىپ ئوق چىقارماقتا.

سۈپۈرگە ئاخۇنىنىڭ يەنە بىر قولىغا ئوق تېگىدۇ. ئۇ قولى-
دىكى نەيزىسىنى باشقا قولىغا ئېلىپ ئالغا باسماقتا.
شېۋېك گاۋشىڭ ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ئوق ئاتماقتا.
سېيىت ھاجىنىڭ كەينىدىرەك كېلىۋاتقان ئابلىز قارىغا
ئوق تېگىدۇ.
ئابلىز قارى ئاتتىن يىقىلىپ قومۇشلۇقلار ئارىسىغا كىرىپ
قاچماقچى بولغاندا بۇ يەرگە سۈپۈرگە ئاخۇن پەيدا بولىدۇ.
سۈپۈرگە ئاخۇن: ھۇ ئىپلاس ساتقۇن! دەپ ۋارقىرايدۇ ـ دە-
غەزەپ بىلەن نەيزە ئۇرىدۇ.
ئۇلار قوغلاشنى داۋام قىلماقتا.
سېيىت ھاجىغا بارغانچە يېقىنلاشماقتا.
شۇ چاغدا سول تەرەپتىن بىرتالاي ئاتلىقلار چىقىپ كېلىدۇ-
ئۇلار ۋارقىراشماقتا:
ـــ توختاڭلار! قوغلاش توختىتىلسۇن!
ـــ توختاڭلار، يېڭى پەرمان بار!
ئۇلار بارغانسېرى يېقىنلاشماقتا.
سۈپۈرگە ئاخۇن: بۇ نېمە كىشىلەردۇ؟
شېۋېك گاۋشىڭ: چېرىكلەرغۇ!
سۈپۈرگە ئاخۇن نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلمەكچى بولۇپ
توختايدۇ. باشقىلارمۇ توختايدۇ.
چېرىكلەر ئۇلارنىڭ ئالدىغا يېتىپ كېلىدۇ.
چېرىكلەر قوماندانى جاكارلايدۇ: مەركىزىي ھۆكۈمەتنىڭ
پەرمانىغا بىنائەن دوتەيدىن يارلىق: «مۇشۇ پەرمان يېتىپ بارغا-
دىن باشلاپ ھەرقانداق رۇسىيە پۇقراسىغا بىر پاي ئوق چىقە-
رىشقا، ئۇلارنىڭ ھەرقانداق مەنپەئەتىگە چېقىلىشقا بولمايدۇ-

سېيىت هاجى بىلەن بولغان مۇناسىۋەت ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت دەپ قارىلىپ، مۇڭاپىق كېلىشىپ ھەل قىلىنىدۇ. سېيىت هاجىنىڭ مەنپەئەتىگە، ئىگىلىگەن زېمىنىغا ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن چېقىلغانلار هۆكۈمەتنىڭ بىر تەرەپ قىلىشىنى كۈتۈشى لازىم.»

سۈپۈرگە ئاخۇن: بۇ قانداق يارلىق؟

شېيۇك گاۋشىڭ: تاجاۋۇزچىنى قانات ئاستىغا ئالغان بۇ قانداق هۆكۈمەت؟

قادىر: ئاكا، قوغلايلى، سېيىت هاجى ئۇزاپ كەتمىسۇن!

جامالىدىن: قوغلايلى، سېيىت هاجىنى ئۇجۇقتۇرۇپ ئاندىن كۆرگۈلۈكنى بىر يولى كۆرەيلى!

قوماندان: توختا! پەرمان دېگەن پەرمان!

خاتىمە

ئېكراندا چارروسىيەنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى «يېڭى دەۋر» ژۇرنىلى.

ئېكران سىرتىدىن ئاۋاز:

«جەنۇبىي شىنجاڭدىكى هەر مىللەت خەلقىنىڭ چارروسىيە باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۈرىشى ۋەتەن ساتقۇچ يۈەن شىكەي هۆكۈمىتى تەرىپىدىن توختىتىلىپ قويۇلغاندىن كېيىن، 1912 ـ يىلى 7 ـ ئايدا روسىيە بۇرژۇئازىيەسىنىڭ «يېڭى دەۋر» ژۇرنىلى بۇ هەققانىي كۈرەشنى قارىلايدىغان ماقالە ئېلان قىلىپ، 100 نەپەر روسىيە پۇقراسىنى ناهەق كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرۈلدى، دەۋالدى» سېيىت هاجىنىڭ كۆيۈۋاتقان ئوردىسى. تۈتۈن ئاسمان ـ پە-

لەك ئۆرلىمەكتە. كىشىلەر سېيىت ھاجىنى چۆلدە قوغلىماقتا.

ئېكران سىرتىدىن ئاۋاز:

«1912 ـ يىلى 7 ـ ئايدا ۋەتەن ساتقۇچ يۇەن شىكەي چار-رۇسىيە دائىرىلىرىنىڭ بۇ ۋەقەنى ئادالەتسىزلىك بىلەن ھەل قىلىش ئوتتۇرىغا قويۇلغان كېلىشىم لايىھەسىنى قوبۇل قىلدى.»

بىر چوڭ ئاشلىق ئامبىرى كۆيدۈرۈلمەكتە. ئاچ ـ يالىڭاچ كىشىلەر ناله ـ زار قىلىشماقتا. بىر توپ چاررۇسىيە ئەسكەرلىرى ئالدىدا سۇپۇرگە ئاخۇن قاتارلىق 20 نەچچە كىشى قولى باغلانغان ھالدا كەلمەكتە.

ئېكران سىرتىدىن ئاۋاز:

«1912 ـ يىلى 9 ـ ئايدا بىلوس 20 نەچچە چاررۇسىيە تاجاۋۇزچى ئەسكەرلىرىنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا ۋەقە يۈز بەرگەن جايغا بېرىپ بىر چوڭ ئاشلىق ئامبىرىغا ئوت قويۇۋەتتى ۋە سۇپۇرگە ئاخۇن باشلىق 20 نەچچە نەپەر ھەر مىللەت ئاممىسىنى قانۇنسىز قولغا ئېلىپ قەشقەر شەھىرىگە يالاپ ئېلىپ كەلدى.»

سوت مەيدانى: سوت داۋام قىلماقتا.

ئېكران سىرتىدىن ئاۋاز:

«شۇنداق قىلىپ، قاتمال ھالەتكە چۈشۈپ قالغان بۇ سوت چاررۇسىيەنىڭ قوراللىق تەھدىتى ۋە يۇەن شىكەي ھۆكۈمىتىنىڭ تېز پۈكۈشى تۈپەيلى جۇڭگو خەلقىگە مەجبۇرىي تېڭىلغان تەڭسىز ‹چىرا كېلىشىمى›نىڭ ئىمزالىنىشى بىلەن ئاخىرلاشتى.»

ۋاڭ دوتەي ھۆكۈمىنىنى ئېلان قىلماقتا: جاۋابكار ۋاڭ بىڭكۇن ئىقتىدارسىز بولغىنى ئۈچۈن ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ

ئۇيغۇر كتاب بوربكتى www.uyghurkitap.com

تاشلانسۇن. جاۋابكار سۇپۇرگىگە 10 يىللىق قاماق جازاسى بە-رىلسۇن. جاۋابكار شيۇك گاۋشىڭغا 12 يىللىق قاماق جازاسى بېرىلسۇن. ۋەقەدە قورال كۆتۈرگەنلەرگە تۆت يىللىق قاماق جازاسى بېرىلسۇن. ۋەقەگە ئالاقىدار يەرلىك ئەمەلدارلارغا قاتتىق جەرىمانە قويۇلسۇن!

ۋاڭ دوتەي ئەيىبلىگۈچى ۋە ئادۋوكاتتىن سورايدۇ: نارازىلىق سۆزۈڭلار بارمۇ؟

ئۇلار جاۋاب بېرىدۇ: سوديە ئەپەندىنىڭ ھۆكمىدىن رازىمىز.

ۋاڭ دوتەي جاۋابكارلاردىن سورايدۇ: نارازىلىق سۆزۈڭلار بارمۇ؟

سۇپۇرگە ئاخۇن: سوديە ئەپەندىلەر، ھۆكمۈڭلارغا مەڭگۈ نارازىمەن. سىلەردە ئادالەت بارمۇ، يوق؟ بۇ دۇنيادا ئادالەت بارمۇ، يوق؟

شيۇك گاۋشىڭ: ھەربىر ۋىجدانلىق جۈڭگولۇق، قېنى ۋىجدانەن باھا بېرىپ بېقىڭلارچۇ؟ جىنايەتچى زادى كىم؟ زادى كىم؟!

ۋاڭ دوتەي: ئېلىپ چىقىڭلار!

مۇھاپىزەتچىلەر جاۋابكارلارنى ھەيدەپ چىقىشماقتا.

ئېكران سىرتىدىن ئاۋاز:

جىنايەتچى زادى كىم؟ بۇ سوراق پەقەت رۇسىيەدە ھاكىمىيەت سوۋېتلەر قولىغا ئۆتكەندىلا، ئاندىن ھەقىقىي جاۋابىنى تاپتى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ قەھرىمان ئوغلى سۇپۇرگە ئاخۇن يەتتە يىلدىن كېيىن بوشىتىلغاندا، مىڭلىغان خەلق ئۇنى كۆتۈرۈپ ئۆز يېزى-سىغا ئېلىپ كېلىشتى.

1977 ـ يىلى 9 ـ ئاي، خوتەن

ئالتۇن تەرمەچ

ئاپتورى: ئەبەيدۇللا ئىبراھىم
مەسئۇل مۇھەررىرلىرى: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئابدۇقەييۇم سايىم
مەسئۇل كوررېكتورى: سەنەۋەر ئىبراھىم
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ۋەلى زەيدۇن
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991-2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: بېيجىڭ شۇنچىڭ رەڭلىك مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 1230×880 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 17.125
نەشرى: 2013 - يىلى 12 - ئاي 1 - نەشرى
باسمىسى: 2013 - يىلى 12 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 3000 — 1
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 228 - 17219 - 1
باھاسى: 47.00 يۈەن

ئەبەيدۇللا ئىبراھىم ئەسەرلىرى

1. ئۇچ غەزەل
2. ئاجايىپ كۆزلەر
3. سايامەتنامە
4. تۇندىكى چاقماق
5. داغ
6. بوز دالا
7. بەشىنچى ئوغۇل
8. ئالتۇن تەرمەچ
9. 36 تەدبىر ماركو پولو

ISBN 978-7-228-17219-1

定价:47.00 元